

μου, ἀλλὰ καὶ πολιτικῶς, συνεννουμένη μετὰ τῶν ἄλλων βασιλείων τῆς Γερμανίας. Ἐν τοῖς κράτεσι τούτοις τὸ κατὰ τῆς Πρωσίας μῖσος καθίστατο ὁσημέραι μείζον καὶ σφοδρότερον. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βυρτεμβέργης Γουλιέλμος Α΄ κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Βυρτεμβουργικῆς διήτης (3/15 Μαρτίου) ἀπήγγειλε λόγον ἐχθρικώτατον πρὸς τὴν Πρωσίαν καὶ πρὸς τὴν Ἑνωσιν, δοὺς ἀφορμὴν εἰς τὴν Πρωσικὴν κυβέρνησιν νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν ἐν Στουτγάρδῃ πρεσβευτὴν αὐτῆς (10/22 Μαρτίου). Μετ' ὀλίγον δὲ ἡ Πρωσία ἀνεκάλεσε καὶ τὸν παρὰ τῇ αὐτῇ τοῦ Ἀνωδέρου πρεσβευτὴν αὐτῆς (18/30 Μαρτίου) λαμβάνουσα οὕτω ἀπέναντι τῶν μετὰ τῆς Αὐστρίας συντασσομένων κρατῶν θέσιν οὐ πολὺ ἀπέχουσαν τῆς τελείας ῥήξεως καὶ πολέμου.

Τῆς Πρωσίας καὶ τῆς Ἑνώσεως τὴν θέσιν ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς ἐπέρρωσεν ἠθικῶς ἡ τῇ 8/20 Μαρτίου συνελθούσα ἐν Ἐρφούρτῃ ἐθνικὴ συνέλευσις τῆς Ἑνώσεως ἡ καλουμένη συνήθως *δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις* (μετὰ τὴν τῆς Φραγκφούρτης) ἡ κοινοβούλιον τῆς Ἑνώσεως (Unionsparlament) ἡ κοινοβούλιον τῆς Ἐρφούρτης. Μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ κοινοβουλίου ἦσαν ἄνδρες ἀντιδραστικώτατοι οὐδὲν περὶ Ἑνώσεως ἢ περὶ πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας θέλοντες νὰ ἡξυρῶσι, καὶ χαρακτηρίζοντες πάντα τὰ ἀπὸ διετίας (1848) γενομένα ὡς ἀνατρεπτικὰ τοῦ νομίμου καθεστώτος. Ἐν τοῖς τοιούτοις δ' ἀντιδραστικοῖς διέπρεπε καὶ ὁ Ὄθων Βίσμαρκ. Ἀλλ' ἡ πλειονοψηφία ἦτο φιλελευθέρα καὶ εὐμενὴς πρὸς τὸ σύνταγμα τῆς Ἑνώσεως, ὅπερ καὶ ἐπεκύρωσε μετὰ τινων τροποποιήσεων καὶ προσθηκῶν. Ἡ Συνέλευσις ἐπεράτωσε τὰς ἐργασίας αὐτῆς ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν καὶ διελύθη τῇ 17/29 Ἀπριλίου. Ἀλλὰ τὴν ἠθικὴν δύναμιν τὴν ἐκ τῆς μετὰ τῆς Συνελεύσεως ἀρμονικῆς συμπράξεως προσερχομένην δὲν ἡδυνήθησαν νὰ ἐπωφεληθῶσι δεόντως ἡ Πρωσία καὶ ἡ Ἑνωσις. Ἀκριβῶς δὲ τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς λήξεως τῶν ἐργασιῶν τοῦ κοινοβουλίου τῆς Ἐρφούρτης ἤτοι τῇ 14/26 Ἀπριλίου ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις οὐδὲν ἐπισήμως γινώσκουσα περὶ Συνελεύσεως καὶ περὶ Ἑνώσεως ἀπηύθυνεν ἐγκύκλιον πρὸς ἀπάσας τὰς Γερμανικὰς κυβερνήσεις, προσκαλοῦσα αὐτάς (διὰ τὴν 28/10 Μαΐου) εἰς συνδιάσκεψιν ἐν Φραγκφούρτῃ περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου (ἐννοεῖται τοῦ πρὸ τοῦ 1848) διὰ τὸν λόγον, ὅτι τῇ 19/1 Μαΐου ληγούσης τῆς νομίμου ἰσχύος τῆς Αὐстро-Πρωσικῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τῆς Ὁμοσπονδίας (ιδ. σελ. 348) εἶδει νὰ φροντίσωσιν αἱ

κυβερνήσεις περὶ τῆς διαδεξομένης αὐτὴν νέας ὁμοσπονδιακῆς ἀρχῆς. Διὰ τοῦ νέου διαδήματος τῆς Αὐστρίας τὰ πράγματα περιήρχοντο εἰς κρίσιμον σημεῖον, διότι ἐκ τῆς διαγωγῆς, ἣν ἐμελλε νὰ τηρήσωσι νῦν ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ἑνωσις, ἐξηρτᾶτο κατὰ μέγα μέρος τὸ ζήτημα τῆς εἰρηνικῆς ἢ διὰ τοῦ πολέμου λύσεως τοῦ Γερμανικοῦ ζητήματος. Ἐν τῇ Πρωσσιῇ κυβερνήσει ὁ πρωθυπουργός, κόμης Βρανδεμβούργου καὶ ὁ ὑπουργός τῶν ἐξωτερικῶν Ῥάδοβιτς ἦσαν ὑπὲρ πολιτικῆς ἐνεργητικῆς καὶ προέτεινον οὗτοι ἵνα ἀποδεχθῇ μὲν ἡ Πρωσσία τὴν Αὐστριακὴν πρόσκλησιν, ἀλλ' ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ἑνωσις ὁμοῦ πέμψωσιν ἓνα καὶ μόνον ἀντιπρόσωπον εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν τῆς Φραγκφούρτης, ἵνα ἐν οἰκδῆποτε νέᾳ ὁμοσπονδιακῇ διαμορφώσει τῆς ὅλης Γερμανίας ἡ Ἑνωσις διατηρήσῃ τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῆς ὁμοσπονδίαν. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη ἀπερρίφθη καταπολεμηθεῖσα ὡς προκλητικὴ ὑπὸ τοῦ Μαντάϋφφελ, τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς εἰρηνικῆς καὶ ἐνδοτικῆς πολιτικῆς ἐν τῇ Πρωσσιῇ ὑπουργείῳ, τοῦ ὑποστηριζομένου ἰσχυρῶς ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Συνελεύσει ἀντιδραστικῶν καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ Βίσμαρκ. Ἀλλ' ὅτε ὑπερίσχυεν ἡ γνώμη τοῦ Μαντάϋφφελ ἵνα ἕκαστον κράτος τῆς Ἑνώσεως ἀντιπροσωπευθῇ χωριστὰ ἐν τῇ Συνελεύσει, πολλοὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἑνώσεως θεωρήσαντες τοῦτο ὡς διάλυσιν τῆς Ἑνώσεως συνετάχθησαν τῇ Αὐστρίᾳ. Οὕτω δὲ ἡ Πρωσσία αὐτὴ ἐποίησε τὴν ἀρχὴν τῆς διαλύσεως τῆς Ἑνώσεως. Ἀλλ' ἤτο τοῦτο ἀνάγκη σιδηρᾶ, εἰς τὴν ἄκων ὑπέκυψεν ὁ βασιλεὺς Φρειδερίκος Γουλιέλμος, ἀφοῦ εἶδε τὰς περιστάσεις λίαν δυσμεγεῖς δι' ἡμέσον ῥῆξιν πρὸς τὴν Αὐστρίαν. Μετὰ τῆς Δυνάμεως ταύτης, καθὰ εἵπομεν, ἥτις εἶχε προβῇ εἰς μεγάλους στρατιωτικοὺς ἐξοπλισμούς, συνετάσσοντο πάντα τὰ μεσαιᾶ Γερμανικὰ κράτη καὶ τινὰ τῶν μικρῶν. Ἀλλ' ἰδίως δυσμενὲς ἀπεναντι τῆς Πρωσσίας ἦτο τότε ἡ πολιτικὴ τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ἡ Ῥωσσία, ἀφοῦ παρήτησεν ἡ Αὐστρία τὸ σχέδιον τῆς μεθ' ἀπασῶν αὐτῆς τῶν κτήσεων εἰς τὴν Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν εἰσόδου καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἐξ 70 ἑκατομμυρίων κράτους τοῦ Σβάρτζεμπεργ, διέκειτο αὖθις εὐμενέστερον πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ ἐπεδοκίμαζε τὴν ὑπ' αὐτῆς σκοπούμενην ἐπάνοδον εἰς τὸ πρὸ τοῦ 1848 καθεστῶς τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας, πᾶσαν ἄλλην λύσιν, ἣν ἐπέδιωκεν ἡ Πρωσσία, θεωροῦσα ὡς οὐχὶ ἀμιγῇ ἐπαναστατικῆς ἐπηρείας. Καὶ ἐν τῷ ζητήματι δὲ τῶν παραλθίων δουκάτων ἡ Ῥωσσία ἀπεδοκίμαζε τὴν πολιτικὴν τῆς Πρωσσίας θέλουσα τὴν ἀκραίαν διατήρησιν τῶν ἐπὶ

τὰ δουκᾶτα δυναστικῶν δικαιωμάτων τοῦ στέμματος τῆς Δανίας καὶ πρὸς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ταύτην συμφωνοτέραν εὗρισκε τὴν Αὐστρίαν. Καὶ ἡ Γαλλία δὲ ἦτοι ὁ πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας Ναπολέον, ὁ ἐν ἀρχῇ μετ' ὀπισθοβουλίας εὐνοήσας τὸ περὶ Ἑνώσεως σχέδιον τῆς Πρωσσίας, ἔλαβε δυσμενῆ θέσιν ἀπέναντι τῆς Πρωσσίας, ἅμα ὁ βασιλεὺς Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἀπέρριψε τὴν ἐμπιστευτικῶς ζητούμενην παρὰ τῆς Γαλλίας ἀμοιβὴν τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ ἐπιδιοκίμασίας τῆς Ἑνώσεως καὶ δὲν ἤξιώσε κἄν νὰ διαπραγματευθῇ περὶ τῆς εἰς Γαλλίαν παραχωρήσεως τοῦ Λανδᾶου καὶ ἄλλων τινῶν φρουρίων. Καὶ ἡ Ἀγγλία δέ, ὡς καὶ ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ῥωσσία, ἕνεκα τοῦ ζητήματος τῶν παραλθίων δουκᾶτων, ἐν ᾧ ἦσαν σύμφωνοι καὶ αἱ τρεῖς Δυνάμεις, δὲν διέκειτο λίαν εὐμενῆς πρὸς τὴν Πρωσσίαν. Ὁ πρίγκιψ τῆς Πρωσσίας ὁ καὶ ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ θρόνου, θερμοτάτος ὢν τότε θιασώτης τῆς Ἑνώσεως καὶ ὑποστηρίξας ἰσχυρῶς τὸ σύνταγμα τῆς Ἑνώσεως καὶ τὸ κοινοβούλιον τῆς Ἐρφούρτης, ἀποδοκιμάζων δὲ ἐντονώτατα τὴν διαγωγὴν τῶν περὶ τὸν Βίσμαρκ ἀντιδραστικῶν, ἐπέχειρσε περιοδεῖαν εἰς τὰς αὐλὰς τῆς Πετροπόλεως καὶ τοῦ Λονδίνου, ἵνα συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς Πρωσσικῆς πολιτικῆς προβαίνων καὶ εἰς παραχωρήσεις ἐν τῷ ζητήματι τῶν παραλθίων δουκᾶτων. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα οὐδὲν ὠφέλησαν. Ἡ Αὐστρία ἡ διατελοῦσα εἰς ἀγαθὰς σχέσεις πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς Κοπεγχάγης καὶ δεικνύουσα πάντοτε προθυμίαν ν' ἀποδεχθῇ τὰς περὶ Σλεσβίου καὶ Ὀλσαςτίας ἀποφάσεις τῶν τριῶν κυβερνήσεων καὶ ἐπὶ τέλους προθύμως ἀποδεξαμένη τὸ Λονδίνεον περὶ τούτων πρωτόκολλον τῆς 21/2 Αὐγούστου 1850, τὸ ὑπογραφέν ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ῥωσσίας, μείζονος ἐτύγχανεν ἠθικῆς ὑποστηρίξεως παρὰ τῶν Δυνάμεων τούτων καὶ ἐν τῇ Γερμανικῇ αὐτῆς πολιτικῇ. Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ Πρωσσία δὲν ἤθελε νὰ ὑποχωρήσῃ δειλῶς καὶ ταπεινῶς ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας. Οὕσα ἀπὸ πολλοῦ ἰσχυρῶς ὀργανωμένη στρατιωτικῶς, ἔχουσα δ' ἐτι συμμάχους τὰ εἰς τὴν Ἑνωσιν πιστὰ μέιναντα Γερμανικὰ κράτη κατέχουσα δὲ πρὸς τούτοις καὶ στρατιωτικῶς ἱκανὸν μέρος τῆς μέσης καὶ νοτίου Γερμανίας (ἰδ. σελ. 312), ἔχουσα δὲ ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν κοινὴν γνώμην τῶν φιλελευθέρων, δὲν ἀπειλεία ἀπέναντι πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς, ὅστις, ὡς εἶχον τότε τὰ πράγματα ἐν Γερμανίᾳ, ἡδύνατο νὰ προκληθῇ ἐξ ἐλαχίστης ἀφορμῆς. Καὶ τὴν ἀφορμὴν ταύτην ἔδωκε

μετ' ὀλίγον ὁ δούξ τῆς Ἑσσης Κασσέλης. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, πρὸ μικροῦ ἀποστάς τῆς Ἑνώσεως καὶ συνταχθεὶς τῇ Αὐστρίᾳ, εἰσηγήσει τοῦ πρωθυπουργοῦ αὐτοῦ Hassenpflug παραβιάσας τὸ σύνταγμα τοῦ κράτους αὐτοῦ ἤλθεν εἰς διάστασιν πρὸς ἅπαντας τοὺς πολιτικούς δικαστικούς καὶ στρατιωτικούς λειτουργοὺς τοῦ κράτους τοὺς ὁμοσάντας ὅρκον εἰς τὸ σύνταγμα καὶ μὴ θέλοντας νῦν νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς τὰς διαταγὰς τοῦ ἐπιόρκου ἡγεμόνος, εἰς ὃν ἤρουντο νῦν καὶ οἱ λοιποὶ ὑπήκοοι νὰ πληρῶνωσι φόρον. Ὁ ἐκλέκτωρ ἐν τῇ ἀμνηχανίᾳ αὐτοῦ φυγὼν κρυφίως ἐκ τῆς πρωτευούσης μετέβηκε τότε, ὡς ὁ πατήρ του ἄλλοτε δι' ἄλλην αἰτίαν (ιδ. σελ. 135), τὴν κυβέρνησιν εἰς Βιλελμσβάδην (πλησίον τοῦ Χάναου), συγχρόνως δὲ ἐπεκαλέσατο (9/21 Σεπτεμβρίου) κατὰ τῶν ἀπειθούντων ὑπηκόων τὴν ἐν Φραγκφούρτῃ συνελθοῦσαν ἀπὸ τοῦ Μαΐου κατ' Αὐστριακὴν εἰσηγήσιν Συνδιάσκεψιν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Γερμανικῶν κυβερνήσεων. Ἡ Συνδιάσκεψις, ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς Αὐστρίας διατελοῦσα, στηριζομένη ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου τοῦ 1832 ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Βιέννῃ Συνδιάσκεψεως τοῦ 1834, ἐδικαίωσε τὸν ἡγεμόνα καὶ ἐχαρακτήρισε τὴν διαγωγὴν τῶν ὑπηκόων ὡς παρέχουσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου, τοῦ ὁποίου τὴν θέσιν ἐπέιχε νῦν ἡ Συνδιάσκεψις. Μικρὸν μετὰ τοῦτο συνῆλθον εἰς συνέντευξιν ἐν Βριγαντίχ (27/9 Ὀκτωβρίου 1850) ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Βαυαρίας καὶ Βυρτεμβέργης, εἰς ἣν συνέντευξιν παρέστησαν ὁ τε Σβάρτζεμπεργ καὶ οἱ πρωθυπουργοὶ τῶν δύο ἄλλων κρατῶν. Ἡ συνέντευξις εἶχε χαρακτῆρα ἐχθρικὸν πρὸς τὴν Πρωσσίαν δηλωθέντα καὶ ἐν ταῖς προπόσεσι τῶν ἡγεμόνων· ἀπεφασίσθη δὲ ἐν αὐτῇ ἵνα τὰ τρία κράτη θέσωσιν ἀμέσως ἐπὶ ποδὸς πολέμου 200 χιλιάδας στρατοῦ. μετ' ὀλίγον δὲ Βαυαρικὰ στρατεύματα συναινέσει καὶ τῶν συμμάχων εἰσῆλθασαν εἰς τὴν Ἑσσην, ἵνα ὑποστηρίξωσι τὸν ἐκλέκτορα καὶ ἀντιπαρετάχθησαν σχεδὸν κατὰ τῶν Πρωσσιῶν. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἐξήγειραν τὴν μῆνιν τῆς φιλοπολέμου ἐν Πρωσίᾳ μερίδος καὶ ἐπὶ μίαν στιγμὴν ὑπερίσχυεν ἡ μερίς αὕτη, ἥς ἡγεῖτο ὁ πρίγκιψ τῆς Πρωσίας. Ὁ τῆς ἐνεργητικῆς πολιτικῆς ὑπέρμαχος Ράδοβιτς, ὁ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἕνεκα τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ φρονημάτων (15/27 Σεπτεμβρίου 1850) κληθεὶς εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν, καὶ ἄλλοι πολιτικοὶ ἄνδρες ὑπεστήριζον τὴν πολιτικὴν τῆς μὴ ἐνδόσεως.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀντίθετος μερίς ἦτο λίαν ἰσχυρά. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς πάλης ταύτης τῶν μεριδῶν ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος, μὴ θέλων νὰ ἐνδώσῃ ἐπονειδίστως, ἀλλὰ καὶ μὴ θέλων νὰ προκαλέσῃ αὐτὸς τὸν πόλεμον, ἐπεκαλέσατο τὴν μεσολάβησιν τοῦ Τσάρου. Ἡ Αὐστρία προθύμως συνήνεσεν εἰς τὴν μεσολάβησιν καὶ τῇ 16/28 Ὀκτωβρίου συνῆλθον εἰς Βαρσοβίαν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Νικολάῳ ὁ πρίγκιψ Γουλιέλμος μετὰ τοῦ Πρώσου πρωθυπουργοῦ κόμητος Βρανδεμβούργου καὶ ὁ Σβάρτζεμπεργ. Ὁ Νικόλαος ὑπεσχέθη μὲν τῷ πρίγκιπι τῆς Πρωσσίας καὶ τῷ Βρανδεμβούργῳ ὅτι δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τῇ Αὐστρίᾳ νὰ κινήσῃ πόλεμον κατὰ τῆς Πρωσσίας, ἀλλ' οὐχ ἤττον συνεβούλευσεν αὐτοῖς νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὰς περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ ἀρχαίου ὁμοσπονδιακοῦ καθεστῶτος θεωρίας τῆς Αὐστρίας. Ἡ λύσις ἦτο ἡ μόνη οὐ μόνον πρὸς τὰ Ῥωσικὰ συμφέροντα συνάδουσα, ἀλλὰ καὶ μόνη ἄνευ πολέμου δυνατὴ ἀπέναντι τῆς ὑπὸ τῆς Πρωσσίας προτεινομένης. Ταύτην οὔτε ἡ Ῥωσσία οὔτε ἡ ἄλλη Εὐρώπη ἤθελε νὰ δεχθῇ, μεθ' ὅλην τὴν ἐθελουσίαν, ἣν ἐδείκνυε νῦν ἡ Πρωσσία συναινέουσα μὲν τῇ εἰσόδῳ τῆς Αὐστρίας εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν μεθ' ὅλην αὐτῆς τῶν κτήσεων, ἐγκαταλείπουσα δὲ τὸ σύνταγμα τῆς Ἐνώσεως καὶ τὴν ἐκ τούτου ἀπορρέουσαν ἀντιπροσωπείαν τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ (1) καὶ ἀπαιτοῦσα ὑπὲρ ἐαυτῆς μόνην τὴν στενωτέραν ὁμοσπονδίαν τὴν ἀποτελοῦσαν οὕτω κράτος ἐν κράτει ἐν τῇ μεγάλῃ ὁμοσπονδίᾳ.

Ἐν τῷ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ βασιλέως ἐν Βερολίνῳ μετὰ τὴν ἐκ Βαρσοβίας ἐπάνοδον τοῦ πρωθυπουργοῦ (2) καὶ τοῦ πρίγκιπος τῆς Πρωσσίας συγκροτηθέντι ὑπουργικῷ συμβουλίῳ ὑπερίσχυσεν ὀριστικῶς τὸ κόμμα τῆς εἰρήνης καὶ μετὰ δακρύων ὁ βασιλεὺς προσεχώρησεν εἰς τὴν γνώμην τοῦ κόμματος τούτου. Ὁ Ράδοβιτς παρητήθη ἀμέσως τὴν ἐν τῷ ὑπουργείῳ θέσιν αὐτοῦ· ἀλλ' οὐχ ἤττον ἀπεφασίσθη συγχρόνως,

(1) Τὴν Γερμανικὴν βουλὴν δηλονότι τὴν ἀποτελουμένην ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ τὸ Volkshaus ἴδ. σελ. 246.

(2) Ὁ κόμης Βρανδεμβούργου ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀπὸ Βαρσοβίας ἐπάνοδον ἀπέβησεν. Ἡ αἰτία τοῦ ὧλου αἰφνιδίου θεωρηθέντος τότε ὑπὸ τῶν φιλελευθέρων θανάτου τούτου ἀπεδόθη εἰς τὴν μεγάλην ἠθικὴν συγκίνησιν καὶ σύγχυσιν, ἣν διῆθεν ὑπέστη ἕνεκα τοῦ λίαν περιφρονητικοῦ τρόπου, μεθ' οὗ ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἐλάλησε πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς πολιτικῆς τῆς Πρωσσίας καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου Γουλιέλμου. Ἀλλ' ὥς ἐξάγεται ἐκ τῶν προσφάτων δημοσιεύσεων τοῦ Sybel, αἱ φῆμαι αὗται ἦσαν ψευδέσταται. Ὁ κόμης Βρανδεμβούργου ἔτυχεν εὐμενεστάτης παρὰ τῷ Τσάρῳ ὑποδοχῆς, ὁ δὲ θάνατός του ἦτο φυσικὸν ἀποτέλεσμα ὀξείας νόσου, ὑπ' ἧς προσεβλήθη μετὰ τὴν ἐκ Βαρσοβίας ἐπάνοδον.

ἵνα ἡ ὑποχώρησις τῆς Πρωσσίας γένηται ὡς δυνατόν εὐσχημότερον, νὰ κληθῇ εἰς τὰ ὅπλα μέρος τῆς ἐθνοφυλακῆς (Landwehr), συγχρόνως δὲ ὡς τελευταία ἄγκυρα σωτηρίας ἐζητήθη καὶ ἡ Ἀγγλικὴ συμμαχία. Ὁ τέως ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς Ῥάδοβιτς μετέβη νῦν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, λόγῳ μὲν ἵνα ἐξετάσῃ τὰ κατὰ τὸ πυροβολικὸν τῆς Ἀγγλίας, πράγματι δὲ ἵνα βολιδοσκοπήσῃ τὴν Ἀγγλικὴν κυβέρνησιν. Καὶ τῇ ἑπαύριον (22/3 Νοεμβρίου) διακοίνωσις Πρωστικὴ πρὸς τὸ Βιενναῖον ἀνακτοβούλιον ἐμαρτύρει τὰς εἰρηνικὰς διαθέσεις τῆς Πρωσσίας ἀγγέλλουσα ὅτι ἡ Πρωσσία ἐμελλε νὰ ἀπομακρύνῃ τὰ στρατεύματα αὐτῆς ἀπὸ τῆς Ἑσσης, δὲν ἤθελε δὲ κωλύσει τὴν εἰσοδὸν τῶν Αὐστριακῶν στρατευμάτων εἰς τὰ παράλβια δουκάτα· τὴν δὲ εἰς τὰ ὅπλα πρόσκλησιν μέρους τῆς ἐθνοφυλακῆς παρέστῃσε πρὸς τὸν Αὐστριακὸν πρεσβευτὴν ὃ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργὸς καὶ τῆς εἰρηνικῆς μερίδος ἀρχηγὸς Μαντᾶυφελ ὡς μέτρον ληρθὲν ἀπλῶς πρὸς κατευνασμὸν τῆς ἐξηρησιμμένης κοινῆς γνώμης. Ἄλλ' αἱ παραχωρήσεις αὗται δὲν ἐθεωρήθησαν ἐπαρκεῖς ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, καθ' ὅσον μάλιστα μετὰ προθυμίας καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἔτρεχε νῦν ὑπὸ τὰς σημαίας ἡ Πρωστικὴ ἐθνοφυλακὴ· μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας (27/8 Νοεμβρίου) ἐγένετο καὶ τις ἀκροβολισμὸς ἐν τῷ δουκάτῳ τῆς Ἑσσης μεταξὺ τῆς Βαυαρικῆς καὶ τῆς Πρωστικῆς προφυλακῆς, καθ' ἣν ἐφανεύθη εἰς ἵππος. Ἄλλ' ὁ ἀκροβολισμὸς οὗτος ὑπῆρξεν ἡ πρώτη καὶ ἡ ἐσχάτη σύγκρουσις. Οὕτως ἐξωκονόμει τὰς περιστάσεις ἡ Πρωστικὴ κυβέρνησις διαρκούσης τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ῥάδοβιτς. Ἀλλὰ καὶ ἡ παρὰ τῇ Ἀγγλικῇ κυβερνήσει ἀπόπειρα ἀπέτυχε, διότι, μεθ' ὅλας τὰ φιλοπρωσσιακὰς διαθέσεις τῆς βασιλείσσης καὶ τοῦ Πρίγκιπος Συζύγου καὶ τινων ὑπουργῶν, ὁ πρωθυπουργὸς Ῥώσελ καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς Παλμερστὼν, ἕνεκα τοῦ ζητήματος τῶν παραλβίων δουκάτων, δὲν διετέθησαν εὐμενεστέρον πρὸς τὴν Πρωσσίαν. Ἄλλ' ἐνῷ ἡ Πρωσσία οὐδαμῶθεν ἐνεθαρρύνετο ἐν τῇ πολιτικῇ τῆς ἀντιστάσεως, ἡ Αὐστρία προέβαινε τολμηρῶς εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων αὐτῆς. Καθ' ὃν χρόνον ἡ Πρωσσία ἐνῆργει διὰ τοῦ Ῥάδοβιτς ἐν Λονδίνῳ ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς, ἡ ἐν Φραγκφούρτῃ συνδιάσκεψις, εἰσηγήσει τῆς Αὐστρίας, ἐψηφίσατο τὴν διάλυσιν τῆς Ἑνώσεως. Τὴν ἀπόφασιν δὲ ταύτην τῆς Συνδιασκέψεως ἀνακοινῶν ὁ Σβάρτζεμβεργ τῷ ἀνακτοβουλίῳ τοῦ Βερολίνου ἠπειλεῖ αὐτὸ δι' ἀνακλήσεως τοῦ ἐν Βερολίνῳ Αὐστριακοῦ πρέσβειος καθ' ἣν περίπτωσιν

ἡ Πρωσσία ἤρνεϊτο ν' ἀναγνώρισῃ τὴν ἀπόφασιν τῆς Φραγκφουρτείου συνδιασκεψέως. Τότε τέλος ἡ Πρωσσία προέβη εἰς τὸ ταπεινωτικώτατον δι' αὐτὴν ἔργον συγκαλοῦσα τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ἑνώσεως εἰς Βερολίνον καὶ κηρύττουσα αὐτοῖς ὅτι ἡ Πρωσσία ἐθώρει τὴν Ἑνωσιν μὴ ὑπάρχουσαν πλέον, ἐξαιτουμένη δὲ καὶ τὴν τῶν συμμάχων αὐτῆς συναίνεσιν εἰς τὴν διάλυσιν ταύτης. Κατ' ἀκολουθίαν τῆς τοιαύτης αἰτήσεως τῆς Πρωσσίας τὰ κράτη τῆς Ἑνώσεως, τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, ἐκήρυξαν τὴν ἐκ ταύτης ἀποχώρησιν αὐτῶν, ἔσχατον δὲ πάντων τῶν κρατῶν ἐπραξε τοῦτο (11/23 Νοεμβρίου) τὸ μέγα δουκάτον τῆς Βάδης.

Ἡ συνέντευξις τοῦ Ὀλμουτς. — Ἄλλ' ἡ Αὐστρία οὐδ' εἰς τὴν τοιαύτην ταπεινώσιν τῆς Πρωσσίας ἄρκεσθείσα, οὐδ' ἐκ τῆς παρὰ κλητικῆς σχεδὸν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου Γουλιέλμου καμφθεῖσα, ἀπήτησε νῦν παρ' αὐτῆς τὴν ἄμεσον ἐκκένωσιν τῆς Ἑσσης. Ἀπέναντι δὲ τῆς νέας ταύτης Αὐστριακῆς ἀπαιτήσεως ἡ Πρωσσία ἐζήτησε πάλιν νὰ καλύψῃ τὴν ἀποχώρησιν αὐτῆς διὰ τινος νέου διπλωματικοῦ διαθήματος. Ὁ Μαντάυφφελ ἐζήτησε συνέντευξιν μετὰ τοῦ Αὐστριακοῦ πρωθυπουργοῦ Σβάρτζεμπεργ, καὶ μετ' ὀλίγον οἱ δύο πρωθυπουργοὶ συνητήθησαν ἐν Ὀλμουτς τῆς Αὐστριακῆς Σιλεσίας (14/26 Νοεμβρίου), ἐνθα μετέβη ὁ Σβάρτζεμπεργ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐν Βιέννῃ Ῥώσσοι πρέσβειος. Ἐν τῇ συνέντευξιν τοῦ Ὀλμουτς διαρκεσάσῃ δύο ἡμέρας (15/27-17/29 Νοεμβρίου) ἡ Αὐστρία ὑποστηριζομένη διπλωματικῶς ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ἐπέβαλε τῇ Πρωσίᾳ ὅρους συμβιβασμοῦ, οὓς αὕτη ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ ἄνευ ἀντιρρήσεως. Ἦσαν δ' οἱ ὅροι οὗτοι α') νὰ παραιτήσῃ ἡ Πρωσσία τὴν Ἑνωσιν· β') νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Ἑσσην Κασσέλην καὶ τὸ μέγα δουκάτον τῆς Βάδης· γ') νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰσοδὸν Αὐστριακῶν στρατευμάτων εἰς τὰ παράλθια δουκάτα καὶ νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν Αὐστριακὴν πολιτικὴν ἐν τῷ ζητήματι τῶν δουκάτων τούτων· δ') νὰ δηλώσῃ ἐκ τῶν προτέρων τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς εἰς τὰς περὶ Γερμανίας ἀποφάσεις τῆς ὁσονούπω συνερχομένης κατὰ πρόσκλησιν τῆς Αὐστρίας ἐν Δρέσδῃ συνδιασκεψέως. Ὡς μόνον δὲ παραχώρησιν ἡτήσατο καὶ ἔλαθεν ἡ Πρωσσία τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ συνυπογράψῃ μετὰ τῆς Αὐστρίας τὴν πρὸς τοὺς Γερμανοὺς ἡγεμόνας διὰ τὴν συνδιασκεψιν τῆς Δρέσδης πρόσκλησιν. Οὕτω ἔληξεν ὁ Αὐстроπρωσσικὸς περὶ ἡγεμονίας ἐπὶ τὴν Γερμανίαν ἀνταγωνισμὸς διὰ νίκης μεγάλης

ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς τῆς Αὐστρίας καὶ πρὸς μεγάλην ταπείνωσιν τῆς Πρωσσίας. Μετ' ὀλίγον δὲ Αὐστριακὴ στρατιωτικὴ μοῖρα διελαύνουσα τὰς Πρωσσιακὰς χώρας εἰσήρχετο εἰς τὴν Ὀλσατίαν, ἥ δὲ Πρωσσία ἀνακαλοῦσα τὰ στρατεύματα αὐτῆς ἐκ τῶν Γερμανικῶν χωρῶν, ὡς ταῦτα κατεῖχον, μετέχε τῆς συνδιασκέψεως τῆς Δρέσδης. Ἡ συνδιάσκεψις αὕτη διήρκεσεν ἀπὸ 11/23 Δεκεμβρίου μέχρι 3/15 Μαΐου, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξύ ὁ Μαντχάυφελ ἐγένετο πρωθυπουργὸς τῆς Πρωσσίας· προετάρθησαν δ' ἐν ταύτῃ διάφοροι τρόποι μεταρρυθμίσεως τοῦ ἀπὸ τοῦ 1815 ἱδρυμένου ὁμοσπονδιακοῦ καθεστώτος τῆς Γερμανίας διὰ συστάσεως Διευθυντηρίου Αὐστροπρωσσικοῦ ἔχοντος δικαίωμα νὰ ἀποφασίζῃ περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης καὶ δι' ἰδρύσεως κοινοβουλίου Γερμανικοῦ· ἀλλὰ ταῦτα δὲν ὑπεστηρήθησαν σπουδαίως. Ἡ Αὐστρία ἐπανελάβε καὶ νῦν τὸ προσφιλὲς αὐτῇ σχέδιον τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ καθεστώτος τοῦ 1815 διὰ τῆς εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν εἰσόδου συμμάχους τῆς Αὐστριακῆς ἐπικρατείας. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀξιώσεως τῆς Αὐστρίας κατεξάνεστησαν ἡ Ἀγγλία τε καὶ ἡ Γαλλία. Ἡ Γαλλία μάλιστα καὶ διεμαρτυρήθη σφοδρότατα κατὰ τοῦ μελετωμένου σχεδίου καὶ ἐπήνεγκε τὴν ἀποτυχίαν αὐτοῦ. Τότε δὲ ἡ Αὐστρία ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸ πρὸ τοῦ 1848 ὁμοσπονδιακὸν καθεστῶς, ἀσφαλίζουσα νῦν ἐαυτῇ μείζονα ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν ὑπεροχὴν ἢ πρὸ τοῦ 1848.

Τοιοῦτον ἔλαβεν οἰκτρὸν τέλος τὸ ἀπὸ τοῦ 1848 ἀρξάμενον μέγα ὑπὲρ τῆς Γερμανικῆς ἐνώσεως κίνημα. Τὸ κίνημα τοῦτο μεθ' ὅλην τὴν ἠθικὴν δύναμιν, ἣν περιεβάλλετο, μεθ' ὅλον τὸν ἐνθουσιασμόν, ὃν παρήγαγε, μεθ' ὅλας τὰς ἐλπίδας, ὡς ἐξήγειρε, καὶ μεθ' ὅλα τὰ πρὸς ἐπιτυχίαν τολμηρὰ διαβήματα, ἔμεινεν ἀτελεσφόρητον, διότι, δι' ὧν μέσων διηυθύνετο πρὸς τὸν σκοπὸν, ἐξ ἀρχῆς ἦτο καταδικασμένον εἰς ἀποτυχίαν. Ἡ δι' ἐπαναστάσεως ἑνώσις τῆς Γερμανίας ἐπιτυχῶς γένοτο μόνον διὰ τῆς καταλύσεως τῶν ἡγεμονικῶν θρόνων καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως μεγάλῃς ὁμοσπονδίας δημοκρατικῆς. Καὶ ἐν τούτῳ οἱ δημοκρατικοὶ εἰργάζοντο λογικώτερον τῶν φιλελευθέρων ἐνωτικῶν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ. Ἀλλ' ἡ μεγίστη πλειονότης τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ, καίπερ διαφλεγόμενη ὑπὸ τοῦ πύθου τῆς ἐνώσεως, δὲν ἦτο παρесеκυσμένη εἰς δημοκρατίαν, πολλῶ δ' ὀλιγώτερον εἰς δημοκρατίαν μὴ ἀμέτοχον ἀνατρεπτικῶν καὶ κοινωνιστικῶν ἀρχῶν. Ἀποκλειομένης δὲ τῆς διὰ δημοκρατικῆς ἐπαναστάσεως ἐνώσεως ἦτο ἀδύ-

νατον κοινοβούλιον ἢ ἐθνικὴ συνέλευσις, οἷα ἡ τῆς Φραγκφούρτης, νὰ λύσῃ τὸ μέγα ζήτημα, ὅσῃν ἰσχὺν καὶ ἂν περιεβάλλετο αὕτη, ἂν μὴ εἶχε σύμμαχον καὶ τὴν γνώμην τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας. Ἄλλ' ἡ ὁμοφωνία τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων ἦτο ἀδύνατος ἐνόσω Αὐστρία ὁμοῦ καὶ Πρωσσία ἔμενον ἐν τῇ ἡνωμένῃ Γερμανίᾳ· ὁ δὲ ἀποκλεισμός τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἑτέρας τῶν Δυνάμεων τούτων δὲν κατωρθοῦτο ἄνευ ἐμφυλίου πολέμου μεγάλου. Καὶ ὑπῆρξαν μὲν στιγμαὶ τινες χρόνου, ὅποτε ἀποφασιστικὴ τις ἐνέργεια ἐκ μέρους τῆς Πρωσσίας, καθ' ὃν χρόνον ἡ Αὐστρία ἦτο περιπεπλεγμένη δεινῶς εἰς ἐσωτερικοὺς πολέμους, ἡδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ τὴν ὑπὲρ τῆς Πρωσσίας λύσιν. Ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν ταύτην δὲν ἀνέπτυξεν ἡ Πρωσσία ἕνεκα τῶν διαταγμῶν τοῦ βασιλέως. Ὁ Φρειδερίκος Γούλιέλμος Δ' δὲν ἤθελε νὰ νοήσῃ ὅτι ἡ ἑνωσις τῆς Γερμανίας ἢ ἐπιζητουμένη οὐχὶ διὰ πολέμου, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς εἰρηνικῆς συμπράξεως τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ, ἀπῆται καὶ τινὰς παραχωρήσεις εἰς τὰς φιλελευθέρους καὶ κατὰ βάθος δημοκρατικὰς ἀρχάς. Ἄλλ' ἡ ἀποστροφὴ τοῦ βασιλέως εἰς τοιαύτας ἀρχάς, ἡ ἐμμονὴ αὐτοῦ εἰς τὰς περὶ ἠθικῆς τάξεως τῆς πολιτείας Ἀλλεργικὰς ἰδέας, ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἐπιμονὴ αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ κατορθώσῃ τὰ ἀκατόρθωτα διὰ συνδυασμοῦ στενωτέρας καὶ εὐρυτέρας ὁμοσπονδίας, Πρωσσικῆς ἐνταυτῷ καὶ Αὐστριακῆς ἡγεμονίας, βκσιλείας ἐνταυτῷ καὶ αὐτοκρατορίας Γερμανικῆς (ιδ., σελ. 292) ἐπήνεγκε τὴν ὀριστικὴν ἀποτυχίαν τοῦ ὅλου κινήματος μετὰ πολιτικῆς ταπεινώσεως ἐπονειδίστου διὰ τὴν Πρωσίαν. Ἄλλ' ἐν μόνον προέκυψε νῦν πόρισμα ἐκ τῆς ὅλης ἀτυχροῦς ἀνελίξεως τῆς ἱστορίας τῶν ἐτῶν 1848-1850, πόρισμα ἀρνητικόν, ἀλλ' ὠφέλιμον διὰ πάντα φίλον τῆς ἐνώσεως τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὴν Πρωσσικὴν ἡγεμονίαν: ὅτι ἡ ἑνωσις αὕτη ἡδύνατο νὰ κατορθωθῇ μόνον διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου, διὰ πολέμου καὶ διὰ τῆς βιαίας ἐξελάσεως τῆς Αὐστρίας ἐκ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς βιαίας ὑπὸ τὴν Πρωσσικὴν ἡγεμονίαν ὑποταγῆς τῶν ἐν Γερμανίᾳ συμμάχων τῆς Αὐστρίας, τῶν μεσαιῶν δηλονότι Γερμανικῶν κρατῶν, συνδυαζομένων πάντων τούτων τῶν μέτρων μετὰ τῶν ἀναγκαίων φιλελευθέρων παραχωρήσεων τῶν συναδουσῶν πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς πόθους τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ καὶ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς φιλελευθέρης κοινῆς γνώμης. Τὸ πόρισμα τοῦτο κατέστησε μετὰ δωδεκαετίαν ὡς πρόγραμμα τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ὅστις ἀπὸ τοῦ 1847-1850, καθ' ἃ ἔτη κατὰ πρῶτον παρέστη εἰς

τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ὡς ἀντιπρόσωπος ἐν τῷ Πρωσσικῷ κοινοβουλίῳ καὶ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τῆς Ἑνώσεως, δὲν ἐπαύσατο καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν καταπολεμῶν σφοδρότατα πάντα ἐν Πρωσίᾳ νεω-
 τερισμὸν πολιτικόν, καὶ συνηγορῶν θερμότατα ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς τοῦ Μαντάυφφελ καὶ τοῦ μετὰ τῆς Αὐστρίας εἰρηνικοῦ συμβιβασμοῦ(1). Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ Ὀθων Βίσμαρκ ἀρκούντως ἤδη γνω-
 στὸς καταστάς κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν χρονικὴν περίοδον εἰς τε τὸν Γερμανικὸν λαὸν ὡς Πρώσσος εὐπατρίδης σφύδρα ἀντιδραστικός, ἐχθρὸς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς Γερμανικῆς ἐνώσεως, εἰς δὲ τὸν βασι-
 λέα τῆς Πρωσίας ὡς ἀνὴρ βίαιος μὲν καὶ σφοδρὸς, ἀλλὰ διὰ τὰς συντηρητικὰς αὐτοῦ ἀρχὰς καὶ διὰ τὸ θετικὸν τοῦ πνεύματος χρήσιμος εἰς τὴν πολιτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους καὶ διὰ τοῦτο διορισθεὶς τῷ 1851 ἀντιπρόσωπος τῆς Πρωσίας παρὰ τῷ ἀποκατα-
 σταθέντι ἐκ νέου Ὁμοσπονδιακῷ Συμβουλίῳ τῆς Φραγκφούρτης. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ πορεία καὶ ἀνάπτυξις τῶν Γερμανικῶν πραγμάτων ἐν τῇ ιστορικῇ περιόδῳ τῶν ἐτῶν 1848-1850. Μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὴν Ἱταλικὴν χερσύνησον, ἧς ἡ ἱστορία κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον, πρὸς τῇ ἄλλῃ σπουδαιότητι, συνδέεται ἐν μέρει μετὰ τῆς Γερμανικῆς ἱστορίας ἕνεκα τῶν ἐν Ἱταλίᾳ Αὐστριακῶν κήσεων, αἰτίνες ὑπῆρξαν θέα-
 τρον σπουδαίων γεγονότων κατὰ τὸ μνημονευθέν χρονικὸν διάστημα.

(1) Ὁ Βίσμαρκ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τῆς Φραγκφούρτης κατεπολέμησε τὴν Ἑνωσιν, ἐν δὲ τῇ Πρωσσικῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1850 ὑπεστήριξε τὴν πολιτικὴν τοῦ Μαντάυφφελ καὶ ἐδικαιολόγησε τὴν ἐν Ὀλμουτς ὑποχώρησιν ἐν λόγῳ, ἐν ᾧ ὅλον τὸν περὶ τὴν Ἑνωσιν θόρυβον τῶν Πρώσσων πολιτικῶν ἀνδρῶν ἐθεώρει ὡς ῥω-
 ματισμὸν, οὐχὶ δὲ ἐρωισμὸν πολιτειακόν ἀξίον μεγάλου κράτους, οἷον τὸ Πρωσσικόν. Ἡ τιμὴ τῆς Πρωσίας, ἔλεγε, δὲν κινδυνεύει ἐκ τῆς μετὰ τῆς Αὐστρίας συμπράξεως, ἀλλ' ἐξ οἰαομένης ἐπενεχθείσης ἐνώσεως μετὰ τῆς δημοκρατίας. Ὑποστηρίζων δ' ἐν-
 τόνως τὴν χάριν τοῦ μεγαλείου τῆς Γερμανίας στενὴν ἑνωσιν τῶν δύο μεγάλων Γερ-
 μανικῶν κρατῶν κατεφέρετο σφοδρότατα κατὰ τῶν θεωρούντων τὸ Αὐστριακὸν κράτος ἦσαν Γερμανικὸν τῆς Ἑσσης ἢ τῆς Ὁλσαςτίας, φρονῶν αὐτὸς τούναντιόν ὅτι τὸ πολύ-
 φυλον τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους οὐδὲν ἄλλο ἐσήμαινε ἢ τὸ διὰ τῆς Αὐστρίας ἐπιτυγχά-
 νόμενον κράτος τοῦ Γερμανισμοῦ ἐναντίον λαῶν ἀλλοφύλων· « Ἐν τῇ Αὐστρίᾳ (ἔλεγε τότε ὁ ἀνὴρ ὁ μετὰ 16 ἔτη ἐξώσας τὴν Αὐστρίαν ἀπὸ τῆς Γερμανίας) ἀναγνωρίζω τὸν ἀντιπρόσωπον καὶ κληρονόμον ἀρχαίας Γερμανικῆς δυνάμεως, ἧτις πολλάκις καὶ ἐν-
 δόξως ἐκράτησεν ἐν τῇ χειρὶ τὸ Γερμανικόν ἕξος ». Αἱ συντηρητικαὶ περὶ τοῦ κράτους ἀρχαὶ τοῦ Βίσμαρκ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐδέσποζον ἐν αὐτῷ τῶν ἰδεῶν καὶ αἰ-
 σθημάτων τῆς Γερμανικῆς ἐνότητος.

11. Τὰ ἐν Ἑταλία κατὰ τὰ ἔτη 1848-1850.

Ὁ πάπας Πίος ὁ Θ'.—Ἡ μεγάλη ἀναλογία καὶ ὁμοιότης ἡ ὑπάρχουσα ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τοῦ Γερμανικοῦ καὶ τοῦ Ἑταλικοῦ λαοῦ, ἀμφοτέρων διηρημένων πολιτικῶς καὶ ποθοῦντων τὴν ἐθνικὴν

Ὁ πάπας Πίος Θ'

αἰτῶν ἐνότητα καὶ φιλελευθέρους πολιτικούς θεσμούς, ἐδηλώθη καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν δύο λαῶν κατὰ τὴν σπουδαίαν χρονικὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1848-1850. Ἄλλ' ἐνῷ ἐν Γερμανίᾳ τὸ ἐθνικὸν κίνημα

ἤρξατο τῷ 1848 ἀφορμὴν λαβὼν ἀπὸ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως, ἡ Ἰταλία προηγήθη τῆς Γερμανίας κατὰ δύο ἔτη ἐν τῇ μεγάλῃ ἐθνικῇ ἐξεγέρσει, ἡ δὲ ἐκ Γαλλίας δοθεῖσα τῷ 1848 μεγάλη ἐπαναστατικὴ ὥθησις ἐπέτεινεν ἐτι μᾶλλον τὸ πρὸ διετίας ἀρξάμενον κίνημα καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸ τροπὴν ἐπαναστατικὴν ριζοσπαστικὴν ἀλλοιῶσασαν ἐν μέρει τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρα τοῦ κινήματος καὶ συντελέσασαν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ὅλου ἔργου. Τὸ ἐν Ἰταλίᾳ λοιπὸν ἐθνικὸν κίνημα εἶχεν οὐ μόνον τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἀφορμὴν ἐκ τῆς Ἰταλίας αὐτῆς. Κατὰ τρόπον δὲ ἀπροσδόκητον καὶ μοναδικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεωτέρας Ἰταλίας ἡ μεγάλη ἐθνικὴ φιλελευθέρα πολιτικὴ κίνησις ἤρξατο ἀπὸ τοῦ μέχρι τοῦδε ἀδιαλλάκτου πολέμου πάσης τοιαύτης κινήσεως, ἀπὸ τοῦ παπικοῦ κράτους καὶ ἀπὸ τοῦ Πάπα αὐτοῦ. Ἦτο δ' ὁ πάπας οὗτος ὁ ἀπὸ 4/16 Ἰουλίου 1846 εἰς τὸν θρόνον τῆς Ῥώμης ἀνελθὼν Πίος Θ'.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος, εἰς τῶν μάλιστα ἀξιωματηνεύτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν παπῶν, ἐγεννήθη τῷ 1792 ἐν Σήνῃ (Sinigaglia) ἐκ τοῦ εὐγενοῦς οἴκου τῶν κομητῶν Μαστάι-Φερρέτι, καὶ ἀφ' οὗ πρωίμως εἰσελθὼν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐπέμνη τῷ 1823 εἰς Χιλὴν ὡς ἱεραπόστολος, κατὰ δὲ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδον ἔλαβε διαφόρους ἀρχιεπισκοπικὰς θέσεις (ἐν Σπολήτῳ τῷ 1827, ἐν Ἰμόλᾳ τῷ 1833), τῷ 1840 προήχθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Καρδινάλεως καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γρηγορίου ΙΣ' τῇ 4/16 Ἰουνίου 1846 ἐξελέγη Πάπας. Ἄμα ἀνελθὼν ὁ Πίος Θ' εἰς τὸν παπικὸν θρόνον, κατὰ τρόπον ἀπίστευτον παρέστη ἀρχηγὸς καὶ προαγωγὸς τῆς ἐθνικῆς ἐν Ἰταλίᾳ κινήσεως καὶ ὑπέρμαχος τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν, ἐζήτησε δὲ νὰ καταστήσῃ τὸ παπικὸν κράτος ἀφετηρίαν καὶ κέντρον τῆς Ἰταλίας καὶ κατὰ τὰς δύο ταύτας διευθύνσεις, τὴν τε δηλονότι τῶν φιλελευθέρων μεταρρυθμίσεων καὶ τὴν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Ὑπὸ τὴν πρώτην διευθύνσιν αἱ πρῶται ἡγεμονικαὶ πράξεις τοῦ Πίου Θ' ἦσαν ἀπονομὴ ἀμνηστίας διὰ πάντα τὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα, καθαιρέσεις πάντων τῶν μισητῶν τῷ λαῷ ὑπαλλήλων, παροχὴ μειζονος ἐλευθερίας εἰς τὸν Τύπον, εἴσοδος τῶν μὴ κληρικῶν εἰς τὰ ἀνώτερα πολιτικὰ ἀξιώματα τοῦ κράτους καὶ ἡ ὑπὸ φορολογίαν ὑπαγωγὴ τῶν ἐν τῇ παπικῇ ἐπικρατείᾳ μοναστηρίων. Πρὸς τούτοις ὁ Πίος Θ' οὐ μόνον τὸν δημοτικὸν ὀργανισμὸν τῆς Ῥώμης μετερρυθμίσεν ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον,

ἐπιτρέψας μάλιστα τὴν ἰδρυσιν εἰδους τινὸς πολιτοφυλακῆς (Guardia civica) διὰ τοῦ ἐξοπλισμοῦ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐπελάβετο καὶ πολιτικῶν μεταρρυθμίσεων δι' ὅλον τὸ κράτος συστήσας πρὸς τοῦτο ἐπιτροπείαν ἣ συμβούλιον συγκείμενον ἐκ τῶν προκρίτων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐντολὴν ἔχον νὰ διασκεφθῇ καὶ νὰ προτείνῃ τὰς ὠφελίμους ἐν τῷ πολιτικῷ ὀργανισμῷ τοῦ κράτους μεταρρυθμίσεις. Ὑπὸ τὴν δευτέραν δὲ διεύθυνσιν, ἥτοι τὴν ἐθνικὴν, τὴν τῆς ἐθνικῆς δηλονότι καὶ πολιτικῆς ἐνότητος τῆς Ἰταλίας, ἐπελάβετο μέτρων προπαρασκευαστικῶν τῆς ἐνότητος τῆς Ἰταλίας εἰσηγησάμενος ταῖς Ἰταλικαῖς κυβερνήσεις τὴν σύστασιν *τελωνειακῆς ἐνώσεως* προλειανούσης διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐνότητος τὴν ὁδὸν τῆς πολιτικῆς ἐνώσεως, ἣτις ἐμελλε νὰ τελεσθῇ κατὰ τὰ μεγαλεπήβολα σχέδια τοῦ Πίου Θ' δι' ἰδρύσεως Ἰταλικῆς ὁμοσπονδίας κέντρον ἐχούσης τὴν Ῥώμην. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐμελλε νὰ συνέρχηται ὁμοσπονδικόν συμβούλιον ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων πάντων τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν καὶ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν διὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν ζητημάτων, περὶ τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης, περὶ τῶν τελωνειακῶν καὶ τῶν ἐμπορικῶν συνθηκῶν καὶ περὶ ἄλλων τῇ Ἰταλίᾳ ἀπᾶσιν κοινῇ διαφερόντων ζητημάτων. Ἡ μεγάλη αὕτη πρὸς τὰς φιλελευθέρους ἀρχὰς καὶ θεσμούς καὶ πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν ἐπιδεικνυμένη στοργὴ καὶ ἀγάπη τοῦ Πίου Θ' προῆλθεν ἐν μέρει καὶ ἐκ τῆς μεζονος συμπαθείας, ἣς ἀπῆλauen ἡ Πατωσύνη ἀπὸ τινων ἐτῶν παρὰ τῇ ἐθνικῇ φιλελευθέρᾳ μερίδι τῶν Ἰταλῶν. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1843 ὁ περίφημος Ἰταλὸς πολιτικὸς ἀνὴρ Γιοβέρτι (ἰδ. περαιτέρω) εἶχε δημοσιεύσει διατριβὴν σκοποῦσαν ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ τε ἐνότης καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς Ἰταλίας ἠδύναντο νὰ ἐπιτευχθῶσι μόνον διὰ τοῦ Πάπα. Καὶ συνωδὰ τῇ γνώμῃ ταύτῃ οἱ ἐν Ῥώμῃ φιλελεύθεροι καὶ αὐτοὶ οἱ τοῦ Ἰωσήφ Ματζίνη δημοκρατικοὶ θιασῶται διὰ τοῦ πολιτικοῦ συλλαλητηρίου τοῦ καλουμένου «κύκλου Ῥωμαϊκοῦ (Circolo Romano)» προσεπᾶθον νὰ συνδέσωσι τὴν παπικὴν αὐλὴν πρὸς τὰς πολιτικὰς αὐτῶν ἀρχάς· ὅτε δ' ὁ Πίος Θ' προέβη εἰς τὰς πρώτας αὐτοῦ γενναίας ἡγεμονικὰς πράξεις, διὰ τοῦ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ, ὃν ἐπετήδευον ὑπὲρ τοῦ φιλανθρώπου ἄκρου ἀρχιερέως, κατέστησαν αὐτὸν γενναϊότερον καὶ φιλοτιμότερον ἐν ταῖς παραχωρήσεσι καὶ μεγαλοφρονέστερον ἐν τοῖς περὶ Ἰταλίας βουλευμασι. Τὸ ὄνομα τοῦ Πάπα κατέστη νῦν δημοτικώτατον ἐν πάσῃ τῇ Ἰταλίᾳ τῇ καταληφθείσῃ ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὰς βουλάς

καὶ τὰς πράξεις τοῦ Πίου Θ'. Εὐχαριστήριοι ἀναφοραὶ πανταχόθεν τῆς χερσονήσου συνέρρεον εἰς τὴν Ῥώμην· ἑορταὶ πανταχοῦ καὶ πανηγύρεις καὶ μεγάλαι πομπαὶ διωργανοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Πάπα· ἅπανσα ἡ Ἰταλία ἐμπλεως ἐθνουσιασμοῦ ἀντήχει τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀνευφημίας. Τὸ «Ζήτω ὁ Πίος Ἐνατος! (Evviva Pio Nono!)» κατέστη ἐπὶ τοσοῦτον τὸ σύνθημα τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐθνικῆς ιδέας διαδηλώσεων, ὥστε ἡ ἀνευφημία αὕτη ἐν ταῖς ὑπὸ τὴν Αὐστρίαν διατελούσαις ὡς καὶ ἐν ταῖς ὑπὸ ἀπολυταρχικῶν κυβερνήσεων δεσποζομέναις Ἰταλικαῖς χώραις (ἐν Μεδιολάνῳ, Βενετίᾳ, Μοδένῃ, Νεαπόλει) ἐθεωρεῖτο διαδήλωσις ἐπαναστατικὴ (1).

Ἐν τῷ κολοφῶνι τῆς τοιαύτης δημοτικότητος διατελῶν ὁ Πάπας καθ' ὃν χρόνον ἐξερράγη ἡ Φεβρουαριανὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848 ἐν Γαλλίᾳ, οὐδαμῶς ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἀπετράπη τῆς φιλελευθέρας μεταρρυθμιστικῆς αὐτοῦ ὁδοῦ, ἣν ἠκολούθησεν ἔτι ἐπὶ μῆνας ὀλοκλήρους. Ἀλλ' ἡ ἐν ἄλλαις χώραις καὶ κράτεσι τῆς Ἰταλίας κατ' ἀκολουθίαν τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως ἀρξαμένη νέα ἐπαναστατικὴ περίοδος ἐπέδρασεν ὀλεθρίως καὶ ἐπὶ τὴν πορείαν τῶν πραγμάτων ἐν τῷ παπικῷ κράτει καὶ ἐπὶ τὴν ὁλοσχερὴ ἀποτυχίαν τῶν κενδῶν βουλευμάτων τοῦ Πίου Θ' ὥθῃσασα αὐτὸν εἰς ὅλως ἀντίθετον ὁδὸν ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτοῦ πορείᾳ.

Τὰ ἐν τῷ βασιλείῳ τῶν δύο Σικελιῶν (1848-1850).—Ἡ χώρα ἡ Ἰταλική, ἐν ἣ τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1848 ἤρξατο κίνημα ἐπαναστατικὸν βίαιον, ἦτο τὸ βασιλεῖον τῶν δύο Σικελιῶν. Ἐνταῦθα δὲ ἡ ἐπανάστασις ἐγένετο πρῶτον ἐν τῇ νήσῳ Σικελίᾳ λαβοῦσα ἀφορμὴν οὐχὶ ἐκ τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως τῶν Παρισίων, ἀλλ' ἐκ τοπικῶν ὅλως αἰτίων πολλὰς ἡμέρας πρὸ τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατὰ τοῦτο μόνον ἔχουσα χαρακτῆρα πολιτικόν, ὅτι ἀπηυθύνετο κατὰ κυβερνήσεως τυραννικῆς καὶ ἀπολυταρχικῆς. Ἐν Σικελίᾳ ὑπῆρχεν ἰσχυρὰ μερίς ζητοῦσα τὸν πολιτικὸν χωρισμὸν τῆς νήσου ἀπὸ τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως. Εἶδομεν δὲ ὅτι ἡ μερίς

(1) Ἐν τῇ μεγίστῃ τότε δημοτικότητι καὶ ἐν τῇ ἐντεῦθεν κατὰ μέγα μέρος προερχομένη συναισθήσει τοῦ μεγαλείου τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ ὁ Πίος Θ' ἐμελέτησε καὶ ἔτερον μεγαλεπήβολον σχέδιον, τὸ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ πρὸς τοῦτο ἐκάλεσε δι' ἐπιστολῶν τοὺς πρωτοεράρχας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν μετὰ τῆς Ῥώμης ἐνωσιν. Ἀλλ' ἡ ἐντεῦθεν ἀρξαμένη μεταξὺ τοῦ Βατικανοῦ καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐριστικὴ ἀλληλογραφία οὐδαμῶς προήγαγε τὸ μεγαλεπήβολον σχέδιον τοῦ Πίου Θ'.

αὕτη ἐξήγειρεν ἐπανάστασιν τῷ 1820 πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ σκοποῦ τούτου (ιδ. Τμ. Α'. σλ. 347). Ἡ αὕτη μερίς παρесеύασε καὶ νῦν ἐπανάστασιν ἐκραγείσαν τῇ 31/12 Ἰανουαρίου καὶ ἀναγκάσαν τὸν βασιλέα Φερδινάνδον Β' νὰ δώσῃ εἰδὸς τι ἰδιαίτερου συντάγματος εἰς τὴν Σικελίαν δι' ἰδρύσεως ἰδιαίτερου Σικελικοῦ κοινοβουλίου. Ἀλλὰ μικρὸν μετὰ τὰς παραχωρήσεις ταύτας (τὰς γενομένας τῇ 12/24 Φεβρουαρίου) ἐλθοῦσα ἡ εἰδήσις τῆς ἐν Παρισίοις ἐπαναστάσεως ἐνέπνευσε νέον θάρρος εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν μερίδα, ἥτις ὑποστηρίζομένη, ὡς πᾶσα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους γινομένη ἐπανάστασις καὶ οἰονδήποτε φιλελευθέρον κίνημα, ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ λόρδου Παλμερστῶνος(1), ἀπήτη νῦν καὶ ἴδιον ὑπουργεῖον Σικελικὸν μετὰ ἰδιαίτερου στρατοῦ καὶ ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τοῦ ἄλλου κράτους οἰκονομικῆς διοικήσεως, τῆς μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως ἐνώσεως καθισταμένης ἀπλῶς προσωπικῆς ἢ δυναστικῆς. Ἀλλ' ὁ Φερδινάνδος Β' ἀπέρριψε τὰς τοιαύτας αἰτήσεις τῶν Σικελῶν, οὗτοι δὲ προέβησαν τότε εἰς τὴν καθαίρεσιν τοῦ βασιλέως κηρύξαντες αὐτὸν ἐκπτώτον τῆς ἐν Σικελίᾳ ἀρχῆς, ἀποκλείσαντες δὲ συγχρόνως τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς πάντοτε τὸν Βουρβωνικὸν οἶκον, ἐξελέξαντο (29/11 Ἰουλίου 1848) βασιλέα τὸν ἐκ τοῦ οἴκου τῆς Σαβοΐας πρίγκιπα Φερδινάνδον τῆς Γενούης, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως Καρόλου Ἀλβέρτου (ἀδελφὸν νεώτερον τοῦ Βικτωρος Ἐμμανουὴλ Β'). Ἀλλ' ὁ μὲν Κάρολος Ἀλβέρτος δὲν ἐπέτρεψε τῷ υἱῷ αὐτοῦ νὰ δεχθῇ τὸ προσφερόμενον αὐτῷ Σικελικὸν στέμμα, ὁ δὲ βασιλεὺς Φερδινάνδος Β', ὅστις ἐν ἀρχῇ περισπώμενος ὑπὸ τῆς ἐν τῷ κράτει τῆς Νεαπόλεως ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως δὲν εἶχε δεῖξει μεγάλην ἐνεργητικότητα ἀπέναντι τῶν ἐν Σικελίᾳ γενομένων, νῦν μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης ἐπεμψεν ἱκανῶς ἰσχυρὸν στρατὸν κατὰ τῆς Σικελίας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Φιλαγγιέριν. Οὗτος ἀποβάς εἰς τὴν νῆσον κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὴν Μεσσήνην (26/7 Σεπτεμβρίου) καὶ εἶτα ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Σικελικοῦ στρατοῦ, ὃν διῶκει ὁ ἀρχιστράτηγος ὑπὸ τῶν Σικελῶν διορισθεὶς γνωστότατος ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1846-1847 καὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ ἐπαναστάσεων τοῦ 1848 Πολωνὸς στρατηγός

(1) Οὗτος ἐπωφελοῦμενος τὴν φιλελευθέραν πολιτικὴν τοῦ Πίου Θ' ἔστειλε καὶ εἰς τὴν Ῥώμην ὡς ἀνεπίσημον ἀντιπρόσωπον τὸν λόρδον Μίντο, ἵνα συμπράξῃ τοῖς ἐνταῦθα φιλελευθέροις.

Μισροσλάβσκις. Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς Φιλαγγιέρις μετὰ τινὰς μῆνας κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τὸν Σικελὸν ἀρχιστράτηγον (25/6 Ἀπριλίου 1849) καταλαβὼν τὴν Κατάνην, ἐνθα εἶχε συγκεντρώσει ἐκεῖνος τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Μετ' ὀλίγους δὲ μῆνας παρεδόθη καὶ ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου Πάνορμον (5/17 Μαΐου 1849) πολιορκηθεῖσα κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Οὕτω δὲ κατασταλείσης ἐντελῶς τῆς ἐπαναστάσεως κατηργήθησαν καὶ πάντες οἱ ἀπὸ τοῦ 1848 παραχωρηθέντες ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου Β' αὐτόνομοι θεσμοὶ καὶ ἀποκατεστάθη ἐν τῇ νήσῳ τὸ πρὸ τοῦ 1848 πολιτικὸν καθεστῶς. Ἡ ἠθικὴ ὑποστήριξις τῆς Ἀγγλίας οὐδὲν ὠφέλησε τοῖς Σικελοῖς. Μετὰ τὴν ἄλωσιν δὲ τῆς Μεσσήνης, πρὶν ἔτι κυριεuthῇ ἡ Κατάνη, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία μετ' αὐτῆς ἐζήτησαν νὰ μεσολαβήσωσι παρὰ τῷ βασιλεῖ Φερδινάνδῳ ὑπὲρ τῶν Σικελῶν, ἐφάνη δ' ὁ βασιλεὺς διατεθειμένος, πρὸς τῷ παραχωρηθέντι ἤδη ἰδιαιτέρῳ κοινοβουλίῳ, νὰ παραχωρήσῃ καὶ ἰδιαιτέραν κυδέρνησιν μετὰ ὑπουργείου περιορισμένην ἔχοντος ἐξουσίαν, μὴ ἀναμειγνυμένου δὲ εἰς τὰ τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Ἄλλ' οἱ Σικελοὶ ἀπέρριψαν τότε τὰς προσφορὰς ταύτας καὶ ἐματαιώσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὑπὲρ αὐτῶν μεσολαβήσεως.

Διαρκούσης τῆς ἐν Σικελίᾳ ἐπαναστάσεως ἐξερράγη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Νεαπόλει ἐπανάστασις ἔχουσα χαρακτῆρα οὐχὶ τοπικόν, ὥς ἡ ἐν Σικελίᾳ, ἀλλ' ἐθνικόν καὶ πολιτικόν, ὅπως καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἐν Ἑλλάδι ἐκραγεῖσαι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπαναστάσεις. Ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος Β' ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἐξουσίαν φιλελεύθερον ἐθνικὸν ὑπουργεῖον καὶ ἐπέτρεψεν αὐτῷ, ἅκων καὶ μὴ βουλόμενος, νὰ πέμψῃ στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τῆς Αὐστρίας πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς κτήσεις τῆς Αὐστρίας ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἄλλ' ἡ ἐπαναστατικὴ μερίς, μὴ ἀρκουμένη εἰς ταῦτα, οὐδ' εἰς τὴν παραχώρησιν συντάγματος φιλελευθέρου μετ' ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας, ἐπεχείρησε τὴν κατάργησιν αὐτῆς τῆς βασιλείας καὶ τὴν ἰδρύσιν δημοκρατίας. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀποῦ ἡναγκάσθη νὰ πέμψῃ τὸν ἐθνικὸν στρατὸν ἐναντίον τῆς Αὐστρίας, ἐπεμψε νῦν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν τὴν ἐκ μισθοφόρων Ἑλλήνων συγκειμένην φρουρὰν αὐτοῦ, ἣτις καὶ ταχέως κατέβαλε τοὺς ἐπαναστάτας καὶ παρέδωκε τὴν Νεάπολιν εἰς τὴν λεηλασίαν τῶν Λαζχρόνων. Μετὰ δὲ τὴν οὕτω ἐπελθοῦσαν καταστολὴν τῆς στάσεως κατελύθη καὶ τὸ πρὸ μικροῦ δοθὲν σύνταγμα, ἀνεκλήθη δὲ καὶ ὁ κατὰ τῆς Αὐστρίας πεμ-

φθείς στρατός καὶ στόλος καὶ ἔπαυσεν ὁ πρὸς τὸ κράτος ἐκεῖνο πόλεμος, εἰς ὃν εἶχον περιπλέξει τὸν Φερδινάνδον Β' οἱ ἐπαναστάται τῆς Νεαπόλεως ἀφορμὴν λαβόντες, ὡς εἶπομεν, ἐκ τῆς ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίας κατὰ τῆς Αὐστρίας ἐπαναστάσεως.

Ἡ Λομβαρδία καὶ ἡ Βενετία κατὰ τὰ ἔτη 1848 - 1850.— Αἱ ὑπὸ τὴν Αὐστριακὴν ἀρχὴν διατελοῦσαι αὗται Ἰταλικαὶ χῶραι, ποθοῦσαι διηγεκῶς, ὡς πολλὰκις εἶπομεν, τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ ξενικοῦ ἐκείνου ἐν Ἰταλίᾳ κράτους, ἐδράττοντο πάσης εὐκαιρίας ἵνα ἐν εἰρήνῃ ἢ δι' ἐπαναστάσεως ἐκδηλώσωσι τὰ ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς πατρίδος αἰσθήματα καὶ τοὺς πόθους αὐτῶν Ὅτε δὲ τῷ 1846 ἡ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς τῆς Ἰταλίας ἐμφάνισις τοῦ πάπα Πίου Θ' ἐνέπλησεν ἐνθουσιασμοῦ ἀπλείτου καὶ ἐλπίδων μεγάλων πασαν τὴν φιλελευθέραν καὶ ἐθνικὴν ἐνότητά ποθοῦσαν Ἰταλίαν, αἱ Ἰταλικά ἐκεῖναι χῶραι ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ αὐτῶν κατέστησαν τολμηρόταται ἐν ταῖς ἀξιώσεσιν αὐτῶν ζητοῦσαι παρὰ τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως κοινοβούλιον ἐθνικὸν διὰ τὸ ὀνόματι μόνον τότε ὑφιστάμενον Λομβαρδοβενετικὸν βασιλεῖον (ἰδ. Τόμ. Α', σελ. 344) καὶ ὑπουργεῖον τοῦ βασιλείου ἰδιαιτέρον, ἐτι δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς Λομβαρδοβενετίας ἀπομάκρυνσιν πάντων τῶν μὴ Ἰταλικῶν στρατευμάτων. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις δὲν προσεχώρησεν εἰς τοιαύτας ἀξιώσεις· οἱ δὲ Λομβαρδοβενετοὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποστηρίξωσιν ἐνόπλιως τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν περιορίσθησαν εἰς εἰρηνικὰς καὶ μέχρι τινὸς ἀστείας διαδηλώσεις (1). Ἀλλ' ὅτε τῷ 1848 ἤρξατο ἡ ἐπανάστασις τῆς Σικελίας, εἴτα δὲ καὶ τῆς Νεαπόλεως, ἐν δὲ τῷ Πεδεμοντιῷ ὁ ἄλλως ἀπολυταρχικὸς Κάρολος Ἀλβέρτος ἔδωκε σύνταγμα φιλελεύθερον εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ, ἵνα οὕτω ἐλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὸ κράτος αὐτοῦ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ τὰς συμπαθείας τοῦ Ἰταλικοῦ ἔθνους, τότε ἤρξαντο καὶ ἐν Λομβαρδίᾳ καὶ ἐν Βενετίᾳ ἐπαναστατικὰ συμπτώματα. Καίτοι δὲ ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις ἐφῆρμος ἐν αὐστηρότατα προφυλακτικὰ μέτρα κηρύξασα τὸν στρατιωτικὸν νόμον καθ' ἅπασαν τὴν Λομβαρδοβενετίαν, ἐν τούτοις ἡ εἰδησις τῆς ἐν Βιέννῃ ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως τοῦ Μαρτίου τοῦ 1848 ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημα τῶν Ἰταλῶν καὶ ἐνέπνευσεν αὐ-

(1) Οὕτω κατὰ γενικὴν συμφωνίαν ἀπέχον τοῦ καπνοῦ καὶ τῶν παιγνιοχάρτων, διότι ἀμφοτέρων τὸ μονοπώλιον εἶχεν ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις, κατεδιώκετο δὲ ὑπὸ τῶν θερμῶν πατριωτῶν πᾶς ὁ κρατῶν ἀνημμένον σιγαρίδιον.

τοῖς τόλμῃν καὶ θάρρος. Τῇ 6/18 Μαρτίου ἐπανάστασις ἐξεργάγη ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Λομβαρδίας Μεδιολάνῳ τοσοῦτον σφοδρά, ὥστε ὁ γηραιὸς στρατάρχης Ἰωσήφ Ραδέτζικς μετὰ διήμερον σφοδροτάτην μάχην ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως ἠναγκάσθη νὰ ἐκκινώσῃ ταύτην καὶ ν' ἀποχωρήσῃ μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ καὶ πασῶν τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Μυγκίου Αὐστριακῶν φρουρῶν πέραν τοῦ παρορίου τούτου ποταμοῦ, ἵνα ἀναμείνῃ ἐπικουρίας. Ἐκ Λομβαρδίας δὲ ἡ ἐπανάστασις μετεδόθη ταχέως εἰς Βενετίαν ἔνθα φρονευνέντος ὑπὸ τοῦ ἐπαναστάντος ὄχλου τοῦ διοικητοῦ κόμητος Ζίχου συνέστη προσωρινὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν δικηγόρον Μανίν.

Ὁ κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμος τοῦ Πεδεμοντίου. — Μετ' ὀλίγον καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἠθικὴν ἐπιρροὴν τῆς Αὐστρίας διατελοῦντες ἡγεμόνες τῶν δουκῶν τῆς Μοδένης καὶ τῆς Πάρμης ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσιν ἄστυον ἐν τῇ Αὐστριακῇ κράτει. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτοχρόνως καὶ ἐν Νεαπόλει, καθὰ εἶδομεν, ἐξεργάγη ἡ ἐπανάστασις καὶ ὁ πάπας Πίος Θ' ἐξηκολοῦθει καὶ ἐν μέσῳ τῶν κινημάτων τούτων νὰ παρίσταται ὑπέρμαχος τῆς Ἰταλικῆς ἐλευθερίας καὶ ἐνώσεως, ὁ δὲ τοῦ Πεδεμοντίου βασιλεὺς συνεχίζων τὰς παραδόσεις τοῦ 1820 παρεσκευάζετο νὰ λάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὅλου ἐθνικοῦ κινήματος, καθ' ὃν χρόνον ἡ Αὐστρία περισπᾶτο ὑπὸ πλείστων ἄλλων σοβαρῶν δυσχερειῶν, ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ ἡ πολιτικὴ ἐνωσις αὐτῆς δὲν ἐφαίνετο ἀπέχουσα πολὺ τῆς πραγματώσεως αὐτῆς. Ἀλλ' ὑπῆρχεν ἀνάγκη πρὸς τοῦτο συντόνου, ταχείας καὶ ἡνωμένης ἐνεργείας. Καὶ τοιαύτην ἐνέργειαν ἀνέπτυξεν ἐπὶ μίαν στιγμὴν σύμπασα σχεδὸν ἡ Ἰταλία. Οἱ Λομβαρδοὶ ἄμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως ἐπεμψαν εἰς Τουρίνον πρεσβείαν, ἵνα ζητήσωσι τὴν ἀρωγὴν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Πεδεμοντίου. Ἡ κυβέρνησις τοῦ βασιλέως Καρόλου Ἀλβέρτου δὲν ἐφάνη ἐν ἀρχῇ διαθεθεμένη νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ὁ Λομβαρδὸς ἀπεσταλμένος ἀνεχώρει ἄπρακτος ἐκ Τουρίνου δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ἐκρήξιν τῆς ἐν Μεδιολάνοις ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐν Μεδιολάνοις ἐπαναστάσεως ἐμπλήσασα πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ τὴν Ἰταλίαν σύμπασαν μετέβαλεν ἀμέσως τὰ πάντα. Ὁ Σαρδηνιακὸς στρατὸς εἰσέβαλε ταχέως (11/23 Μαρτίου) εἰς τὴν Λομβαρδίαν ἡγουμένου αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ὅστις ἐν ταῖς προσφωνήσεσιν αὐτοῦ ἐκήρυξε νῦν τὸ ὑπερήφανον πατριωτικὸν κήρυγμα, ὅτι ἐπέστη ὁ χρόνος, καθ' ὃν

« ἡ Ἑλλάς θὰ ἐνεργήσῃ ἐξ ἑαυτῆς (*Italia fara da sè*) ». Ἄλλ' οἱ Πεδαμονόντιοι δὲν ἦσαν οἱ μόνοι τοῦ ἐθνικοῦ κατὰ τῆς Αὐστρίας πολέμου μετασχόντες Ἕλληες. Πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος συνέρρεον νῦν ἐθελονταί, καὶ αἱ κυβερνήσεις δὲν καθυστέρουν τῶν λαῶν ἐν τῷ κατὰ τῆς Αὐστρίας ἀγῶνι. Αὐτὸς ὁ Πάπας, πιστὸς διατελὼν εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ, τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἡμέραν, καθ' ἣν εἰσῆλθον οἱ Πεδαμονόντιοι εἰς τὴν Λομβαρδίαν, ἔπεμπε τὸν στρατὸν αὐτοῦ (12/24 Μαρτίου) εἰς τὰ βόρεια σύνορα τοῦ παπικοῦ κράτους, οὐχὶ μὲν μετὰ ῥῆτῆς ἐντολῆς νὰ προσβάλλῃ τοὺς Αὐστριακοὺς, ἀλλ' ἵνα ἡ ἑτοιμος διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὁρίων, καὶ ὁ στρατὸς οὗτος ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ τὰς εὐλογίας τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας καὶ τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἐπελευθύνσεως ἐντεύθεν μεταβολῆς, μετελάμβανε τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος πέμπτον στρατὸν ὑπὸ τὸν ἐκ τῶν γεγονότων τοῦ 1821 γνωστὸν ἡμῖν στρατηγὸν Πέπε (ιδ. Τόμ. Α', σελ. 346). Συγχρόνως δὲ στόλος Σαρδικὸς ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ ἐκ Νεαπόλεως ἐπιπλέοντος ἔτρεπεν εἰς φυγὴν τὸν παρὰ τὴν Βενετιανὴν Αὐστριακὸν στόλον καὶ ἠπειλεῖ τὴν Τεργέστην. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ συγγενὴς πρὸς τὸν Αὐστριακὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον καὶ ὑπὸ τὴν ἡλικίαν ἐπιρροὴν καὶ ὑποτέλειαν τῆς Αὐστρίας διατελὼν μέγας δούξ τῆς Τοσκάνης, ἵνα μὴ ὑποστῇ τὴν τύχην τῶν ἡγεμόνων τῆς Μοδένης καὶ τῆς Πάρμης, ἐπετιθέμενος ἐνθουσιασμὸν φιλοπατρίας κηρύσσων, ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπιτρέπων τοῖς ὑπηκόοις, καὶ αὐτοῖς ἔτι τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ, νὰ σπεύσωσιν εἰς τὰ πεδία τῆς Λομβαρδίας, ἵνα ἀγωνισθῶσι κατὰ τῆς Αὐστρίας ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν κυβερνήσεων δύο ἄνδρες ἐχρησίμευσαν νῦν ὡς μοχλοὶ τῆς μεγάλης ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως καὶ τοῦ κατὰ τῆς Αὐστρίας πολέμου. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἦσαν ὁ Ἰωσήφ Ματτίνης καὶ ὁ Ἰωσήφ Γαριβάλδης. Ὁ Ἰωσήφ Ματτίνης ἐγεννήθη τῷ 1808 ἐν Γενούῃ καὶ νεώτατος ἔτι ὢν ἐμυήθη τὰ τῆς μυστικῆς ἐταιρείας τῶν Καρβοναρίων καὶ ἀνemieχθη ὡς συνωμότης εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι ἐπαναστατικὰ κινήματα τοῦ 1830, διὸ καὶ συλληφθεὶς ἐξωρίσθη τῷ 1831 ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ καὶ διέμενεν ἐπ' ὀλίγον χρόνον ἐν Μασσαλίᾳ· ἐνταῦθα δὲ ἱδρύσει τὴν μυστικὴν ἐταιρείαν τῆς « Νεαρᾶς Ἑλλάδος (*La giovine Italia*) », σκοπούσης τὴν ἐνωσιν τῆς Ἑλλάδος διὰ συστάσεως Ἑλληνικῆς δημοκρατίας. Διὰ τῶν πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ

σκοποῦ τούτου δημοσιευμάτων αὐτοῦ τοσοῦτον διήγειρε τὰ πνεύματα, ὥστε πολλοὶ ἑταῖροι τῆς «Νεαρᾶς Ἰταλίας» συναχθέντες ἐν Ἑλβετίᾳ (ἐν Λουγνάνῳ) ἐπεχείρησαν εἰσβολὴν εἰς τὴν Σαβοΐαν πρὸς ἰδρυσιν τῆς δημοκρατίας (1833). Ἄλλ' ἀποτυχούσης τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης ὁ Ματζίνης εὐρισκόμενος τότε ἐν Ἑλβετίᾳ κατεδικάσθη ἐρήμην εἰς θάνατον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Ἐκτοτε καταλιπὼν τὴν Ἑλβετίαν μετὰ πολλὰς πλάνας ἐγκατεστάθη ἐν Λονδίῳ, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1848, ὁπότε ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς ἐν Λομβαρδίᾳ ἐπαναστάσεως ἔσπευσεν εἰς Μεδιόλανον καὶ ἔλαβεν ἐνεργότατον μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ εἰς τὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον ὡς δημοσιογράφος (συντάκτης τοῦ ὀργάνου τῆς ἐθνικῆς μερίδος «Ἰταλίας τοῦ λαοῦ Italia del popolo») καὶ ὡς δημαγωγός.

Ὁ δὲ τοῦ Ματζίνη κατὰ τὸν ἔτος πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν Ἰωσήφ Γαριβάλδης, γεννηθεὶς τῷ 1807 ἐν Νικαίᾳ τῆς Σαβοΐας, ὦν δὲ καὶ οὗτος, ὡς ὁ Ματζίνης, πολίτης τοῦ Σαρδικοῦ κράτους, κατετάχθη ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας εἰς τὸ Σαρδικὸν ναυτικόν. Ὅποτε δὲ ὁ Ματζίνης διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς «Νεαρᾶς Ἰταλίας» μεγάλην ἐξήγειρε πολιτικὴν καὶ ἐθνικὴν κίνησιν, ἰδίως παρὰ τῇ νεότητι τῇ Ἰταλικῇ, ὁ Γαριβάλδης γεγόμενος μέλος τῆς μυστικῆς ἐταιρείας ἦτο εἰς ἐκ τῶν πρώτων καὶ θερμωτάτων θιασωτῶν τῆς κινήσεως ἐκείνης. Μετασχὼν δὲ καὶ τοῦ ἀποτυχόντος ἐπαναστατικοῦ ἐγχειρήματος τοῦ 1833 ἐφυγεν εἰς Μασσαλίαν· ἀποῦ δὲ ἐπὶ τινα χρόνον διέμεινεν ἐνταῦθα ὡς διδάσκαλος τῶν μαθηματικῶν, μετέβη εἰς τὸν Τύννητα καὶ ἔλαβε βραχυχρόνιον ὑπηρεσίαν παρὰ τῷ Βέη τῆς χώρας ταύτης. Μετὰ ταῦτα δὲ μεταβὰς (τῷ 1836) εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν ὑπηρέτησε παρὰ διαφόροις ἐνταῦθα κράτεσιν ὡς στρατιωτικὸς ἑωσοῦ τῷ 1848 μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν ἐπέστρεψεν εἰς Ἰταλίαν καὶ προσέφερε τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ Καρόλῳ Ἀλβέρτῳ. Ἀλλὰ μὴ ἀξιωθεὶς εὐμενοῦς ἀπαντήσεως παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἐτάχθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως τῆς Λομβαρδίας καὶ οὐκ ὀλίγον ἐν τῇ θέσει ταύτῃ συνετέλεισεν εἰς τὰς κατὰ Μάιον τοῦ 1848 ἐναντίον τοῦ Ῥαδέτζκι ἐπιτυχίας τοῦ Σαρδικοῦ στρατοῦ.

Ἐν τῷ κατὰ Μάρτιον τοῦ ἔτους 1848 ἀρξαμένῳ κατὰ τῆς Αὐστρίας ἐθνικῷ πολέμῳ τῆς Ἰταλίας τὸ Πεδεμόντιον ἔδειξεν ἐνεργειαν ἰσχυροτέραν παρὰ πάντα τὰ ἄλλα Ἰταλικά κράτη τὰ συμμετασχόντα τοῦ πολέμου. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Πεδεμοντίου Κάρολος Ἀλ-

βέρτος ἦτο οὐ μόνον ὁ ἀρχιστράτηγος, ἀλλὰ καὶ ὁ μόνος ἐνεργητικῶς τοῦ πολέμου μετασχὼν Ἰταλὸς ἡγεμὼν. Μόλις τῇ 11/23 Μαρτίου 1848 ἀπεφάσισεν ἡ κυβέρνησις τοῦ Πεδεμοντιῦ νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῶν Λομβαρδῶν, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας Πεδεμοντιακὰ στρατεύματα εἰσήλυνον εἰς Μεδιόλανον καὶ πρὸ τοῦ τέλους ἔτι τοῦ μηνὸς τούτου ἅπασα ἡ μέχρι τῆς Μεσογείου χώρα ἄνευ σχεδὸν ἀντιστάσεως κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Σαρδικῶν στρατευμάτων. Ὁ βασιλεὺς Κάρολος Ἀλβέρτος, καίπερ φιλοδοξῶν κατὰ βάθος ἐπὶ τὸ στέμμα τὸ Λογγοβαρδικόν, ἴσως δὲ καὶ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀπάσης τῆς Ἰταλίας, οὐχ ἦτον παρέστη ἐν Λομβαρδίᾳ ὡς ἀπλοῦς σύμμαχος ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως τῶν καταδυναστευμένων ὑπὸ ξένον κράτος Ἰταλικῶν λαῶν, καταλείπων εἰς τὴν ἐλευθέραν βούλησιν τῶν ἐλευθερουμένων νὰ διαθέσῃσι μόνοι τὰ κατὰ τὴν μέλλουσαν τύχην αὐτῶν. Ὑπὸ τοιαύτην ιδιότητα συμμάχου ἀρχιστρατήγου διέβη ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος τὸν Μίγκιον τῇ 27/8 Ἀπριλίου ἐκβιάσας τὴν διάβασιν διὰ τῆς παρὰ τὸ Γόιτο πετραῶρου μάχης. Μετ' ὀλίγον δὲ διαβάς τὸν Πάδον (9/21 Ἀπριλίου) ἔλαβεν ἐχθρικὴν θέσιν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν καὶ ὁ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δουράνδον παπικὸς στρατός, ὀλίγας δ' ἡμέρας ὕστερον ἠνῶθη μετὰ τοῦ Σαρδικοῦ στρατοῦ καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Πέπε πεμφθεὶς ἐκ 14 χιλιάδων ἀνδρῶν συγκείμενός Νεαπολιτικὸς στρατός, ἔτι δὲ καὶ 10 χιλιάδες περίπου ὀπλιτῶν ἐκ τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Τοσκάνης καὶ ἐκ τῶν δουκάτων Πάρμης καὶ Μοδένης. Πλὴν δὲ τοῦ τακτικοῦ τούτου στρατοῦ καὶ στίφη πολυἀριθμὰ ἐθελοντῶν ὑπὸ τὸν Ἰωσήφ Γαριβάλδην τεταγμένων παρηνώχλου τὰ νῶτα τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ διελαύνοντα διὰ τῶν ὄρεων πρὸς τὸ Τυρόλον χωρῶν. Ἀπέναντι τοῦ ἱκανῶς πολυαριθμοῦ τούτου στρατοῦ οἱ ὑπὸ τὸν Ραδέτσκιν Αὐστριακοὶ ἐτήρησαν θέσιν ἀπλῶς ἀμυντικὴν ἐν τοῖς ὄχυροῖς φρουρίαις τῆς Βενετικῆς χώρας, καὶ αἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἰταλῶν ἐναντίον τῶν φρουρίων τούτων, καὶ ἰδίως ἐναντίον τῆς Μαντούας, ἀπεκρούσθησαν. Καὶ ἐνίκησαν μὲν οἱ Ἰταλοὶ ἐν τισι μικραῖς συμπλοκαῖς καὶ προῦχώρησαν μέχρι τοῦ Ἀθέσιος, ἀλλ' ἐν τῇ μάχῃ τῆς Ἀγίας Λουκίας (Santa Lucia) τῇ συγκροτηθεῖσῃ τῇ 24/6 Μαΐου, ἐν ἣ παρέστη καὶ ὁ νεαρὸς ἀρχιδουξ Φραγκίσκος Ἰωσήφ, ὁ μετὰ ἑξ μῆνας γενόμενος αὐτοκράτωρ, οἱ Ἰταλοὶ ὑπεχώρησαν ὑποστάντες σημαντικὰς ζημίας καὶ ἔπαυσαν ἐπὶ τρεῖς ἐβδομάδας πᾶσαν ἐχθροπραξίαν.

Ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν ἡ θέσις τῶν Αὐστριακῶν καὶ πρὸ τῆς μάχης τῆς 24/6 Μαΐου, πολλῶ δὲ πλείον μετ' αὐτὴν, δὲν ἦτο ἀσθενής. Ἀλλ' ἡ δεινὴ πολιτικὴ κρίσις, ἣν διήρχετο τότε τὸ Αὐστριακὸν κράτος, ἐπέδρα ἐπιβλαβῶς καὶ ἐπὶ τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι θέσιν. Ἐνδεκα ἡμέρας μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἀγίας Λουκίας ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἐν Βιέννῃ ἐπαναστάσεως τῆς 3/15 Μαΐου ἔφυγε κρυφίως ἀπὸ τῆς πρωτεύουσας καὶ ἐζήτηε ἀσφάλειαν ἐν Ἰνσβρὺκῃ (ἰδ. σελ. 255). Καὶ ἀπέναντι τοῦ μεγάλου κινδύνου τοῦ ἀπειλοῦντος τότε τὴν διάλυσιν τοῦ ὅλου κράτους ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις, μὴ δίδουσα ὅσῃν μέχρι τοῦδε ἀξίαν εἰς τὰς ἐν Ἑλλάδι κτήσεις, δὲν ἐφαίνετο ἀπρόθυμος εἰς σπουδαίας παραχωρήσεις, καὶ θυσίας ἔτι, ἀπέναντι τοῦ Ἑλληνικοῦ κινήματος. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλει πολὺ καὶ ἡ εὐμένης πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων πολιτικὴ τῶν δύο μεγάλων δυτικῶν Δυνάμεων. Τούτων ἡ μὲν Ἀγγλία συνωδᾷ τῇ ἀρχαίᾳ πολιτικῇ παραδόσει αὐτῆς τῇ ὑπαγορευομένῃ ἰδρυσιν ἰσχυροῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἐν τῇ βορείῳ Ἑλλάδι, ἵνα χρησιμεύῃ ὡς προπύργιον κατὰ τῆς Γαλλίας, ἐπεθύμει τὴν προσάρτησιν τῆς Λομβαρδίας, εἰ δυνατόν δὲ καὶ τῆς Ἑνετίας, εἰς τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας, ὅπως ἔπραξε τοῦτο τῷ 1815 διὰ τὴν Γένουαν (ἰδ. Τόμ. Α', σελ. 156)· ἡ δὲ Γαλλία, θέλουσα ἀπλῶς νὰ καταλύσῃ τὴν Αὐστριακὴν ἀρχὴν ἐν Ἑλλάδι καὶ νὰ προαγάγῃ ἐνταῦθα τὴν δημοκρατικὴν ἐλευθερίαν καὶ σὺν ταύτῃ τὴν Γαλλικὴν ἐπιρροήν, ἤξiou ἵνα ἡ Λομβαρδία καὶ ἡ Βενετία ἀποτελέσωσι δύο δημοκρατίας ἐλευθέρας ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας. Ἡ Αὐστριακὴ λοιπὸν κυβέρνησις, ἵνα ἀπαλλαγῇ ὡς δυνατόν διὰ μικροτέρας θυσίας τοῦ Ἑλληνικοῦ πολέμου καὶ τῶν ἄλλων ἐνδεχομένων ἐξωτερικῶν περιπλοκῶν καὶ προλάβῃ οἰανδήποτε διπλωματικὴν ἐπέμβασιν, ἔλαβεν αὐτὴ τὴν πρωτοβουλίαν, ἵνα μῆνα σχεδὸν πρὸ τῆς μάχης τῆς Ἀγίας Λουκίας, νὰ συνάψῃ διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς Λομβαρδοὺς (περὶ Βενετίας δὲν ἤθελε νὰ γίνηται λόγος) πέμψασα ἐπὶ τούτῳ (περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου) πληρεξούσιον ἐπίτροπον εἰς Ἑλλήνιον μέλλοντα νὰ προτείνῃ τοῖς Λομβαρδοῖς πλήρη πολιτικὴν αὐτονομίαν καὶ προσωπικὴν μόνον ἔνωσην μετὰ τῆς Αὐστρίας. Ἀποῦ δὲ ἡ προσφορά αὕτη ἀπερρίφθη ὑπὸ τῶν Λομβαρδῶν, αὕτη ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις ἐπεκαλέσατο τὴν φιλικὴν μεσολάβησιν τῆς Ἀγγλίας, ἵνα τεθῇ τέρμα ταχὺ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πόλεμον. Ἐν τῷ νέῳ τούτῳ διαδήματι ἡ Αὐστρία

ἐφάνη πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ τὴν Λομβαρδίαν ὁλοσχερῶς, ἀνεχομένη, καθὰ ἤξιον ἡ Ἀγγλία, τὴν προσάρτησιν αὐτῆς εἰς τὸ Πεδεμόντιον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ μὲν Ἀγγλία ἐζήτει τὴν παραχώρησιν καὶ μέρους τοῦλάχιστον τῆς Βενετίας, ἡ δὲ Γαλλία δὲν διέκειτο εὐμενῶς πρὸς τὸ σχέδιον τῆς εἰς τὸ Πεδεμόντιον προσαρτήσεως ἐμμένουσα ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς ἰδρύσεως ἀνεξαρτήτων δημοκρατιῶν, αἱ διαπραγματεύσεις παρετάθησαν ἐπὶ πολὺ, ἐντεῦθεν δὲ ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῶν πολεμικῶν γεγονότων.

Διαρκουσῶν τῶν μεταξὺ τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν δυτικῶν Δυνάμεων διαπραγματεύσεων ὁ Ῥαδέτζικς λαθὼν ἐπικουρίας σημαντικὰς ἐβάδισε πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλῶν κατεχομένην στρατιωτικὴν γραμμὴν. Ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ πρὸ τοῦ φρουρίου τῆς Μαντούης (16/28 Μαΐου) ἐνεψύχωσε τὴν ἐνταῦθα φρουρὰν καὶ ὁ ταύτης ἀρχηγὸς πρίγκιψ Φήλιξ Σβάρτζεμπεργ, ὁ γνωστότατος ἡμῖν «στρατιωτικὸς διπλωμάτης», ποιησάμενος ἐξοδὸν ἐκ τοῦ φρουρίου ἐξέβαλε τοὺς περὶ αὐτὸ στρατοπεδεύοντας Ἑλλῶς ἐκ τῶν ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων θέσεων. Ἀλλ' ἡ μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου Βένεδεκ γενομένη προσβολὴ κατὰ τοῦ Γοίτου ἀπέτυχεν ἐντελῶς καὶ ἐπετάχυνε τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλῶν κατὰληψιν τοῦ φρουρίου Πεσχιέρα. Ἀλλὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἐξεδικήθη μετ' ὀλίγον ὁ Ῥαδέτζικς προσβαλὼν παρὰ τὴν Βικεντιάν τὸν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δουράνδον ἐκ 10 χιλιάδων ἀνδρῶν παπικὸν στρατὸν καὶ ἀναγκάσας αὐτὸν νὰ κλεισθῇ εἰς τὸ φρούριον καὶ τὴν ἐπαύριον νὰ παραδώσῃ αὐτὸ δι' ὁμολογίας, δι' ἧς ἐπετράπη τῷ παπικῷ στρατῷ ἡ ἐλευθέρια εἰς τὸ πάπικόν κράτος ἐπάνοδος ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει νὰ τηρήσῃ τρίμηνον οὐδετερότητα ἐν τῷ μεταξὺ τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν Ἑλλῶν πολέμῳ. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἐνίσχυσε τὴν θέσιν τοῦ Ῥαδέτςκι ἐν τῇ πέραν τοῦ Μιγκίου χώρᾳ.

Ἀλλ' ἐνῷ διὰ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης στρατιωτικῶς ἡ θέσις τῆς Αὐστρίας ἐν Ἑλλάδι ἐβελτιούτο, ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις εὐρισκομένη πάντοτε ἐνώπιον μεγάλων ἄλλων δυσχερειῶν ἐζήτει ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολέμου· πρὸς τοῦτο δέ, ἀνακαλέσασα τὴν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ἀπειθυνθεῖσαν καὶ ὑπὸ ταύτης ἀποδεκτὴν γενομένην αἴτησιν περὶ μεσολαβήσεως, ᾗθελε νὰ ἔλθῃ πάλιν εἰς ἄμεσον συνεννόησιν πρὸς τοὺς Λομβαρδοὺς, πρὸς τοὺς ὁποίους νῦν προσέφερε τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς Λομβαρδίας ἐπὶ τῷ μόνῳ ὄρῳ ἵνα τὸ ἐλεύθερον τοῦτο κράτος ἀναλάβῃ τὸ ἀναλογοῦν αὐτῷ, ὡς Αὐστριακῇ

ἐπαρχίᾳ, μέρος τοῦ δημοσίου χρέους τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους. Περί Βενετίας οὐδὲ νῦν ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις ἐποίησατο λόγον οὐδένα. Ὁ κομιστὴς τῆς γενναίας ταύτης προσφορᾶς ἀπεστάλη ἐκ Βιέννης τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν τελευταίαν ἐπιτυχίαν τοῦ Ραδέτζκι καὶ ἐν γνώσει τοῦ γεγονότος τούτου. Ἀλλὰ νῦν οἱ Λομβαρδοὶ καὶ θέλοντες δὲν ἠδύναντο νὰ δεχθῶσι τὴν γενναίαν προσφορὰν τοῦ αὐτοκράτορος, διότι πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν (17/29 Μαΐου) διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐνεργηθείσης καθ' ἅπασαν τὴν Λομβαρδίαν ὁ λαὸς τῆς χώρας ταύτης εἶχε κηρυχθῆ (διὰ ψήφων 560,000 κατὰ 700) ὑπὲρ τῆς εἰς τὸ Πεδεμόντιον προσαρτήσεως. Διὰ τοῦτο ἡ Λομβαρδικὴ κυβέρνησις ἀπέρριψε τὴν Αὐστριακὴν προσφορὰν ἀξιοῦσα καὶ τὴν τῆς Βενετίας ἐλευθέρωσιν. Ἐν Βενετίᾳ ἐνῶ, καθὰ εἶδομεν, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν ἀνακηρυχθῆ δημοκρατία, νῦν μετὰ τὴν εἰς τὸ Πεδεμόντιον οἰκαιοθελὴν προσάρτησιν τῆς Λομβαρδίας καὶ ἡ Βενετικὴ ἐθνικὴ συνέλευσις ἐψήφισατο (διὰ ψήφων 127 κατὰ 6) τὴν μετὰ τοῦ Πεδεμοντίου ἑνωσιν. Ἀλλ' οὕτω ὁ μετὰ τῆς Αὐστρίας εἰρηνικὸς συμβιβασμὸς καθίστατο δυσχερέστατος, ἂν μὴ ὅλως ἀδύνατος, διότι ἀπητείτο παρὰ τοῦ κράτους τούτου οὐ μόνον νὰ θυσιάσῃ τὴν Βενετίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἰδῇ ἅπασαν τὴν ἄνω Ἰταλίαν ἀποτελοῦσαν κράτος ἰσχυρὸν ὑπὸ τὸν οἶκον τῆς Σαβοΐας. Τοιαύτην τινὰ λύσιν τοῦ Ἰταλικοῦ ζητήματος ἐναντίον τῆς Αὐστρίας εὐφροσύνως ἐμελλον νὰ χαιρετίσωσιν οἱ Οὐγγροὶ, ἀλλ' ἡ κοινὴ γνώμη ἐν τῇ Γερμανικῇ Αὐστρίᾳ κατεξανίστατο κατὰ τοιοῦτων παραχωρήσεων. Ἀλλ' ὁ ἀνὴρ ὁ ἀντενεργήσας ἰσχυρῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς καθ' οἵαδήποτε λύσεως τοῦ Ἰταλικοῦ ζητήματος διὰ παραχωρήσεων καὶ θυσιῶν ἐκ μέρους τῆς Αὐστρίας ἦτο ὁ πρὸ μικροῦ μνημονευθεὶς «στρατιωτικὸς διπλωμάτης» Φήλιξ Σβάρτζεμπεργ. Οὗτος μεταβὰς ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὸν ἐν Ἰνσβρύκῃ διαμένοντα αὐτοκράτορα ἐκηρύχθη ἐντόνως κατὰ τῶν εἰρηνικῶν διαπραγματεύσεων καὶ ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ Αὐστριακοῦ στρατοῦ καὶ ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου. Ὁ αὐτοκράτωρ προσεχώρησεν εἰς τὴν γνώμην τοῦ ἀνδρός, καὶ εἰς τὸν Ραδέτζκι ἐδόθη ἡ ἀδεια τοῦ ἐνεργεῖν κατὰ τὸ δοκοῦν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἡ Αὐστρία ἐπιχειρήσῃ ἐκ νέου τὴν διὰ τῶν ὀπλῶν περάτωσιν τοῦ ἀγῶνος, ὁ βασιλεὺς Κάρολος Ἀλβέρτος θεωρῶν ἑαυτὸν, κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἐν Λομβαρδίᾳ καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ τοῦ ψηφίσματος τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐθνικῆς συνελεύσεως, ὡς νό-

μιμον ἡγεμόνα τῶν χωρῶν τούτων, προλαμβάνων τὸν Ῥαδέτσκιν ἐπανελάθει τὰς ἐχθροπραξίας. Ἀλλ' ἡ τύχη τῶν ὅπλων οὐδαμῶς ἐφάνη αὐτῷ εὐνοϊκή. Μετὰ τινὰς μικρὰς ἐπιτυχίας ἐν ἀρχῇ, ὁ Ἰταλικὸς στρατὸς ἡττήθη ἐν τῇ μάχῃ τῆς Κουστότζης (13/25 Ἰουλίου), ἧς μετέσχον ἥρωικῶς μαχόμενοι ἀμφοτέροι τοῦ βασιλείως οἱ υἱοί, ὁ πρίγκιψ διάδοχος Βίκτωρ Ἐρμμανουήλ καὶ ὁ δούξ τῆς Γενούης Φερδινάνδος. Μετὰ τὴν ἥτταν δὲ ταύτην πᾶσαι αἱ ἀπόπειραι τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ πρὸς τὸ κωλύσαι τὴν ὑπὸ τοῦ Ῥαδέτσκι διάβασιν τοῦ Μιγκίου καὶ τὴν εἰς Λομβαρδίαν εἰσβολὴν ἀπέτυχον. Μάτην ἐζήτησε νῦν ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος συνομολόγησιν νέας ἀνακωχῆς παρὰ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀρχιστρατήγου. Οἱ ὅροι, ἐφ' οἷς ἤθελεν οὗτος νὰ παραχωρήσῃ αὐτήν, δὲν ἐγένοντο ἀποδεκτοὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Οὕτω δὲ ὁ ὑπὸ τὸν Ῥαδέτσκιν στρατὸς μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Μιγκίου ὀρμητικῶς ἐχώρησε πρὸς τὸ Μεδιολάνον καὶ ἐφθασε πρὸς τῆς πόλεως ταύτης μίαν ἡμέραν μετὰ τὴν αὐτόσε ὑποχώρησιν τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου καὶ τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ. Ὁ λαὸς τοῦ Μεδιολάνου ἤθελε ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τῶν μισητῶν Αὐστριακῶν ἀντίστασιν ἀπεικνωσμένην· ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ ἐνόουν τὸ ἀδύνατον οἰασθῆποτε ἀντιστάσεως ἐκ μέρους πόλεως οὐδαμῶς πρὸς ἀντίστασιν παρεσκευασμένης. Μάτην οἱ κάτοικοι ἐζήτουν νὰ κωλύσωσι διὰ θορυβωδῶν διαδηλώσεων πᾶσαν μεταξὺ τοῦ Ἰταλικοῦ καὶ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀρχηγείου διαπραγματεύσιν. Τῇ 24/5 Αὐγούστου ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος συνεβλήθη πρὸς τὸν Αὐστριακὸν ἀρχιστράτηγον περὶ τῆς παραδόσεως τῆς πόλεως καὶ τὴν ἐπαύριον ἐξεκένωσεν αὐτὸς, ὁ «προδότης», τὴν πόλιν ἐν μέσῳ τῶν ἄρῶν καὶ τῶν βλασφημιῶν τοῦ λαοῦ τοῦ Μεδιολάνου, ἀφοῦ 60 χιλιάδες τῶν κατοίκων φοβούμενοι τὴν ἐκδίκησιν τῶν Αὐστριακῶν κατέλιπον τὴν πόλιν. Μεταξὺ τῶν φυγόντων ἦσαν καὶ οἱ περὶ τὸν Ἰωσήφ Ματζίνην. Οὗτος, ἀφοῦ εἶδε ματαιουμένας πάσας τὰς προσπάθειάς αὐτοῦ πρὸς ἵδρυσιν τῆς Λομβαρδοβενετικῆς δημοκρατίας, εἴτα δὲ πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου, καταλιπὼν τὴν Λομβαρδίαν μετέβη νῦν εἰς Τοσκάνην καὶ ἐκειθεν εἰς Ῥώμην, ζητῶν νὰ κατορθώσῃ ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις ὅ,τι δὲν κατώρθωσεν ἐν Μεδιολάνῳ. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Ἰωσήφ Ματζίνης μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Μεδιολάνου ἐζήτηε πρὸς νότον νέον στάδιον πολιτικῆς δημαγωγίας, ὁ Ἰωσήφ Γαριβάλδης ἐξηκολούθει ἐτι τὸν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν ἀγῶνα μετὰ τῶν ἐθελοντικῶν αὐτοῦ στιφῶν ἀνδρείως μαχόμενος ἐν ταῖς βορείαις τοῦ Μεδιο-

λάνου ἐκτεινομέναις κοιλάσι τῶν Ἀλπεων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἐκβασιν τῆς ἐν Μουρατζζόνῃ μάχης (14/26 Αὐγούστου) ἠναγκάσθη νὰ ὑπερβῇ τὸν Τίκινον καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ Πεδεμοντιακὸν ἔδαφος. Δύο ἐβδομάδας πρότερον (28/9 Αὐγούστου) ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος εἶχε συνομολογήσει ἐν Βιγεβάνῳ ἀνακωχὴν πρὸς τὸν στρατάρχην Ῥαδέτζκιν, δι' ἧς ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Βενετίαν, Λομβαρδίαν, Μοδένην καὶ Πάρμαν. Ἡ ἀνακωχὴ αὕτη συνωμολογήθη ὡς προεισαγωγὴ εἰς τὴν εἰρήνην ἰσχύουσα μόνον διὰ 45 ἡμέρας, ἀλλὰ παρετάθη ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἕνεκα τῶν πρὸς συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης παρεμβαλλομένων δυσχερειῶν. Τὸ Σαρδικὸν ὑπουργεῖον τοῦ Κασσάτι-Γιοβέρτι, μὴ θελήσαν νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν σύμβασιν ταύτην, παρητήθη καὶ ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ὑπουργείου Ῥεβάλ. Ἐνῷ δὲ ταῦτα ἐγίνοντο ἐν Πεδεμοντίῳ, συγχρόνως καταλαμβάνοντο ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν στρατευμάτων ἡ Μοδένη καὶ ἡ Πάρμα καὶ ἀπεδίδοντο εἰς τοὺς πρῶην ἡγεμόνας τῶν χωρῶν τούτων. Οἱ Αὐστριακοὶ ἐζήτουν νῦν νὰ εἰσβάλωσι καὶ εἰς τὸ μέγα δουκάτον τῆς Τοσκάνης, ἀλλ' ἡ ἐντονος διπλωματικὴ ἐπέμβασις τῆς Ἀγγλίας ἐκώλυσε τὴν εἰς Ἑτρουρίαν εἰσβολήν. Ἐτι πρότερον (κατὰ Ἰούλιον καὶ Αὐγούστον) δις τὰ Αὐστριακὰ στρατεύματα εἰσέλασαν καὶ εἰς τὴν παπικὴν ἐπικρατίαν, ἀλλὰ ταχέως ἀπεχώρησαν ἐντεῦθεν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τοῖς περὶ Ῥώμης.

Ἄλλ' οὔτε διὰ τῶν γεγονότων τούτων οὔτε διὰ τῆς ἀνακωχῆς τῆς 14/26 Αὐγούστου ὁ πόλεμος ὁ μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πεδεμοντίου καὶ ἡ ἐν τῇ Αὐστριακῇ Ἰταλίᾳ ἐπανάστασις ἐληγον ὀριστικῶς. Ἡ Λομβαρδία εἶχεν ὑποταχθῇ ἐντελῶς, ἀλλ' ἐν Βενετίᾳ ἐξηκολούθει ἡ ἐπανάστασις ὑποστηριζομένη ἠθικῶς ὑπὸ τοῦ ὁρμούντος ἐνταῦθα Γαλλικοῦ στόλου. Ἐνεκα δὲ τῆς μεταξὺ τοῦ Πεδεμοντίου καὶ τῆς Αὐστρίας συνομολογηθείσης ἀνακωχῆς ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις, θεωροῦσα πλέον ὡς ἄκυρον τὸ περὶ ἐνώσεως μετὰ τοῦ Πεδεμοντίου ψήφισμα τῆς Βενετικῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως (τῆς 21/3 Ἰουλίου), ὑπεστήριξε τὸν ἀπὸ 30/11 Αὐγούστου ἀναλαβόντα πάλιν τὴν ἀρχηγίαν τῆς προσωρινῆς δημοκρατικῆς κυβερνήσεως Μανίν καὶ ἐκώλυσε τὴν κυβέρνησιν τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου νὰ δημοσιεύσῃ ἐν Βενετίᾳ τὴν μετὰ τῆς Αὐστρίας συνομολογηθεῖσαν ἀνακωχὴν τῆς 28/9 Αὐγούστου ὡς μὴ ἔχουσαν κύρος διὰ τὴν Βενετίαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀλβέρτος ἕνεκα τῆς τοιαύτης τροπῆς τῶν πραγμάτων οὐ μόνον ἐπεμψεν ἐκ νέου εἰς τὴν

Βενετιαν τὸν μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς ἀνακωχῆς ἀνακληθέντα Σαρδικὸν στόλον, ἀλλὰ καὶ ἐνθαρρυνόμενος ὑπὸ τῆς εὐμενοῦς πολιτικῆς τοῦ λόρδου Παλμερστοῦνος προέβη εἰς διάβημα διπλωματικὸν σπουδαῖον προτείνας σύγκλησιν συνεδρίου τῶν ἀντιπροσώπων τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν πρὸς λύσιν τοῦ Ἰτα-

Ὁ Ἰωσήφ Ματζίνης

λικοῦ ζητήματος. Ἡ Αὐστρία περιπλανεῖσα τότε πάλιν εἰς νέαν φοβερὰν ἐπανάστασιν ἐν Βιέννῃ (ἰδ. σελ. 316) οὐδὲν ἀντείπε κατὰ τῆς προτάσεως ταύτης. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις, καίπερ μὴ ἀπορρίψασα κατ' ἀρχὴν τὴν περὶ συνεδρίου πρότασιν, δὲν διέκειτο πολὺ εὐμενῶς πρὸς αὐτήν, παρετάθησαν ἐπὶ μακρόν αἱ περὶ τῆς τούτου

συγκλήσεως διαπραγματεύσεις καὶ μόλις μετὰ τὴν πτώσιν τῆς ἐπαναστάσεως Βιέννης (19/31 Ὀκτωβρίου) ὁ λόρδος Παλμερστών προέτεινεν ἐπισήμως τὴν σύγκλησιν τοῦ συνεδρίου ἐν Βρυξέλλαις. Ἀλλ' ἐν Αὐστρίᾳ εἶχον ἤδη τὰ πράγματα λάβει μεγάλην μεταβολήν. Καίτοι ὁ Οὐγγρικός πόλεμος εἰς μεγάλας παρενέβαλλεν ἔτι δυσχερείας τὴν κυβέρνησιν, ὁ λαβὼν ἤδη τὴν διεύθυνσιν ταύτης εἰς τὰς στιβαρὰς αὐτοῦ χεῖρας Σθάρτζεμπεργ μετὰ θελήσεως ἰσχυροῦς καὶ εὐσταθοῦς ἀπέρριψε τὴν περὶ συνεδρίου πρότασιν καὶ ἀπέκρουσεν ἐντόνως κατ' ἀρχὴν πᾶσαν ἀνάμειξιν ξένων κρατῶν εἰς τὰ πράγματα τῆς Αὐστρίας. Ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἐν Πεδεμοντίῳ τὸ πολεμικὸν φρόνημα ἐπικράτει πάντοτε παρὰ τε τῷ λαῷ καὶ παρὰ τῷ στρατῷ καὶ τῇ αὐλῇ. Ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1849 ἐκλεγείσα νέα βουλὴ ἰδίδειξεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας πολεμικὰς διαθέσεις ἐπικροτήσασα ὁμοθυμῶς εἰς τὸν ἐναρκτήριον βασιλικὸν λόγον, ἐν ᾧ ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος ἐκήρυσσεν ἑαυτὸν «ἐκλεγμένον» βασιλεῖα τῆς ἀνω Ἰταλίας. Αἱ τοιαῦται δὲ πολεμικαὶ διαδηλώσεις ὑπεχρέουν βεβαίως τὴν Αὐστρίαν εἰς ἄμεσον ἐπανάληψιν τοῦ πολέμου. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλογαλλικὴ μεσολάβησις παρέτεινεν ἔτι δύο μῆνας περίπου τὴν ὀριστικὴν ῥῆξιν, ἣν ἐπὶ νύκτι ἐπὶ τέλους ὁ Ἀλβέρτος κηρύξας τῇ 8/20 Μαρτίου πρὸς τὸ Αὐστριακὸν ἀρχηγεῖον ὅτι ἔληγεν ἡ ἀνακωχή, καὶ ἐν τῷ ᾧ οὗτος εἰς 80 χιλιάδας ἀνδρῶν ἀνερχόμενος Σαρδικὸς στρατός, μετὰ τοῦ ὁποῦ συνεμάχει νῦν ἐκ τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ στρατοῦ τῆς Νεαπόλεως (1) (ἰδ. σελ. 367) μόνον ὁ τῆς Ρωμαϊκῆς δημοκρατίας ὑπερέβη τὸν μεθόριον (μεταξὺ Πεδεμοντίου καὶ Λομβαρδίας) ποταμόν. Ἀλλ' ὁ Ραδέτσκις ἔχων καὶ οὗτος ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ 70 χιλιάδας οὐ μόνον δὲν ἐξεκένωσε νῦν τὴν Λομβαρδίαν, ἀλλὰ καὶ λαβὼν ὁμοίως ἐπιθετικὴν θέσιν διεβη τὸν Τίκινον παρὰ τὴν Παθίαν καὶ κυκλώσας εὐχερῶς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ, ἔνεκα τῆς ἀδρανείας τοῦ διοικοῦντος αὐτὴν γνωστοῦ ἡμῖν ἤδη ἐκ τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως στρατηγοῦ Ραμορίνου, ἠπείλει ἐκ τῶν πλαγιῶν τὸ κέντρον τοῦ στρατοῦ. Τοῦτο ἠνάγκασε τοὺς Ἰταλοὺς νὰ ἀναζεύξωσι τὸν Τίκινον καὶ νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὴν Πεδεμοντιακὴν τούτου ὄχθην (9/21 Μαρτίου). Οἱ Αὐστριακοὶ

(1) Μόνον 1500 ἄνδρες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πέπε ἀποχωρισθέντες τοῦ λοιποῦ Νεαπολιτικοῦ στρατοῦ εἶχον μεταβῆ εἰς Ἐνετίαν, ἵνα ἐξακολουθήσωσιν ἐνταῦθα ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς ἐλευθερίας καὶ ἐνότητος.

νῦν προήλανον ἐπιθετικοὶ ἀναγκάσαντες τὸν διοικοῦντα τὸν Ῥω-
μαϊκὸν στρατὸν Δουράνδον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Μορτάραν, ἣτις
μετὰ σφοδρὰν νυκτερινὴν μάχην συγκροτηθεῖσαν ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς
πόλεως, ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ ἐν τῷ Πεδεμοντιακῷ στρατῷ
ὑπηρετοῦντος Πολωνοῦ στρατηγοῦ Κζερναβίσκι, μὴ ἔλθόντος ἐγκαίρως,
ὥς ἡδύνατο, εἰς βοήθειαν τοῦ Δουράνδου μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν στρα-
τιωτῶν, ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Αὐστριακῶν. Μετὰ τὸ ἀτύχημα τοῦτο, τὸ
ὑπολειφθὲν μέρος τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ, ἐκ 50 χιλιάδων συγκείμενον
ἀνδρῶν, συνηνώθη παρὰ τὴν Νοβάραν. Ἀλλ' ἐν τῇ μάχῃ τῇ συγκρο-
τηθεῖσῃ ἐνταῦθα τὴν ἐπαύριον τῆς ἐν Μορτάρᾳ ἡττης ὁ ὑπὸ τὴν ἀνω-
τάτην ἀρχηγίαν τοῦ Ῥαδέτζκι συνηνωμένος Αὐστριακὸς στρατός, μετὰ
τινας ἐν ἀρχῇ μικρὰς ἐπιτυχίας τῶν Ἰταλῶν, προσλαβὼν ἐπικουρίας
διαρκούσης τῆς ἐπταώρου μάχης, ἤρατο νίκην τελείαν κατὰ τοῦ Ἰτα-
λικοῦ στρατοῦ προελθοῦσαν κυρίως ἀπὸ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Αὐστριακοῦ
πυροβολικοῦ. Ὁ βασιλεὺς Κάρολος Ἀλβέρτος ἅμα ἀντιληφθεὶς τῆς
ὀριστικῆς ἡττης τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἀμέσως ἐπεμψεν ἕνα τῶν ὑπουρ-
γῶν καὶ ἕνα τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ εἰς τὸ στρατηγεῖον τῆς Αὐ-
στριακῆς προφυλακῆς. Ἀλλ' ὁ διοικῶν ταύτην στρατηγὸς Ἐς ἡρνήθη
νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις διὰ τῶν ἀποσταλέντων ἀνδρῶν πρὸς
τὸν ἀνάξιον πίστεως βασιλέα (οὕτως ἐχαρκτηρίσει τὸν Κ. Ἀλβέρ-
τον διὰ τὴν τοῦτου διαγωγὴν ἐν τῇ ἀποτόμῃ ἐνάρξει τῶν ἐχθροπρα-
ξιῶν), ἐζήτηι δὲ ἐγγύησιν ἀσφαλῆ ἵνα συνομολογήσῃ τὴν ἀνακωχὴν,
ἀξίων τὴν παράδοσιν αὐτοῦ τοῦ πρίγκιπος διαδόχου Βίκτωρος Ἐμ-
μανουήλ. Τοῦτο μαθὼν ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος καὶ οὐδεμίαν εὐρίσκων
ἄλλην διέξοδον τῆς παρουσίας ἀμηχανίας συνεκάλεσε παρ' ἑαυτοῦ ἀμ-
φοτέρους τοὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ εὐρισκομένους υἱοὺς αὐτοῦ καὶ τοὺς
ἀνωτέρους ἀξιωματικούς καὶ ἐδήλωσε πρὸς αὐτοὺς ὅτι παρητεῖτο τὸ
στέμμα χάριν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ πρίγκιπος διαδόχου Βίκτωρος Ἐμμα-
νουήλ. Τὴν αὐτὴν νύκτα (11/23 Μαρτίου) ὁ τῶς βασιλεὺς κατέλιπε
τὸ στρατόπεδον ἀπερχόμενος διὰ Γαλλίας εἰς Πορτογαλίαν (1). ὁ δὲ
νέος βασιλεὺς, μετὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ τὴν πρωίαν τῆς 12/24
Μαρτίου μετέβη εἰς συνέντευξιν πρὸς τὸν Ῥαδέτζκιν, ἵνα ζητήσῃ
ἀνακωχὴν παρ' αὐτοῦ, ἣτις καὶ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀρχιστρα-

(1) Καθ' ὁδὸν εὐρέθη ἐν μέσῳ τῶν Αὐστριακῶν προφυλακῶν, ἀλλὰ μὴ γνωρισθεὶς
ὑπὸ τούτων ἀρέθη ἐλευθερός. Εἰς τὸ Ὀπόρτον ἔφθασε τῇ 7/19 Ἀπριλίου ἀσθενῶς,
ἔχων, καὶ μετὰ τρεῖς μῆνας (16/28 Ἰουλίου) ἐτελεύτησεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ.

τήγου ἐπὶ τῷ ὄρω ἵνα ὁ Σαρδικὸς στρατὸς μεταστῇ ἀμέσως εἰς κατάστασιν εἰρήνης καὶ παραδοθῶσι τοῖς Αὐστριακοῖς, ὡς ἐγγύησις ὕλική διὰ τὰς εἰρηνικὰς διαθέσεις τοῦ βασιλέως, θέσεις τινὲς ὄχυραί, ἐν αἷς καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια. Ἀλλ' ἡ συνομολόγησις τῆς ὀριστικῆς εἰρήνης ἐβράδυνεν οὐκ ὀλίγον ἔνεκα τῶν ὑπερβολικῶν ἀξιώσεων τῆς Αὐστρίας. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔνθεν μὲν ἡ ἐνέργεια τῶν δύο δυτικῶν Δυνάμεων, ἔνθεν δὲ ἡ ἐν Οὐγγαρίᾳ δυσμενὴς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τροπὴ τῶν πραγμάτων κατέστησαν τὴν Αὐστρίαν μετριοπαθεῖ καὶ ἡ τῇ 25/6 Αὐγούστου συνομολογηθεῖσα εἰρήνη τοῦ Μεδιολάνου οὐδεμίαν ἄλλην ἐπέβαλλε τῷ Πεδεμοντίῳ θυσίαν ἢ τὴν ἀπότισιν πολεμικῆς ἀποζημιώσεως ἐξ 75 ἑκατομμυρίων φράγκων, κατὰ τὰ ἄλλα ἐπανερχομένου τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστῶτος. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Πεδεμοντίῳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ μετὰ θλίψεως εἶδε τὸ τοιοῦτον τέλος τοῦ πολέμου καὶ ἡ Πεδεμοντιακὴ βουλὴ δὲν ἐπεκύρωσε τὴν γενομένην περὶ εἰρήνης συνθήκην· ἀλλ' ἡ μετὰ τὴν διάλυσιν αὐτῆς ἐκλεγείσα νέα βουλὴ ὑπέκυψεν εἰς τὰ τετελειωμένα γεγονότα καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἐν προσφωνήσει αὐτοῦ πρὸς τὸν λαὸν ἐκήρυξε τὴν εἰρήνην ἀπαραίτητον καὶ ἐπέδρασε κατευναστικῶς ἐπὶ τὰ πνεύματα ἐν τε τῷ Πεδεμοντίῳ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ. Τὸ Πεδεμόντιον καὶ ὁ αἶκος τῆς Σαβοΐας διὰ τῶν ἀτυχιῶν καὶ τῶν ἡττῶν τασαύτην ἐκτέσαντο δύνάμιν ἠθικὴν ἐν Ἰταλίᾳ, ὅσην ἡδύναντο νὰ λάβωσι καὶ διὰ νικηφόρου πολέμου. Καὶ ἡ ἠθικὴ αὕτη δύνάμις κατέστησε τὸ Πεδεμόντιον πολλῶ πλεον ἢ μέχρι νῦν κέντρον τῶν περὶ ἐλευθερίας καὶ ἐνώσεως ἐθνικῶν πόθων καὶ ἐλπίδων τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ.

Ἡ ἀτυχὴς ἐκβάσις τοῦ ἀγῶνος τοῦ Πεδεμοντίου ἐπήνεγκε πανταχοῦ τῆς Ἰταλίας τὸ τέλος τῆς ἀπὸ τοῦ 1848 ἀρξαμένης ἐθνικῆς κινήσεως. Ἡ Λομβαρδίᾳ, πρὸ τοῦ τέλους τοῦ πολέμου κατεχομένη ἅπασα ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν, οὐδένα ἐν τούτῳ ἡδυνήθη νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν ὑπὲρ τοῦ Πεδεμοντιακοῦ στρατοῦ, καὶ ἡ ἐπιθετικὴ πύρραν τοῦ Τικίνου προέλασις τῶν Αὐστριακῶν καὶ ἡ ταχεῖα περάτωσις τοῦ πολέμου ἐπὶ τοῦ Πεδεμοντιακοῦ ἐδάφους ἐκώλυσε πᾶσαν γενικὴν τῆς Λομβαρδίας νέαν ἐξέγερσιν. Μεμονωμένα τινὰ κινήματα ταχέως κατεστάλησαν. Ἡ Βρεσκία ἐπαναστατήσασα τὴν ἐπαύριον τῆς ἐν Μορτάρα μάχης καὶ ἀναγκάσασα τὴν Αὐστριακὴν φρουρὰν νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς πόλεως κατελήφθη πάλιν ὑπ' αὐτῆς μετὰ μίαν ἐβδομάδα (19/31 Μαρτίου) καὶ ὑπέκυψεν εἰς φοβερὰν ἐκδίκησιν τῶν νικητῶν.

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ τοῦ καταλαβόντος τὴν πόλιν Χαυνάου (ἴδ. σελ. 329) ἐτιμώρησεν ἀπηνῶς καὶ βαρβάρως τὴν κυριευθεῖσαν πόλιν. Ὁ αὐτὸς δ' οὗτος στρατηγὸς ἐπῆλθεν ὕστερον κατὰ τῆς ἐτι ἀνθισταμένης Βενετίας. Ἐνταῦθα, ὡς εἶδομεν, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς προσωρινῆς ὑπὸ τὸν Μανὴν δημοκρατικῆς κυβερνήσεως ἐξηκολούθησεν ὁ κατὰ τῆς Αὐστρίας ἀγὼν καὶ διαρκούσης ἐτι τῆς μεταξὺ Πεδεμοντιῦ καὶ Αὐστρίας ἀνακωχῆς. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ ἀτυχὲς διὰ τὸ Πεδεμοντιὸν τέλος τοῦ ἐκ νέου ἀρξαμένου πολέμου οἱ Βενετοὶ ἐξηκολούθησαν γενναίως τὸν ἀγῶνα ἐπὶ μῆνας ὀλοκλήρους, ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τῶν ἐν τῷ Οὐγγρικῷ πολέμῳ ἀτυχῶν τῆς Αὐστρίας. Μόνον δὲ μετὰ τὴν ἀγγελίαν τῆς καταστροφῆς τοῦ Βιλαγὸς (ἴδ. σελ. 329) παρεδόθη ἡ νησιωτικὴ πόλις (10/22 Αὐγούστου 1849) δι' ὁμολογίας ἐπιτροπύσεως τοῖς ἀρχηγοῖς τῆς ἐπαναστάσεως ἐλευθέραν ἀποχώρησιν. Οὕτω δ' ἡ Λομβαρδίᾳ καὶ ἡ Βενετία ὑπέκυψαν ἐκ νέου ὑπὸ τὸν Αὐστριακὸν ζυγόν, ὅστις βαρέως νῦν ἐπιεβάλλετο καὶ ἐπὶ ἄλλας χώρας οὐ μόνον τῆς ἄνω, ἀλλὰ καὶ τῆς μέσης Ἰταλίας. Ἐν Ῥώμῃ δὲ μεγάλαι καὶ σπουδαῖαι ἐπεγένοντο μεταβολαὶ καὶ ἀνατροπαὶ καὶ παλινρθώσεις καθ' ὃν χρόνον συνέβαινον ἐν τῇ ἄνῳ Ἰταλίᾳ τὰ μέχρι τοῦδε ἱστορηθέντα.

Τὰ ἐν Ῥώμῃ. — Καθὰ εἶδομεν, τὴν ἀπὸ τοῦ 1846 διὰ τῆς εἰς τὸν παπικὸν θρόνον ἀνόδου τοῦ Πίου Θ' ἀρξαμένην ἐν τῷ παπικῷ κράτει μεγάλην ἐθνικὴν καὶ φιλελευθέραν μεταρρυθμιστικὴν κίνησιν δὲν ἀνέκοψεν οὔτε ἡ ἀγγελία τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως οὔτε τὰ κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἀγγελίας ἐκείνης ἐν τῇ ἄνῳ Ἰταλίᾳ ἀρξάμενα ἐθνικὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα. Τούναντίον δὲ καὶ ὁ Πάπας αὐτὸς μετὰ τὴν Φεβρουαριανὴν ἐν Γαλίᾳ ἐπανάστασιν καὶ μετὰ τὰς ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον πολιτικὰς μεταβολὰς τὰς γενομένας ἐν τοῖς λοιποῖς κράτεσι τῆς Ἰταλίας ἠύρνε τὸν κύκλον τῶν ἀπὸ τοῦ 1846 ἀρξαμένων φιλελευθέρων ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ κράτει μεταρρυθμίσεων. Εἰς τὸ παπικὸν ὑπουργεῖον τὸ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀρχιγραμματέως τοῦ κράτους καρδινάλιος Ἀντωνέλλη προσελήφθησαν τρεῖς λαϊκοὶ ὑπουργοί, νόμος δὲ θεμελιώδης τοῦ κράτους ἐκδοθεὶς τῇ 2/14 Μαρτίου διέτασσε τὸν σχηματισμὸν ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας συγκειμένης ἐκ δύο βουλῶν. Ἐκ τούτων ἡ μὲν βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων ἐξελέγετο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, τὴν δὲ ἄνω βουλὴν ἀπετέλει τὸ τῶς συνέδριον τῶν Καρδινάλιων, μετονομασθὲν νῦν Γερουσία. Εἶδομεν δὲ

ὅτι ὁ Πάπας δὲν ἔμεινεν ἀμέτοχος καὶ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς Ἰταλίας ἐναντίον τῆς Αὐστρίας πολέμου πέμψας εἰς τὰ σύνορα τοῦ κράτους στρατὸν ἱκανῶς πολυάριθμον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δουράνδον (τὸν ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν). Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Πάπας δὲν ἐκήρυσσε πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας, οὐδ' εἶχεν ἡ ἀποστολὴ τοῦ ὑπὸ τὸν Δουράνδον στρατοῦ ἐπίσημον ἐχθρικὸν ἐναντίον τῆς Αὐστρίας χαρακτῆρα, σκοποῦσα ἀπλῶς (κατὰ τὰς ἐπισήμως δοθείσας τῷ ἀρχιστρατήγῳ διαταγὰς) νὰ φρουρήσῃ τὰ ὅρια τοῦ παπικοῦ κράτους. Ἀλλὰ πρόδηλον ὅτι ὑπὸ τὰς περιστάσεις ἐκείνας ἦτο δύσκολον ἢ μᾶλλον ἀδύνατον στρατὸς Ἰταλικὸς ἀπέναντι τοῦ Αὐστριακοῦ τεταγμένος νὰ μένῃ ἀπαθὲς θεατῆς τοῦ μεταξὺ τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Αὐστριακῶν πολέμου. Καὶ αἱ μυστικαὶ δὲ ὁδηγαὶ αἱ δοθείσαι τῷ Δουράνδῳ ἐπέτρεπον αὐτῷ τὴν σύμπραξιν μετὰ τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου τῆς Σαρδηνίας. Ἀλλ' ὅμως ἐν πᾶσι τούτοις ὑπῆρχε τι ψευδές καὶ ἀνώμαλον ἐν τῇ θέσει τοῦ Πίου Θ' ἐνεργούντος ἐξ ἐνὸς ὡς φιλελευθέρου Ἰταλοῦ ἡγεμόνος ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς ἐλευθερίας, ἐξ ἄλλου δὲ πολεμοῦντος ὑπὸ τὴν ιδιότητα αὐτοῦ ὡς ἀρχηγοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐναντίον τοῦ καθολικωτάτου καὶ εὐσεβεστάτου αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, τοῦ ὑπερμάχου τῶν γενικῶν παπικῶν συμφερόντων ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Τὸ ψευδές τῆς τοιαύτης θέσεως τοῦ Πίου Θ' ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Αὐστρίας ἐδηλώθη ἀμέσως, ὅποτε ὁ παπικὸς στρατὸς ὑπερβᾷ τὸν Πάπαν καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Πεδεμοντιακοῦ στρατοῦ ἐπολέμησε κατὰ τῆς Αὐστρίας. Ὁ Πάπας δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ ἀποδοκιμάσῃ ἐπισήμως τὴν τοιαύτην διαγωγὴν τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἐν προσφωνήσῃ ἐπισήμῳ γενομένῃ (17/29 Ἀπριλίου) πρὸς τοὺς Καρδινάλεις ἐδήλωσεν ὅτι οὐδέποτε διενόηθη νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας, «ὡς ὑποχρεούμενος καὶ ἐκ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς τὴν αὐτὴν νὰ ἐπιδεικνύῃ ἀγάπην». Τοῦτο ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς παπικῆς πολιτείας ἦτο ἀληθές καὶ ὀρθόν· ἀλλὰ νῦν ἡ τῶν πραγμάτων αὐτῶν φορὰ τὸν ἀγαθὸν καὶ φιλελευθέρον Πίον Θ' περιῆγεν ἐνθεν μὲν εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς παραδόσεις τοῦ παπισμοῦ, ἐνθεν δὲ εἰς λίαν ψευδῆ θέσιν ἀπέναντι τῶν Ἰταλῶν ὑπηκόων αὐτοῦ. Δύο στοιχεῖα ἀντίθετα συγκρουόμενα νῦν ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ Πίου Θ' καθίσταν τὴν παπικὴν πολιτικὴν ἐξ ἀνάγκης ἐπαμφοτερίζουσιν καὶ διπρόσωπον καὶ παρέδιδον τὰ πάντα εἰς τὸ ὅσημέραι ὀγκούμενον ἀκατάσχετον ρεῦμα

τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐμμεσον ἀποτέλεσμα τῆς ἐκ τῆς μνημονευθείσης προσλαλιᾶς τοῦ Πάπα ἐγερθείσης ἐν Ῥώμῃ φιλελευθέρας ἀντιδράσεως ἦτο ὁ σχηματισμὸς ἄκρου φιλελευθέρου ὑπουργείου ὑπὸ τὴν προεδρίαν οὐχὶ Καρδινάλειος τινος, ἀλλ' ἀνδρὸς φιλελευθέρου, τοῦ κόμηντος Μαμιάνι· ἐκ τῶν πρώτων δὲ ἔργων τοῦ νέου ὑπουργείου ἦτο ἡ ἐπίσημως δοθεῖσα τῷ παπικῷ στρατεύματι διαταγὴ νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλείως τῆς Σαρδηνίας. Ἀλλὰ καὶ αἱ πράξεις αὗται, αἵτινες πρὸ τῆς παπικῆς προσλαλιᾶς ἤθελον ἴσως καταστήσει τὸν Πίον Θ' εἰδωλον τῶν φιλελευθέρων, νῦν, θεωρούμεναι ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐπιβαλλόμεναι, δὲν ὕψωσαν τὴν ἠθικὴν περιωπὴν καὶ γοητεῖαν τοῦ Πάπα, τούναντίον μάλιστα δυσπιστίᾳ ἐπεκράτει πάντοτε μεταξὺ τοῦ Πίου Θ' καὶ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ. Ὁ Πίος Θ' ἠνέσχετο τὴν νέαν φιλελευθέραν κυβερνήσιν μέχρι τῶν πρώτων Αὐστριακῶν νικῶν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀτυχὴ διὰ τοὺς Ἰταλοὺς μάχην τῆς Κουστόζζας (13/25 Ἰουλίου) ἤρξατο ν' ἀνακρούηται πρύμναν. Τὸν Μαμιάνιν ἀποχωρήσαντα τῆς κυβερνήσεως κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1848 ἀντικατέστησεν ὁ συντηρητικώτατος τῶν ὑπ' αὐτὸν ὑπουργῶν Πελλεγκρίνος Ῥόσσις, ὅστις ἦτο μὲν Ἰταλὸς τὴν καταγωγὴν καὶ μετασχὼν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐπαναστατικῶν κινημάτων τοῦ 1830 παρείχε μέχρι τινὸς ἐγγύησιν τῶν φιλελευθέρων αὐτοῦ φρονημάτων, ἀλλὰ λαθὼν ὑπηρεσίαν ἐν τῇ Γαλλικῇ διπλωματίᾳ καὶ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας παρὰ τῷ Βατικανῷ ἐπὶ τοῦ Α. Φιλίππου χρηματίσας καὶ φίλος τοῦ Γκυζώτου θεωρούμενος δὲν ἐνέπνεε πολλὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Ῥωμαίους φιλελευθέρους. Ἐκεῖνο δέ, τὸ ὅποιον καθίστα σφόδρα ὑποπτον τὸν Ῥόσσιν πρὸς τὸν Ῥωμαϊκὸν λαόν, ἦτο τὸ μέτρον, ὅπερ ἔλαβε νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἐναρξιν τῆς βουλῆς μέχρι τοῦ Νοεμβρίου, ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον ἡ βουλὴ αὕτη ἀπῆτει κατεπειγόντως τὴν ἐπίσημον κήρυξιν πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας. Τὸ μέτρον τοῦτο τοῦ ὑπουργείου Ῥόσσι, ὡς καὶ αἱ ἐπανειλημμέναι ἀπόπειραι τῶν Αὐστριακῶν κατὰ Ἰούλιον καὶ Αὐγουστον τοῦ 1848 νὰ καταλάβωσι στρατιωτικῶς μέρη τινὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας, ἠρέθισαν σφόδρα τοὺς ἐν Ῥώμῃ ἄκρους φιλελευθέρους ἢ ρίζοσπάστας, ὧν ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ τοῦ Λουκιανοῦ Βοναπάρτου (ἀδελφοῦ τοῦ Ναπολέοντος Α') ὁμώνυμος υἱὸς Λουκιανὸς Βοναπάρτης πρίγκιψ Κανίνου καὶ ὁ δημοσιογράφος Στερβίνις. Ὅποτε λοιπὸν ὁ Ῥόσσις συνεκάλεσε τὴν βουλὴν διὰ τὴν 3/15 Νοεμβρίου, ὁ ἐρεθισμὸς ὁ ὑποθαλπόμενος ὑπὸ τῶν ρίζοσπαστῶν ἐν Ῥώμῃ ἦτο μέ-

γας, καὶ τὴν μνημονευθεῖσαν ἡμέραν ἐνῶ ὁ Ῥόσσις μετέβαινεν εἰς τὸ βουλευτήριον, ἵνα κηρύξῃ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς, διερχόμενος διὰ τοῦ ὄχλου ἔπεσε νεκρὸς παρὰ τὴν εἰσοδὸν αὐτῇ τοῦ βουλευτηρίου δολοφονηθεὶς διὰ λόγχης. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπήνεγκε πλήρη ἀναρχίαν ἐν Ῥώμῃ. Ὑπουργεῖον δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν πλέον μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ῥόσσι, πάντες δὲ οἱ συντηρητικοὶ βουλευταὶ ἔφευγον ἀπὸ τῆς Ῥώμης, καταλείποντες τὴν βουλὴν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ριζοσπαστῶν. Τὴν ἐπαύριον δὲ τῆς δολοφονίας τοῦ Ῥόσσι (4/16 Νοεμβρίου) οὐ μόνον ἡ βουλὴ ἐν μέσῳ τῶν ἀνευφημιῶν τοῦ κατέχοντος τὰ θεωρεῖα πλήθους ἀπέριψε τὴν γενομένην πρότασιν περὶ ἐκδηλώσεως τῆς πρὸς τὸν Πάπαν ἀφοσιώσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄτακτον ἐπαναστατικὸν πλήθος ἐπολιόρκει τὸ Κυρινάλιον, ἐνθα κατόκει ὁ Πάπας. Οὗτος ἐφρουρεῖτο μόνον ὑπὸ 100 περίπου Ἑλβετῶν μισθοφόρων, εἶχε δὲ συγκαλέσει περὶ ἑαυτὸν καὶ πάντας τοὺς ἐν Ῥώμῃ ξένους πρέσβεις. Ὅτε δὲ χιλιάδες ἀνθρώπων τοῦ ὄχλου εἰσώρμησαν εἰς τὰ ἀνάκτορα, εἶδε δ' ὁ Πάπας καὶ τὸν ἰδιαιτερον γραμματεῖα αὐτοῦ Πάλμαν πίπτοντα ὑπὸ τὴν μάχαιραν τῶν εἰσβαλλόντων, ἰθὺς ᾤκησεν ἀναγκαῖον νὰ ἐνδύσῃ πρὸς στιγμὴν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ὄχλου, ἀφοῦ πρότερον ἐδήλωσε πρὸς τοὺς περὶ ἑαυτὸν ξένους πρέσβεις ὅτι αἱ γινόμεναι παραχωρήσεις, ἐπιβαλλόμεναι αὐτῷ διὰ τῆς βίας, οὐδὲν εἶχον κῦρος νόμιμον καὶ ἦσαν ὥσει μὴ ἐγένοντο. Μετὰ τὴν δήλωσιν ταύτην προσεχώρησεν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν στασιαστῶν σχηματίσας ὑπουργεῖον, κατ' ἀπαιτήσιν τούτων, ριζοσπαστικόν, ἐν ᾧ πλὴν τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν Μαριάνι ἔλαβον μέρος καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν στασιαστῶν Γαλέττις καὶ ὁ μνημονευθεὶς Στεφάνις. Οὕτω ὁ Πάπας ὑπέκυψε καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ἡ θέσις αὕτη ἦτο ἀφόρητος αὐτῷ καὶ ἀνέμενε διηνεκῶς τὴν ἀφίξιν Γαλλικῆς στρατιωτικῆς βοηθείας, ἵνα λυτρωθῇ ἀπὸ τοῦ κράτους τῶν τυράννων αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ βοήθεια αὕτη ἐβράδυνε πολὺ. Ὁ τῆς δημοκρατικῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως πρόεδρος Καβαινιάκ, πρὸς ὃν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Σεπτεμβρίου ἤδη εἶχεν ἀποταθῇ ὁ Πάπας, μετὰ τὴν νέαν αἴτησιν, ἣν ἀπηύθυνεν αὐτῷ μετὰ τὰ γεγονότα τῆς 4/16 Νοεμβρίου, ἐπεμψεν ἀμέσως μικρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν ἐκ 3,500 ἀνδρῶν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ φθάσῃ ἡ δύναμις αὕτη, ὁ Πίος Θ' τὴν νύκτα τῆς 13/25 Νοεμβρίου ἔφυγεν ἐκ Ῥώμης συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Βαυαροῦ πρέσβως Σπάκουερ ἐν τῇ τούτου ἀμάξῃ μετημφισμένο· εἰς οἰκογενειακὸν

ιερέα τοῦ πρέσβους. Οὕτω δ' εὐτυχῶς ἔφθασεν εἰς Γαέταν τοῦ Νεαπολιτικοῦ κράτους, ἔνθα μετέβη ἐκ Νεαπόλεως εἰς ὑποδοχὴν τοῦ Πάπα ὁ βασιλεὺς Φραγκίσκος Β' μεθ' ὅλης τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ἵνα προσφέρῃ τὸν σεβασμὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἄκρον ἀρχιερέα καὶ λάβῃ τὰς τούτου εὐλογίας, μετέβησαν δ' εἰς τὴν Γαέταν ἐκ Ῥώμης καὶ πάντες οἱ διαπεπιστευμένοι παρὰ τῷ Πάπᾳ ξένοι πρέσβεις. Ἡ Γαλ-

Ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας

λικὴ κυβέρνησις παρεκάλεισε τὸν Πίον Θ' θερμῶς νὰ μεταβῇ εἰς Γαλίαν, ἀλλ' οὗτος δὲν ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν καὶ διέμεινεν ἐν Γαέτᾳ, μέχρις οὗ αἰσιώτεραι περιστάσεις ἐπανήγαγον αὐτὸν εἰς Ῥώμην.

Τὰ ἐν Ῥώμῃ μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Πάπα. Ἡ Ῥωμαϊκὴ δημοκρατία. — Τὸν φυγόντα Πάπαν προσεκάλεσεν ἡ ἐν Ῥώμῃ βουλὴ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ. Ἀλλ' οὗτος οὐ μὲν

νον δὲν ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν, ἀλλὰ καὶ ἀπεκήρυξε τὸ βίξ ἐπιβληθὲν αὐτῷ ὑπουργεῖον. Μετ' ὀλίγον δὲ νέα τῶν πραγμάτων ἐν Ῥώμῃ ἐπῆλθε μεταβολή. Τὸ ὑπουργεῖον παρητήθη καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐγκατέστη προσωρινὴ κυβέρνησις τριμελὲς ἀποτελουμένη ἀπὸ τοῦ Γαλέττι, Κορσίνι καὶ Καμεράτα. Καὶ νῦν ἡ ἐπανάστασις, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ταύτης ἡ ἀναρχία, ἐξετάθη ἐφ' ὅλον τὸ παπικὸν κράτος. Τὸ παράδειγμα δὲ τῆς Ῥώμης εὗρε μιμητὰς καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι τῆς μέσης καὶ βορείου Ἰταλίας. Ἐν Λιθόρνῳ, ἐν Γενοῦῃ καὶ ἐν Φλωρεντίᾳ ἐγκαθιδρύθησαν δημοκρατικαὶ κυβερνήσεις προσωριναί, καὶ τὸ ρεῦμα τὸ δημοκρατικὸν τοσούτῳ μᾶλλον κατέστη νῦν ἰσχυρότερον, ὅσον καὶ ἐν Ἰταλίᾳ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν ἦτταν τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου, ὅπως ἐν Γερμανίᾳ, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας ἀπόρριψιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στέμματος, πολλοὶ θιασῶται τῆς πολιτικῆς ἐνότητος τῆς Ἰταλίας ἐνόμιζον ὅτι μόνον διὰ τῆς δημοκρατίας ἡδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἐνότης ἡ μὴ ἐπιτυγχανομένη διὰ τῶν Ἰταλῶν ἡγεμόνων. Τῆς ιδέας ταύτης ὑπέρμαχοι ἦσαν ἰδίως οἱ ἀπανταχοῦ τῆς Ἰταλίας θιασῶται τοῦ Ματζίνη, οὗ τὸ μῖσος κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδηνίας ἦτο σφοδρότατον. Αὐτὸς ὁ Ματζίνης μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Πάπα ἦλθεν εἰς Ῥώμην, ἵνα ἐνταῦθα διευθύνῃ τὸ δημοκρατικὸν καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν κίνημα. Εἰς τὴν Ῥώμην δὲ εἰσήλασε τότε καὶ ὁ Γαριβᾶλδης ἡγούμενος μεγάλου πλήθους ἐθελοντῶν μαχητῶν. Οὗτοι δὲ ἐνωθέντες νῦν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐν Ῥώμῃ δημοκρατικῶν Λουκιανῷ Βοναπάρτου συμπραττόντων καὶ τῶν ἐν ἄλλαις πόλεσι δημοκρατικῶν, ἰδίως τοῦ Μοντανέλλι ἐν Φλωρεντίᾳ, συνεκάλεσαν εἰς Ῥώμην ἐθνικὴν Ἰταλικὴν συντακτικὴν συνέλευσιν (Constituente Italiana) συνελθοῦσαν τῇ 24/5 Φεβρουαρίου 1849 καὶ ἔχουσαν τὴν αὐτὴν περίπου ἐντολὴν, ἣν ἡ ἐν Φραγκφούρτῃ ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Γερμανῶν. Ἡ συνέλευσις αὕτη καθήρεσε τὸν Πάπαν ἀπὸ τοῦ κοσμικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος καὶ ἀνεκήρυξε τὴν Ῥωμαικὴν δημοκρατίαν, παρέδωκε δὲ τὴν ὑπερτάτην ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς νέαν τριανδρίαν Ἀρμελλίνι, Σαλιτσέττι καὶ Μοντέκκι. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Σαλιτσέττις καὶ ὁ Μοντέκκις ἐξεβλήθησαν τῆς ἀρχῆς ἀντικατασταθέντες ὑπὸ τοῦ Σάφφι καὶ τοῦ Ματζίνη, ὅστις νῦν κατέστη κύριος τῶν πάντων ἐν Ῥώμῃ, κηρύσσων παγκόσμιον δημοκρατίαν καὶ νέαν πολιτικὴν ἐνότητα τοῦ κόσμου κέντρον ἔχουσαν τὴν Ῥώμην καὶ διὰ τοιούτων κηρυγμάτων ἐμπνέων φανατισμὸν εἰς τὰ στρατιω-

τικά στίφη τῆς νέας δημοκρατίας· τὸ παράδειγμα δὲ τῶν ἐν Ῥώμῃ ἐμιμήθησαν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, καὶ οἱ ἐν Φλωρεντίᾳ ἀνακηρύξαντες τὴν δημοκρατίαν.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπέμβασις καὶ ἡ ἐπάνοδος τοῦ Πάπα. — Οἱ νέοι ἄρχοντες ἐν Ῥώμῃ ἦσαν τοσοῦτω μᾶλλον ἐπικίνδυνοι εἰς τὸν Πάπαν, ὅσον δὲν ἐπολέμουν νῦν κατὰ τούτου ὡς κοσμικοῦ ἄρχοντος τοῦ παπικοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας. «Ἐξολοθρεῦσις τοῦ κληρικοῦ συστήματος» ἦτο τὸ πρόγραμμα αὐτῶν, καὶ εἰς τοῦ προγράμματος τούτου τὴν ἐκτέλεσιν προεβήσαν δημοεύσαντες ὑπὲρ τῆς νέας δημοκρατίας πᾶσαν τὴν περιουσίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἀπέναντι τῶν ἐν Ῥώμῃ τελουμένων ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις ἀπειραῖσθαι αὐτοὺς νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ τῆς παπικῆς ἐπικρατείας. Πρὸ τῆς φυγῆς τοῦ Πάπα ἡ αὐτὴ ἀπόπειρα ἀπέτυχεν, ὡς εἴπομεν, διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν δύο δυτικῶν δυνάμεων· αὐτὸς δὲ ὁ Πάπας προτιμῶν τὴν Γαλλικὴν ἐπέμβασιν τῆς Αὐστριακῆς εἶχεν ἀποταθῇ, καθὰ εἶδομεν, εἰς τὴν δημοκρατικὴν κυβέρνησιν τοῦ Καβαϊνιάκ, ὅστις περιωρίσθη ἀπλῶς νὰ διατάξῃ τὴν εἰς Σιβιταβέκκιαν ἀποδίβασιν 3,500 πεζοναυτῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κουρσέλ. Ἡ μικρὰ αὕτη δύναμις οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Πάπα· ἀλλὰ καὶ ἡ νέα ἀπόπειρα τῆς Αὐστρίας ἀπέτυχε, διότι κατ' αὐτῆς διεμαρτυρήθη ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος τῆς Σαρδηνίας, ὅστις διετέλει ἔτι ἐν ἀναχωγῇ πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ παρεσκευάζετο διηνεκῶς εἰς τὴν ἐπανάληψιν τοῦ πολέμου, μὴ ἀνεχόμενος ἵνα ὡς ὑπέρμαχοι τοῦ περὶ ἐλευθερώσεως καὶ ἐνότητος τῆς Ἰταλίας ἀγῶνος παραστῶσιν οἱ δημοκρατικοί, οὓς ἦτο ἡναγκασμένος νὰ καταπολεμήσῃ καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ κράτει (ἐν Γενούῃ) καὶ ὑφ' ὧν οὐδαμῶς ὑποστηρικτοὶ ἐν τῷ νέῳ κατὰ τῆς Αὐστρίας πολέμῳ ὑπέστη τὴν ἥτταν τῆς Μορτάρας καὶ Νοβάρας (ἰδ. σελ. 479). Ἀλλ' ἡ ὑπὸ τῆς Αὐστρίας ἐπιδεικνυομένη σπουδὴ πρὸς ἐπέμβασιν ὑπὲρ τοῦ Πάπα ἐπετάχυνε τὴν Γαλλικὴν ἐπέμβασιν. Ἐν Γαλλίᾳ ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων, γενόμενος ἡδὴ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας, θέλων νὰ στηρίξῃ τὴν ἀρχὴν καὶ τὰ μέλλοντα σχέδια αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἀφροσιώσεως τοῦ Κλήρου ἐπελάβετο προθύμως τῆς εὐκαιρίας ἵνα δείξῃ τὸν ὑπὲρ τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς παπwsύνης ζῆλον αὐτοῦ καθ' ὃν χρόνον ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς ἐπικαλεῖτο τὴν ὀλικὴν βοήθειαν τῶν Καθολικῶν κρατῶν. Τῇ 13/25 Ἀπριλίου 1849 ὀκτῶ χιλιάδες Γάλλων ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Οὐδινῶ

ἀπέβησαν εἰς Σιβιταβέικκιαν, μετ' ὀλίγον δὲ ἠνώθησαν μετ' αὐτῶν καὶ τινες χιλιάδες Ἰσπανῶν στρατιωτῶν, ἵνα συμπράξωσιν εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ ἀποκατάστασιν τῆς ἐξουσίας τοῦ Πάπα, ἐνῷ συγχρόνως ἀπὸ νότου εἰσέηλανε μετὰ στρατοῦ εἰς τὸ παπικὸν κράτος ὁ τῆς Νεαπόλεως βασιλεὺς, οἱ δὲ Αὐστριακοὶ εἰσέηλυνον τέλος καὶ οὗτοι εἰς τὴν παπικὴν ἐπικράτειαν, ἐνθα ὕστερον κατέλαβον τὴν Βονωνίαν (6/18 Μαΐου) καὶ τὴν Ἀγκῶνα (1/13 Ἰουνίου). Ἡ πρώτη ἐφοδος τῶν Γάλλων κατὰ τῶν τειχῶν τῆς Ῥώμης γενομένη τῇ 18/30 Ἀπριλίου ἀπεκρούσθη γενναίως ὑπὸ τῶν ἐθειλοντῶν τοῦ Γαριβάλδη. Οἱ Γάλλοι ὑπέστησαν μεγάλας ζημίας, μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως ἤττηθης ὑπὸ τοῦ Γαριβάλδη πλησίον τῶν Οὐελιτρῶν (Velletri, τῇ 7/19 Μαΐου) ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ, ὁ Οὐδινὸς δὲ αὐτὸς ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ ἀνακωχὴν πρὸς τοὺς ἐν Ῥώμῃ, ἵνα ἐν τῷ μεταξύ δυνηθῇ νὰ ἐνισχύσῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Τὴν ἀνακωχὴν ταύτην παρεχώρησαν οἱ ἐν Ῥώμῃ ἀσυνέως ἀπατηθέντες ἀπὸ τῶν διαβεβαιώσεων τοῦ Φερδινάνδου Λεοσίψ (τοῦ ἔπειτα γνωστοτάτου καταστάντος διὰ τὴν διόρυξιν τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Πηλοσίου), ὅστις ὡς πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας μετατεθεὶς τότε ἀπὸ τῆς ἐν Μαδρίτῃ θέσεως εἰς τὴν Ῥώμην κατῴρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς ἐνταῦθα δημοκρατικούς, ὅτι ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις οὐδαμῶς διανοεῖτο νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸν Πάπαν εἰς τὴν κοσμικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν. Ἀποῦ δὲ ὁ Οὐδινὸς ἔλαβε τὰς προσδοκωμένας ἐπικουρίας, ἐπανελήφθη νῦν μετὰ 35 χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ ἢ κατὰ τῆς Ῥώμης προσβολῇ ἀμυνομένων γενναϊότατα τῶν περὶ τὸν Γαριβάλδην μαχητῶν, οἵτινες ὄντες ἐθειλονταὶ Ἴταλοι καὶ πολιτοφύλακες Ῥωμαῖοι συνεποσοῦντο εἰς 19 χιλιάδας ἀνδρῶν. Ἀλλ' ἡ πόλις δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῇ ἐπὶ μακρὸν καὶ παρεδόθη τοῖς Γάλλοις (1) τῇ 23/4 Ἰουνίου. Ὁ Γαριβάλδης καὶ ὁ Ματζίνης κατῴρθωσαν νὰ φύγωσιν ἀσφαλῶς ἡ δημοκρατικὴ κυβέρνησις διελύθη καὶ ἀντ' αὐτῆς ὁ στρατηγὸς ἡ, ὡς ὠνομάζετο ἐμπαικτικῶς ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν, ὁ καρδινάλιος Οὐδινὸς (Morte al cardinale Oudinò! ἐβόων οἱ Ῥωμαῖοι) καταλαβὼν τὴν πόλιν ἱδρυσεν αὐτόθι κυβέρνησιν νέαν ἐν ὀνόματι τοῦ πάπα Πίου Θ'. Ἀλλ' οὗτος δὲν ἔσπευσε νὰ ἐπα-

(1) Οἱ Ἰσπανοὶ δὲν μετέσχον τῆς κατὰ τῆς Ῥώμης προσβολῆς, ἀλλ' ἔμειναν ἐν τῇ παραλίᾳ ἀποτελοῦντες, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἐφεδρείαν τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ.

νέλθῃ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Γαλλικῶν λογγῶν φρουρουμένην πρωτεύουσαν αὐτοῦ. Τοῦτο ἐγένετο μετὰ ὁλόκληρον περίπου ἔτος (23/4 Ἀπριλίου 1850), ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἐκανονίσθησαν τὰ τῆς κατοχῆς τῆς παπικῆς ἐπικρατείας καὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ Πάπα, καὶ οἱ μὲν Αὐστριακοὶ κατέσχον διαρκῶς βορείους τινὰς ἐπαρχίας τοῦ παπικοῦ κράτους, ἅς διετήρουν μέχρι τῶν γεγονότων τοῦ 1859, οἱ δὲ Γάλλοι ἐγκατεστάθησαν ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Σιβιταβεκκίᾳ, ἐνθα ἔμενον μέχρι τοῦ

Ὁ στρατάρχης Ῥαδέτςκις

1866 καὶ εἶτα μέχρι τοῦ 1870. Ὁ οὕτω ἐπανελθὼν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ Πίος Θ', μεθ' ὅσα εἶδε καὶ ἔπαθεν ἕνεκα τῆς φιλελευθέρως μεταρρυθμιστικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς, μετέστη νῦν εἰς τὸ ἄκρον ἀντίθετον πολιτικὸν σύστημα καὶ ἐκκλησιαστικὸν στρατόπεδον γενόμενος ἀντιδραστικώτατος ἐν τε τῇ πολιτείᾳ (ἐν ᾗ τὰ πάντα παρεδόθησαν νῦν εἰς τὸ κράτος τοῦ Κλήρου) καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἀφειδὲς πλέον, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἰδίως, εἰς τὸ ἀπεριόριστον κράτος τῶν Ἰησουιτῶν.

Τὰ ἐν Τοσκάνῃ. — Ὅμοιαν τῇ ἐν Ῥώμῃ ἔχουσιν ἔλαβον καὶ τὰ ἐν τῷ μεγάλῳ δουκάτῳ τῆς Τοσκάνης. Καὶ ἐνταῦθα ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἐκ Ῥώμης φυγὴν τοῦ Πάπα ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ τοῦ κράτους αὐτοῦ (6/18 Φεβρουαρίου 1849) ὁ μέγας δούξ Λεοπόλδος καταλείπων τὰ πάντα εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ῥιζοσπαστικοῦ ὑπουργείου τοῦ Μοντανέλλι. Ἀλλὰ μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ μεγάλου δουκὸς ὁ Γουερράτζι ἀνεκήρυξε τὴν δημοκρατίαν ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ καὶ κατέστη δικτάτωρ ἐν αὐτῇ, ἐνεργῶν μετὰ τοῦ Μοντανέλλι καὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ δημοκρατικῶν εἰς τὴν ἰδρυσιν τῆς Ἰταλικῆς πολιτικῆς ἐνότητος ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ διὰ τῆς δημοκρατίας καὶ διὰ τῆς συνελθούσης ἐν Ῥώμῃ Ἰταλικῆς συντακτικῆς συνελεύσεως. Ἀλλὰ μετὰ τὴν μάχην τῆς Νοβάρας (11/23 Μαρτίου), πρὸ τῆς καταλήψεως ἐτι τῆς παπικῆς ἐπικρατείας ὑπὸ τῶν Γαλλῶν καὶ τῶν Αὐστριακῶν, ἐνίκησεν ἐν Φλωρεντίᾳ (31/12 Ἀπριλίου) ἡ μετριοπαθεστέρα μερίς, ἥτις καὶ δι' ἐπαναστάσεως καταβαλοῦσα τὸν Γουερράτζιν καὶ καταλαβοῦσα τὴν ἐξουσίαν ἐκάλεσε τὸν ἐν Γαέττᾳ ἐπίσης εὐρισκόμενον μέγαν δούκα εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ μέγας δούξ ἐπανῆλθεν ἀποῦ πρῶτον οἱ νικηταὶ τῆς Νοβάρας Αὐστριακοί, οἱ εἰσβαλόντες εἰς τὸ παπικὸν κράτος, ὑπερέβησαν καὶ τὰ ὅρια τοῦ Τοσκανικοῦ κράτους καὶ κατέλαβον (29/11 Μαΐου) τὴν ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν κυβερνωμένην Λιβόρνον, μετὰ δύο δὲ ἑβδομάδας εἰσῆλθαν καὶ εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Ἐνα μῆνα μετὰ τὴν εἰσόδον τῶν Αὐστριακῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ μεγάλου δουκάτου ἐπανῆλθεν ὁ μέγας δούξ Λεοπόλδος εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ (15/27 Ἰουλίου 1849).

Οὕτω πᾶσα ἡ μέση καὶ βόρειος Ἰταλία, πλὴν τοῦ Πεδεμοντιοῦ καὶ τῆς Ῥώμης, περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον Αὐστριακὴν ἐξουσίαν καὶ πανταχοῦ τῆς Ἰταλίας μετὰ τὸ ἔτος 1849 ἔπαυσε πᾶν οἰονδήποτε φιλελεύθερον καὶ ἐθνικὸν κίνημα. Ὁ ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ πολιτικῆς ἐνότητος ἀγὼν ἔχων μεγάλην ἀναλογίαν πρὸς τὸν ἐν Γερμανίᾳ ἤρξατο καὶ ἔληξε συγχρόνως μετὰ τούτου εἰς τὴν αὐτὴν καταδικασθεὶς ἀποτυχίαν. Τὰ αἷτια τὰ ἐπενεγκόντα τὴν ἀποτυχίαν ἀμφοτέρων ἦσαν περίπου τὰ αὐτά. Ἡ ἔλλειψις συμφωνίας μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν κυβερνήσεων, τὰ ἐπαναστατικὰ δημοκρατικὰ κινήματα τὰ ἐμβαλόντα φόβον εἰς τὰς μοναρχικὰς κυβερνήσεις καὶ ἡ πρὸς πᾶσαν ἐθνικὴν ἐνότητα ἐν τε τῇ Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἐμποδὼν ἱσταμένη Αὐστρία· καίτοι αὕτη ἐν Γερμανίᾳ μὲν

ἀντενῆργει πρὸς τὴν ἀληθῆ ἑνωσιν ὡς δύναμις Γερμανικὴ μετὰ τῶν μεγαλογερμανικῶν αὐτῆς σχεδίων, ἐν Ἰταλίᾳ δὲ ὡς ξένη καὶ ἑπηλυσ κατακτητικὴ δύναμις. Ἐν Ἰταλίᾳ ὑπῆρχεν ἐκ περισσοῦ μέγα ἐμπόδιον τῆς Ἰταλικῆς ἐνότητος ἡ παπικὴ ἐξουσία, ἥτις, ἀφοῦ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐπειράθη νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς ἐνότητος, ἐγένετο αἰτία ξενικῆς ἐπεμβάσεως, Γαλλικῆς καὶ Αὐστριακῆς, ἐν Ῥώμῃ τε καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ παπικῷ κράτει. Ἡ διὰ δημοκρατίας γενομένη ἀπόπειρα πρὸς τὴν ἑνωσιν ἀπέτυχεν οἰκτρῶς ἐν τε τῇ Γερμανίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ. Ὅπως δὲ ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τῶν μετριοπαθῶν φιλοπατρίδων ἡ Πρωσσία ἐθεωρεῖτο καὶ ἦτο τὸ μόνον Γερμανικὸν κράτος τὸ δυνάμενον ν' ἀποτελέσῃ τὸν πυρῆνα τῆς Γερμανικῆς ἐνώσεως, οὕτω ἐν Ἰταλίᾳ κράτος τοιοῦτον ἦτο καὶ ἐθεωρεῖτο τὸ Πεδεμόντιον. Ἀλλὰ τὸ Ἰταλικὸν τοῦτο κράτος τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου ἐκθυμότερον καὶ δραστικώτερον ἐργάσατο ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς ἐνότητος ἢ ἡ Πρωσσία τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ' ὑπὲρ τῆς Γερμανικῆς. Διὰ τοῦτο, ἐνῷ μετὰ τὰς ἀποτυχίας τῶν ἐτῶν 1849-1850 ἡ Πρωσσία ἀπώλεσεν ἐν Γερμανίᾳ πολὺ ἀπὸ τῆς ἠθικῆς δυνάμεως καὶ γοητείας, ἣν ἤσκει πρότερον ὡς κέντρον Γερμανικῆς ἐνότητος, ἐν Ἰταλίᾳ τοῦναντίον, μετὰ τὴν παροδικὴν δημοκρατικὴν ἐξέγερσιν, τὸ Πεδεμόντιον, καὶ μετὰ τὰς συμφορὰς τῆς Νοβάρας, καὶ πολὺ πλέον μετὰ τὰς συμφορὰς ταύτας, κατέστη κέντρον ἐθνικῶν τῆς Ἰταλικῆς ἐνότητος. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν τοῦ Πεδεμοντίου ἐν Ἰταλίᾳ ἦτο πολλῶ μείζων καὶ δυσχερέστερος τοῦ τῆς Πρωσσίας ἐν Γερμανίᾳ, διότι δὲν προέκειτο ἀπλῶς νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἡγεμόνων καὶ κυβερνήσεων τῶν ἐχθρῶν τῆς ἐνότητος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν δυσαναλόγως μείζονα στρατιωτικὴν δύναμιν τῆς Αὐστρίας. Ἄνευ συμμαχίας ἐξωτερικῆς τοιοῦτος ἀγὼν ἦτο διὰ τὸ Πεδεμόντιον ἀπεγνωσμένος ἐκ τῶν προτέρων. Εὐτυχῶς ἡ συμμαχία αὕτη εὑρέθη πέραν τῶν Ἀλπεων ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ καταστάσει Γαλλίᾳ. Ἡ ἐν Γαλλίᾳ ἐπεληθούσα τῷ 1852 πολιτικὴ μεταβολή, δι' ἧς ὁ τῆς δημοκρατίας πρόεδρος Λουδοβίκος Ναπολέων κατέστη αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων, ἐπέδρασε σπουδαιότατα ἐπὶ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ὅπως καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ.

12. Ὁ Κároλος Λουδοβίκος Ναπολέον αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.

Ἡ κατὰ τὴν 8/20 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1848 εἰς Πρόεδρον τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας ἀνάρρησις τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος ἦτο ἀρχὴ μεταβατικῆς περιόδου μελλούσης νὰ λήξῃ εἰς τὴν ἰδρυσιν τῆς δευτέρας Γαλλικῆς αὐτοκρατορίας. Τὰ αὐτὰ αἷτια, τὰ ὅποια ἀνέγαγον εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τὸν Λουδοβίκον Ναπολέοντα, ἀπῆλθον τὴν διὰ τοῦ ἀνδρὸς τούτου καθιέρωσιν μοναρχικοῦ συστήματος ἑδραίου καὶ ἰσχυροῦ, ἂν ὁ ἀνὴρ αὐτὸς ἐπωφελεῖτο ἐπιτηδεύων τὰς πρὸς τοῦτο προσφερομένας περιστάσεις καὶ ἀφορμὰς. Αἱ περιστάσεις καὶ αἱ ἀφορμαὶ ἦσαν πολλαί· ἡ κυριωτάτη δὲ ἦτο ἡ ἀνώμαλος κατάστασις ἡ διὰ τοῦ νέου πολιτεύματος δημιουργηθεῖσα μεταξὺ τοῦ ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς ἀπέναντι αὐτοῦ κυριαρχικὴν δύναμιν ἀσκούσης ἐθνικῆς νομοθετικῆς συνόδου. Ἡ σύνοδος αὕτη συνῆλθε τῇ 16/28 Μαΐου 1849, ἀφ' ὧν δύο ἡμέρας πρότερον (14/26 Μαΐου 1849) ἡ μεγάλη συντακτικὴ σύνοδος ἐπεράτωσε τὰς ἐργασίας καὶ ἐψήφισε τὴν διάλυσιν αὐτῆς. Ἡ πλειονοψηφία τῆς νομοθετικῆς συνόδου, συγκειμένη ἐκ νομιμοφρόνων καὶ Ὁρλεανιστῶν, δὲν διέκειτο εὐνοϊκῶς πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς δημοκρατίας· ἡ δὲ ἀνώμαλος θέσις, ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἐξουσιῶν, ἐδηλώθη ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν καὶ διὰ τῶν μικροπρεπῶν ἔτι ἐπιδείξεων, εἰς ἃς προέβαιναν ἢ τε σύνοδος καὶ ὁ πρόεδρος αὐτῆς ἀπέναντι τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας ἀμφισβητοῦντες αὐτῇ τὴν ιδιότητα ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ τῆς πολιτείας. Ἡ Συνέλευσις ἐπετήδευε παντὶ τρόπῳ ὑπέροχον θέσιν ἀπέναντι τοῦ προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ ὁ πρόεδρος αὐτῆς Μαυράστος ἠρνεῖτο τῷ Λουδοβίκῳ Ναπολέοντι τὰ πρωτεῖα. Καὶ ὁμως ἡ μεγάλη πλειονότης τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ, ἡ διὰ 5 ἑκατομμυρίων καὶ ἐπέκεινα ψήρων ἀναγκαγοῦσα εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν Λουδοβίκον Ναπολέοντα, ἐθεώρει τοῦτον ὡς ὑπέρτατον ἀρχηγὸν τῆς πολιτείας. Ὁ στρατὸς δὲ ἀπὸ τῆς δυνάμεως τῆς ἀρχῆς καὶ ἀπὸ τῆς αἰγλῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ Ναπολέοντος προσεδόκα τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἀνύψωσιν αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ μέχρι τέλους πιστὸς εἰς τὴν Ἰουλιανὴν μοναρχίαν δια-

τελέσας καὶ εἶτα εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν κυβέρνησιν ὑπηρετήσας περίφημος στρατηγὸς Βυζῶ ἕνα μόλις μῆνα μετὰ τὴν εἰς τὴν προεδρικὴν ἀρχὴν ἀνάρρησιν τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος ἐν συμποσίῳ τινὶ (20/1 Φεβρουαρίου) τὸν Λουδοβίκον Ναπολέοντα ἐκήρυξεν ὡς ἀμέγαν Καίσαρα καὶ μόνην ἐλπίδα τῆς Γαλλίας ἀπέναντι τῆς δρακὸς τῶν Κατιλινῶν » ὡς ἐκάλει τὰ διάφορα κόμματα. Καὶ οἱ ἐργάται δὲ παρὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς τοῦ Ναπολέοντος μόνον ἠλπίζον τὴν βελτίωσιν τῆς τύχης αὐτῶν, καὶ ἡ πολυπληθὴς τῶν γεωργῶν, καὶ αὐτῶν τῶν ἀστῶν, τάξις ἐν τῇ ἰσχύϊ μόνον τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πολιτείας ἐβλεπον ἐγγύησιν τῆς ἀσφαλείας, τῆς εὐημερίας, τῆς ἡσυχίας, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς καθόλου κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς τάξεως τῆς ἀπειλουμένης ὑπὸ τῶν θεωριῶν καὶ τῶν ἀξιώσεων τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας. Ὁ Ναπολεὼν δὲ προσηταιρίσθη καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἠθικὴν δύναμιν τοῦ Κλήρου διὰ τῆς δραστηριότητος αὐτοῦ ἐπεμβάσεως εἰς τὰ τῆς Ῥώμης καὶ διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Πάπα εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ. Ἡ ὁσημέραι αὐξανομένη αὕτη ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ δύναμις οὐδὲν κόμμα τοσοῦτον ἐτάρασσε καὶ ἠνώχλει ὅσον τὸ τῶν ἄκρων δημοκρατικῶν τῶν ἀποτελούντων νῦν, ὅπως ἐν τῇ Συμβατικῇ συνόδῳ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, τὴν μερίδα τὴν καλουμένην « Ὁρος » ἢ « Ἰερὸν ὄρος » καὶ τὸ τῶν κοινωνιστῶν δημοκρατικῶν, οἵτινες ἐβλεπον ἐαυτοὺς στερουμένους τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς ὑποστηρίξεως τῆς πρὸς τὸν Ναπολέοντα ἀποβλεπούσης νῦν ἐργατικῆς τάξεως. Καὶ διὰ τοῦτο ἀμφοτέρω ταῦτα τὰ δημοκρατικὰ κόμματα ἐπελάθοντο τῆς πρώτης παρασχεθείσης αὐτοῖς εὐκαιρίας ἵνα προσβάλωσι σφοδρῶς τὸν Ναπολέοντα καὶ ἀποπειραθῶσι μάλιστα νὰ καταστρέψωσιν αὐτόν. Ἡ ἐπὶ τὴν Ῥώμην στρατεία καὶ ἡ ἀποτυχία τῆς πρώτης κατὰ τῆς πόλεως προσβολῆς τοῦ στρατηγοῦ Οὐδινῶ ἔδωκαν ἀφορμὴν τοῖς περὶ τὸν Λεδρὸν Ῥολλὲν νὰ προσβάλωσιν ἐν τῇ νομοθετικῇ συνόδῳ σφοδρότατα τὴν πολιτείαν τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος καὶ νὰ προτείνωσι τὴν εἰς δίκην παραπομπὴν αὐτοῦ. Ἡ πρότασις ἀπερρίφθη παρὰ τῆς πλειονοψηφίας τῆς Συνελεύσεως, καὶ τότε πολλὰ μέλη τοῦ « Ὁρους » ἐκάλεσαν τὸν λαὸν τῶν Παρισίων εἰς φανερὰν ἐπανάστασιν (1/13 Ἰουνίου). Ἀλλ' ἡ οὕτω προκληθεῖσα στάσις κατεβλήθη διὰ σιδηρᾶς χειρὸς ὑπὸ τοῦ εἰς τὸν Πρόεδρον ἀφωσιωμένου στρατοῦ καὶ ὑπὸ τῆς ἐπίσης πιστῶς ὑπηρετούσης αὐτῷ ἀστυνομίας. Ὁ ἐπὶ μίαν στιγμὴν ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ δικτάτωρ

προχειρισθεῖς Λεδρὸν ἤναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἡ δὲ ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τούτου συσταθεῖσα *Συμβατική Σύνοδος* (Convent, κατὰ μίμησιν τῆς Συμβατικῆς τῶν ἐτῶν 1792-1795) διελύθη οἰκτρῶς φυγόντων ἢ φυλακισθέντων τῶν ἀποτελούντων αὐτήν. Συγχρόνως δὲ κατεστάλησαν αἱματηρῶς ὑπὸ τῶν ἀφωσιωμένων τῷ Προέδρῳ στρατηγῶν καὶ αἱ ἐν τισιν ἐπαρχιακαῖς πόλεσιν (ὡς ἐν Λυὼν) γυνόμεναι στάσεις. Ὁ νικητὴς Πρόεδρος παρέστη νῦν πρὸ τοῦ ἔθνους ὡς ὑπερασπιστὴς τῆς ὑπὸ τῶν ἀναρχικῶν διαταρασσομένης δημοσίας τάξεως καὶ τοῦ ὑπὸ τούτων ἐπιβουλευομένου δημοσίου συμφέροντος, καὶ ἐν τινι πρὸς τὸν Γαλλικὸν λαὸν προκηρύξει ἰχαρακτήρισε τοὺς ἀρχηγούς τῆς στάσεως ὡς θέλοντας «νὰ διαιωνίσωσι τὰς ταραχὰς καὶ νὰ ἀναγκάσωσι τὴν κυβέρνησιν, τὴν ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἐργάζεται ὑπὲρ μεγάλων δημοσίων ὠφελειῶν, νὰ καταστῇ κυβέρνησις διαρκοῦς ἀμύνης». Προέβη δ' ὁ Πρόεδρος καὶ εἰς μέτρα τινὰ νομοθετικὰ περισταλτικὰ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀκόλαστου καθισταμένου δημοκρατικοῦ τύπου· καὶ τὰ μέτρα ταῦτα ἄνευ ἀντιστάσεως ἐψηφίσθησαν ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς συνόδου. Ἵνα δὲ ἔλθῃ εἰς ἀμεσωτέραν ἐπαφὴν πρὸς τὸν λαὸν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ δεσμεύσῃ τοῦτον πρὸς ἑαυτὸν καὶ ἐπιβλήθῃ εἰς τὴν Συνέλευσιν καὶ εἰς τοὺς Παρισίους, ἐπεχείρησε περιοδεῖαν εἰς τὰς ἐπαρχίας, καθ' ἣν ἔτυχε πανταχοῦ, ὅθεν διῆλθε, λαμπροτάτης καὶ ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἐνεθαρρύνθη ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνης καὶ τῶν εὐμενῶν διαθέσεων τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ, ὥστε ἐν οἰκδήποτε παρεχομένη αὐτῷ εὐκαιρίᾳ δὲν ἐδίσταζε δημοσίᾳ λαλῶν νὰ ἐξαίρῃ τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ ὑφισταμένην ἀλληλεγγύην καὶ νὰ παρίσταῃ ἑαυτὸν ὡς ἀληθῆ ἀντιπρόσωπον τοῦ λαοῦ καὶ ἐρμηνέα καὶ ἐκτελεστὴν τῶν πόθων καὶ τῶν συμφερόντων αὐτοῦ. Οὕτω ἐπεχείρησε τὸ θέρος τοῦ 1850 νέαν περιοδεῖαν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τυχὼν ὑποδοχῆς λίαν συμπαθητικῆς ἐν Λυὼν, ἐν συμποσίῳ γενομένῳ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐκήρυξεν ἑαυτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ λαοῦ, ὑπὲρ πάντα ἄλλον δικαιούμενον νὰ φέρῃ τὴν προσωνομίαν ταύτην, καὶ ἐρμηνέα καὶ ἐκτελεστὴν τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ. Ἐν ἄλλῳ δὲ λόγῳ, τὸ αὐτὸ ἔτος κατὰ τὸ φθινόπωρον ἐν νέᾳ τινὶ περιοδεΐᾳ ἐκφωνηθέντι, ἐδήλωσε τὴν θέλησιν καὶ τὴν προθυμίαν, ἣν εἶχε νὰ ὑπηρετήσῃ τῷ Γαλλικῷ λαῷ καὶ μετὰ τὴν λήξιν τῆς περιόδου τῆς προεδρείας αὐτοῦ. Τὴν παράτασιν τῆς ἀρχῆς ἐθεώρει ὁ Ναπολέων ὡς ὑπὸ τοῦ

δημοσίου συμφέροντος ἐπιβιχλομένην ἀνάγκην, ἵνα ἀπολαύων τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ λαοῦ ἐργάζεται διαρκῶς ὑπὲρ τῶν τούτου συμφερόντων· ἀλλὰ πράγματι ἦτο ἀναγκαία αὐτῷ ἡ παράτασις τῆς ἀρχῆς ἥτοι ἡ ἐκ νέου ἐκλογὴ εἰς τὸ προεδρικὸν ἀξίωμα, ἵνα ἀσφαλῶς παρασκευάσῃ τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ καθιέρωσιν τῆς αὐτοκρατορίας. Ἄλλ' ἀκριβῶς πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς ἅμεσον δευτέραν ἐκλογὴν εἰς τὸ προεδρικὸν ἀξίωμα, ἀντικειμένη εἰς ῥητὸν ἄρθρον τοῦ συντάγματος, ἐμελλε νὰ φέρῃ τὸν Πρόεδρον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν, ἐν ᾗ συγκρούσει ἡ νομιμότης ἤθελεν εἶσθαι ὑπὲρ τῆς Συνελεύσεως. Ἄλλ' ὁ Ναπολέον ἠδύνατο ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τῆς νομιμότητος τὸ δίκαιον, ὡς ἔλεγε, βραδύτερον, ἥτοι τὸ συμφέρον τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ καὶ τοὺς πόθους καὶ τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ τούτου. Ἡ ἰδέα τῆς αὐτοκρατορίας εἶχε ποιήσει σημαντικὰς προόδους ἰδίως ἐν τῷ στρατῷ. Ἐν τοῖς στρατιωτικαῖς συμποσίοις πρὸ πολλοῦ οἱ οἶνου καὶ εὐθυμίας ἐμπλεοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἀνευφήμουν τὸν «αὐτοκράτορα». Ὁ δὲ Ναπολέον ἐργάζετο διὰ τῆς συνεχοῦς ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ ἐπιμελείας ν' αὐξήσῃ καὶ νὰ κραταιώσῃ τὴν τοιαύτην πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν τοῦ στρατοῦ. Ἐν τινι τῶν στρατιωτικῶν ἐπιθεωρήσεων, ἃς ἐποιεῖτο πολλάκις, γενομένη κατὰ φθινόπωρον τοῦ 1850 ἐν Σατωρύ, πολλὰ τάγματα ἐκραύγασαν ζωηρῶς «Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ!». Τὸ γεγονός ἐνεποίησεν αἰσθήσιν ἰσχυρὰν εἰς τὴν Συνέλευσιν καὶ φωναὶ ἠκούσθησαν ἐν αὐτῇ χαρακτηρίζουσαι ὡς στασιαστικὰς τὰς τοιαύτας διαδηλώσεις τοῦ στρατοῦ καὶ ἀπαιτοῦσαι τὴν τιμωρίαν αὐτοῦ. Ἄλλ' εἰς οὐδὲν ἡ Συνέλευσις ἐτόλμησε νὰ προβῇ σπουδαῖον διάθεμα. Ἡ πλειοναψηφία ἦτο ἄτολμος, οὐσα δὲ μοναρχικὴ, ἐκ νομιμοφρόνων καὶ ὀρλεανιστῶν συγκειμένη, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποθλέψῃ μετὰ θάρρους εἰς μοναρχικὴν τινα παλινόρθωσιν Βουρβωνικὴν ἢ Αὐρηλιανήν. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1850 οἱ νομιμόφρονες προέβησαν εἰς μικράν τινα διαδήλωσιν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς εἰς Βάδεν-Βάδεν ἀφίξεως τοῦ κόμητος Σαμβώρ, καὶ οἱ περιφανέστατοι τῶν νομιμοφρόνων ἐπιδεικτικῶς μετέβησαν ἐκ Γαλλίας εἰς τὴν οὐ μακρὰν τῶν μεθορίων μικρὰν Βαδικὴν πόλιν, ἵνα προσφέρωσι τὰ σεβάσματα αὐτῶν τῷ μόνῳ νομίμῳ ὑπ' αὐτῶν θεωρουμένῳ ἡγεμόνι τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' ὡς εἶπομεν, ὁ κόμης Σαμβώρ δὲν ἦτο ἀνὴρ δυνάμενος εὐκόλως νὰ πεισθῇ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ὁδὸν τῶν συνωμοσιῶν καὶ τολμημάτων καὶ ἐπαναστάσεων. Ὁ δὲ μετ' ὀλίγον (τῇ 14/26 Αὐγούστου 1850) ἐν Κλάρε-

μον ἐπελθὼν θάνατος τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς παρέσχεν ἐλπίδας τινὰς περὶ συγχωνεύσεως τῶν δύο βασιλικῶν μερίδων, οὐδαμῶς ἐπὶ τέλους προήγαγε τὴν ἔνωσιν τῶν κομμάτων τούτων. Μόνη ἡ δημοκρατικὴ μερίς, καίπερ μειονοψηφοῦσα ἐν τῇ Συνελεύσει καὶ πρὸ μικροῦ καταβληθεῖσα ἐν φανερῷ ἀγῶνι, διετῆρει ἔτι τόλμην τινὰ καὶ δύναμιν πολιτικὴν ἵνα ἀντιταχθῇ κατὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν βόπων τοῦ Ναπολέοντος. Οὗτος ἐπὶ τινα χρόνον ἀπέφυγε τὴν πρὸς τὴν Συνέλευσιν φανεράν καὶ ἀπότομον ῥῆξιν, ἀλλ' οὐχ ἤττον διὰ τῶν πράξεων αὐτοῦ ἐμμέσως προεκάλει αὐτήν. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1851 προέβη εἰς ὑπουργικὴν μεταβολὴν καλέσας εἰς τὴν ἐξουσίαν ἄνδρας ἀφωσιωμένους ἑαυτῷ, ἀπέλυσε δὲ συγχρόνως τὸν στρατηγὸν Σαγγαρνιὲ τῆς ἀρχηγίας τῆς ἐθνοφυλακῆς, ἣν θέσιν κατεῖχεν οὗτος ἀφ' ἧς ἐγένετο πρόεδρος ὁ Λουδοβίκος Ναπολέον. Ὁ Σαγγαρνιὲ ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐθνοφυλακῆς εἶχε παράσχει σπουδαίας ὑπηρεσίας τῷ Λουδοβίκῳ Ναπολέοντι κατὰ τὴν στάσιν τῶν δημοκρατικῶν τὴν γενομένην τῇ 1/13 Ἰουνίου 1849 πατάξας αὐστηρῶς τοὺς στασιαστὰς διὰ τῆς ἐθνοφυλακῆς. Ἀλλ' ἦτο ὁ ἀνὴρ πιστὸς εἰς τὸ καθῆκον καὶ εἰς τὸν ὅρκον τοῦ καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ καταστῇ ὄργανον τῶν φιλοδόξων σχεδίων τοῦ Ναπολέοντος. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὴν περίφημον ἐν Σατωρῷ ἐπιθεώρησιν τῆς 28/10 Ὀκτωβρίου μόνον τὰ ὑπὸ τοῦ Σαγγαρνιὲ διοικούμενα τάγματα εἶχον παρελᾶσαι πρὸ τοῦ προέδρου ἐν σιωπῇ, ἐνῶ τὰ ἄλλα τάγματα ἐξεργηγνύοντο εἰς ἀνευφημίας ζωηρὰς ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἡ ὑπουργικὴ μεταβολὴ καὶ μάλιστα ἡ ἀπόλυσις τοῦ Σαγγαρνιὲ διέθηκε σφόδρα δυσμενῶς τὴν Συνέλευσιν ἐναντίον τοῦ Ναπολέοντος καὶ ψῆφος δυσπιστίας δοθεῖσα ἐναντίον τοῦ νέου ὑπουργείου ὑπεχρέωσε τὸν πρόεδρον νὰ ἀντικαταστήσῃ ἀμέσως καὶ τὸ νέον ὑπουργεῖον. Ἀλλ' ὁ Ναπολέον ὑποχωρῶν οὕτω κατὰ τύπον ἀπέναντι τῆς ψήφου τῆς Συνελεύσεως, κατ' οὐσίαν νέον κατὰ τοῦ κύρους αὐτῆς κατήνεγκε τραῦμα σχηματίσας νῦν ὑπουργεῖον ἐξ ἀνδρῶν μὴ ἀνηκόντων εἰς τὴν Συνέλευσιν. Οὐδεὶς νόμος τοῦ συντάγματος ἀπηγόρευε τῷ Προέδρῳ τὸν τοιοῦτον σχηματισμὸν τῆς κυβερνήσεως. Τὸ μετὰ σπουδῆς μάλιστα ἐξεργασθὲν σύνταγμα τοῦ 1848, δημιουργοῦν μίαν μόνον κυρίαρχον σχεδὸν βουλὴν (1) ἀπέναντι τοῦ προέδρου, καὶ τούτου

(1) Αὕτη ἐνῶ κατ' οὐσίαν ἦτο ἀπλὴ νομοθετικὴ βουλὴ, ὡς μόνη ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεῖα ἤξιον νὰ ἀσπῇ ἀρχὴν κυριάρχου ἐθνικῆς συνόδου ἀπέναντι τοῦ Προέδρου τοῦ μὴ

μὴ ὑπευθύνου ἀπέναντι τῆς βουλῆς καὶ καθιεροῦν μῆτε δημοκρατίαν κοινοβουλευτικὴν, μῆτε προεδρικὴν ἥτοι ἐκτελεστικὴν ἀρχὴν ἐντελῶς ἀνεξάρτητον τῆς νομοθετικῆς, πολλὴν παρῆχεν ἀφορμὴν συγχύσεων καὶ συγχρούσεων τῶν ἐξουσιῶν. Χαρακτηριστικώτατα περιέγραψε, τὴν τοιαύτην πολιτικὴν κατάστασιν ὁ Πρόεδρος ἐν τῇ διακηρύξει, ἣν ἐποίησατο πρὸς τὴν Συνέλευσιν, δικαιολογῶν ἐνταυτῷ μὲν τὴν ἀποπομπὴν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ αὐθαρέτως σχηματισθέντος ὑπουργείου διὰ τῆς κατ' αὐτοῦ ἐκφρασθείσης δυσπιστίας, δικαιολογῶν δ' ἐνταυτῷ καὶ τὸν σχηματισμὸν τοῦ νέου ὑπουργείου ἐξ ἀνδρῶν μὴ ἀνηκόντων εἰς τὴν βουλὴν, «διότι αἱ τε πλειονοψηφαὶ καὶ αἱ μειονοψηφαὶ ἦσαν τυχαῖαι, οὐσαι προτὶν παροδικῶν ἐκλογικῶν περιόδων». Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος Ναπολέον ὁ χαρακτηρίζων τὴν πλειονοψηφίαν ὡς προτὶν παροδικῶν ἐκλογικῶν περιόδων ἀντεποιεῖτο φανερῶς διὰ τῶν λόγων τούτων ἐξουσίαν ὑφύοσαν αὐτὸν ὑπεράνω τῆς Συνελεύσεως. Καὶ ὁμως τὸ σύνταγμα δὲν παρῆχεν αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν νὰ διαλύσῃ τὴν Συνέλευσιν, ὅπως δὲν παρῆχε τῇ Συνελεύσει τὸ δικαίωμα τῆς καθαιρέσεως τοῦ διὰ καθολικῆς ψήφοφίας ἐκλεγέντος Προέδρου. Ἐντεῦθεν δὲ ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους σχέσεσι Συνελεύσεως δυστροπούσης πρὸς τὸν Πρόεδρον καὶ Προέδρου θεωροῦντος τὸ κῆρος αὐτοῦ ὑπέρτερον τῆς ἀρχῆς τῆς Συνελεύσεως παρήγετο ἀνωμαλία, πρὸς θεραπείαν τῆς ὁποίας μία μόνη ὑπῆρχεν ὁδός, ἡ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος. Τὴν ἀναθεώρησιν δὲ ταύτην ἦν ἐπέτρεπε τὸ σύνταγμα, ἀμα ἡ Συνέλευσις ἤθελε συναινέσει εἰς αὐτὴν διὰ τῶν $\frac{3}{4}$ τῶν ψήφων αὐτῆς, τοσούτῳ μᾶλλον ἐπεθύμει ὁ Πρόεδρος, ὅσον διὰ ταύτης παρήγετο αὐτῷ εὐκαιρία νὰ στερεώσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ καταστήσῃ ταύτην διαρκῆ, ἂν μὴ αὐτοκρατορικὴν, διὰ τοῦ νέου συντάγματος. Ἡ ἀνάγκη λοιπὸν τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος ἡ ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιβαλλομένη παρῆχε τῷ Προέδρῳ καὶ τὰ μέσα καὶ τὴν ἀφορμὴν νὰ ἐκτελέσῃ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πρὸ πολλοῦ μελετώμενα μεγάλα σχέδια. Ἐντεῦθεν μεγάλη ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 1851 ἤρξατο κίνησις ὑπὲρ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος. Ἀναφοραὶ πανταχόθεν τῆς Γαλλίας μετὰ χιλιᾶδων ὑπογραφῶν, τὸ πλεῖστον καθ' ὑποκίνησιν τῆς κυβερνήσεως ἐνεργούμεναι, συνέρρεον εἰς τὴν Συνέλευσιν αἰτούμεναι

δυναμένους νὰ διαλύσῃ αὐτὴν, καίτοι αἱ περὶ τούτου διάταξεις τοῦ συντάγματος ὡς καὶ τὰ περὶ εὐθύνης ὑπουργῶν ἀπέναντι τῆς Συνελεύσεως καὶ τοῦ Προέδρου δὲν ἦσαν σαφῶς ἐκπερασμένα.

τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος. Ἄλλ' ἢ εἰς τὴν Συνέλευσιν ὑποβληθεῖσα πρότασις περὶ τῆς ἀναθεωρήσεως (7/19 Ἰουνίου 1851), μὴ συγκεντρώσασα ὑπὲρ ἐαυτῆς τὰ νομίμως ἀπαιτούμενα $\frac{3}{4}$ τῶν ψήφων, ἀπερρίφθη ὑπ' ἐκείνης. Ἐκ περισσοῦ δὲ ἡ Συνέλευσις ἀπεδέξατο ἑτέραν πρότασιν ἐκφράζουσαν μορφήν κατὰ τῆς κυβερνήσεως ὡς διενεργούσης τὴν διὰ τῶν ἀναφορῶν κίνησιν. Ἀλλὰ νῦν παρέστη αὐτὸς ὁ Ναπολέον παρρησιᾷ καὶ ἐπισήμως συνηγορῶν ὑπὲρ τῆς ἀναθεωρήσεως. Καθ' ὃν χρόνον ἔτι ἀπηυθύνοντο ἀναφοραὶ πρὸς τὴν Συνέλευσιν ὑπὲρ τῆς ἀναθεωρήσεως ὁ ἐν περιοδείᾳ πάλιν εὐρισκόμενος Πρόεδρος εἶπὼν ἐν τινι συμποσίῳ ἐν τῇ πόλει Διζῶν: «Ἡ Γαλλία δὲν θέλει οὔτε τὸ παλαιὸν σύστημα (regime, ἐννοῶν τὴν Βουρβωνικὴν ἢ Αὐρηλιανὴν μοναρχίαν) οὔτε τὴν ἀπόπειραν νέας τινὸς οὐτοπίας (1) (ἐννοῶν τὴν δημοκρατίαν), θέλει δ' ἐμὲ, ἀκριβῶς διότι εἰμὶ ἐχθρὸς πρὸς ἀμφοτέρους τὰ συστήματα». Οὕτω σαφῶς ἐνηγγελίζετο ὁ Ναπολέον τῷ Γαλλικῷ λαῷ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ νέου συστήματος, οὐχὶ τοῦ μοναρχικοῦ κατὰ τὸ ἀρχαῖον μοναρχικὸν σύστημα, οὐδὲ τοῦ δημοκρατικοῦ κατὰ τὰς θεωρίας τῶν θιασωτῶν τῆς δημοκρατίας, ἀλλὰ τοῦ προσωπικοῦ, τοῦ αὐτοκρατορικοῦ, τοῦ συνεννοῦντος, ὡς ἐφρόνει, ἀρμονικῶς καὶ ἐπωφελῶς τὴν δημοκρατίαν πρὸς τὴν μοναρχίαν. Συνωδᾷ δὲ πρὸς τὸ πολιτικὸν τοῦτο φρόνημα καὶ πρὸς τὴν πολιτικὴν παρρησίαν αὐτοῦ, μετ' ὀλίγους μῆνας, κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως (30/11 Νοεμβρίου 1851), ἐκήρυξε τολμηρῶς ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ αὐτοῦ διαγγέλματι ὅτι ἦτο ἀνάγκη ἡ Συνέλευσις νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀναθεώρησιν διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ, διότι ὁ Γαλλικὸς λαὸς καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο· ἐκήρυξε δὲ συγχρόνως ὅτι τὸ σύστημα τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας (τὸ καταργηθέν, ὡς εἶδομεν, κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος) ἔμελλε ν' ἀποκατασταθῇ ἐπὶ εὐρυτέρων βάσεων, ἵνα ὁ Γαλλικὸς λαὸς

(1) Οὐτοπία ἴτοι Ἀτοπία κατὰ τὴν αὐθαιρέτως ὑπὸ τοῦ δημιουργήσαντος τὴν λέξιν (Οὐτοπία) δοθεῖσαν αὐτῇ ἐννοίαν σημαίνει τόπος μὴ ὑπάρχων. Οὕτω δ' ὠνόμασε ὁ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17' αἰῶνος ἀκμάσας περίφημος Ἀγγλος Θεωμᾶς Μῶρος (ἀρχιγραμματεὺς τοῦ βασιλέως Ἑρρίκου Η'), τὴν φαντασιωδῆ νῆσον, ἐν ἣ μυστηριωδῶς ἐφῆρμονε τὸ ἱδεῶδες τῆς κατ' αὐτὸν πολιτείας ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφομένῳ «Περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας καὶ περὶ τῆς νέας νήσου Οὐτοπίας (De optimo reipublicae Stato, deque nova insula Utopia». Πρβλ. καὶ τὰ περὶ «πλοῦ εἰς Ἰκαρίαν» τοῦ Καμπέ (Ἰδ. σελ. 206). Οὐτοπία ἐντεῦθεν καλεῖται πᾶσα θεωρία, κυρίως περὶ πολιτείας ἢ κοινωνίας, ἀνεφάρμοστος καὶ ἀπραγματοποιήτος.

δυνήθη νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν θέλησιν αὐτοῦ. Οὕτω ὁ Ναπολέον ἔνθεν μὲν ὑπεράνω τοῦ κύρους τῆς Συνελεύσεως ἔθετε τὴν θέλησιν τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ, ἔνθεν δὲ εἰς τὴν θέλησιν ταύτην, πλὴν τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς δυνάμεως, ἣν εἶχεν αὐτὴ πάντως, ἤθελε νὰ δώσῃ καὶ νόμιμον κύρος διὰ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας. Καὶ ὑπεράνω τῆς Συνελεύσεως ἀνεγνώριζεν ἀρχὴν νόμιμον, πρὸς ἣν ἡδύνατο νὰ ποιῆται ἐκκλησίαι κατὰ τῆς Συνελεύσεως, καὶ ἡ ἀρχὴ αὕτη ἦτο ἡ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἀμέσως ὑπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ (ἄνευ μεσολαβήσεως ἀντιπροσώπων διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐκλεγομένων) ἐκδηλώσις τῆς θελήσεως αὐτοῦ. Τὸ τοιοῦτον ἦτο φανερά πρόκλησις πρὸς τὴν Συνέλευσιν καὶ ἐναντία πρὸς τὴν νομιμότητα, διότι ἡ νέα ἀρχή, εἰς ἣν ἐποιεῖτο ἐκκλησίαι ὁ Ναπολέον καὶ ἦν παρεισῆγεν εἰς τὴν πολιτείαν, δὲν ἦτο ἀρχὴ νόμιμος. Ἡ συντακτικὴ Σύνοδος τοῦ 1848, ἡ διατάξασα τὴν διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐκλογὴν τοῦ Προέδρου τῆς δημοκρατίας, δὲν ἀπένειμεν ἕτερον δικαίωμα εἰς τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν πλὴν τοῦ τῆς ἐκλογῆς, οὐδὲ καθίστα αὐτὴν κυρίαν νὰ ἀναθεωρήσῃ τὸ πολίτευμα. Ἀλλ' ὁ Ναπολέον, ὅπως ὁ θεὸς του, τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν ἐθεώρει ὡς αὐτοδικαίως νοουμένην ὑφίστην ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀρχὴν καὶ κύρος, καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς τοιαύτης ἀρχῆς ἐθεώρει καὶ ὠνόμαζε *δικαίον* κατ' ἀντιθέσιν πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἐκπροσωπούμενην νομιμότητα, ἥτις ἀπετέλει τὸ θετικὸν δικαίον τῆς πολιτείας. Ἀλλ' ἐναντίον τοῦ θετικοῦ τούτου δικαίου ἀντιτάσσων ὁ Ναπολέον τὸ καθ' ἑαυτὸν ἀπόλυτον δικαίον εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἐπιτυχίας· ἄλλως πᾶσα ἀποτυχία καθίστα αὐτὸν ἐκτὸς παντός νόμου. Μόνη ἡ ἐπιτυχία ἡδύνατο καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ ἀσφαλίσῃ τὸ ἔργον καὶ νὰ καταστήσῃ συνήγορον αὐτοῦ τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν. Τὴν δ' ἐπιτυχιάν ἠσφάλιζεν ὁ στρατός. Ὅπως λοιπὸν πανταχοῦ ἐν μέσῳ διαμαχομένων μερίδων, ὧν ἐκάστη ἀντιποιεῖται ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸ δικαίον, κρίνει ἡ ὕλική δύναμις τοῦ στρατοῦ, οὕτω καὶ μεταξὺ τῆς τὸν νόμον ἐκπροσωπούσης Συνελεύσεως καὶ τοῦ πρὸς τὸ *δικαίον* (ὡς ἐνόει αὐτός) ἐκκλησίαι ποιουμένου Ναπολέοντος ἐμελλε νὰ κρίνῃ ὁ στρατός. Καὶ ὁ στρατός οὕτως συνετάχθη τῷ Ναπολέοντι. Καὶ οὕτω ἡδυνήθη οὗτος, ἀντιτάσσων τὸ δῆθεν δικαίον αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ θετικοῦ δικαίου τῆς Συνελεύσεως, νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ ταύτης καὶ νὰ διαλύσῃ αὐτὴν διὰ τῆς βίας διαπράττων ἔργον παρανομίας, ἔστω καὶ κατὰ τύπον μόνον, κληθὲν τόλμημα πολιτικόν.

Τὸ τόλμημα τῆς 20/2 Δεκεμβρίου. — Μετὰ τὴν μνημονευθεῖσαν πρὸς τὴν Συνέλευσιν διακήρυξιν τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος, τὴν γενομένην τῇ 30/11 Νοεμβρίου, ἡ Συνέλευσις ἔλαβε θέσιν ἰσχυρῶς ἀντιπολιτευτικὴν ἀπέναντι τοῦ Προέδρου καὶ ἀπέρριψε τὸ μετὰ δύο ἡμέρας (1/13 Νοεμβρίου) ὑποβληθὲν αὐτῇ σχέδιον νέου ἐκλογικοῦ νόμου. Μετὰ δύο δὲ περίπου ἑβδομάδας (18/30 Νοεμβρίου) ἐκήρυξεν ὅτι πᾶσα ἀπόπειρα ἐκ μέρους τοῦ Προέδρου πρὸς διάλυσιν τῆς Συνελεύσεως ἢ πρὸς νέαν αὐτοῦ ἐκλογὴν ὡς προέδρου ἀπετέλει ἐγκλημα ἐσχάτης προδοσίας. Ἔτι πρότερον ἐγένοντο προτάσεις ἐν τῇ Συνελεύσει ἀφορῶσαι εἰς μέτρα στρατιωτικὰ ἀπαιτούμενα πρὸς φρούρησιν αὐτῆς, ἦσαν δὲ καὶ οἱ ζητοῦντες νὰ προλάβωσι τὸ τόλμημα διὰ τῆς φυλακίσεως τοῦ Προέδρου. Ἀλλ' οὐδὲν τῶν μέτρων τούτων ἠδυνήθη νὰ ψηφίσῃ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ ἐν τῇ κρίσιμῳ στιγμῇ ἡ πάντοτε διηρημένη καὶ ἔνεκα τῆς διαίρεσεως ἡθικῶς ἀσθενὴς Συνέλευσις. Τουναντίον δὲ ὁ Ναπολέων ἐξησφάλισεν ἑαυτῷ τὴν σύμπραξιν τῶν ἀρίστων τότε Γάλλων στρατηγῶν (Saint Arnaud, Magnan) καὶ χιλιάρχων ἀξιωματικῶν (1), ἐνῶ συγχρόνως δὲν ἔπαυε διὰ τῶν λόγων αὐτοῦ νὰ διαθέτῃ καὶ τῶν πολιτῶν τὰ φρονήματα ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Οὕτω δὲ τὰ πάντα καλῶς ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας αὐτοῦ παρασκευάσας ἐξελέξατο τὴν 20/2 Δεκεμβρίου (1851) ἥτοι τὴν ἡμέραν τὴν ἐπέτειον τῆς στέψεως τοῦ θεῖου αὐτοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Α' καὶ τῆς νίκης τοῦ Αὐσπερλιτσιού ἵνα συγκροτήσῃ τὴν ἀποφασιστικὴν πρὸς τὴν Συνέλευσιν μάχην. Ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ κυριώτατον μέρος τοῦ μεγάλου τολμήματος ἐγένετο τὴν νύκτα τῆς 19/1 πρὸς τὴν 20/2 Δεκεμβρίου. Οὐδεὶς τῶν ἐν Παρισίοις, πλὴν τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος καὶ τῶν μεμνημένων τὰ τούτου σχέδια, προησθάνετό τι ἐκ τῶν γενησομένων κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην. Οὐδεὶς κατ' ἀκολουθίαν τῶν μελλόντων νὰ γείνωσι θῦμα τοῦ τολμήματος ἠδυνήθη νὰ λάβῃ προφυλακτικόν τι μέτρον. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην, ἵνα ἀποτρέψῃ τὴν δημοσίαν προσοχὴν ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ παρασκευαζομένων, ἔδιδε μεγάλην ἐσπερίδα ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῶν Ἑλυσίων,

(1) Οἱ ἄριστοι στρατηγοὶ Καβαινιάκ, Σαγγαρνιέ, Λαμορισιέρ καὶ Οὐδινώ καὶ ἄλλιο τινὲς ἦσαν ἐναντίοι τῷ Προέδρῳ. Ἀλλ' οὗτοι ἦσαν ὀλίγοι καὶ δὲν εἶχον τὸν στρατὸν μεθ' ἑαυτῶν. Τινὲς δὲ τούτων, ὡς ὁ Καβαινιάκ καὶ ὁ Σαγγαρνιέ, δὲν ἦσαν καὶ δημοτικοὶ ὡς πολεμήσαντες κατὰ τοῦ λαοῦ· ἄλλως τε καὶ πρὸς ἀλλήλους δὲν ἠδύναντο νὰ συνεννοηθῶσιν οἱ ἄνδρες οὗτοι.

ἐνθα κατῴκει, καθ' ὃν χρόνον οἱ ὑπ' αὐτοῦ τεταγμένοι στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες παρσκευάζον ἅπαντα. Μετὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον, ἅμα δοθέντος τοῦ συνθήματος, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ὥρᾳ συνελήφθησαν πάντες οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Συνελεύσεως. Βουλευταί, στρατιωτικοί, δημοσιογράφοι, ἄνδρες περὶ τοὺς 100, ἐν οἷς οἱ στρατηγοὶ Καβαινιάκ, Λαμορισιέρ, Σαγγαρνιέ,

Ὁ Ναπολέων Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας

Λεφλώ, Βεδώ, ὁ συνταγματάρχης Charras, ἄνδρες πολιτικοὶ ὡς ὁ Θιέρσος, ὁ ποιητὴς καὶ βουλευτὴς Βίκτωρ Οὐγκώ, ὁ μυθιστοριογράφος Εὐγένιος Σύης, συλληφθέντες ἀπήχθησαν ἐντὸς ἡμέρων περιφράκτων εἰς τὰς εἰρκτάς τῶν Βινσεννῶν ἢ τοῦ Χάμ. Τὴν δὲ πρωίαν ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἀνεγίνωσκε μεγάλας προκηρύξεις τοιχοκολλημένας ἀγγελλούσας τὰ κατὰ τὸ συμβάν τῆς νυκτός. Ἐν ταῖς προκηρύξεσιν ὁ Λ. Να-

πολέων ἐμέμφετο τὴν Συνέλευσιν διότι αὕτη, ἀντὶ νὰ φροντίζη περὶ ψηφίσεως νόμων ὠφελίμων πρὸς τὸν λαόν, ἐπεβούλευε διηνεκῶς τῇ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀνατιθείσῃ τῷ Προέδρῳ ἐξουσίᾳ. Ἀλλ' οὗτος (ὁ Πρόεδρος), ἐλέγετο ἐν τῇ προκηρύξει, ὡς ἐκλεκτὸς 6 ἑκατομμυρίων Γάλλων, ἐθεώρησε καθήκον του νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τοιαύτας σκευωρίας. Ἀκολουθῶς ὁ Λουδοβίκος Ναπολέον ἐκήρυσσεν ὅτι τὰ πράγματα δὲν ἠδύναντο ν' ἀκολουθήσῃσι τοιαύτην ὁδόν, ἀλλ' ὅτι ὁ Γαλλικὸς λαὸς ὤφειλεν ἢ νὰ ἐκλέξῃ ἄλλον Πρόεδρον, ἢ δὲν ἦτο εὐχαριστημένος ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ νῦν, ἢ, ἂν εἶχεν ἐμπιστοσύνην πρὸς τοῦτον, νὰ παράσχῃ αὐτῷ καὶ τὰ μέσα τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ σκοποῦ. Πλὴν τῆς προκηρύξεως ἦσαν τοιχοκολλημένα συγχρόνως καὶ διάφορα διατάγματα τοῦ Προέδρου, δι' ὧν διελύετο ἡ ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἀποκαθίστατο τὸ σύστημα τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, ἐκηρύσσετο ὁ στρατιωτικὸς νόμος ἐν Παρισίοις καὶ ἐν 10 πλησιοχώροις νομοῖς, συνεκαλοῦντο δὲ τὰ πρῶτα ἐκλογικὰ συνέδρια τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ, ἵνα ἀποφασίσῃσι περὶ τῆς νέας πολιτείας, τῆς ὁποίας αἱ βάσεις καθορίζοντο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Προέδρου καὶ ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐγκρίσιν τοῦ λαοῦ. Ἡ τε προκήρυξις καὶ τὰ διατάγματα ἔφερον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος καὶ τοῦ κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα διορισθέντος ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν δουκὸς Μορνύ. Ἀλλ' ἡ διάλυσις τῆς ἐθνικῆς Συνελεύσεως καὶ ἡ βιαία κατάλυσις τοῦ νομίμου καθεστώτος δὲν ἔμελλον νὰ ἐπιτευχῶσι ἄνευ αἱματηρᾶς διαμαρτυρίας. Τῇ 20/2 Δεκεμβρίου 220 περίπου μέλη τῆς Συνελεύσεως, τὰ πλεῖστα τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, συνήχθησαν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Δυπὲν εἰς τὸ σύνθηες κατάστημα τῆς Συνελεύσεως (Palais Bourbon), ἵνα διασκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτείου. Ἐκδιωχθέντες δὲ ἐντεῦθεν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ μετέβησαν εἰς τὸ δημαρχεῖον τοῦ δεκάτου τμήματος, ἵνα συνεδριάσῃσι ἐνταῦθα. Ἐν τῇ συνεδρίᾳ ταύτῃ οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι, καίπερ μὴ ἀποτελοῦντες νόμιμον ἀπαρτίαν, ἀλλ' οὐχ ἦττον διεκδικοῦντες τὰ δικαιώματα τῆς Συνελεύσεως καὶ ὑπερασπίζοντες τὸ ὑπὸ τοῦ Προέδρου ἀπειλούμενον νόμιμον καθεστῶς, ἐψήφισαν, κατὰ πρότασιν τοῦ βουλευτοῦ Βερρϋέ, τὴν καθίρεσιν τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τῆς προεδρείας καὶ ἀνέθηκαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν Συνέλευσιν, συγχρόνως δὲ διώρισαν τὸν στρατηγὸν Οὐδινὼ διοικητὴν τῶν ἐν Παρισίοις στρατευμάτων. Αἱ

ἀποφάσεις δ' αὐται δὲν ἦσαν ἀπλᾷ θεωρητικαὶ διαμαρτυρίαι. Καὶ διετάχθησαν μὲν μετ' ὀλίγον οἱ συνεδριάζοντες βουλευταὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἀστυνομίας νὰ διαλυθῶσιν, ἀλλὰ μὴ ὑπακούσαντες συνεμερίσθησαν τὴν τύχην τῶν 100 συλληφθέντων συναδέλφων αὐτῶν, ἀπαχθέντες εἰς διάφορα φρούρια. Τὸ ἀνώτατον δικαστήριον, κατ' αἵτησιν ἀπευθυνθεῖσαν αὐτῷ τῇ προτάσει τοῦ Βερρυέ ὑπὸ τῶν 220 βουλευτῶν, διετύπωσε τὴν κατηγορίαν καὶ ἐπεμψεν αὐτὴν τῷ Προέδρῳ· ἀλλὰ καὶ τοῦτο διελύθη ταχέως ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν. Ἄλλ' οἱ Παρίσιοι κατέστησαν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας θέατρον ἀγρίας αἱματηρᾶς πάλης ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ἐν τοῖς ὁδοφράγμασιν. Οἱ μαχόμενοι ἦσαν δημοκρατικοὶ καὶ κοινωνισταί, καθ' ὧν ἡ κυβέρνησις μετεχειρίσθη στρατὸν 80 χιλιάδων ἀνδρῶν. Ὁ Πρόεδρος διεδραμεῖν ἔριππος τὰ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ κατεχόμενα τμήματα, λέγεται δὲ ὅτι αἱ ἐντυπώσεις τῆς πρώτης ἡμέρας (20/2 Δεκεμβρίου) δὲν ἦσαν λίαν ἐνθαρρυντικαί. Τὴν δευτέραν ἡμέραν (21/3 Δεκεμβρίου) προέβη ὁ Πρόεδρος εἰς τὸν σχηματισμὸν νέου ὑπουργείου περιλαμβάνοντος πλὴν τοῦ Μορνὺ καὶ τὸν Saint Arnaud, Πενέ, Μάγν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνθιστάμενοι ἐσχημάτισαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπιτροπείαν περιλαμβανούσαν μετὰξὺ ἄλλων καὶ τὸν Βίκτωρα Οὐγκώ καὶ τὸν Τούλιον Φάβρον, καὶ ἡ ἐπιτροπεία αὕτη ἤρξατο τῆς κατασκευῆς ὀχυρώματος ἐν τῇ ὁδῷ τῆς Ἀγίας Μαργαρίτας. Ἀλλὰ τὰ στρατεύματα εὐχερῶς κατέλαβον τὸ ὀχύρωμα φονεύσαντες ἐπὶ τοῦ ὁδοφράγματος τὸν βουλευτὴν Βωδῖνον κρατοῦντα ἐν ταῖς χερσὶ τὸ κείμενον τοῦ συντάγματος. Ἡ κρίσιμος μάχη συνήρθη τῇ 22/4 Δεκεμβρίου. Νῦν οἱ ἀφωσιωμένοι τῷ Προέδρῳ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ τοσοῦτον φανατισμὸν ἐνέπνευσαν τοῖς στρατιώταις, ὥστε οὗτοι ἀπὸνῶς ἐφόνευσαν τοὺς ἀνθισταμένους καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς συλλαμβανομένους καὶ παραδιδομένους αἰχμαλώτους παρέδιδον εἰς τὸν διὰ πυροβολισμοῦ θάνατον ἐν τῷ τόπῳ αὐτῷ τῆς συλλήψεως ἢ παραδόσεως. Ἄλλως τε τὰ ὁδοφράγματα καὶ αἱ λοιπαὶ ἀμυντικαὶ παρασκευαὶ τῶν ἀνθισταμένων δὲν ἦσαν ἰσχυρὰ ὡς τὰ τῶν ἐργατῶν τῆς 23/4 Ἰουνίου 1848, οὐδ' ἐμάχοντο οὗτοι μετὰ τοσαύτης ἀπεγνωσμένης ἀνδρείας κατὰ τοῦ πολὺ τὸν ἀριθμὸν ὑπερτέρου στρατοῦ τοῦ Προέδρου. μεθ' ὅσης τότε αἱ 40 χιλιάδες ἐργατῶν ἐναντίον τῶν ὑπὸ τοῦ Καβαϊνιακ διοικουμένων ἐθνοφυλάκων. Ἡ τύχη τοῦ ἀγῶνος ἐκρίθη τὴν ἡμέραν ταύτην, καίτοι καὶ κατὰ τὰς δύο ἐπομένας ἡμέρας δὲν ἔλειψαν συγκρούσεις καὶ σφαγαί. Καθ' ὅλην δὲ τὴν κρίσιν

τοῦ ἀγῶνος ἡ μεσαία τάξις, ἡ τῶν ἀστῶν δηλονότι, ἔδειξεν ἀπάθειαν κλίνουσαν εἰς συμπάθειαν πρὸς τοὺς Προεδρικοὺς, καὶ ἡ ἐθνοφυλακὴ ἐτήρησε μᾶλλον οὐδετερότητα (1). Ἐν γένει δὲ πάντες οἱ φιλήσυχοι πολῖται ἐπεθύμουν τὴν νίκην τοῦ Προέδρου φοβούμενοι τὰ ἀποτελέσματα οἰασθῆναι νίκης τῶν δημοκρατικῶν, ὧν πολλοὶ ἦσαν κοινωνισταί. Ἐκεῖνο δέ, τὸ ὅποιον ὕψωσε νῦν μεγάλως τὴν ἠθικὴν δύναμιν τοῦ Ναπολέοντος, ἦτο ἡ πρὸς αὐτὸν προσχώρησις 200 μελῶν τῆς Συνελεύσεως. Καὶ ὁ Κλήρος ὁ Καθολικὸς ὑπεστήριξεν ἠθικῶς τὸν Ναπολέοντα, ὅστις, καθὰ εἶδομεν, παντὶ τρόπῳ ἠγωνίζετο νὰ περιποιήσῃ ἑαυτῷ τὴν εὐνοίαν τοῦ Κλήρου καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἡμειψε δὲ καὶ νῦν τὴν ἠθικὴν συνδρομὴν τοῦ Κλήρου ἀποκαταστήσας, ἀμείσως μετὰ τὸ τόλμημα, τὸ Πάνθειον εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ ιδιότητα ὡς ναοῦ τῆς Ἀγίας Γενεθιέθης (ἰδ. Τόμ. Α', σελ. 47). Καὶ αἱ ξέναι δὲ πρεσβεῖαι, ὡς καὶ αἱ κυβερνήσεις αὐτῶν, πρὸ πάντων αἱ τῶν μεγάλων μοναρχικῶν κρατῶν, καὶ αὐτῆς τῆς Ἀγγλικῆς, ἐν ἧ τότε μέγιστα ἴσχυεν ὁ λόρδος Παλμερστὼν, μὴ ἐξαίρουμένης, ὑπεστήριζον ἠθικῶς τὸν Λ. Ναπολέοντα (2). Καὶ αἱ πλείσται δὲ τῶν ἐπαρχικῶν τοῦ κράτους ἦσαν ὑπὲρ τοῦ Προέδρου, ἐν ὀλίγαις δὲ μόνον ἐπαρχιακαῖς πόλεσι, καὶ ἰδίως ἐν Λυῶν, ἐγένοντο δημοκρατικαὶ ἐπαναστάσεις, κατασταλεῖσαι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐχερῶς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ· ἐν τισι δὲ πόλεσιν οἱ ἐπαναστάται οὗτοι διὰ τῶν ἐμπράκτως καὶ ληστροικῶς νῦν ἐφαρμοζομένων κρινοτιστικῶν αὐτῶν ἀρχῶν καὶ δογμάτων τοιοῦτον ἐνεποίησαν τρόμον τοῖς φιλονόμοις καὶ φιλησυχοῖς πολῖταις, ὥστε πάντες οὗτοι εἰς οἰανδῆποτε μερίδα καὶ ἂν ἀνήκον, καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ νομιμόφρονες, συνετάχθησαν τῷ Ναπολεόντι. Ἀλλὰ καὶ τοιαύτης ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς τυγχάνων συνδρομῆς καὶ ἐνισχύσεως, καὶ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἰσχυρῶς ὑποστηριζόμενος, οὐχὶ εὐχερῶς κατέβαλεν ὁ Πρόεδρος τὴν ἐν Παρισίοις ἀντίστασιν. Οἱ ἐν Παρισίοις καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς πόλεσιν αἰχμῶλτοι συλληφθέντες ἐπέμφθησαν σωρηδὸν ἐξόριστοι εἰς τὴν Ἀλγερίαν ἢ εἰς Καέννην, ἐξωρίσθησαν δὲ καὶ ὁ Θιέρσος, Βίκτωρ Οὐγκώ, Λαμορισιέρ, Βεδώ, Λεφλῶ. Ἀλλ' ἐκ τούτων ὁ Θιέρσος μετ' ὀλίγον ἀφέθη ἐλευθερὸς νὰ

(1) Ἐν μόνον τάγμα ἔδειξε διάθεσιν νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν δημοκρατικῶν, ἀλλὰ ταχέως ἀραιώθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ.

(2) Ἡ Ῥωσικὴ μέγιστα κυβερνήσις λέγεται ὅτι καὶ διὰ χρημάτων ὑπεστήριξε τὸ τόλμημα τοῦ Ναπολέοντος.

ἱπανέλθῃ εἰς Γαλλίαν. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Καβαινιὰκ ἀπολυθεὶς τῆς φυλακῆς ἀφῆθη ἐντελῶς ἐλεύθερος· καὶ ἡ τοιαύτη γενναϊότης πρὸς τὸν τέως φοβερώτατον καὶ ἐπικινδυνότατον τῶν ἀντιπάλων ἐμαρτύρει περὶ τῆς ἐμπιστοσύνης, ἣν εἶχεν ὁ Ναπολέον εἰς τὴν ὀριστικὴν καὶ διαρκῆ ἐπιτυχίαν τοῦ τολμήματος.

Τὰ ἀποτελέσματα καὶ ὁ πολιτικὸς καὶ ἠθικὸς χαρακτὴρ τοῦ τολμήματος. — Οὕτως ἔληξε τὸ πολυθρύλητον πολιτικὸν τόλμημα τῆς 20/2 Δεκεμβρίου 1851 τὸ παρασκευάσαν τῇ Γαλλίᾳ τὴν δευτέραν αὐτοκρατορίαν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ναπολέοντος Γ'. Καὶ νῦν ὁ Λουδοβίκος Ναπολέον πρὸς νομιμοποίησιν ἢ μᾶλλον πρὸς δικαίωσιν τοῦ τελεσθέντος ἔργου ἀπετάθη πρὸς τὴν κατὰ τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ ἀρχὰς ὑπεράνω τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας κειμένην ἐξουσίαν τοῦ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας (plebiscite) ἀπ' εὐθείας καὶ ἀμέσως ἀποφαινομένου Γαλλικοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ὁ λαὸς οὗτος δὲν προσεκαλεῖτο μόνον ν' ἀποφανθῇ περὶ τοῦ γενομένου τολμήματος, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν μεταρρυθμίσεων, ἃς ὁ Ναπολέον ἔφερε νῦν εἰς τὸ καθεστὼς πολίτευμα. Οὕτω ὁ Γαλλικὸς λαὸς προσεκαλεῖτο νὰ ἀσκήσῃ ἀπ' εὐθείας καὶ οἰκοθεν τὰ ὑπέρτατα κυριαρχικὰ αὐτοῦ δικαιώματα πρὸς σύνταξιν τῆς πολιτείας. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ τοιοῦτος τρόπος τῆς ἀσκήσεως τῆς συντακτικῆς ἐξουσίας τοῦ λαοῦ περιωρίζετο εἰς ἀπλὴν ἔγκρισιν ἢ ἀπόρριψιν τῶν προτεινομένων ὑπὸ τοῦ Προέδρου, ὅστις καθίστατο οὕτω ὁ ἀληθὴς κυρίαρχος μεταρρυθμιστὴς τῆς πολιτείας. Διότι ὁ λαὸς καὶ δι' οὓς λόγους ἤδη ἐξεθήκαμεν καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τοῦ τολμήματος, θέλων καὶ ὑποχρεούμενος νὰ ἐπιδοκιμάσῃ τὰ γέγονενα, ἤτοι τὰς πράξεις τοῦ τολμητοῦ Προέδρου, ἐπιδοκιμάζειν αὐτὰ ἐν τῷ ὅλῳ αὐτῶν. Μάλιστα δέ, κυρίως εἰπεῖν, ὁ λαὸς δὲν προσεκαλεῖτο ἐπισήμως νὰ ἀποφανθῇ περὶ τοῦ τολμήματος, ἀλλ' ἀπλῶς περὶ τῶν προτεινομένων μεταρρυθμίσεων, διὰ τῆς ἐγκρίσεως δὲ τούτων ἐμμέσως καὶ ἠθικῶς ἀπεφαίνετο τὴν γνώμην αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ τολμήματος. Διὰ τῶν προτεινομένων μεταρρυθμίσεων ἐξετείνετο ἡ διάρκεια τῆς ἀρχῆς τοῦ Προέδρου ἐπὶ 10 ἔτη, ἐθεσπίζετο δὲ καὶ ἡ ἀπόλυτος ἀπὸ τοῦ Προέδρου ἐξάρτησις τοῦ ὑπουργείου, καθισταμένου ὑπευθύνου μόνον ἀπέναντι τοῦ Προέδρου, ὑπευθύνου πάλιν τούτου ὄντος ἀμέσως πρὸ τοῦ ἔθνους, καὶ ἡ ἰδρυσις δύο νομοθετικῶν βουλῶν, τῆς Γερουσίας (Sénat) καὶ τῆς ἰδίως νομοθετικῆς βουλῆς (Corps législatif) κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ὑπατείας

καὶ τῆς πρώτης αὐτοκρατορίας, πρὸς δὲ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας (Conseil d'État) πρὸς παρασκευὴν νομοσχεδίων. Ὁ Γαλλικὸς λαὸς διὰ ψήφων 7,439,216 ἐναντίον 640,737 ἐνέκρινε (8/20 - 9/21 Δεκεμβρίου) τὸ νέον πολίτευμα ἐπιδοκιμάσας οὕτω καὶ δικαίως ἐμμέσως καὶ ἠθικῶς τὸ τόλμημα τῆς 20/2 Δεκεμβρίου.

Ἡ τοιαύτη ἀπόφασις τοῦ λαοῦ ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος καὶ ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ὡς ὑψίστη νομιμοποίησις τῆς διὰ βίας καὶ τολμήματος κτηθείσης νέας ἀρχῆς τοῦ Προέδρου. Ὅποτε ὁ ὑπουργὸς Βαρὸς τὴν ἐσπέραν τῆς 19/31 Δεκεμβρίου ἀνεκοίνωσεν ἐπισήμως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας τῷ Ναπολέοντι, ἔλεγεν αὐτῷ: «Ὁ Τόπος ἔχει ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν τόλμην, εἰς τὴν ὑψηλὴν φρόνησιν καὶ εἰς τὴν φιλοπατρίαν τὴν σὴν. *Οὐδεμία κυβένησις οὐδέποτε ἔλαβεν ἀρχὴν νομιμώτεράν, τῆς ἐδικῆς σου.* Ἀνάλαβε λοιπὸν τὴν ἐξουσίαν, σῶσον τὴν Γαλλίαν καὶ ὑπεράσπισον τὴν Εὐρώπην ὅλην ἐναντίον τῶν κινδύνων». Βεβαίως ὑπὸ μονομερῇ ἔποψιν κρινομένου τοῦ πράγματος οὐδεμία ἀρχὴ δύναται νὰ ᾔηται νομιμώτερα ἐκείνης, ἣν καθιεροῖ ὁμοφώνως καὶ ὁμοθυμῶς ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ ἔθνος, καὶ ἡ ῥῆσις «φωνὴ λαοῦ φωνὴ Θεοῦ» εὐρίσκει ἐνταῦθα τὴν πλήρη καὶ τελείαν αὐτῆς ἐφαρμογὴν. Ἀλλ' ἔχει ἡ τοιαύτη ἀρχὴ πρὸς τῷ πραγματικῷ καὶ τὸ ἠθικὸν κῦρος τῆς νομιμότητος, ἀφοῦ ἐδημιουργήθη διὰ τῆς βιαίης καταλύσεως τοῦ νομίμου καθεστῶτος, διὰ βίας καὶ ἐπιτορκίας καὶ σφαγῆς καὶ αἵματος; Δύναται ἡ τὴν νίκην τῆς βίας ἐναντίον τῆς νομιμότητος κυροῦσα πάνδημος φωνὴ τοῦ ἔθνους ν' ἀπαλείψῃ τὸ ἔκνομον ἀπὸ τοῦ ὅλου ἔργου; Οὐχί!, λέγουσιν οἱ ἐναντία τῷ Ναπολέοντι φρονεῦντες. «Οὐδέποτε ἡ ἐπιτορκία δύναται νὰ θεωρηθῇ εὐσυνείδητος ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος, ἔγραψε τῷ 1870 ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ τῷ Ναπολέοντι, καὶ τὸ πρὸς οὐρανὸν ἀνατείνον φῶς τῆς ἀληθείας φύσημα ἐξ ἑκατομμυρίων στομάτων ἐκπεμπόμενον δὲν δύναται ν' ἀποσθῇ». Αὐτὸς ὁ Ναπολέον ἐν τῇ πρὸς τὸν Βαρὸς ἀπαντήσει δὲν ἠρνεῖτο τὸ ἔκνομον τῆς πράξεως αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν ἔλλειψιν νομιμότητος ἐδικαιολόγει διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ δικαίου. «Ἡ Γαλλία, ἔλεγεν, ἐνόησεν ὅτι ἐγὼ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς νομιμότητος ἐξετράπην μόνον καὶ μόνον ἵνα βαδίσω τὴν ὁδὸν τοῦ δικαίου». Ἀλλὰ ποῖον τὸ δίκαιον τοῦτο, εἰς ὃ ὁ Ναπολέον ἠθυσίασε τὴν νομιμότητα; Βεβαίως ἐξ ὑποκειμένου ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος τὸ δίκαιον εἶναι ἡ συνείδησις καὶ ἡ συναίσθησις, ἣν εἶχεν ὁ Ναπολέον τοῦ ἐπι-

βαλλομένου αὐτῷ καθήκοντος. Ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαγνώσῃ τις κατὰ βάθος ἂν ὁ αὐτουργὸς τοῦ τολμήματος τῆς 20/2 Δεκεμβρίου προέβῃ εἰς τὸ τόλμημα τοῦτο ἐν ἀπολύτως καθαρᾷ συνειδήσει τοῦ καθήκοντος. Νύξεις τινὰς καὶ ὑπαινιγμούς περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὑπὸ ἡθικὴν ἐποψιν ἐκρινεν ὁ Ναπολέον αὐτὸς τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ, εὐρίσκομεν ἐν οἷς λέγει αὐτὸς οὗτος περὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ῥουβίκωνος ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ἐν τῷ συγγραφέντι ὑπ' αὐτοῦ βίῳ τοῦ μεγάλου Ῥωμαίου ἀνδρός. «Ὁ Καῖσαρ, λέγει, δὲν ἐζήτηι τὴν ἐξουσίαν χάριν τῆς ἐξουσίας αὐτῆς· ἀλλ' ὡν ἀρχηγὸς τῆς μερίδος τοῦ λαοῦ ἠσθάνετο ὅτι τὸ μέγα ἔργον, ὅπερ ἠγείρετο ὀπίσθεν αὐτοῦ καὶ ὤθει αὐτὸν πρὸς τὰ πρόσω, ὑπεχρέου αὐτὸν νὰ νικήσῃ οὐδαμῶς λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὸ μὴ νόμιμον τῆς νίκης, τὰς ἀρὰς τῶν ἐναντίων καὶ τὴν ἀβεββαίαν κρίσιν τῆς τύχης. Ἡ Ῥωμαϊκὴ κοινωνία εὐρίσκομένη ἐν πρᾶλυσίᾳ ἐζήτηι δεσπότην· ἡ Ἰταλία καταπιεζομένη ἐζήτηι ἀντιπρόσωπον τῶν δικαίων αὐτῆς, καὶ ὁ κόσμος, ὁ καμφοβὴς ὑπὸ τὸν ζυγόν, ἕνα σωτήρα. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ παραιτήσῃ τὴν εὐγενῆ ἀποστολὴν αὐτοῦ διαψεύδων τοσαύτας νομίμους ἐλπίδας, τοσοῦτους εὐγενεῖς πόθους; . . . Ὁ ἀληθὴς αἷτιος τοῦ πολέμου (λέγει περαιτέρω ὁ Λουδοβίκος Ναπολέον) κατὰ τὸν Μοντεσκιέ δὲν εἶναι ὁ κηρύττων, ἀλλ' ὁ καθιστὼν αὐτὸν ἀναγκαῖον. Οὐδενὶ ἀνδρὶ ἐπιτρέπεται, καὶ μεγαλοφυῆς καὶ δυνατώτατος κἂν ἦναι οὗτος, νὰ ἐξεγείρῃ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ βίαια πάθη ἐν τῷ λαῷ. Καὶ ὁμῶς ὅποτε ἀποδεδειγμένος οὗτος ὑπὸ τῆς ψήφου τοῦ λαοῦ ἐμφανίζεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς θυέλλης τῆς φερούσης εἰς κίνδυνον τὸ σκάφος τῆς πολιτείας, αὐτὸς μόνος τότε δύναται νὰ διευθύνῃ τὸν δρόμον τοῦ σκάφους καὶ νὰ ἀγάγῃ αὐτὸ εἰς τὸν λιμένα. Ὁ Καῖσαρ λοιπὸν δὲν ἦτο ὁ προκαλέσας τὴν βαθεῖαν ἐκείνην διατάραξιν τῆς Ῥωμαϊκῆς κοινωνίας, ἀλλ' ἦτο ὁ κυβερνήτης τῆς κοινωνίας ταύτης». Ἀλλ' ἐπιτρέπεται, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, εἰς τὸν κυβερνήτην τῆς πολιτείας νὰ μεταβάλλῃ τοὺς θεμελιώδεις νόμους τῆς πολιτείας παρασπονδῶν καὶ ἐπιορκῶν, ἵνα σώσῃ τὴν πολιτείαν, ὡς νομίζει οὗτος; Ἡ ἀπόλυτος καταδίκη τοῦ πολιτικοῦ τολμήματος (Coup d'État) ἐκ μέρους ἐνὸς ἀνδρός ἐναντίον τοῦ καθεστώτος εἶναι τοσοῦτον ἄδικος, ὅσον καὶ ἡ ἀπόλυτος καταδίκη τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ τοιοῦτον ἤθελεν ἄγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἡθικῶς καὶ λογικῶς πλημμελεῖ ἀρχὴν ὅτι τὸ ἐκάστοτε καθεστὼς εἶναι αἰώνιον. Ἡ ἀνθρωπίνῃ πολιτεία στηρίζεται ἐπὶ τῶν αἰώνιων

ἀρχῶν τοῦ δικαίου· ἀλλὰ τὸ ἐκάστοτε νόμιμον ὑποκύπτει εἰς μεταβολὰς εἴτε ὁμαλὰς διὰ τῆς νομιμότητος εἴτε ἀνωμάλους διὰ τῆς βίας, ἐν ὀνόματι τοῦ δικαίου ἀσκουμένης, ἐπιφερομένης. Ὁ δὲ ἀνὴρ ὁ διὰ τῆς ὕλικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτοῦ ἰσχύος ἐν ὀνόματι τοῦ δικαίου ἀνατρέπων τὸ καθεστὼς νόμιμον, ἵνα ἀναδημιουργήσῃ αὐτὸ ἐπὶ τῇ βίαι· πάντοτε τοῦ δικαίου, τοσοῦτον ἀμαρτάνει, ὅσον καὶ ὁ δι' ἐπαναστάσεως ἀναμόρφωσιν τῆς πολιτείας ζητῶν λαός. Καὶ ὅπως τὸ δικαίον τῆς ἐπαναστάσεως ἀπαλλάσσει τὸν λαὸν τοῦ ὅρκου τοῦ δεδομένου εἰς τὸ τέως νόμιμον, οὕτω καὶ τὸ ἐν ὀνόματι τοῦ δικαίου τελούμενον τόλμημα δύναται νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν συνείδησιν τοῦ τολμητοῦ κυβερνήτου, ἢ καὶ ἀπλοῦ πολίτου, τοῦ δοθέντος ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ καταλυόμενον καθεστὼς ὅρκου. Ἡ γενικὴ δ' αὕτη ἀρχὴ ἰσχύει πολὺ περισσότερον προκειμένου περὶ ἀνδρὸς ἐκπροσωποῦντος παράδοσιν καὶ ἀποστολὴν ἱστορικὴν καὶ ἐνσαρκουῦντος ἐν ἑαυτῷ μεγάλην τινὰ ἰδέαν ἐθνικὴν καὶ αἰσθανομένου καὶ νοοῦντος τὴν μέγαν αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ προορισμὸν καὶ κλήσιν. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος τελεσθὲν τόλμημα τῆς 20/2 Δεκεμβρίου ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ἤδη πολλὸν δεδικαιολογημένον ἢ τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ διαπραχθέντα κατὰ τὴν περίφημον ἡμέραν τῆς 18' Οὐμιγλώδους (Brumaire, 28/9 Νοεμβρίου). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιστάσεσιν ἄμεσος ἐπιτυχία ἐσέψε τὰ τολμήματα ἀμφοτέρων. Ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία ἡ ἄμεσος καὶ ὕλικὴ δὲν εἶναι τὸ ἀληθὲς μέτρον τῆς ἐσωτερικῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ἀξίας τῶν τοιούτων ἔργων. Οὐχ ἅπαξ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐπαναστάσεις οὐχὶ δίκαιαι ἐθιράμβυσαν καὶ ἀγῶνες δίκαιοι καὶ γενναῖοι λαῶν ἐπανισταμένων ἐνδύξως ἀπέληξαν εἰς ἀποτυχίαν καὶ καταστροφὴν. Τοῦτο δύναται νὰ ῥηθῇ μέχρι τινὸς καὶ περὶ τῶν πολιτικῶν τολμημάτων τῶν ἐκτάκτων ἀνδρῶν, καίτοι τούτους ἐπιβαρύνει μείζων ἠθικὴ εὐθύνη, διότι ἐν τῷ ἀτομικῷ ἔργῳ συχνότερα τὰ ἐλαττήρια τοῦ προσωπικοῦ ἐγωισμοῦ. Ἀλλ' ἡ μείζων ἠθικὴ εὐθύνη δὲν δύναται νὰ θέσῃ ἀνυπερβλήτους περιορισμοὺς εἰς τὴν ἀτομικὴν δρᾶσιν. Οὐ σμικρὸν μέρος τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας εἶναι ἔργον τῆς ἀτομικῆς ἀνθρωπίνης μεγαλοφυοῦς δράσεως, καὶ ἡ τοιαύτη μεγαλοφυὴς δρᾶσις δὲν δύναται νὰ δεσμευθῇ πάντοτε διὰ τῶν συνήθων ἱστορικῶν δεσμῶν τοῦ νομίμου καθεστώτος καὶ τῶν κειμένων νόμων, οἵτινες ἐνίοτε εἰσὶ νεκροὶ τύποι νεκροῦντες τὴν οὐσίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ οὐσία κατατρώγει τὸν τύπον καὶ ἡ μεγαλοφυΐα ἰδίαν αὐθαίρετον χα-

ράσσει· ἑαυτῇ ὁδὸν οὐχὶ σαφῶς ἐν τῷ ὄλῳ καταληπτὴν τοῖς συγχρό-
νοις. Ὁ Λουδοβίκος Ναπολέον δὲν ἦτο ἀνὴρ μεγαλοφυΐας, ἀλλ' ἐξε-
προσώπει ἰδέαν ἱστορικὴν μεγαλοφυᾶ, ἣν ἐζήτει νὰ πραγματοποιήσῃ.
Οἱ ἐκ τῶν προτέρων κρίνοντες τὸ ἔργον τῆς 20/2 Δεκεμβρίου παρέ-
στησαν αὐτὸ κατ' ἀντιθετωτάτας ὀψεις. Οἱ μὲν θιασῶται τοῦ Ναπο-
λέοντος ἐθεώρησαν αὐτὸ ὡς μέγιστον ἔργον πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ
φρονήσεως ἐξαγνίζον διὰ τοῦ μεγαλείου τῆς ἰδέας καὶ τῆς ἐπιβολῆς
τὴν ἔκνομον καὶ αἰματηρὰν ὁδόν, δι' ἧς ἤχθη εἰς πέρας· οἱ ἐναντίοι
δὲ ἔσπευσαν νὰ στιγματίσωσιν αὐτὸ ὡς μέγα πολιτικὸν κακούργημα
δι' ἐπιτορκίας καὶ ἀνομίας ἀρξάμενον καὶ δι' αἵματος καὶ φόνου φυ-
τεῦσαν τὴν μυσαρωτάτην τῶν τυραννίδων. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται μονομε-
ρεῖς ἐξ ὑποκειμένου κρίσεις καὶ θεωρίαι δὲν λύουσι τὸ ζήτημα. Μόνον
ἡ ἐξ ἀντικειμένου τῶν πραγμάτων ἐξέτασις καὶ ἡ ἐκ τῆς μελέτης τῶν
πραγμάτων προκύπτουσα ἀλήθεια δύναται ὀριστικῶς νὰ δικαιώσῃ
ἢ νὰ καταδικάσῃ τὰ τολμήματα καὶ τὰς ἐπαναστάσεις. Ἀλλ' ἡ
ἀλήθεια τῶν πραγμάτων δὲν ἐκφαίνεται ἀπλῶς ἐν τῇ ἀμέσῳ ἐπιτυ-
χίᾳ ἢ ἀποτυχίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐντεῦθεν ἐξελισσόμενη ἱστορίᾳ. Καὶ μόνη
ἡ σαφὴς καὶ ἀμερόληπτος ἔκθεσις τῆς ἱστορίας τῆς δευτέρας αὐτο-
κρατορίας δύναται ἐκ τῶν ὑστέρων κατὰ μέρος ἢ καθόλου νὰ λαμ-
πρύνῃ ἢ νὰ καταισχύνῃ τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα τοῦ τολμήματος τῆς
20/2 Δεκεμβρίου, ὅπως καὶ τῆς 18 Ὁμικλώδους, καὶ τῆς διαβά-
σεως τοῦ Ῥουβίκωνος ὑπὸ τοῦ Καίσαρος.

Ἡ ἀνάρρησις τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος ὡς αὐτο-
κράτορος τῶν Γάλλων καὶ Ναπολέοντος Γ'. — Ἡ ἐπιτυχία
τοῦ τολμήματος τῆς 20/2 Δεκεμβρίου καὶ ἡ ἐπίτευξις τῆς διὰ τού-
του ζητηθείσης μεταρρυθμίσεως τῆς δημοκρατίας προσέλειναν ὀριστι-
κῶς τὴν πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν ὁδόν. Ἐντὸς ἐνὸς ἔτους τὰ πάντα
ἄνευ κινδύνων καὶ κρότου καὶ θορύβου καὶ νέων τολμημάτων μετέ-
στησαν ὁμαλῶς καὶ διὰ τύπων νομίμων ἀπὸ δημοκρατίας εἰς αὐτο-
κρατορίαν. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ 1852 (3/15 Ἰανουαρίου),
ὁπότε ὁ Ναπολέον ἐδημοσίευσε τὸ νέον τῆς Γαλλίας σύνταγμα, μέχρι
τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ αὐτοῦ ἔτους πᾶσα σπουδαία πολιτικὴ ἢ
ιδιωτικὴ πρᾶξις καὶ πᾶς λόγος πολιτικὸς τοῦ νέου προέδρου ἀπετέλει
κατ' οὐσίαν ἢ κατὰ τύπον ἓν βῆμα πρὸς τὸ νέον σύστημα, ὅπερ ἐζήτει
νὰ ἰδρῦσθαι. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ ἔτους 1852 μετώκησεν ἀπὸ
τῶν ἀνακτόρων τῶν Ἡλυσιῶν, ὅπου κατώκει ὡς πρόεδρος τῆς δημο-

κρατίας, εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κεραμεικοῦ, συγχρόνως δ' ἀποκατέστησεν ἐπὶ τῶν Γαλλικῶν σημαίων τοὺς χρυσοὺς ἀετοὺς τοῦ Ναπολέοντος Α', ἐδήμυσεν τὴν περιουσίαν τοῦ Αὐρηλιανοῦ οἴκου (10/22 Ἰανουαρίου), κατήργησε τὴν ἐθνοφυλακὴν, κατέλυσε τὰ τῆς ἐλευθερίας δένδρα (ιδ. σελ. 224) καὶ τὰ τῆς δημοκρατίας σύμβολα, καὶ ἐν ταῖς δημοσίαις προσευχαῖς ἀντικατέστησε τὸ ὄνομα τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ὀνόματος (Λουδοβίκου Ναπολέοντος). Ἡ δὲ μετ' ὀλίγον γενομένη ἐκλογὴ τῆς Γερουσίας καὶ τῆς νομοθετικῆς βουλῆς, ἀποβάσσει σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὲρ τῶν θιασωτῶν τοῦ Ναπολέοντος, ἐστερέωσεν ἐκ περισσοῦ ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς τὴν θέσιν τοῦ Προέδρου καὶ παρσκευάσεν αὐτῷ τὸν θρόνον τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ Γερουσία ἐθεσπίσθη νῦν νὰ ᾔηται εἰδός τι μυστικοῦ συμβουλίου συνεδριάζοντος μυστικῶς, «ἵνα ἀφαιρεθῶσιν αἱ συνεδριάσεις τὴν θεατρικὴν αὐτῶν ὄψιν καὶ καταστῶσι σοβαρώτεραι καὶ πρακτικῶς ὠφελιμώτεραι». Ὅτε δὲ τῇ 17/29 Μαρτίου ἐγένετο ἐναρξὶς τῶν ἐργασιῶν ἀμφοτέρων τῶν βουλῶν, τὸ τόλμημα τῆς 20/2 Δεκεμβρίου ἐκλήθη ἐν ταύταις «ἔργον σωτήριον». Ἡ δὲ Γερουσία οὐ μόνον ἤυξεν τὴν ἐτησίαν χορήγησιν τοῦ Προέδρου (ἥτις ἦτο ἐν ἀρχῇ 600 χιλ. εἴτα δὲ ἐπὶ ἐν ἔτος μόνον 1,160,000 φρ.) εἰς 12 ἐκ. φρ. ἐψήφισε δὲ καὶ 80 ἐκατ. διὰ δημόσια ἔργα χάριν τῶν ἐργατῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προσωνομίαν τοῦ πρίγκιπος (πρίγκιπος προέδρου) καὶ κυρίου (Monseigneur), ἐπέτρεψε δὲ καὶ τὴν χρῆσιν πάντων τῶν ἀνακτόρων τοῦ στέμματος. Οὕτω παρασκευασθέντων τῶν πραγμάτων ἐν τῇ πρωτεύουσῃ, ὁ πρίγκιψ πρόεδρος ἐπεχείρησε τὸ θέρος τοῦ 1852, περιοδεῖαν τινὰ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἵνα ἐτι μᾶλλον παρσκευάσῃ καὶ ἐνταῦθα ὑπὲρ τῆς ἐπικειμένης μεταβολῆς τὰ καὶ νῦν ἤδη ἱκανῶς πρὸς ταύτην διατεθειμένα πνεύματα. Ἡ περιοδεία αὕτη ἦτο συνεχὴς καὶ ἀκατάπαυστος σειρά μεγαλοπρεπῶν καὶ ἐνθουσιωδῶν ὑποδοχῶν καὶ διαδηλώσεων ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὴν περίστασιν δὲ ταύτην ὁ μνηστὴρ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου ἐζήτησε νὰ διαβεβαιώσῃ τὴν Γαλίαν καὶ τὴν Εὐρώπην καὶ περὶ τοῦ ἐξωτερικῶς εἰρηνικοῦ χαρακτῆρος τῆς αὐτοκρατορίας, τῆς μελλούσης νὰ ἀποδώσῃ τῇ Γαλίᾳ τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην. Ἐν τῷ περιφώνῳ λόγῳ, ὃν ἐξεφώνησε τῇ 30/12 Ὀκτωβρίου ἐπὶ συμποσίου ἐν Βορδῶ, εἶπε παρρησίᾳ: «Ἡ Γαλλία φαίνεται θέλουσα νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Τινὲς φρονοῦσιν ὅτι ἡ αὐτοκρατορία εἶναι πό-

λεμος. Οὐχί! ἡ αὐτοκρατορία εἶναι εἰρήνη (L'empire c'est la paix)». Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὸ γεγονός τοῦτο ἐπέστρεψεν εἰς Παρισίους, πανταχοῦ καθ' ὁδὸν προσαγορευόμενος αὐτοκράτωρ. Ἡ δὲ πρωτεύουσα ἡμιλλήθη νῦν πρὸς τὰς ἐπαρχίας ἐν τῇ πρὸς τὸν ὑποψήφιον αὐτοκράτορα ἐνθουσιᾷ: ὑποδοχῇ. Ἡ πόλις ἐν ἐορτασίμῳ στολῇ μετ' ἀνευφημιῶν ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ μετὰ τῶν συμβόλων τῆς αὐτοκρατορίας ἐδέξατο τὸν πρίγκιπα πρόεδρον τῆς δημοκρατίας. Πᾶσαι αἱ τάξεις, καὶ ἰδίως ἡ τῶν ἐργατῶν τῶν βλεπόντων ἐν τῷ Ναπολέοντι τὸν νικητὴν τοῦ Καβαϊνίκ καὶ τῶν σφαγῶν τῆς 13/25 Ἰουνίου, ἀνευφήμουν ἐνθουσιᾷ τὸν αὐτοκράτορα. Ἡ αὐτοκρατορία εἶχεν ἤδη καταστῆ πραγματικότης ἐν τῇ πολιτικῇ συνειδήσει τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ, εἶδε δὲ νῦν νὰ καθιερωθῇ νομίμως καὶ τυπικῶς· εἶδε νὰ μεταρρυθμισθῇ νῦν τὸ σύνταγμα τῆς 3/15 Ἰανουαρίου 1852 οὐχὶ διὰ συντακτικῆς συνόδου ἐθνικῆς, ἀλλὰ, κατὰ τὴν Ναπολεόντιον ἀρχὴν τῆς ἀμέσου ἐρωτήσεως καὶ ἀποφάσεως τοῦ λαοῦ, διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λουδοβίκος Ναπολέον, ὅπως ὁ θεὸς του τῷ 1814, πρὸ τῆς ἀποφάσεως τοῦ λαοῦ διετύπωσε τὰς ἐπενεκτέας εἰς τὴν πολιτείαν συντακτικῆς μεταβολῆς διὰ δόγματος τῆς Γερουσίας εἴτε βουλευματος συγκλητικοῦ (Consult de Sénat), διότι κατὰ τὸ σύνταγμα τῆς 3/15 Ἰανουαρίου εἰς τὴν Γερουσίαν ἐδίδετο ἡ πρωτοβουλία τῶν συντακτικῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ μεταρρυθμίσεων, ἥτις πρωτοβουλία ἀνῆκε κατὰ βᾶθος αὐτῷ τῷ Ναπολέοντι, ἡ δὲ καθολικὴ ψηφοφορία ἐμελλεν ἀληθῶς νὰ κυρώσῃ καὶ καθιερώσῃ πανηγυρικῶς τὰ τῷ Προέδρῳ δόξαντα. Διότι ἡ τῆς Γερουσίας πρωτοβουλία ἐν τοῖς συντακτικοῖς τῆς πολιτείας ζητήμασιν ἦτο περιορισμένη, συνίστατο δὲ ἀπλῶς εἰς τὸ βουλευέσθαι, ἀποφασίζειν καὶ παρασκευάζειν τὰ ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πολιτείας ὑποβαλλόμενα αὐτῇ εἰς μελέτην ζητήματα. Οὕτω δὲ αὐτὸς ὁ πρόεδρος προσεκάλεσε τὴν Γερουσίαν τῇ 23/4 Νοεμβρίου 1852 νὰ διασκεφθῇ περὶ τῆς ἀνιδρύσεως τῆς αὐτοκρατορίας, ὡς ζητουμένης ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ διὰ πανδήμων καὶ περιφανεστάτων διαδηλώσεων. Ἡ Γερουσία ἐνέκρινεν ἀμέσως τὸ προεδρικὸν σχέδιον καὶ τῇ 9/21 καὶ 10/22 Νοεμβρίου ὁ Γαλλικὸς λαὸς διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας, ψηφίζόντων πάντων τῶν ἐν ἡλικίᾳ (ἄνω τοῦ 21 ἔτους) ἀρρένων Γάλλων, ἀπεφάνθη ὅτι ἡ κληρονομικὴ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος Α', ἡ διὰ τῆς τούτου παραιτήσεως (ἰδ. Τόμ. Α', σελ. 133) δικαιοματικῶς μεταβῆσιν εἰς τὸν Ναπολέοντα

Β', νῦν θελήσει τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ μεταβιβάζεται εἰς τὸν Ναπολέοντα Γ' ὡς ἀρχὴ κληρονομική. Τὸ ζήτημα διευτυπώθη οὕτω πρὸ τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ, ὥστε καὶ τὰ κληρονομικὰ ἐπὶ τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον δικαιώματα τοῦ Λ. Ναπολέοντος ἀνεγνωρίζοντο καὶ ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ ἡ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἀσκουμένη ἀνεκηρύσσεται ἐπισήμως. Διὰ ταῦτα δέ, ἀφοῦ ὁ Γαλλικὸς λαὸς κατὰ τὰς μνημονευθείσας ἡμέρας διὰ τῆς μεγάλης πλειονοψηφίας τῶν 7,834,189 ψήφων ἐναντίον 253,145 ἀπήντησε καταφατικῶς εἰς τὴν προβληθείσαν αὐτῷ ἐρώτησιν, ὁ Λουδοβίκος Ναπολέον ἀνερρήθη αὐτοκράτωρ τῇ περιφύμῳ ἡμέρᾳ τῆς 20/2 Δεκεμβρίου (τῇ ἐπετείῳ ἡμέρᾳ τῆς στέψεως τοῦ Ναπολέοντος Α' καὶ τῆς μάχης τοῦ Αὐστερλιτσίου καὶ τοῦ τολμήματος τοῦ παρελθόντος ἔτους) καὶ ἀνερρήθη αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων «ἐλέω Θεοῦ καὶ ἐθνικῇ βουλήσει» καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ναπολέον Γ' (1).

Ὁ οἶκος τοῦ Ναπολέοντος. Ἡ αὐτοκράτειρα Εὐγενία. — Τὸ σύνταγμα τῆς τρίτης αὐτοκρατορίας, πλὴν τῶν ἀφορώντων τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς οἰκογενείας τῆς αὐτοκρατορικῆς, οὐδαμῶς ἐν τῷ λοιπῷ ὀργανισμῷ τῶν ἐξουσιῶν τοῦ κράτους διέφερεν οὐσιωδῶς τοῦ συντάγματος τῆς δεκαετοῦς προεδρείας (3/15 Ἰαν.). Ἡ Ἀγγλία καὶ αἱ ἄλλαι κυβερνήσεις μικροτέρων Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἐσπείσαν ἀμέσως ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν νέαν αὐτοκρατορίαν. Ἀλλ' ἡ ἀναγνώρισις ἐκ μέρους τῶν τριῶν μεγάλων μοναρχικῶν κρατῶν ὑστέρησε μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐπομένου ἔτους καὶ ἐγένετο μετὰ δισταγμούς τινας καὶ μακρὰς διαπραγματεύσεις καὶ συνεννοήσεις, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου τούτου θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν λεπτομερέστερον νὰ ὁμιλήσωμεν. Ἀλλ' ἡ ἐπίσημος ἐκ μέρους τῆς Εὐρώπης ἀναγνώρισις τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς τοῦ Ναπολέοντος δὲν συνεπήγετο καὶ τὴν παραδοχὴν τοῦ Ναπολέοντος καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἐν τῇ χορείᾳ τῶν δυναστικῶν οἰκογενειῶν τῆς Εὐρώπης. Ὁ

(1) Ὁ Ναπολέον Γ' εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ ἱερώνυμον πρόην βασιλείᾳ (1807-1810) τῆς Βεστροφίας ἀπέδωκε τὴν τιμητικὴν προσωνομίαν τοῦ βασιλέως, πρίγκιπες δὲ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου ἐγένοντο πάντα τὰ μέλη τοῦ Βοναπαρτικοῦ οἴκου. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐψηφίσθησαν ἐπιχορηγήσεις ὑπὲρ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ κράτους· εἶχον δ' οὗτοι καὶ τὸ πρόνομον νὰ δικάζονται διὰ τὰς ποινικὰς ὑποθέσεις ὑπὸ ἰδιαιτέρου ἐκτάκτου δικαστηρίου. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἱερώνυμος κατέστη καὶ διάδοχος ἐπ' ὁδοῦς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου, καθ' ἣν περίπτωσιν ὁ αὐτοκράτωρ ᾔθελεν ἀποθάνει ἄνευ ἀμεσωτέρου διαδόχου.

Ναπολέον Γ' ἐθεωρήθη πολλῶ πλέον ἢ ὁ ἐνδοξος θεῖος αὐτοῦ ὡς ἐπηλυς (1) (parvenu). Διὰ τοῦτο αἱ πρὸς τὸν Ναπολέοντα οἰκογενεαὶ καὶ σχέσεις καὶ αὐτῶν τῶν μικροτέρων Εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν ἔμειναν ψυχραί. Αἱ ἡγεμονικαὶ οἰκογένειαι τῆς Εὐρώπης αἱ μὴ ἀξιώσασαι νὰ συνάψωσι σχέσεις πρὸς τὸν Λουδοβίκον Φίλιππον (τὸν μόλις κατορθώσαντα νὰ εὕρῃ νύμφην διὰ τὸν πρωτότοκον υἱὸν αὐτοῦ ἐν μικρᾷ Γερμανικῇ δυναστείᾳ καὶ ταύτῃ προτεσταντικῇ) πολλῶ πλέον δὲν ἤξιον νὰ συνάψωσι σχέσεις τοιαύτας πρὸς τὸν Ναπολέοντα Γ'. Ἀλλὰ καὶ ὁ νέος αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἐπέτηδευσεν ὑψηλοφροσύνην μείζονα τῆς τοῦ θεῖου αὐτοῦ τοῦ μεταχειρισθέντος ἄπασαν τὴν κραταίαν πολιτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἵνα νυμφευθῇ ἡγεμονόπαιδα ἐκ τῶν μεγάλων δυναστικῶν οἰκῶν τῆς Εὐρώπης (ἰδ. Τόμ. Α', σελ. 674) (2). Οὐδ' αὐτὸς ὁ ἰδιωτεὺς πρίγκιψ Γουσταῦος Βάζας (3), τοῦ ὁποῖου τὴν θυγατέρα Καρλότταν ἐζήτησεν ὁ Ναπολέων Γ', συνήνεσεν εἰς τὸν γάμον τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων. Τὰς ἀποτυχίας ταύτας ἐξεδικήθη ὁ Ναπολέων Γ'.

(1) Προτιμῶ τὴν τοιαύτην ἐρμηνείαν τῆς Γαλλικῆς λέξεως ὡς σημαίνουσαν τὸν ξένον (ξένον ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ οἰκογενεῇ τῶν ἡγεμόνων τῶν διὰ νομίμου κληρονομίας καταλαμβανόντων τὸ ἡγεμονικὸν ἀξίωμα) παρὰ τὴν συνήθη ἐρμηνείαν τοῦ ἀνέπλουτος, ἣτις οὐδεμίαν ἔχει ἀναφορὰν πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγεμόνος καὶ πρὸς τὸ νόμιμον ἢ μὴ νόμιμον τῆς τούτου καταγωγῆς.

(2) Ἡ ἀποτυχία αὕτη ἦτο τοσούτη μᾶλλον πικρά διὰ τὸν Ναπολέοντα ὅσον ἡ ζητουμένη νύμφη ἦτο κόρη τῆς πρίγκιπισσας Λουίζης τῆς Βάδης θυγατρὸς τῆς μεγάλης δουκίσσης τῆς Βάδης Στεφανίας. Ἡ Στεφανία θυγάτηρ οὖσα τοῦ κόμητος Κλαυδίου Βοιαρναὶ ἐξαδέλφου τοῦ Ἀλεξάνδρου Βοιαρναὶ, πρώτου συζύγου τῆς Ἰωσηφίνης καὶ πατρὸς τῆς Ὁρτενσίας (μητρὸς τοῦ Ναπολέοντος Γ'), ἐπισπείθεισα δ' ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος Α' καὶ λαβοῦσα τὴν προσωπειάν τῆς αὐτοκρατορικῆς πρίγκιπισσας καὶ τὸ ὄνομα Ναπολεόνη (Λουίζα Ἀδριανὴ Ναπολεόνη Στεφανία) εἶχε συζευχθῇ (1806) μετὰ τοῦ μεγάλου δουκὸς τῆς Βάδης Καρόλου Λουδοβίκου Φρειδερίκου. Οὐδ' αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἔγγονον μιᾶς Βοιαρναὶ καὶ ἐνὸς Βοναπάρτου ἤξιον νὰ δώσωσιν εἰς τὸν Ναπολέοντα Γ' διὰ τὸν λόγον ὅτι ἦτο πρίγκιπισσα τοῦ Βαδικοῦ οἴκου. Πλὴν τούτου, ἐνῷ ἡ αἴτησις τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος γενομένη πρὸ τῆς ἐπισήμου ἀναρρήσεως αὐτοῦ δὲν ἀπερρίφθη καὶ ἤρξαντο μάλιστα διαπραγματεύσεις περὶ τοῦ μέλλοντος συνοικισίου, ἀκριβῶς κατὰ τὰς πρώτας μετὰ τὴν ἀναρρῆσιν ἡμέρας ἡγγέλθη αἰφνιδίως ὡς τετελεσμένον γεγονός ὁ γάμος τῆς πρίγκιπισσας Καρλόττας μετὰ τοῦ πρίγκιπος Ἀλβέρτου τῆς Σαξωνίας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη τοῦ Ναπολέοντος ἀπόπειρα περὶ γάμου μεθ' ἑτέρας ἐγγόνου τῆς μεγάλης δουκίσσης Στεφανίας (τῆς θυγατρὸς τοῦ πρίγκιπος Ὁσνδούλερν Σιγμάρικεν) ἀπέτυχεν ἐπίσης. Μόνῃ ἡ βασίλισσα Χρηστίνη τῆς Ἰσπανίας οὐ μόνον ἤξιωσε, ἀλλὰ καὶ ἐζήτησεν νὰ συζεύξῃ μετὰ τοῦ Ναπολέοντος τὴν ἐκ μὴ νομίμου γάμου κόρην αὐτῆς (πρίγκιπισσαν Μονεζ). Ἀλλὰ τὴν πρότασιν αὐτῆς ἀπέρριψεν ὁ Ναπολέων.

(3) Ὅτις τοῦ κατὰ τὸ 1809 ἐκθρονισθέντος βασιλέως τῆς Σουηδίας Γουσταῦου Δ'.

διὰ τοῦ γάμου, ὃν συνῆψε μετὰ τῆς ὠραίας Ἰσπανίδος Εὐγενίας Μοντίχο, τῆς καταγομένης ἐξ ἀρχαίου τινὸς εὐγενοῦς οἴκου τῆς Ἰσπανίας, καὶ ἰδίως διὰ τοῦ διαγγέλματος, δι' οὗ ἠγγέλλε τὰ κατὰ τὸ συνοικέσιον πρὸς τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας, τὴν Γερουσίαν καὶ τὴν νομοθετικὴν βουλὴν. Ἐν τῷ διαγγέλματι τούτῳ ἐλέγετο: «Ἡ Γαλλία ἐν ταῖς πολιτικαῖς αὐτῆς μεταβολαῖς ἠκολούθησε πάντοτε ὁδὸν διάφορον τῆς ἄλλης Εὐρώπης. Δυναστικοὶ γάμοι ἀπατηλὰς μόνον παρέχουσιν ἐγγυήσεις καὶ θέτουσι τὰ δυναστικά συμφέροντα εἰς τὴν θέσιν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων. Ἀπὸ 70 ἐτῶν πᾶσαι αἱ διὰ γάμου μετὰ τῆς Γαλλίας συνδεθεῖσαι ξέναι πριγκίπισσαι κατέστησαν δυστυχεῖς. Μιᾶς μόνης ἀσμένως μνημονεύει ὁ λαός, καὶ αὕτη δὲν ἦτο ἐξ αἵματος ἡγεμονικοῦ (1). Ἡ ματαιωθείσα ἀπόπειρα τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας περὶ συνοικεσίου μετὰ ἡγεμονίδος ἐξ οἴκου κυριαρχικοῦ, καὶ τὸ γεγονός ὅτι καὶ αὕτη, ἣν εὔρεν, ἦτο μὲν ἐξαιρετος γυνή, ἀλλ' ἐξ οἴκου δευτερευούσης τάξεως καὶ ἀλλόδοξος, προσέβαλε τὴν φιλαυτίαν τῆς Γαλλίας. Ὅποτε τις διὰ τῆς δυνάμεως νέας τινὸς ἀρχῆς (*princeipe*) τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ ὑψοῦται εἰς τὸ ὕψος τῶν ἀρχαίων δυναστειῶν, δὲν μὲν ἀπιστος εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκείνην, τοῦτάρτιον δὲ διατηρεῖ τὸν ἰδιάζοντα τῇ ἀρχῇ ἐκείνῃ χαρακτῆρα καὶ λαμβάνει φανερώς ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης τὴν θέσιν τοῦ ἐπὶ λυθοῦς (*parvenu*), ὅπερ εἶναι προσωρεμία ἐνδοξός, ὅταν τις λάβῃ αὐτὴν διὰ τῆς ἐλευθέρως ψήφου μεγάλου τινὸς λαοῦ. Ἐκλέγω νύμφην τινά, τὴν ὁποῖαν ἀγαπῶ, νύμφην εὐγενοῦς καταγωγῆς, Γαλλίδα τὴν καρδίαν καὶ τὴν μόρφωσιν καὶ διὰ τὸ αἷμα, ὅπερ ὁ πατὴρ αὐτῆς ἔχεν ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατορίας (ἐπὶ τοῦ Ναπολέοντος Α'). Ὡς Ἰσπανίς ἔχει τὸ προτέρημα ὅτι δὲν ἔχει οἰκογένειαν ἐν Γαλλίᾳ ἀπαιτοῦσαν τιμὰς καὶ πλοῦτον, κεκοσμημένη δὲ μεθ' ὅλων τῶν ἰδιοτήτων τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ αἰσθήματος μέλλει ν' ἀποτελέσῃ τὸ κόσμημα τοῦ θρόνου». Ὁ Ναπολέον ἐν τῷ διαγγέλματι ἐξῆρεν ἔτι τὴν ἀγαθότητα τῆς καρδίας καὶ τὴν εὐσέβειαν τῆς μελλούσης καθολικῆς αὐτοκρατείας καὶ ἐξέφραζε τὴν πλήρη πεποίθησιν αὐτοῦ, ὅτι, ὅταν ὁ Γαλλικὸς λαὸς γνωρίσῃ καὶ εὕρῃ τὴν μελλούσαν αὐτοκράτειραν τοιαύτην, οἷα ἀλη-

(1) Ἐννοεῖται ὅτι ὁ λόγος ἀναθὰ περὶ τῆς αὐτοκρατείας Ἰωσηφίνης. Ἀλλ' ἡ ἀντιπαβολὴ εἶναι λίαν ἀτυχής. Ἡ Ἰωσηφίνη ὡς ἡγεμονὶς αὐτοκράτειρα ὑπῆρξε δυστυχῆς ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τοῦ συζύγου αὐτῆς, προσάγει μὲν ὅτι ἦτο ἀτεκνος, ἀλλ' οὕτως δὲ διότι δὲν ἦτο πριγκίπισσα ἐξ ἡγεμονικοῦ οἴκου Εὐρωπαϊκοῦ.

θῶς εἶναι, θὰ νοήσῃ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἐνεπνεύσθη ὑπὸ τῆς Προνοίας. Οἱ λόγοι οὗτοι οἱ τὴν φιλαυτίαν τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ σφόδρα κολακεύοντες, ἐνταυτῷ δὲ ἐπιτηδεῖως συγκαλύπτοντες τὴν μνημονευθεῖσαν ἀποτυχίαν τοῦ Ναπολέοντος ἀπέναντι τῶν Εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν, ἐπεκροτήθησαν παγκοίνως καὶ ἐνθουσιωδῶς ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ εὐφροσύνως καὶ πομπωδῶς ἐορτάσαντος τὴν τοῦ γάμου ἐορτὴν (18/30 Ἰανουαρίου 1853). Οὕτω ἐστερεώθη καὶ δυναστικῶς ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐν Γαλλίᾳ ἀρχὴ τοῦ Ναπολέοντος Γ'.

Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ νέου αὐτοκράτορος καὶ ἡ καθόλου ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης θέσις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἀνακρήσεως τοσοῦτον στενῶς συνδέεται μετὰ τῶν συγχρόνων γεγονότων τῆς ἱστορίας, καὶ ἰδίως μετὰ τοῦ τότε ἀρξαμένου μεγάλου ἀνατολικοῦ πολέμου τοῦ καλουμένου Κριμαϊκοῦ, ὥστε εἶναι ἀναγκαῖον νὰ διακόψωμεν ἐνταῦθα τὴν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας, ἵνα διαλάβωμεν ἐν ὀλίγοις καὶ τὰ τῶν ἄλλων κρατῶν καὶ λαῶν, τῶν μετασχόντων ἀμέσως τοῦ μεγάλου ἐκείνου πολέμου.

13. Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου.

Τὸ ὑπουργεῖον Ῥῶσσελ-Παλμερστῶνος. — Ἐν Ἀγγλίᾳ εἶδομεν ὅτι ἀπὸ τοῦ 1846 ἐκυβέρνηα τὸ Οὐίγικόν ὑπουργεῖον Ῥῶσσελ Παλμερστῶνος, ἐν ᾧ ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν λόρδος Παλμερστὼν ἦτο τὸ κυριώτατον δρῶν πρόσωπον, ἀσκῶν τὴν μεγίστην ἐπιρροὴν καὶ ἐπὶ τὴν ἐσωτερικὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀγγλίας. Τὴν ἐνεργητικότητά αὐτοῦ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ ἐδειξεν ὁ λόρδος Παλμερστὼν ἐν τῷ μεγάλῳ λαϊκῷ στασιαστικῷ κινήματι τοῦ ἔτους 1848, τῷ ἀρξαμένῳ ἐν Ἰρλανδίᾳ καὶ ἐπεκταθέντι εἰς τὴν Σκωτίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν. Ὁ λιμὸς ὁ ἐνσκήψας τῷ 1846-1847 ἐν Ἰρλανδίᾳ καὶ ἡ κατ' ἀκολουθίαν τούτου ἐπελθοῦσα μεγάλη θνησιμότης (1) (ἰδ. σελ. 155) εἶχεν

(1) Ἐν Ἰρλανδίᾳ τὸ ἔτος 1847 ἀπέθανον ἄνθρωποι πλείονες ἢ κατὰ τὰ 3 προηγούμενα ἔτη ὁμοῦ.

ἐπενέγκει πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς καὶ μεγάλην ἐξαγρίωσιν ἡθῶν, ἐν-
τεῦθεν δὲ καὶ τεραστίαν αὐξήσιν τῶν κακουργημάτων. Ἡ κατὰ-
στασις αὕτη ὑπεχρέωσε τὸ Οὐιγικὸν ὑπουργεῖον νὰ καταφύγῃ εἰς πε-
ρισταλτικὰ μέτρα, ἅτινα ἡ Οὐιγικὴ μερίς ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας διατε-
λοῦσα εἶχε καταπολεμήσει σφοδρῶς, ὅποτε προετάρθησαν ταῦτα ὑπὸ
τοῦ Πήλ. Ἡ τοιαύτη πολιτικὴ τῆς κυβερνήσεως μεγάλην ἐνεποίησε
δυσαρέσκειαν τοῖς Ἱρλανδοῖς, οἵτινες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου
Ὁκόνελ μὴ ἔχοντες ἄνδρα ἐπαίοντα δυνάμενον νὰ διευθύνῃ σωφρόνως
καὶ συνετῶς τὰς λαϊκὰς ἐξεγέρσεις, ἦσαν ἀφειμένοι εἰς ἀρχηγούς δη-
μαγωγούς ζητοῦντας νὰ ἐξεγείρῃσι τὸν λαόν εἰς στάσεις καὶ θορυ-
βώδεις διαδηλώσεις. Τοιοῦτοι δημαγωγοὶ τῷ 1847-1848 ἦσαν ὁ
Ἐδουάρδος Ὁκόννορ καὶ ὁ Ὁβριέν (O'Brien). Οὗτοι συνεννοούμενοι
μετὰ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Σκωτίᾳ ἀρχηγῶν τῶν θιασωτῶν τοῦ Χάρ-
του τοῦ λαοῦ (ιδ. σελ. 157) διωργάνωσαν μετὰ τούτων μεγάλην
πρὸς τὸ κοινοβούλιον ἀναφορὰν τοῦ λαοῦ καὶ ἐν τοῖς τρισὶ μεγάλοις
τμήμασι τοῦ κράτους, φέρουσαν ὑπογράφας κατὰ τὰ λεγόμενα 6 ἑκα-
τομ. πολιτῶν, ἀληθῶς δὲ 2 περίπου ἑκατομμυρίων. Ἡ ἀναφορὰ αὕτη
ἔμελλε νὰ δοθῇ εἰς τὸ κοινοβούλιον τῇ 29/10 Ἀπριλίου 1848 ὑπὸ
τοῦ Ὁκόννορ ἐν μεγάλῃ συρροῇ λαοῦ μεταβαίνοντος ἐν πομπῇ ἀπὸ
Κένσιγκτον εἰς Λονδίνον. Ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον διὰ τῆς δραστηριό-
τητος τοῦ Πάλμερστον καὶ τῆς τελεσφόρου συνδρομῆς τοῦ ἐκτὸς
τῆς ἐξουσίας διατελοῦντος, ἀλλὰ πάντοτε μέγα ἐν Λονδίνῳ δυναμέ-
νου δουκὸς Οὐέλλινγκτῶνος, ἐματαιώσε τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην λαϊκὴν
πομπήν. Πολῖται Λονδίνου 150 ἢ 170 χιλιάδες ὤμοσαν νὰ ὑπερα-
σπίσωσι τὴν πόλιν ἐναντίον τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ πλήθους διὰ πάσης
θυσίας καὶ κατώρθωσαν νὰ ματαιώσωσιν αὐτήν. Ἡ ἀποτυχία δ' αὕτη
ἐπήνεγκε τὴν καταστολὴν τοῦ λαϊκοῦ κινήματος πανταχοῦ τοῦ κρά-
τους. Μόνον ἐν Ἱρλανδίᾳ ἐγένοντο τινὲς ταραχαὶ ὑπὸ τῶν Ὁβριέν.
Μάγερ, Μίτσελ· ἀλλ' ἡ κυβέρνησις διὰ σιδηρᾶς χειρὸς κατέστειλε
ταύτας ἐξορίσασα καὶ τοὺς ἀρχηγούς ἐκ τῆς Ἱρλανδίας.

Ἡ νίκη αὕτη τῆς κυβερνήσεως τοσούτῃ μᾶλλον σπουδαίαν εἶχε
σημασίαν γενικὴν, ὅσον τὸ μνημονευθὲν μέγα κίνημα παρεσκευάζετο
καθ' ὃν χρόνον τὸ πλεῖστον τῆς Εὐρώπης διετεῖται ὑπὸ τὸ κράτος καὶ
τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἐκ τῶν Παρισίων δοθέντος ἐπαναστατικοῦ συνθήμα-
τος. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐγένετο δῆλον ὅτι ἡ Ἀγγλία ἐν
σμικρῷ μόνον μέτρῳ, καὶ τοῦτο ἐμμέσως, ἐπηρεάζεται ἀπὸ τῶν ἐν τῇ

ἡπειρωτικῇ Εὐρώπῃ μεγάλων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων ἴδιον ὡς πρὸς τοῦτο καθ' ἑαυτὴν ἀποτελοῦσα κόσμον. Ἄλλως δὲ ἡ τῆς κυβερνήσεως ἀπέναντι τῶν στασιαστῶν πολιτικὴ ἐπεδοκιμάσθη ὑφ' ὅλης τῆς ἀνωτέρας καὶ τῆς μέσης κοινωνικῆς τάξεως καὶ πᾶσαι αἱ πολιτικαὶ μερίδες, πλὴν τῶν ἄγαν ριζοσπαστῶν, ὑπεστήριξαν ἢ ἐπεδοκίμασαν τὴν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεως. Οὐχ ἦττον τὸ φιλελευθερον ὑπουργεῖον προὐνόησε διὰ τῆς νομοθετικῆς ὁδοῦ καὶ περὶ τινων μέτρων φιλελευθέρων συντελούντων εἰς τὴν διατήρησιν καὶ αὐξήσιν τῆς δημοτικότητος αὐτοῦ. Ἡ δὲ μεγάλη καὶ τεραστία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀνάπτυξις, ἣν ἔλαβεν ἐν τῷ παγκοσμίῳ Ἀγγλικῷ κράτει ἡ βιομηχανία καὶ ὁ δημόσιος καὶ ἰδιωτικὸς πλοῦτος τῆς Ἀγγλίας, διεφάνη λαμπρῶς ἐν τῇ μεγάλῃ παγκοσμίῳ ἐκθέσει τῇ γενομένῃ, πρωτοβουλία καὶ θερμῇ καὶ δραστηρίᾳ συνδρομῇ τοῦ Πρίγκιπος Συζύγου, κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1854. Ταύτης μετέσχον 48 χώραι καὶ 15 χιλιάδες πρόσωπα ἐπεμφαν τὰ ἐκθέματα αὐτῶν, 6 ἑκατομμύρια δὲ ἀνθρώπων ἐκ πάντων τῶν μερῶν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἐπεσκέφθησαν τὴν Ἀγγλικὴν πρωτεύουσαν. Ἡ ἐπιτυχία τῆς παγκοσμίου ἐκθέσεως ὕψωσε τὸ γόητρον τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐτι μᾶλλον ἐστερέωσεν ἠθικῶς τὴν θέσιν αὐτῆς καὶ πύξῃσε τὴν δημοτικότητα. Καὶ κατεπολέμησε μὲν ἡ Οὐίγικὴ κυβέρνησις τὸ ὑπὸ τινων φιλελευθέρων προταθὲν σχέδιον νέας ἐπεκτάσεως τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος, ἀλλ' ὑπεστήριξε τὰς ἀπαιτήσεις τῶν θιασωτῶν τῆς ἐλευθέρως ἐμπορίας διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ περὶ σίτου καὶ τῶν περὶ ναυτιλίας νόμων (ἰδ. σελ. 158). Ἐτυχε δὲ ἡ κυβέρνησις ἰσχυρᾶς συνδρομῆς, ἰδίως κατὰ τὰ ἔτη 1847-1848, παρὰ τοῦ Ῥοβέρτου Πήλ, ὅστις μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1846 ἐκ τῆς κυβερνήσεως ἀποχώρησιν ἔμενεν ἀρχηγὸς τῆς μέσης, μετριοπαθοῦς, συντηρητικῆς ἅμα καὶ φιλελευθέρως, μερίδος, τῆς μεσαζούσης μεταξὺ τῶν καθαρῶν Οὐίγων καὶ Τόρεων, καὶ διὰ τῆς μετριαστικῆς αὐτοῦ ἐπιρροῆς προελάμβανε τὰς ἀποτόμους μεταπτώσεις τῆς ἐξουσίας ἀπὸ κόμματος εἰς κόμμα. Ἀλλ' ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος ἀνὴρ ἐτελεύτησε τῷ 1850 πεσὼν ἀπὸ τοῦ ἵππου. Τότε δὲ πάλιν ἕνεκα τῆς ἀσθενείας τοῦ Πηλικοῦ κόμματος ἀποτόμῳς ἀντετάχθησαν πρὸς ἄλληλα τὰ κόμματα τῶν Οὐίγων καὶ τῶν Τόρεων. Ἀλλ' οἱ Τόρεις δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ πολεμήσωσιν ἐρρωμένως κατὰ τοῦ Οὐίγικοῦ ὑπουργείου. Καὶ ἠνωχλεῖτο μὲν τὸ ὑπουργεῖον ὑπὸ τῆς μερίδος τῶν φιλελευθέρων διὰ τῆς ἀκαταπαύστως ἐπαναλαμβανομένης προτάσεως περὶ

νέας ἐκλογικῆς μεταρρυθμίσεως, ὑπέστη δὲ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1851 καί τινα κρίσιν ὑπουργικὴν προσελθοῦσαν ἐκ τε τῆς μνημονευθείσης προτάσεως καὶ ἐκ τοῦ περὶ *titular* νομοσχεδίου (*title bill*)· ἀλλὰ τὴν κρίσιν ταύτην διῆλθε νικηφόρον διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν τῶν Τόρεων. Ἡ τοῦ Οὐίγκινου ὑπουργεῖου Ῥώσσελ-Παλμερστῶνος πτώσις προῆλθε τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐν μέρει διὰ λόγους ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἐν μέρει δ' ἕνεκα τῆς ἐπελθούσης ἐξασθενήσεως τοῦ ὑπουργεῖου διὰ τῆς καταναγκαστικῆς ἐκ τούτου ἀποχωρήσεως τοῦ λόρδου Παλμερστῶνος.

Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ λόρδου Παλμερστῶνος. — Περὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Παλμερστῶνος ἐποίησάμεθα ἤδη κεφαλαιωδῶς λόγον ἐν τοῖς πρότερον περὶ τοῦ Οὐίγκινου ὑπουργεῖου Ῥώσσελ-Παλμερστῶνος εἰρημείοις (ἴδ. σελ. 159). Ἡ πολιτικὴ αὕτη, ὡς εἶπομεν, εἶχε πάντοτε χαρακτῆρα προκαλητικὸν ἀπέναντι τῶν μοναρχικῶν συντηρητικῶν κυβερνήσεων, ἐνθαρρυντικὸν δὲ διὰ τὰς φιλελευθέρους καὶ ἐπαναστατικὰς μερίδας. Πανταχοῦ τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, ἐνθα ἐγένοντο ἐπαναστατικὰ κινήματα, ἰδίως δὲ ἐν Ἰταλίᾳ (ἐν Νεαπόλει, ἐν Σικελίᾳ καὶ ἐν τῇ παπικῇ κράτει) ἐνῆργει, καὶ ἐνίοτε ἐπενέβαινε, σκανδαλωδῶς ἡ Ἀγγλικὴ πολιτικὴ τοῦ Παλμερστῶνος οὐχὶ πάντοτε ἐξ εἰλικρινοῦς συμπάθειας πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν φιλελευθέρων, ἀλλὰ καὶ χάριν αὐξήσεως τῆς ἐπιρροῆς καὶ ἠθικῆς δυνάμεως, ἔτι δὲ καὶ τοῦ ἐμπορικοῦ κράτους τῆς Ἀγγλίας. Αἱ μεγάλαι μοναρχικαὶ κυβερνήσεις, ἰδίως ἡ Ῥωσσία καὶ ἡ Αὐστρία, βαρύνως ἔφερον τὴν ἐπιδεικτικὴν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν συμπάθειαν τοῦ Ἀγγλικοῦ ὑπουργεῖου καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἀγγλία παρείχεν ἐπιδεικτικὴν φιλοξενίαν εἰς τοὺς Οὐγγρους φυγάδας τοῦ 1849, τοὺς ὁποίους ὑπεστήριζε καὶ ἐν Τουρκίᾳ (1). Ὁ Κοσσούθ, εἰς ὃν ὁ Πρόεδρος Ναπολέων δὲν ἐπέτρεψε νὰ διέλθῃ κἄν διὰ τῆς Γαλλίας, ἐγένετο ἀντικείμενον μεγάλων συμπαθητικῶν διαδηλώσεων ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐνθα διωργανώθησαν ἑορταί

(1) Πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῆς Τουρκίας, ἀρνούμενης τὴν παράδοσιν τῶν φυγάδων εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Ῥωσσίαν, ἰσχυρὰ μοῖρα στόλου Ἀγγλικοῦ ὑπὸ τὸν περιδότηον Πάρκερ εἰσπλέυσεν εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου διελθοῦσα πρὸ τῶν πρώτων ἐξωτερικῶν φρουρῶν. Ἡ Ῥωσσία διημαρτυρήθη πρὸς τὴν Πύλιν κατὰ τῆς τοιαύτης παραβάσεως τῆς συνθήκης τοῦ 1841 (ἴδε περαιτέρω ἐν τοῖς περὶ Τουρκίας) τῆς ἀπαγορευούσης τὸν εἰσπλουν τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς πολεμικὰ πλοῖα ξένα. Ἀλλ' ἡ Πύλη ἔφερον εἰς δικαιολογίαν τοῦ γεγονότος ὅτι ἐγένετο ἀδείξ αὐτῆς πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐκ τρικυμίας κινδύνου, καὶ τὸ ἐπείσθδιον ἔληξεν ἄνευ περαιτέρω περιπλοκῶν.

ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ συνελέγησαν χρηματικαὶ συνδρομαί. Ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ συνήχθησαν καὶ συνέτυχον τῷ Κοσσούθ καὶ οἱ ἐκ Γαλλίας καὶ Ἰταλίας φυγόντες ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἢ τῶν ἐπαναστατικῶν μερίδων Λεδρού Ῥολλέν, Λουὶ Μπλάν καὶ Ἰωσήφ Ματζίνης, διασκιεπτόμενοι ἐνταῦθα μετ' ἀλλήλων περὶ τῆς ἐκ νέου ἀναρριπίσεως τῆς ἐπαναστατικῆς φλογὸς ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Εὐρώπῃ. Ἀλλ' ἡ πρὸς τοὺς Οὐγγυροὺς καὶ τοὺς Ἰταλοὺς φυγάδας ἐπιδεικτικὴ τοῦ Παλμερστῶνος συμπάθεια εἶχεν ὡς κύριον ἐλαττήριον καὶ τὸ κατὰ τῆς Αὐστρίας μίσος. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὠθούμενος ἐλαττηρίου ἐμίσει σφοδρῶς τὸν βασιλεῖα τῆς Ἑλλάδος Ὁθωνά Α', ὃν ἐθεώρει ἀπλοῦν ὄργανον τῆς Αὐστρίας. Πάντα, ὅσα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παλμερστῶνος ἐδημοσιεύθησαν περὶ αὐτοῦ καὶ ὅσα ἐκ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἀλληλογραφίας γινώσκομεν, οὐδεμίαν καταλείπουσιν ἀμφιβολίαν ὅτι τὸ περιβόητον ἐπίσδιον τοῦ Ἰουδαίου Πασιφίκου ἐχρησίμευσεν τῷ Παλμερστῶνι ὡς ἀπλῇ ἀφορμῇ ἵνα ταπεινώσῃ καὶ ἐξευτελίσῃ τὸν ὑπ' αὐτοῦ μισούμενον ἡγεμόνα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, πλὴν τῶν ἐγωιστικῶν τούτων ἐλαττηρίων, ἡ πολιτικὴ τοῦ Παλμερστῶνος εἶχεν ὡς γνωμὸν καὶ τὰ συμφέροντα τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὑπερήσπιζε τὰ συμφέροντα ταῦτα παντάχῳ τοῦ κόσμου ὑποχωρῶν πρὸ τῶν ἰσχυρῶν ἢ μᾶλλον ἀποφεύγων τὴν πρὸς τούτους διενέξιν, ἀπηνῶς δὲ πολεμῶν κατὰ τῶν ἀσθενῶν διὰ δημιουργίας μικρολόγων πολιτικῶν ζητημάτων, ἥτο ἡκιστα γενναῖος καὶ ὑψηλόφρων. Ζητήματα ἀσημάντων ἀποζημιώσεων δι' Ἀγγλοὺς ὑπηκόους ἐγίνοντο πολλάκις ἀφορμὴ ἐρίδων μεγάλων. Οὕτω ὁ Παλμερστῶν ἐπολέμησε κατὰ τῶν κυβερνήσεων τῆς Τοσκάνης, τῆς Νεαπόλεως, τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Ἑλλάδος χάριν ἀποζημιώσεως Ἀγγλῶν ὑπηκόων. Αἱ πρὸς τὴν Ἰσπανίαν δὲ καὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα διενέξεις ἀπέληξαν καὶ εἰς διπλωματικὴν ῥῆξιν καὶ χρῆσιν βίας. Μὴ ἀρκουμένη δὲ ἡ τοιαύτη πολιτικὴ νὰ πολεμῇ ἐν ὀνόματι μὲν τοῦ πολιτισμοῦ, πράγματι δὲ χάριν κατακτήσεων, ἐν τῇ νοτίῳ Ἀφρικῇ κατὰ τῶν Κάφρων καὶ ἐν τῇ Ἰνδίᾳ κατὰ τῶν ἰθαγενῶν ἡγεμόνων καὶ ἐν ταῖς Ἀσιατικαῖς θαλάσσαις κατὰ τῶν Σινικῶν στόλων, ἐδημιούργει ζητήματα ἰδαφικῆς ἐπεκτάσεως πρὸς τὰς Ἠνωμένας πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς διὰ τινὰ νησιδία ἐν ταῖς δυτικαῖς παραλίσαις τοῦ Χονδουρά, πρὸς τὴν Ἀργεντινὴν δημοκρατίαν περὶ μικρᾶς τινος νήσου (Martin Garcia) καὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα περὶ τῶν νησιδίων Σαπιέντζας καὶ Ἐλαφονήσου. Ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἑλλάδα δὲ διενέξει οὐ μόνον ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος αὐ-

τῆς ἡ πολιτικὴ ἡ Ἀγγλικὴ δὲν ἐφάνη φιλοδικαία, ἀλλὰ καὶ ἀπέναντι τῶν Δυνάμεων, αἵτινες ἐμεσολάβησαν πρὸς συμβιβασμόν, τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Γαλλίας, ἥκιστα εἰλικρινῆς καὶ τιμιά. Αὕτῃ ἡ πεφωτισμένη κοινὴ γνώμη ἐν Ἀγγλίᾳ ἐξηγέρθη κατὰ τῆς τοιαύτης πολιτικῆς καὶ ἡ μὲν ἄνω βουλὴ προτάσει τοῦ λόρδου Στάνλεϋ ἐξέφρασε τὴν ἀποδοκιμασίαν αὐτῆς κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ λόρδου, ἐν δὲ τῇ κάτω βουλῇ μόλις διὰ πενταῶρου ἀγορεύσεως δικαιολογητικῆς ἀπέφυγεν ὁμοίαν ἀποδοκιμασίαν διὰ πλειονοψηφίας οὐχὶ ἰσχυρᾶς. Ἵνα δὲ ἐξουδετερώσῃ τὴν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος προελθοῦσαν δυσἀρέσκειαν τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Γαλλίας, ἐν τῷ ζητήματι τῶν παραλθίων δουκῶν συνετάχθη ταῖς Δυνάμεσιν ἐκείναις καὶ ἰθυσίασε τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα τῶν Ὀλσατιανῶν. Ἡ ὑπεροπτικὴ, ἀπότομος, αὐθαίρετος καὶ πολλὰκις ἐν ἀγνοίᾳ τῶν συναδέλφων καὶ τῆς βασιλείσσης αὐτῆς διεξαγομένη ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ λόρδου Παλμερστῶνος διετίθει δυσμενῶς κατ' αὐτοῦ καὶ αὐτοὺς τοὺς συναδέλφους καὶ τὴν βασιλίσσαν. Τέλος ἡ ὑπομονὴ τῆς ἄλλως συνταγματικώτατα πολιτευομένης βασιλείσσης ἐξηντλήθη, ὅποτε μετὰ τὸ τόλμημα τῆς 20/2 Δεκεμβρίου ἐν Γαλλίᾳ, ἐνῷ αἱ λοιπαὶ Εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις ἐτήρουν ἐπισήμως ἐπιφυλακτικὴν θέσιν ἀπέναντι τοῦ γεγονότος, ὁ λόρδος Παλμερστῶν, ἐνῷ εἶχε συμφωνήσῃ μετὰ τῆς βασιλείσσης νὰ τηρήσῃ ἐφεκτικὴν θέσιν, οὐ μόνον τὰς ἀναγκίας πρὸς τοῦτο ὁδηγίας δὲν ἐπεμψεν εἰς τὸν ἐν Παρισίοις Ἀγγλὸν πρεσβευτὴν, ἀλλὰ ἐκήρυξεν εἰς τὸν ἐν Λονδίνῳ Γάλλον πρεσβευτὴν κόμητα Βαλέθσκιν ὅτι ἡ Ἀγγλία ἐμελλε ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ τόλμημα, ἅμα τοῦτο ἤθελεν ἐπιδιοκιμασθῇ ὑπὸ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας. Τούτου γνωσθέντος ἡ τε βασιλίσσα καὶ ὁ λόρδος Ῥώσσελ ἀπῆρτησαν τὴν ἐκ τοῦ ὑπουργείου ἀποχώρησιν τοῦ Παλμερστῶνος, ὅπερ καὶ ἐγένετο (7/19 Δεκεμβρίου 1851). Ἀλλ' ὁ Παλμερστῶν μετὰ τὴν πτῶσιν αὐτοῦ μετεχειρίσθη ἅπασαν τὴν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ δύναμιν αὐτοῦ ἵνα ρίψῃ τὸ ὑπουργεῖον, ἐξ οὗ βιαίως ἀπεχώρησεν. Κατὰ τὴν πρώτην δ' εὐκαιρίαν, συζητουμένου νομοσχεδίου τινὸς οὐχὶ λίαν σπουδαίου, συνηνώθη μετὰ τῶν Τόρεων καὶ καταπολεμήσας σφοδρῶς τὸ κυβερνητικὸν νομοσχέδιον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀπόρριψιν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου. Νῦν δὲ ἐκλήθησαν εἰς τὴν κυβέρνησιν (8/20 Φεβρουαρίου 1852) οἱ Τόρεις ὑπὸ τὸν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους κόμητα Δέρβυ γενόμενον λόρδον Στάνλεϋ.

Τὸ ὑπουργεῖον Δέρβυ.— Ἀλλὰ τὸ Τορικὸν ὑπουργεῖον Δέρβυ, οὐ μετέσχον ὁ Ἰουδαῖος τὸ γένος καὶ ἄγαν στωμύλος Βενιαμὶν Δισραέλης καὶ ὁ μακρήσιος Σαλισβουρύ, δὲν ἠδυνήθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον νὰ μείνῃ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ. Αἱ κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 1852 γενομένηαι μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ κοινοβουλίου νέαι ἐκλογαὶ δὲν ἔδωκαν πλειονοψηφίαν εἰς τὸ Τορικὸν κόμμα. Τὸ ὑπουργεῖον ἐζήτησε νὰ στηριχθῇ προσεταιριζόμενον τοὺς Ἱρλανδοὺς βουλευτὰς καὶ ὑπισχνόμενον τῷ Ἱρλανδικῷ λαῷ διὰ τοῦ ἐναρκητηρίου ἐν ταῖς βουλαῖς βασιλικοῦ λόγου (30/11 Νοεμβρίου) διοίκησιν φιλελευθέραν καὶ γενναίωφρονα. Ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσεν. Ἐν τῇ συζητήσει τοῦ προϋπολογισμοῦ πᾶσαι αἱ ἀποχρώσεις τῆς φιλελευθέρας μερίδος ἐνωθεῖσαι πρὸς ἀλλήλας καὶ συμμαχήσασαι μετὰ τινων πρῶν Πηλιτῶν ἐπήνεγκον (4/16 Δεκεμβρίου) τὴν πῶσιν τοῦ ὑπουργείου, ἀφοῦ ὁ Γλάδστων κατέκρινεν αὐστηρῶς τὴν ὅλην πολιτικὴν πορείαν τῆς κυβερνήσεως. Νῦν δὲ ἐκλήθησαν πάλιν εἰς τὰ πράγματα οἱ Οὐίγοι καὶ οἱ συμπράξαντες τούτοις ὅπαδοι τοῦ Πήλ. Ὁ τῶν Πηλιτῶν ἀρχηγὸς Ἀβερδῆνος ἐσχημάτισε νῦν ὑπουργεῖον, ἐν ᾧ ἔλαβον μέρος ὁ Γλάδστων, ὡς ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν, ὁ Γράχαμ, ὡς ὑπουργὸς τῶν ναυτικῶν, ὁ πρῶν πρωθυπουργὸς Ῥώσσελ, ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, καὶ ὁ Παλμερστών, ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν. Ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου τοῦ Ἀβερδῆνου περιῆλθεν ἡ Ἀγγλία εἰς τὸν μέγαν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν πόλεμον τὸν καλούμενον Κριμαϊκόν.

14. Ἡ Ῥωσσία ἐπὶ τοῦ Νικολάου Α΄.

Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος Α΄ καὶ ὁ καθόλου χαρακτὴρ τῆς βασιλείας αὐτοῦ.— Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἀφηγηθῶμεν ἀλλαγῇ τοῦ βιβλίου τούτου (ἰδ. Τόμ. Α΄, σελ. 382) τὰ κατὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον τῶν Τσάρων ἄνοδον τοῦ Νικολάου Α΄ καὶ τὴν παρακολουθήσασαν ταύτῃ στρατιωτικὴν στάσιν τὴν καταβληθεῖσαν διὰ τῆς τολμῆς καὶ τῆς ἀποφασιστικότητος τοῦ νεαροῦ μονάρχου. Οἱ σπουδαιότεροι ἀρχηγοὶ τῆς στάσεως ἐκείνης ἐτιμωρήθησαν ἀπηνῶς διὰ τῆς ποινῆς τῆς ἀγχόνης, ἄλλοι ὑπέστησαν ἥττον βαρείας ποινάς, ἐνῶ

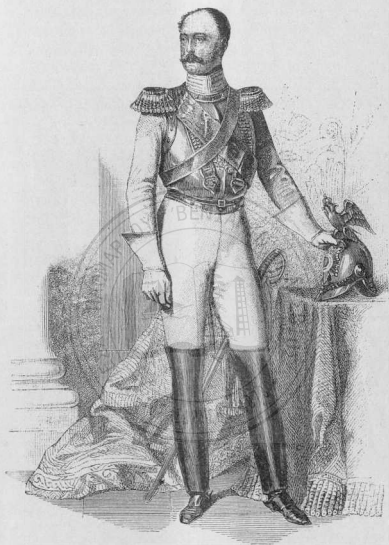
τὸ πολὺ πλῆθος τῶν στασιαστῶν ἔτυχον αὐτοκρατορικῆς χάριτος. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ αἱματηροῦ τούτου ἐπεισοδίου ὁ αὐτοκράτωρ μετέβη εἰς τὴν Μόσχαν, ἔνθα ἐστέφθη μεγαλοπρεπῶς παρισταμένου, καθὰ εἶπομεν, εἰς τὴν ἐπίσημον ταύτην τελετὴν τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ Κωνσταντίνου. Οἱ δύο ἀδελφοὶ περιπτυσσόμενοι καὶ καταφιλοῦντες ἀλλήλους ἐνώπιον τοῦ παρισταμένου εἰς τὴν ἑορτὴν ἀπείρου πλήθους ἀνῆρσαν ἐπισημότατα καὶ πανηγυρικώτατα πάσας ἐκείνας τὰς κατὰ τῆς νομιμότητος τῆς ἀρχῆς τοῦ Νικολάου ἐπιτηδεῖας διασπαρείσας ἐν τῷ στρατῷ καὶ ἐν τῷ λαῷ φήμας, τὰς δούσας αἰτίαν καὶ ἀφορμὴν εἰς τὸ ἀποτυχὸν ἔργον τῶν συνωμοστῶν τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1825, τῶν καλουμένων συνήθως Δεκεμβριτῶν ἢ Δεκεμβρινῶν. Τὴν φοδερὰν ἐκείνην συνωμοσίαν καὶ τὴν στρατιωτικὴν στάσιν ὁ Μεττερνίχος καὶ οἱ λοιποὶ θιασῶται τῆς ἀντιδραστικῆς, καὶ ἰδίως τῆς ἀνθελληνικῆς, πολιτικῆς ἐπωφελήθησαν, ὥς ἀλλαγῇ ἀφῆγῆθαι, ἵνα ψυχράνωσι τὸν πολεμικὸν ζήλον τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος τοῦ κληρονομήσαντος παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου Α΄ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸν ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον. Αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι, καθὰ εἶδομεν, σμικρὸν μόνον ἐπέδρασαν ἐπὶ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ αὐτοκράτορος, δὲν ἐπηρεάσθη πολὺ οὐδ' ὑπέκυψε τυφλῶς εἰς τὴν ἡθικὴν ἐπίδρασιν τοῦ γεγονότος ἐκείνου καταστάσα ἕνεκα τούτου, ὥς τινες φρονοῦσι, σφοδρὰ ἀπολυταρχικῇ, ἀντιδραστικῇ, πολεμικῇ πρὸς πᾶσαν φιλελευθέραν πρὸσδον καὶ μεταρρύθμισιν. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ σύστημα τῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τοῦ Νικολάου ἦτο πολὺ ὀλιγώτερον φιλελευθερον ἢ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Α΄. Ἀλλὰ τὴν ἥττον φιλελευθέραν καὶ μᾶλλον συντηρητικὴν καὶ ἐν μέρει ἀντιδραστικὴν ταύτην διεύθυνσιν εἶχε λάβει τὸ κυβερνητικὸν ἐν Ῥωσσίᾳ σύστημα κατὰ τὰ τελευταῖα ἤδη ἔτη τοῦ Ἀλεξάνδρου Α΄, ὁ δὲ προσωπικῶς αὐταρχικὸς χαρακτήρ καὶ ἡ ἀπολυτοφροσύνη τοῦ Νικολάου, πολλῶν δὲ πλέον ἢ ἄμεσος ἐνεργοτάτη προσωπικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τὴν κυβέρνησιν καὶ διοίκησιν τῶν τοῦ κράτους, συνετέλεσαν σφόδρα εἰς τὸν μνημονευθέντα χαρακτήρα τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Νικολάου Α΄. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος δὲν ἦτο ἄμοιρος προσόντων καὶ προτερημάτων ἀνδρικῶν καὶ ἡγεμονικῶν, τὸ μὲν φυσικῶν, τὸ δὲ δι' ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως προσκτηθέντων. Ὁ Νικόλαος ὅπως κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν σωματικὴν διάπλασιν καὶ ἑκφρασιν, οὕτω καὶ κατὰ τὴν ψυχι-

κὴν, διέφερεν ἐν πολλοῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐνῷ οὗτος, καίπερ ὠραϊό-
 ττος ὢν καὶ ἀξιαγαστότατος τὴν ὄψιν ἀνὴρ, δὲν ἦτο μεγαλοπρε-
 πὴς τὴν φυὴν καὶ τὸ δέμας, ἀλλὰ χαρίεις καὶ ἀβρός, ἐτι δὲ προσηνὴς
 καὶ εὐστροφος, ὁ Νικόλαος ἐπέβαλλε διὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς αὐτοῦ
 ἥρωικῆς μορφῆς, τοῦ ἵπποτικοῦ κάλλους καὶ τοῦ ὑπερηφάνου ἥθους.
 Καὶ ἐνῷ κυριώτατος ψυχικὸς χαρακτὴρ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ἡ με-
 γάλη αἰσθηματικότης, ἡ σφοδρὰ ἐνίοτε εὐαίσθησία καὶ ἡ ἐντεῦθεν προ-
 ερχομένη ἀδυναμία τῆς θελήσεως, ὁ Νικόλαος διεκρίνετο ἐπὶ εὐστα-
 θεῖα χαρακτῆρος καὶ ἰσχυρῇ θελήσεως χωροῦση μέχρι ἀκαμψίας καὶ
 πεισμονῆς. Ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐξεικονίζετο καὶ ἐξεφράζετο ζωη-
 ρῶς ἡ βαθεῖα καὶ ἰσχυρὰ συνείδησις τῆς μεγαλειότητος τῆς ἀρχῆς καὶ
 ἡ συναίσθησις τοῦ ἡγεμονικοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἡγεμονικῆς ἰσχύος.
 Ὁ Νικόλαος δὲν εἶχε τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν
 πρὸς τὸ ἰδεῶδες, ἐφ' ᾧ διεκρίνετο ὁ Ἀλέξανδρος· ἀλλὰ δὲν ἦτο ἀνὴρ
 ἐστερνημένος πνευματικῆς μορφώσεως ὑψηλῆς, οὐδ' ἀμύητος ἐν ταῖς
 μεγάλαις πολιτικαῖς ἰδέαις τῆς γεννησάσης καὶ παιδευσάσης αὐτὸν
 γενεᾶς. Γεννηθεὶς (1) ἐν χρόνοις μεγάλων ἱστορικῶν ἐξελίξεων καὶ τυ-
 χῶν ἀνατροφῆς καὶ παιδεύσεως ὑγιоῦς καὶ λίαν ἐπιμελοῦς ὑπὸ τὴν
 ἐπιβλεψιν τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τὴν διευθύνσιν ἀνδρῶν παιδα-
 γωγῶν καὶ διδασκάλων σπουδαίων, νεώτατος ἐτι ὢν τὴν ἡλικίαν διε-
 κρίνετο ἐπὶ μεγάλη φιλομαθεῖα καὶ φιλεργία. Ὑπὸ τῆς φιλομαθείας δὲ
 ταύτης ἐλαυνόμενος περιηγήθη κατὰ τὰ ἔτη 1814-1817 τὴν Γερ-
 μανίαν, Ἀγγλίαν, Γαλλίαν, εἶτα δὲ καὶ τὰς ἐπαρχίας τοῦ ἀχανοῦς
 Ῥωστικοῦ κράτους. Τῷ 1817 ἐνυμρεύθη τὴν πρεσβυτάτην τῶν θυ-
 γατέρων τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ' καὶ τῆς βασιλίσσης
 Λουίζης, Καρλότταν, τὴν μετονομασθεῖσαν, μετὰ τὴν εἰς τὴν ὀρθό-
 δοξον πίστιν μετástασιν αὐτῆς, Μαρίαν Θεοδωρόβναν (ιδ. Τόμ. Α',
 σελ. 214). Ὅπως δὲ πρὸ τοῦ γάμου, οὕτω καὶ μετὰ τὸν γάμον
 τοῦτον ὁ Νικόλαος ἔμεινε πάντη ξένος εἰς τὰ τῆς πολιτικῆς, ἀσχο-
 λούμενος νῦν μετ' ἰδιαίτερου ζήλου εἰς μελέτας στρατιωτικὰς, ἐν αἷς
 οὐ μόνον θεωρητικῶς ἐτελειοποιήθη προσηκόντως, ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς
 κατέστη ἀληθὴς στρατιωτικὸς ἀνὴρ ρυθμίζων ὅλως στρατιωτικῶς τὸν
 βίον αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ἐκ τοῦ τοιούτου βίου ὁ ἀπροσδόκητος τοῦ ἀδελφοῦ
 θάνατος ἐκάλεσε τὸν Νικόλαον εἰς τὸν θρόνον τὸν περιβάλλοντα το-

(1) Ἐν ἔτει 1796 15/27 Ἰουνίου.

σαύτην δύναμιν καὶ ἀρχὴν τὸν κατέχοντα αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοσαύτας ἐπιβάλλοντα εὐθύνας ἠθικὰς τῷ ἡγεμόνι τῷ ἔχοντι συνείδησιν τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἀποστολῆς, ὁ Νικόλαος ἐζήτησε νὰ ὑψωθῇ καὶ ὑψώθῃ εἰς τὸ ὕψος τῆς θέσεως αὐτοῦ καθιστάμενος οἰονεὶ ἐνσάρκωσις τῆς ιδέας τοῦ Τσάρου. Ἡ ἐπιβάλλουσα φωνὴ καὶ ἡ ἄλλη ἐξωτερικὴ παρὰστασις, ἡ σιδηρὰ θέλησις, ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι διηνεκῶς καὶ ἐξετάζειν τὰς ὑπηρεσίας τῆς κυβερνήσεως πολλάκις μέχρι τῶν ἐσχάτων λεπτομερειῶν, ἡ μετὰ πάθους ἀφοσίωσις, ἣν ἐδείκνυε πρὸς τὸν στρατὸν ὁ πάντοτε σχεδὸν τὸ ξίφος περιζωσμένος μονάρχης, καὶ ἡ πατριαρχικὴ, συνήθης καὶ οἰκεία πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ἄμσος παρὰστασις ἀπειργάζοντο ἐν αὐτῷ τὸν ἀληθῆ πατριαρχικὸν αὐτοκράτορα καὶ πατέρα τοῦ λαοῦ. Ὁ Νικόλαος δὲν ἦτο προοδευτικὸς ὑπὸ τὴν συνήθη πολιτικὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος, ἀλλ' ὡς Ῥώσσοις ἡγεμόνι ἦτο ἱκανῶς προοδευτικὸς ὑπὸ τὴν πραγματικὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος. Δὲν ἦτο φίλος μεταρρυθμίσεων ριζικῶν, ἀλλ' οὐχ ἥττον προῆγε τὸν πολιτισμὸν ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ βραδέως καὶ ἀσφαλῶς, προσέχων τὸν νοῦν πρὸ πάντων εἰς μεταρρυθμίσεις πρακτικὰς τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Δὲν ἦτο, ὡς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, θιασώτης θεσμῶν συνταγματικῶν φιλελευθέρων, ἀλλ' ἤθελε νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ῥωσσίαν διὰ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ συστήματος τοῦ Τσαρισμοῦ ὑπὸ τὴν ἀρίστην τούτου μορφήν καὶ ἐνέργειαν. Μεγάλων καὶ ἐπικινδύνων μεταρρυθμίσεων κοινωνικῶν δὲν ἐπελάβετο ὁ Νικόλαος. Τὸ μέγα κοινωνικὸν ζήτημα τῆς δουλοπαροικίας, ὅπερ αὐδ' ὁ ἰδεόφρων Ἀλέξανδρος διενεόηθη ἢ ἐτόλμησε νὰ λύσῃ, δὲν ἐπεχείρησεν ὁ Νικόλαος νὰ λύσῃ ριζικῶς. Ἀλλ' ὅμως μέτρα ἀποβλέποντα εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν δούλων ἐλήφθησαν καὶ ὑπὸ τοῦ Νικολάου, ὅπως ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Νικόλαος ἐπεδοκίμαζε καὶ ἐνεθάρρυνε τοὺς μεγάλους γαιοκτῆμονας τοὺς παρέχοντας ἐλευθερίαν τοῖς ἐν τοῖς κτήμασιν αὐτῶν δουλοπαροίκις, ἀλλὰ δὲν ἐπέβαλλεν αὐτοῖς τὴν τοιαύτην προᾶξιν. Διάταγμα δὲ αὐτοκρατορικὸν ἐκδοθὲν τῷ 1842 προσδιορίζον τοὺς ὅρους τῆς ἐλευθερώσεως τῶν δουλοπαροίκων διηκολύνη τὸ ἔργον τῆς κατὰ μέρος χειραφετήσεως (1). Ἡ προαγωγὴ τῶν ὑλικῶν συμφερόντων τοῦ κράτους, ἡ αὐξήσις τῆς εὐημερίας τῶν πόλεων διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐμπορίας καὶ βιομηχανίας καὶ τῶν μέσων τῆς συγκοι-

(1) Ἵνα νοήσῃ τις ὅποσον μέγας ἦτο τότε ἐν Ῥωσίᾳ ὁ ἀριθμὸς τῶν δουλοπαροίκων, ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ ὅτι τῷ 1838 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλευθέρων γεωργῶν περιωρίζετο εἰς 72844.

Ὁ Νικόλαος Α' αὐτοκράτωρ πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν

νωνίας ὑπῆρξε προσφιλὲς μέλημα τοῦ Νικολάου. Ἐν τοῖς ἔργοις δὲ τούτοις ἄξιον σημειώσεως ἰδίως εἶναι ὁ πρῶτος ἐν Ῥωσσίᾳ σιδηρόδρομος ὁ μεταξὺ Πετροπόλεως καὶ Μόσχης καὶ αἱ ἐργασίαι αἱ γινόμεναι πρὸς τὴν διὰ διώρυχος ἔνωσιν τῶν ποταμῶν Βόλγα καὶ Δῶν καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς διὰ τοῦ Δανάπρεως ναυσιπλοίας.

Μεγίστην προσοχὴν ἔδωκεν ὁ Τσάρος καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δημοσίας παιδεύσεως ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ λαῶ, καὶ ἐνταῦθα ἀκριβῶς δηλοῦται τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τῆς κυβερνήσεως τοῦ Νικολάου. Πλεῖστα ἐπ' αὐτοῦ ἰδρῦθησαν παιδευτήρια (1) καὶ ἱκανὰ ἐνομοθετήθησαν μέτρα πρὸς διέδοσιν τῆς παιδείας καὶ βελτίωσιν τῆς διδασκαλίας. Ἄλλ' ἤθελεν ἐνταυτῇ ὁ Νικόλαος τὴν παιδευσιν ταύτην νὰ καταστήσῃ ὑγιᾶ, ἐθνικὴν, συντηρητικὴν, ἀπηλλαγμένην πάσης φθοροποιᾶς ἐπιδράσεως ἐπὶ τὸν ἠθικὸν καὶ τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ Ῥωστικοῦ λαοῦ. Ἡ ἐθνικὴ παιδευσις, ἡ σπουδὴ τῆς ἐθνικῆς γλώσσης, φιλολογίας καὶ ἱστορίας ἔλαβον προνομιοῦχον θέσιν ἐν τοῖς Ῥωστικοῖς παιδευτηρίοις καὶ ἔπαυσεν ἡ προτίμησις ἡ παρεχομένη εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ξένων Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν καὶ φιλολογιῶν. Ὅσον ὁ Νικόλαος ἐτίμα τὴν ἀληθῆ ἐπιστήμην καὶ τοὺς μεγάλους ἐπιστήμονας, τοσοῦτον ἐδεδεύσαστο τὰ προϊόντα τῆς μὴ σοβαρᾶς φιλολογίας, τῆς ἐπιδρώσης ὀλεθριῶς ἐπὶ τὰ ἦθη καὶ τὸν βίον. Δασμοὶ βαρύντατοι ἐπεβάλλοντο εἰς τὰ προϊόντα τῆς Γαλλικῆς φιλολογίας τῆς ἐπὶ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου (ἰδ. σελ. 198) καὶ ἰδίως εἰς τὰ μυθιστορήματα καὶ ποιήματα τὰ μὴ ἔχοντα ὑπόθεσιν ἀκραίως ἠθικὴν. Ἐπεβάλλοντο δὲ μεγάλοι περιορισμοὶ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν παιδευσιν τὴν γενομένην ἐν Ῥωστικαῖς οἰκογενείαις ὑπὸ παιδαγωγῶν Εὐρωπαίων, ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν.

Ἡ προαγωγὴ τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Νικολάου κατὰ μέγα μέρος ἔργον τῆς κυβερνήσεως αὐτῆς, ἐνεργούσης τοῦτο διὰ δημοσιεύσεων ἐπιστημονικῶν καὶ δι' ὑποστηρίξεως καθαρῶς ἐπιστημονικῶν ἑταιρειῶν καὶ ἐπιτροπειῶν. Ὅτι δὲ ἡ αὐστηρὰ λογοκρισία ἢ ἐφαρμοζομένη ἐπὶ τοῦ Νικολάου ἀπέβλεπεν ἀπλῶς εἰς τὴν

(1) Ἐπὶ τοῦ Νικολάου εἰς τὰ ὑπάρχοντα ἐν Ῥωσσίᾳ Πανεπιστήμια (ἰδ. Τόμ. Α', σελ. 531) προσετέθη καὶ τὸ ἐπὶ τούτου ἰδρυθὲν τοῦ Κιέβου. Ἄλλ' ἐπ' αὐτοῦ, ὡς εἶδαμεν, κατελύθη τὸ Πολωνικὸν πανεπιστήμιον τῆς Βίλνας. Πρὸς τοὺτοις ἰδρῦθησαν καὶ πολλαὶ στρατιωτικαὶ σχολαί, καὶ ἰδίως ἡ Ἀκαδημία ἡ στρατιωτικὴ, ἔτι δὲ καὶ Σχολὴ νομικὴ καὶ Πολυτεχνεῖον.

πρόληψιν τῶν ὀλεθρίων ἐπηρεϊῶν τῆς ξένης φιλολογίας ἐπὶ τὸν βίον τοῦ Ῥωστικοῦ λαοῦ, οὐχὶ δὲ εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἀποδείξεις εἶναι ἡ μεγάλη γονιμότης καὶ ἀνάπτυξις, ἣν ἔλαβεν ἡ Ῥωστικὴ φιλολογία ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Νικολάου, ὅποτε ἤνθησαν οἱ μεγάλοι Ῥῶσσοι ποιηταὶ (Λερμοντόφ, Κόλτσεφ, Γριβοιέδωφ, Γόγωλ, Τουργένιεφ καὶ ὁ μέγιστος τῶν Ῥώσσων ποιητῶν καὶ εἰς τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς Εὐρώπης Πούσκιν) καὶ μυθιστοριογράφοι (Γουτσέρωφ, Γρεγόροβιτς, Δαστοίεσκη) καὶ ὁ μέγας μουσουργὸς Γλίνκας (ὁ συνθέσας τὸ περίφημον μελόδραμα « Ἡ ζωὴ ὑπὲρ τοῦ Τσάρου »). Τὸ δὲ ὅλως ἐθνικὸν καὶ πρωτότυπον καὶ ἡ ζωτικὴ γονιμότης τῆς Ῥωστικῆς φιλολογίας ἀπεδείκνυσεν οὐχὶ τὴν ἀκίνησιν, εἰς ἣν δῆθεν κατεδικάζετο ἐν Ῥωσίᾳ ἐπὶ τοῦ Νικολάου τὸ Ῥωστικὸν πνεῦμα, ἀλλὰ τὸναντίον τὴν στάσιν, ἣν ἐλάμβανεν ἡ ἀκραίφωδως ἐθνικὴ πνευματικὴ κίνησις ἀπέναντι τῆς μέχρι τοῦδε ξένης καὶ τεχνικῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ τοιαύτη ὑπὸ ἀκραίφωδως ἐθνικὸν πνεῦμα ἀνάπτυξις τῆς Ῥωστικῆς φιλολογίας συνδυάζεται μετὰ τῆς τάσεως τῆς ἀρξαμένης ἰδίως ἐπὶ τοῦ Νικολάου Α' πρὸς ἀφομοίωσιν ἐθνικὴν Ῥωστικὴν τῶν ποικίλων ἐν τῷ Ῥωστικῷ κράτει ἐθνικῶν στοιχείων (1). Ἡ καθαρῶς ἐθνικὴ καὶ Ῥωστικὴ τάσις καὶ κίνησις αὕτη, ἥτις εἶναι πολὺ διάφορος τῆς ὕστερον ἀρξαμένης Πανσλαβιστικῆς κινήσεως, δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν βιαιάν ἐθνικὴν ἀφομοίωσιν τῶν ξένων πρὸς τὸ Ῥωστικὸν ἔθνος Ἀσιατικῶν, καὶ πρὸ πάντων Μωαμεθανικῶν, ἰθὺν, τῶν οἰκούντων ἐν τῷ Ῥωστικῷ κράτει, οὐδ' εἰς αὐτὴν τὴν τῶν Πολωνῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀφομοίωσιν τῶν λαῶν ἐκείνων, οἵτινες, ὄντες κατὰ βᾶθος Ῥῶσσοι, ἕνεκα ἐφημέρων πολιτικῶν δεσμῶν πρὸς τοὺς Πολωνοὺς εἶχον πρὸ αἰῶνων προσέλθει εἰς τὸν *Οὐνιτισμὸν* καὶ ἕνεκα τῆς τοιαύτης θρησκευτικῆς διαφορᾶς ἀπεξενούντο ἠθικῶς πρὸς τὴν

(1) Τῷ 1838 ἐξεδόθη ἐν Ῥωσίᾳ βιβλίον τι ἐπιγραφόμενον ἡ « Εὐρωπαϊκὴ πενταρχία » ἐν ᾧ ἐξετίθετο ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ Ῥωσσία οὐχὶ ἀπλῶς διὰ τῆς ὑπεροχῆς τῶν ὄπλων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἠθικῆς ὑπεροχῆς τῆς πίστεως πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν πρώτην ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν θέσιν. Ὡς ἀπαραίτητον δὲ παρίστατο ἐν τῷ βιβλίῳ ἡ ἐν τῷ Ῥωστικῷ κράτει ἐνότης τῆς γλώσσης διὰ τῆς ἀπολύτου ἐπικρατήσεως τῆς Ῥωστικῆς γλώσσης καὶ ἡ ἐνότης τῆς πίστεως, ἡ ὀρθόδοξος δὲ πίστις ἐκηρύσσεται ἡ μόνη ἀληθὴς καὶ ἠθικῶς ἰσχυρὰ πίστις, ἥς ἡ πνευματικὴ ὑπεροχὴ καὶ ὀριστικὴ νίκη ἐπὶ τὰς ἐκκλησίας τῆς Εὐρώπης ἐθεωρεῖτο ἀναμφέβητος. Τὸ βιβλίον ἐθεωρήθη συνταχθῆν ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῶν περὶ τὸν αὐτοκράτορα.

Ῥωσικὴν ἐθνότητα. Οἱ Οὐνῖται οὗτοι οἱ οἰκοῦντες ἐν ταῖς ἄλλοτε παροδικῶς εἰς τὸ Πολωνικὸν κράτος προσαρτηθείσαις Ῥωσικαῖς χώραις (ιδ. σ. 103-4) ἐπέστρεψαν νῦν τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ὀρθοδοξίας οὐχὶ μὲν βιαίως, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ ἄνευ ἠθικῆς ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως ἐνεργείας (1). Ἐντεῦθεν μεγάλη ἡγέρθη κατακραυγὴ ἐν τῇ μισορρώσῳ Εὐρωπαϊκῇ δημοσίᾳ γνώμῃ κατὰ τοῦ θρησκευτικοῦ καταδιωγμοῦ καὶ τοῦ βιαίου προσηλυτισμοῦ τοῦ ἀσκουμένου ἐν Ῥωσίᾳ ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἐπίσης δὲ καὶ ἄλλα τινὰ μέτρα ληφθέντα ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν ταῖς ὑπὸ Προτεστάντων τὸ πλεῖστον οἰκουμέναις Βαλτικαῖς ἐπαρχίαις ἤγειραν μέγαν θόρυβον παρὰ τοῖς Προτεστάνταις τῆς ἄλλης Εὐρώπης διὰ αὐτὴν κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως ἀσκουμένην ἐν Ῥωσίᾳ βίαν» (2). Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἐν κράτει οὕτως ἀπολυταρχικῶς κυβερνωμένῳ, ὅπως τὸ Ῥωσικόν, ὅπου μόνῃ ἡ προσωπικὴ ἐπέμβασις τοῦ αὐτοκράτορος ἡδύνατο νὰ τηρήσῃ τὸ μέτρον καὶ τὸν κανόνα τῆς αὐστηρᾶς δικαιοσύνης, τὰ μνημονευθέντα ὑπὲρ τῶν δικαίων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως μέτρα δὲν ἡδύνατο νὰ ἐκτελεσθῶσι καὶ ἄνευ τινὸς καταχρήσεως τῆς ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς ἰσχύος ἐκ μέρους τῆς ἐξουσίας. Ἐν γίνεσι δὲ ἡ ἐπὶ τοῦ Νικολάου τὸ πρῶτον ἀρξάμενη μεγάλη ἐν Ῥωσίᾳ ἐθνικὴ κίνησις, ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὐτοῦ κατὰ μέγα μέρος προαγομένη καὶ ρυθμιζομένη, ἐστηρίζετο πρὸ πάντων ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ κράτους τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως ἐν τῇ Ὀρθοδοσίᾳ καὶ ἐπὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Ῥωσικῆς γλώσσης (3). Ὅ,τι ἡ Γαλλικὴ βασιλεῖα ἐπεχείρησε καὶ ἐξετέλεσεν ἐν μέρει βιαίως κατὰ τὸν ΙΣ' καὶ ΙΖ' αἰῶνα, ὅ,τι ἡ Ἀγγλικὴ βασιλεῖα ἀπεπειράθη ἐν μέρει νὰ κατορθώσῃ διὰ τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας, τοῦτο ἐπὶ εὐρυτέρων βάσεων, ἀλλὰ διὰ πολὺ ἡπιωτέρων μέτρων ἐξῆται νὰ πραγματοποιήσῃ ἡ Ῥωσσία τοῦ Νικολάου Α' (1).

(1) Ἡ τῇ 1839 ἐν Πολωνίᾳ συνελθοῦσα, ἐνεργεῖα τῆς Κυβερνήσεως, σύνοδος τῶν Οὐνιτῶν ἐπισκόπων καθιέρωσεν ἐπίσημους τὴν ἐνωσιν τῶν Οὐνιτικῶν ὀρθοδόξων ἐπισκοπῶν μετὰ τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας.

(2) Ἐν ταῖς ὑπὸ Οὐνιτῶν Ῥώσων οἰκουμέναις παλαιαῖς Πολωνικαῖς ἐπαρχίαις κατηργήθησαν τῇ 1832 δι' αὐτοκρατορικοῦ οὐκαζίου 202 μοναστήρια Καθολικά. Διὰ τῶν ἠθικῶν ἐνεργειῶν δὲ τοῦ ὀρθοδόξου Κλήρου ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν προσερχομένων Λουθηρανῶν ἀγροτῶν ἀνῆλθετο εἰς χιλιάδας. Ἐπεδλήθησαν δὲ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ταύταις καὶ διάφοροι περιορισμοὶ εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν φροντιστηρίων.

(3) Καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους δὲ ἐπεδλήθησαν πολλοὶ περιορισμοί, ἰδίως δὲ ὑπεχρεώ-

Ἀξιομνημόνευτον ἔργον τῆς βασιλείας τοῦ Νικολάου ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔποψιν εἶναι καὶ ἡ ἐπιχειρηθεῖσα κωδικοποίησις τῶν Ῥωστικῶν νόμων. Τὸ πρῶτον ἀτελεῖς πρὸς τοῦτο βῆμα εἶχε γίνεσθαι ἐπὶ τοῦ Πέτρου τοῦ μεγάλου. Ἀκολουθῶς ἡ Αἰκατερίνη ἡ μεγάλη συνέστησε μεγάλην ἐπιτροπείαν νομοθετικὴν σκοποῦσαν τὴν ἐκδοσιν καθολικῆς ὁμοιομόρφου νομοθεσίας δι' ἀπάσας τὰς Ῥωσικὰς χώρας. Ἀλλὰ τὸ μέγα τοῦτο ἔργον, μεθ' ὅλην τὴν ἐπιμελῆ ἐκλογὴν τῶν ἀνδρῶν, εἰς οὓς ἀνετίθη, καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἐπιμονήν, μεθ' ἧς ἐπεδιώχθη ἡ πραγμάτωσις αὐτοῦ, ἀπέτυχεν ἔνεκα τῶν ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν τῶν παρεμβαλλομένων εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ. Ὁ Ἀλέξανδρος Α΄ ἐπέχειρσεν διὰ τοῦ περιφήμου Σπεράνσκη νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον. Ἀλλὰ τοῦτο κατωρθώθη μόνον ἐπὶ τοῦ Νικολάου τῷ 1846 μετὰ πολλῶν ἐτῶν ἐργασίαν. Τοιοῦτος ἐν κεφαλαίῳ ὑπῆρξεν ὁ χαρακτήρ καὶ αἱ πράξεις τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Νικολάου Α΄.

Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Νικολάου Α΄. — Τὸν καθόλου χαρακτῆρα τῆς ἐξωτερικῆς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου Α΄ πολιτικῆς ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίως ἀπέναντι τῶν μεγάλων συντηρητικῶν μοναρχιῶν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἐσκιαγραφήσαμεν ἤδη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν μακρῶν πολιτικῶν καὶ διπλωματικῶν περιπετειῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐνταῦθα δὲ εἶδομεν καὶ τὴν πρὸς τὴν Τουρκίαν πολιτικὴν ἐν τῇ πρώτῃ φάσει αὐτῆς, ὅποτε μετὰ παροδικὴν ἐπανάληψιν τῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1821 διχασμειῶν σχέσεων, ἐξερράγη ὁ πόλεμος τῶν ἐτῶν 1828-1829 ὁ ἀπολήξας εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τὴν κατὰ μικρὸν ἐγκαίνισιν φιλικωτάτων σχέσεων μεταξύ τοῦ Τσάρου καὶ τοῦ Σουλτάνου. Τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου τούτου ὡς καὶ τὴν τοῦ ἀμέσως μετὰ τοῦτον ἐπασχολήσαντος τὸν Νικόλαον μεγάλου ἐπαναστατικοῦ πολέμου τῆς Πολωνίας ἀφηγήθημεν ἤδη ἐν ἄλλοις κεφαλαίοις τοῦ βιβλίου τούτου. Πρὶν ἢ δὲ ἀκολουθήσωμεν ἐνταῦθα τὴν περαιτέρω ἀνέλιξιν τῶν μετὰ τὸν μνημονευθέντα πρὸς τὴν Τουρκίαν πόλεμον ἐγκαίνισθαι πρὸς τὴν Τουρκίαν σχέσεων, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ σπουδαιότατον μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 1830-53, ἀποτελοῦσι δ' ἐνταῦθ' καὶ τὸ κύριον καὶ σπουδαιότατον ἀντικείμενον τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Νικολάου Α΄, ἀφηγοῦμεθα διὰ βρα-
 θσαν οὗτοι νὰ μὴ μετέρχωνται τὴν ὑπ' αὐτῶν συνήθως ἀσκουμένην ἐμπορίαν τῶν πνευματικῶν ποτῶν εἰμὴ ἐν ταῖς πόλεσιν.

χέων τὰ κατὰ τὴν καθόλου ἀπέναντι Ἀσίας καὶ Εὐρώπης πολιτικὴν τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου. Καὶ πρῶτον ἀρχόμεθα ἀπὸ τῶν ἐν Ἀσίᾳ πολέμων.

Ὁ Περσικὸς πόλεμος (1826-1828).—Ὁ πρῶτος πόλεμος, τὸν ὅποιον ἐπεχείρησεν ὁ Νικόλαος μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον, ἦτο ὁ κατὰ τοῦ Σάχου τῆς Περσίας Φίτ'Ααλῆ. Διενέξεις ἐκατέρωθεν περὶ ὑπερβάσεως τῶν περὶ τὸν Καύκασον ὀρίων καὶ περὶ ἐπιδρομῶν, φανατισμὸς θρησκευτικὸς ἐναντίον τῆς Ῥωσσίας ἐξαπτόμενος ἐν Περσίᾳ ὑπὸ μολλᾶδων κηρυσσόντων τὸν ἱερὸν πόλεμον, ἡ ἀγέρωχος ἀπέναντι τῆς Περσικῆς ἀρχῆς διαγωγὴ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἐπαναστάσεως στρατηγοῦ Γερμελώφ, γενικοῦ διοικητοῦ τοῦ Καυκάσου (ἴδ. Τόμ. Β', σελ. 415 καὶ 499) διατάραξαν τῷ 1826 τὴν πάντοτε ἐπισηφαλῆ μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν εἰρήνην. Ὁ περίφημος διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν στρατηγικότητα Ἀβδᾶς Μιρζάν, υἱὸς καὶ ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ Σάχου, διαβὰς τὰ σύνορα παρὰ τὸν Ἀράξην μετὰ στρατοῦ ἱκανῶς πολυαριθμοῦ, ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ οὐοίου οὐκ ὀλίγοι ὑπῆρχον Ἀγγλοὶ ἀξιωματικοὶ ὑπηρετοῦντες τῷ Σάχῃ, ἐπήρχετο κατὰ τῆς πρωτευούσης τῆς Ὑπερκαυκασίας, τῆς Τιφλίδος. Ἀλλ' ἡ ταχίσια ἀποστολὴ τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ Πάσκεβιτζ καὶ ἡ ἥρωικὴ ἀντίστασις μικροῦ τινος φρουρίου ἐπισχοῦσα ἐπὶ ἑξ ἑβδομάδας τῶν Περσικῶν στρατῶν ἔδωκε καιρὸν τοῖς Ῥώσοις νὰ συγκεντρώσωσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Ὁ Πάσκεβιτζ σπεύσας εἰς τὸ πεδίου τοῦ πολέμου ἐνίκησε τὸ μὲν πρῶτον παρὰ τὴν Ἐλισαβετούπολιν τὴν ἀπὸ 18 χιλιάδων ἀνδρῶν συγκειμένην προφυλακὴν τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ, εἶτα δὲ παρὰ τὸν ποταμὸν Δζεχάν κατέτρόπως καὶ διεσκέδασε μετὰ στρατοῦ ἥττονος τῶν 10 χιλιάδων ἀνδρῶν τὸν πενταπλάσιον ἐχθρικών στρατὸν καὶ ἀπώθησε τὰ λείψανα τούτου πέραν τοῦ Ἀράξου. Μετ' ὀλίγον δὲ ὁ εἰς στρατάρχην ἤδη προβιβασθεὶς Πάσκεβιτζ, οὐδαμῶς λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς ἀπειλὰς τῆς Ἀγγλίας, ἥτις διὰ συνθήκης συνομολογηθείσης ἐν Τεχεράν ὑπεσχίθη τῇ Περσίᾳ στρατιωτικῆς ἐπικουρίας καὶ παροχὴν 5 ἑκατομμυρίων φράγκων, διέβη τὸν Ἀράξην καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ Περσικὸν ἔδαφος καὶ προσλαβὼν νέας ἐπικουρίας ἐπόρθησε (1/13 Ὀκτωβρίου 1827) τὸ Ἐριβάν (ἐξ οὗ καὶ προσέλαβε καὶ τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν Ἐριβάνσκι) καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ταυρίδα. Ἡ ὁμητικὴ αὕτη πορεῖα τοῦ Ῥωστικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ Ῥώσου στρατάρχου ἠνάγκασε τὸν Σάχην νὰ ζητήσῃ εἰρή-

νην, ἥτις καὶ παρεχωρήθη αὐτῷ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Τουρκιμέν-Τσαῖ (10/22 Φεβρουαρίου 1828), δι' ἧς προσηρτῶντο εἰς τὸ Ῥωσικὸν κράτος αἱ ἐπαρχίαι τῆς Ἐριβάν καὶ Ναχτισεβάν, ἀπεινέτο δὲ εἰς αὐτὸ ἀποξημῖωσις πολεμικῇ 20 ἑκατομμυρίων, ἡσφαλίζοντο δὲ τοῖς Ῥώσοις ὑπηκόοις σπουδαῖα ἐμπορικὰ πλεονεκτήματα.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1829) διαρκούντος ἔτι τοῦ κατὰ τὸ 1828 ἀμέσως μετὰ τὸ πέραν τοῦ Περσικοῦ πολέμου ἀρξαμένου Τουρκικοῦ πολέμου καὶ καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἐριβάνσκις νικηφόρος προήλαυεν εἰς τὴν Τουρκικὴν Ἀρμενίαν, μικροῦ δεῖν νέος ἐκηρύσσεται πόλεμος κατὰ τῆς Περσίας ἕνεκα τῆς σφαγῆς τοῦ ἐν Τεχεράνῃ Ῥώσου ἀπεσταλμένου, ὅστις ἦτο ὁ μνημονευθεὶς ποιητὴς Γριβοῦδωφ (ιβ. σελ. 428), καὶ τοῦ ἄλλου προσωπικοῦ τῆς πρεσβείας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Περσικὴ αὐλὴ διεμαρτυρήθη ἐπισήμως καὶ ἐντόνως κατὰ πάσης ἀποδιδομένης αὐτῇ συμμετοχῆς εἰς τὸ γεγονός καὶ παρέστησεν αὐτὸ ὡς ἔργον τοῦ φανατικοῦ πλήθους καὶ ἱκανοποίησε προσηκόντως τὴν Ῥωσικὴν αὐλὴν διὰ τῆς εἰς Πετροῦπολιν ἀποστολῆς αὐτοῦ τοῦ διχόδου Ἀββᾶ Μιρζάν, ὁ τοῦ νέου πολέμου κίνδυνος ἀπεσοδύθη. Ἐκτοτε ἡ Περσία συναίσθανομένη τὴν ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας ἀδυναμίαν αὐτῆς ἀπέσχε πάσης ἐχθρικῆς ἐπιδειξέως πρὸς τὴν Δύναμιν ταύτην· τοῦναντίον δὲ ἐθεράπευσε τὴν φιλίαν καὶ εὐνοίαν αὐτῆς καὶ διὰ τῆς ὁσημέραι αὐξανομένης ἐν τῇ χώρᾳ Ῥωσικῆς ἐπιρροῆς περιέστη κατὰ μικρὸν εἰς θέσιν ἠθικῆς ἐξαρτήσεως ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ῥωσικοῦ κράτους.

Ὁ ἐν Καυκάσῳ πόλεμος. — Ἀρότου ἡ Ῥωσσία ἐπὶ τῆς Αἰκατερίνης Β', ἐν μέρει δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', ἐξέτεινε καὶ ἐστερέωσε τὸ κράτος αὐτῆς πέραν τοῦ Καυκάσου, ἡ μεγάλη αὕτη ὀρεινὴ γραμμὴ ἡ ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Κασπίας μετὰ τῶν ἀπειραριθμῶν μικροτέρων ὀρεινῶν διακλαδώσεων καὶ κοιλάδων αὐτῆς ἀπετέλει μέγα καὶ ἰσχυρότατον φρούριον φυσικὸν τῆς Ῥωσσίας ἀμυντικὴν μὲν κατέχον θέσιν διὰ τὸ Εὐρωπαϊκὸν αὐτῆς κράτος, ἐπιθετικὴν δὲ διὰ τὰς ἐν Ἀσίᾳ στρατείας καὶ κατακτήσεις. Ἀλλ' ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ὀρεινῇ γραμμῇ, μεθ' ὅλην τὴν ἐπισήμως ἐπικρατοῦσαν Ῥωσικὴν ἀρχήν, ἐν ταῖς δυσχωραῖς τῶν ὀρέων καὶ δασῶν κατὰ μεγάλας ἐκτάσεις ὄκουν φυλαὶ Μωαμεθανικαὶ πολεμικώταται, ἐν αἷς ὀνομαστόταται ἦσαν ἡ τῶν Κιρκασίων καὶ ἡ τῶν Ἀβασγῶν, ἐντελῶς ἀνυπότακτοι εἰς τὴν Ῥωσσίαν παρενοχλοῦσαι πολυεθῶς τὴν ἐμπέδωσιν τῆς Ῥωσικῆς ἀρχῆς καὶ ταράττουσαι τὴν ἀσφά.

λειαν τῆς χώρας. Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν φυλῶν τούτων ἐκτεινόμεναι μέχρι τῶν παραλίων καθίστων ἐπισφαλῇ καὶ κατὰ τὰ ἀνατολικά παρὰ τὸ Εὐξείνου τὴν Ῥωσσίαν ἀρχὴν καὶ ἐκώλυον τὴν ἀσφαλῆ συγκοινωνίαν μεταξὺ τῶν παραλίων πόλεων. Βασιλεύοντος ἔτι τοῦ Ἀλεξάνδρου Α΄ σπουδαῖαι ταραχαὶ εἶχον ἐκρηγῇ ἐν τῷ Καυκάσῳ μεταξὺ τῶν Κιρκασίων, ἐν οἷς εἶχε φανῇ ὡς θεόπνευστος ἀρχηγὸς ὁ ἱμάμ (1) Γαζῇ Μολλάς, κηρύττων πανταχοῦ πόλεμον ἀμείλικτον καὶ αἰώνιον ἐναντίον τῶν ἀπίστων καὶ εἰς πάντας ἐμπνέων φανατισμὸν καὶ πολεμικὴν μαγίαν ἐναντίον τῶν Ῥώσων. Κατὰ τοῦ πολέμου τούτου πεμφθεὶς ὁ Γερμολῶφ τῷ 1825 ὡς διοικητὴς τοῦ Καυκάσου (ἰδ. σελ. 432) ἐξέπεμψε κατ' αὐτοῦ διαφοροὺς στρατείας, ἀλλὰ μόλις μετὰ ἑξαετίας (τῷ 1831) κατῴρθησεν ὁ στρατηγὸς Ῥόζιν νὰ κατανικήσῃ τὸν φοβερὸν πολέμιον ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Χιμρὺ (6/18 Ὀκτωβρίου), ἐν ᾗ ὁ ἱμάμ Γαζῇ Μολλάς ἔπεσε διατρυπηθεὶς ὑπὸ πολλῶν Ῥωσικῶν σφαιρῶν. Ἀλλὰ νῦν διεδέξατο τοῦτον ὡς ἱμάμ ὁ ἐκ τῶν συντρόφων αὐτοῦ Σέχ (2) Σιαμίλ ἔτι δεινότερος ἀναδειχθεὶς ἐν τοῖς κατὰ τῶν Ῥώσων πολέμοις καὶ μείζονα κτησάμενος ἐντὸς μικροῦ φήμην, δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν ἐν τοῖς ὁμοφύλοις αὐτοῦ. Ὁ Σιαμίλ, κατορθώσας νὰ ἐνώσῃ τὰς διὰ ποικίλων θρησκευτικῶν αἱρέσεων διηρημένας πρὸς ἀλλήλας φυλάς εἰς ἐνότητα πίστεως, ἐπησχόλησε διηνεκῶς ἐπὶ πέντε καὶ εἴκοσιν ἔτη τοὺς ἀρίστους τῶν Ῥώσων στρατηγῶν καὶ 200 χιλιάδας στρατοῦ Ῥωσικοῦ. Δὲν παρῆλθε σχεδὸν ἔτος, καθ' ὃ δὲν ἐξεπέμφθη κατὰ τοῦ τρομεροῦ ἱμάμ μία νέα στρατεία. Καὶ ὁμως οὐδεμία τούτων ἐπετύγχανε τοῦ σκοποῦ. Καὶ νικῶντες ἐπὶ μικρὸν οἱ Ῥῶσοι καὶ διὰ φρουρίων ἐξασφαλίζοντες τὰς καταληφθείσας χώρας, ἦσαν καταδεδικασμένοι νὰ βλέπωσι μετ' ὀλίγον τὰ φρούρια ταῦτα προσβαλλόμενα καὶ καταστρεφόμενα. Καὶ νικῶντες οἱ Ῥῶσοι ἐν ταῖς ἐκ τοῦ συστάδην μάχαις διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πυροβολικοῦ, ἦσαν πάντοτε ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς αἰφνιδίους προσβολὰς τῶν μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος ἐπιπιπτόντων καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος ἐξαφανιζομένων πολεμίων. Ὅποτε τῷ 1839 ἐκυριεύθη τὸ περίφημον εἰς δυσπροσιτώτατον ὕψος ἐπὶ βράχου κείμενον φρούριον

(1) ἱμάμ λέγεται πᾶς προϊστάμενος κοινότητος Ἰσλαμικῆς ἀπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ μιᾶς κομῆς μέχρι τοῦ Χαλίφου αὐτοῦ.

(2) Σέχ λέγεται παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς ὁ ἀρχηγὸς οἰουδήποτε τάγματος θρησκευτικοῦ, ἰδίως δ' οὕτω καλοῦνται οἱ ἡγούμενοι τῶν Δερβισικῶν ταγμάτων.

τοῦ Σιαμίλ ‘Αχουλγέν, ἐπὶ στιγμὴν ἐπιστεύθη ὅτι ὁ δεινὸς πόλεμος ἐπεραιώθη διὰ τῆς συλλήψεως τοῦ Σιαμίλ. ‘Αλλ’ οὗτος εἶχεν ἐξαφανισθῆ κατὰ τὴν κατάληψιν τοῦ φρουρίου, ἵνα παρασκευάσῃ νέας ἀπροσδοκῆτους προσβολὰς κατὰ τῶν ‘Ρώσων, αἵτινες νέας προῦκάλεσαν στρατείας ἀνωφελείς. ‘Η τῷ 1841 γενομένη ὑπὸ τοῦ Τολεδικιν στρατεία ὡς καὶ ἡ τῷ ἐπομένῳ ἔτει ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Γράββε ἐπιχειρηθεῖσα ἀπέτυχον ἐντελῶς καὶ ἀπέληξαν εἰς μεγάλας καταστροφὰς τοῦ ‘Ρωσικοῦ στρατοῦ (1). Τότε τέλος ὁ Νικόλαος κατέφυγεν εἰς ἔκτακτόν τι μέτρον διορίσας τὸν στρατηγὸν κόμητα Βοροντζῶφ αὐτοκράτορα στρατηγὸν καὶ διοικητὴν τοῦ Καυκάσου μετ’ ἀπεριορίστου ἐξουσίας, ἀνεξάρτητον παντελῶς ἀπὸ τοῦ ἐν Πιτρουπόλει ὑπουργείου. ‘Αλλὰ καὶ οὕτω οὐδὲν σπουδαῖον ἐγένετο βῆμα πρὸς τὴν περάτωσιν τοῦ πολέμου. Μάτην οἱ ‘Ρῶσοι ἐφήρμωσαν νῦν νέαν μέθοδον πολέμου ἐξολοθρεύσεως διὰ τῆς συστηματικῆς καταστροφῆς τῶν δασῶν καὶ διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν πύργων. Καὶ τὰ ἠθικά δὲ ὅπλα τῆς δωροδοκίας δὲν ὠφέλησαν περισσότερον. ‘Ο ὀρεινὸς πόλεμος διήρκεσεν ἐπὶ δεκαετηρίδας καὶ ὁ ἀήττητος Σέχος ἐπέζησε τοῦ Νικολάου καὶ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, διαρκοῦντος τοῦ ὁποίου ὑποστηρίζομενος καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων οὐ μικρὸν ἀντιπερισπασμὸν ἤγειρεν ἐπὶ τῶν νώτων τῆς ‘Ρωσσίας. Μόνον δὲ μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου τούτου ἐπὶ τοῦ ‘Αλεξάνδρου Β’ ἐπῆλθεν ἡ εἰρήνευσις τοῦ Καυκάσου διὰ τῆς ἡττῆς καὶ παραδόσεως τοῦ Σέχ Σιαμίλ (1859).

‘Η κατὰ τῆς Χίδας στρατεία. — Διαρκούντων τῶν χαλεπῶν ἐν Καυκάσῳ πολέμων ἡ ‘Ρωσσία περιεπλάκη καὶ εἰς ἄλλην χαλεπὴν καὶ δυσχερῆ στρατείαν, τὴν κατὰ τῆς Χίδας. ‘Η Χίβα, ἡ Χωρασμία τῶν ‘Ρωμαϊκῶν χρόνων (Περσίστὶ καλεῖται νῦν ἔτι Χαρίσμ), ἡ ἀποτελοῦσα ὅασιν ἐν μέσῳ τῆς μεγάλης πρὸς ΝΑ. τῆς Κασπίας ἐκτεινομένης ἐρήμου, ἡ μόλις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν μετὰ στρατείαν ἐπιπονωτάτην καταστάσα ὑποτελὲς τῷ ‘Ρωσικῷ κράτει, ἀπείχεν ἐπὶ τοῦ Νικολάου κατὰ 200 λεύγας μακρὰν τῶν ὁρίων τῶν ἐν ‘Ασίᾳ ‘Ρωσικῶν κτήσεων, καὶ οὐδὲν σχέδιον κατακτητικόν, οὐδεμίαν φιλοκτημοσύνην εἴκυσεν τὸν ‘Ρωσικὸν στρατὸν πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο. ‘Αλλ’ ἡ Χίβα ἔτι ἐπὶ τοῦ Πέτρου τοῦ μεγάλου εἶχε δώσει ἀφορμὰς εἰς

(1) Τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Καυκάσου ὑποστήριζον οἱ ‘Αγγλοι κυρίως διὰ τῶν εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου ὑπὸ ‘Αγγλικῶν πλοίων κομιζομένων ὅπλων καὶ ἄλλων πολεμικῶν ἐφοδίων.

στρατείας Ῥωσσικᾶς ἀποτυχούσας. Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπὶ Νικολάου κατὰ Χίβας στρατείαν ἔδωκεν ὁ τῆς χώρας ταύτης ἡγεμὼν ἢ Χάνος Ἀλλάχ Κούλ διὰ τῆς δουλεμπορίας, ἣν μετήρχeto οὗτος αἰχμαλωτίζων Ῥώσους ὑπηκόους διὰ μεγάλων καρβανίων διεξάγοντας ἐμπορίαν ἐν ταῖς χώραις τῆς μέσης Ἀσίας, καὶ ληστεύων τὰ ἐμπορεύματα. Ὁ Νικόλαος, ἵνα θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἐπονείδιστον ταύτην ὕβριν, ἐπεμψέ στρατὸν κατὰ τοῦ Χάνου τῆς Χίβας καθ' ὃν περίπου χρόνον (1849) οἱ Ἀγγλοι, ἐπωφελοῦμενοι τὰς περὶ τοῦ Ἀφγανικοῦ θρόνου ἐριδας τοῦ Σέρ Ἀλῆ πρὸς τοὺς ἄλλους μνηστῆρας, ἐπενέβαινον εἰς τὰ τοῦ Ἀφγανιστάν καὶ κατελάμβανον τὴν Καβούλην (ἰδ. σελ. 160). Ἡ τοιαύτη σύμπτωσις, καὶ σύμπτωσις ἀπλῆ ἐὰν ἦτο, ἔδιδε σοβαρώτερον χαρακτῆρα εἰς τὴν Ῥωσσικὴν κατὰ τῆς Χίβας στρατείαν ἐν περιπτώσει ἐπιτυχῶς περατώσεως αὐτῆς καὶ γονιμώτερον εἰς πολιτικὰ ἀποτελέσματα. Ἀλλὰ τοιοῦτον δὲν ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἡ Ῥωσσικὴ στρατεία ἡ ὀρμηθεῖσα ἀπὸ τοῦ Ὁρεμβούργου ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Περόβσκιν ἐπιχειρήθη μὲν μετὰ μεγάλης προνοίας τῶν ἐπιτηδεῶν κατὰ τὴν διὰ τῶν ἐρήμων χωρῶν διάβασιν, ἀφοῦ χιλιάδες καμήλων ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἀλλ' ὁ δριμύς ἐνσκήψας χειμῶν καὶ ἡ πολλὴ χιών ἐπῆνεγκον δεινὴν φθορὰν ἀνθρώπων καὶ καμήλων, ἀφοῦ ἀνθρώπων μὲν ἀπώλοντο 20 χιλιάδες, καμήλων δὲ 10 χιλιάδες. Οὕτω δὲ ἀπέτυχεν ἐντελῶς ἡ κατὰ τοῦ βαρβάρου Χάνου στρατεία. Ἀλλ' οὐχ ἦττον οὗτος καταληφθεὶς ὑπὸ τρόμου ἐπὶ τῇ κατ' αὐτοῦ ἐπιχειρήσει ἐζήτησε νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν Τσάρον κηρύξας θανατικὴν ποινὴν κατὰ παντὸς Χιβαίου φονεύοντος ἢ συλλαμβάνοντος αἰχμάλωτον Ῥώσον ὑπὴκοον, ἡλευθέρωσε δὲ ὑπὲρ τοὺς 400 Ῥώσους αἰχμαλώτους.

Ῥώσοι καὶ Ἀγγλοὶ ἐν Ἀσίᾳ. Ἡ Ῥωσσία καὶ ἡ Σινικὴ αὐτοκρατορία. — Διὰ τοὺς λόγους, οὓς εἵπομεν, πᾶσα πρὸς τὴν Ἀσίαν στρατιωτικὴ κίνησις τῆς Ῥωσσίας προσελάμβανε χαρακτῆρα ἐπιδειξέως ἐναντίον τοῦ μεγάλου Ἀσιατικοῦ κράτους τῆς Ἀγγλίας καὶ προὐκάλει ὁμοίας κινήσεις Ἀγγλικὰς ἐξ Ἰνδιῶν. Ἡ Ἀγγλία ἐκ παντὸς τρόπου κατεπολέμει τὴν Ῥωσσικὴν ἐπιρροὴν ἐν Ἀσίᾳ. Καὶ ἡ Δύναμις, ἥτις τῷ 1828 δὲν ἐδίστασε νὰ συνομολογήσῃ συνθήκην συμμαχίας πρὸς τὴν Περσίαν τὴν πολεμοῦσαν τότε ἐναντίον τῆς Ῥωσσίας, ἡ Δύναμις αὕτη, ἀρότου ἡ Περσία ὑπέκυψεν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ῥωσσίας, κατεπολέμει πᾶσαν ἐπέκτασιν Περσικὴν πρὸς τὴν

διεύθυνσιν τῶν Ἰνδιῶν. Οὕτω, ὁπότε τῷ 1837-1838 ὁ τὸν Φίτ' Ἀαλὴν Σάχ διαδεξάμενος ἑγγονος αὐτοῦ Μαχμούτ Σάχ (υἱὸς τοῦ Ἀββα Μιρζά, τοῦ ἀποθανόντος πρὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ) ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπὶ τῶν ὀρίων Περσίας καὶ Ἀφγανιστάν κειμένην καὶ ἰδίαν Ἀφγανικὴν ἡγεμονίαν ἀποτελοῦσαν Ἐράτην (τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου κτισθεῖσαν Ἀλεξάνδρειαν τὴν ἐν Ἀρείοις), αἱ Ἀγγλοὶ, διὰ νὰ ματαιώσωσι τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ Σάχου, προέβησαν εἰς πολεμικὴν ἐπίδειξιν διὰ τοῦ στόλου αὐτῶν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Μαχμούτ Σάχ νὰ παραιτήσῃ τὸ κατὰ τῆς Ἐράτης σχέδιον. Οὕτω δὲ ἡ Ἀσία καθίστατο κατὰ μικρὸν στάδιον ἀνταγωνισμοῦ μεγάλου μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Ἀγγλίας.

Τοιοῦτου ἀνταγωνισμοῦ ἀντικείμενον ἤρξατο ν' ἀποτελεῇ λεληθότως καὶ ἡ μεγάλη αὐτοκρατορία τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας, ἡ Κίνα, ἡ γείτων καὶ ὁμορος πρὸς τὰ δύο μεγάλα κράτη. Πρὸς τὸ οὐράνιον κράτος ἡ Ῥωσσία ἀνέκαθεν εἰς φιλικὰς διετέλει σχέσεις καὶ διὰ τῆς καλλιεργείας τῶν τοιούτων σχέσεων μεγάλῃν κατὰ μικρὸν ἐκτῆσατο δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν πολιτικὴν ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Πεκίνου. Κατὰ τὸ δευτέρον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Νικολάου Α΄ ἡ Ῥωσσία διὰ συνθήκης (1827) ἐκτῆσατο τὸ δικαίωμα νὰ διατηρῇ ἐκπαιδευτήριον ἐν Πεκίνῳ, ἵνα παιδεύωνται ἐνταῦθα νέοι ἐκ Ῥωσσίας τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν βίον τῶν Σινῶν. Ἐνθ' δὲ ἡ Ἀγγλία κατὰ τὰ ἔτη 1840-1842 διεξῆγε πόλεμον κατὰ τοῦ Οὐράνιου κράτους, μὴ ἀνεχομένη τὴν ὑπὸ τῆς Σινικῆς κυβερνήσεως ἐπιβληθεῖσαν ἀπαγόρευσιν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ὀπίου, καὶ καθίστατο κυρία τῆς νήσου Χόνκογκ (ἴδ. σελ. 161), ἡ κυβερνήσεις τοῦ Τσάρου ἔδειξε πρόθυμον σεβασμὸν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς κυβερνήσεως τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κίνας τὰς ἀφορώσας τὰ τῆς Κίνας καὶ ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς Ῥώσους ἐμπόρους τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἀπηγορευμένου ἐμπορεύματος ἐντὸς τῶν Σινικῶν ὀρίων. Διὰ τῆς τοιαύτης πολιτικῆς ἡ κυβερνήσις τοῦ Τσάρου εἰρηνικὰς πάντοτε ἐποιοῖτο κατακτήσεις ἐν Κίνᾳ. Καὶ οὐ μόνον ἐμπορικὰς ἐνταῦθα ἐποιοῖτο πρόσδους διὰ τῆς συνομολογήσεως τῆς συνθήκης τοῦ 1852, δι' ἧς πρὸς τῇ μέτρῃ τοῦδε ἐπὶ τῶν Ῥωσσικῶν ὀρίων ὑπαρχούσῃ ἐμπορικῇ ἀγορᾷ τῆς Κιάχτης νέα δυτικώτερον κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἰρτυς ἠνοίγετο ἀγορά, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλης εἰρηνικῆς ὁδοῦ ἡ Ῥωσσία κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Νικολάου προσήρτα μεγάλῃν ἔκτασιν εὐφορωτάτης γῆς περὶ τὸν Ἀμούρ καθιστώσα τὸν ποταμὸν τοῦτον

ὄριον τῆς νοτιανατολικῆς Σιβηρίας πρὸς τὴν Κίναν (1854). Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἐν Ἀσίᾳ θέσις τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τοῦ Νικολάου Α΄.

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ τοῦ Νικολάου Α΄—Ἡ Εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ τοῦ Νικολάου Α΄ ἐστηρίζετο, καθὰ πολλὰκις ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ εἰπωμεν, ἐπὶ τῶν ἀρχῶν, αἵτινες καθιέρωσαν τὸ Εὐρωπαϊκὸν πολιτικὸν καθεστῶς τοῦ 1815, ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ τοῦ στενοῦ συνδέσμου πρὸς τὰ δύο μεγάλα Γερμανικὰ γειτονικὰ κράτη τῆς Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας· κατὰ τοῦτο δὲ θεωρητικῶς ἦτο συνέχεια τῆς πολιτικῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου Α΄. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ σπουδαία ὑπῆρχε διαφορὰ μεταξὺ τοῦ Νικολάου καὶ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο μᾶλλον θεωρητικὸς, ιδεοφρων καὶ συστηματικὸς καὶ μετ' ἐθνουσιασμοῦ ἀφωσιώτο εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν ἀρχῶν, καὶ εἰς τὴν ἐντεῦθεν προκύπτουσαν Εὐρωπαϊκὴν αὐτοῦ πολιτικὴν καθυπέτασσε καὶ ἐθυσίαζε μέχρι τινὸς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰ συμφέροντα τῆς ἐθνικῆς Ῥωσικῆς πολιτικῆς, προτιμῶν νὰ ἐνεργῇ μᾶλλον ὡς ἰθύντωρ καὶ ρυθμιστὴς ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἢ ὡς Τσάρος ἐν τῇ Ῥωσίᾳ. Ὁ Νικόλαος τούναντιον οὐδαμῶς θυσιάζων τὴν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ πολιτείᾳ διὰ τὸν Τσάρον ἀπὸ τῶν μεγάλων γεγονότων τῶν ἐτῶν 1814-1815 δημιουργηθεῖσαν θέσιν καὶ παριστάμενος καὶ οὗτος ὡς μέγας ὑπέρμαχος προστάτης τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καθεστώτος τοῦ 1815 καὶ τῶν ἀρχῶν, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο τοῦτο, κατ' οὐσίαν ἦτο Ῥωσσοῦς μονάρχης ἐπωφελοῦμενος ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας καὶ ὑπὲρ τῆς Ῥωσικῆς πολιτικῆς τὴν ἐν Εὐρώπῃ μεγάλην αὐτοῦ θέσιν καὶ ἐπιρροήν. Ὁ Ἀλέξανδρος οὐχὶ ἀπὸ φιλοδοξίας καὶ ἀπὸ ἐγωιστικῆς πολιτικῆς ὁρμώμενος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεκὰ βαθείας ἀφοσιώσεως πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ ιδέας ἀφιέρου ἑαυτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Εὐρώπης, ἀπολαύων μὲν διὰ τοῦτο σεβασμοῦ πανταχοῦ καὶ ὑψούμενος ἐν τῇ συνειδήσει τῆς μοναρχικῆς Εὐρώπης εἰς τὴν περιωπὴν τοῦ πρώτου ἡγεμόνος τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καθιστάμενος ἐνταυτῷ καὶ ὄργανον ἐπιτηδεῖων πολιτικῶν ῥαδιουργιῶν καὶ μηχανορραφιῶν ἐπιτηδεϊότατα ἐκμεταλλευσμένων τὴν πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ ιδέας ἀφοσίωσιν τοῦ μονάρχου. Τούναντιον ὁ Νικόλαος, καίπερ ἐν ἡττονι δικαίωματι καὶ μεθ' ἡττονος αἰγλῆς ἢ ὁ Ἀλέξανδρος Α΄ πρὸ τῆς Εὐρώπης περιβεβλημένος τὴν ιδιότητα τοῦ πρώτου ἡγεμόνος τῆς Εὐρώπης, ἐδίδεν εἰς ταύτην μείζονα πραγματικὴν ὑπόστασιν καὶ πρακτικὸν κύρος διὰ τῆς ἀρχικῆς φύσεως καὶ τοῦ θετικοῦ χαρακτῆρος τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ. Ὁ Νικό-

λαος Α', ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος Α', ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν μοναρχῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ὑπὸ πάντων τῶν θιασωτῶν τῶν συντηρητικῶν μοναρχικῶν ἀρχῶν ὡς μέγας προστάτης τῶν ἀρχῶν τούτων καὶ ἀμειλίκτος ἐχθρὸς τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ὁ Νικόλαος δὲν ἐταράσσεται πρᾶγματι ὅσον ὁ Ἀλέξανδρος ὑπὸ τῶν θορύβων τῆς ἐπαναστάσεως οὐδὲ προσέφευγεν εἰς Μεττερνίχους καὶ εἰς συνδιασκέψεις καὶ συνόδους Εὐρωπαϊκὰς κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλ' ἐν πᾶσι τοῖς ζητήμασι θετικὴν πάντοτε ἠκολούθει ὁδὸν πολιτικὴν. Ἐπάτασεν ἀμειλίκτως τὴν ἐπανάστασιν, ὅπου τὸ τοιοῦτον ἐπέβαλλε τὸ συμφέρον τὸ θετικὸν τῆς Ῥωσσίας, διὰ τῶν πραγματικῶν ὅπλων τοῦ στρατοῦ· ἐνθα δὲ δὲν ἐπέβαλλον τὸ τοιοῦτον τὰ συμφέροντα τῆς Ῥωσσίας, ἤρκειτο ἀπλῶς νὰ ἐπιδεικνύῃ ἐμφαντικῶς τὰ κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως φρονήματα καὶ τὰς διαθέσεις αὐτοῦ ὁδηγούμενος πάντοτε ὑπὸ τῶν θετικῶν συμφερόντων τῆς Ῥωσσίας. Οὕτω ἐν Βελγίῳ ἀπεδοκίμασε τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλ' ἀνεγνώρισε τὸ ἐκ ταύτης προελθὼν καθεστῶς τὸ ἀντικείμενον εἰς τὰς συνθήκας τοῦ 1815, διότι τοῦτο ἀπῆτει ἢ ἐν Πολωνίᾳ θέσις τῆς Ῥωσσίας. Ἐν Πολωνίᾳ δὲ καταργήσας (1832) τὸ καθεστῶς τὸ καθιερωμένον διὰ τῆς Βιενναίας συνθήκης τοῦ 1815, δὲν ἐδίστασε πρὸς δικαιολογίαν νὰ κηρύξῃ ὅτι οἱ Πολωνοὶ ἀποκηρύξαντες αὐτοὶ τὰς ἐκ τοῦ καθεστώτος τοῦ 1815 παραχωρουμένας αὐτοῖς ἐλευθερίας παρεῖχον τῇ Ῥωσσίᾳ τὸ δικαίωμα νὰ καταργήσῃ διὰ παντός τὰς ἐλευθερίας ἐκεῖνας. Ὅπως δὲ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ζητήματι, οὕτω καὶ ἐν πᾶσι τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς ζητήμασι ἔγνω νὰ διακρίνῃ τὰ πολιτικὰ ζητήματα ἀπὸ τὰ ζητήματα τῆς ἀρχῆς καὶ νὰ μὴ συγχέῃ αὐτὰ πρὸς βλάβην τῆς Ῥωσσιακῆς πολιτικῆς, ὅπως ἐποίει ὁ Ἀλέξανδρος. Αἱ μερικαὶ ἢ γενικαὶ Εὐρωπαϊκαὶ σύνοδοι ἐχρησίμευον αὐτῷ μᾶλλον ἵνα ἐπωφελῇται αὐτὰς ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς τῆς Ῥωσσίας, οὐχὶ ἵνα θυσιάζῃ ἐν αὐταῖς εἰς γενικὰ συμφέροντα Εὐρωπαϊκὰ τὰ θετικὰ συμφέροντα τῆς Ῥωσσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔτρεμε πρὸ τοῦ φάσματος τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἔνεκα τοῦ τρόμου τούτου ὑπετάσσεται ἠθικῶς τῇ συντηρητικῇ Εὐρώπῃ. Ὁ Νικόλαος ἐμίσει τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ δὲν ἔτρεμε πρὸ αὐτῆς· τὸναντίον δὲ τὸν ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τρόμον τῆς συντηρητικῆς Εὐρώπης ἐπωφελεῖτο ἵνα ὑποτάξῃ ταύτην εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πολιτικὴν. Τυχάνων ἀμερίστου σεβασμοῦ παρὰ πᾶσι τοῖς μονάρχαῖς, ἰδίως ὡς μέγας ἡγεμὼν καὶ μέγας προστάτης θεωρούμενος ὑπὸ τῶν πολυπληθῶν μικροτέρων ἡγε-

μόνων τῆς Γερμανίας, (ὧν οἱ πλεῖστοι διὰ συγγενειῶν δυναστικῶς συνεδέοντο πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Τσάρου), τῆς Ἰταλίας, Ἰσπανίας, Πορτογαλλίας, Ὀλλανδίας, Βελγίου, Δανιμαρκίας, τὴν μεγάλην ταύτην πελατεῖαν ἐχρησιμοποιοῖ ὑπὲρ τῆς ἐσχυῆς καὶ παγιώσεως τῆς ἐν Εὐρώπῃ θέσεως τῆς Ῥωσσίας. Ἐνῶ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Α΄ ἡ Εὐρωπαϊκὴ, ἐντεῦθεν δὲ κατὰ μέγα μέρος καὶ ἡ Ἀνατολική, πολιτικὴ τοῦ Τσάρου διηυθύνετο ὑπὸ τῆς Βιέννης, διὰ τοῦτο δὲ ὁ Μεττερνίχος ἦτο ὁ ἡγέτης τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, νῦν ὁ Νικόλαος ἠγωνίζετο νὰ καταστήσῃ τὴν Αὐστρίαν δορυφόρον τῇ Ῥωσσίᾳ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀνατολῇ, λαμβάνων αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν τῆς συμμαχίας. Τὴν Πρωσσίαν δὲ τὴν διὰ δεσμῶν συμμαχικῶν στενωῶς ἠνωμένην ἀπὸ τοῦ 1813 πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ὁ Νικόλαος ὁ διὰ νέων συγγενικῶν δεσμῶν δυναστικῶν πρὸς τὴν Πρωσσίαν συνδεδεμένος, ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ΄ καὶ ἐπὶ ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ΄, μετεχειρίζετο ὡς κράτος ἡθικῶς ὑποτελές. Καὶ ἀπέναντι τῆς Γαλλίας ἐτήρει πολιτικὴν ὑπαγορευομένην ὑπὸ τῶν θετικῶν συμφερόντων τῆς Ῥωσσίας. Κατ' εὐτυχίαν δὲ σύμπτωσιν τῶν πραγμάτων καὶ γεγονότων ἐν τῇ ἀπέναντι τῆς Γαλλίας πολιτικῇ τοῦ Νικολάου συνεβιβάσθησαν μέχρι τοῦ 1848 τὰ θετικὰ συμφέροντα τῆς θετικῆς Ῥωσσικῆς πολιτικῆς πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς τῆς Ῥωσσίας ἥτοι τῆς πολιτικῆς τῶν ἀρχῶν. Ἐνὸς μὲν ἐκασίλευεν ὁ Κάρολος Γ΄, ὁ πιστὸς σύμμαχος τῆς Ῥωσσίας, ὁ Νικόλαος ἐν τῷ συμμάχῳ τῆς Ῥωσσίας ἐτίμα καὶ περιποιεῖτο καὶ τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς μοναρχικῆς νομιμοφροσύνης Βουρβωνον βασιλέα, ὃν καὶ θανόντα ἐτίμησε διατάξας 24ήμερον πένθος ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ. Ὅτε δὲ διὰ τῶν γεγονότων τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1830 ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ πολιτικὸς βασιλεὺς, αὐτὴ ἡ προκλητικὴ κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἐν Ἀνατολῇ τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας πολιτικὴ συνεβίβαζε τὴν ἀναγκαιῶς ἐχθρικὴν πρὸς τὴν Αὐρηλιανὴν Γαλλίαν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας μετὰ τῆς περιφρονήσεως τοῦ Νικολάου πρὸς τὸν Λουδοβίκον Φίλιππον. Εἶδομεν πόσον προσβλητικὸς κατὰ τοῦ πολίτου βασιλέως ἦτο αὐτὸς ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὁ Νικόλαος (ἰδ. σελ. 84). Ἡ ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ ζητήματι κατὰ τὰ ἔτη 1831-1833 καὶ 1841 ἀντιρωσσικὴ πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου κατέστησε καὶ πολιτικῶς ἐχθρὸν τὸν Νικόλαον Α΄ ἐνεργήσαντα καὶ κατορθώσαντα νὰ καταδικάσῃ εἰς ἀπομόνωσιν ἐντελῇ καὶ ταπεινώσιν

τὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας. Εἰς δυσχέρειαν μεγάλην καὶ ἀντίφασιν περὶήγαγε τὸν Νικόλαον ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος Γ', διότι ὅσον ἐξ ἑνὸς ὑπεστήριζε τὴν ἀρχὴν τοῦ Ναπολέοντος καὶ τὴν τούτου νίκην κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως, τοσοῦτον ἐξ ἄλλου ἐδυσχέρανεν εὐρισκόμενος ἀπέναντι τῆς διὰ τοῦ Ναπολέοντος Γ' ἐν Γαλλίᾳ ἀνορθώσεως τάξεως τῶν πραγμάτων καταδικασθείσης ὑπὸ τῶν γεγονότων τοῦ 1814-1815, ὑπὸ τῆς Βιενναίας συνθήκης καὶ ὑπὸ τῆς μεγάλης συμμαχίας τῶν νομιμοφρόνων μοναρχιῶν. Ἀκριβῶς δὲ ἡ τοιαύτη δυσχέρεια καὶ ἀντίφασις συνετέλεσαν οὐ σμικρὸν εἰς τὴν ἐκραγείσαν τῷ 1854 Γαλλορωσικὴν ῥῆξιν καὶ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον. Πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν ὅτι πέτρα σκανδάλου μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ 1830 Γαλλικῶν κυβερνήσεων ὑπῆρξε καὶ ἡ Πολωνία. Τὰ περὶ τῆς μεγάλης Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1830-1831 καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς ἀρρηγήθημεν ἤδη ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ περὶ τούτων κεφαλαίῳ. Εἶδομεν δὲ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Γιουλιανῆς μοναρχίας καὶ τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως ὅποιαν ἠθικὴν ῥοπήν ἤσκειν οἱ ἐν Γαλλίᾳ Πολωνοὶ φυγάδες ἐπὶ τὴν δημοσίαν γνώμην καὶ ἐπὶ τὰς κοινοβουλευτικὰς διαμάχας. Εἰς τὰς δυσμενεῖς λοιπὸν Γαλλορωσικὰς πολιτικὰς σχέσεις ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς περιστάσεις τὰς ἀρχαμένας ἀπὸ τοῦ 1830 προσετέθη καὶ τὸ λεγόμενον Πολωνικὸν ζήτημα. Πᾶσαι δὲ αἱ δυσμενεῖς αὗται περιστάσεις συνδυσασθεῖσαι ἐμμέσως πρὸς τὰς προσωπικὰς μεταξὺ τοῦ Τσάρου καὶ τοῦ Ναπολέοντος Γ' διενέξεις κατέστησαν ὄρμιον ἐν τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ τῆς Γαλλίας τὴν ἰδέαν πολέμου μεγάλου κατὰ τῆς Ῥωσσίας.

Ἡ πολιτικὴ διορατικότης τοῦ Νικολάου φαίνεται ἰδίως ἐν ταῖς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν σχέσιν αὐτοῦ. Ἄν ὑπῆρχεν ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ τοῦ 1815 Δύναμις, ἥς τὰ συμφέροντα καὶ οἱ πολιτικοὶ σκοποὶ εὐρίσκοντο ἐν ζωηρᾷ ἀντιθέσει πρὸς τὰ τῆς Ῥωσσίας, ἦτο ἡ Ἀγγλία. Καὶ ὅμως ὁ Νικόλαος ἐννοῶν ὅτι ὁ μόνος ἰσχυρὸς πολέμιος ὁ δυνάμενος ν' ἀντιταχθῇ κρατερῶς κατ' αὐτοῦ ἦτο ἡ Ἀγγλία, ἐκαλλιέργει πάντοτε πρὸς τὴν Δύναμιν ταύτην φιλικὰς σχέσεις καὶ προλαμβάνων τὰς ἐκ τῶν ἀντιθέσεων τῶν πολιτικῶν συγκρούσεις ἐπέδιώκε διαρκῆ σύμπνοιαν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. Τὴν σύμπνοιαν δὲ ταύτην ἢ μᾶλλον τὴν ἀποφυγὴν τῶν συγκρούσεων ἐπέβαλλεν ὡς ἀναγκαίαν, ἰδίως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἡ φιλοπράγμων ἐν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου. Τὰς φιλικὰς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν

σχέσεις ἐζήτησε νὰ ἐπιρρώσῃ ὁ Νικόλαος διὰ τῆς ἐπισκέψεως, ἣν ἐποίησατο τῷ 1844 πρὸς τὴν βασιλίσαν Βικτωρίαν μεταβὰς εἰς Ἀγγλίαν, ἔνθα μεγαλοπρεποῦς ἔτυχεν ὑποδοχῆς καὶ ἐθαυμάσθη πρὸς τοὺς ἄλλοις ὡς ἄριστος τύπος ἀνδρικῆς καλλονῆς, συνέδισε δὲ πρὸς ἑαυτὸν τὴν προσωπικὴν φιλίαν καὶ ἀφοσίωσιν πολλῶν διαπρεπῶν μελῶν τῆς Ἀγγλικῆς κοινωνίας, ἰδίᾳ δὲ τῆς ἀριστοκρατίας. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἐπὶ δεκαετίαν ἔτι ὁ Νικόλαος εὕρισκετο ἐν τῇ ὑψίστῃ ἀκμῇ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ. Ἐνθ' ἄλλαι τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἐξηρτῶντο ἠθικῶς ἀπ' αὐτοῦ, ἄλλαι ἐπεζήτουν τὴν φιλίαν τοῦ κραταιοῦ ἡγεμόνος τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας τοῦ Βορρᾶ· μάλιστα δὲ οἱ μικροὶ μονάρχαι, ἰδίως οἱ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας, ἐν ταῖς βαρεῖαις δοκιμασίαις, ἃς ὑπέστησαν τῷ 1848-1850, ἀπέβλεπον πρὸς τὸν Νικόλαον καὶ ἐθεώρουν αὐτὸν πρῶτον ἡγεμόνα τῆς Εὐρώπης καὶ μέγαν καὶ κραταιότατον προστάτην τῶν μοναρχικῶν θρόνων. Αὐτὸς ὁ Πάπας, μεθ' ὅλα τὰ ἐν Πολωνίᾳ γενόμενα κατὰ τῆς ὑπεροχῆς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐθεράπευε τὴν φιλίαν τοῦ Νικολάου. Ὁ πάπας Γρηγόριος ΙΣ' διαρκούσης τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετ' αὐτὴν προέτρεπε ποιμαντικῶς τοὺς Πολωνοὺς εἰς ὑποταγὴν πρὸς τὸν νόμιμον κύριον αὐτῶν· καὶ οἱ διάδοχοι δὲ τοῦ Γρηγορίου ΙΣ' εἰς ὁμοίαν διετέλουν σχέσιν πρὸς τὸν κραταῖον μονάρχην. Καὶ ἡ Τουρκία δὲ, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, μετὰ πάντων τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῆς διετέλει ἐν θέσει ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ὑποτελείας ἀπέναντι τοῦ Τσάρου. Καὶ πᾶσα δὲ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀνατολῇ πολιτικὴ κίνησις μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἑκτῆς δεκαετηρίδος τοῦ αἰῶνος τούτου ἐφαίνετο ἀκολουθοῦσα τὰ νεύματα τὰ διδόμενα ἐκ τῶν ὀχθῶν τοῦ Νέβα. Ἱστοριογράφος τις Γερμανὸς χαρακτηρίζει τὴν θέσιν τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τοῦ Νικολάου ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης ὡς ἐξῆς: «Ἡ Ῥωσσία ἐθέριζε πλουσίους τοὺς καρπούς τῆς συνεποῦς πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἀποφασιστικῆς πολιτικῆς αὐτῆς. Δὲν πρέπει τις νὰ λαλῇ ἐνταῦθα ἀπλῶς περὶ τῆς τέχνης, διότι ἡ Ῥωσσία αὐτὴ παρесеκέυασε τὴν τύχην ἑαυτῆς. Ἐδειξε χαρακτῆρα, ἐνθα δὲν ἐδείκνυν οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι αὐτῆς. Αὕτη ἐνήργει ἐκεῖ, ἐνθα οἱ ἀνταγωνισταὶ τῆς τὸ πολὺ διεπραγματεύοντο. Ὑπέταξεν ἑαυτῇ τῷ 1829 τὴν Τουρκίαν, τῷ δὲ 1831 τὴν Πολωνίαν, χωρὶς νὰ διδῇ προσοχὴν εἰς τὰς ἀσθενεῖς ἐπιδείξεις τῶν ἀντιπάλων αὐτῆς. Ἑταλαντεύθη ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐν κινδύνῳ, ἀλλ' οὐδένα ἐδειξε φόβον, οὐδένα δισταγ-

μόν, καὶ ἔλαβε τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἰδῇ τοὺς ἐναντίους μὴ χρησιμοποιοῦντας τὴν κατάλληλον στιγμήν καὶ οὔτε εἰς τοὺς Τούρκους οὔτε εἰς τοὺς Πολωνοὺς παρέχοντας βοήθειαν. Τέλος ἡ Ῥωσσία ὑπερέβαλε πολὺ τοὺς ἀντιπάλους διὰ τῆς διαγωγῆς αὐτῆς, διότι, ἦλθεν, εἶδεν, ἐνίκησε καὶ ἐκαρπώσατο πάσας τὰς ὠφελείας ἄνευ κρότου καὶ θορύβου, ἐνῶ οἱ ἀντίπαλοι τὰ πάντα κατέλειπον εἰς τὸν φυσικὸν αὐτῶν ροῦν, οὐδὲν ἐνεργοῦντες καὶ ὁμως ἀδιαλείπτως μεγαλαυχοῦντες. Ἡ Ἰουλιανὴ ἐπανάστασις ἦτο κατὰ τοῦτο ἰδίως γεγονὸς οὐχὶ ἀτυχὲς διὰ τὴν Ῥωσσίαν, ὅτι τὴν προσοχὴν τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας ἀπέτρεψεν ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐπησχόλησεν ἐν τῇ Δύσει. Ἐνόησε πρὸς τοῦτοις ἡ Ῥωσσία μετὰ τῆς συνήθους αὐτῇ ἀριστοτεχνικῆς διπλωματικῆς δεξιότητος νὰ ἐπισείῃ πανταχοῦ τὸ τρομερὸν φάσμα τῆς ἐπαναστατικῆς μεταδοτικῆς κινήσεως (Propagande) καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὸ ὡς ἀντιπερισπασμὸν ἐπωφελεῖ δι' ἐαυτήν, ἐνόησε μάλιστα διὰ τοῦ φάσματος τούτου καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα τῶν Γάλλων νὰ φοβήσῃ. *Τοσοῦτον δὲ παραδόξως ἀνείραψαν οἱ ὅροι τῶν πραγμάτων, ὥστε μακρὰν τοῦ νὰ τρομάξῃ ἡ Ῥωσσία διὰ τῶν ἀπειλῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος, ἐφόβηε διὰ τούτου τοὺς ἄλλους*. Ἐν τοῖς τελευταίοις τούτοις λόγοις εἰκονίζεται ἅπασα ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' καὶ τοῦ Νικολάου Α', περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐποιησάμεθα λόγον. Ἐν τῇ διαφορᾷ δὲ ταύτῃ ἐγκλείεται καὶ ἡ ἀντίθεσις τῆς πολιτικῆς θέσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὴν τοῦ Νικολάου ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ πολιτικῇ. Ὁ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τρόμος τοῦ εὐαίσθητου Ἀλεξάνδρου καθίστα αὐτὸν ἠθικῶς ὑποχείριον τῇ Εὐρωπαϊκῇ πολιτικῇ τοῦ Μεττερνίχου, ἡ δ' ὑπέροχος ἐν τῷ Νικολάῳ συναισθησις τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δυνάμεως καθίστα αὐτῷ ὑποτελῆ τὴν ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως πεφοβισμένην συντηρητικὴν Εὐρώπην. Ὁ Ἀλέξανδρος καταπολεμήσας τὴν ἐπανάστασιν, κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ ἔτη καὶ τὸ φιλελεύθερον κίνημα, κατέστησε μισητὸν οὐχὶ ἐαυτὸν προσωπικῶς ἢ τὸ κράτος αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ σύστημα τὸ Εὐρωπαϊκόν, οὐ πρόστατο. Ὁ Νικόλαος τὸναντίον κατέστη ἀντικείμενον μίσους παρὰ πᾶσι τοῖς θιασώταις τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς ὡς ἐνσάρκωσις, ὡς προσωποποίησις τῶν ἀρχῶν τῆς ἀπολυτοφροσύνης καὶ τῆς μοναρχικῆς ἐξουσίας. Ἡ τοιαύτη δὲ περὶ τοῦ Νικολάου ἐν τῇ ἐπαναστατικῇ καὶ φιλελευθέρᾳ Εὐρώπῃ ἐπικρατοῦσα διάθεσις συνετέλεσεν ἐμμέσως εἰς τὴν γένεσιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς συστάσεως, ἐν μέσῳ

τῆς ὁποίας τραγικῶς ἐτελεύτησε τὸν βίον ὁ κραταῖος μονάρχης. Ἀλλ' ἡ ἱστορία τοῦ μεγάλου κατὰ τῆς Ῥωσσίας πολέμου, ἣν μέλλομεν ν' ἀφηγηθῶμεν, ἀπαιτεῖ νὰ ἐκτεθῶσιν ἐνταῦθα τὰ κατὰ τὴν θέσιν τοῦ Νικολάου ἀπέναντι τῆς Τουρκίας καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος. Αἱ πρὸς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος σχέσεις τοῦ Νικολάου καὶ ἡ προοίῳσα ὁσημέραι ἐξέλιξις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος ἀποτελοῦσι τὸ κυριώτατον μέρος τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Νικολάου καὶ κατὰ μέγα μέρος τὸ μέτρον τῆς ἀπέναντι τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἐξωτερικῆς Ῥωσικῆς πολιτικῆς, ἣν καὶ ἐπὶ τοῦ Νικολάου μέχρι τέλους διηθύνουν ὁ ἀπὸ τοῦ 1838 ἀπὸ ὑπουργοῦ ἀρχιγερμαμετὺς γενόμενος καὶ προσωνομούμενος κόμης Νεσελρῶδε. Ἀλλὰ τῶν πρὸς τὴν Τουρκίαν σχέσεων τῆς Ῥωσσίας καὶ τοῦ Νικολάου ἀκριβὴ εἰκόνα δύναται νὰ παρέχῃ αὐτὴ ἡ σύγχρονος ἱστορία τῆς Τουρκίας. Διότι καὶ τῆς Τουρκικῆς ἱστορίας ἐπὶ τῆς βασιλείας ἐπὶ τῶν συγχρόνων τῷ Νικολάῳ Σουλτάνων, τοῦ Μαχμούτ Β' καὶ Ἀβδούλ Μετζ'ιτ Α', ὡς καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ὅλου Ἀνατολικοῦ ζητήματος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, τὸ κυριώτατον καὶ σπουδαιότατον μέρος ἀποτελεῖ ἡ ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας θέσις τοῦ κράτους τούτου.

15. Ἡ ἱστορία τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος 1830-1833.

Ὁ Μαχμούτ Β'. Ἡ καταστροφὴ τῶν Γιαντισάρων καὶ ἡ νέα στρατιωτικὴ μεταρρύθμισις. — Τὴν ἱστορίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἐπὶ τοῦ Μαχμούτ Β' μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀφηγήθημεν ἤδη· ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ 1821-1830 ἱστορία τῆς Τουρκίας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μονάρχου ἐξετέθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις ὁμοῦ μετὰ τῆς Ῥωσσοτουρκικῆς ῥήξεως καὶ τοῦ πολέμου, ἅπερ ἐπὶ ἡνέγκε, ἀποτελεῖ τὸ κύριον καὶ μονοῦ τὸ μόνον σπουδαῖον ἀντικείμενον τῆς Ὀθωμανικῆς ἱστορίας κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν χρονικὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1821-1830. Τὸ μόνον ἄξιον λόγου γεγονὸς τῆς περιόδου ταύτης ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ Ὀθωμανικῇ ἱστορίᾳ, καὶ τοῦτο ἐμμέσως συνδεόμενον μετὰ

τῆς καταστάσεως τῆς παραχθείσης ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, εἶναι ἡ καταστροφή τῶν *Γιαντισάρων* ἡ γενομένη τῷ 1826. Ἡ καταστροφή τῶν Γιαντισάρων, ἡ συνδεομένη μετὰ τῶν εὐρυτέρων περὶ στρατιωτικῆς μεταρρυθμίσεως μέτρων, ἦτο σχέδιον πρὸ πολλοῦ παρασκευασθὲν καὶ ὠριμάσαν ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ Μαχμούτ Β'. Πρὸ αὐτοῦ δὲ καὶ ἄλλοι Σουλτάνοι, ὁ Ὁμάρ Β' (1617-1618) καὶ ὁ Σελίμ Γ' εἶχον διανοηθῆ νὰ καταργήσωσι τὸ στρατιωτικὸν τοῦτο τάγμα, τὸ ἐν ἀρχῇ τοσοῦτον συντελέσαν εἰς τὴν ταχέϊαν αὐξήσιν καὶ εἰς τὸ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν μεγαλεῖον τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, ἀλλ' ἀπὸ τῶν μέσων ἰδίως τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καταστὰν ἄχρηστον μὲν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἀλλοτρίαν τοῦ κράτους, ἐπικινδυνώτατον δὲ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τούτου ἀσφάλειαν (ἰδ. Εἰσαγ. εἰς τὴν Ἱστ. τοῦ ΙΘ' αἰῶνος σελ. 187). Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐν ἀρχῇ ἀνάβαλε τὰ περὶ καταργήσεως σχέδια τοῦ Μαχμούτ Β', ἀλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπέσπευσεν αὐτήν. Ὁ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐπανάστασεως διὰ τῶν Γιαντισάρων κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν διεξαχθεὶς πόλεμος ἀπέδειξεν ἅπασαν τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀτάκτου τούτου στρατοῦ· τούναντίον δὲ ἡ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τοῦ 1825 ἀρξαμένη στρατεία τῶν Αἰγυπτίων ἔθηκε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Σουλτάνου τὴν μεγάλην ὑπεροχὴν τοῦ Εὐρωπαϊκῶς συντεταγμένου καὶ διωργανωμένου Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ. Ἐντεῦθεν λαβὼν ἀφορμὴν ὁ Μαχμούτ Β' ἐζήτησε νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ἀπὸ τοῦ Σελίμ ἀρξάμενον, ἀλλὰ διὰ τῆς πτώσεως τούτου διακοπὴν ἔργον τῆς συστάσεως νέου στρατοῦ κατὰ Εὐρωπαϊκὸν σύστημα ἀσκουμένου (Νιζάμι δζεντίτ ἰδ. Τόμ. Α', σελ. 689). Τὰς σκέψεις τοῦ Σουλτάνου ἐπεδοκίμαζον πάντες οἱ ἀνώτατοι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ Οὐλεμάδες. Οὗτοι δὲ πάντες συνελθόντες ἐν γενικῇ συνελεύσει ἀπεφάσισαν τὴν ἰδρύσιν τοῦ νέου στρατιωτικοῦ συστήματος καὶ τὴν εἰρηνικὴν κατάργησιν τοῦ συστήματος τῶν Γιαντισάρων, προσαρτωμένων βαθμηδὸν τῶν Γιαντισαρκίων ταγμάτων εἰς τὰ τάγματα τοῦ νέου στρατοῦ (1). Ἡ καταγραφή διὰ τὸν νέον στρατὸν ἤρξατο ἀμέσως

(1) Ἀξιοσημείωτοι οἱ λόγοι οἱ ῥηθέντες ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ ὑπὸ τοῦ Μουρτῆ Κωνσταντινουπόλεως (Σεῖχ-ούλ ἰσλάμ). «Τὸ ὄνειδος τῶν ἡμετέρων ἡττῶν, εἶπεν οὗτος, ἡ ἀπώλεια μεγάλων χρηματικῶν ποσῶν καὶ ἀπείρου πολεμικοῦ ὕλικου ἐβόθισαν τὴν καρδίαν τοῦ ἔθνους εἰς θλίψεις καὶ πόνους. Ὅποιον θάμα παρέχουσιν ἡμῖν σήμερον οἱ Ἕλληνες, οἱ ἄσθενεῖς οὗτοι δόνακες, τοὺς ὁποίους ὁ ὀρμητικὸς χεῖμαρρος τῆς

(1826), καὶ γυμνασται τινες ὑπολειπόμενοι ἐκ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ τοῦ Σελίμ ἐδίδασκον τοὺς καταγεγραμμένους. Ἄλλ' ὅ,τι συνέβη ἐπὶ τοῦ Σελίμ Γ', ἐγένετο καὶ νῦν. Ἡ κοινὴ γνώμη δὲν ἀπεδέξατο ἀσμένως τὸ νέον στρατιωτικὸν σύστημα, οἱ δὲ Γιανίτσαροι ἐζήτησαν δι' ἀνταρσίας νὰ ματαιωσῶσι τὸ ἔργον, ὅπως ἐπὶ τοῦ Σελίμ Γ'. Τρεῖς μόλις παρῆλθον ἡμέραι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀσκήσεων τῶν νέων ταγμάτων, καὶ οἱ Γιανίτσαροι συνήχθησαν ὀχλαγωγικῶς εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἐτ μεϊδάν (3/15 Ἰουνίου). Ἄλλ' ὁ Ἀγᾶς, ἥτοι ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς αὐτῶν, Χουσεῖν καὶ ἄλλοι ἀρχηγοὶ ἦσαν πιστοὶ εἰς τὸν Σουλτάνον. Οἱ Γιανίτσαροι μετέβησαν διὰ νυκτὸς εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἀγᾶ, ἀλλὰ μὴ εὐρόντες αὐτὸν ἐλεηλάτησαν τὸν οἶκον αὐτοῦ. Τὴν πρωΐαν δὲ διεδόθη ἐν τῇ πόλει ὅτι πάντες οἱ ἀνώτατοι λειτουργοὶ τοῦ κράτους εἶχον φονευθῆ κατὰ τὴν νύκτα. Ἡ φήμη αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν ἵνα πάντες οἱ ἀλλήται καὶ τυχοδιώκται σπεύσωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Γιανιτσαρῶν καὶ καρπωθῶσι μετ' αὐτῶν τὴν ἐκ τῶν φόνων καὶ ἀρπαγῶν λείαν. Οἱ οἶκοι τοῦ μεγάλου Βεζίρου καὶ ἄλλων τινῶν ἐπιστήμων προσώπων ἐλεηλατήθησαν. Ἄλλ' ὁ Σουλτάνος εἰδοποιηθεὶς διέταξεν ἀμέσως τὸν Χουσεῖν νὰ καλέσῃ εἰς τὴν πόλιν τὰ ἐν τοῖς φρουρίοις τοῦ Βοσπόρου πιστὰ νέα τάγματα συγχρόνως δὲ ὁ Μουφτῆς ἐκάλεσε πάντας τοὺς Οὐλεμάδας καὶ Σοφτάδας ἵνα σπεύσωσιν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Σουλτάνου, καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲ πράκτωρ (Καποῦ κεχαχιῆς) τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, τοῦ ὁποῖου ὁ οἶκος ἐπίσης ἐλεηλατήθη, ἐπεμφεν ὅσους τακτικούς στρατιώτας Αἰγυπτίους εἶχε καλέσει εἰς τὴν Τουρκικὴν πρωτεύουσιν. Ὁ Σουλτάνος αὐτὸς ἐσπευσεν ἀπὸ τῶν θεινῶν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν Βοσπόρου κειμένων ἀνακτόρων τοῦ Βεσικτὰς (Διπλοκιονίου) εἰς Βυζάντιον καὶ λαβὼν τὴν ἱερὰν σημαίαν τοῦ Προφήτου καὶ στήσας αὐτὴν ἐν τῷ Ἱπποδρομίῳ (*Ἀτ μεϊδάν) παρὰ τὸ τέμενος τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ, ὅπου ἐστήθη

Ἰσλαμικῆς δυνάμεως ἤθελεν ἀνατρέφει ἐν μιᾷ στιγμῇ, ἀνθιστάμενοι ἐπιτυχῶς εἰς τὴν ὁρμὴν ἡμῶν καὶ μὴ ἐπιτρέποντες ἡμῖν νὰ σβέσωμεν μέχρι σήμερον τὸ πῦρ τῆς ἀνταρσίας αὐτῶν! Οἱ κατάλογοι τῶν Γιανιτσαρῶν εἶναι ὑπερπεπληρωμένοι ἀνθρώπων μισθουμένων ὑπὸ τοῦ κράτους· ἀλλ' ἄνδρας πολεμικοὺς μάτην ζητεῖ τις ἐν αὐτοῖς. Τάγμα τι διατάσσεται νὰ στρατεύσῃ, καὶ οἱ στρατιῶται οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὸ εἶναι σύγχλυσ ὅχλος παντοίων ἀνθρώπων, ξένων ὅλων, πρὸς τὸν βίον τὸν στρατιωτικὸν καὶ πρὸς πᾶσαν πειθαρχίαν καὶ παιδευσιν στρατιωτικὴν. Κατάσκοποι τοῦ ἐχθροῦ εὐρίσκονται ἐν ταῖς τάξεσιν αὐτῶν . . .».

καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ Σουλτάνου, ἐκάλεσε πάντας τοὺς πιστοὺς *μωσλίμ* ὑπὸ τὴν σημαίαν ταύτην. Τοῦτο ἦτο τὸ κραταιότατον ὄπλον αὐτοῦ (ἰδ. Τόμ. Α', σελ. 692)· διότι εἰς τὸ κήρυγμα τῆς ἱερᾶς σημαίας πᾶς ὁ μὴ Γιανιτσαρικός ἰσλαμικός πληθυσμός τῆς πρωτεύουσας ἐσπείσε περὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Σουλτάνου. Οἱ Γιανίτσαροι δὲ πανταχόθεν συνήχθησαν εἰς τοὺς ἐν Ἐτ μεῖδάν στρατῶνας αὐτῶν καταλαβόντες καὶ τὰς περὶξ ὁδοὺς. Ἀφοῦ δὲ ὁ στρατὸς τοῦ Σουλτάνου περιεκύκλωσε τὰ ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενα μέρη καὶ ἔστησε περὶξ τὰ πυροβόλα, ἐπέμφθη τοῖς ἀντάρταις κήρυξ ἀπαιτῶν τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν. Μὴ ὑπακούσαντων δὲ τῶν ἀνταρτῶν, ἤρξατο ἀμέσως ὁ πυροβολισμός ταχείαν διανοίξας ὁδὸν τοῖς στρατιώταις ἐναντίον τῶν στρατῶνων τῶν Γιανιτσαρῶν· μετ' ὀλίγον δὲ ὁ ὑπὸ τοῦ πυρός τοῦ στρατοῦ προσβαλλόμενος στρατὸν κατέληφθη ὑπὸ φλογῶν, καὶ οἱ ἀντάρται πανταχόθεν ἤρξαντο φεύγοντες καὶ ζητοῦντες σωτηρίαν. Ἀλλ' οἱ συλλαμβανόμενοι ἐφονεύοντο, καταδικαζόμενοι συλληθῆναι ὑπὸ τοῦ Βεζύρου καὶ τοῦ Ἀγᾶ. Ἐξακόσιοι τοιοῦτοι θάνατοι ἐξετελέσθησαν τῇ αὐτῇ ἐκείνῃ ἡμέρᾳ. Οὕτω δ' ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ κατεστράφη ἅπανα ἡ δύναμις τῶν Γιανιτσαρῶν. Ὁ δὲ Σουλτάνος ἐν ἀνευφημίαις τοῦ πλήθους ἐπιστρέψας εἰς τὰ ἀνάκτορα ἐξέδωκεν αὐθημερὸν διαταγμὰ κηρύττον τὴν κατάργησιν τοῦ τάγματος τῶν Γιανιτσαρῶν. Πανταχοῦ νῦν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις οἱ Γιανίτσαροι κατεδιώχθησαν ἀπηνῶς ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους διοικητῶν καὶ ἐξωλοθρεύθησαν, τὴν δὲ θέσιν αὐτῶν ἐλάβανον οἱ στρατιῶται τοῦ νέου συστήματος. Ὁ Χουσεῖν Ἀγᾶς προήχθη νῦν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ στρατάρχου (σερασκέρ) καὶ ἔλαβε τὴν προσωνομίαν τοῦ Ἀγᾶ πασᾶ.

Τὰ μεταρρυθμιστικὰ σχέδια τοῦ Σουλτάνου καὶ αἱ πρὸς τὸν Μεχμέτ Ἀλὴν τῆς Αἰγύπτου διενέξεις αὐτοῦ. — Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Γιανιτσαρῶν ὁ Σουλτάνος μετὰ πυρετώδους δραστηριότητος ἤρξατο τοῦ ἔργου τῆς συγκροτήσεως καὶ διοργανώσεως τοῦ νέου στρατοῦ συστήσας πρὸς τοῦτο ἐπιτροπεῖαν ἐργαζομένην καθ' ἑκάστην ἐν τῇ αὐτῇ αὐτῇ τῶν ἀνακτόρων ὑπὸ σκηνάς. «Τὰ κωλύματα, εἶπεν εἰς τὴν ἐπιτροπεῖαν ταύτην, τὰ παρεμβαλλόμενα ὑπὸ τῶν Γιανιτσαρῶν εἰς πᾶσαν βελτίωσιν δὲν ὑφίστανται πλέον. Τοῦ λοιποῦ ἡ μόνη μου ἀσχολία εἶναι ἡ εὐημερία τοῦ λαοῦ μου καὶ ἡ φροντίς ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θρησκείας καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ νόμου ἀνορθώσω τὸ ἔργον τὸ ἀσφαλίζον τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν ἡσυ-

χίαν εἰς τοὺς ὑπηκόους μου v. Ἀλλὰ μεθ' ὅλους τοὺς ἀγῶνας τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς ἐπιτροπείας, τὸ ἔργον δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους (1826) ὁ ἀριθμὸς τοῦ καλῶς διωργανωμένου τακτικοῦ στρατοῦ δὲν ὑπερέβαινε τὰς 20 χιλιάδας. Ἡ ἔλλειψις αὐτοῦ στρατοῦ ἐπαρκοῦς πρὸς ἀμυναν τοῦ κράτους ἦτο, καθὰ ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ εἰπωμεν ἐν οἰκείῳ τόπῳ, ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Σουλτάνος ὑπεχώρησεν ἐν Ἀκκερμαν κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους τούτου εἰς πάσας τὰς βαρεῖας ἀπαιτήσεις τοῦ Ῥωσικοῦ τελεσιγράφου καὶ ὑπέκυψεν εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Ἀκκερμαν. Ἀλλ' ἐντὸς τοῦ ἐπομένου ἔτους 1827 τοσοῦτον ἐβελτιώθη ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις, ὥστε, πρὶν ἢ λήξῃ τὸ ἔτος, ὁ Σουλτάνος προκλητικωτάτην ἔλαβε θέσιν ἀπέναντι τοῦ Τσάρου καὶ ἠνάγκασε αὐτὸν νὰ κηρύξῃ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1828 πόλεμον, καθ' ὃν ἡ Τουρκία ἀντίστη εἰς δύο μεγάλαις στρατείαις καὶ ἐπὶ τέλους ὑπέκυψεν εἰς τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως. Εἶδομεν ἀλλαχοῦ ὅτι ἡ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας εἰρήνη ἡ ἀποκατασταθεῖσα διὰ τῆς συνθήκης ταύτης, ἀφοῦ ἐπὶ μικρὸν ἐφάνη ἐκ νέου διαταρασσομένη, ἐξησφαλίσθη διὰ νέων συμβάσεων, ἐν αἷς ἡ ὑπὸ τοῦ Τσάρου ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνου ἐπιθειχθεῖσα γενναϊότης νέαν ἐνεκαίνισε περίοδον φιλικωτάτων μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας σχέσεων. Ἡ τοιαύτη ἐξασφάλις καὶ παγίωσις τῆς εἰρήνης καὶ φιλίας πρὸς τὸ μέγα γειτονικὸν κράτος τοῦ Βορρᾶ ἡ συνδεομένη μετὰ τῆς ὀριστικῆς λύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος καὶ τῶν παρεπομένων αὐτῷ ζητημάτων τῆς Κρήτης καὶ τῆς Σάμου παρῆγε νῦν τῷ Σουλτάνῳ τὴν ἀπαιτουμένην εὐκαιρίαν ἵνα ἐξακολουθήσῃ δραστηρίως καὶ τελεσφόρως τὸ ἐπανορθωτικὸν καὶ μεταρρυθμιστικὸν αὐτοῦ ἔργον, ἐπουλῶν τὰς ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Ῥωσικοῦ πολέμου ἐπενεχθείσας εἰς τὸ κράτος πληγὰς, βελτιῶν τὰ οἰκονομικά, μεταρρυθμίζων τὰ τοῦ στρατοῦ καὶ πρὸ πάντων μεταρρυθμίζων τὴν διοίκησιν διὰ τῆς κατὰ λύσεως τῶν πολλῶν ἡμιανεξαρτήτων κατὰ τῶν σατραπῶν, τῆς καθυποτάξεως πασῶν τῶν φυλῶν ὑπὸ τὴν ἀμεσον ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ κύρους τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως πανταχοῦ τοῦ κράτους. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔργον ἦτο ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ἅμα καὶ χαλεπωτάτων. Οἱ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως πολλαχοῦ τοῦ κράτους ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἄρχοντες ἡμιανεξάρτητοι σατράπαι διαρκοῦντος τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου

ἔτι μᾶλλον εἶχον ἐνισχυθῇ. Ἐν Ἀλβανίᾳ ἤρχε νῦν ὁ σατράπης Μουσταφᾶ πασσαῖς Σκόδραλης, ὅστις μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ῥωσσικοῦ πολέμου ἐξήγειρε τὰς Ἀλβανικὰς φυλὰς εἰς ἐπανάστασιν. Ἐν Ἀσίᾳ δέ, ἐν Συρίᾳ, Βαγδατίῳ καὶ Λιβάνῳ, ἤρχον ἡμιανεξάρτητοι κληρονομικοὶ σατράπαι. Ἐν Γορδουαίᾳ (Κουρδιστάν) καὶ ἐν τοῖς γείτοσιν ὑπῆρχον ὁλόκληροι φυλαὶ κατ' ὄνομα μόνον ἀναγνωρίζουσαι τὸ κράτος τοῦ Σουλτάνου. Ἀλλ' ὁ ἰσχυρότατος πάντων τῶν σατραπῶν ἦτο ὁ ἐν Αἰγύπτῳ ἄρχων Μεχμέτ Ἀλῆς. Εἶδομεν ὅτι ὁ Σουλτάνος, ὅστις ἄνευ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως πάσῃ δυνάμει ἤθελεν ἀγωνισθῇ νὰ καταλύσῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἰσχυροῦ σατράπου καὶ νὰ παρασκευάσῃ αὐτῷ τὴν τύχην τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων, ἕνεκα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἠναγκάσθη οὐ μόνον ν' ἀνεχθῇ τὸν ἐπίφοβον σατράπην, ἀλλὰ καὶ νὰ θεραπεύσῃ αὐτόν, νὰ ἐπικαλεσθῇ κολακευτικῶς τὴν σύμπραξιν αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ καταστήσῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰβραήμ πασσᾶν βαλὴν τῆς Πελοποννήσου, ἥτις ἐμελλε μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως νὰ προστεθῇ εἰς τὸ κράτος τοῦ ἀντιβασιλέως, πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀγῶνι ὑπηρεσιῶν τούτου. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν νῦν λύσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος ἡ θέσις τοῦ Σουλτάνου ἀπέναντι τοῦ ἰσχυροῦ σατράπου μεγάλῃν ὑρίστατο ἀλλοίωσιν. Ὁ σατράπης οὐδεμίαν ἐλάμβανεν ἀποζημίωσιν, ἀφοῦ ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον, ἡ δὲ Κρήτη προσηρτάτο μὲν τῷ 1830 εἰς τὸ κράτος του, ἀλλ' οὐ μόνον δὲν ἀπετέλει ἀποζημίωσιν διὰ τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ καὶ μετεβιβάζετο εἰς τὸν ἀντιβασιλέα ἀντὶ ἀποζημιώσεως χρηματικῆς 25 ἑκατομμυρίων γροσίων (ἰδ. σελ. 24). Πλὴν τούτου ὁ σατράπης διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ ἀφαιρεθῇ ἡμέραν τινὰ καὶ αὐτὸ τὸ κράτος τῆς Αἰγύπτου, ὅπερ εἶχεν αὐξήσῃ διὰ κατακτήσεως εὐρυτάτων ἐκτάσεων γῆς ἐν Νουβίᾳ καὶ Σουδᾶν καὶ ἐν Ἀραβίᾳ. Διὰ τὸν Σουλτάνον ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, μεθ' ὅλας τὰς πρὸς αὐτὸν ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ἦτο ἀπλοῦς σφετεριστής, τὸν ὁποῖον ἠνείχετο ὁ νόμιμος κύριος μόνον ἐξ ἀνάγκης, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ καταλύσις καὶ ἡ καταστροφή ἦτο κατὰ βῆθος διὰ τὸν Σουλτάνον ἔργον διεκδικήσεως νομίμου δικαιώματος, ἐνταυτῷ δὲ καὶ φρονήσεως πολιτικῆς πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ κράτους. Διὰ ταῦτα πάντα ἡ μετὰ τὸ 1830 ἀσφαλὴς ὑπαρξίς τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνου κατωρθοῦτο μόνον διὰ τῆς κτήσεως ὑπερόχου στρατιωτικῆς θέσεως ἀπέναντι αὐτοῦ, διὰ πολέμου καὶ διὰ προσκτῆ-

σεως νέων ἐπαρχιῶν. Ὁ ἀντιβασιλεὺς πρὸ πολλοῦ ἐπωφθαλμία τὰς ὁμόρους τῇ Αἰγύπτῳ ἐπαρχίας τῆς Συρίας, τὰς ὁποίας ἀνέκαθεν ἡγωνίζοντο νὰ προσαρτήσωσιν εἰς τὸ κράτος αὐτῶν οἱ κατὰ καιροὺς ἄρξαντες ἐν Αἰγύπτῳ ἡγεμόνες. Τὰς φιλοδοξοὺς δὲ βλέψεις τοῦ σατράπου ὑπέβαλλον, καθὰ εἶδομεν, περὶ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ αἱ Εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις, καὶ ἰδίως ἡ Ἀγγλική. Καὶ ἡ Γαλλικὴ δὲ κυβερνήσις καθ' ὃν χρόνον ἐσχεδίαζε τὴν ἐπὶ Ἀλγέριον στρατείαν, μελετῶσα τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας ταύτης, ὑπηγόρευε νέα φιλοδοξὰ σχέδια τῷ ἀντιβασιλεῖ. Ταῦτα δὲ πάντα καθίστων μᾶλλον ἀνώμαλον καὶ ἐπισφαλῆ τὴν ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων ἀνώμαλον θέσιν τοῦ ἀντιβασιλείως ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνου. Ἀφορμαὶ διενέξεων εἶχον δοθῇ ἀμέσως μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου. Ὅποτε τὰ λείψανα τοῦ ἐνταῦθα καταστραφέντος Τουρκοαἰγυπτιακοῦ στόλου πρὸ τοῦ τέλους ἐτι τοῦ 1827 ἀπέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας, ἵνα ἐπισκευασθῶσιν ἐνταῦθα, ὁ Σουλτάνος ἐζήτησεν ἀμέσως παρὰ τοῦ ἀντιβασιλείως τὴν ἀποστολὴν τῶν πλοίων εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὰ ἐν τῷ κατὰ τῆς Ῥωσσίας πολέμῳ. Ἀλλ' ὁ ἀντιβασιλεὺς τοῦ μὲν Αἰγυπτιακοῦ μέρους τοῦ στόλου τὴν ἀποστολὴν ὀριστικῶς ἀπέκρουσε, τὴν δὲ τῶν Τουρκικῶν πλοίων ἐπισκευὴν τοσοῦτον ἐβράδυνεν, ὥστε ὁ πόλεμος ὁ Ῥωσικὸς ἐπερατώθη πρὶν ἢ τὰ πλοῖα ταῦτα δυνηθῶσι νὰ καταλίπωσι τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀλλ' ὅτε ὁ Σουλτάνος μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἐκήρυξεν ὅτι δὲν ἐνδοί νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ στόλος ἕτερος πλὴν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ, ὁ πανοῦργος ὑποτελὴς, προλαμβάνων τὴν ὀργὴν τοῦ νομίμου κυρίου αὐτοῦ, ἐπέσπευσε τὰς ἐργασίας τῆς ἐπισκευῆς καὶ ἐπεμψε τὸν οὕτω ἐπισκευασθέντα Σουλτανικὸν στόλον εἰς Κωνσταντινούπολιν (κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1829) οὐ μόνον οὐδεμίαν ἀξιῶν ἀποζημιώσειν διὰ τὴν ἐπισκευήν, ἀλλὰ πέμπων ὡς δῶρον τῷ Σουλτάνῳ τρεῖς φρεγάττας καὶ τρεῖς κορβέττας καὶ ἑν ἑκατομμύριον Ἰσπανικῶν ταλλήρων. Διὰ τῆς διαγωγῆς τοῦ δὲ ταύτης πολλῷ περισσότερον ἢ διὰ τῶν ἐξηγήσεων, ἃς ἔδωκε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην εἰς τὴν Πύλην περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς διατηρήσεως ἰδιαίτερου στόλου ἐν Αἰγύπτῳ, ἀπέτρεψε τὸν Σουλτάνον πάσης περαιτέρω ἀπαιτήσεως. Ἀλλὰ διαρκοῦντος τοῦ Ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου ἡ Πύλη ὑπὸ τοσαύτης δυσπιστίας κατείχετο πρὸς τὸν ἀντιβασιλέα, ὥστε, καθὰ εἶδομεν, δὲν ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ πέμψῃ στρατεύ-

ματα ἐπικουρικὰ εἰς τὰς ἐν Ἀσίᾳ ἀπειλουμένας Ὀθωμανικὰς χώρας (ἔδ. Τόμ. Β', σελ. 766). Βραδύτερον δὲ τὰ μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου γενόμενα ἐν Ἀλβανίᾳ (ὑπὸ τοῦ Μουσταφᾶ πασσᾶ) καὶ ὑπὸ τοῦ πασσᾶ τοῦ Βαγδατίου ἀνταρτικὰ κινήματα ἀπεδόθησαν εἰς τὰς κρυφίας ἐνεργείας τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ. Καὶ αὕτη δὲ ἡ ἐπ' Ἀλγέριον στρατεία τῶν Γάλλων καὶ αἱ θρυλλούμεναι τότε συνεννοήσεις τῶν Γάλλων πρὸς τὸν σατράπην τῆς Αἰγύπτου περὶ δημιουργίας μεγάλου ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἐν Συρίᾳ Μωαμεθανικοῦ κράτους ἔτι μᾶλλον ὑπόπτως καὶ δυσμενῶς διέθηκαν τὸν Σουλτάνον ἀπέναντι τοῦ ὑποτελοῦς αὐτοῦ ἡγεμόνος. Ἀλλ' ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, ἐννοήσας ὅτι ἡ Πύλη εὐκαιρίαν μόνον καὶ κατάλληλον περίστασιν ἐζήτηι ἵνα θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, δὲν ἤθελε νὰ καταλήπῃ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Πύλης τὴν ἐκλογὴν τῆς στιγμῆς πρὸς τὴν ἀπαραίτητον πάλιν, ἀλλὰ στηριζόμενος αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἰδίας ἐαυτοῦ δυνάμεως καὶ ἐπὶ τῆς νῦν ἀδυναμίας τοῦ Σουλτάνου, ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης δημοτικότητος, ἧς ἀπῆλαυνεν ἐν τῷ Μωαμεθανικῷ κόσμῳ διὰ τὸν ἱερὸν πόλεμον, ὃν ἐπεχείρησε κατὰ τῶν ἐν Ἀραβίᾳ αἰρετικῶν (Βαχαϊτῶν), ἀφ' ὧν ἠλευθέρωσε τὰς ἱερὰς πόλεις, ἀπεφάσισε νὰ ρίψῃ τὸν περὶ τῶν ὅλων κύβαν. Πρὸς τοῦτο δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ προβῇ εἰς ἀπότομον ῥῆξιν πρὸς τὸν νόμιμον αὐτοῦ κύριον τὸν Σουλτάνον, διότι τοιαύτη τις διαγωγὴ ἤθελεν ἐκθέσει αὐτὸν ἀπέναντι τῶν τε ἰδίων αὐτοῦ δυσηρεστημένων ὑπηκόων καὶ ἀπέναντι τοῦ Ὀθωμανικοῦ καὶ ὅλου τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου, ἡδύνατο δὲ νὰ προκαλέσῃ ἀμείσως καὶ ἐπέμβασιν Εὐρωπαϊκὴν. Ἀλλ' ἡδύνατο νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Συρίαν χωρὶς νὰ δώσῃ εἰς τὸ κίνημα αὐτοῦ ἐπίσημον χαρακτῆρα ἐχθροπραξίας κατὰ τῆς Πύλης. Ὡς εἶχον τὰ πράγματα τότε ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐκείναις, ἐνθα ἤρχον ἡμιανεξαρτητοὶ σατράπαι, συχναὶ συνέβαινον μετὰξὺ τούτων ῥήξεις καὶ πόλεμοι, ἐν οἷς βραδέως, καὶ οὐχὶ πάντοτε, παρενεβαίνεν ἡ Πύλη· ὁ δὲ Μεχμέτ Ἀλῆς εἶχεν ἀφορμὴν ἱριδος πρὸς τὸν σατράπην τῆς νοτίου Συρίας, τὸν ἐν Ἰσολεμακίδι ἐδρεύοντα Ἀβδαλλάχ πασσᾶν. Ἐπειδὴ οἱ φελλᾶχοι τῆς Αἰγύπτου μὴ ὑποφέροντες τὰς πολλὰς καταπιέσεις τῆς κυβερνήσεως τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, καὶ ἰδίως τὸ μισητὸν σύστημα τῆς τακτικῆς στρατολογίας, μετενάστευον κατὰ χιλιάδας εἰς τὴν Συρίαν, ὅπως πρότερον οἱ ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ καταδικώμενοι Μαμελοῦκοι, ὁ ἀντίβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ἀπῆτει νῦν παρὰ τοῦ Ἀβδαλλάχ πασσᾶ τὴν ἀπὸ Συρίας ἐκδιώξιν τῶν μεταναστῶν φελλᾶχων. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἐδίδεν

ἀπαντήσεις μεθ' ὑπεφυγῶν, ἐρραδιούργει δὲ κατὰ τοῦ ἀντιβασιλέως ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ παρείχεν ἑαυτὸν πρόθυμον εἰς τὴν κατάλυσιν αὐτοῦ, ἡ Πύλη ἔλαβεν ἐν ἀρχῇ ὅλως ἐφεκτικὴν θέσιν καὶ δὲν ἐπενέβη ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν δύο σατραπῶν ἑρῖσιν. Ἄλλ' ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς παρασκευάσας ἡδὴ ἀξιόμαχον δύναμιν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἔχων δὲ κρύφιον σύμμαχον κατὰ τοῦ Ἀβδαλλὰχ κατὰ τὰ νῶτα τούτου τὸν κληρονομικὸν ἑπαρχον τοῦ Λιβάνου Βεσίρ Σεχάπ, καίτοι αἱ ἐν Βαγδατίῳ καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ ἐπαναστάσεις τοῦ Δαούτ πασσᾶ καὶ Μουσταφᾶ πασσᾶ, ἐξ ὧν πρότερον ἠλπιζε μέγαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀντιπερισπασμόν, εἶχον ἡδὴ κατασταλῆ ὑπὸ τῆς Πύλης, ἐπεχείρησε τὴν κατὰ τοῦ Ἀβδαλλὰχ στρατείαν κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1831. Εἰκοσι χιλιάδες στρατοῦ καλῶς ὀργανωμένου ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ τοσοῦτον γνωστοῦ ἡμῖν ἐκ τῆς εἰς Πελοπόννησον στρατείας περιφήμου στρατηλάτου Ἰβραήμ πασσᾶ ἔχοντος ὑπαρχηγὸν τοῦ στρατοῦ καὶ ἀρχηγὸν τοῦ ἐπιτελείου τὸν περιφήμον Γάλλον ἐξωμότην Σουλεϊμὰν πασσᾶν, διέβησαν τὰ πρὸς τὴν Συρίαν ὅρια κατὰ Νοέμβριον τοῦ ἔτους 1831, ἐνῶ ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας ὠρμουν 27 πλοῖα πολεμικά, ἄριστα ἐξωπλισμένα καὶ ἐν πᾶσιν ἐτοιμα εἰς τὴν πρώτην διαταγὴν. Οὐδεὶς κατ' οὐδενὸς ἐκηρύχθη πόλεμος, οὐδεμίᾳ ἐγένετο μνεῖα τοῦ ὀνόματος τοῦ Σουλτάνου, ὅστις ἰθεωρεῖτο ὑπερτάτος κύριος τοῦ εἰς πόλεμον ἀπερχομένου στρατοῦ· οὐχ ἦττον ὁ στρατὸς οὗτος πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ ἔδιδεν ὄρκον ἀπολύτου μέχρι θανάτου πίστεως εἰς τὴν Αἰγυπτιακὴν σημαίαν καὶ εἰς τὸν ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου.

Τὰ Αἰγυπτιακὰ στρατεύματα ὑπερβάντα τὰ πρὸς τὴν Συρίαν ὅρια (κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1831) ταχέως κατέλαβον τὴν Παλαιστίνην κυριεύσαντες τὴν Ἰόππην καὶ τὴν Γάζαν καὶ ἀναγκάσαντες τὸν Ἀβδαλλὰχ πασσᾶν νὰ κλεισθῇ ἐντὸς τῆς Πτολεμαίδος. Τότε ὁ Ἰβραήμ, διαιρέσας τὸν στρατὸν, μίαν μὲν τοῦτου μοῖραν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ περιφήμου Σουλεϊμὰν πασσᾶ ἐπεμφε πρὸς πολιορκίαν τῆς Πτολεμαίδος καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν λοιπῶν παραλίων, τῆς δ' ἑτέρας μοῖρας ἡγούμενος αὐτὸς εἰσέδω εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ Λιβάνου καὶ Ἀντιλιβάνου κοιλάδα καὶ ἔστησεν ὄχυρόν στρατόπεδον πλησίον τῆς πάλαι Φοινικικῆς πόλεως Ββάλβεκ ἢ Ἡλιουπόλεως. Ἄν ἡ Πτολεμαίς, ἥτις καὶ κατὰ θάλασσαν ἀπεκλεισθῇ ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου, καταλαμβάνετο ταχέως ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰβραήμ, ἡ Συρία ἅπασα ἤθελεν ὑπο-

ταχθῇ τῷ στρατῷ τούτῳ χωρὶς ἡ Πύλη νὰ λάβῃ καιρὸν νὰ συγκεντρώσῃ στρατεύματα ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ καὶ νὰ πολεμήσῃ ἐπισήμως κατὰ τοῦ Ἰβραήμ. Οὕτω δὲ ὁ πόλεμος ἠδύνατο νὰ περατωθῇ χωρὶς νὰ λάβῃ χαρακτῆρα ἐξωτερικοῦ πολέμου μεταξύ τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ ὑποτελοῦς αὐτῷ σατράπου, ἀφοῦ ἡ Πύλη, τὴν ἀνάγκην ποιουμένη φιλοτιμίαν καὶ ἀναγνωρίζουσα τὰ τετελεσμένα γεγονότα, ἤθελε καταλίπει τὴν Συρίαν εἰς τὸ κράτος τῆς Αἰγύπτου. Τοῦτο προβλέπων ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς συνίστα θερμῶς τῷ υἱῷ αὐτοῦ τὴν ταχείαν ἐκπόρθησιν τῆς Πτολεμαίδος. Ἀλλ' ἡ πεντάμηνος ἀντίστασις τῆς ὀχυρᾶς Πτολεμαίδος ἠλλοίωσε τὸν τοιοῦτον χαρακτῆρα τοῦ πολέμου. Τὴν εἰς Παλαιστίνην καὶ Φοινίκην εἰσβολὴν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ ἡ Πύλη ἐπιτηδεύουσα νὰ θεωρῇ ὡς ἀπλὴν ἔριν μεταξύ τῶν δύο σατραπῶν ἐπεμψεν ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου ἐπιτρόπους πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς σατράπας, ἵνα συμβιβάζῃ αὐτοὺς, διατάττουσα τῷ μὲν Μεχμέτ Ἀλῇ ν' ἀνακαλέσῃ τὴν εἰς τὴν Συρίαν εἰσβολὴν τοῦ στρατοῦ αὐτῆς, τῷ δὲ Ἀβδαλλάχ πασᾶ νὰ μὴ ἀναμιγνύηται τοῦ λοιποῦ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Αἰγύπτου πράγματα. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ πρὸς τὸν Ἀβδαλλάχ διαταγὴ οὐδεμίαν εἶχεν ἔννοιαν πραγματικὴν, διότι οὗτος οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ τῆς Αἰγύπτου, ἐδόθη δ' ἡ διαταγὴ ἀπλῶς ἵνα ἡ Πύλη φανῇ ὅτι διέλυεν ἐριδίας μεταξύ δύο σατραπῶν. Ἀλλ' ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τὸ μὲν πρῶτον, ἵνα κερδήσῃ χρόνον, ὑπέβαλεν εἰς μηνιαίαν ἐν τῷ λιμένι Ἀλεξανδρείας κάθαρσιν τὸν αὐτοκρατορικὸν ἐπίτροπον ἐπὶ τῇ προσφάσει τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνσκήφαντος λοιμοῦ, μετὰ παρέλευσιν δὲ τοῦ χρόνου τούτου ἐκήρυξε τῷ ἐπιτρόπῳ ὅτι τὸν πόλεμον ἐπεχείρησε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Πύλης καὶ ὅτι ἔδει νὰ προσαρτηθῶσιν εἰς τὴν σατραπείαν αὐτοῦ αἱ ἐπαρχίαι τῆς Πτολεμαίδος καὶ τῆς Δαμασκοῦ. Μαθοῦσα ταῦτα ἡ Πύλη ἔλαβε τέλος θέσιν ἐχθρικὴν ἀπέναντι τοῦ σατράπου καὶ συνοίθρισε στρατεύματα ἐν τῇ βορείῳ Συρίᾳ. Ἀλλὰ πρὶν ἢ τὰ στρατεύματα ταῦτα βαδίσωσι κατὰ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ καὶ ἐπιχειρήσωσιν τι σπουδαῖον κατ' αὐτοῦ, παρεδόθη ἡ Πτολεμαὶς μετὰ γενναίαν ἄμυναν (14/26 Μαΐου) καὶ ὁ Ἀβδαλλάχ ἐπέμψθη ὡς αἰχμάλωτος εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐνθα προσνήχθη πρὸς αὐτὸν μετὰ γενναιότητος ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Πτολεμαίδος ὁ Ἰβραήμ ἐβάδισεν ἀμείσως κατὰ τῆς μεγάλης καὶ εὐδαίμονος πρωτευούσης τῆς Συρίας, τῆς περιφήμου Δαμασκοῦ. Ὁ πρὸ τῆς πόλεως ταύτης πρὸς φρούρησιν τε-

ταγμένος μικρὸς στρατὸς ἡττηθεὶς ἐτράπη εἰς φυγὴν, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς πόλεως, ὄντες Ἀραβες καὶ ὁμόφυλοι τῷ στρατῷ τοῦ Ἰβραήμ, προθύμως ἤνοιξαν αὐτῷ τὰς πύλας καὶ ἐπεδαψίλευσαν πολλὰς περιποιήσεις. Μετὰ τὴν κατὰληψιν δὲ τῆς Δαμασκοῦ καταλιπὼν ὁ Ἰβραήμ μικρὰν φρουρὰν ἐνταῦθα ὥς καὶ ἐν Πτολεμαίδι, προσλαβὼν δὲ καὶ τὸν μέχρι νῦν πολιορκοῦντα τὴν Πτολεμαίδα στρατὸν ἐβάδισεν ἐναντίον τοῦ βορειόθεν ἐλαύνοντος Τουρκικοῦ στρατοῦ. Ὁ στρατὸς οὗτος συγκεείμενος ἀπὸ 60 χιλ. ἀνδρῶν τακτικῶν καὶ ἀτάκτων, ὧν οἱ τακτικοὶ ἦσαν ἡσκημένοι καὶ ἐνδεδυμένοι Εὐρωπαϊκῶς καὶ καλῶς ὠπλισμένοι, καὶ ἀπὸ 100 πυροβόλων, ἐπέμφθη ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ὑπὸ τὸν ἄλλοτε ἀρχηγὸν τῶν Γιαντισάρων Χουσεῖν πασᾶν (ἰδ. σελ. 445) ἄνδρα ἀκαταλληλότετον διὰ νὰ κυβερνᾷ τακτικὸν στρατόν. Ἡ πρώτη σπουδαία σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο στρατῶν ἐγένετο τῇ 28/9 Ἰουνίου παρὰ τὴν Ἐμεσαν (Χόμς), ἐνθα ἡ ἐξ 20 χιλιάδων ἀνδρῶν συγκεκριμένη πρωτοπορεία τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ μαχομένη ἐκ τοῦ συστάθην ἡττήθη ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῶν 16 χιλιάδων ἀνδρῶν τοῦ Ἰβραήμ καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν καταλιπούσα ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης 5 χιλιάδας νεκροὺς καὶ αἰχμαλώτους καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν καὶ 20 πυροβόλα. Περιῆλθε δ' εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ καὶ αὕτη ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Τούρκου ἀρχηγοῦ πρὸς τὸ Διβάκιον· ἐκ ταύτης δὲ μαθὼν ὁ Ἰβραήμ τὰ κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ σχέδια τοῦ Σουλτάνου νέαν ἀνέπτυξε δραστηριότητα πρὸς ταχεῖαν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Τὴν ἤτταν ταύτην τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ μαθὼν ὁ βορειότερον ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ὀρόντου μετὰ τοῦ κυρίου στρατοῦ στρατοπεδεύων ἀρχιστράτηγος (σερδάρ ἐκρέμ) Χουσεῖν, ἀντὶ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ Ἰβραήμ ἢ τοῦλάχιστον ν' ἀναμείνῃ τοῦτον μετὰ τοῦ πολλῷ ἰσχυροτέρου Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, ἀπεφάσισε νὰ διευθυνθῇ πρὸς ἀνατολὰς καὶ νὰ στρατοπεδεύσῃ παρὰ τὸ Χαλέπιον, καθιστῶν τὴν πλουσίαν ταύτην πόλιν κέντρον τῶν περαιτέρω στρατιωτικῶν ἐργασιῶν. Ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησις αὕτη μεγάλων ἐγένετο αἰτία συμφορῶν. Διότι ἐξ ἐνὸς μὲν τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἐν Ἐμέσῃ ἀγωνισθέντος Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, ὁπότε ἐν τῇ ὑποχωρήσει αὐτοῦ ἔμαθε καθ' ὁδὸν τὴν εἰς Χαλέπιον πορείαν τοῦ κυρίου στρατοῦ, ἐκλαβὼν τοῦτο ὡς φυγὴν πρὸ τοῦ Ἰβραήμ, διεσκεδάσθη ἐν ἀγρίᾳ φυγῇ, ἐν ᾗ οἱ στρατιῶται ἔρριπτον πᾶν ὅ,τι ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν καὶ αὐτὰ ἐτι τὰ ὄπλα αὐτῶν, ἐλεεινὰ δὲ λείψανα τῶν οὕτω διαλυθέντων σιφῶν προσῆλθον εἰς τὸν κύριον στρα-

τόν· ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Χουσεῖν εἰς Χαλέπιον μεταβαίνων στρατὸς ἐπὶ τῇ ἐλευσινῇ ὤψει τῶν λειψάνων τῆς ἡττηθείσης πρωτοπορείας ὑπὸ τοσοῦτου κατελήφθη πανικοῦ, ὥστε φυγὴ καὶ λειποταξία ἡρπιάσαν ἐντὸς σμικροῦ καὶ τούτου τὰς τάξεις εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε, ὅτε ἔφθασε πρὸ τοῦ Χαλεπίου, μόλις ἤρθημι περὶ τὰς 20 χιλιάδας ἀνδρῶν. Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ὁ στρατὸς οὗτος ἐπλησίαζεν εἰς τὰς πύλας τοῦ Χαλεπίου (2/14 Ἰουλίου), ἔφθανεν ἐνταῦθα καὶ τὸ ἐκ Βεδουίνων συγκροτούμενον ἑλαφρὸν ἱππικὸν τοῦ Ἰβραήμ. Οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ Χαλεπίου, ὄντες καὶ οὗτοι Ἀραβες, ἔκλεισαν τὰς πύλας εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατόν, ἵνα ἀνοιξοσιν αὐτὰς μετ' ὀλίγον εἰς τὸν Αἰγυπτιακόν. Ἡ διαγωγὴ αὕτη τῶν κατοίκων καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ἱππικοῦ νέον ἐνέβαλον φόβον εἰς τὸν Ὀθωμανικόν στρατόν, τοῦ ὁποῦ ο ἄντικατος ἀρχιστράτηγος διέταξε νῦν ὑποχώρησιν πρὸς δυσμὰς μέχρι τῶν Ἀμανιδῶν πυλῶν, ἵνα ἐντεῦθεν ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Κιλικίαν. Ἀλλ' ἡ ὑποχώρησις ἐγένετο μετὰ πολλῶν δυσχερειῶν καὶ ταλαιπωριῶν καὶ κακρυχιῶν, ἐξ ὧν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἔδεκατιζετο δεινῶς. Ἐνθ' δὲ ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς ἀνερχόμενος νῦν εἰς 17 χιλιάδας κατὰ διαφόρους μοίρας διήρχετο διὰ τῶν Πυλῶν, προφθάσασα ἢ προφυλακὴ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὰ ὑψώματα τῶν ὄρειων τὰ ὑπερκείμενα τῶν Πυλῶν, νέα δὲ καὶ ἐνταῦθα ἐπῆλθεν ἡττα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ (17/29 Ἰουλίου) ἀπολέσαντος ἐν τῇ μάχῃ τῶν στενῶν (μάχη τοῦ Μπεϊλάν, ὡς καλοῦνται σήμερον αἱ Ἀμανίδες πύλαι), καθ' ἣν οἱ Τούρκοι κατέλιπον 2500 νεκρούς, ἀπώλεσαν δὲ καὶ 14 πυροβόλα, τὸ ταμεῖον τοῦ στρατοῦ καὶ πᾶσαν τὴν λοιπὴν ἀποσκευήν. Τὰ λείψανα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ τραπέντα εἰς φυγὴν διηυθύνθησαν εἰς Ἀλεξανδρέτταν, ἐνθα ἦσαν συνηγμένα ἄπειρα τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια διὰ τὸν στρατόν, ἅτινα ὁ ἀνεπιτήδειος ἐν πᾶσι Χουσεῖν εἶχε τὴν ἀρροσύνην νὰ μὴ καταστρέψῃ καὶ πρὸ τῆς ἐντεῦθεν ἀναχωρήσεώς του, καταλείπων αὐτὰ λάφυρα εὐπρόσδεκτα τῷ μετ' ὀλίγον καταλαβόντι τὴν πόλιν Αἰγυπτιακῷ στρατῷ (1). Ὁ Χουσεῖν πασσαῶς ταχέως κατέλιπε νῦν τὴν Κιλικίαν καὶ ὑπεχώ-

(1) Ὁ περιορισμένος τὸν νοῦν πρὸν Ἀγᾶς τῶν Γιανισάρων μετ' ἀρελείας Ἀνατολίτου ἀπεκρίνετο πρὸς τοὺς προτρέποντας αὐτὸν νὰ καταστρέψῃ τὰ τρόφιμα: «Τί λέγετε; Δύναμαι ἐγὼ νὰ καταστρέφω τοσοῦτον πολυτίμου προμηθείας; Καὶ δὲν θὰ μὲ τιμωρήσῃ ὁ Θεός, ὅταν ἐγὼ καταστρέφω τὸν ἄρτον τὸν δοθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος πρὸς διατροφήν αὐτοῦ;». Καὶ ὅμως ὁ Χουσεῖν ἐφάνη ἀρκούντως ἐπιτήδειος νὰ σώσῃ τὸν ἰδιωτικὸν αὐτοῦ θησαυρόν, ὃν ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ,

ρησε πέραν τοῦ Ταύρου εἰς τὰ ἔνδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετὰ τῶν ἐξ ὀλίγων χιλιάδων συγκαμμένων οἰκτρῶν λειψάνων τοῦ πρό μικροῦ ἀπὸ 60 χιλιάδων συγκροτουμένου στρατοῦ. Ὁ Ἰβραήμ πασσᾶς ἐν τῷ μεταξῷ εἶχε καταλάβει ἀμαχητὶ τὸ Χαλέπιον (6/18 Ἰουλίου) τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ὑποχώρησιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Χουσεῖν καὶ ἔμεινεν ἐνταῦθα μέχρι τῆς 15/27 Ἰουλίου, ὁπότε ἐκίνησε πρὸς δυσμὰς δύο ἡμέρας πρὸ τῆς νέας καταστροφῆς, ἣν ἐπέφερε τοῖς Τούρκοις ἡ προφυλακὴ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς Ἀμανίσι πύλαις. Μετὰ τὸ νέον δὲ τοῦτο πάθημα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ὁ Ἰβραήμ ταχέως εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κιλικίαν, ἐνθα κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν Ἀδανα (30/11 Αὐγούστου) καὶ πᾶσαν τὴν λοιπὴν χώραν, κατέλαβε δὲ καὶ τὰς Κιλικίας πύλας καὶ ὠχύρωσεν αὐτάς, τὸ μὲν ἵνα ἀσφαλίσῃ τὴν Κιλικίαν κατὰ εἰσβολῆς Τουρκικῆς ἀπὸ βορρᾶ, τὸ δὲ ἵνα ἔχῃ αὐτάς ὡς ἀσφαλὲς ὁρμητήριον πρὸς τὰ ἔνδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οὕτω ὁ Ἰβραήμ ἐν διαστήματι 8 μηνῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς στρατείας ἐγένετο κύριος ἀπασῶν τῶν ἀπὸ Αἰγύπτου μέχρι Ταύρου χωρῶν (1) διὰ στρατοῦ μὴ ὑπερβαίνοντος τὰς 16-20 χιλιάδας. Ἀλλὰ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Συρίας, χάριν τῶν νέων στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, αἰτίνες ἦσαν ἀναγκαίαι διὰ τὴν ἐξακολουθήσασιν τῆς στρατείας καὶ πρὸς διαρκὴ καταγῆν τῶν καταληφθεισῶν διαφόρων ὄχυνων θέσεων, ὁ στρατὸς ἠυξήθη διὰ νέων καταγραφῶν ἐνεργηθεισῶν τὸ πλεῖστον ἐν ταῖς καταληφθείσαις χώραις. Ἐν τούτοις τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ στρατοῦ ἡ δύναμις καὶ οὕτω κατ' ὀλίγας μονάδας μόνον ὑπερέβη τὰς 20 χιλιάδας (2). Ἐναντίον δὲ τοῦ στρατοῦ τούτου ὁ Σουλτάνος, οὐδαμῶς καμ-

πέμφας αὐτὸν ἀπὸ Ἀλεξανδρέττας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ πλοίου Ἑλληνικοῦ φέροντος Γαλλικὴν σημαίαν. Ἀλλὰ μόλις μετὰ ἐν ἑτος καὶ διὰ πολλῶν ἐνεργειῶν τῆς Τουρκικῆς διπλωματίας κατωρθώθη ἡ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄφιξις καὶ εἰς τὸν Χουσεῖν παράδοσις τοῦ θησαυροῦ τούτου. Ὅτι δὲ ὁ Χουσεῖν ἔμεινεν ἀτιμώρητος μετὰ τοσαύτας ἤττας καὶ ὅτι ἡ Τουρκικὴ διπλωματία ἠγωνίσθη νὰ σώσῃ τὸν θησαυρὸν τοῦ ἡττημένου πασσᾶ, δεικνύει τὴν μεγάλην ἀλλοίωσιν τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν τῷ πνεύματι τῆς Τουρκικῆς πολιτείας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν πρὸ τοῦ Ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1828-1829 χρόνον, ὁπότε πᾶσαν ἤτταν ὁ στρατηγὸς καὶ πᾶσαν ἀποτυχίαν ὁ ὑπουργὸς ἀπέτινε διὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ

(1) Κατὰ θάλασσαν οὐδὲν σπουδαῖον ἐγένετο πολεμικὸν ἔργον. Ὁ Τουρκικὸς στόλος, ἰσοδύναμος ὢν κατὰ τὸν ἀριθμὸν πρὸς τὸν Αἰγυπτιακόν καὶ ὑπὸ ἀρχηγῶν μᾶλλον ἀνικάνων διοικούμενος, ἤρκεσθαι ἀπλῶς νὰ ἐπιτηρήσῃ τὰς κινήσεις τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου περιορισθέντος καὶ τούτου εἰς ἀπλὴν ἄμυναν.

(2) Οὐδὲν λείψανον στρατοῦ Τουρκικοῦ ἔμεινε νῦν ἐν Συρίᾳ, διότι ὁ Μεχμέτ πασ-

φθείς ἐκ τῶν τοσούτων στρατιωτικῶν ἀποτυχιῶν, παρесеύασε νέον στρατὸν ἐκ 30 χιλιάδων ἀνδρῶν Εὐρωπαϊκῶς ἡσκημένων καὶ ἐνδεδυμένων (ὅπως καὶ αὐτὸς ὁ Σουλτάνος ἐνεδύετο νῦν Εὐρωπαϊκῶς), καὶ τοῦ στρατοῦ τούτου, ὅστις ἦτο ὁ τελευταῖος στρατὸς τοῦ κράτους, τὴν ἀρχηγίαν δὲν ἀνέθηκε πλέον τῷ Χουσεΐν πασσᾶ, ἀλλ' αὐτῷ τῷ μεγάλῳ βεζίρῃ Ῥεσίτ πασσᾶ, τῷ περιωνύμῳ Τούρκῳ στρατηλάτῃ τῷ γνωστῷ ἡμῖν ἐκ τῆς μάχης τοῦ Πέτα καὶ ἐκ τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου Κιουταχῆ, ὃν εἶδομεν πολεμοῦντα καὶ κατὰ τοῦ Δεϊβιτζ ἐν ταῖς στενοπορείαις τοῦ Αἰμου· τὸν στρατὸν δὲ τοῦτον τοῦ Ῥεσίτ ἐμελλεν ἐκ τῶν πλαγίων νὰ ὑποστηρίξῃ μετὰ 20 χιλιάδων ἀνδρῶν ὁ διοικητὴς τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος Ὁσμάν πασσᾶς. Ὁ Ῥεσίτ πασσᾶς ἀναχωρήσας περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου (1832) ἀπὸ τῆς Χρυσουπόλεως διηυθύνετο πρὸς τὴν Κιλικίαν. Ἀλλ' ὁ Ἰβραήμ προλαβὼν διῆλθε τὰς Κιλικίας πύλας καὶ προῆλθε μέχρι Ἰκονίου δώκων πρὸ αὐτοῦ τὸν ὑπὸ τὸν Ἑμίν Ῥαούφ πασσᾶν Τουρκικὸν στρατὸν τὸν συγκείμενον ἐκ τῶν λειψάνων τοῦ ἐν Συρίᾳ καταστραφέντος στρατοῦ. Τὸ Ἰκόνιον ἀνευ ἀντιστάσεως παρεδόθη εἰς τὸν Αἰγύπτιον ἀρχιστράτηγον (6/18 Νοεμβρίου)· ὁ δὲ Ῥεσίτ, ὅστις εἶχε ρητὴν διαταγὴν παρὰ τοῦ Σουλτάνου νὰ προσβάλλῃ ἀνυπερθέτως τὸν ἐχθρὸν, ἠναγκάσθη, παρὰ τὴν γνώμην καὶ τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτοῦ καὶ πρὶν νὰ λάβῃ ἐπικουρίαν τινὰ ἐκ τῆς ἐν Νικομηδείᾳ σταθμεύουσας ἐξ 25 χιλιάδων ἀνδρῶν συγκειμένης ἐφεδρείας, νὰ παρατάξῃ εἰς μάχην τὸν στρατὸν αὐτοῦ παρὰ τὸ Ἰκόνιον (6/18 Δεκεμβρίου). Ὁ στρατὸς τοῦ Ἰβραήμ ἦτο πάλιν κατὰ τὸν ἀριθμὸν ὑποδεέστερος τοῦ Τουρκικοῦ, ἀνερχόμενος μόλις εἰς 17 χιλιάδας ἀνδρῶν, ἀλλ' εἶχε θέσεις στρατηγικῶς κρείττονας, διότι ὁ Ἰβραήμ εἶχε καλῶς μελετήσῃ τὰ κατὰ τὴν χώραν πρὶν ἢ φθάσῃ ὁ Ῥεσίτ, ὅστις ἅμα τῇ ἀφίξει αὐτοῦ συνῆψε μάχας. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐγίνοντο ἀψιμαχίαι τινεὶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σπουδαῖαι, ἐν αἷς ἡ ὑπεροχὴ ἔμενεν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους. Τέλος δὲ τῇ 9/21 Δεκεμβρίου συνεκροτήθη ἡ μεγάλη μάχη. Ἡ ἡμέρα ἦτο οὐμυχλώδης καὶ μέχρι μεσημβρίας τὰ δύο στρατεύματα ἀμυντικὴν ἀπέναντι ἀλλήλων ἐτήρουν θέσιν. Περὶ δὲ μεσημβρίαν,

οἱ τοῦ Χαλεπίου ἀμέσως μετὰ τὴν ἥτταν ἦδη τῆς Ἑβδόμης εἶχεν ἀποχωρήσει μέχρι Μελίτης (Μαλακτίας) τῆς Καπαδοκίας, ἡ δὲ ἐν τῇ Λαοδικείᾳ (κατὰ τὰ Συριακὰ παράλια) μέινουσα μὴν Τουρκικὴ φρουρὰ ὑπὸ τὸν Ἀλὶ πασσᾶν ἔφυγεν εἰς Κύπρον ἐπὶ μικρῶν πλοιαρίων.

τότε ἡ ὁμίχλη ἐφάνη διαλυομένη, ἤρξατο ἡ συμπλοκή. Ἀλλὰ μόλις ἀρξαμένης τῆς μάχης ὁ Ῥεσίτ τοσοῦτον προῦχώρησεν ἐν μέσῳ τῆς μήκῃ διαλυθείσης ὁμίχλης, ὥστε λεληθότως εὑρέθη ἐν μέσῳ τῆς ἐχθρικής παρατάξεως καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Οὐχ ἥττον καὶ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Βεζίρου ἡ μάχη ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τοῦ χιονοσειποῦς πεδίου ζωηρῶς καὶ πεισματωδῶς μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου καὶ μετ' αὐτήν, ἕως οὗ οἱ ἄλλως ἀνδρείοτατα, καὶ ἰδίως ἐν τῷ κέντρῳ καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ πτέρυγι, μαχόμενοι Τοῦρκοι διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ὑπερφαλαγγίσεως τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος περικυκλώθησαν πανταχόθεν καὶ ὑπέστησαν τελείαν ἥτταν. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Αἰγυπτίων ἀποβαλόντων 8 χιλιάδας ἄνδρας εἰς νεκροὺς ἐπὶ στρατοῦ 17 χιλιάδων ἀνδρῶν ἦσαν ἀναλόγως μείζονες ἢ αἱ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐπὶ 25 χιλιάδων ἀνδρῶν ἀπώλεσαν 10 χιλιάδας. Ἀλλ' οἱ μὲν Αἰγύπτιοι ἔμενον κύριοι τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὁ δὲ Τουρκικὸς στρατὸς διεσκορπίσθη πάλιν καὶ διαλύθη ἄφεις ἐλευθέραν εἰς τὸν Ἰβραήμ πασσᾶν τὴν μέχρι Βοσπόρου ὁδόν. Ὁ Ὀσμὰν πασσᾶς δὲ τῆς Τραπεζοῦντος, ὁ ὁποῖος ἐποίειτο κινήσεις τινὰς πρὸς νότον, ἵνα ἔλθῃ ἐπίκουρος τῷ Ῥεσίτ πασσᾶ, μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἰκονίου ἀπεχώρησεν ὅλως εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ. Οὐδαμοῦ νῦν οὐδεμία ἀντετάσσεται ἀντίστασις κατὰ τοῦ Ἰβραήμ· αἱ πόλεις παρεδίδοντο ἱκουσίως, αἱ ὀλιγάριθμοι Τουρκικαὶ φρουραὶ νητομολοῦν εἰς τὸν Αἰγυπτιακὸν στρατὸν ἢ ἐφευγον πρὸ αὐτοῦ, ἡ δὲ μερίστη τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεων Σμύρνη ἀνεγνώριζε τὴν ἀρχὴν τοῦ Αἰγυπτίου πασσᾶ. Ὁ Ὀθωμανικὸς λαὸς ἐφαίνετο ἀδρανῶς ὑποκύπτων εἰς τὴν μοῖραν αὐτοῦ καὶ προθύμως ὑποτασσόμενος τῷ νικητῇ, ὅστις ὅπωςδήποτε ἦτο Μωαμεθανός, βλέπων τὴν ἐσχάτην ἀδυναμίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβερνήσεως. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰβραήμ, πιστὸς μένων εἰς τὸ ἀρχικὸν αὐτοῦ σύστημα, ἐχαρκτηρίζε τὸν πόλεμον, καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου γενομένην ἀποκήρυξιν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ὡς γινόμενον οὐχὶ κατὰ τοῦ Σουλτάνου, τοῦ νομίμου κυρίου αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς του, τοῦ πολυτίμου « Ἀδᾶμαντος » (ὡς ἐκάλει τὸν Σουλτάνον ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς) ἀλλὰ κατὰ τῶν ἀναξίων λειτουργῶν τοῦ κράτους, τῶν ἀρνούμενων δικαιοσύνην εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ κατὰ τῶν καταχρήσεων, ἀφ' ὧν ἡγωνίζετο οὗτος νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ κράτος. Τοσοῦτον δὲ αἱ πράξεις τοῦ Ἰβραήμ πασσᾶ ἦσαν σύμφωνοι πρὸς τοὺς λόγους, οἵτινες ἄλλως δὲν πρέπει νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς ἀπλῇ καὶ καθαρᾷ

ὑποκρισία, ὥστε καὶ πρὸς τὸν αἰχμαλωτισθέντα μέγαν Βεζίρην προσεφέρετο ὡς πρὸς ἀνώτερον καὶ ἀνεγνώριζε τοῦτον ὡς ἀρχιστράτηγον τοῦ ἰδίου αὐτοῦ (τοῦ Αἰγυπτιακοῦ) στρατοῦ, ὡς ὄντος στρατοῦ τοῦ Σουλτάνου, καὶ δι' αὐτοῦ διεβίβαζε τὰς πρὸς τὴν Πύλην προτάσεις. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον μετέθηκε τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ βορειότερον εἰς Κοτύαιον (Κιουτάχι, πατρίδα τοῦ Κιουταχῆ), ἡ δὲ προφυλακὴ του εὗρίσκειτο ἐν Βαλετζίκ εἰς 8 ὥρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Προύσης, ἤγγελλε τῇ Πύλῃ διὰ τοῦ Ῥεσίτ ὅτι ἕνεκα τοῦ χειμῶνος ἐμελλε νὰ μετακινήσῃ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ μέχρι Προύσης, ἵνα οἱ στρατιῶταί του, οἵτινες ἦσαν στρατιῶται τοῦ Σουλτάνου, εὐρωσιν ἐνταῦθα χειμᾶδια καταλληλότερα τῶν ἐν Καραμανίχ. Ἀλλ' οὐχ οὕτω ἔκρινε τὰ πράγματα καὶ ὁ Σουλτάνος.

Ῥωσσικὴ ἐπικουρία. Γαλλικὴ μεσολάβησις. Εἰρήνη τοῦ Κοτυαίου. — Καθ' ὃν χρόνον τὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ ἰσχυροῦ αὐτοῦ ὑποτελοῦς στρατεύματα ἐμάχοντο πρὸς ἄλληλα ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἡ Κωνσταντινούπολις καθίστατο κέντρον διπλωματικῶν ἐνεργειῶν καὶ ῥαδιουργιῶν καὶ πεδίον ἀντιμαχομένων Εὐρωπαϊκῶν ἐπιρροῶν καὶ συμφερόντων. Πᾶσαι σχεδὸν αἱ μεγάλαι Εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις μετ' ἀδιαφορίας εἰλικρινοῦς ἢ προσπεποιημένης ἀπέβλεπον ἐν ἀρχῇ πρὸς τὴν Τουρκοαἰγυπτιακὴν σύγκρουσιν, καίτοι ἐκάστη τούτων εἶχεν ἐν τῇ τοιαύτῃ ἢ τοιαύδε τοῦ ἀγῶνος τροπῇ τὰ ἴδια αὐτῆς συμφέροντα. Αἱ ἦτται τοῦ στρατοῦ τοῦ Σουλτάνου εἰς οὐδεμίαν τῶν μεγάλων Δυνάμεων ἐνεποίησαν ἐν ἀρχῇ ἀλγεινήν αἰσθησιν. Ἡ Ἀγγλία οὐδ' αὖτως ἐδυσσώρει διὰ τὴν ἐνδεχομένην εἰς τὸ κράτος τοῦ ἀντιβασιλέως προσάρτησιν ἐπαρχιῶν τινῶν τῆς Συρίας· ἡ Γαλλία πρὸ πολλοῦ ἐπέδωκε τὸ σχέδιον ἰδρύσεως μεγάλου Αἰγυπτιακοῦ κράτους, καθὰ ἤδη ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἶπομεν· ἡ Ῥωσσία, περατώσασα ἤδη τὸν κατὰ τῆς Πολωνίας πόλεμον καὶ ζητοῦσα εὐκαιρίαν νὰ στερεώσῃ αὐτῆς τὴν διαρκούσης τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως κλονηθείσαν ὥπως οὖν ὑπέροχον αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει θέσιν, δὲν ἔβλεπε μετὰ δυσαρεσκείας τὰς στενοχωρίας τῆς Πύλης· αἱ δὲ Γερμανικαὶ Δυνάμεις ἀμφοτέραι, μὴ ἔχουσαι ἄμεσον διαφέρον, ἐτήρουν ἐφεκτικὴν θέσιν. Ἀλλ' ὅτε τὰ νικηφόρα τοῦ Ἰβραήμ στρατεύματα εἰσῆλθασαν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Μικρᾷ Ἀσίας καὶ ἠπέλουν τὴν Ἀσιατικὴν ὄχθην τοῦ Βοσπόρου, ἡ τῶν πραγμάτων θέσις μετεβλήθη ὁλοσχερῶς καὶ τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα ἀνεφάνη ὑπὸ νέαν ὁλως φάσιν.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ στιγμή ἡ Ἀγγλία, ἡ τὸ μέγιστον δια-
φέρον ἔχουσα ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, εἰργά-
ζετο μὲν ὑπὲρ τῆς εἰρηνικῆς διευθετήσεως τῆς μεταξὺ τοῦ Σουλτάνου
καὶ τοῦ ἀντιβασιλέως ἱριδος, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ
δραστηριότητος. Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ῥωσσία νῦν ἦσαν αἱ ἀμέσως ἐπὶ τῆς
σκηνῆς ἐμφανιζόμεναι καὶ δραστηρίως ἐνεργοῦσαι Δυνάμεις. Καὶ τῆς
μὲν Γαλλίας αἱ ἐνέργειαι ἔτεινον εἰς τὴν ὡς δυνατόν ἐπέκτασιν καὶ
ἐνίσχυσιν τοῦ κράτους τοῦ ἀντιβασιλέως, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ εἰς τὴν
ἀντικατάστασιν ἢ μᾶλλον ἀναδημιούργησιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους
διὰ τῆς καταλύσεως τῆς δυναστείας τοῦ Ὄσμὰν καὶ τῆς εἰς τὴν ὑπερ-
τάτην ἀρχὴν ἀνόδου τοῦ οἴκου τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ. Ἡ Ῥωσσία τού-
ναντίον ἤθελε Σουλτάνον ἀσθενῆ διατηροῦντα τὸν Βόσπορον, ἐξησθε-
νωμένον ὑπὸ τοῦ ὑποτελοῦς πασᾶ, σώζόμενον δὲ διὰ τῆς ὕλικῆς καὶ
ἡθικῆς συνδρομῆς τῆς Ῥωσσίας, συνδεδεμένον πρὸς αὐτὴν διὰ δεσμῶν
εὐγνωμοσύνης καὶ ἐξ αὐτῆς ἡθικῶς ἐξαρτώμενον. Καθὰ ἐν τοῖς περὶ
τοῦ Ῥωσσικοῦ πολέμου τῶν ἐτῶν 1828-1829 καὶ ἐν τοῖς περὶ τῶν
ἀποτελεσμάτων τοῦ πολέμου τούτου ἐλάβρομεν ἀφορμὴν νὰ παρατηρή-
σωμεν, ἡ ὁλοσχερῆς κατάλυσις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους κατὰ τοὺς
τότε τοῦλάχιστον χρόνους οὐδαμῶς συνῆδε πρὸς τὰ σχέδια καὶ τὰς
πολιτικὰς βλέψεις καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ Νικολάου Α' προτιμῶντος
νὰ καταλίπη τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς τὰς χεῖρας Σουλτάνου ἡθι-
κῶς ἐκ τῆς Ῥωσσίας ἐξαρτωμένου. Ἡ γενναία πρὸς τὸν Σουλτάνον
πολιτικὴ μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ αἱ ἀπὸ τοῦ 1830 ἐγκαινι-
σθεῖσαι φιλικώταται μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν σχέσεις πρὸς τοιοῦτον
ἀπέβλεπον σκοπὸν. Αὐτὴ ἡ Τουρκία διδραχθεῖσα ἐκ τῆς πείρας ἀπέ-
διδε νῦν μεγίστην σημασίαν εἰς τὴν διατήρησιν φιλικωτάτων πρὸς τὸν
τσάρον Νικόλαον σχέσεων, ὃν ἰδίως οἱ περὶ τὸν Σουλτάνον ἰθεώ-
ρουν ὡς τὸν ἄριστον καὶ εἰλικρινέστατον φίλον τῆς Τουρκίας. Εἴ-
δομεν δὲ ὅτι χάριν τῆς νέας ταύτης πολιτικῆς ἐθυσιάσθη ὁ αὐστηρὸς
Περτιὲ καὶ τὴν θέσιν τούτου ὡς Πρίξ ἐφέντου ἤτοι ὡς ὑπουργοῦ τῶν
ἐξωτερικῶν κατέλαθεν ἀπὸ τοῦ 1830 ὁ ὅλως εἰς τὴν Ῥωσσίαν ἀφω-
σιωμένος Χαμίτ βέης. Μικράν τινα δοκιμασίαν ἀκίνδυνον ὑπέστη νῦν
ἡ νέα φιλόρωστος πολιτικὴ τῆς Πύλης περὶ τὸ τέλος τοῦ 1830 καὶ
τὰς ἀρχὰς τοῦ 1831 ἕνεκα τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ἐπα-
νάστασις αὕτη, κλονήσασα ἐπὶ μίαν στιγμήν τὴν τέως ὑπέροχον δι-
πλωματικὴν θέσιν τῆς Ῥωσσίας ἐν Εὐρώπῃ, ἐπέδρασεν ὅπως οὖν καὶ

ἐπὶ τὴν πολιτικὴν τῆς Πύλης. Οἱ τε πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Τουρκίας καὶ ἡ δημοσία ἐν Τουρκίᾳ γνώμη οὐχὶ ἄνευ ἐνδομύχου τινὸς εὐχαριστήσεως εἶδον τὴν Ῥωσσίαν περιπλακεῖσαν εἰς τὸν κατὰ τῆς Πολωνίας χαλεπὸν ἀγῶνα. Ἀλλ' ἡ Πύλη ἐν ταῖς ἐπιστήμοις αὐτῆς σχέσεις ἐτήρησε πολιτικὴν λίαν συνετήν, οὐδεμίαν ἐκδηλώσασα συμπάθειαν πρὸς τοὺς Πολωνοὺς καὶ οὐδεμίαν δοῦσα ἀκρόασιν εἰς τοὺς ἀπεσταλλένους τῆς Πολωνικῆς κυβερνήσεως. Οὐχ ἤττον ἢ κατὰ τι μείωσις τῆς Ῥωσσιᾶς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιρροῆς ἐδηλώθη διὰ τῆς ἀντι-καταστάσεως τοῦ Χαμίτ βέη διὰ τοῦ ἤττον φιλορώσσου Νεδζίπ βέη καὶ διὰ τῆς εἰς τὰ πράγματα ἐπανόδου τοῦ Περτέβ, διορισθέντος Κιαχιά βέη ἥτοι ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν. Ἀλλὰ τὸ μικρὸν τοῦτο νέφος ταχέως διεσκιεράσθη. Ἡ εἰδήσις τῆς ἀλώσεως τῆς Βαρσοβίας καὶ τῆς ἐντελοῦς καταστολῆς τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως (1831) ταχέως ἀποκατέστησε παρὰ τοῖς Τούρκοις τὴν γοητείαν τοῦ ὀνόματος τῆς Ῥωσσίας. Εἰς τὴν στενωτέραν δὲ νῦν ἔνωσιν τῶν δύο κρατῶν συνετέλεσεν αὕτη ἡ ἱστορικὴ ἐκταυτῶ καὶ πολιτικῶς συνετὴ διαγωγή τοῦ Τσάρου, ὅστις μετὰ τὴν ὀριστικὴν κατὰ τῶν Πολωνῶν νίκην προέβη εἰς διαδήλωσιν τινα ἀπέναντι τῆς Τουρκίας οὐχὶ διὰ μομφῶν, ἀλλὰ διὰ μεγαλοπρεπῶν, πρωτοφανοῦς λαμπρότητος δώρων (λαμπροτάτων αὐτοκρατορικῶν ἀμαξῶν, ἵππων, πολυτελεστάτων κατόπτρων καὶ ἄλλων πολυτίμων πραγμάτων), ἅτινα ἔπεμψεν εἰς τὸν οἶλον αὐτοῦ Σουλτάνου. Ἡ τοιαύτη ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνου φιλοφροσύνη τοῦ Τσάρου, ἡ ἐπιλθοῦσα ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκ νέου ἐν Εὐρώπῃ ἀποκατάστασιν τῆς πολιτικῆς θέσεως τῆς Ῥωσσίας, ἐπέρρωσε τὴν Ῥωσσικὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιρροήν. Συγχρόνως δὲ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσσικὴ διπλωματία εἰργάζετο ἵνα ὑπερᾶνω τῆς Πύλης καὶ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν συνάψῃ σχέσεις ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν αὐλὴν τοῦ Σουλτάνου δι' ἀνδρῶν πρὸς τοῦτο καταλλήλων. Τοιοῦτοι ἄνδρες ἦσαν ὁ ἐν τῷ ὑπουργείῳ καὶ τῷ Διβανίῳ τὴν Ῥωσσικὴν ἐπιρροήν ἐκπροσωπῶν φιλόρωστος ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, ὁ γνωστότατος ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος Χοσεῖβ πασσᾶς, ὁ ἀπολαύων ἰδιαιτέρας παρὰ τῷ Σουλτάνῳ εὐνοίας, καὶ ὁ ἐκ τῶν ἀνωτάτων αὐλικῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ἀρχηγὸς Σιλιχτάρ Ἀχμέτ Φεῖζ ἡφέντης. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ διὰ τῆς ὁσημέραι αὐξανομένης Ῥωσσιᾶς ἐπιρροῆς καταρρώθη ἐπὶ τέλους τῷ 1832 ἡ ἀντικατάστασις τοῦ μὴ ἀρε-

στοῦ τῇ Ῥωσσίᾳ Ῥεῖζ ἐφέντου Νεδζίπ διὰ τοῦ Ἀκίφ ἐφέντου, ἀνδρὸς τὰ μὲν ἄλλα οὐχὶ ἀξιολόγου, ἀλλὰ θεωρουμένου ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ἀκινδύνου. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας, ὅποτε αἱ ἀλλεπᾶλληλοι ἦτται τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἤγαγον τὸν νικηφόρον στρατὸν τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὸ κέντρον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἤνοιξαν αὐτῷ τὴν πρὸς τὸν Βόσπορον ὁδόν. Ἡ Ῥωσσία, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἤρξατο ἡ Πύλη νὰ στενοχωρῆται καὶ νὰ φοβῆται πρὸ τῆς ἀκατασχέτου προελάσεως τοῦ Ἰβραήμ, προσήνεγκε τὴν πρόθυμον συνδρομὴν αὐτῆς διὰ τὴν ἀποσόδησιν τοῦ κινδύνου πέμψασα στρατὸν 28 χιλιάδων ἀνδρῶν πρὸς τὸν Δούναβιν. Τὰ ἐν τῇ αὐτῇ ὄργανα τῆς Ῥωσσικῆς πολιτικῆς προθύμως ὑπεστήριξαν παρὰ τῷ Σουλτάνῳ τὴν πρότασιν τῆς Ῥωσσίας, ἀλλ' ὁ Σουλτάνος ἐδίστασεν ἐπὶ τινα χρόνον νὰ δεχθῇ τὴν δίκην δώρου Δαναϊκοῦ φερομένην Ῥωσσικὴν πρότασιν, ὑποκύπτων εἰς τὴν ἐπιρροὴν ἰσχυρᾶς ἐν τῷ Διβανίῳ μερίδος, ἥτις ἐπηρεαζομένη καὶ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς διπλωματίας ἀντενῆργει κατὰ πάσης Ῥωσσικῆς ἐπεμβάσεως. Ὁ Μαχμούτ Β', κυμαινόμενος μεταξὺ τῶν δύο ἰσχυρῶς ἀντιμαχομένων πρὸς ἀλλήλας ἐπιρροῶν καὶ εἰς οὐδετέραν τούτων θέλων νὰ ὑποκύψῃ, ἀπειτάθη πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, πέμψας εἰς Λονδίνον τὸν Ναυικ πασσὴν ἐπὶ εἰδικῇ ἀποστολῇ. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία ἤθικὴν μόνον ὑπισχνεῖτο συνδρομὴν, οὐδεμίαν δὲ ἐνεργὸν ἐπέμβασιν ἢ ὕλικὴν ἀρωγὴν. Ταῦτα πάντα ὁμως ἐγίνοντο πρὸ τῆς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν εἰσβολῆς τοῦ Ἰβραήμ. Ἀλλ' ἡ εἰσβολὴ αὕτη καὶ ἡ ἀτυχὴς διὰ τὰ Ὀθωμανικὰ ὄπλα μάχη τοῦ Ἰκονίου ἐπέδρασαν ὀριστικῶς ἐπὶ τὰς ἀπέψεις τοῦ Σουλτάνου. Ἡ εἰδησις τῆς καταστροφῆς ἐκείνης ἔθηκε τέρμα εἰς τὰς ἀμφιταλαντεύσεις τοῦ Μαχμούτ Β'. ἡ τοῦ Χοσρέφ πασσᾶ γνώμη ὑπερίσχυσεν ἐν τοῖς διαβουλίαις τοῦ Σουλτάνου, καὶ ἐν τῷ συμβουλίῳ τῷ συγκροτηθέντι τῇ 22/3 Ἰανουαρίου 1833 ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν στρατιωτικῶν παρουσίᾳ τοῦ Σουλτάνου αὐτοῦ ἀπεφασίσθη, προτάσει τοῦ Χοσρέφ, ἡ ἀποδοχὴ τῆς προτάσεως τοῦ «δεδοκιμασμένου φίλου τοῦ Σουλτάνου αὐτοκράτορος Νικολάου» ἡ ἀφορῶσα τὴν Ῥωσσικὴν μεσολάβησιν. Ἀλλ' ἡ μεσολάβησις αὕτη κατ' ἀρχὰς ἔδει νὰ ἐνεργηθῇ εἰρηνικῶς. Τῇ 9/21 Δεκεμβρίου αὐθημερὸν τῆς μάχης τοῦ Ἰκονίου εἶχε φθάσει εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἐκτακτος ἀπεσταλμένος τοῦ Τσάρου, ἵνα προσενέγκῃ τὴν τούτου μεσολάβησιν, ὁ ὑποστράτηγος Μουράβιεφ, ἐντεταλμένος νὰ ἐπαναλάβῃ παρὰ τῷ Σουλτάνῳ τὴν διὰ

τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ῥωσσίας Βουτένιεφ (διαδόχου τοῦ Ῥιθωπιέρου) γενομένην ἤδη περὶ μεσολαβήσεως πρότασιν, συγχρόνως δὲ νὰ τεθῇ αὐτός ὑπὸ τὴν διάθεσιν τῆς Πύλης πρὸς τὸν ῥηθέντα σκοπόν. Ἀπὸ κοινοῦ τότε οἱ Τούρκοι ὑπουργοὶ καὶ οἱ Ῥῶσοι ἀπεσταλμένοι συσκιρθέντες ἀπεφάσισαν ἵνα ὁ ὑποστράτηγος Μουράβιεφ μεταβῇ εἰς Ἀλεξάνδρειαν συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ σφόδρα φιλορώσσου Χαλίλ πασᾶ, ὁ δὲ ἀκόλουθος τοῦ Μουράβιεφ λοχαγὸς Δουχαμέλ μεταβῇ πρὸς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἰβραήμ εἰς Ἰκόνιον. Ὁ Μουράβιεφ ἦτο ἐντεταλμένος νὰ δηλώσῃ τῷ ἀντιβασίλει τὴν μεγάλην ἐπιθυμίαν τοῦ Τσάρου νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ κυριάρχου ἐπελθοῦσαν ἔριν, ἀπὸ κοινοῦ δὲ μετὰ τοῦ Χαλίλ, νὰ προτείνῃ ὡς ὅρον τῆς εἰρηνεύσεως τὴν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Αἰγύπτου προσάρτησιν τῆς ἐπαρχίας Πτολεμαίδος (ἣτις ἀπετέλει ἀπλῶς τὸ $\frac{1}{4}$ τῆς Συρίας) καὶ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ ἀντιβασιλείως νὰ μὴ διατηρῇ τοῦ λοιποῦ στόλον, ἀλλὰ μόνον ὀλίγα μικρὰ πλοῖα διὰ τὴν ἀπαραίτητον κατὰ θάλασσαν ὑπηρεσίαν, τὰ δὲ ὑπάρχοντα πολεμικὰ πλοῖα νὰ παραδῶσῃ τῷ Σουλτάνῳ· ὁ δὲ Δουχαμέλ ἦτο ἐντεταλμένος νὰ πληροφορήσῃ τὸν Ἰβραήμ περὶ τῶν ἀρξάμενων πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεων, νὰ κηρύξῃ δ' αὐτῷ συγχρόνως ὅτι ὁ Τσάρος, ὡς φίλος τοῦ Σουλτάνου καὶ ὑπέρμαχος πασῶν τῶν νομίμων κυβερνήσεων, πᾶσαν περαιτέρω προέλασιν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ ἐμελλε νὰ θεωρήσῃ πρόκλησιν καθ' ἑαυτοῦ γινομένην.

Τῇ 24/5 Ἰανουαρίου ὁ Μουράβιεφ καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ Χαλίλ ἀνεχώρησαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὁ δὲ Δουχαμέλ εἰς Ἰκόνιον. Ὁ Ἰβραήμ πασᾶς, ὅστις, πρὶν ἢ μεταβῇ εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ὁ Δουχαμέλ, εἶχεν εἰδοποιηθῇ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας περὶ τῶν ἐνεργουμένων ἀπήντησεν ἀπλούστατα τῷ Δουχαμέλ, ὃν τρόπον πρὸ ἐτῶν ἐν Πελοποννήσῳ εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Κοδριγκτῶνος καὶ τῶν τούτου συναδελφῶν ναυάρχων, ὅτι ἦτο ἀπλοῦς στρατιώτης λαμβάνων διαταγὰς παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ κατὰ ταύτας ἐνεργῶν. Ὁμοίαν ἔκβασιν ἔλαβε καὶ ἡ τοῦ Μουράβιεφ ἀποστολὴ παρὰ τῷ Μεχμέτ Ἀλῇ. Ὁ σατράπης τῆς Αἰγύπτου ἐπεδαψίλευσε τιμὰς καὶ θωπείας εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἀπεσταλμένους, ἀλλ' ἐκήρυξεν ἀπαραδέκτους τὰς γενομένας αὐτῷ προτάσεις, ἀπαιτῶν τὴν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ προσάρτησιν ὁλοκλήρου τῆς Συρίας καὶ αὐτῆς τῆς Κιλικίας, ἐβελαιωσε δὲ ὅτι ἐδόθησαν ἤδη διαταγαὶ τῷ Ἰβραήμ, νὰ ἐπέλθῃ κατὰ

τῆς Προύσης. Ἐπὶ τούτοις ὁ Μουράδιος ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καταλείπων τὸν Χαλὶλ ἐν Αἰγύπτῳ καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἰβραήμ ὁρμώμενος ἀπὸ τοῦ Ἰκονίου κατελάμβανε τὸ Ἀριούν Καρὰ Χισσάρ, ἐπανελάμβανε δὲ νῦν αὐτὸς ἀπ' εὐθείας παρὰ τῇ Πύλῃ τὴν πρότερον διὰ τοῦ παρ' αὐτῷ αἰχμαλώτου μεγάλου βεζίρου γενομένην δῆλωσιν ὅτι ἕνεκα τοῦ χειμῶνος ἤθελε νὰ μετακινήσῃ τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, τοὺς πιστοὺς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου, εἰς τὴν Προύσαν. Ἦτο κρίσιμωτάτῃ ἡ στιγμή διὰ τὸν Σουλτάνον. Οὗτος μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Μουράδιος καὶ τὴν δῆλωσιν τοῦ Ἰβραήμ καὶ τὰς ἐκθέσεις τοῦ Χαλὶλ τὰς ἐπιβεβαιούσας τὰς τοῦ Μουράδιος ἀνακοινώσεις, δὲν εἰδίστας νὰ ζητήσῃ τὴν στρατιωτικὴν συνδρομὴν τῆς Ῥωσσίας. Εἰς τὸν Βουτένιος προσκληθέντα εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον ἀνεκοινώθη ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν τοῦ Σουλτάνου ἡ τούτου ἐπιθυμία ἵνα ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος πέμψῃ μοῖραν στόλου καὶ στρατοῦ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ αἴτησις τοῦ Σουλτάνου ἐπληρώθη. Τῇ 8/20 Φεβρουαρίου ἔφθασεν εἰς τὸν Βόσπορον μοῖρα τοῦ Ῥωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ναύαρχον Λαζάρεφ συγκειμένη ἐκ 4 πλοίων τῆς γραμμῆς (ὧν ἕκαστον ἔφερεν 102 πυροβόλα), 5 φρεγατῶν καὶ 2 καρβετῶν. Ἄλλ' ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ῥωσικοῦ στόλου ἐν Βοσπόρῳ ἐτάρaxεν ἰδίως τὴν Γαλλικὴν διπλωματίαν. Ὁ δὲ Σουλτάνος, ἔνθεν μὲν ἵνα ἀποφύγῃ πᾶσαν πρὸς τὰς δυτικὰς Δυνάμεις, καὶ ἰδίως πρὸς τὴν Γαλλίαν, διένεξιν, ἔνθεν δὲ ἵνα καρπωθῇ αὐτὸς τὴν ἀντιζηλίαν τῆς Δυναμείως ταύτης πρὸς τὴν Ῥωσίαν, πρὸ τῆς ἀφίξεως ἐτι τοῦ στόλου εἶχε μηνύσει διὰ τοῦ Ἀχμέτ Φεϊζῆ πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Γάλλον ἐπιτετραμμένον Βαρὲν, ὅτι, ἔαν ὁ Ἰβραήμ δὲν ἔπαυε τὰς ἐχθροπραξίας καὶ δὲν ἀπεχώρῃ τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταληφθεῖσάν χωρῶν, ἡ Πύλη ἐμελλε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀρωγὴν τῆς Ῥωσσίας. Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἶχε φθάσει εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ὁ ἀντιναύαρχος Ρουσσέν. Οὗτος δὲ μαθὼν τὴν πρὸς τὸν Βαρὲν γενομένην ἀνακοίνωσιν τοῦ Σουλτάνου εἶχε μεταβῆ ἀμέσως εἰς τὴν Πύλιν, ἵνα διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς εἰς τὸν Βόσπορον εἰσόδου τοῦ Ῥωσικοῦ στόλου, συγχρονως δὲ προτείνῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μεσολάβησιν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ὁ στόλος, οὐ μόνον ἐπανελάβε τὴν διαμαρτύρησιν, ἀλλὰ καὶ ἠπειλήσεν ὅτι ἐμελλε νὰ καταλήπῃ τὴν Τουρκικὴν πρωτεύουσιν. Ἡ ἀπειλὴ αὕτη τοσοῦτον ἐπτώσῃ τὸν Σουλτάνον, ὥστε ἠναγκάσθη οὗτος νὰ παρακαλέσῃ ἐμ-

πιστευτικῶς τὸν Ῥῶσον πρεσβευτὴν, ἀφοῦ ἐξέφρασεν αὐτῷ θερμὰς εὐχαριστίας, νὰ ἀποχωρήσῃ, εἰ δυνατόν, ὁ στόλος ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὸν λιμένα τῆς Σωζουπόλεως. Ὁ τε πρεσβευτὴς καὶ ὁ ναύαρχος προθύμως συνήνεσαν εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Σουλτάνου, παρακαλέσαντες μόνον ἵνα ἡ ἀπόφασις τοῦ Σουλτάνου ἐκφρασθῇ αὐτοῖς ἐγγράφως. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀποσταλῇ ἡ ἐγγράφος πρόσκλησις, ἦλθεν εἰς τὴν Πύλην ἡ ἀγγελία περὶ τῶν ἐν Σμύρνῃ γενομένων, ἐνθα ἡ ἐμφάνισις ἑξ ἰσχυρῶν πρὸς τὸν Ἰβραήμ προσήγαγε τὴν μεγάλην πόλιν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Αἰγυπτίου ἀρχιστρατήγου. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ὁ Σουλτάνος δὲν ἐπεθύμει τὴν ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου ἀποχώρησιν τοῦ Ῥωσικοῦ στόλου. Ἀλλ' οὐχ ἤττον ἔστειρε καὶ τὴν μεσολάβησιν τοῦ Ῥουσσέν, ὅστις ἐπεμψε νῦν ἀπεσταλμένους πρὸς τε τὸν ἀντιβασιλεῖα καὶ πρὸς τὸν Ἰβραήμ, ἀφοῦ ἐπέισε τὴν Πύλιν ἵνα πρὸς τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἱστολεμαίδος στέρξῃ αὐτὴ τὴν ἐκχώρησιν καὶ τῆς ἐπαρχίας Τριπόλεως. Ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ τῶν Γάλλων ἀπεσταλμένων ἀπέτυχεν ὡς πρότερον ἢ τῶν Ῥώσων. Καὶ ὁ μὲν Ἰβραήμ ἐπανελάβε πρὸς τὸν Γάλλον ἀπεσταλμένον τὴν πρὸς τὸν Δουχαμὲλ δοθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἀπάντησιν, ὅτι ἦτο ἐκτελεστής τῶν διαταγῶν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὁ δὲ Μεχμέτ Ἀλῆς, πρὸς ὃν ὁ ὑπὸ τοῦ Ῥουσσέν ἀπεσταλμένος εἶχε κηρύξει ὅτι πᾶσαν ἀπόρριψιν τῶν γενομένων αὐτῷ προτάσεων ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς ἔμελλε νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς ὕβριν πρὸς τὴν Γαλλίαν, οὐδαμῶς πτοηθεὶς ἐκ τῆς ἀπειλῆς ταύτης ἀπήντησεν ὑπερηφάνως ὅτι; «ὕποτάξας ἅπασαν τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἔχων ὑπὲρ ἑαυτοῦ πανταχοῦ τὴν δημοσίαν γνώμην τοῦ μωαμεθανικοῦ λαοῦ ἀνετίθει τὸ δίκαιον αὐτοῦ εἰς τὸν Θεὸν προτιμῶν νὰ καταστραφῇ μᾶλλον ἢ νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην ἄτιμον» (1) ἡπέλιψε δὲ ὅτι ἂν ἐντὸς 6 ἡμερῶν δὲν ᾔθελε συνομολογηθῇ ἡ εἰρήνη ἐπὶ τοῖς προταθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ ὅροις, ᾔθελε διατάξῃ τὸν Ἰβραήμ νὰ προελάσῃ πρὸς τὸν Βόσπορον. Ὅτε ἡ ἀπάντησις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἐγένετο γνωστὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Σουλτάνος πε-

(1) Λέγεται ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἐνήργει ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ τῶν Οὐλεμάδων ἵνα καθαιρέσῃ τὸν Σουλτάνον Μαχμούτ καὶ κυβερνήσῃ αὐτὸς τὸ κράτος ὡς μέγας βεζίρης ἐν ὀνόματι τοῦ ἀνήλικου Ἀβδουλ Μεθζίτ. Βέβαιον τοῦλάχιστον φαίνεται ὅτι εἶχε προτείνει τῇ Ῥωσσίᾳ καὶ τῇ Γαλλίᾳ ἵνα καταστῇ μέγας βεζίρης τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ Ῥωσσία δὲν ἐνεθάρρυνε τὰ σχέδια ταῦτα.

ριῆλθεν εἰς μεγάλην στενοχωρίαν καὶ ἐνισχύθη μὲν νῦν ἡ Ῥωσσίζουσα αὐλικὴ μερίς καὶ ὁ Ῥωσσικὸς στόλος ἔμενεν ἐν τῷ Βοσπόρῳ, ἀλλὰ καὶ ἡ γαλλίζουσα μερίς τοῦ Διβανίου, ἡ ἔχουσα ὁμόφρονας πολλοὺς μεταξὺ τῶν ἐν τέλει, ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ Ῥουσσέν ἐζήτει τὸν πρὸς τὸν ἀντιβασιλέα συμβιβασμὸν δι' εὐρυτέρων παραχωρήσεων. Τὸ Διβάνιον ἐφάνη νῦν πρόθυμον νὰ παραχωρήσῃ ἅπασαν τὴν Συρίαν καὶ συνήνεσεν ἵνα ὁ τέως Γάλλος ἐπιτετραμμένος Βαρὲν μεταβῇ αὐτὸς εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἰβραήμ πρὸς συνομολόγησιν εἰρήνης ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Τούρκου πληρεξουσίου *Ρεσίτ βέη*, τοῦ ὕστερον περιφήμου *Ρεσίτ πασᾶ*, ὄντος τότε ἀπλοῦ Ἀμεδζι (εἰσηγητοῦ) ἐν τῷ Διβανίῳ. Εἰς τὸν Βαρὲν ἐδηλώθη μὲν ὑπὸ τοῦ Διβανίου ὅτι ἡ παραχώρησις ὁλοκλήρου τῆς Συρίας ἦτο τὸ ἔσχατον ὅριον τῶν θυσιῶν τῆς Πύλης, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἀφίετο αὐτῷ ἐλευθερία τις ἐν ταῖς διαπραγματεύσεσι, καθὰ ὁ ἴδιος τοῦτο ἀπῆτει. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἀναχώρησιν τοῦ Βαρὲν καὶ τοῦ *Ρεσίτ* ἔφθασεν εἰς τὸν Βόσπορον (21/2 Ἀπριλίου) καὶ ἡ δευτέρα μοῖρα τοῦ Ῥωσσικοῦ στόλου συγκειμένη ἐκ τριῶν πλοίων τῆς γραμμῆς, τριῶν φορηγῶν καὶ πολλῶν πλοίων φερόντων 5 χιλιάδας στρατιωτῶν, οἵτινες ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Ἀσιατικὴν ὁχθὴν τοῦ Βοσπόρου μεταξὺ Βέικος καὶ Χουνκιάρ Ἰσκιεσί. Ἡ ἀφίξις τῆς νέας μοίρας μετὰ στρατοῦ, ἣν ἠκολούθει καὶ τρίτη μοῖρα μετὰ νέου στρατοῦ, τοσοῦτον ἐνεθάρρυνε τὸν Σουλτάνον, ὥστε ἐζήτει οὗτος νῦν, ἀνακαλῶν τὰς δεθείσας τῷ Βαρὲν καὶ *Ρεσίτ* ὁδηγίας, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς πρώτας αὐτοῦ περὶ παραχωρήσεως μόνων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Πτολεμαίδος καὶ Τριπόλεως προτάσεις. Ἀλλ' ἦτο ἤδη ἀργά. Ὁ Βαρὲν μετὰ μεγίστης σπουδῆς καὶ ταχύτητος εἶχε περατώσει τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Βαρὲν εἶχε φθάσει εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἰβραήμ, οὗτος, ἵνα ἐπιτύχῃ ἀσφαλῶς τὰς γνωστὰς ἤδη ἀξιώσεις αὐτοῦ, ἠύξησεν αὐτὰς ἀπαιτῶν, ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς, πλὴν τῆς Συρίας, οὐ μόνον τὴν Πεδιὰδα Κιλικίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Τραχειὰν Κιλικίαν (τὰς ἐπαρχίας Ἰτζ-Ελί καὶ Ἀλάγια). Καὶ τὴν μὲν ἐπὶ τὰς ἐπαρχίας ταύτας ἀξίωσιν παρητήθη τῇ ἐπιμόνῳ ἀπαιτήσεϊ τοῦ Βαρὲν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐκχώρησιν τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἀδάνων, ἥτοι τῆς πεδιάδος Κιλικίας, ἔμεινεν ἀνένδοτος. Τέλος δὲ εὐρέθη μέση τις ὁδός, καθ' ἣν ἡ μὲν Συρία ἅπασα (ἥτοι αἱ ἐπαρχίαι Πτολεμαίδος, Τριπόλεως, Ἱερουσαλήμ, Νεαπόλεως (Ναβλούς, τῆς πάλαι Σαμαρείας), Δαμασκοῦ καὶ Χαλεπίου) προσηρ-

τῶντο ἀμέσως εἰς τὸ κράτος τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, ἡ δὲ ἐπαρχία τῶν Ἀδάνων ἐδίδετο προσωπικῶς εἰς τὸν Ἰβραήμ πασσάν ὡς διοικητὴν δευτέρας τάξεως. Ὁ Βαρέν, ἅμα συμφωνηθέντων τῶν προκαταρκτικῶν τούτων ὁρῶν τῆς εἰρήνης (1), ἐσπευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καταλιπὼν τὸν Ῥεσίτ ἐν Κοτταίῳ διὰ τὰς περαιτέρω διαπραγματεύσεις. Ὁ Βαρέν ἐφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (2/14 Ἀπριλίου) μικρὸν μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἀφίξιν τῆς τρίτης ναυτικῆς Ῥωσικῆς μοίρας, ἥτις ἀπεβίβασε περὶ τὰς 8 χιλιάδας στρατοῦ. Νῦν ὁ ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὴν Ἀσιατικὴν ὁχθὴν τοῦ Βοσπόρου στρατοπεδευομένων Ῥώσων ἀνήρχετο εἰς 13 χιλιάδας. Τὸ τοιοῦτο δὲ ἦτο δύναμις ἱκανὴ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν Σουλτάνον διὰ νὰ ἀποκρούσῃ τὸν περὶ Ἀδάνων ὅρον. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου ἡ συγχέντρωσις ἰσχυρᾶς μοίρας Ῥωσικοῦ στόλου ἐν Βοσπόρῳ καὶ ἡ ἀποβίβασις Ῥωσικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν ὁχθὴν αὐτοῦ εἶχε ταράξει μεγάλως τὰ ἀνακτοβούλια πάσων τῶν μεγάλων Δυνάμεων καὶ ἰδίως τῶν δύο δυτικῶν. Ἀγγλικὸς καὶ Γαλλικὸς στόλος εἶχε φθάσει εἰς τὸν κόλπον τῆς Σμύρνης (εἰς τὸν ὅρμον τῶν Βρυούλων), ἵνα ᾧσιν ἑτοιμοὶ διὰ πᾶν ἀπροσδόκητον, καὶ μεγάλα ἠπειλοῦντο Εὐρωπαϊκαὶ περιπλοκαί. Ὁ φόβος τῶν τοιούτων περιπλοκῶν καὶ ἡ ἐπίμονος ἐνέργεια τοῦ Ῥουσσὲν ἐπείσαν ἐπὶ τέλους τὸν Σουλτάνον νὰ ἐγκρίνῃ τῇ 23/5 Μαΐου τὰς γενομένας ἐν Κοτταίῳ συμφωνίας. Αὗται ἄλλως οὐδαμῶς ἐδέσμευον τὸν Σουλτάνον ἐν τῇ μέλλοντι, διότι δὲν καθορίζοντο διὰ συνθήκης, πολλῶ δὲ ὀλιγώτερον δι' ἐγγυήσεως τῶν μεσολαβουσῶν Δυνάμεων ἦσαν, κατὰ τὸν ἐπίσημον καὶ νόμιμον αὐτῶν τύπον, παραχωρήσεις τοῦ Σουλτάνου ἐπιβληθεῖσαι αὐτῷ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης καὶ δυνάμεναι ν' ἀνακληθῶσιν ὅτε ἤθελεν ἐκλίπει ἡ ἀνάγκη, ὅπως πάντα τὰ διὰ φερμανίου διατασσόμενα μέτρα. Μετὰ τοῦ φερμανίου δὲ τῶν μνημονευθεῖσων εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν παραχωρήσεων ἐκηρύχθη καὶ γενικὴ ἀμνηστία εἰς πάντας τοὺς μετὰ τοῦ Ἰβραήμ συμπράξαντας ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου.

Ἡ ἀδελφοποίησις τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ. — Διὰ τῆς λύσεως τῆς Τουρκοαιγυπτιακῆς ἐριδος καὶ

(1) Ἐννοεῖται ὅτι δὲν προέκειτο ἐν Κοτταίῳ περὶ ἐπίσημου συνθήκης, ὅποια δὲν ἤδυνάτο νὰ συνομολογηθῇ μετὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ ἀντιβασιλέως, οὐδ' ὁ Βαρέν καὶ ὁ Ῥεσίτ ἦσαν ἐπίσημοι πληρεξούσιοι. Ἐν Κοτταίῳ συνεζητήθησαν καὶ συμφωνήθησαν ἀνεπίσημως οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης, ἵνα ὁ Σουλτάνος παραχωρήσῃ ὡς ἐξ οἰκείας βουλήσεως, τὰς συμφωνηθείσας κατὰ τοὺς ὅρους ἐκείνους παραχωρήσεις.

τῆς περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου 1833 ἀρξαμένης ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ ἐκκενώσεως τῶν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῶν παραχωρηθέντων τῷ Μεχμέτ Ἀλῇ κατεχομένων χωρῶν ἐληγεν ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ῥωσικοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπικουρικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου, ὅστις ἔδει νῦν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ῥωσικὴν αὐτοῦ πατρίδα πρὸς εὐχαρίστησιν οὐ μόνον τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ τῆς Πύλης αὐτῆς καὶ τοῦ Σουλτάνου, ἀπαλλασσομένων ἀπὸ ἀγαπητῶν, ἀλλ' ἐπικινδύνων ξένων. Χαρακτηριστικὴ εἰκὼν τῶν ἐν τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς φιλορώσσοις πολιτικοῖς ἀνδράσιν ἐπικρατουσῶν τότε διαθέσεων εἶναι ἡ ἐπιστολὴ, ἣν ἀπηύθυνεν ὁ φιλόρωστος Χοσρέφ πρὸς τὸν Ἀγγλον πρεσβευτὴν ἅμα λαβὼν εἶδῃσιν περὶ τῆς ἀρξαμένης ἀποχωρήσεως τοῦ Ἰβραήμ. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ φιλόρωστος ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, ὁ εἰσηγητὴς τῆς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ἐπικλήσεως, ἐξέφραξε τὴν ἐλπίδα αὐτοῦ περὶ τῆς προσεχοῦς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν «πολυτιμῶν, ἀλλ' ἀπαιτητικῶν καὶ ἐπικινδύνων ξένων τοῦ Σουλτάνου». Καὶ ὁμῶς ἀνεξαρτήτως τῆς ὑπὸ γενικὴν πολιτικὴν ἔποψιν κρίσεως καὶ ἐκτιμήσεως τοῦ χαρακτῆρος τῆς πρωτοφανοῦς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Τουρκορωσικῶν σχέσεων περιστάσεως, καθ' ἣν Ῥωσσικὸς στόλος καὶ στρατὸς κατελάμβανον, προσκλήσει τοῦ Σουλτάνου, τὸν Βόσπορον, ἵνα προστατεύσῃ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἰσλάμ κατὰ τοῦ μωαμεθανοῦ ὑποτελοῦς αὐτοῦ ἀνεξαρτήτως τῆς τοιαύτης κρίσεως καὶ ἐκτιμήσεως καὶ τῶν ἐκ ταύτης προερχομένων αἰσθημάτων καὶ διαθέσεων, αὐτὸς ὁ παρὰ τὸν Βόσπορον στρατοπεδεύων Ῥωσσικὸς στρατὸς οὐ μόνον οὐδ' ἐλαχίστην ἔδωκεν ἀφορμὴν φόγου ἢ μομφῆς τοῖς φιλοξένοις καὶ τὴν δύναμιν πάντοτε τιμῶσι καὶ σεβομένοις Ὀθωμανοῖς, ἀλλ' ἐγένετο καὶ ἀντικείμενον παγκοίνου, σχεδὸν εἰπεῖν, ἐνθουσιώδους συμπαθείας ἐκ μέρους τοῦ Τουρκικοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ μικρὸς Ῥωσσικὸς στρατὸς ὁ καταπλεύσας εἰς Βόσπορον εἶχεν ἐπίτηδες ἐκλεγῇ, ἵνα ἐκπροσωπήσῃ πᾶσαν τὴν ἀρετὴν τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ. Ἡ τε ἀμφίσεις καὶ ἡ καθαριότης τῆς περιβολῆς καὶ τῶν ὑπὸ τὰς σκηνάς ἐνδαιτημάτων καὶ ὁ καλὸς ὅπλισμός καὶ ἡ ἀσκήσις καὶ ἡ πειθαρχία τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ διὰ τὸ ἐντελὲς καὶ ἁμεμπτον αὐτῶν ἐνεποιοῦν τὴν ἀρίστην ἐντύπωσιν τοῖς θεωμένοις αὐτά. Ἄπας ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔτρεχε πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Βοσπόρου σκηνάς τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ, ἵνα θεῖται τὸν στρατὸν τοῦτον καὶ ἐπέστρεφεν ἀποκομίζων τὰς ἀρί-

στας ἐντυπώσεις. Παρὰ τὰς Ῥωσικὰς σκηνὰς ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόδασιν τοῦ στρατοῦ εἶχον ἰδρυθῆ καὶ σκηναὶ διὰ χιλιάδας τινὰς Τουρκικοῦ στρατοῦ τακτικοῦ, ὅστις ἀπετέλει μὲν ἰδίαν μοῖραν, ἀλλ' ὑπέκειτο εἰς τὴν αὐτὴν ὑπερτάτην διοίκησιν τοῦ στρατηγοῦ Μουρά-βιερ. Καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐγίνοντο παρατάξεις καὶ ἐπιθεωρήσεις καὶ τὰ ἀπὸ κοινοῦ γινόμενα τῶν δύο στρατῶν γυμνάσια, ἐν οἷς οἱ Ῥῶσ-σοι ἀξιωματικοὶ προσεπάθουν παντὶ τρόπῳ ν' ἀποφεύγῃσι μὲν πᾶν τὸ δυνάμενον καὶ κατ' ἐλάχιστον νὰ προσβάλῃ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἡγωνίζοντο δὲ νὰ παραστήσωσι τοὺς Τούρκους στρατιώτας ἐν πᾶσιν ἀνταξίους καὶ ἴσους πρὸς τοὺς Ῥώσους αὐτῶν συναδέλφους. Τοῦτο δὲ ἀκριβῶς ἐπλήρου τὸν Τουρκικὸν στρατὸν ἐνθου-σιασμοῦ ὑπὲρ τῶν Ῥώσων συμμάχων, καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τούτου μετείχε καὶ ὁ Τουρκικὸς λαός. Καὶ αὕτη δὲ ἡ ἐνθουσιώδης ὑποδοχὴ τῶν Ῥώσων παρὰ τοῖς Ἑλλήσι-κατοικοῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπηκόοις τοῦ Σουλτάνου, οἵτινες ἐδράττοντο πάσης εὐκαιρίας, πρὸ πάντων κατὰ τὴν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα μετέβασιν τῶν Ῥώσων, ἵνα ἐπιδείξῃσι τὰς πρὸς αὐτοὺς συμπάθειας, δὲν ἐψύχρανε τὸν ζῆλον τῶν Τούρκων. Μικρὸν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ὁ ὡς πρεσβευτὴς πρώτης τάξεως (Ambassadeur) διορισθεὶς παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ἑκτακτος ἀντιπρόσω-πος τοῦ Τσάρου κόμης στρατηγὸς Ἀλέξιος Ὁρλώφ, ὁ τοσαύτην ὑπό-ληψιν καὶ συμπάθειαν οὐ πρὸ πολλοῦ παρὰ τοῖς Τούρκοις πολιτικαῖς ἀνδράσι κησάμενος ὑπάσπιστής τοῦ Τσάρου. Ὁ κόμης Ὁρλώφ, ὅστις ἦτο καὶ στρατιωτικὸς, ἀνέλαβε καὶ τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τοῦ παρὰ τὸν Βόσπορον στρατοπεδεύοντος Ῥωσικοῦ στρατοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ στόλου. Εἰς τὸν νέον δὲ Ῥώσων πρεσβευτὴν καὶ ἀνώτατον ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ, ὅστις ἦτο κομιστής καὶ αὐτογράφου ἐπιστολῆς τοῦ Τσάρου πρὸς τὸν Σουλτάνον, ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Διθανίου μετὰ πολλῆς εὐλαθείας καὶ φόβου ἡ παράκλησις περὶ τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ὁρλώφ προθύμως συνήνεσεν εἰς τὴν αἰ-τησιν τῆς Πύλης, ἀλλ' ἔθηκεν ὡς ὅρον τὴν ἀπὸ τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου χωρῶν ἀπομάκρυνσιν καὶ τοῦ τελευταίου Αἰγυπτίου στρα-τιώτου· πρὸς τοῦτο δὲ ἐπεμψε τὸν ἴδιον αὐτοῦ ὑπάσπιστὴν βαρῶνον Λίβεν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἵνα φέρῃ αὐτῷ ἀκριβεῖς πληροφορίας. Ὁ βαρῶν Λίβεν ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τῇ 24/6 Ἰουλίου φέ-ρων τὴν εὐχάριστον εἰδῆσιν τῆς ἐντελοῦς ἐκκενώσεως τῶν ἐντεῦθεν

τοῦ Ταύρου χωρῶν. Μίαν ἐβδομάδα πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Λιβέν ὁ Ὀρλώφ ἐποίησατο (17/29 Ἰουνίου) μεγάλην ἐπιθεώρησιν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Χονκιάρ Ἰσκελεσί, εἰς ἣν παρέστη αὐτὸς ὁ Σουλτάνος μετὰ τῶν ἀνωτάτων λειτουργῶν τοῦ κράτους, παρέστησαν δὲ καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ξένων Δυνάμεων. Τὴν μεγάλην ταύτην ἐπιθεώρησιν μετὰ δέκα ἡμέρας ἠκολούθησεν ἡ ἀναχώρησις τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ, ἀφοῦ, ὡς εἵπομεν, τῇ 21/6 Ἰουλίου ἐπανέκαμψεν ὁ Λιβέν ἐκ τῆς ἐκδρομῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Μικράν Ἀσίαν. Τῇ 26/8 Ἰουλίου ὁ Σουλτάνος διένειμε μετὰλλια εἰς τὸν Ῥωσικὸν στρατόν, ἀργυρᾶ μὲν διὰ τοὺς ἀπλοὺς στρατιώτας, χρυσᾶ διὰ τοὺς ἀξιωματικούς, ἀδαμαντοκόσμητα δὲ διὰ τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ ἐπιτελείου, φέροντα πάντα ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας τὸ μονόγραμμα τοῦ Σουλτάνου μετὰ τῆς μωαμεθανικῆς χρονολογίας, ἐπὶ τῆς ἐτέρας δὲ ἡμισέληνον καὶ ἀστέρα μετὰ τῆς Χριστιανικῆς χρονολογίας. Τὴν ἐπαύριον (27/9 Ἰουλίου) τὰ Ῥωσικὰ στρατεύματα ἐπεβιβάσθησαν ἅπαντα εἰς τὸν στόλον καὶ ὁ στόλος ἅπας ἀπῆρεν ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου εὐνοούμενος ὑπὸ ἀνέμου οὐρίου. Ἀνεχώρησε δὲ ἐπὶ τοῦ στόλου καὶ ὁ Ὀρλώφ τυχὼν πρότερον παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ἐπισήμου ἀκροάσεως. Οὕτως ἐληξεν ἐν τῶν λίαν ἀξιωμανημονεύτων καὶ περιεργωτάτων ἐπεισοδίων τῶν Τουρκωρωσικῶν σχέσεων καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα.

Ῥωσσοτουρκικὴ συμμαχία. Ἡ συνθήκη τοῦ Χονκιάρ Ἰσκελεσί.—Τὴν γενναίαν προθυμίαν τοῦ Τσάρου εἰς τὸ νὰ σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τοῦ Σουλτάνου ἠκολούθησαν ἐν Εὐρώπῃ ἀνησυχίαι καὶ φόβοι, καὶ τοὺς φόβους τούτους ὁ θαυμασμός πρὸς τὴν ἀφιλοκέρδειαν τῆς Ῥωσικῆς πολιτικῆς καθ' ἣν ἡμέραν ὁ Ῥωσικὸς στόλος καὶ στρατὸς κατέλειπον τὰς ἐρατεινὰς ὁχθὰς τοῦ βαθυδίνου Βοσπόρου. Οὐχ ἥττον ἐν τῇ ὅλῃ ταύτῃ τῇ ἐπικῇ μᾶλλον κατὰ τὸ φαινόμενον ἢ πολιτικῇ ἱστορίᾳ, καὶ ἰδίως ἐν τῇ ταχείᾳ ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Βοσπόρου ἐμφανίσει καὶ ἐξαφανίσει τοῦ διπλωμάτου στρατηγοῦ Ὀρλώφ, ὑπῆρχε τι ἀληθῶς πολιτικόν, ἀληθὴ τιμὴν περιποιοῦν εἰς τὴν δεξιότητα τῆς Ῥωσικῆς διπλωματίας. Τεσσαρακαίδεκα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὀρλώφ καὶ τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ μετ' ἐκπλήξεως ἐμάνθανεν ἡ Εὐρώπη ὅτι κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρουσίαν τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ἐν μέσῳ τῶν στρατιωτικῶν ἐπιθεωρήσεων καὶ τῶν κατὰ τὸ φαινόμενον πρὸς ἀναχώρησιν τοῦ

Ῥωσικοῦ στρατοῦ ζωηρῶς διεξαγομένων διαπραγματεύσεων, συνωμολογεῖτο συνθήκη μεταξύ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας πραγματοποιοῦσα ἓνα τῶν σπουδαιωτάτων σκοπῶν τῆς Ἀνατολικῆς πολιτικῆς τῆς Ῥωσσίας καὶ δι' εἰρηνικωτάτου τρόπου λύουσα, καίτοι προσωρινῶς, ἐν τῶν δυσχερεστάτων προβλημάτων τοῦ ὅλου Ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ὁ κόμης Ὀρλώφ ἦτο κομιστὴς προτάσεων τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου περὶ συνομολογήσεως συμμαχίας ἐπιθετικῆς καὶ ἀμυντικῆς μεταξύ τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Τουρκίας. Τίνα σημασίαν καὶ σπουδαιότητα ἠδύνατο νὰ ἔχῃ διὰ τὴν Ῥωσσίαν ἢ τίνα ὠφέλειαν ἠδύνατο νὰ παρέχῃ αὐτῇ τοιαύτη τις συμμαχία βεβαίως εἶναι δύσκολον νὰ νοήσῃ τις, ἀν μὴ λάθῃ ὑπ' ὅψιν ὅτι ἡ ὅλη συμμαχία δὲν ἦτο σκοπός, ἀλλὰ μέσον καὶ εἰσαγωγή εἰς ἐκεῖνο, ὅπερ ἐφαίνετο ὡς ἀπλὴ λεπτομέρεια τῆς συμμαχίας, ὡς ἀπλοῦν καὶ ἐπουσιῶδες παράρτημα τῆς συνθήκης. Ἀλλ' ἰδῶμεν ἐν πρώτοις τὴν συνθήκην αὐτήν. Ὁ κόμης Ὀρλώφ ἀφοῦ πρῶτον ἀνακοινώσας τῷ ὑπουργῷ τῶν ἐξωτερικῶν Ἀκίφ ἐφέντη τὴν περὶ συμμαχικῆς συνθήκης πρότασιν τοῦ Τσάρου δὲν εὔρε παρ' αὐτῷ τὴν ἱλπιζομένην προθυμίαν, προσέτιμησε ν' ἀκολουθήσῃ τὴν μὴ εὐθείαν, ἀλλ' ἀσφαλεστέραν πρὸς τοῦτο ὁδόν, μεταχειρισθεὶς ὡς μεσίτην τὸν πολλάκις μνημονευθέντα αὐλικὸν Ἀχμέτ Φεϊζὴν πασσᾶν. Ὁ τε Ἀχμέτ καὶ ἄλλοι αὐλικοὶ ἐφάνησαν πρόθυμοι εἰς τὰ προτεινόμενα καὶ ταχέως ἐπεισαν τὸν Σουλτάνον, ἀφοῦ διὰ τῶν Ῥωσικῶν ἐνεργειῶν περιτλήθην εἰς γνῶσιν τῶν ἐν τῷ Σουλτανικῷ ἀνακτόρῳ ἀλληλογραφία πρόσφατος τοῦ Γάλλου πρέσβειος Ρουσσέν προδίδουσα τὰ ἀληθῆ σχέδια τῆς Γαλλικῆς πολιτικῆς τῆς ζητούσης νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν δυναστείαν τῶν Ὀσμάνων διὰ τῆς τοῦ ἀντιβασιλείως τῆς Αἰγύπτου (ἰδ. σελ. 459). Ὁ Σουλτάνος κατέστη οὕτω προθυμώτατος εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς προτεινομένης συνθήκης καὶ διώρισεν ἀμέσως ὡς πληρεξουσίου τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν Ἀκίφ ἐφέντην καὶ τοὺς φιλορώσσους Χοσρέφ πασσᾶν καὶ Ἀχμέτ Φεϊζὴν πασσᾶν. Οὗτοι δὲ συνελθόντες μετὰ τοῦ κόμητος Ὀρλώφ καὶ τοῦ πρέσβειος Βουτένιεφ ὡς ἀντιπροσώπων τῆς Ῥωσσίας προέβησαν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς συνομολόγησιν τῆς συνθήκης. Αἱ διαπραγματεύσεις διεξήχθησαν μετὰ μεγάλης ταχύτητος ἐνταυτῷ καὶ μυστικότητος χωρὶς νὰ ὀφραυνθῇ τι ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει Εὐρωπαϊκῇ διπλωματία, καὶ τῇ 26/8 Ἰουλίου, ἤτοι τῇ παραμονῇ αὐτῇ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν Ῥωσικῶν στρατευμάτων, καθ' ἣν ἀκριβῶς

ἡμέραν ὁ Σουλτάνος ἤμειβε διὰ μεταλλίου τοὺς Ῥώσους στρατιώ-
 τας καὶ ἀξιωματικούς, ὑπεγράφετο ἐν τῷ ἐν Χονκιάρ Ἰσκαλεσί αὐ-
 τοκρατορικῷ περιπτέρῳ ἢ ἐντεῦθεν λαβοῦσα τὸ ὄνομα περιβόητος
 συνθήκη. Τὸ πρῶτον ἄρθρον τῆς ἐξ ὀλιγίστων ἄρθρων συγκειμένης
 ταύτης συνθήκης καθώριζεν, ὅτι ἡ συνθήκη σκοπὸν εἶχε τὴν ἀμοι-
 βαίαν ὑπ' ἀλλήλων ὑποστήριξιν τῶν δύο κρατῶν, ἅτινα ἐν πάσῃ
 ἀνάγκῃ τῆς ὑπερασπίσεως τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν ὤφειλον νὰ συνε-
 νῶνται πρὸς ἄλληλα θέτοντα ὑπὸ τὴν διάθεσιν ἀλλήλων πάσας τὰς
 στρατιωτικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις αὐτῶν. Τὸ 2 ἄρθρον ἐπεκύρου
 τὴν ἀπὸ 21/2 Σεπτεμβρίου συνομολογηθεῖσαν μεταξὺ τῶν δύο κρα-
 τῶν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τὰς περὶ Ἑλλάδος συμβάσεις
 τῆς 14/26 Ἀπρ. 1830 καὶ 9/21 Ἰουλ. 1831 (ιδ. σ. 17 κ. 25). Διὰ
 τοῦ 3 ἄρθρου ὁ Τσάρος ἠγγυᾶτο τὴν ἀκεραϊότητα καὶ τὴν ἀνεξαρ-
 τησίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ὑπερασπίζων αὐτὸ κατὰ γῆν καὶ
 κατὰ θάλασσαν καὶ πέμπων τοσαύτας στρατιωτικὰς καὶ ναυτικὰς
 ἐπικουρίας, ὅσας ἡ Τουρκία ἤθελε θεωρῆσαι ἀναγκαίας. Τὸ 4 ἄρθρον
 καθώριζεν ὅτι μόνον ἡ τροφοδοσία τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ εἶδει νὰ
 βαρύνῃ τὸν σύμμαχον τὸν ἐπικαλούμενον τὴν στρατιωτικὴν ἐπικου-
 ρίαν, πασῶν τῶν ἄλλων δαπανῶν ἀριεμένων εἰς βᾶρος τοῦ πέμποντος
 τὴν ἐπικουρίαν. Τὸ 5 ἄρθρον καθώριζε τὴν ἰσχύν τῆς συνθήκης ἐπὶ 8
 ἔτη «καίτοι τὰ συμβαλλόμενα κράτη ἦσαν διατεθειμένα εἰλικρινῶς
 νὰ ἐπεκτείνωσιν αὐτὴν ἐφ' ὅσον δυνατόν πλεῖονα χρόνον». Πάντες οἱ
 ὅροι οὗτοι ἦσαν κατ' οὐσίαν ὑπὲρ τῆς Τουρκίας πρὸς βᾶρος τῆς Ῥωσ-
 σίας. Ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ μυστικὸν ἄρθρον, ἐν ᾧ ἡ Ῥωσσία παρητήτο,
 ἐν περιπτώσει ὑπερασπίσεως τῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους αὐτῆς, πᾶ-
 σαν ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας συμμαχικῶς ὀφειλομένην κατὰ γῆν ἢ
 κατὰ θάλασσαν συνδρομήν, ὑποχρεουμένης τῆς Τουρκίας ἀπλῶς νὰ
 κλείῃ διαρκῶς τὴν εἰσόδον τοῦ πορθμοῦ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὰ
 πολεμικὰ πλοῖα τῶν ξένων Δυνάμεων. Οὕτω ἤπασα μὲν ἡ συνθήκη
 συνωμολογεῖτο ὑπὲρ τῆς Τουρκίας, τὸ μόνον δέ, ὅπερ ἐλάμβανεν ἡ
 Ῥωσσία, ἦτο ὁ ἀποκλεισμός τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὰ πολεμικὰ πλοῖα
 τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Ἀπέναντι δὲ τοῦ πλεονεκτήματος τούτου
 ἡ Ῥωσσία ἀσμένως ἠγγυᾶτο τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀκεραϊότητα
 τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ἀνέκασθεν ὁ κυριώτατος
 σκοπὸς τῆς ἀνατολικῆς πολιτικῆς τῆς Ῥωσσίας ὁ ἀποκλεισμός: τοῦ
 Ἑλλησπόντου, κατ' ἀκολουθίαν δὲ φυσικὴν, καὶ τοῦ Βοσπόρου, εἰς

τοὺς Εὐρωπαίους, ὁ ἀποκλεισμός δηλονότι τῆς πύλης τῆς ἀγούσης τὸν ἐχθρὸν εἰς τὸν οἶκον τῆς Ῥωσσίας. Ἡ εἰρηνικὴ ἐπιτυχία τοῦ τοιοῦτου σκοποῦ ἴσα σχεδὸν δύναται διὰ τὴν Ῥωσσίαν πρὸς τὴν εἰρηνικὴν λύσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ῥωσσία ἦτο καὶ τότε, ὡς εἶναι καὶ νῦν, πρόθυμος νὰ ἐγγυηθῇ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, ἀρκεῖ νὰ ὑποχρεωθῇ τοῦτο νὰ κλείῃ ἀπολύτως τὸν Ἑλλήσποντον εἰς τοὺς πολεμικοὺς στόλους τῆς Εὐρώπης.

Ὅτε ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης τοῦ Χουνκιάρ Ἰσκέλεσι διεδόθη ἐν Εὐρώπῃ ἡ εἰδήσις τῆς συνομολογήσεως συμμαχικῆς συνθήκης μεταξύ Τουρκίας καὶ Ῥωσσίας, ἐκπληξίς καὶ ταραχὴ κατέλαβε τὰ ἀνακτοβούλια τῶν μεγάλων Δυνάμεων, ἰδίως δὲ τὴν Ἀγγλογαλλικὴν διπλωματίαν. Οἱ διπλωμάται μὴ ἰννοοῦντες τίνα σπουδαίαν ωφέλειαν ἡδύνατο νὰ παρέχῃ τῇ Ῥωσσίᾳ ἡ συμμαχία τῆς Τουρκίας, πᾶσαν τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος ἐζήτουν ἐν τῷ μυστικῷ ἄρθρῳ, τοῦ ὁποίου δὲν ἠγνοεῖτο ἡ ὑπαρξίς. Πολλὰ ἐγένοντο ἀπαισιόδοξοι ὑποθέσεις περὶ τοῦ ἀντικειμένου τοῦ ἄρθρου τούτου, εἰκάζετο δὲ πρὸς τοὺς ἄλλοις ὅτι διὰ τοῦ μυστικοῦ ἄρθρου ἡ Ῥωσσία ἐλάμβανε τὸ δικαίωμα νὰ κατέχῃ στρατιωτικῶς, ὡς αἰεὶ ἔκρινεν ἀναγκαῖον, οἰανδῆποτε θέσιν ἐν Τουρκίᾳ, ἰδίως τὸν Βόσπορον. Ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις διὰ τοῦ πρέσβειος Ρουσσέν διεμαρτυρήθη πρὸς τὴν Πύλην κατὰ τῆς συνθήκης ὡς ἀπαρεχούσης τῇ Ῥωσσίᾳ δικαίωμα ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ἐσωτερικά τῆς Τουρκίας, καὶ ἐκήρυξεν ὅτι ἐθεώρει τὴν συνθήκην ὡς μὴ γενομένην, ἐπιφυλασσομένη νὰ πολιτεύηται κατὰ τὰς περιστάσεις. Κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα διεμαρτυρήθη καὶ ἡ Ἀγγλία διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβειος λόρδου Πανσόνθου, στόλος δὲ Ἀγγλογαλλικὸς ἐστάλη εἰς τὰ στόμια τοῦ Ἑλλήσποντου, ἵνα δώσῃ μείζον κύρος εἰς τὰς διαμαρτυρίας. Ἡ Πύλη πρὸς στιγμὴν κατελήφθη ὑπὸ μεγάλης ἀμηχανίας καὶ φόβου. Ἀλλ' αἱ δυτικαὶ Δυνάμεις δὲν ἐχώρουν περαιτέρω ἐν ταῖς ἐχθρिकाῖς αὐτῶν διαθέσεσιν· αἱ δὲ δύο μεγάλαι Γερμανικαὶ κυβερνήσεις πληροφορηθεῖσαι παρὰ τοῦ Ῥωστικοῦ ἀνακτοβουλίου περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ μυστικοῦ ἄρθρου ἀνεγνώρισαν τὴν συνθήκην. Ὅτε δὲ κατὰ μικρὸν ἐγνώσθησαν καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Εὐρώπῃ τὰ κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο, τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ ἐκρίθη μετριοπαθέστερον ἀκριβῶς διότι ἡ τούτου ἄγνοια εἶχε προκαλέσει τὴν μεγάλην ταραχήν. Αἱ δυτικαὶ Δυνάμεις ἐζήτησαν πάντοτε εὐκαιρίαν νὰ κατα-

λύσῃσι τὸ περὶ Ἑλλησπόντου διὰ τῆς συνθήκης καθιερωθὲν καθεστὼς καὶ ἐπέτυχον ἀληθῶς τοῦτο μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ὀκταετοῦς ἰσχύος τῆς συνθήκης· ἀλλὰ κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν χρονικὸν διάστημα εἰς οὐδὲν προέβησαν ἐχθρικὸν κίνημα, τὰ δ' Ἀγγλικά καὶ Γαλλικά πολεμικά πλοῖα τὰ σταθμεύοντα πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου μετ' ἀνοχῆς καὶ καρτερίας ἐβλεπον πρὸς τὰ ἔσθθεν τοῦ πορθμοῦ ἀπέναντι αὐτῶν ὑπερηφάνως σταθμεύοντα Ῥωσικὰ πολεμικά πλοῖα.

Εὐεργετικά καὶ διατάξεις τοῦ Μαχμοῦτ Β'. — Καὶ ἦτο μὲν ἡ τοιαύτη ὑπεροχὴ τῆς Ῥωσσίας διηνεκίς ἀντικείμενον φόβου καὶ φόβου καὶ ἀνησυχίας διὰ τὰς δυτικὰς Δυνάμεις. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου ὑπὸ γενικὴν πολιτικὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν ἔποψιν κρινομένη ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλη δύναμις τῆς Ῥωσσίας, ἥς μετριοπαθῆ πάντοτε καὶ συνετὴν ἐποιεῖτο χρῆσιν, ἀναντίρρητον ὅτι συνετέλεσε πλείστον ὅσον εἰς τὴν ἐπὶ τὸ ἡπιώτερον καὶ φιλανθρωπώτερον μεταβολὴν τοῦ συστήματος τῆς κυβερνήσεως ἐν Τουρκίᾳ, καὶ ἰδίως εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν Χριστιανῶν. Ἡ μεγάλη πρὸς τὴν Ῥωσσίαν προσέγγις τοῦ Σουλτάνου ἐπηύξησε τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπιδεικτικῇ πρὸς τοὺς Χριστιανούς γενναιοῦτι καὶ ἐν τῇ σπουδῇ αὐτοῦ πρὸς τὸ εὐαρεστῆσαι τὴ κοινὴ γνώμην ἐν Ῥωσσίᾳ, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Εὐρώπῃ. Ὁ Μαχμοῦτ Β' ἦτο ἀνὴρ καὶ ἡγεμὼν χαρακτηρὸς ἰσχυροῦ, ἔχων θέλησιν αἰδερᾶν, μεγαλοπράγμων καὶ μεγαλεπήβολος, ἀρχικώτατος, ἀλλ' ἔχων συνειδήσιν ζωηράν τῶν ἡγεμονικῶν καθηκόντων, φίλος τῆς προόδου καὶ τῶν μεταρρυθμίσεων. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ἡ ἀποτόμως διακόψασα τὰ μεταρρυθμιστικὰ αὐτοῦ σχέδια καὶ ἐπὶ μακρὸν σοβαρώτατα ἐπασχολήσασα αὐτὸν εἰς τὸν ὑπὲρ ὑπέρξεως τοῦ κράτους καὶ τῆς θρησκείας, ὡς ἐνόμιζεν, ἀγῶνα, ἀνέπτυξεν ἐν τῇ ἰσχυρᾷ ταύτῃ φύσει ἰσχυρὸν τὸ ὀρμέμφυτον τοῦ καταστρέφειν καὶ ἐξαφανίζειν τοὺς ἐναντίους καὶ τὸ μῖσος τὸ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἰσλάμ, ἰδίως κατὰ τῶν κινδυνωδεστάτων ἐχθρῶν τοῦ κράτους, τοῦ Ἑλληνικοῦ δηλονότι ἔθνους καὶ τοῦ Ῥωσικοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ ὀριστικὴ λύσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος, ἡ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν εἰρήνη, ἡ γενναιοῦτις τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου καὶ ἡ μετὰ τούτου στενὴ φιλία ἐξήγειραν κατὰ μικρὸν ἐν τῷ Μαχμοῦτ τὰ γενναιότερα καὶ εὐγενέστερα ὀρμέμφυτα τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ καὶ ἡγεμονικῆς φύσεως, τὴν μεγαλοφροσύνην, τὴν γενναιοῦτητα πρὸς τὸ ὑπῆκοον, τὸ φιλοδίκαιον καὶ τὸ ἀνεξίθρησκον ἀπέναντι τῶν Χριστιανῶν ὑπηκόων. Μετὰ

τὸ τέλος τοῦ Ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου οὐ μόνον ἔδωκεν ἀμνηστίαν εἰς τοὺς Χριστιανούς τῶν ὑπὸ τῶν Ῥωσικῶν στρατευμάτων καταληφθεῖσων διαρκούντος τοῦ πολέμου Εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τοὺς συμπράξαντας τοῖς Ῥώσοις, ἀλλὰ καὶ αὐστηρὰς ἐξέπεμψε διαταγὰς ἵνα μηδεὶς τούτων πάθῃ μηδέν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτῇ οἱ κακοποιοῦντες τοὺς Χριστιανούς Μωμεθανοὶ ἐτιμωροῦντο αὐστηρῶς, ἐνίοτε δὲ διὰ τῆς ἐσχάτης τῶν ποινῶν (1). Πρὸς τούτοις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἀμέσως τοῦ 1830 οἱ τοσαῦτα κατὰ τὸ 1828 παθόντες καὶ εἰς τὰ ἔνδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐξωρισμένοι Ἀρμενοκαθολικοὶ (ἴδ. Τόμ. Β', σελ. 763) ἔλαβον τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἐπανέλθωσι καὶ νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Μαχμούτ Β' δὲν μετέβαλε τοὺς πολιτικούς θεσμούς τοῦ κράτους οὐδ' ἐξέδωκε νέους νόμους ὑπὲρ φιλανθρωποτέρας διοικήσεως, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐνέπνεεν αὐτὸς εἰς τὴν κυβέρνησιν, αὐτὴ ἡ ζωηρὰ συμμετογὴ αὐτοῦ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν τοῦ κράτους, ἐπήνεγκον παντοία εὐεργετήματα, καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐνεκαίνισαν οὐχὶ διὰ θεσμῶν, ἀλλ' ἔργῳ, νέαν ὁλως περίοδον εὐνομίας καὶ εὐημερίας τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καταστήσασαν τὸ ὄνομα τοῦ ρωθεοῦ Σουλτάνου αἰνετὸν καὶ εὐλογητὸν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Καθ' ὃν χρόνον ἐπῆλθεν ἡ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν στενὴ ἔνωσις, ὁ Μαχμούτ ἐξέδωκε ῥητὰς διαταγὰς εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐπέβαλεν αὐτοῖς ὡς καθήκον τὸ νὰ προστατεύωσι τοὺς Χριστιανούς. Περίφημοι δὲ εἶναι οἱ λόγοι, οὓς εἶπέ ποτε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους: «Ἐπιθυμία καὶ σκοπὸς ἡμῶν εἶναι νὰ μὴ θεωρῶνται οἱ Μωμεθανοὶ ὡς τοιοῦτοι εἰ μὴ ἐντὸς τῶν τεμενῶν (δζαμιῶν), οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἐπίσης νὰ ὦσι Χριστιανοὶ μόνον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις αὐτῶν, καὶ οἱ Ἰσραηλῖται νὰ ὦσι τοιοῦτοι μόνον ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν. Θέλω δὲ ἵνα ἐκτὸς τῶν τόπων τούτων, ἐν οἷς πάντες προσφέρουσι λατρείαν τῷ Θεῷ, ἀπολαύωσιν ἐξ Ἰesu τῶν αὐτῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἐμῆς πατρικῆς προστασίας». Ἀλλ' ἡ πρὸς τοὺς Χριστιανούς ἐπιδαψιλευομένη προστασία τοῦ Σουλτάνου καὶ ὁ καθόλου εὐεργετικὸς χαρακτὴρ τοῦ νέου κυβερνητικοῦ συστήματος ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς λειτουργοὺς τοῦ κράτους. Τὸ σύστημα τῆς τρομοκρατίας, καθ' ὃ πᾶς ὁ εἰς δυσμένειάν

(1) Μωμεθανὸς τις κακοποιήσας ἐν Κωνσταντινουπόλει Χριστιανὸν ὑπέστη τὴν θανατικὴν ποινὴν φέρων ἐπὶ τοῦ στήθους ἐπιγραφὴν ἔχουσαν τὴν αἰτίαν τοῦ ἐγκλήματος πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ἄλλων.

τινα πίπτων βεζίρης ἢ ἀρχιστράτηγος ἀπεκεφαλίζετο, δημοσιεύετο τῆς παρουσίας αὐτοῦ, καὶ πᾶσα σχεδὸν ἐν τῇ πολιτικῇ ἢ ἐν τῇ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ ἀποτυχία ἀνευ δίκης καὶ καταδίκης ἐτιμωρεῖτο ἀπηνῶς, ὑπεχώρησεν εἰς αἰσθήματα ὑψηλοτέρας δικαιοσύνης καὶ γενναιότητος καὶ ἐπιεικείας, ὡς ἀπεδείχθη ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ πολέμῳ, καθ' ὃν οἱ τοσοῦτον ἀτυχήσαντες στρατηγοὶ (ιδ. σελ. 455) οὐδὲν ἔπαθον. Ἐν γένει δὲ ἡ ὅλη πολιτεία τοῦ Μαχμουὶ κατὰ τὰ ἔτη 1830-1839, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον, ἦτο ἐν πολλοῖς πρότυπον πατρικῆς, φιλαγάθου καὶ φιλοδικαίας κυβερνήσεως.

Μεταρρυθμίσεις τοῦ Μαχμουὶ Β'. — Ἄλλ' ἡ τοιαύτη πολιτεία οὐδαμῶς ἐκώλυε τὸν Σουλτάνον τοῦ νὰ ἐπιδιώκῃ τὸ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ πολέμου διακοπὴν ἔργον τῆς καταλύσεως τῆς ἐν πάλλαϊς χώραις τοῦ κράτους ἐπικρατούσης ἐτι πολυαρχίας καὶ τῆς συγκεντρώσεως τῆς διοικήσεως ὑπὸ τὸ κράτος τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας. Ὁ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Ἰκονίου ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων αἰχμαλωτισθεὶς Ῥεσίτ πασσᾶς ἐπανελθὼν μετὰ τὴν εἰρήνην εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπέμψθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου εἰς τὴν Ἀσίαν ὡς διοικητὴς τοῦ νομοῦ Σεβαστείας, ἐνταῦθα δὲ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ διοικητοῦ Τραπεζοῦντος Ὁσμὴν πασσᾶ εἰργάσθη δραστηρίως ἵνα καταλύσῃ τὰς ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς χώραις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ ἀρχούσας ἀνέκαθεν πολλὰς ληστρικὰς δυναστείας τῶν Κούρδων καὶ καθαρίσῃ τοὺς τόπους ἐκείνους ἀπὸ τῶν κακῶν τῆς ληστείας καὶ τῆς ἀναρχίας, διανοίξῃ δὲ μεγάλας ἐμπορικὰς ὁδοὺς ἀπὸ Τραπεζοῦντος δι' Ἐρζερούμης καὶ Βαγιαζίτ μέχρι τῆς Περσικῆς πόλεως Ταυρίδος. Κατὰ τὸ 1834 ὁ Ῥεσίτ πασσᾶς μετὰ 25 χιλιάδων τακτικῶν στρατιωτῶν κατῴρθησεν ἐντὸς δύο ἐτῶν νὰ καθυποτάξῃ ἐξ ὁλοκλήρου τὸ Κουρδιστάν καὶ νὰ ἐγκαταστήσῃ ἐνταῦθα τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ τὸ κράτος τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως (1). Οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ τοῦ κράτους ἡγωνίζετο ὁ Σουλτάνος νὰ κατασκευάζῃ ὁδοὺς, νὰ λαπλασιάζῃ τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, νὰ εἰσάγῃ, ἐναντίον τῆς παρὰ τῷ λαῷ ἐπικρατούσης προλήψεως, τὸ σύστημα τῶν λοιμοκαθαρτηρίων. Ἀλλ' ἰδιάζουσιν προσοχὴν ἑστρεφε πάντοτε εἰς τὴν διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ. Ὁ στρατὸς ὅλος ἦτο νῦν τακτικὸς ἀσκούμενος κατὰ τὸ

(1) Πρὶν ἐτι ἐπιστρέφῃ ὁ Ῥεσίτ ἐκ τῆς στρατείας ταύτης ἀπεβίωσεν ἐν Κουρδιστάν κατ' ἀκολουθίαν νόσου βραχυκρονίου (1836).

σύστημα τὸ Εὐρωπαϊκόν. Ἀλλ' ὁ Μαχμούτ Β' ἤθελε διὰ τὸν στρατὸν αὐτοῦ τελειοτέραν παιδείυσιν καὶ διοργανώσιν. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐπεμπε μὲν ἀξιωματικούς Τουρκοὺς εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη, ἀλλ' ἤθελε καὶ ἀξιωματικούς προγυμναστάς Εὐρωπαίους. Ἡ Ῥωσσία, εἰς ἣν ἀπετάθη πρὸς τοῦτο, ἵνα μὴ δώσῃ τῇ Εὐρώπῃ νέαν ἀφορμὴν ὑποψίων καὶ παρεξηγήσεων, δὲν συνήνεσε νὰ πέμψῃ ἀξιωματικούς, συνήνεσε δ' ἀπλῶς ἵνα ἀριθμὸς τις μαθητευόντων στρατιωτικῶν παιδεύηται ἐν Ῥωσσίᾳ. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν δὲν ἐτόλμησεν ὁ Σουλτάνος νὰ ἀποταθῇ φοβούμενος μὴ δυσαρεστήσῃ τῇ Ῥωσσίᾳ· ἀπετάθη δὲ πρὸς τὸν βασιλεῖα τῆς Πρωσσίας ὡς φίλον καὶ συγγενὴ τοῦ Τσάρου καὶ ὀλιγώτερον ἀναμιγνύμενον εἰς τὰ ἀνατολικά πράγματα. Ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν συνήνεσεν εἰς τὴν ἀποστολὴν ἀξιωματικῶν. Ἐν τούτοις, κατ' εὐτυχίαν σύμπτωσιν, ἤλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1835 δύο Πρώσοι ἀξιωματικοὶ τοῦ ἐπιτελείου, ὁ Μόλτκε καὶ ὁ Βίργ. Ὁ Τοῦρκος ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, εἰς ὃν παρουσιάσθησαν, ἐθαύμασε τὰς γνώσεις τῶν ἀνδρῶν καὶ ὁ Σουλτάνος παρεκάλεσε τὸν βασιλεῖα τῆς Πρωσσίας ἵνα ἐπιτρέψῃ τῷ Μόλτκε νὰ μένῃ ἐπὶ τινα χρόνον ἐν Τουρκίᾳ ὡς διοργανωτὴς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Ὁ Αὐστριακὸς πρεσβευτὴς δυσηρεστήθη πολὺ διὰ τὴν τοιαύτην προτίμησιν, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἐν Πετρούπολει δὲν εἰδειζαν δυσἀρεσκείαν, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἐπέτρεψε τῷ Μόλτκε τρίμηνον διαμονὴν ἐν Τουρκίᾳ, ἀλλ' ἡ ἄδεια αὕτη παρέτάθη ὕστερον ἐπὶ ὀλόκληρα ἔτη.

Μετὰ τῶν μεταρρυθμιστικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Μαχμούτ Β' συνδέεται καὶ ἡ περιοδεία, ἣν μετὰ τῷ 1830 ἐπεχείρησε δις ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς ἐπαρχίαις τοῦ κράτους αὐτοῦ. Ἡ πρώτη περιοδεία, ἡ γενομένη τῷ ἔτει 1831 κυρίως χάριν υἱείας κατὰ συμβουλὴν ἰατρῶν, διήρκεσεν ὀλίγον χρόνον καὶ δὲν εἶχε πολλὴν σημασίαν. Ἀλλ' ἡ δευτέρα περιοδεία, ἡ γενομένη τῷ ἔτει 1837, εἶχε πολλὴν σπουδαιότητα. Ἀφορμὴν καὶ πρόφασιν καὶ εἰς ταύτην ἔδωκεν ἡ ἀσθένεια. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος ἐπεθύμει νῦν νὰ ἴδῃ ἐκ τοῦ σύγγενος τὰς ὑπὸ τοῦ πολέμου πρὸ ἑτῶν παθούσας Εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας, τὰς οἰκουμένας τὸ πλεῖστον ὑπὸ Χριστιανῶν, καὶ τοῖς μὲν Μωαμεθανοῖς διὰ τῆς ἀσυνήθους πράξεως νὰ δείξῃ ἐμπράκτως τὴν ἀρχὴν νέας περιόδου ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως ἐν Τουρκίᾳ, τοῖς δὲ Χριστιανοῖς νὰ ἐκδηλώσῃ ἀμέσως τὰ μεγάλουμα ὑπὲρ αὐτῶν βουλευόμενα αὐτοῦ. Ἡ περιοδεία ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου διήρκεσε μέχρι τοῦ Αὐγούστου. Ὁ Σουλ-

τάνος ἐπιβὰς πλοίου πολεμικοῦ ἐν Βοσπόρῳ μετέβη εἰς Βάρναν καὶ ἐκείθεν περιῆλθεν ἔφιππος τὴν Βουλγαρίαν ἐπισκεψάμενος τὴν Σούμλαν, Σιλίστριαν καὶ Ῥουχτσούκιον. Ἐν Ῥουχτσούκιῳ δὲ ἦλθον νὰ χαριετίσωσιν αὐτὸν ἰδιαίτεροι ἀπεσταλμένοι τῶν αὐτοκρατόρων τῶν γειτονικῶν κρατῶν τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Πανταχοῦ δέ, ὅθεν διῆλθεν ὁ Σουλτάνος, ἔτυχεν ἐνθουσιῶδους ὑποδοχῆς, νῦν δὲ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ Μωαμεθανοί, Χριστιανοὶ καὶ Ἰουδαῖοι ἐξήρχοντο ὁμοῦ, ἵνα ὑποδεχθῶσι τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν ὡς ὑπήκοοι τοῦ αὐτοῦ κράτους. Ὁ Σουλτάνος πανταχοῦ ἔδειξε μεγάλην εὐμένειαν τοῖς Χριστιανοῖς διατάσσων τοῖς κατὰ τόπους διοικήταις νὰ φέρωνται πρὸς τοὺς Χριστιανούς μετὰ δικαιοσύνης καὶ ἡπιότητος ὡς ἐν ἴσῃ μοίρᾳ τοῖς Μωαμεθανοῖς ἀπολαύοντας τῆς προστασίας τοῦ νόμου. Κατὰ τρόπον δὲ πρωτοφανῆ ἐν τῇ Ὀσμανικῇ ἱστορίᾳ ἦλθεν εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς τοὺς Χριστιανούς καὶ Μωαμεθανούς ὑπηκόους δεχόμενος εἰς ἀκράσειν τοὺς τε Χριστιανούς καὶ τοὺς Μωαμεθανούς προκρίτους τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ἐπιτρέπων αὐτοῖς εὐμενέστατα ν' ἀναφέρωσιν ἐλευθέρως τὰς κατὰ τῶν κυβερνώντων μομφάς. Καὶ ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι σατράπαι περιοδεῖοντες ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐπιβαρύνον αὐτάς διὰ τῶν βαρυτάτων δαπανῶν τῆς περιοδείας, ὁ Σουλτάνος οὐ μόνον αὐστηρῶς διέταξεν ἵνα μηδεμίᾳ δαπάνῃ ἐπιβαρύνῃ τοὺς κατοίκους, ἀλλὰ καὶ πολλὰς διένειμε καὶ γενναίας ἐλεημοσύνας ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ θρησκείας. Ἀπὸ Βουλγαρίας ἐπέστρεψε διὰ τοῦ Αἵμου καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἐνθα πρῶτον νῦν Μωαμεθανοὶ καὶ Χριστιανοὶ καὶ Ἰσραηλίται συνηγμένοι μετὰ τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν ἀρχηγῶν ὑπεδείχοντο τὸν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐπιστρέφοντα Σουλτάνον. Κατὰ τὴν περιοδεῖαν ταύτην ὁ Σουλτάνος εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Μόλτικε καὶ ἕνα τῶν διερμηνέων τῆς Πρωσσικῆς πρεσβείας, συμβουλευόμενος τῷ Πρώσῳ ἀξιωματικῷ περὶ τῶν στρατιωτικῶν ἀναγκῶν τοῦ κράτους καὶ περὶ τῆς ὀχυρώσεως τῶν ἐπικαίρων στρατιωτικῶν θέσεων. Καὶ ἡ περιοδεῖα δ' αὕτη καὶ καὶ ἡ διὰ ταύτης ἐπιρρωσθεῖσα ὑγίεια τοῦ Σουλτάνου ἐνίσχυσεν ἐν αὐτῷ τὸν πρὸς τὰς μεταρρυθμίσεις ζῆλον. Ἀλλ' οὐχ ἥττον, μεθ' ὅλον τὸν κατὰ τὴν περιοδεῖαν ἐπιδειχθέντα ἐνθουσιασμόν τοῦ λαοῦ, αἱ πολλαὶ τοῦ Σουλτάνου μεταρρυθμίσεις ἐξῆγειραν παρ' οὐκ ὀλίγοις τῶν φανατικῶν Μωαμεθανῶν(1), καὶ δὴ καὶ ἐν ταῖς ἀνωτάταις πολιτικαῖς καὶ κοινωνικαῖς

(1) Ἐν τῇ τάξει τῶν *derbīsān* ἰδίως μέγα ἦτο τὸ μῖσος κατὰ τῶν νεωτερισμῶν τοῦ

τάξεις, δυσαρέσκειαν καὶ σιωπηλὸν πνεῦμα ἀντιδράσεως. Οὕτω δὲ ἐσχηματίσθησαν δύο μερίδες μεταξύ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Τουρκίας, ἡ τῶν παλαιῶν Τούρκων, ἡ ἀποστρεφόμενη τὰς μεταρρυθμίσεις, καὶ ἡ τῶν φίλων τῶν μεταρρυθμίσεων, ὧν τινες, ὡς οἱ περὶ τὸν Ῥεσίτ πασσᾶν τὸν νεώτερον, τὸν μεταρρυθμιστικὸν αὐτῶν ζῆλον ἐξέτεινον μέχρι ἀπομιμήσεως Εὐρωπαϊκῶν πολιτικῶν θεσμῶν. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος Μαχμούτ Β' οὐ πολὺ μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀποτόμως πάλιν ἀνεκόπη ἐν τῇ ἐσωτερικῇ μεταρρυθμίσει τοῦ κράτους διὰ τοῦ νέου Αἰγυπτιακοῦ πολέμου.

Ἡ δευτέρα στρατεία τοῦ Ἰβραήμ. Ἡ μάχη τοῦ Νεδζίπ. Θάνατος τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ Β'.—Καθὰ εἵπομεν, ἡ διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Κοταίου εἰς τὸ ὑποτελὲς κράτος τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ προσάρτησις τῆς Συρίας καὶ τῆς πεδιάδος Κιλικίας οὐχὶ ἄνευ ὀπισθοβουλίας ἐγένετο ἐκ μέρους τοῦ Σουλτάνου ὑποκύπτοντος τότε εἰς στιγμιαίαν ἀνάγκην, καραδοκοῦντος δὲ τὴν πρώτην εὐκαιρίαν ἵνα ἀφαιρέσῃ τὰ παραχωρηθέντα. Τὴν πρὸς τοῦτο ἀφορμὴν δὲν ἐβράδυναν νὰ παράσχωσιν αἱ προσάρτηθεῖσαι χώραι. Οἱ λαοὶ τῆς Συρίας, οἱ τοσοῦτον συμπαθῶς δεχόμενοι τὸν στρατὸν τοῦ Ἰβραήμ καὶ τοσοῦτον συντελέσαντες εἰς τὴν τούτου ἐπιτυχίαν, δὲν ἐτήρησαν τὴν συμπάθειαν ταύτην μετὰ τὴν ὀριστικὴν προσάρτησιν τῶν χωρῶν αὐτῶν εἰς τὸ κράτος τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ. Τὸ σύστημα τῆς στρατιωτικῆς καταγραφῆς, οὗτινος ἡ ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως τοῦ Σουλτάνου ἐφαρμογὴ εἶχε δυσαρεστήσει τοῖς λαοῖς τούτοις, ἐφηρμόζετο νῦν μετὰ μεγίστης αὐστηρότητος ὑπὸ τῆς Αἰγυπτιακῆς κυβερνήσεως. Τοῦτο δὲ καὶ αἱ ἄλλαι καταπιέσεις τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀρχῆς προὔκλυσαν δυσαρέσκειαν ἐν διαφόροις χώραις τῆς Συρίας, ὥς ἐπιτηδείως ἐπωφελοῦμενοι οἱ

Σουλτάνου. Διηγοῦνται ὅτι ἡμέραν τινά, καθ' ἣν διήρχετο διὰ τῆς μεταξύ τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ Γαλατῆ γεφύρας, δερβίσης τις ἀνερπώνηεν αὐτῷ: «ἽΩ Γκχιαὲρ Πάτισάχ! δὲν ἐκτρέψῃς ἐτι τῶν ἀσεβῶν σου πράξεων; Θὰ δώσῃς λόγον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἀπειθείαν σου; καταστρέψεις τοὺς θεσμοὺς τῶν πατέρων σου, καταστρέψεις τὴν θρησκείαν καὶ προκαλεῖς τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Προφήτου ἐπὶ σὲ καὶ ἐφ' ἡμᾶς». Ὁ Σουλτάνος διέταξε νὰ τὸν ἀπομακρύνωσι λέγων ὅτι ἦτο παράφρων. «Παράφρων! ἀπήντησεν ὁ δερβίσης, σὺ καὶ οἱ ἀνάξιοι σύμβουλοί σου οἱ ἀπολέσαντες τὸν νοῦν. Προσδράμετε Μουσουλμάνοι! τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἐμπνέει ἐμὲ καὶ εἰς τὸ ὅποιον πρέπει νὰ ὑπακούω, μὲ διατάσσει νὰ λέγω τὴν ἀλήθειαν, καὶ μοὶ ὑπεσχέθη τὴν ἀμοιβὴν νὰ γίνω ἅγιος». Ὁ αὐθάδης δερβίσης συνελήφθη καὶ ἐπνεύθη· ἀλλ' οἱ συναδελφοὶ τοῦ δερβίσα ἤγειραν αὐτῷ μαυσωλεῖον, ὅπερ κατέστη διὰ τὸ πλῆθος τῶν φανατικῶν τύπος προσκυνήσεως καὶ θαυματουργιῶν.

ἐνταῦθα μυστικοὶ πράκτορες τῆς Πύλης διήγειρον τὸν λαὸν εἰς ἀνταρτικὰ κατὰ τοῦ ἀντιβασιλέως κινήματα. Τοιαῦτα κινήματα ἤρξαντο ἀμέσως τὸ ἐπόμενον ἔτος τῆς εἰρηνεύσεως. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1834 ἐπανεστήσαν οἱ κάτοικοι τῶν ὀρεινῶν μερῶν τῆς Παλαιστίνης, συγχρόνως δὲ ἔλαβον τὰ ὄπλα καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Χεδζάζ καὶ τῆς Ὑεμένης ἐν Ἀραβίᾳ. Ἡ Πύλη ἐζήτησε νὰ ἐπωφεληθῇ τὰς ταραχὰς ταύτας καὶ ὁ ἐν Κουρδιστάν εἰς τὸν κατὰ τῶν Κούρδων πόλεμον ἀσχολούμενος τότε Ῥεσίτ πασσᾶς ἔδραμεν εἰς τὰ ὄρια τῆς Συρίας, ἵνα ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἐπαναστάτας, ἐν καταλλήλῳ δὲ στιγμή ἐισβάλῃ εἰς τὴν Συρίαν. Ἀλλ' ὁ Ἰβραήμ ἐν τάχει καταβαλὼν τὴν ἐν Παλαιστίνῃ ἀνταρσίαν ἔσπευσεν ἀμέσως μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν βόρειον Συρίαν καὶ κατέλαβεν ἐνταῦθα θέσεις τινὰς ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου, ἐν αἷς καὶ τὴν Ὀρφαν (τὴν ἀρχαίαν Ἑδεσσαν), καὶ ἀντιπαρετάχθη κατὰ τοῦ πλησίον στρατοπέδου τῶν Ῥεσίτ. Ἀλλὰ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο στρατῶν δὲν ἐπῆλθε καὶ ἡ εἰρήνη διετηρήθη μέχρι τοῦ ἔτους 1837. Ἀλλ' ὁ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὡς διάδοχος τοῦ Ῥεσίτ (ἀποθανόντος τῷ 1836) πεμφθεὶς εἰς Κουρδιστάν Χαφίζ πασσᾶς, ἀροῦ κατέβαλεν ἐπανάστασιν τινὰ τῶν Κούρδων, κατέλαβε παρὰ τὴν Μαλάτειαν, οὐ μακρὰν τῶν ὀρίων τῆς Συρίας, θέσιν ὀχυρὰν ἀπειλητικὴν κατὰ τῆς Συρίας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πολεμικὸς ζήλος τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς Πύλης ἀπέδιδετο εἰς Ῥωσσιᾶς εἰσηγήσεις, ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, ἵνα περιπλέξῃ τὰ πράγματα καὶ προκαλέσῃ Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον, ὡς ἐφάνταζετο, καρπωθῇ δὲ ἐντεῦθεν ὠφελείας ὑπὲρ ἑαυτοῦ, κατηγορεῖ τὴν Ῥωσσίαν παρὰ ταῖς δυτικαῖς Δυνάμεις, προτείνων αὐταῖς μεγάλην σύστασιν κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἐν ἧ ὁ στρατός του ἠθέλει ἀποτελέσει τὴν προφυλακὴν, διὰ τοῦ κατὰ τῆς Ῥωσσίας πολέμου θέλων νὰ προλάβῃ τὸν ἐπικείμενον ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας, ὡς ἔλεγεν, ὀλεθρον τοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλίᾳ καὶ ἡ Γαλλίᾳ ἀπέρριψαν τὴν πρότασιν τοῦ ἀντιβασιλέως. Ἡ Ἀγγλίᾳ μάλιστα οὐχὶ μετὰ δυσαρεσκείας ἐβλεπε τὰ κατὰ τοῦ ἀντιβασιλέως σχέδια τοῦ Σουλτάνου, ἐν τῇ ἀνακτῇ τῶν ἀπολεσθεισῶν χωρῶν βλέπουσα τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, ἐντεῦθεν δὲ ἐλπίζουσα καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τούτου ἀπὸ τῆς Ῥωσσιᾶς κηδεμονίας. Διὰ τοῦτο ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγγλος πρεσβευτὴς λόρδος Πόνσονθου οὐδόλως ἐν ἀρχῇ ἀπέτρεπε τὴν Πύλην ἀπὸ τῶν ἐπιθετικῶν σχεδίων αὐτῆς κατὰ τοῦ σατράπου τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλ' οὗτος, βλέπων οὕτω ἐπι-

σφαλῆ τὴν θέσιν αὐτοῦ, ἐξήτει ἐγγυήσεις περὶ τῆς μελλούσης ἀσφαλείας τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ· πρὸς τοῦτο δ' ἤθελεν ἵνα τὸ κράτος τῆς Αἰγύπτου, μετὰ τῶν προσηρτημένων αὐτῇ χωρῶν, ὅπερ ὁ Σουλτάνος προσωπικῶς μόνον εἶχε παραχωρήσει αὐτῷ, καταστῇ κληρονομικὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦτο ν' ἀναγνωρίσωσι ὁ τε Σουλτάνος καὶ αἱ Δυνάμεις. Ὁ Σουλτάνος δὲν ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν, ἀλλ' ἤθελε τὴν κληρονομικὴν δυναστείαν τοῦ σατράπου νὰ περιορίσῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὰς ἐν Συρίᾳ ἐπαρχίας τῆς Πτολεμαίδος καὶ τῆς Τριπόλεως ἀπαιτῶν τὴν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν τῆς Πύλης ἐπάνοδον τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας, ἔτι δὲ καὶ τῶν Ἀραβικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, ἰδίως τῶν ἱερῶν πόλεων Μένκας καὶ Μεδινᾶς. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς μὴ ἀποδεχόμενος τὰς προτάσεις ταύτας, ἐνόησας δὲ καλῶς τὰς πρὸς αὐτὸν διαθέσεις τοῦ Σουλτάνου, ἐνόμισεν ὅτι ἐν τῇ ἰσχύϊ τῶν ὅπλων ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δέ, προκαλὼν τὸν κυρίαρχον, ἔπαυσε τὴν πληρωμὴν φόρου καὶ ἤρξατο νὰ ποιῆται στρατιωτικὰς παρασκευὰς ἐν Συρίᾳ. Ἀπέναντι τῆς τοιαύτης διαγωγῆς τοῦ σατράπου ἡ Ῥωσσία προέτεινε τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ τῇ Γαλλίᾳ νὰ ἐνωθῶσι μετ' αὐτῆς πρὸς περιορισμὸν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν Αἰγυπτιακῶν καὶ τῶν Συριακῶν παραλίῶν, κηρύττουσα συγχρόνως ὅτι ἐν ἀνάγκῃ ἐμελλεν αὐτῇ νὰ ἐνεργήσῃ καὶ μόνῃ. Ἡ Γαλλία, ἔνεκα τῶν γνωστῶν αὐτῆς πρὸς τὸν ἀντιθασιλέα συμπαθειῶν, δὲν ἠδύνατο νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὰ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας προτεινόμενα μέτρα, ὀνειροπολοῦσα ἔτι τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους διὰ τῆς δυναστείας τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀγγλία δὲν ἤθελε νὰ προβῇ ἀμέσως εἰς τὴν χρῆσιν τῆς βίας. Ἀμφότεραι αἱ Δυνάμεις ἐζήτουν νὰ λύσωσιν εἰρηνικῶς τὴν ἔριν, κηρυσσόμεναι κατὰ τοῦ πρώτου ἐπιτιθεμένου εἴτε ὁ Σουλτάνος ἤθελεν εἰσβαῖ οὗτος εἴτε ὁ ὑποτελής αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος μὴ ἀνεχόμενος τὴν διαγωγὴν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, ἐνθαρρυνόμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῆς διαγωγῆς τῆς Ῥωσσίας, διέταξε τέλος τῷ Χαφίζ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Συρίαν. Ὁ Χαφίζ διέβη τὰ σύνορα τῇ 9/21 Ἀπριλίου. Ἀλλ' ὁ Αἰγυπτιακὸς στρατὸς δὲν ἀπέκρουσεν αὐτὸν ἀμέσως· τούναντίον δὲ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, καὶ μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἐκήρυξεν ὅτι, ἐάν αἱ μεγάλαι Δυνάμεις ἡγυῶντο εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ τὴν κληρονομικὴν ἀρχήν, ἦτο πρόθυμος νὰ ἀνακαλέσῃ μέρος τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ ἐκ τῆς Συρίας καὶ νὰ

ἔλθῃ εἰς ἐπιεικῆ τινα συμβιβασμὸν πρὸς τὸν Σουλτάνον. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος, ἐπιδιώκων ἀνενδότως τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων αὐτοῦ, ἐν τῷ Διθανίῳ τῷ συνελθόντι τῇ 26/7 Ἰουνίου ἐκήρυξε τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν καὶ τὸν Ἰβραήμ ἐκπτώτους τῆς ἀρχῆς καὶ ἀμφοτέρους *προγεγραμμένους* (φερμανλί). Τότε τέλος ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς διέταξε τὸν Ἰβραήμ νὰ προσβάλῃ τὸν Ὁθωμανικὸν στρατόν. Ἡ σύγκρουσις ἐγένετο παρὰ τὸ Νεδζίπ (τὴν ἀρχαίαν Νίσιβιν) τῇ 12/24 Ἰουνίου καὶ ἀπέληξεν εἰς τὴν ὀλοσχερῇ ἦτταν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἀπολέσαντος 169 πυροβόλα καὶ 20 χιλ. τυφεκίων. Ἐν τῷ Τουρκικῷ στρατοπέδῳ παρῆν καὶ ὁ Μόλτικε. Ἐξ ἡμέρας μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην (18/30 Ἰουνίου) ἀπέθανεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Σουλτάνος Μαχμούτ Β' πρὶν ἢ μάθῃ τι περὶ τῆς ἥττης τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, καταλείπων τὸν θρόνον τῶν Ὁσμάνων εἰς τὸν ἐκκαίδεκατῇ πρωτότοκον υἱὸν αὐτοῦ Ἀβδ-οὐλ-Μεδζίτ.

Ὁ Ἀβδουλ Μεδζίτ καὶ τὸ Αἰγυπτιακὸν ζήτημα. — Οἱ φόβοι, οἵτινες ἐπεκράτουν ἐν τισι κυβερνητικοῖς κύκλοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως περὶ τῶν ἐνδεχομένων νὰ ἐκραγῶσι ταραχῶν κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαχμούτ Β', ἐξηλέγχθησαν κενοί. Ὁ μωαμεθανικὸς λαὸς τῆς πρωτεύουσας, μεθ' ὅλας τὰς αἰμακτρὰς ἀναμνησεὶς τῆς καταστροφῆς τῶν Γιανιτσάρων καὶ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν ταῖς τάξεσι τῶν φανατικῶν κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Μαχμούτ μίσος, ἐκήδευσεν μετ' εὐλαθείας καὶ ἐπένθησε μετ' εἰλικρινοῦς σεβασμοῦ τὸν μεταρρυθμιστὴν μονάρχην καὶ ὁ τοῦτον διαδεχόμενος νεαρὸς Σουλτάνος Ἀβδουλ Μεδζίτ ἀνῆλθεν ἀσφαλῶς εἰς τὸν θρόνον τῶν Ὁσμάνων καὶ μέγαν βεζίρην αὐτοῦ κατέστησε τὸν Χοσρέφ πασᾶν. Ὁ τε νέος μονάρχης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐφάνησαν εὐδιάθετοι νῦν μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Νεδζίπ νὰ λύσωσιν εἰρηνικῶς τὴν πρὸς τὴν Αἴγυπτον ἔριν καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀπεστάλῃ εἰς Αἴγυπτον ὁ Ἀκίφ πασᾶς. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἐδίδετο τὸν ἀπεσταλμένον τῆς Πύλης μετὰ πολλῶν τιμῶν καὶ διεβεβαίωσεν αὐτὸν ὅτι εἶχε δώσει ἤδη διαταγὰς τῷ υἱῷ αὐτοῦ νὰ μὴ προβῇ πέραν τοῦ Μαρᾶς (τῆς ἀρχ. Γερμανικείας) καὶ νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν Συρίαν τὰ πέραν τοῦ Εὐφράτου εἰς Μεσοποταμίαν εἰσβαλόντα Αἰγυπτιακὰ στρατεύματα· διεκήρυξε μάλιστα ὅτι ἦτο ἑτοιμος νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα προσκυνήσῃ τὸν «πολύτιμον Ἀδάμαντα», ἐὰν δὲν ἦτο μέγας βεζίρης ὁ μισητότατος αὐτῷ Χοσρέφ. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ τῆς καταπαύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν οἱ ἐν τῇ

Πύλη ἀνεθάρρυσαν ὀλίγον ἀναμένοντες νῦν τὴν περαιτέρω ἐξελίξιν τῶν πραγμάτων ἐκ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως. Ἀληθῶς δὲ πρὸ τοῦ θανάτου ἔτι τοῦ Μαχμούτ καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τοῦ Νε-δζίπ ὁ Ἰβραήμ ἔσπευσε μὲν νὰ εἰσβάλῃ ἀμέσως εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, διὰ νὰ προσλάβῃ ὡς δυνατόν τάχιστα πρὸς τὸν Βόσπορον καὶ νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ τὸ λάθος, ὅπερ, ὡς ἔλεγε, διέπραξε τῷ ἔτει 1833 ἐπισχὼν τὴν πορείαν αὐτοῦ ἐν Κοτυαίῳ, ἐπὶ τούτῳ δὲ κατέλαβεν ἀμέσως τὸ Ἀϊντὰβ καὶ τὴν Ὀρραν καὶ τὸ Μαράς· ὁμως διὰ τῆς δραστηρίας παρὰ τῷ Μεχμέτ Ἀλῇ ἐνεργείας τῆς Γαλλικῆς διπλωματίας, φοβουμένης ἄμεισον Ῥωσικὴν ἐπέμβασιν, ὁ Αἰγύπτιος ἀρχιστράτηγος δὲν προέβη πέραν τοῦ Μαράς. Ἀλλὰ νῦν ἐπῆλθε νέον ἐπεισόδιον περιπλέκον αὖθις τὰ πράγματα. Ἡ Πύλη ἐπὶ τῇ διαδοχαιώσει τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, ὅτι ὁ Αἰγυπτιακὸς στρατὸς δὲν ἔμελλε νὰ προχωρήσῃ πέραν τῆς Γερμανικείας, ἤθελε νὰ καταπαύσῃ τὰς κατὰ θάλασσαν ἐχθροπραξίας, καὶ πρὸς τοῦτο εἶχε διατάξει τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἐν Μεσογείῳ Τουρκικοῦ στόλου, τὸν καπουτὰν πασσᾶν Ἀχμέτ, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν. Ἀλλ' οὗτος, ὑποπτευθεὶς ὅτι ἐπιστρέφων εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔμελλε νὰ καταδιωχθῇ ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ αὐτοῦ ἐχθροῦ Χοσρέφ, δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν διαβιβασθεῖσαν αὐτῷ διαταγὴν καὶ μεταβάς εἰς Ἀλεξάνδρειαν παρέδωκε τὸν στόλον εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν, λέγων πρὸς δικαιολογίαν τῆς πράξεώς αὐτοῦ ὅτι ὁ Χοσρέφ ἦτο προδότης μέλλων νὰ πωλήσῃ τὸ κράτος εἰς τοὺς Ῥώσους. Οἱ ἐν Ἀλεξάνδρειᾳ πρόξενοι συνεβούλευσαν τῷ ἀντιβασιλεῖ ν' ἀποδώσῃ τῇ Πύλῃ τὸν στόλον, ἀλλ' οὗτος ἀπήντησεν ὅτι ἔμελλε ν' ἀποδώσῃ αὐτὸν καθ' ὃν χρόνον ἤθελεν ἐξασφαλισθῇ αὐτῷ ἡ κληρονομικὴ δυναστεία, ἣθελε δὲ ἀπομακρυνθῇ τῆς ἐξουσίας ὁ Χοσρέφ. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἔπεισαν τὸ Διβάνιον νὰ προτείνῃ ὅρους συμβιβασμοῦ εὐπροσδέκτους τῷ ἀντιβασιλεῖ, εἰς ὃν ἐπέτρεπε νῦν τὴν κληρονομικὴν ἀρχὴν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας, ἀλλ' ἀφῆρει ἀπὸ τοῦ κράτους αὐτοῦ τὴν Κιλικίαν καὶ τὴν διοίκησιν τῶν ἱερῶν πόλεων. Ἀλλὰ πρὶν ἢ τὸ τοιοῦτον προταθῇ τῷ ἀντιβασιλεῖ ἐκ μέρους τοῦ Διβανίου, αἱ πέντε Δυνάμεις ἐκήρυξαν τῇ Πύλῃ ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ λάβῃ ἀπόφασιν ἄνευ προηγουμένης μετ' αὐτῶν συναινέσεως (16/28 Ἰουλίου). Ἡ Πύλη εὐχαρίστησε τὰς Δυνάμεις καὶ ἀνέθηκεν αὐταῖς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

Ἐν τῷ μεταξύ αἱ μεταξύ τῶν Δυνάμεων πρὸς λύσιν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ

κοῦ ζητήματος διαπραγματεύσεις διεξήγοντο ζωηρῶς. Ἐν ἀρχῇ ὁ φόβος τῆς μονομεροῦς ἐπεμβάσεως τῆς Ῥωσσίας εἶχε φοβήσῃ τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ἡ Δύναμις αὕτη προέτεινε τῇ Γαλλίᾳ τὴν διάβασιν τοῦ Ἑλλησπόντου ὑπὸ τοῦ Ἀγγλογαλλικοῦ στολοῦ καὶ τὴν τούτου πρὸ τοῦ Βοσπόρου ἐμφάνισιν καθ' ἣν περίπτωσιν ἡ Ῥωσσία ἤθελεν ἐπαναλάβῃ τὴν στρατείαν τοῦ 1833. Ἀλλὰ συμφωνία περὶ τοιούτου σοδαροῦ μέτρου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔλθῃ μεταξύ τῶν δύο Δυνάμεων ἐνόσω δὲν ἦσαν σύμφωνοι ἀμφοτέραι ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτῶν ἀπέναντι τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, ὃν ἡ μὲν Γαλλία ἤθελε νὰ προστατεύσῃ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ 1833, ἡ δὲ Ἀγγλία ἤθελε νὰ περιορίσῃ εἰς Αἴγυπτον, ἀποδιδομένης τῆς Συρίας τῷ Σουλτάνῳ. Ἡ Αὐστρία ἐπελάβετο τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ἵνα πραγματοποιήσῃ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον πρὸ πολλοῦ ἐμελέτα καὶ ἐθεώρει ὡς ἔργον παραλειφθὲν ἐν τῇ Βιενναίᾳ συνθήκῃ, ἥτοι τὴν δι' Εὐρωπαϊκῆς ἐγγυήσεως ἐξασφάλισιν τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας (ιδ. τόμ. Β', σελ. 763). Πρὸς τοῦτο δ' ἐζήτησε καὶ τὴν γνώμην τῆς Ῥωσσίας προτείνουσα συνδιασκέψιν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Τὸ περὶ συνδιασκέψεως σχέδιον δὲν ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τῇ Ῥωσσίᾳ καὶ ἡ Ἀγγλία δὲ δὲν ἐφαίνετο πολὺ πρόθυμος εἰς τοῦτο, θέλουσα δὲ νὰ συμπράξῃ μετὰ τῆς Γαλλίας προέτεινεν αὐτῇ νῦν νὰ ἀποκλείσωσι τὰ παράλια τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας· ἀλλ' ἡ Γαλλία δὲν συνήνεσεν οὐδ' εἰς τὸ προταθὲν μέτρον. Τότε ἡ Ἀγγλία προέτεινεν ἵνα αἱ Δυνάμεις πέμψωσιν εἰς Κωνσταντινοῦπολιν στρατὸν μικτὸν συμμαχικόν. Ἀλλ' ἡ Γαλλία ἀπέκρουσε καὶ τοῦτο τὸ μέτρον, ἀναγκάσασα οὕτω τὴν Ἀγγλίαν νὰ στραφῇ πλέον πρὸς τὴν Ῥωσίαν. Αἱ δύο Δυνάμεις ἤρξαντο νῦν διαπραγματεύσεων περὶ συμπράξεως τῶν τεσσάρων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἀποκλειομένης τῆς Γαλλίας· καὶ γενομένης συνδιασκέψεως ἐν Λονδίνῳ ὑπεγράφη (3/15 Ιουλίου 1845) ἡ συνθήκη τῆς τετραπλῆς συμμαχίας, δι' ἧς συμφωνήθη νὰ δοθῇ τῷ Μεχμέτ Ἀλῆ ἡ κληρονομικὴ ἀρχὴ τῆς Αἰγύπτου, ἀφιεμένης αὐτῷ καὶ τῆς προσωρινῆς διοικήσεως τῆς ἐπαρχίας τῆς Πτολεμαίδος καθ' ἣν περίστασιν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν θὰ ὑπετάσσεται εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων καὶ ἐξεκένου τὴν Συρίαν, Ἀραβίαν καὶ Κρήτην· ἄλλως, παρερχομένης τῆς προθεσμίας ἄνευ ὑποταγῆς, ἑστερεῖτο τῆς διοικήσεως τῆς Πτολεμαίδος. Ἐν περιπτώσει δὲ παντελοῦς ἀπορριψέως τῶν ἀποφάσεων τῶν τεσσάρων Δυνάμεων ἐμελλε νὰ κηρυχθῇ ἐκπτωτος καὶ νὰ ἐκδιωχθῇ τῆς Αἰγύπτου διὰ τῶν ἡνωμένων

δυνάμεων τῶν συμμάχων. Ὅτε ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἔλαβε γνῶσιν τῆς ἀνεν αὐτῆς καὶ πρὸς ἀπομόνωσιν μάλιστα αὐτῆς συνομολογηθείσης ταύτης συνθήκης, κατελήφθη ὑπὸ ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ἥς πρόεδρος ἦτο τότε ὁ Ἀδόλφος Θιέρσος, ἐπετίθει ἐπὶ μικρὸν ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης πολιτικὴν θέσιν Ναπολεόντιον προκαλοῦσα εἰς πόλεμον τὰς συμμάχους Δυνάμεις καὶ ἐκ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ζητήματος ζητοῦσα τρόπον τινὰ νὰ ἐπενέγκῃ πόλεμον Εὐρωπαϊκόν. Μεγάλοι στρατοὶ Γαλλικοὶ παρετάσσοντο εἰς τὰ ἀνατολικά σύνορα παρὰ τὸν Ῥήνον, ἀπειλοῦντες εἰσβολὴν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ οἱ Παρίσιοι περιεβάλλοντο διὰ μεγάλων ὀχυρώσεων (ἰδ. σελ. 189). Καὶ ὅμως ἡ ἐν τοῖς λόγοις μεγαλαυχούσα, ἀλλ' ἐν τοῖς πράγμασι δειλὴ καὶ ἄτολμος κυβέρνησις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, εἰς οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ προβῇ ἐνέργειαν, αἱ δὲ παρασκευαί της ἐφαίνοντο ἀποβλέπουσαι μᾶλλον εἰς ἐκφοδισμόν τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν, τῶν δημοκρατικῶν δηλονότι. Αἱ δὲ σύμμαχοι Δυνάμεις οὐδεμίαν διδουσαι προσοχὴν εἰς τὰς Γαλλικὰς ἀπειλὰς προέβησαν ταχέως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασισθέντων, ἀφοῦ ἔλαβον τὰ δέοντα μέτρα καὶ ἀπέναντι ἐνδεχομένης τινὸς Γαλλικῆς ἐνεργείας. Εἰς τὴν Πρωσσίαν καὶ τὴν Ῥωσσίαν ἀνετίθη τὸ ἔργον τοῦ περιορισμοῦ τῆς Γαλλίας. Πρὸς τοῦτο ἔδει ἡ μὲν Πρωσσία νὰ παρατάξῃ στρατὸν ἐν ταῖς παραρρηνίαις ἐπαρχίαις, ἡ δὲ Ῥωσσία νὰ συγκεντρώσῃ στρατεύματα ἐν τοῖς Ῥωσσοπρωσικοῖς ὁρίοις, ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς ἐφεδρεία τοῦ κατὰ τῆς Γαλλίας ἐν δοθησομένη περιστάσει ἐνεργήσοντος Πρωσσικοῦ στρατοῦ. Ἐν δὲ τῷ κατὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πολέμῳ ἡ Ῥωσσία ἀπηλλάγη μὲν πάσης ἀμέσου συμμετογῆς εἰς τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἔλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἔχῃ στρατὸν ἑτοιμὸν ἐν τοῖς ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Ῥωσσοῖς φρουρίοις, ἀρκοῦντα ἐν ἀνάγκῃ νὰ φρουρήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν κατ' ἐνδεχομένης προελάσεως τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ. Ἡ Ἀγγλία, εἰς ἣν ἀνετίθη καὶ ἡ ἀνωτάτη ἀρχιστρατηγία κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἐξέπεμψε στόλον συγκείμενον ἀπὸ ἑξ πλοίων τῆς γραμμῆς, δύο φρεγατῶν, δύο κορβιτῶν καὶ τεσσάρων ἀτμοπλοίων ἀρχηγόν τοῦ στόλου διορίσασα τὸν ἀντιναύαρχον Σὶρ Ροβέρτον Στόφορντ, ἔχοντα βοηθὸν τὸν πλοίαρχον Σὶρ Κάρολον Νάπιερ· ἡ Αὐστρία δὲ μετέσχε τῆς στρατείας δι' ἀποστολῆς δύο φρεγατῶν, μιᾶς κορβέττας καὶ 23 πλοίων μεταγωγικῶν φερόντων στρατὸν ἀποβάσεως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντιναύαρχου Βανδιέραν. Ἐννοεῖ-

ται ὅτι καὶ ἡ Τουρκία μετέσχε τῆς στρατείας. Ὁ ἐξ ἑνὸς πλοίου τῆς γραμμῆς, δύο μεγάλων φρεγατῶν καὶ δύο κορβετῶν συγκαίμενος Τουρκικὸς στόλος εἶχεν ἀρχηγὸν τὸν ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ ὑπηρεσίᾳ εὐρισκόμενον Ἀγγλον ἀξιωματικὸν τοῦ ναυτικοῦ Βάλκερ πασσᾶν, τὸν πρῶτον Εὐρωπαῖον ἢ μᾶλλον τὸν πρῶτον Χριστιανὸν τὸν λαβόντα τὸν βαθμὸν καὶ τὴν προσωνομίαν τοῦ πασσᾶ, ἐνῷ ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς τῆς ἀποβάσεως ἐτίθη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Τούρκου Σελίμ πασσᾶ. Αἱ ἐχθροπραξίαι ἤρξαντο κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1840. Ἡ Ἀγγλία ἀπήτησεν ἐπιτακτικῶς παρὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Συρίας, ἐνῷ ἡ Βηρυττός προσεβάλλετο ὑπὸ πλοίων Ἀγγλικῶν, Αὐστριακῶν καὶ Τουρκικῶν. Μετ' ὀλίγον δὲ μικρὸς στρατὸς ἐξ 7 χιλ. ἀνδρῶν συγκαίμενος (ὧν 5300 ἦσαν Τούρκοι στρατιῶται τακτικοί, 1500 πεζοναῦται Ἀγγλοὶ καὶ 250 πεζοναῦται Αὐστριακοί) ὑπὸ τὸν Ἀγγλον στρατηγὸν Σμιθ, τοῦτου δὲ μετ' ὀλίγον παραιτηθέντος, ὑπὸ τὸν ἐξ Ἀμβούργου Γερμανὸν στρατηγὸν Ἰόχμον τὸν μετασχόντα καὶ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ἐποιήσατο ἀπόβασιν εἰς τὴν παραλίαν. Ὁ τε Σμιθ καὶ ὁ Ἰόχμος δὲν ἐθεώρησαν φρόνιμον μετὰ τοῦ μικροῦ στρατοῦ αὐτῶν νὰ προσβάλλωσι τὸν ἐν Βάαλθεκ στρατοπεδεύοντα πολυαριθμότερον Αἰγυπτιακὸν στρατὸν. Ἀλλὰ διὰ τῶν μικρῶν ἀψιμαχιῶν καὶ διὰ τῆς ἐνθέρυνσεως τῶν κατὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀρχῆς ἐπανισταμένων Δρούσων καὶ Μαρωνιτῶν ἐπὶ τοσοῦτον κατὰ μικρὸν ἐστενοχώρησαν αὐτὸν, ὥστε ὁ Αἰγυπτιακὸς στρατὸς διελύθη σχεδὸν οἰκοθεν, σωρηδὸν αὐτομολούντων τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἰβραήμ, οἵτινες ἦσαν τὸ πλεῖστον Σύριοι, πρὸς τοὺς ἐμβρυλοὺς αὐτῶν ἐπαναστάτας. Τῇ 26/8 Ὀκτωβρίου ὁ διοικητὴς τῆς φρουρᾶς τῆς Βηρυτοῦ, ὁ ἐξωμότης Σουλεϊμᾶν πασσᾶς, ἐξεκένωσε τὸ φρούριον τοῦτο, ὅπερ κατέλαβον οἱ σύμμαχοι, μετέβη δὲ πρὸς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἰβραήμ. Οὗτος μάλιστα προσδοκῶν βοήθειαν παρὰ τῶν Γάλλων καὶ ἔνεκα τῆς τοιαύτης προσδοκίας ἀντιτασσόμενος κατὰ πέντε Δυνάμειν μεγάλων εἶχεν ἀφήσει μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ (10 χιλιάδας ἄνδρας) ἐν τῇ κοίλῃ Συρίᾳ ἐναντίον τοῦ Χαφιζ πασσᾶ. Ἀλλ' ἡ μοῖρα αὕτη μὴ λαμβάνουσα ἐπικουρίαν, στερουμένη δὲ τῶν ἐπιτηδείων καὶ ἐκτεθειμένη εἰς τὰς διηνεκεῖς προσβολὰς τῶν Κούρδων διελύθη κατὰ μικρὸν. Ὁ δὲ Ἰβραήμ ἐνοχλούμενος καθ' ὁδὸν πολυτρόπως ὑπὸ τε τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἐγχωρίων ἐπαναστατῶν ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ νῦν τὴν κοίλην Συρίαν, ἀφοῦ ὑπέβαλε τὴν Δαμασκὸν εἰς

πρόστιμον 40 ἑκατομμυρίων γροσίων, καὶ φοβούμενος διακοπὴν τῶν συγκοινωνιῶν αὐτοῦ καὶ κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ αἰχμάλωτος ἤγαγε τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τούτου εἰς τὴν Αἴγυπτον, καταλιπὼν εἰς τὴν τύχην του τὸν ἄλλον ἐν Βάαλθεκ ἐν πλήρει παραλυσίᾳ καὶ διαλύσει εὐρισκόμενον στρατόν. Ἡ τύχη τοῦ πολέμου ἐκρίθη διὰ τῆς ὑποχωρήσεως ταύτης. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν συμμάχων ἡ Λαοδίχεια τῆς Συρίας (Λατάκια), ἡ Τρίπολις, ἡ Σιδὼν καὶ ἡ Τύρος, ἤρξατο δὲ (22/3 Νοεμβρίου) ἡ πολιορκία τῆς περιφήμου Πτολεμαίδος. Ἀποῦ τὸ φρούριον ὑπέστη ἐπὶ ὥρας τινὰς σφοδρὸν πυροβολισμόν, ἐγένετο ἔκρηξις ἐν τῇ πυριτιδαποθήκῃ ἐπενεγκούσα τὸν ὄλεθρον τοῦ ἡμίσεως τῆς φρουρᾶς, καταστρέψασα δὲ τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως (1). Τὸ φρούριον παρεδόθη τὴν ἐπαύριον, καὶ οὕτω ἅπασα ἡ Συρία ἀπεσπάρθη τῆς ἀρχῆς τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ. Μετ' ὀλίγον δὲ ὁ Ἀγγλος στόλαρχος Νάπιερ παρέστη πρὸ τοῦ ἀντιβασιλεῦς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἵνα προσκαλέσῃ αὐτὸν νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων καταλείπων τὴν Συρίαν, Ἀραβίαν καὶ Κρήτην εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ ἀρκούμενος μόνον εἰς τὴν κληρονομικὴν ἀρχὴν τῆς Αἰγύπτου. Ὁ σατράπης συνεμορφώθη πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Δυνάμεων, ἀπέδωκε δὲ καὶ τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον. Ἀλλὰ νῦν ἄλλη ἀνεφύη δυσχέρεια. Ἡ Πύλη μετὰ τὰς κατὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἐπιτυχίας οὐδένα ἑσπερῆ πρὸς τοῦτον συμβιβασμόν, ἀλλὰ θεωροῦσα τὸν τέως ἀντιβασιλεῖα ἔκπτωτον τῆς ἀρχῆς (ιδ. σελ. 481) ἤθελε νὰ καταστήσῃ τὴν Αἴγυπτον ἀπλὴν ἐπαρχίαν, προσδιόρισασα καὶ τὸν νέον διοικητήν. Ἀλλ' αἱ Δυνάμεις κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους νὰ πείσωσι τὴν Πύλην νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὰ μεταξὺ τοῦ Νάπιερ καὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ συμπεφωνημένα. Ἡ Πύλη προσεχώρησεν εἰς τὴν σύμβασιν ταύτην περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1841 ἐκδούσα καὶ τὸ ἐπὶ τούτῳ φερμάνιον κατὰ τὰς ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν συμμάχων Δυνάμεων γενομένης συμφωνίας. Κατὰ τὰς συμφωνίας ταύτας ἡ τῆς Αἰγύπτου ἀρχὴ ἐδίδετο εἰς τὸν οἶκον τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ὡς κληρονομικὴ δυναστεία μεταδιβαζομένη πάντοτε εἰς τὸν πρεσβύτατον ἐκ τῆς οἰκογενείας ἄνδρα· ὁ ἀντιβασιλεὺς ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρῶνῃ φόρον ἐτήσιον 30 ἑκατομ. γροσίων, νὰ δια-

(1) Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Πτολεμαίδος διεκρίθη γενναίως ἀγωνιζόμενος ὁ ἐν τῷ Αὐστριακῷ στόλῳ εὐρισκόμενος ἀρχιδούξ Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ περιφήμου ἀρχιδουξ Καρόλου, ἀρχιστρατήγου τῶν Αὐστριακῶν στρατευμάτων ἐν τοῖς κατὰ τοῦ Ναπολέοντος Α' πολέμοις. Ἀλλ' ὁ γενναῖος ἀρχιδούξ ἀπέβισε μικρὸν μετὰ τὸ τέλος τῆς στρατείας.

τηρῇ στρατὸν τοσοῦτον μόνον, ὅσος ἐθεωρεῖτο ἀναγκαῖος εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους, (καὶ τοῦ στρατοῦ τούτου οἱ ἀξιωματικοὶ εἶδει νὰ διορίζωνται ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου), καὶ ν' ἀναγνωρίζῃ ὡς ἰσχυοῦσας ἐν Αἰγύπτῳ πάσας τὰς ὑπὸ τῆς Πύλης μετὰ τῶν ξένων Δυνάμεων συνομολογουμένας συνθήκας. Οὕτω ἐπερατώθη ὀριστικῶς τῇ 1841 ἡ Τουρκοαιγυπτιακὴ ἐρις. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς μετὰ τὴν ταπείνωσιν ταύτην ἐξηκολούθησε κυβερνῶν ἐτι μέχρι τοῦ 1845, ὁπότε καταστάς ἐνεκα γήρατος ἀνίκανος πρὸς τὸ κυβερνᾶν κατέλιπε τὴν ἀρχήν, συναινέσει τῆς Πύλης, εἰς τὸν Ἰβραήμ, ὅστις ἐκυβέρνησε μέχρι τοῦ 1848, ὁπότε ἀπέθανε (29/10 Νοεμβρίου). Τὸν Ἰβραήμ διαδέξατο, συναινέσει τῆς Πύλης, ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἀββᾶς πασσᾶς.

Ἡ νέα περὶ τῶν πορθμῶν συνθήκη. — Διὰ τῆς τοιαύτης λύσεως τῆς Τουρκοαιγυπτιακῆς ἐριδος ἡ πολιτικὴ τῆς Γαλλίας ὑπέστη ἥτταν δεινὴν καὶ ἐπονείδιστον ἐπενεγκοῦσαν (κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1840) τὴν πτώσιν τοῦ Θιέρσου (ἴδ. σελ. 191). Ἡ Γαλλία ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὰ τετελεσμένα γεγονότα καὶ νὰ εἰσέλθῃ αὐθις εἰς τὴν συναυλίαν τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Ἀλλ' ἡ μεταξὺ τῶν τεσσάρων μεγάλων Δυνάμεων συμμαχία καὶ ἡ ἐνεργὸς σύμπραξις αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Τουρκίας εἶχε καὶ ἕτερον σπουδαῖον ἀποτέλεσμα, τὴν εἰσαγωγὴν δηλονότι τῆς Τουρκίας εἰς τὴν τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν οἰκογένειαν. Τὸ τοιοῦτον δὲν καθωρίσθη νῦν ἐπισήμως, ἀλλ' ἦτο φυσικὴ καὶ λογικὴ ἀκολουθία τῶν ὑπὲρ τῆς Τουρκίας ἡνωμένων ἀγώνων τῆς Εὐρώπης, ἐδηλώθη δ' ἐμμέσως ἐν τῇ νέᾳ μεταξὺ τῶν πέντε Δυνάμεων (περιλαμβανομένης καὶ τῆς Γαλλίας) συνομολογηθείσῃ περὶ τῶν πορθμῶν συνθήκῃ τῆς 1/13 Ἰουλίου 1841. Ἡ συνθήκη αὕτη ἔλεγεν ὅτι αἱ Δυνάμεις, ἵνα περιβάλῃσι διὰ νέας ἐγγυήσεως τὴν ὑπὸ πάντων ποθουμένην γενικὴν εἰρήνην καὶ παράσχῃσι ἐνταυτῷ μαρτύριον τοῦ σεβασμοῦ αὐτῶν πρὸς τὰ ἀναπαλλοτρίωτα κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ Σουλτάνου, κατὰ πρόσκλησιν αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου ἀπεφάσισαν ἵνα οἱ πορθμοὶ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου κατὰ τὸ ἐκπαλαι ἰσχύον ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ κράτει καθεστῶς μένωσι κλεισμένοι ἐν καιρῷ εἰρήνης εἰς τοὺς πολεμικοὺς στόλους τῶν ξένων Δυνάμεων.

ὑπὸ Εὐρωπαϊκὴν ἐποψίν ἡ συνθήκη αὕτη ἡρμηνεύθη ὡς ἀναθεώρησις ἢ μᾶλλον ὡς κατάργησις τῆς συνθήκης τοῦ Χονκιάρ Ἰσκελεσί. Ἀλλὰ κατ' οὐσίαν καθιέρου ἀκριβῶς δι' Εὐρωπαϊκῆς ὁμοφωνίας τὰ μεταξὺ

Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας συμφωνηθέντα διὰ τὸν χρόνον τῆς εἰρήνης, ἐπιτρέπουσα ἐν καιρῷ πολέμου πλήρη ἐλευθερίαν τῇ Τουρκίᾳ. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Λονδίνου γίνεται λόγος καὶ περὶ τοῦ Βοσπόρου, καὶ ἡ περὶ τοῦ Βοσπόρου διάταξις ἀποβλέπει τὰ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ Ῥωσσικὰ πολεμικὰ πλοῖα. Ἀλλ' ἡ ἐρμηνεία εἶναι διπλῇ. Ὑπὸ τὴν μίαν ἐρμηνείαν ἀπηγορεύετο εἰς πάσας τὰς Δυνάμεις ὁ εἰς τὸν Εὐξείνιον εἰσπλους καὶ ἀνεγνωρίζετο ἐμμέσως τὸ κράτος τῆς Ῥωσσίας ἐν τῇ θαλάσῃ ταύτῃ. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν δευτέραν ἐρμηνείαν, καθ' ἣν ἀπηγορεύετο ὁ ἐκ τοῦ Εὐξείνου εἰς τὸν Βόσπορον εἰσπλους Ῥωσσικῶν πλοίων, τὸ δικαίωμα τοῦτο τὸ παρεχόμενον τῇ Ῥωσσίᾳ ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Χανκίερ Ἰσκιεσί ἡ Δύναμις αὕτη εἶχε παραιτηθῇ καὶ πρὸ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου, διαρκούντος δὲ τοῦ δευτέρου Αἰγυπτιακοῦ πολέμου αὐδαίς Ῥωσσικὸς στόλος εἶχε καταπλεύσει εἰς τὸν Βόσπορον.

Ἡ Λονδίνεος συνθήκη τῆς 1/13 Ἰουλίου εἶχε καὶ ταύτην τὴν σπουδαιότητα, ὅτι ἦτο ἡ πρώτη ἐπίσημος ἐκ μέρους τῶν πέντε μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἀναγνώρισις τοῦ ἀπαρραβιάστου τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τοῦ Σουλτάνου, ἐμμέσως δὲ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας καὶ τῆς εἰσόδου αὐτῆς εἰς τὸ σύστημα τοῦ διεθνούς πολιτικοῦ δικαίου καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν τῶν κρατῶν οἰκογένειαν. Εἰς τοιαύτην ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης ἀνύψωσιν τῆς θέσεως τῆς Τουρκίας εἰργάζετο καὶ ἡ Πύλη, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας τοῦ νέου Σουλτάνου ἐπὶ τὸ Εὐρωπαϊκώτερον μεταρρυθμίζουσα τοὺς θεσμοὺς τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

Αἱ πρῶται ἐπὶ τοῦ Ἀβδούλ Μεδζίτ μεταρρυθμίσεις. Τὸ Χάττι Σερίφιον τοῦ Γκιουλχανέ. — Καθ' ὃν χρόνον ὁ μόλις ἐκκαιδεκαετῆς ἀγαθὸς καὶ μελίχιος, λεπτοφυὲς τὸ σῶμα καὶ γλυκύθυμος τὴν ψυχὴν Ἀβδούλ Μεδζίτ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἐνεπίστευσε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τοὺς ἀρίστους τῶν συμβούλων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ὁ τέως ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Χοσεῖβ πασσᾶς ἐγένετο νῦν μέγας βεζίρης (1), ὑπουργὸς δὲ τῶν ἐξωτερικῶν ὁ ἀπὸ τοῦ 1837 τὸ ἀξίωμα τοῦτο περιβληθεὶς Ῥεσίτ πασσᾶς ὁ νεώτερος. Ὁ Ῥεσίτ πασσᾶς, καθ' ὃν χρόνον ἐπῆλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Μαχμούτ μεταβολή, εὕρίσκετο ἐν Λονδίνῳ, ἐνθα

(1) Ὁ Σουλτάνος Μαχμούτ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἶχε καταργήσει τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου βεζίρρου διεσθύνων αὐτὸς ἀμεσώτερον τὰ τοῦ κράτους.

Ὁ Σουλτάνος Ἀβδοῦλ Μεδζίτ

εἶχε μεταβῇ ὡς ἔκτακτος πρεσβευτὴς τοῦ Σουλτάνου, τὴν θέσιν αὐτοῦ ὡς ὑπουργοῦ κατέχοντος προσωρινῶς τοῦ Νουρῆ ἐφέντη. Ἀλλὰ νῦν μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ νέου Σουλτάνου ἔσπευσεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἵνα ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντα τῆς θέσεως αὐτοῦ. Ὁ Ῥεσίτ ἐπανῆλθεν ἐξ Ἀγγλίας πολλὰ διδαχθεὶς, ιδίως ἐκ τῆς συνεχοῦς ἀναγνώσεως τῶν Γαλλικῶν ἐφημερίδων, περὶ τῆς ἐπικρατούσης ἐν Εὐρώπῃ περὶ Τουρκίας γνώμης, ἥτις, μεθ' ὅλας τὰς ἐπενεχθείσας ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ ἐν τῷ συστήματι τῆς διοικήσεως βελτιώσεις καὶ μεταρρυθμίσεις, ἰθεώρει τὸ σύστημα τοῦτο ὅλως βάρβαρον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ φιλοπρόσδον σύστημα τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ. Φρονῶν δ' ὁ Ῥεσίτ ὅτι ἡ παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ τῆς Εὐρώπης ἀγαθὴ ὑπόληψις ἔσται διὰ τὸ μέλλον μέγα κεφάλαιον πολιτικὸν διὰ τὴν Τουρκίαν, ἅμα τῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπανόδῳ αὐτοῦ παρέστησεν τῷ Χοσεΐβ καὶ τοῖς λοιποῖς συναδέλφοις αὐτοῦ τὴν ἀνάγκην νὰ δοθῇ ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης ἐξωτερικὸν ἄπτόν τεκμήριον καὶ δαίγμα τῆς ἐγκαινισθείσης ἐν Τουρκίᾳ νέας περιόδου μεταρρυθμίσεων. Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐπῆλθεν αὐτῷ νὰ συστήσῃ τὴν συγκρότησιν εἰδους τινὸς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας συγκειμένης ἐξ ἀπεσταλμένων τῶν Εὐρωπαϊκῶν καὶ Ἀσιατικῶν ἐπαρχιῶν, ἵνα φανῇ εἰσαγόμενον ἐν Τουρκίᾳ τὸ πολυύμνητον τότε ἐν τῇ φιλελευθέρᾳ κοινῇ γνώμῃ καὶ ἐν τῷ φιλελευθέρῳ τύπῳ τῆς Εὐρώπης ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλὰ πρακτικώτεραι σκέψεις ὑπερίσχυσαν καὶ ὑπηγόρευσαν μέτρα πρακτικώτερα πρὸς τὸν ἐπιζητούμενον σκοπὸν καὶ πολλῶν τελεσφορώτερα τῆς θεατρικῆς εἰσαγωγῆς κρινόβουλευτικῆς πολιτείας ἐν Τουρκίᾳ. Προϋκκετο δηλονότι νῦν νὰ ἀνακηρυχθῶσιν ἐν Τουρκίᾳ ἀρχαί τινες τοῦ δημοσίου πολιτικοῦ Εὐρωπαϊκοῦ δικαίου ἐμπράκτως ἤδη ἐφαρμοσθεῖσαι ἐπὶ τῆς τελευταίας περιόδου τῆς βασιλείας τοῦ Μαχμούτ Β'. Ὁ νεκρὸς Σουλτάνος Μεδζίτ ἐν τῇ ἀγαθότητι τῆς ψυχῆς καὶ ἐν τῇ φιλοτιμίᾳ, ἣν εἶχε νὰ ἐγκαινίσῃ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ διὰ πράξεως ἑλευθέρου τὴν ἀγάπην τοῦ ὑπῆκοῦ καὶ τὴν συμπάθειαν τῆς Εὐρώπης, ταχέως προσεχώρησεν εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ Ῥεσίτ. Καὶ λοιπὸν τῇ 21/2 Νοεμβρίου προσεκλήθησαν εἰς τὸ πλῆσιον τῶν ἐν Βυζαντίῳ Σουλτανικῶν ἀνακτόρων (Σαράϊ-Μπουρνού) αὐτοκρατορικὸν περίπτερον *Gıovlhané* πάντες οἱ ἀνώτατοι λειτουργοὶ τοῦ κράτους καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ξένων θρησκευμάτων, ἤτοι ὁ Ἑλλήν Πατριάρχης, οἱ Πατριάρχαι τῶν τε Γρηγοριανῶν καὶ αὐτῶν τῶν Ἀρμενοκα-

θολικῶν, καὶ ὁ Ἀρχιρραβίνος τῶν Ἰουδαίων, πρώτην ταύτην φορὰν προσκαλούμενοι οὗτοι πάντες νὰ παραστῶσιν εἰς ἐπίσημον κυβερνητικὴν πρᾶξιν ὡς ἐθνάρχαι. Προσεκλήθησαν δὲ νὰ παραστῶσιν εἰς τὴν ἐπίσημον πρᾶξιν καὶ πάντες οἱ πρέσβεις καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε εὐρισκόμενος Γάλλος βασιλόπαις πρίγκιψ Ζωαμβίλ. Ἐνῶ δὲ ὁ Σουλτάνος ἐκάθητο πρὸ τοῦ παραθύρου τοῦ περιπτέρου, ἰδρῦθη ἐξέδρα τις ἐν τῇ πρὸ τοῦ περιπτέρου πλατεῖα, εἰς ἣν προσκληθέντες ἀνῆλθον πάντες οἱ παρευρισκόμενοι ἀνώτατοι λειτουργοὶ τοῦ κράτους καὶ οἱ θρησκευτικοὶ ἀρχηγοί. Ἐνταῦθα δέ, πεμφθέν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἐν περιβολῇ μεταξὺ χρυσοῦράντῳ, ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Ρεσίτ πασσᾶ εἰς ἐπήκοον τῶν παρισταμένων τὸ περίφημον «ἱερὸν διάταγμα (Χάττι σερίφιον)» τοῦ Γκιουλχανέ. Ἡ πρώτη καὶ σπουδαιοτάτη διάταξις τοῦ Χαττίου ἦτο ἡ ἐγγύησις τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας ἡ παρεχομένη πᾶσι τοῖς ὑπηκόοις τοῦ Σουλτάνου. Οὐδεὶς τοῦ λοιποῦ ἠδύνατο νὰ θανατωθῇ μὴ δικαζόμενος καὶ καταδικαζόμενος ὑπὸ τῶν κοινῶν δικαστηρίων· τοῦτο δὲ ἴσχυε καὶ περὶ τῆς δημεύσεως (1). Αἱ λοιπαὶ διατάξεις ἀπέβλεπον εἰς τὴν κανονικωτέραν καὶ ἀναλόγως τῆς περιουσίας ἐκάστου δικαιοτέραν εἰσπραξίν τῶν φόρων, εἰς τὸν τρόπον τῆς στρατολογίας καὶ τὴν καθιέρωσιν τοῦ στρατιωτικοῦ φόρου διὰ τοὺς Χριστιανούς. Αἱ διατάξεις τοῦ Χάττι σερίφιδου οὐδὲν εἰσῆγον κατὰ πρᾶξιν νέον μέτρον μὴ συλληφθέν ὑπὸ τῆς διανοίας τοῦ Μαχμούτ Β' καὶ μὴ ἐφαρμασθέν ὑπὸ τούτου ἐμπράκτως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Ἀλλὰ ὁ, τι τότε ἦτο ἀπόρροια τῶν εὐεργετικῶν διαθέσεων τοῦ ἀνακτός, ἐγένετο νῦν νόμος τοῦ κράτους κηρυσσόμενος ἐπισημότατα καὶ κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὁ Σουλτάνος ὤμνουν εἰς τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν καθιερουμένων νέων θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ κράτους καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ὑπηκόου. Διὰ τοῦτο δὲ τὸ γεγονός τῆς 21/2 Νοεμβρίου ἰθεωρήθη καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὡς ἀρχὴ νέας περιόδου πολιτικῆς ἀναπτύξεως διὰ τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος, ὡς ἀρχὴ συνταγματικοῦ πολιτικοῦ βίου (τανζιμάτ). Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἀβδουλ Μεδζίτ ἐξηκολούθησε τὰς μεταρρυθμίσεις ἐν πολλοῖς κλάδοις τῆς διοικήσεως. Τῷ 1846 ἐδημοσιεύθη νέος νόμος διοικητικὸς «κανονισμὸς γενικὸς (Τανζιμάτι οὐμουμιέ)» προσδιορίζων τὰ καθήκοντα τῶν ὑπαλλήλων. Τῷ αὐτῷ δὲ

(1) Καὶ αὐτῶν τῶν ἐπὶ ἐγκλήμασι καταδικαζομένων καὶ θανατουμένων οἱ κληρονόμοι δὲν ἐστεροῦντο τοῦ δικαιώματος τῆς κληρονομίας.

ἔτει ιδρύθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ πρῶτα ἐμποροδικεῖα, ἐν οἷς, πλὴν τῶν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διοριζομένων Ὀθωμανῶν δικαστῶν, διωρίζοντο ὑπὸ τῶν ξένων πρεσβειῶν εἰδικοί ἀντιπρόσωποι τῶν ξένης ὑπηκοότητος ἐμπόρων. Ἐν ἔτος πρότερον ἐγένοντο μεταρρυθμίσεις τινὲς καὶ εἰς τὴν δημοσίαν παιδείαν, ιδρύθη δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς « Σχολὴ τοῦ κράτους » Σχολὴ ἱατρικὴ, εἴτα δὲ καὶ Σχολὴ νομικὴ, προσῆται ἀμφοτέραι εἰς πάντας τοὺς ὑπηκόους.

Στάσεις ἐσωτερικαὶ καὶ ἐχθροπραξίαι κατὰ τῆς Περσίας.
— Ἀλλ' αἱ διοικητικαὶ μεταρρυθμίσεις, πρὸ πάντων δὲ τὸ σύστημα τῆς στρατολογίας, ἐπὶνενγκον ἐνιαχοῦ τοῦ κράτους οὐκ ὀλίγας ταραχάς. Οὕτω ἐν Ἀλβανίᾳ οἱ Μωαμεθανοὶ ἤγειραν τῷ 1844 ἐπανάστασιν, καθ' ἣν ἐγένοντο καὶ σφαγαὶ Χριστιανῶν. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις κατεβλήθη ἐπὶ τέλους ὑπὸ τοῦ Ρεσίτ πασσᾶ. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1845) σφαγαὶ Χριστιανῶν ἐγένοντο ἐπίσης ἐν τῷ Λιβάνῳ οὐχὶ ἐξ ὁμοίων αἰτίων προερχόμεναι, ἀλλ' ἐκ τοῦ διηνεκοῦς μίσους τῶν αὐτόθι Μωαμεθανῶν Δρουσῶν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν Μαρωνιτῶν. Ταραχαὶ σπουδαῖαι ἐγένοντο κατὰ τὰ ἔτη 1841-1842 ἰδίως ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς πρὸς τὴν Περσίαν ὁρίοις τοῦ κράτους. Τὸ ἀνέκαθεν ἀκανόνιστον τῶν πρὸς τὴν Περσίαν ὁρίων, ὅπερ ἐδίδοε συχνάκις ἀφορμὴν εἰς ἐχθροπραξίας ἀμοιβαίας ἐν ταῖς παρορίοις ἐπαρχίαις τῶν δύο κρατῶν, ἐπὶνενγκε τῷ 1841 πόλεμον ἀκήρυκτον μὲν, ἀλλὰ πραγματικὸν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν. Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1842 ὁλόκληρος Περσικὸς στρατὸς εἰσῆλκεν εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν ἐπαρχίαν Ἰράκ καὶ ἐλεηλάτησε τὴν πόλιν Σουλεϊμανίε. Μετ' ὀλίγον δὲ ἕτερος στρατὸς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σάχου ἀγόμενος εἰσῆλκεν ἄνευ κηρύξεως πολέμου εἰς τὴν Τουρκικὴν Ἀρμενίαν καὶ προήλκεν μέχρι Βάν· ἀλλ' ἐνταῦθα ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς Ἀνατολῆς, τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν ἐκ τῶν Αἰγυπτιακῶν πολέμων Χαφιζ πασσᾶ. Τότε δὲ προσήνεγκον τὴν μεσολάθειαν αὐτῶν ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ῥωσσία, καὶ τὴν μεσολάθειαν ταύτην ἀπεδείξαντο ἡ τε Πύλη καὶ ὁ Σάχης. Ἀλλ' ἐνῷ οὕτω ἐγίνοντο διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης, ὁ ἐνταῦθα Τοῦρκος διοικητὴς τῆς Βαγδάτης Νεδζίπ πασσᾶς προσέβαλε μετὰ στρατοῦ τὴν εἰς τὴν Τουρκίαν πρότερον ἀνήκουσαν, ἀλλὰ κατὰ τὰς τελευταίας ἐπιδρομὰς ὑπὸ Περσῶν καταληφθεῖσαν καὶ κατεχομένην ἔτι ἱερὰν διὰ τοὺς Πέρσας πόλιν Κέρβελα, καὶ ἐπὶνενγκε σφαγὴν μεγάλην μεταξὺ τῶν *σχιιτῶν*, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς Πέρσαις συμπαθεστάτων, κατοίκων.

Ἡ ἐκ τοῦ γεγονότος παραχθεῖσα καθ' ὅλην τὴν Περσίαν ἀγανάκτησις μικροῦ δεῖν ἐπέφερε πόλεμον μεταξύ τῶν δύο κρατῶν. Ἀλλ' αἱ μεσιτεύσασαι Δυνάμεις προέλαβον τὴν νέαν ῥῆξιν πείσασαι τὴν Πύλην νὰ δώσῃ ἱκανοποίησιν τῇ Περσίᾳ. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν δὲ τῶν Δυνάμεων διηυθετῆθη ὀριστικῶς καὶ τὸ τῶν ὁρίων ζήτημα ὑπὸ μικτῆς ἐπιτροπείας ἐπὶ τούτῳ τεταγμένης.

Ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Τουρκία. — Αἱ μεταξύ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας ἀνεκταὶ φιλικαὶ σχέσεις αἱ ἀρξάμεναι ἀπὸ τῆς 30/11 Αὐγούστου 1834, ὅποτε ὁ εἰς Κωνσταντινούπολιν πεμφθεὶς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἀνεγνωρίσθη ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τῆς Πύλης(1), χωρὶς νὰ τύχῃ ἀκρόασεως παρὰ τῷ Σουλτάνῳ, ἐξηκολούθησαν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀβδοῦλ Μεδζίτ. Ὁ Σουλτάνος οὗτος τὸ πρῶτον ἐδέξατο εἰς ἀκρόασιν (25/7 Δεκ. 1840) τὸν Ἕλληνα πρεσβευτὴν Ζωγράφον, ἐγένοντο δὲ τότε καὶ διαπραγματεύσεις περὶ συνομολογήσεως συνθήκης πολιτικῆς καὶ ἐμπορικῆς ἐπιστήμου μεταξύ τῶν δύο κρατῶν, ἀλλὰ τὸ ἐκπονηθὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει σχέδιον ἀπερρίφθη ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1841 δὲν ἐπέδρασε μὲν ὀλεθριῶς ἐπὶ τὰς φιλικὰς σχέσεις τῶν δύο κρατῶν, ἀλλὰ καὶ οὐδαμῶς προήγαγεν αὐτάς. Οὐχ ἥττον αἱ ὀμαλαὶ ὁπωσοῦν μεταξύ τῆς Πύλης καὶ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως σχέσεις δὲν διαταράχθησαν μέχρι τοῦ 1847, ὅποτε ἐπῆλθεν ἡ διακοπὴ τῶν σχέσεων διὰ τὴν Μουσουρικὴν διένεξιν. Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτων ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Πύλη καὶ αἱ μεγάλαὶ Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀβδοῦλ Μεδζίτ. — Αἱ πρὸς τὰς μεγάλας Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις σχέσεις τῆς Τουρκίας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτάνου Ἀβδοῦλ Μεδζίτ οὐδεμίαν ὑπέστησαν σπουδαίαν ἀλλοίωσιν. Ὁ νέος Σουλτάνος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ πατρὸς κληροδοτηθεῖσαν αὐτῷ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν φιλίαν. Οὐχ ἥττον ἡ κοινὴ σύμπραξις τῶν τεσσάρων Δυνάμεων ἐν τῷ κατὰ τῷ Μεχμέτ Ἀλῇ πολέμῳ καὶ ἡ περὶ τῶν πορθμῶν συνθήκη ἀφωμοίωσαν ὁπωσοῦν τὴν

(1) Πρὸ τοῦ Ζωγράφου πεμφθεὶς ὁ Ἀργυρόπουλος οὐδὲν εἶχε κατορθώσει. Ὁ Ζωγράφος κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν ἡμέραν ἔτυχεν ὑποδοχῆς παρὰ τῷ Ρεῖς ἐφέντῃ. Ἀλλ' ὁ Μαχμούτ οὐδένα Ἕλληνα πρεσβευτὴν ἐδέξατο εἰς ἀκρόασιν. Πρῶτος δ' ὁ Σουλτάνος Ἀβδοῦλ Μεδζίτ ἐδέξατο, ὡς εἶπομεν, εἰς ἀκρόασιν τὸν Ζωγράφον ὅποτε μετέβη οὗτος τῷ 1840, εἰς Κωνσταντινούπολιν.

θεσιν τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὴν τῶν ἄλλων Δυνάμεων (ἐξαίρουμένης ἐννοεῖται τῆς Γαλλίας, πρὸς ἣν εἶχε δυσπίστως τότε ἡ Πύλη)(1), ἰδίως δὲ πρὸς τὴν τῆς Ἀγγλίας. Αἱ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν φιλικώταται σχέσεις ἐμαρτυρήθησαν καὶ διὰ τῆς ἐπισκέψεως ἣν ἐποιήσατο πρὸς τὸν Σουλτάνον μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1845 ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Τσάρου μέγας δούξ Κωνσταντίνος. Ἡ ἐπίσκεψις αὕτη, πρώτη ἐπίσκεψις Ῥώσσου ἡγεμονόπαιδος εἰς τὸν Σουλτάνον, ἔδωκεν ἀφορμὴν τῷ Ἀβδούλ Μεδζίτ νὰ δηλώσῃ ἐπιδεικτικῶς τὰ πρὸς τὸν Τσάρον φιλικὰ αὐτοῦ αἰσθήματα. Μεγαλοπρεπῆς καὶ φιλικωτάτη ἐγένετο ὑποδοχὴ τῷ νεαρῷ ἡγεμονόπαιδι. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς πρωτευούσης γινόμεναι μεγάλαι διαδηλώσεις ὑπὲρ τοῦ ὁμοδόξου ἡγεμονόπαιδος, καίπερ δυσαρέστως διαθίσσασαι τὴν Πύλην, οὐδαμῶς ἠλάττωσαν, ἐπισήμως τοῦλάχιστον, τὴν θερμότητα τῆς ὑποδοχῆς, καὶ αἱ Τουρκορωσικαὶ σχέσεις ἐξηκολούθησαν νὰ ὦσιν ὡς πρότερον φιλικώταται. Ἡ δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1847 διὰ τῆς ἐτυμηγορίας τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου δοθεῖσα τῇ Πύλῃ ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ Μουσουργικῷ Ζητήματι ἱκανοποιήσεις, ὑψώσασα τὴν αἴγλην τὴν πολιτικὴν τῆς Πύλης, παρέσχεν αὐτῇ νέαν ἀφορμὴν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Ῥωσσίαν. Οὐχ ἦττον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (1847-1849) ἡ ὅλη ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Πύλης ἦλθε βαθμηδὸν καὶ λεληθότως εἰς ἀντίθεσιν τινα πρὸς τὴν Ῥωσσίαν. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1841 πρεσβευτῆς τῆς Ἀγγλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει διωρίσθη τὸ τρίτον ὁ περίφημος καὶ λίαν γνωστὸς ἡμῖν Στρατφόρδος Κάννινγκ(2). Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις καὶ ὡς Ἀγγλὸς πρεσβευτῆς καὶ ἰδίως ὡς προσωπικὸς ἐχθρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ αὐξανομένην διαρκῶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν Ῥωσικὴν ἐπιρροήν, ἐκτέτατο κατὰ μικρὸν μεγάλην δύναμιν καὶ ἠθικὴν ἐπιρροήν παρὰ τῇ

(1) Ἡ Γαλλία μετ' ὀλίγον (1846) εἰς νέας περιήλθεν ἑρίδας πρὸς τὴν Πύλην ἕνεκα τοῦ Τύνητος. Ἐπίσκεψις τις τοῦ πρίγκιπος Ζωαμβίλ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Βεῦ ἔδωκεν ἀφορμὴν τῷ ὑποταλῇ τούτῳ πρὸς τὸν Σουλτάνον ἡγεμόνι νὰ μεταβῇ εἰς Παρίσιους, ἵνα ἀποδώσῃ τὴν ἐπίσκεψιν, ἐνταῦθα δὲ ἀπεδόθησαν αὐτῷ τιμαὶ ἡγεμονικαί. Ἡ Πύλη θεωροῦσα τοῦτο ὡς προσβολὴν τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων αὐτῆς διεμαρτυρήθη ἐπισήμως κατὰ τῆς διαγωγῆς τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως.

(2) Ὁ Στρατφόρδος Κάννινγκ ἀφ' οὗ τῷ 1828 ἐπαύθη τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτικῆς θέσεως διὰ τὸν ζῆλον αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ Συνδιασκέψει τοῦ Πόρου (Ἰδ. Τ. Β', σ. 776), διωρίσθη πάλιν τῷ 1831-1832 ἐπὶ ἐν μόνον ἔτος πρεσβευτῆς παρὰ τῇ Πύλῃ διὰ τὴν ὀριστικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῶν ὀρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἐψηλὴ Πύλη καὶ ἐν τοῖς διαβουλίαις τοῦ Διθκανίου. Πρὸς τοῦτοις ἀπὸ τοῦ 1846 μέγας βεζίρης ἐγένετο ὁ τέως ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Ῥεσίτ πασσᾶς, τότε δὲ τὸ πρῶτον ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ὁ τοῦ Ῥεσίτ πολιτικὸς φίλος Μεχμέτ Ἐμίν Ἀαλῆ πασσᾶς. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες ἀνήκοντες εἰς τὴν μερίδα τῶν φίλων τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ τῆς πρὸς τὴν φιλελευθέραν Εὐρώπην προσεγγίσεως διεδήλουν ἐπιδεικτικῶς τὰς πρὸς τὰ φιλελεύθερα ἐν Εὐρώπῃ πολιτικὰ κινήματα συμπαθείας αὐτῶν. Χαρακτηριστικώταται ἐν ταῖς τοιαύταις ἐπιδείξεσι ἦσαν αἱ πρὸς τὸν πάπαν Πίον Θ' σχέσεις τῆς Πύλης.

Ἡ Πύλη καὶ ὁ πάπας Πίος Θ'. — Ὁ ἐνθουσιασμὸς ὁ καταλαβὼν, ὡς εἶδομεν, τὴν φιλελευθέραν Ἰταλίαν ἐπὶ ταῖς πρώταις πολιτικαῖς πράξεσι τοῦ Πίου Θ' (ἰδ. σελ. 362) διαδοθεὶς καὶ ἐν ταῖς πολυαριθμοῖς ἐν Ἀνατολῇ Ἰταλικαῖς ἀποικίαις, ἰδίως ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔδωκεν ἀφορμὴν τῇ Πύλῃ νὰ ἐκδηλώσῃ τὰς πρὸς τὸν φιλελεύθερον Πάπαν ἐτι δὲ καὶ πρὸς ἅπασαν τὴν φιλελευθέραν Εὐρώπην συμπαθείας αὐτῆς διὰ τρόπου πανηγυρικωτάτου, πέμπουσα εἰς Ῥώμην κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ ἐκτακτον πρεσβείαν ὑπὸ τὸν Σεκίπ ἐρέντην, ἵνα συγχαρῇ τῷ Πάπᾳ καὶ συνάψῃ πρὸς αὐτὸν σχέσεις πολιτικὰς καὶ διπλωματικὰς. Ὁ Πάπας ἀπήντησεν εἰς τὸ φιλικὸν διάδημα τῆς Πύλης δι' ἀποστολῆς ἐκτάκτου πρέσβεως (τοῦ ἀρχιεπισκόπου Φερριέρι). Καὶ αἱ σχέσεις μὲν αὗται αἱ οὕτω ἀρξάμεναι δὲν ἐτήρησαν διαρκῶς τὸν ἐγκάρδιον φιλικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα, διότι ἡ Πύλη ἢ τὸν Πίον Θ' ἐνθουσιωδῶς χαιρετίσασα μᾶλλον ὡς Ἰταλὸν ἡγεμόνα καὶ ἀρχηγὸν τῆς φιλελευθέρας Ἰταλίας, ἐν τῷ ἐκτάκτῳ ἀπεσταλμένῳ εὗρεν ἄνδρα δι' οὐδὲν ἄλλο φροντίζοντα ἢ διὰ τὴν αὐξήσιν τῆς δυνάμεως τοῦ Καθολικισμοῦ ἐν Ἀνατολῇ, προσκαλοῦντα τὰς ἐνταῦθα χριστιανικὰς Ἐκκλησίας εἰς ἔνωσιν (ἰδ. σελ. 364) μετὰ τῆς παπικῆς καὶ διαταράττοντα οὕτω τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην τοῦ κράτους. Οὐχ ἥττον ἢ πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν φιλελευθέρων συμπάθεια τῆς Πύλης ἐξηκολούθει. Οἱ Πολωνοὶ δὲ πρόσφυγες οἱ πολλὰς ἐν Τουρκίᾳ ἀποικίας συστήσαντες, ὧν τινες εὐρίσκοντο ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Πύλης, ἠγωνίζοντο νὰ διατηρῶσι παρὰ τοῖς Τούρκοις πολιτικοῖς ἀνδράσι τὴν τοιαύτην συμπάθειαν. Αἱ ἐπαναστάσεις τοῦ 1848, ἡ πτώσις τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας, ἐτι δ' ἡ πτώσις τοῦ Μεττερνίχου ἐνέπνευσαν τοῖς περὶ τὸν Ῥεσίτ καὶ Ἀλῆν τὴν ἰδέαν ὅτι ἐν

Εὐρώπῃ ἐμελλε νὰ θριαμβεύσῃ ὁ ἀγὼν τῶν φιλελευθέρων. Πολλὴν ἰδίως συμπάθειαν διήγειρε παρ' αὐτοῖς ὁ ἀγὼν τῶν Οὐγγρων καὶ ἡ σύστασις ἐλευθέρου Οὐγγρικοῦ κράτους. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ τοιαύτη φιλελευθέρᾳ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ τῆς Πύλης ἡ ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ Παλμερστῶνος καὶ τοῦ Σ. Κάννινγκ ἤγαγεν αὐτὴν εἰς διπλωματικὰς περιπλοκάς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν.

Εἰσβολὴ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ εἰς τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας.—Ἡ ἐπανάστασις ἡ ἀρξαμένη τῷ 1848 ἀπὸ τῆς Γαλλίας καὶ καταλαβοῦσα τὸ πλεῖστον τῆς Εὐρώπης, ἡ μαινομένη ἰδίως ἐν πλείσταις Αὐστριακαῖς χώραις, μετεδόθη καὶ εἰς τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας. Ἐνταῦθα βεβαίως δὲν ὑπῆρχε λαὸς δυνάμενος νὰ νοήσῃ καὶ πραγματοποιήσῃ τὰς ὑπὸ τῶν ἐπαναστάσεων ἐκείνων κηρυττομένας ἀρχάς. Ἀλλ' οἱ Βοῖάροι, οἱ μόνοι σχεδὸν τότε ἀποτελοῦντες τὸν ἐλεύθερον λαὸν τῶν Ἡγεμονιῶν, ἐπωφελοῦμενοι τὰς ἀνὰ τὴν Εὐρώπην κηρυττομένας ἀρχάς τῆς ἐπαναστάσεως, ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν Ὀσποδάρων. Ἐν Ἰασίῳ 60 Βοῖάροι ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς αὐθαιρέτου καὶ τυραννικῆς κυβερνήσεως τοῦ ἡγεμόνος Στούρτζα (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1848). Καὶ τούτους μὲν ὁ ἡγεμὼν κατέβαλε καὶ καθείρξε δεσμίους. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπανάστασις σπουδαιότερα ἐξερράγη ἐν Βλαχίᾳ, ἐνθα τοῦ ἡγεμόνος Βιθέσκου ἐκδιωχθέντος ἐκ τοῦ κράτους ἰδρύθη (15/27 Μαρτίου) προσωρινὴ κυβέρνησις. Τὸ ἐπαναστατικὸν δὲ κίνημα διαδοθὲν νῦν καὶ εἰς τὴν Μολδαυίαν ἔλαβε χαρακτηριστικὸν καὶ ἐθνικώτερον, καὶ οἱ Μολδοβλάχοι ἐπαναστάται ὄνειροπολοῦντες ἤδη μέγα Ῥωμιοφίχον κράτος περιλαμβάνον, πλὴν τῶν παραδουναβίων χωρῶν, τὴν Βουκοβίναν, Τρανσυλβανίαν καὶ Βεσσαραβίαν, ἐπεκαλοῦντο τὴν συνδρομὴν τῶν ὁμοφύλων αὐτοῖς κατοίκων τῶν Αὐστρορωσσικῶν τούτων χωρῶν. Ἡ Πύλη θορυβηθεῖσα ἐπὶ τοῖς γενομένοις ἐπεμψεν ὡς ἐπίτροπον τὸν Σουλεϊμὰν πασσῶν. Ἀλλ' ἡ Ῥωσσία καὶ ὡς προστάτις τῆς νομίμου τάξεως ἐν ταῖς παραδουναβίους χώραις καὶ ἵνα καταπνίξῃ τὸ μίχσμα τῆς ἐπαναστάσεως(1), διέταξεν

(1) Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐπαναστάσεων εἶχε κηρύξει πρὸς ὅλην τὴν Εὐρώπην ὅτι δὲν ἤθελε μὲν νὰ προσβάλῃ τὴν ἐπανάστασιν ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ κράτους αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι ἂν αὕτη ἐλάμβανε ἐπιθετικὴν θέσιν κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἦτο ἔτοιμος νὰ πατάξῃ αὐτήν. Τὴν δὲ εἰς Βλαχομολδαυίαν εἰσβολὴν τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ ἰδικαιοῦσι λέγων ὅτι αἱ ἀκεραιότης τῆς Τουρκίας ἦτο θεμελιώδης ὅρος τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἐφ' ὅσον διατηρεῖτο ἡ Εὐρωπαϊκὴ εἰρήνη, ὅτι δὲ

ἀμέσως τὴν ὑπὸ Ῥωσικῶν στρατευμάτων κατάληψιν τῆς Μολδαυίας. Δώδεκα χιλιάδες Ῥωσικοῦ στρατοῦ εἰσέλασαν εἰς τὴν Μολδαυίαν (26/8 Ἰουλίου 1848). Καὶ διεμαρτυρήθη μὲν ἡ Πύλη κατὰ τῆς πράξεως ταύτης τῆς Ῥωσσίας καὶ στρατὸς Τουρκικὸς διαβὰς τὸν Δούναβιν κατέλαβε τὴν Βραίλαν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον 60 χιλ. Ῥώσων κατέλαβον καὶ τὴν Βλαχίαν. Καὶ νῦν ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις ἡ Βλαχικὴ ἐτράπη εἰς φυγὴν, ὁ δὲ Σουλεϊμάν πασσᾶς, ὅστις ἐφαίνετο πρόθυμος νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως περὶ τῶν ἐπενεκτικῶν μεταρρυθμίσεων, ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ Φουάτ ἐφέντη, τοῦ περιφήμου ὕστερον καταστάντος ὡς Φουάτ πασσᾶ· οὗτος δὲ συνέπραξε τῷ Ῥώσῳ στρατηγῷ Δουχαμέλ πρὸς καταστολὴν πάσης ἐπαναστατικῆς μεταρρυθμιστικῆς κινήσεως (1).

Οὐγγροὶ φυγάδες ἐν Τουρκίᾳ. Διενέξεις πρὸς τὴν Αὐστροίαν καὶ Ῥωσσίαν. — Ἀλλὰ μεθ' ὅλον τὸ τοιοῦτον τέλος τῆς ἐν ταῖς παραδουναβίαις χώραις ἐπαναστάσεως, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξηκολοῦθουν συμπαθοῦντες πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἐπανάστασιν καὶ ἰδίως μετὰ χαίρεκακίας πολλῆς ἤκουον τὰς ἐξ Οὐγγαρίας περὶ τῶν ἡττῶν τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ εἰδήσεις. Ἡ στρατιωτικὴ ἐπέμβασις τῆς Ῥωσσίας εἰς τὰ τῆς Οὐγγαρίας οὐδαμῶς ἤρесе τῷ Διδανίῳ· ὅτε δὲ καὶ μία μοῖρα τοῦ ἐν Βλαχίᾳ Ῥωσικοῦ στρατοῦ, ἡ ὑπὸ τὸν Λύδερς κατέχουσα τὴν μικρὰν Βλαχίαν, ἤλθεν ἐντεύθεν εἰς ἐπικουρίαν τοῦ ὑπὸ τὸν Πάσκεβιτς εἰς Οὐγγαρίαν εἰσβαλόντος στρατοῦ (ἰδ. σελ. 319), ἡ Πύλη διεμαρτυρήθη διὰ τὴν ὑπέρβασιν τῶν Βλαχικῶν πρὸς τὴν Τρανσυλθανίαν ὁρίων. Μετ' ὀλίγον δὲ ὅποτε οἱ ἡττημένοι τοῦ Βιλαγὸς προσέφυγον εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ οἱ πρέσβεις τῶν δύο συμμάχων Δυνάμεων (Ῥωσσίας καὶ Αὐστρίας) Τίτωφ καὶ Στύρμερ ἀπήτησαν τὴν ἐκείνων παραδόσιν στηριζόμενοι ἐπὶ τοῦ 2 ἄρθρου τῆς συνθήκης

κατελάμβανε τὰς Ἡγεμονίας μόνον ἵνα ἀποκαταστήσῃ ἐνταῦθα τὴν διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀθετηθεῖσαν κυριαρχίαν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης.

(1) Τὸ οὕτω παραχθὲν ζήτημα τὸν Ἡγεμονίων ἐλύθη διὰ τῆς συμβάσεως τοῦ Βαλτᾶ λιμένος, τῆς συνομολογηθείσης μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1849 ἐν τῇ ἐν Βαλτᾷ λιμένι τοῦ Βοσπόρου θερινῇ κατοικίᾳ τοῦ μεγάλου Βεζίρου, ἀφοῦ τὴν συνομολόγησιν τῆς συμβάσεως ἀπήτησε παρὰ τῆς Πύλης ὁ ἐπίτηδες τότε εἰς Κωνσταντινουπόλιν ἀποσταλὲς ἑκτακτος ὑπασιπότης τοῦ Τσάρου στρατηγὸς Γράβδιε. Διὰ τῆς συμβάσεως τοῦ Βαλτᾶ λιμένος ἡ Ῥωσσία ὑποσχέτο νὰ ἐκκενώσῃ τὰς Ἡγεμονίας ἅμα ἥθελε παύσει ἡ Οὐγγρική ἐπανάστασις· ἀλλ' ἀπέναντι τῆς παραχωρήσεως ταύτης ἡ Πύλη ἀνεγνώριζε τῇ Ῥωσσίᾳ δικαιώματα, δι' ὧν ἡ Δύναμις αὕτη ἐπὶ 7 ἔτη μετεῖχεν ἐν τῷ μέτρῳ καὶ ἡ Πύλη τῆς κυβερνήσεως τῶν Ἡγεμονίων.

τοῦ Κιουτζούκ Καϊναρδζή, οἱ ὑπουργοὶ τοῦ Σουλτάνου ἐτόλμησαν νὰ ἀντιτάξωσιν ἄρνησιν εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην παρακινούμενοι καὶ ἐνθαρρυνόμενοι ὑπὸ τοῦ Σ. Κάννιγκ, ὅστις ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Παλμερστοῦ εἶχε καλέσει πρὸ μικροῦ καὶ μοῖραν Ἀγγλικοῦ στόλου εἰσελθοῦσαν μέχρι τοῦ στομίου αὐτοῦ τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἀλλὰ τότε ὁ Τσάρος ἐπεμψεν αὐτόγραφον ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Σουλτάνον δι' ἰδιαιτέρου ἀπεσταλμένου, τοῦ ὑπασπιστοῦ πρίγκιπος Ράδζιβιλ. Ἡ Πύλη εὗρεθῆ νῦν ἐν μεγάλῃ ἀπορίᾳ· διότι ἡ ὑποχώρησις ἦτο ἐτι μᾶλλον ἐπονείδιστος, ἀπέτρεπον δ' αὐτὴν ταύτης οὐ μόνον ὁ Κάννιγκ, ἀλλὰ καὶ οἱ πρέσβεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Πρωσίας. Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ τῆς ἡ Πύλης ἐζήτηε τότε νὰ πέμψῃ εἰς Πετροῦπολιν ἀντιπρόσωπον ἑκτακτον τοῦ Σουλτάνου. Ἀλλ' ὁ Ῥώσος πρεσβευτὴς ἤρνηθη νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὸ διαβατήριον τοῦ ἀποσταλτομένου. Τότε δὲ ἡ Πύλη κατέφυγεν εἰς μέτρον δεξιώτατον διατάξασα, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν πρέσβων τῆς Ῥωσίας καὶ τῆς Αὐστρίας, τὸν ἐν Βλαχίᾳ Φουὰτ ἐφέντην νὰ μεταβῇ ἐκεῖθεν εἰς Πετροῦπολιν φέρων πρὸς τὸν Τσάρον ἐπιστολὴν τοῦ Σουλτάνου δικαιολογοῦσαν φιλοφρόνως τὴν διαγωγὴν τῆς Πύλης ἐν τῷ ζητήματι τῶν προσφύγων καὶ παρέχουσαν πᾶσαν ἐγγύησιν ὅτι ἡ τούτων ἐν Τουρκίᾳ διαμονὴ διατελοῦσα ὑπὸ τὴν αὐστηράν ἐπίβλεψιν τῆς Πύλης οὐδεμίαν ἐμελλε νὰ δώσῃ ἀφορμὴν μομφῆς ταῖς γείτοσι μοναρχίαις. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἑκτακτος ἀπεσταλμένος μαθὼν τὰ κατὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Φουὰτ εἶχε καταλίπει τὴν Κωνσταντινούπολιν ὠργισμένος καὶ χωρὶς νὰ ζητήσῃ ἀκρόασιν ἀποχαιρετισμοῦ παρὰ τοῦ Σουλτάνου. Ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ τοῦ Φουὰτ ἐπέτυχεν. Ὁ Τσάρος ἐμεινεν εὐχαριστημένος ἀπὸ τῶν ἐξηγήσεων τοῦ Σουλτάνου καὶ αἱ φιλικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ἀποκατεστάθησαν ὡς πρότερον, ἀφοῦ ἡ Πύλη ἔδωκεν ἐξηγήσεις ικανοποιούσας καὶ διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Ἑλλησπόντου τὸ ἀναφεῖν ἔνεκα τῆς αὐτοῦ ἐμφανίσεως τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου. Οὕτω κατὰ τὰ ἔτη 1850-1851 εἶχον ἐκλίπει πᾶσαι αἱ ἀφορμαὶ περιπλοκῶν καὶ ῥήξεων μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, ὅτε λεληθότως ἀνεφάνησαν νέα ζητήματα ἐπενεγκόντα τὴν μεγίστην μεταξὺ αὐτῶν σύγκρουσιν, τὸν Κριμαϊκὸν καλούμενον πόλεμον.

16. Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος (1).

Αἱ ἀφορμαὶ καὶ ἡ ἐναρξίς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου.—Τὴν κυριωτάτην ἀφορμὴν πρὸς τὴν μεταξὺ τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Τουρκίας διένεξιν τὴν ἀπολήξασαν εἰς τὴν μεταξὺ τῶν δύο Δυνάμεων ῥῆξιν καὶ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἔδωκε τὸ καλούμενον ζήτημα τοῦ Ἀγίων τόπων. Ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Σταυροφοριῶν ἦτοι ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΑ' μ. Χ. αἰῶνος, ὅποτε οἱ Φράγκοι ἰδρυσαν κράτος Λατινικὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ τῇ περὶ αὐτὴν χώρᾳ, πολλοὶ τόποι ἱεροὶ διὰ τοὺς Χριστιανούς, ἦτοι προσκυνητήρια, ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν ἄλλοις περὶ αὐτὴν τόποις (ἐν Βηθλεὲμ καὶ ἐν Γεθσημανῇ) ἀνήκοντες πρότερον, πάντες εἰς τοὺς Ἀνατολικούς, εἶχον καταληφθῆ βιαίως ὑπὸ τῶν Λατίνων, οἵτινες καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Λατινικοῦ κράτους τῆς Ἱερουσαλὴμ (περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' μ. Χ. αἰῶνος) ἐξήκολούθησαν νὰ κατέχωσιν αὐτὰ κατὰ μέγα μέρος. Καὶ ἀφοῦ δὲ οἱ τῷ 1453 καταλαβόντες τὴν Κωνσταντινούπολιν Ὀσμάνοι Σουλτάνοι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣ' αἰῶνος ἐγένοντο κύριοι τῆς Παλαιστίνης, οἱ Λατίνοι κατώρθωσαν διὰ τῆς προστασίας τῆς Γαλλίας καὶ τῶν φιλικῶν σχέσεων τῶν βασιλείων τῆς Γαλλίας πρὸς τοὺς Σουλτάνους τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ κατέχωσι διαρκῶς ἢ νὰ ἀφαιρῶσιν ἀπὸ τῶν Ἀνατολικῶν πολλὰ προσκυνητήρια ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἰδίως ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Τάφου, τῷ καλουμένῳ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως, καὶ ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Βηθλεὲμ καὶ ἐν Γεθσημανῇ, ἐνθα εἶναι ὁ τάφος τῆς Θεοτόκου. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ὀρθόδοξοι, οἵτινες οὐδέποτε ἐντελῶς ἐξελήθησαν τῆς κτήσεως τῶν Ἀγίων τόπων, κατώρθωσαν κατὰ καιροὺς διὰ φερμανίων Σουλτανικῶν νὰ ἀνακτήσωνται τὰ δικαιώματα αὐτῶν

(1) Τὰ κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἐκτίθενται ἐνταῦθα συνοπτικῶς καὶ ὅσον τοῦτο ἀπολύτως ἀπαιτεῖ ἡ ἱστορικὴ ἀλληλογραφία τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀνατολῇ γεγονότων. Λεπτομερείας πολλὰς, ἰδίως ὑπὸ πολιτικὴν καὶ διπλωματικὴν ἔποψιν, περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου κεφαλαίου τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος θέλομεν ἐκθέσει ἐν τῇ προσεγῶς ἐκδιδομένῃ «Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς» κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1853 μέχρι τοῦ 1893 τεσσαρακονταετίαν. Ἐν τῇ ἱστορικῇ δὲ ταύτῃ πραγματείᾳ ἐκτεθήσεται, ἐν εἰδῇ εἰσαγωγῆς, καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου καὶ τοῦ ἄλλου Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος, ἔτι δὲ καὶ ἡ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς.

ἐν τοῖς Ἀγίοις τόποις, ἰδίως δέ, ἀφότου διὰ τῆς μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας συνθήκης τοῦ Κιουτζούκ Καϊναρδζή (1774) ἡ Πύλη ἀνέλαθεν ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας τὴν ἐπίσημον ὑποχρέωσιν νὰ προστατεύσῃ ἐν τῷ κράτει αὐτῆς τὴν Ὁρθόδοξον Χριστιανικὴν θρησκείαν, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀνεκτέσασα κατὰ μικρὸν τὴν παλαιὰν αὐτῆς ἐν τοῖς Ἀγίοις τόποις ἰσχύν. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν μέλιστα τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀφοῦ ὁ τῷ 1808 ὑπὸ πυρὸς καταστραφεῖς μέγας θόλος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἀνικοδομήθη ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων, οἱ Λατῖνοι κατὰ μικρὸν ἐξώσθησαν ἀπὸ τῶν πλείστων ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων ἐν τοῖς Ἀγίοις τόποις θέσεων, αἵτινες περιῆλθον ὑπὸ τὴν διακαιοδοσίαν τῶν Ὁρθοδόξων. Τὴν τοιαύτην κατάστασιν βαρέως ἔφερον ἢ τε Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία καὶ οἱ ἐν Παλαιστίνῃ Λατίνοι· ἀλλ' ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις, μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1789 ἐπὶ τῆς δημοκρατίας καὶ ἐπὶ τοῦ Ναπολέοντος Α', εἶτα δὲ ἐπὶ τῆς Βουρβωνικῆς παλινρθώσεως τῆς χρονικῆς περιόδου 1815-1830, δὲν εἶδεν σπουδαίαν προσοχὴν εἰς τὸ ζήτημα τῶν Ἀγίων τόπων. Πρώτη ἡ Ἰουλιανὴ μοναρχία τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἐστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτῆς εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ πολλοὶ πρέσβεις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου εἰργάζοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει, καίτοι ἄνευ ἀποτελέσματος, ὑπὲρ τῶν ἀξιώσεων τῶν Λατίνων. Τὰς ἀξιώσεις ταύτας ἀνέλαθε νὰ ὑπερασπίσῃ ἀπὸ τοῦ 1851 καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας Λουδοβίκου Ναπολέοντος τὸ μὲν διότι οὗτος ἐκληρονόμησεν αὐτὰς παρὰ τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας, τὸ δὲ διότι ἤθελε νὰ περιποιηθῇ τὸν Καθολικὸν κλῆρον, ὃν ἐθεώρει ἐν ἑκ τῶν σπουδαίων ἡθικῶν ἐρείσμάτων τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Τέλος ὁ ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1851 εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρεσβευτῆς πεμφθεὶς μαρκήσιος Λαβαλέττος κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ παρὰ τῆς Πύλης παραχωρήσεις τινὰς σπουδαίας ὑπὲρ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τῶν παραχωρήσεων τούτων διεμαρτυρήθη ἡ Ῥωσικὴ πρεσβεία, ἡ Πύλη ἠναγκάσθη διὰ φερμανίου νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ ἀρχαῖα δικαιώματα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας χωρὶς ν' ἀνακαλέσῃ ἐξ ὀλοκλήρου καὶ τὰς εἰς τοὺς Λατίνους γενομένας παραχωρήσεις. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος, ὅστις μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ θερμοῦ διαφέροντος παρηκολούθει τὰ γινόμενα ἐν τοῖς Ἀγίοις τόποις καὶ πᾶν τὸ ἀφορῶν τὴν θέσιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν Τουρκίᾳ, δυσαρεστηθεὶς ἐκ τῆς παλιμβούλου διαγωγῆς τῆς Πύλης ἀπεφάσισε

νὰ δώσῃ λύσιν ὀριστικὴν εἰς τὸ ζήτημα δι' ἐπίσημοτέρου τρόπου, συγχρόνως δὲ νὰ κανονίσῃ ἐπὶ στερεωτέρων βάσεων τὴν θέσιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει. Πρὸς τοῦτο δ' ἀπέστειλεν ὡς ἑκτακτον πρεσβευτὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄνδρα ἐπίσημον, τὸν πρίγκιπα Μενδζικῶφ, ναύαρχον τοῦ Ῥωσικοῦ στόλου, γενικὸν διοικητὴν τῆς Φιλλανδίας καὶ ὑπασπιστὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Μενδζικῶφ (1) ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1853 ἐζήτησε παρὰ τῆς Πύλης, ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος, οὐ μόνον τὴν ἐν τοῖς Ἁγίοις τόποις ἐπάνοδον τοῦ πρὸ τοῦ 1852 καθεστῶτος, ἀλλὰ καὶ ἐγγυήσεις ἐπισήμους ἐν τῷ μέλλοντι περὶ τῆς θέσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει, ἀξίων ἵνα ἡ Πύλη δι' ἐπισήμου συμβάσεως πρὸς τὴν Ῥωσίαν ἀναλάβῃ ἐπισήμως ἀπέμνησκει τῆς Ῥωσσίας τὴν ὑποχρέωσιν νὰ σέβηται καὶ νὰ προστατεύῃ ἐν τῷ κράτει αὐτῆς τὰ ἀνέκαθεν ὑπ' αὐτῆς ἀνεγνωρισμένα δικαιώματα τῆς Ἐκκλησίας ταύτης τὰ τεθέντα, ὡς ἐφρόνει τὸ Ῥωσικὸν ἀνακτοβούλιον, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥωσσίας διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτζούκ Καϊναρδζή. Ἀλλ' ἡ Πύλη, κατὰ συμβουλήν τοῦ τότε μεγίστην δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν παρ' αὐτῇ ἀσκούντος καὶ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, προσωπικῶς δὲ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον οὐχὶ φίλα φρονούντος (2) Ἀγγλοῦ πρέσβεως Στρατφόρδου Κάνινγκ Ῥέδκλιφφ, ἐχώρισεν ἐπιμελῶς τὸ ζήτημα τῶν Ἁγίων τόπων ἀπὸ τοῦ γενικωτέρου ζητήματος τῆς προστασίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ζητήματι προσεχώρησε καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὰς ἀπαιτή-

(1) Μικρὸν πρὸ τοῦ Μενδζικῶφ (κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1853) εἶχεν ἐλθεῖ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ ἑκτάκτῃ ἀποστολῇ ἰδιαίτερος ἀπεσταλμένος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας ὁ στρατάρχης κόμης Λάϊνικεν. Διὰ τοῦ ἀπεσταλμένου τούτου ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἀπῆτει ἐντόνως παρὰ τοῦ Σουλτάνου τὴν κατάπαυσιν τοῦ τότε διεξαγομένου ὑπὸ τῆς Πύλης κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου πολέμου. Ὁ κόμης Λάϊνικεν ἐπέδωκεν ἐπὶ τούτῳ τελεσίγραφον τῇ Πύλῃ (κατὰ Φεβρ. τοῦ 1853) ὑποστηρικθὲν καὶ ὑπὸ τῶν πρέσβειν τῶν δυτικῶν Δυνάμεων ἀποδεξαμένης δὲ τῆς Πύλης τὰς διὰ τοῦ τελεσιγράφου προβαλλομένας ἀπαιτήσεις, ἐξεπληρώθη ταχέως ἡ ἀποστολὴ τοῦ κόμητος, ὅστις καὶ ἐπέστρεψεν ἀμέσως εἰς τὰ ἴδια. Ἡ Αὐστριακὴ αὕτη ἀποστολὴ ἔδωκεν ἀφορμὴν ἐν μέρει εἰς ὅμοιον ἐκ μέρους τοῦ Τσάρου διάδημα διὰ τῆς ἀποστολῆς τοῦ πρίγκιπος Μενδζικῶφ.

(2) Ὅτε τῷ 1831 ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐμελέτα νὰ διορίσῃ τὸν Στρατφόρδον Κάνινγκ (ἢ, ὡς ἐλέγετο νῦν, ὑποκόμητα Ῥέδκλιφφ πρὸ μικροῦ λαδῶν τὸν βαθμὸν καὶ τὴν τιμητικὴν προσωνομίαν ταύτην) πρεσβευτὴν ἐν Περουσιᾷ καὶ ἡρώτησε, κατὰ τὰ ἐθισμένα, τὴν Ῥωστικὴν αὐλὴν, ὁ Νικόλαος δὲν ἔδειξεν εὐάρεσκειαν εἰς τὸν διορισμὸν τοῦτον, ὀριστικῶς οὕτω ματαιωθέντα.

σεις τοῦ Ῥώσσου ἀπεσταλμένοι, ἀλλ' ἐν τῷ δευτέρῳ ἀπέκρουσε φιλοφρόνως τὰς Ῥωσικὰς ἀξιώσεις, ὡς καθιερούσας ἐπέμβασιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρκίας καὶ προσβαλλούσας τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ Σουλτάνου. Ἀπήντησε λοιπὸν ὅτι ἡ Πύλη ἀνέκαθεν καὶ ἐν παντὶ χρόνῳ παρέχουσα τὴν προστασίαν αὐτῆς τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ θεωρεῖ δι' αὐτὴν καθήκον τιμῆς νὰ ἐπιδαψιλεύῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτῃ τὴν προστασίαν αὐτῆς καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἀλλ' ὅτι δὲν ἠδύνατο τὴν τοιαύτην προστασίαν νὰ καταστήσῃ ἀντικείμενον διεθνῶν συμβάσεων καὶ διεθνῶν ὑποχρεώσεων, καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν ἠδύνατο νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ἀξίωσιν τοῦ Μενδζικῶφ ἵνα δι' ἰδιαιτέρας συμβάσεως (σενετίου) ἀναγνωρίσῃ καὶ ἐξασφαλίσῃ τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ τὰ ἀνέκαθεν ἀναγνωρισμένα ἐκεῖνα δικαιώματα. Ἡ τοιαύτη ἀπάντησις καὶ διαγωγὴ τῆς Πύλης ἠνάγκασε τὸν Μενδζικῶφ ν' ἀπέλθῃ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μεθ' ἅπαντος τοῦ προσωπικοῦ τῆς Ῥωσικῆς πρεσβείας (19/31 Μαΐου) διακόπτων τὰς πρὸς τὴν Τουρκίαν διπλωματικὰς σχέσεις τῆς Ῥωσσίας. Μετὰ τὸ γεγονός τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος δὲν προέβη ἀμέσως εἰς κήρυξιν πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ κατέλαβε στρατιωτικῶς (περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1853) διὰ τοῦ στρατάρχου πρίγκιπος Μιχαήλ Γκορτσακῶφ τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας, ἵνα κατέχῃ αὐτὰς ὡς ἐγγύησιν ὕλικὴν ἑωσοῦ ἡ Τουρκία ἀναγκασθῇ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς Ῥωσικὰς ἀξιώσεις. Ὑπὸ τοιαύτην δὲ ἔννοιαν ἐδικαιολόγησε τὴν κατοχὴν τῶν Ἠγεμονιῶν πρὸς τε τὸν λαὸν αὐτοῦ διὰ προκηρύξεως αὐτοκρατορικῆς καὶ πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς κυβερνήσεις διὰ διακοινώσεως τοῦ κόμητος Νεσσέλρόδε. Ἀλλ' ἡ κατοχὴ αὕτη δὲν ἐβράδυνε νὰ περιπλέξῃ τὰ πράγματα περισσότερον. Ὁ Ἀγγλογαλλικὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς τὰ Τουρκικὰ ὕδατα καὶ ἐστάθμευσε πλησίον τοῦ Ἑλλήσποντου ἐν τῷ ὄρμῳ τῶν Βεσικίων (κατὰ Ἰούνιον), ὁπόθεν ὕστερον (κατὰ Σεπτέμβριον) μέγα μέρος αὐτοῦ κατὰ πρόσκλησιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβειων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας καὶ συναινέσει τῆς Πύλης διῆλθε τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἠγκυροβόλησε πρὸ τοῦ Βυζαντίου, ἵνα ὑπερασπίσῃ τὴν πόλιν ἐναντίον αἰφνιδίας τινὸς Ῥωσικῆς ἐπιθέσεως. Ἐξ ἄλλου ἡ κατοχὴ τῶν Ἠγεμονιῶν ἡρέθισε τὴν δημοσίαν γνώμην ἐν Εὐρώπῃ, ἐν Τουρκίᾳ δὲ πρὸ πάντων ἐν ταῖς τάξεσι τῶν Οὐλεμάδων, καὶ ἐνέβαλε δυσχερείας εἰς τὴν φιλειρηνικὴν πολιτικὴν τῆς Πύλης. Μάτην ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις ἐνήργησε νῦν νὰ

συνέλθη ἐν Βιέννῃ Συνδιάσκεψις τῶν μεγάλων Δυνάμεων, διὰ νὰ προλάβῃ τὸν πόλεμον. Ἡ Συνδιάσκεψις συνήλθε (κατὰ Ἰουλ. τ. 1853) καὶ προέτεινε τρόπον λύσεως τῆς Τουρκορωσικῆς διενέξεως, ὃν ἐδέξατο ἡ Ῥωσσία· ἀλλ' ἡ Πύλη δὲν ἤθελε νὰ δεχθῇ τὰ προτεινόμενα ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως ἄνευ τινῶν τροποποιήσεων, ἃς ἀπέρριπτεν ἡ Ῥωσσία. Ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲ ἡ κοινὴ γνώμη καθίστατο ὅσημέραι μᾶλλον φιλοπόλεμος καὶ αὐτὸς ὁ Σουλτάνος ἐξετίθετο εἰς τὸν κίνδυνον ν' ἀπολέσῃ τὸν θρόνον, ἂν μὴ ἀντεπεκρίνετο εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κοινῆς γνώμης. Συμβούλιον μέγα συγκροτηθὲν τῇ 13/25 Σεπτεμβρίου 1853 καὶ συγκείμενον κατὰ τὰ εἰθισμένα ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν λειτουργῶν τοῦ κράτους ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ πολέμου, καὶ τότε ἡ Πύλη ἀπήτησε διὰ τηλεγράφου παρὰ τῆς Ῥωσσίας τὴν ἐκκένωσιν τῶν Ἡγεμονιῶν ἐντὸς ὥρισμένης προθεσμίας. Μὴ προσχωρησάσης δὲ τῆς Ῥωσσίας εἰς τὴν ἀπαιτήσιν τῆς Πύλης, αὕτη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον (22/4 Ὀκτωβρίου) κατὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ διέταξε τὸν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτῆς διατελοῦντα Οὐγγρον ἐξωμότην στρατηγὸν Ὁμέρ πασσᾶν, τὸν εὐρισκόμενον ἐν Βουλγαρίᾳ μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, νὰ διαβῇ τὸν Δούναβιν, ἵνα ἐκδιώξῃ τοὺς Ῥώσους ἐκ τῶν Ἡγεμονιῶν. Οὕτω αἱ ἐχθροπραξίαι ἀρξάμεναι συγχρόνως ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ μεταξύ Ῥώσων καὶ Τούρκων περιωρίσθησαν κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου μῆνας εἰς μικρὰ καὶ ἀσήμαντα γεγονότα. Ὁ Ὁμέρ πασσᾶς διαβὰς τὸν Δούναβιν παρὰ τὸ Βιδδίνιον κατέλαβε τὸ Καλαφάτιον (14/26 Ὀκτωβρίου) καὶ ὠχύρωσεν αὐτό. Ἀκολουθῶς δὲ τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα διέβησαν τὸν Δούναβιν παρὰ τὸ Καλαφάτιον, Νικόπολιν καὶ Ὀλτενίτζαν. Ἡ ἰσχυροτέρα μοῖρα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὴν Ὀλτενίτζαν καὶ ὠχυρώθη ἐν αὐτῇ, νικηφόρως δ' ἀπέκρουσε δύο ἐφόδους Ῥώσων· ἀλλὰ μὴ δυναμένη ν' ἀντιστῇ κατὰ τῶν πολυαριθμοτέρων Ῥωσικῶν δυνάμεων, αἵτινες ἀκολουθῶς ἐπῆλθον κατὰ τῆς θέσεως, ἐγκατέλιπεν αὐτήν, καὶ ἅπας ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἀπεχώρησε πάλιν πέραν τοῦ Δουνάβεως εἰς Βουλγαρίαν καταλείπων τὰς Ἡγεμονίας, πλὴν τοῦ Καλαφατίου, εἰς τοὺς Ῥώσους· οὗτοι δέ, παραιτηθέντων νῦν τῶν ἡγεμόνων τῆς τε Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας, εἰσῆγαγον διοίκησιν στρατιωτικὴν εἰς τὴν χώραν, διορισθέντος ὡς διοικητοῦ ὑπὸ τοῦ Τσάρου στρατηγοῦ Ῥώσου. Ἐν Ἀσίᾳ δὲ οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον ἐν ἀρχῇ τὸ κατὰ τὰς ἀνατολικὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου Ῥωσικὸν φρούριον τοῦ

Ἀγίου Νικολάου, εἰσῆλσαν δὲ ἀπὸ τοῦ Κάρς εἰς τὴν Ῥωσικὴν Ἀρμενίαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν πανταχόθεν. Γεγονὸς σπουδαῖον κατὰ θάλασσαν ἦτο ἡ κατὰ τὴν 18/30 Νοεμβρίου καταστροφή τοῦ ἐν Σινώπῃ Τουρκικοῦ στολίσκου ὑπὸ τοῦ Ῥωσικοῦ στόλου τῆς Σεβαστουπόλεως. Κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν ἡμέραν ὁ ναύαρχος Ναχίμωφ ἐπιπεσὼν μετὰ στόλου Ῥωσικοῦ ἀπροσδοκῆτως κατὰ τοῦ ἐν τῇ λιμένι σταθμεύοντος πολεμικοῦ Τουρκικοῦ στολίσκου (τοῦ συγκειμένου ἐκ 13 μικρῶν καὶ μεγάλων πλοίων) κατέστρεψεν αὐτὸν καθ' ὅλοκληρίαν μετὰ γενναίαν ἀμυναν τοῦ Τουρκικοῦ πληρώματος· 4 χιλιάδες Τούρκων ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην συλληφθέντος αἰχμαλώτου καὶ τοῦ Τούρκου ναυάρχου. Τὸ γεγονός τοῦτο τοὺς μὲν Τούρκους κατέπληξε δεινῶς καὶ ἐνέπνευσεν εἰς τὴν Πύλην εἰρηνικωτέρας διαθέσεις, τὸνναντίον δὲ ἠρέθισε σφόδρα τὰς τε κυβερνήσεις καὶ τὴν δημοσίαν γνώμην ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ, διότι ἡ καταστροφή τῆς Σινώπης γενομένη σχεδὸν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει στόλων τῶν δύο δυτικῶν Δυνάμεων ἐθεωρήθη τρόπον τινὰ ὡς πρόκλησις πρὸς τὰς Δυνάμεις ἐκείνας. Καὶ νῦν οἱ στόλοι οὗτοι διατάχθησαν ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν νὰ εἰσπλεύσωσιν εἰς τὸν Εὐξείνιον (12/24 Δεκεμβρίου), ἵνα υπερασπίσωσι τὰ Τουρκικὰ παράλια καὶ τὸν Τουρκικὸν στόλον ἐναντίον τοῦ Ῥωσικοῦ.

Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία μετέχουσι τοῦ πολέμου. — Ἀλλ' ἡ θέσις, ἣν οὕτω ἐλάβανον αἱ δύο Δυνάμεις ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας, μικρὸν διαφέρουσα τοῦ κεκηρυγμένου πολέμου, ἠνάγκαζε τὸν Νικόλαον νὰ ζητήσῃ ἐξηγήσεις παρὰ τῶν ἀνακτοβουλίων Παρισίων καὶ Λονδίνου περὶ τῶν μελλουσῶν ἐνεργειῶν τῶν δύο Δυνάμεων ἐν τῇ Εὐξείνῳ. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐξηγήσεις αὗται δὲν ἐθεωρήθησαν συνάδουσαι πρὸς τὸ δίκαιον, ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεκάλεσε τοὺς ἐν Λονδίνῳ καὶ ἐν Παρίσις πρέσβεις τῇ 23/4 Φεβρουαρίου. Ὁ Ναπολέων Γ', ὃν ὁ Νικόλαος εἶχεν διαθέσει δυσμενῶς καθ' ἑαυτοῦ μὴ προσαγορεύων αὐτὸν «ἀδελφὸν» κατὰ τὰ μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων εἰθισμένα, ἀλλ' ἀπλῶς «ἀγαπητὸν φίλον», εἶχε πειραθῇ πρότερον νὰ προλάβῃ τὴν ῥῆξιν γράψας πρὸς τὸν Νικόλαον ἰδιαιτέραν ἐπιστολὴν αὐτόγραφον (17/29 Ἰανουαρίου 1854). Ἀλλ' ὁ Νικόλαος ἀπήντησεν ὑπερηφάνως καὶ ἀγερῶχος πρὸς τὸν ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἐπὶ θεωρούμενον καὶ καλούμενον Βοναπάρτην ἀναμνηστικῶν αὐτὸν τὸ ἔτος 1812. Οὕτω δὲ καταστάσης ἀδυνάτου πάσης συνεννοήσεως ἡ ῥῆξις ἐπῆλθε

τελεία. Τῇ 9/21 Φεβρουαρίου ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀγγέλλουσαν ὅτι ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνι ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία συνετάσσοντο μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ὅτι ἡ Ῥωσσία ἦτο ἐτοιμη νὰ ἀντιστῇ κατὰ πάντων τῶν ἐχθρῶν ὅπως κατὰ τὸ 1812. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας (15/27 Φεβρουαρίου) ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἀπήτησαν παρὰ τῆς Ῥωσσίας τὴν ἐκκένωσιν τῶν ἡγεμονιῶν ἐντὸς ὠρισμένης προθεσμίας, κηρύττουςαι ὅτι πᾶσα ἄρνησις ἢ σιωπὴ τῆς Ῥωσσίας ἐμελλε νὰ θεωρηθῇ ὑπ' αὐτῶν ὡς κήρυξις πολέμου. Ἡ Ῥωσσία δὲν ἤξιώσε κἂν ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Δυνάμεων· ἀπλῶς δ' ὁ Νεσελρῶδε ἤγγειλε τῇ 4/16 Μαρτίου τοῖς προξένους τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἰθεώρει ἀναγκαῖον ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὰς Δυνάμεις· αὐταὶ δὲ ἐκήρυξαν νῦν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας (16/28 Μαρτίου). Ἀλλ' ἡ κατὰ τῆς Ῥωσσίας σύστασις δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν δυτικῶν Δυνάμεων, διότι μετ' ὀλίγον προσετέθησαν εἰς τὴν συμμαχίαν ἐμμέσως καὶ τὰ δύο μεγάλα Γερμανικὰ κράτη. Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος, ὁ ὁποῖος ἰθεώρει ὡς πιστοὺς συμμάχους τοὺς ἡγεμόνας ἀφοτέρων τῶν κρατῶν καὶ εἶχε πεποιθῆσιν μεγάλην ἐπὶ τὴν εὐμενῇ οὐδετερότητα αὐτῶν, εἶχεν ἐνεργήσῃ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνατολικῆς κρίσεως ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐμενῇ ταύτην οὐδετερότητα τῶν κρατῶν τούτων. Πρὸς τοῦτο, ἀφοῦ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1853 εἶχε λάβει συνέντευξιν μετὰ τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσήφ ἐν Βαρσοβίᾳ, εἶχε μεταβῇ εἰς Βερολίνον πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου. Ὁ σκοπὸς τοῦ Τσάρου ἦτο νὰ πείσῃ τοὺς ἡγεμόνας ἀμφοτέρους νὰ συνομολογήσῃσι πρὸς ἀλλήλους συνθήκην οὐδετερότητος ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν δυτικῶν Δυνάμεων. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐστάλη ὕστερον (κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1853) καὶ ὁ πρίγκιψ Ὁρλώφ εἰς ἀμφοτέρας τὰς αὐλὰς. Ἀλλ' αἱ ἐνέργειαι τῶν δύο δυτικῶν Δυνάμεων(1), ἡ κακοπιστία τῆς

(1) Ἡ Αὐστρία (ἐν μέρει δὲ καὶ ἡ Πρωσσία) διετέθησαν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον δυσμενῶς κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἕνεκα διπλωματικῶν ἀποκαλύψεων, εἰς αἷς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1854 προέβη ἡ Ἀγγλία δοῦσα εἰς δημοσιότητα προτάσεις τινὰς καὶ ἀνακοινώσεις ἐμπιστευτικὰς καὶ προφορικὰς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου πρὸς τὸν ἐν Πατρὸς ὑπὸν Ἀγγλὸν πρεσβευτὴν Σάιμουρ, γενομένης περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1853 καὶ ἀποβλεπούσας εἰς τοὺς ἀπέναντι τῆς Τουρκίας σκοποὺς καὶ σχέδια τῆς Ῥωσσίας. Τὰ δημοσιεύματα ἐκείνα προεκάλεσαν μέγαν ἐρεθισμόν καὶ ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ τῆς Εὐρώπης ἐναντίον τῆς Ῥωσσίας.

Αὐστρίας καὶ οἱ δισταγμοὶ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας κατέλιπον τὰ πράγματα μετέωρα, ἕως τοῦ κηρυχθέντος τοῦ πολέμου ἐκ μέρους τῶν δυτικῶν Δυνάμεων αἱ δύο Γερμανικαὶ κυβερνήσεις πρωτοβουλίᾳ τῆς Αὐστρίας συνῆψαν πρὸς ἀλλήλας σύμβασιν ἐχθρικωτάτην πρὸς τὴν Ῥωσσίαν. Διὰ τῆς συμβάσεως ταύτης τῆς συνομολογηθείσης τῇ 8/20 Ἀπριλίου αἱ συμβαλλόμεναι Δυνάμεις συνεφώνουν πρὸς ἀλλήλας νὰ ἀπαιτήσωσι παρὰ τῆς Ῥωσσίας τὴν ἐκκένωσιν τῶν Ἡγεμονιῶν, καί, καθ' ἣν περίστασιν ὁ Ῥωσσικὸς στρατὸς ὑπερέβαινε τὸν Αἰμον, νὰ μετάρχῃ τοῦ κατ' αὐτοῦ πολέμου. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀμφοτέρω τὰ κράτη ἀπήτησαν διὰ κοινῆς διακοινώσεως παρὰ τῆς Ῥωσσίας τὴν ἄμεισον ἐκκένωσιν τῶν Ἡγεμονιῶν. Ἀλλ' ἡ Ῥωσσία, μὴ λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπαιτήσιν ταύτην, μετένεγκε τὸν πόλεμον πέραν τοῦ Δουνάβειος. Ὁ Ῥωσσικὸς στρατὸς ἐπολιορκήσεν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ περιωνύμου στρατάρχου Πάσχεβιτς τὴν ἐπὶ τῆς Βουλγαρικῆς ὁχθῆς τοῦ Δουνάβειος κειμένην Σιλίστριαν, ἐν τῶν ὀχυρωτάτων ἐπὶ τοῦ Δουνάβειος φρουρίων. Ἀλλ' ἐπανειλημμέναι ἐφοδοὶ τῶν Ῥώσσω, καίπερ μετὰ θαυμάτων ἀνδρείας γινόμεναι, ἀπεκρούσθησαν γενναίως ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων Τούρκων ἐνῷ Γερμανὸς ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ διηύθυνε τὰ τῆς ἀμύνης τοῦ φρουρίου. Ὅτε δὲ τέλος οἱ Ῥῶσσοι παρεσκευάσθησαν πρὸς τὴν τελευταίαν ἐφόδον λαβόντες πάντα τὰ μέτρα πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἐφόδου, αἰφνης ὁ Πάσχεβιτς ἔλαβε διαταγὴν (8/20 Ἰουνίου) νὰ ἄρῃ τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἀποχωρήσῃ ἐκείθεν τοῦ Δουνάβειος, καὶ ἡ διαταγὴ αὕτη ἐξετελέσθη ἀμέσως τὴν ἐπομένην ἡμέραν (9/21 Ἰουνίου) (1).

Ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον ἠνάγκασε τὴν Ῥωσσίαν νὰ παύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Σιλίστριας καὶ νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν στρατὸν αὐτῆς ἐκ τῆς Βουλγαρίας, ἦτο ἡ ἀπειλητικὴ θέσις, ἣν εἶχε λάβει ἐν τῷ μεταξύ ἡ Αὐστρία κατὰ τὰ νῶτα τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ. Τῇ 2/14 Ἰουνίου ἡ Αὐστρία εἶχε συνομολογήσει συνθήκην πρὸς τὴν Πύλην, δι' ἣς ἀνελάμβανεν ἀπέναντι τῆς Πύλης τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ καταλάβῃ τὰς Ἡγεμονίας διὰ τοῦ στρατοῦ, ὃν εἶχεν ἤδη παρατάξει κατὰ τὰ σύνορα τῶν Ἡγεμονιῶν· συνωδὰ δὲ πρὸς τὴν συνθήκην ταύτην ἐζήτησε παρὰ τῆς Ῥωσσίας διὰ τηλεσιγράφου τὴν ἐκκένωσιν τῶν Ἡγεμονιῶν. Διὰ τοῦτο τὴν ἐκ τῆς Βουλγαρίας ἀποχώρησιν τοῦ Ῥωσσι-

(1) Ὁ Πάσχεβιτς κατέθεσε τότε τὴν ἀρχιστρατηγίαν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πολωνίαν, ἧς ἦτο γενικὸς διοικητής, ἀπέθανε δὲ μετὰ δύο ἔτη ἐν Βαρσοδίᾳ.

κοῦ στρατοῦ ἠκολούθησε ταχέως καὶ ἡ ὑπὸ τούτου ἐκκένωσις τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν καὶ ἡ κατάληψις τούτων ὑπὸ Αὐστριακῶν στρατευμάτων.

Ἡ ἐκκένωσις τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν ὑπὸ τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ νέαν ὁλως ἔδωκε φάσιν εἰς τὸν πόλεμον οὐ μόνον ὑπὸ ἐποψίν στρατιωτικὴν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἐποψίν πολιτικὴν. Ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος ἔπαυσε τοῦ νὰ ᾔηται τὸ στάδιον τοῦ πολέμου καὶ πᾶς κίνδυνος τῆς κατὰ γῆν προσβολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξέλιπεν ὁλως, ἡ δὲ Ῥωσικὴ στρατεία ἀπέβαλεν ἐντελῶς τὸν ἐπιθετικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα· διότι ἐξηκολούθει μὲν ἡ Ῥωσσία ἐν Ἀσίᾳ πολεμοῦσα ὡπωσοῦν ἐπιθετικῶς, ἀλλ' ὁ ἐν Ἀσίᾳ διεξαγόμενος πόλεμος δὲν εἶχε, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου, οὐδεμίαν σπουδαίαν σημασίαν. Πλὴν τούτου διὰ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τῆς Βουλγαρίας καὶ ἀπὸ τῶν Ἡγεμονιῶν ἔλειπε καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ἐπαναστάσεως τῶν χριστιανικῶν λαῶν, οἵτινες ἀπετέλουν μέρος ἱκανῶς σπουδαίων ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς ὑπολογισμοῖς τῆς Ῥωσσίας. Ἡ Σερβία, τὸ Μαυροβούνιον, πολλῶ δὲ πλέον ἢ τότε οὐδεμίαν ἔχουσα συνειδήσιν τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς ὑπάρξεως Βουλγαρία, ἀπέσχον παντὸς κινήματος ἐπαναστατικοῦ. Μόνον ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν ταῖς ὁμόροις τῇ βασιλείῳ τούτῳ Ἑλληνικαῖς χώραις ἤρξατο σπουδαία κίνησις καὶ ἐξέγερσις ἐθνικὴ καὶ σπουδαῖος ἀντιπερισπασμὸς ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας ἠπειλεῖ τὴν Τουρκίαν ἐκ τοῦ μέρους τούτου· καὶ οὔτε αἱ ἀπειλαὶ οὔτε τὸ τελεσίγραφον τῆς Τουρκίας καὶ ἡ διακοπὴ τῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσεων ἠδύναντο νὰ περιορίσωσι τὸ Ἑλληνικὸν κίνημα. Ἀλλ' ἡ παρέμβασις τῶν συμμάχων τῇ Τουρκίᾳ δυτικῶν Δυνάμεων καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν γενομένη κατοχὴ τοῦ Πειραιῶς ἐπέσχε τὸ κίνημα τὸ Ἑλληνικὸν καὶ ἀνέστειλε πάντα ἐντεῦθεν ἀντιπερισπασμόν.

Ἀλλ' ἡ ἀποχώρησις τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ ἐκ τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν χωρῶν ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὰ σχέδια καὶ τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου ἐκ μέρους τῶν συμμάχων. Ἐνόσω ὁ Ῥωσικὸς στρατὸς κατεῖχε τὰς Ἡγεμονίας καὶ ἐστράτευεν ἐπὶ τὴν Βουλγαρίαν, οἱ σύμμαχοι ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ διεξάγῃσι τὸν πόλεμον ἐν ταῖς χώραις ταύταις. Στρατὸς συμμαχικὸς συγκείμενος ἐξ 20 χιλιάδων Ἀγγλων ὑπὸ τὸν λόρδον Ῥάγλαν καὶ 50 χιλιάδων Γάλλων ὑπὸ τὸν στρατάρχην Σαιντ-Ἀρνώ, συνοδευόντων τῷ στρατῷ καὶ δύο πριγκίπων τῶν συμμάχων ἡγεμονικῶν οἰκων, τοῦ δουκὸς τῆς

Καίμברιτζ καὶ τοῦ πρίγκιπος Ναπολέοντος Ἰερωνύμου, εἶχεν ἐν ἀρχῇ ἀποβιβάσθῃ εἰς τὴν Καλλίπολιν, ὅπουθεν μέρος μὲν διὰ ξηρᾶς, μέρος δὲ διὰ θαλάσσης μετέβη εἰς Βάρναν, ἵνα προσβάλῃ τὸν ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἐν ταῖς Ἑγεμονίαις Ῥωσικὸν στρατόν. Ἀλλ' ἡ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Βάρνης ἐκραγεῖσα χολέρα καὶ αἱ ταλαιπωρίαι τῆς ἐν Δοβρουτῇ ἐν καιρῷ θέρους πορείας ἐδεκάτισαν ἐντὸς μικροῦ δεινῶς τὸν συμμαχικὸν στρατόν. Τὰ παθήματα δὲ ταῦτα καὶ πρὸ πάντων ἡ πέραν τοῦ Προύθου ἀποχώρησις τῶν Ῥώσων, ἡ καταστάσασα ὅλως ἄσκοπον τὴν διὰ Βουλγαρίας στρατείαν, μετέβαλον τὸ σχέδιον τῶν συμμάχων. Ἐν στρατιωτικῷ συμβουλίῳ συγκροτηθέντι ἐν Βάρνῃ ἀπεφάσισαν οὗτοι (κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1854) νὰ προσβάλωσι τὴν Κριμαίαν, καὶ ἰδίως τὴν Σεβαστούπολιν, περὶ τῆς ὁποίας πρὸ 25 ἐτῶν ὁ περίφημος Πόζζο δι Βόργο προφητικῶς εἶχεν εἰπεῖ ὅτι ἐμελλε νὰ ἦναι ὁ σκοπὸς τῆς ἐν Ἀνατολῇ κατὰ τῆς Ῥωσσίας Ἀγγλικῆς προσβολῆς (ἰδ. Τόμ. Β', σελ. 763). Οὕτω δὲ τῇ 2/14 Σεπτεμβρίου συμμαχικὸς στρατὸς συγκεῖμενος ἐκ 45 χιλιάδων Ἀγγλογάλλων καὶ 6 χιλιάδων Τούρκων ἐπὶ 500 πλοίων ἀχθεῖς ἀπέβη εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Κριμαίας βορειότερον τῆς Σεβαστουπόλεως, πλησίον τῆς Εὐπατορίας καὶ οὐ μακρὰν τοῦ Ἀλμα ποταμοῦ. Μετὰ 23 δὲ ἡμέρας (8/20 Σεπτεμβρίου) συνεκροτήθη μετὰ τῶν Ῥώσων τῶν τεταγμένων ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ πρίγκιπος Μενδζικῶφ καὶ τῶν συμμάχων μάχη παρὰ τὸν Ἀλμαν, ἣτις ἀπέβη ὑπὲρ τῶν συμμάχων (1). Οὗτοι νῦν κατώρθωσαν νὰ τραπῶσιν ἀσφαλῶς τὴν πρὸς τὴν Σεβαστούπολιν ἄγουσαν καὶ κατέλαβον τοὺς νοτιώτερον ταύτης κειμένους λιμένας τῆς Βαλακλάβας καὶ Καμῖς, ἐνθα καὶ ὠχυρώθησαν. Περί προσβολῆς ἀμέσου κατὰ τῆς ὀχυρᾶς Σεβαστουπόλεως ἡ περὶ ἀλώσεως αὐτῆς ἐξ ἐφόδου οὐδὲ νὰ διανοηθῶσιν ἠδύναντο, ἀλλὰ καὶ ὁ παντελὴς ἀποκλεισμὸς τοῦ φρουρίου ἦτο ἀδύνατος, ἀφοῦ κατὰ τὸ βόρειον μέρος ἡ συγκοινωνία τοῦ φρουρίου πρὸς τὰ ἐνδον τῆς Κριμαίας ἔμενεν ὅλως ἐλευθέρᾳ, τὸ δὲ στόμιον τοῦ λιμένος ἐφραζαν οἱ Ῥῶσοι βυθίσαντες 7 μεγάλα πλοῖα τοῦ στόλου τοῦ Εὐξείνου, τῶν λοιπῶν πλοίων ἀσφαλισθέντων ἐν τῷ λιμένι. Οὕτω δ' ἤρξατο περὶ

(1) Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ διεφάνη ἡ ὑπεροχὴ τῶν ὅπλων τῶν συμμάχων (ἰδίως τῶν Γαλλικῶν) ἀπέναντι τῶν Ῥωσικῶν καὶ ἐν τοῖς τυφεκίοις, ἀλλ' ἰδίως ἐν τῷ πυροβολικῷ τῷ Γαλλικῷ, ἐν ᾧ ὁ Ναπολέων, ἐμπειρὸς ὢν περὶ τοῦτο (ἰδ. σελ. 186), εἶχεν ἐπενέγκει σπουδαίας βελτιώσεις.

τὴν Σεβαστούπολιν πολιορκητικὸς πόλεμος ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ὀκτωβρίου, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξύ παρέλαβον οἱ σύμμαχοι τὰ πεμφθέντα αὐτοῖς μεγάλα πολιορκητικὰ τηλεβόλα. Ἡ πρώτη κατὰ τοῦ φρουρίου προσβολή, ἡ γενομένη τῇ 5/17 Ὀκτωβρίου (ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξύ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ ἀντὶ τοῦ ἀποχωρήσαντος Σαϊντ Ἀρνῶ(1) ἀνέλαβεν ὁ στρατηγὸς Κανροβιέρ) ἡ ὑποστηρικθεῖσα ὑπὸ τῶν κατὰ ξηρὰν τηλεβολοστοιχιῶν καὶ ὑπὸ τῶν πυροβόλων τοῦ στόλου ἀπεκρούσθη γενναίως ὑπὸ τῶν Ῥώσων, οἵτινες μετὰ τρεῖς ἡμέρας ποιησάμενοι καὶ ἐξοδον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Λιπράνδι ἐναντίον τῶν ἐν Βαλακκλίβχ Ἀγγλῶν μεγάλας ἐπὶ νειγκον ἀπωλείας εἰς τὸ ἱππικὸν αὐτῶν. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὰς ἀποτυχίας ταύτας τῶν συμμάχων ὁ πρίγκιψ Μενδζικὼφ ἐνίσχυθεις διὰ τῶν νεωστὶ προσελθουσῶν ἐπικουριῶν ἐπεχείρησε νὰ προσβάλῃ τὸν πολιορκητικὸν στρατὸν. Ἀλλ' ἡ φονικὴ μάχη ἡ συγκροτηθεῖσα ἐν Ἰγκερμαν (24/5 Νοεμβρίου), παρόντων ἐν τῷ Ῥωσικῷ στρατῷ καὶ δύο ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ αὐτοκράτορος, τῶν μεγάλων δουκῶν Νικολάου καὶ Μιχαήλ, ἀφοῦ κατ' ἀρχὰς ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν Ῥώσων καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κάδριγαν μικροῦ δεῖν ὑφίσταντο πανωλεθρίαν, διὰ τῆς ἐγκαίρου βοηθείας τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Βοσκέ (Bosquet), τοῦ διὰ δεξιωτάτης στρατηγικῆς προσθαλόντος ἐκ τῶν πλαγίων τὴν Ῥωσικὴν παράταξιν καὶ ὑποχρεώσαντος τοὺς πολεμίους νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὸ φρούριον, ἀπέβη ὑπὲρ τῶν συμμάχων. Μετὰ τὸ γεγονός τοῦτο ὁ χειμὼν καὶ αἱ βραχδαῖαι βροχαὶ ἐπὶ ἐβδομάδας ὅλας ἐκώλυσαν πᾶσαν σπουδαίαν στρατιωτικὴν ἐργασίαν, ὁ δὲ στρατὸς ὁ συμμαχικὸς ὁ στρατοπεδεύων παρὰ τὴν Σεβαστούπολιν ἦτο καταδικασμένος εἰς ἀργίαν στερούμενος, ἐν μέσῳ δριμύως χειμῶνος, καταλυμάτων καὶ ἐνδυμάτων χειμερινῶν, πάσχων δὲ καὶ ἑλλειψίν τροφίμων καὶ κατὰ χιλιάδας ἐκ τῶν κακουχιῶν τούτων καὶ στερήσεων ἀποδεκατιζόμενος. Οὕτως ἐληξεν ἐν Κριμαίᾳ τὸ ἔτος 1854.

Αἱ κατὰ θάλασσαν γενομέναι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πολεμικαὶ πράξεις δὲν εἶχον πολλὴν σπουδαιότητα. Ἡ κατὰ τὸ θέρος ὑπὸ τὸν Ἀγ-

(1) Ὁ στρατάρχης οὗτος πάσχων πρὸ πολλοῦ ἀνίατον νόσον ἀνέμενε ταχὺν τὸν θάνατον διὰ τοῦτο δὲ λέγεται ὅτι κατὰ τὸ ἐν Βάρνη συγκροτηθὲν στρατιωτικὸν συμβούλιον συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς Κριμαϊκῆς στρατείας, ἵνα ἐπισπεύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας καὶ εὖρρη θάνατον ἔνδοξον. Ὅτε λοιπὸν παρὰ τὴν Σεβαστούπολιν ἡ νόσος του ἔλαβε δεινὴν τροπὴν, ἐπεβιάσθη εἰς πλοῖον διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ προσβληθεὶς ὑπὸ χολέρας ἀπέβισε κατὰ τὸν πλοῦν.

γλον ναύαρχον Κάρολον Νάπιερ καὶ ὑπὸ τὸν Γάλλον συνάδελφόν του Βαραγαί Διλλιέ (Baragay d'Hilliers) διὰ στόλου ἰσχυροῦ γενομένη εἰς τὴν Βαλτικὴν μέχρι Κρονστάνδης πολυδάπανος ναυτικῆ στρατεία μικρὰ καὶ ἀνάξια λόγου ἐπήνεγκεν ἀποτελέσματα περιοριζόμενα εἰς ἐκπόρθησιν μικρῶν τινῶν φρουρίων καὶ εἰς κατάληψιν νησιδίων καὶ πυροβολισμὸν μικρῶν ἀτειχίστων κωμῶν καὶ ἐμπορικῶν ἀποθηκῶν κατὰ τὰ παράλια τῆς Φιλανδίας. Οὔτε δὲ τὴν ἀπὸ πολλοῦ ἀπόρθητον κατασταθεῖσαν Κρονστάνδην οὐδ' ἄλλην τινὰ ὁχυρὰν θέσιν κατὰ τὰ παράλια ἠδυνήθη νὰ προσβάλλῃ ὁ μέγας στόλος, ὅστις μετὰ τὰ μνημονευθέντα ἀνάξια λόγου κατορθώματα αὐτοῦ ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὰ ὕδατα τῆς Βαλτικῆς πρὸ τοῦ χειμῶνος τοῦ 1854.

Διαρκούσης τῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ 1854 καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1855 καταναγκαστικῆς, οὕτως εἶπεῖν, δι' ἀμφοτέρους τοὺς ἐμπολέμους ἀνακωχῆς καὶ ἀπραξίας οἱ Ῥῶσσοι ἐνίσχυσαν τὸν στρατὸν τῆς ἀμύνης καὶ ἠύξησαν τὰς περὶ τὴν Σεβαστούπολιν ἀμυντικὰς θέσεις. Ὁ μεγαλοφυὴς ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ Τοτλίεβεν μετ' ἀκαταπονήτου δραστηριότητος ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἄλμα ἀσχολούμενος περὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἀμύνης τῆς Σεβαστούπολεως, ἀφοῦ διὰ τῆς καταθυθίσεως τῶν πλοίων κατέστησεν ἀδύνατον τὸν εἰς τὸν λιμένα εἰσπλύν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, περιέβαλε τὴν Σεβαστούπολιν διὰ μεγάλου συμπλέγματος δυσπορθήτων ὁχυρωμάτων καὶ προπυργίων καὶ ὑπονόμων· ναῦται δὲ 15 χιλιάδες ἐκ τοῦ καταθυθισθέντος καὶ τοῦ ἄλλως ἀδρανικοῦ στόλου μεταστάντες εἰς τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς, φλεγόμενοι ὑπὸ πάθους ἐκδικήσεως κατὰ τῶν πολεμίων τῶν γενομένων αἰτίων τῆς καταστροφῆς τοῦ στόλου, ἐνίσχυσαν ἀριθμητικῶς καὶ ἠθικῶς τὴν φρουρὰν τῆς πολιορκουμένης πόλεως.

Οἱ τέσσαρες ὅροι τῆς εἰρήνης. — Ἀλλὰ καὶ ἡ διπλωματία καθ' ὅλον τὸν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μεταξὺ τῶν δυτικῶν Δυνάμεων καὶ τῆς Ῥωσσίας ἐχθροπραξιῶν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1854 δὲν ἔπαυεν ἐργαζομένη ὑπὲρ τῆς ταχείας περατώσεως τοῦ πολέμου. Ἡ ἐν Βιέννῃ Συνδιάσκεψις ἐξακολουθοῦσα νὰ ὑφίσταται πάντοτε διετύπωσε κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1854, προτάσει τῆς Γαλλίας, τοὺς ἐξῆς τέσσαρας ὅρους τῆς εἰρήνης: α') Κατάργησιν τῆς τέως ἰσχυροῦσης ἐν Βλαχίᾳ, Μολδαυίᾳ καὶ Σερβίᾳ Ῥωσικῆς προστασίας· β') πλήρη ἐλευθεροπλοίαν τοῦ Δουνάβειος· γ') περιορισμὸν τῆς ὑπεροχῆς τῆς Ῥωσσίας ἐν τῇ Εὐξείνῃ· δ') προστασίαν τῶν Χριστιανῶν τῆς Τουρ-

κίας οὐχὶ ὑπὸ μιᾶς οἰασθήποτε Δυνάμεως, ἀλλ' ὑφ' ἀπασῶν ὁμοῦ τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία ὑπεστήριξαν παρὰ τῷ ἀνακτοβουλίῳ τῆς Πετροπούλεως τὰς προτάσεις ταύτας, ἀλλ' ὁ Νικόλαος ἀπέρριψεν αὐτάς. Τότε δὲ ἡ Αὐστρία ἐτι μᾶλλον προσεγγίσασα πρὸς τὰς δυτικὰς Δυνάμεις συνῆψε μετ' αὐτῶν (20/2 Δεκεμβρίου 1854) συνθήκην συμμαχίας καὶ ἐπιμαχίας, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς περιώρισε μόνον εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἐν Τρανσυλβανίᾳ καὶ Γαλικίᾳ στρατιωτικῶν δυνάμεων, ποιουμένη οὕτω πολεμικὴν ἐπίδειξιν κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Ἀφοῦ δὲ οὕτω ἡ Αὐστρία προσεχωρήσεν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν δυτικῶν Δυνάμεων, ἐνῆργησαν αὐταὶ ἰσχυρῶς παρὰ τῷ Πρωσσικῷ ἀνακτοβουλίῳ ἵνα προσλάβῃσι σύμμαχον καὶ τὴν Πρωσίαν. Ἀλλ' ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος Δ' ἐνθεν μὲν πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Δυνάμεων τούτων, ἐνθεν δὲ ἐπιθυμῶν νὰ τηρήσῃ αὐστηρὰν οὐδετερότητα καὶ μὴ θείλων νὰ λάβῃ ἐχθρικὴν θέσιν ἀπέναντι τοῦ συγγενοῦς καὶ φίλου αὐτοκράτορος Νικολάου, ἐπὶ μακρὸν ἐταλαντεύετο μετὰ δύο βευσμάτων. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσεν ἡ πολιτικὴ τῆς οὐδετερότητος, ἣν ὑπεστήριξε καὶ ὁ τότε ἐν τῷ ὁμοσπονδιακῷ συμβουλίῳ τῆς Φράγκφούρτης πρεσβευτῆς τῆς Πρωσσίας τυγχάνων Ὁθων Βίσμαρκ(1). Ἀλλ' ἵνα ὁ βασιλεὺς καταστήσῃ σεβαστὴν τὴν οὐδετερότητα ταύτην, ἔλαβε τὰ ἀναγκαῖα στρατιωτικὰ μέτρα μεταστῆσας εἰς ἐπιστρατεῖαν ἱκανὸν μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ. Ἐνῶ δὲ ἡ Αὐστρία ἀναφανδὸν καὶ ἐπισήμως συνέμαχευε κατὰ τῆς Ῥωσσίας, πολλὰ τῶν μικροτέρων Γερμανικῶν κρατῶν τῶν ἀνέκαθεν ἀφωσιωμένων τῇ Ῥωσίᾳ, ἐνῶ ἐν ἀρχῇ ἦσαν διατεθειμένα νὰ προσέλθωσιν εἰς βοήθειαν τῆς Ῥωσσίας, ἐκ τῆς ἀντιρρωσσικῆς πολιτικῆς τῆς Αὐστρίας καὶ ἐκ τῆς ἐνόπλου νῦν οὐδετερότητος τῆς Πρωσσίας τοσοῦτον ἐπηρεάσθησαν, ὥστε ἐν ταῖς κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1854 γενομέναις ἐν Βαμβέργῃ συνδιασκέψεσιν ἀπεφάσισαν νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὴν Αὐστροπρωσσικὴν σύμβασιν τῆς 8/20 Ἀπριλίου. Οὕτω πρὶν ἢ λήξῃ τὸ ἔτος 1854, τὸ πλεῖστον τῆς Εὐρώπης προσεχώρει ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν κατὰ τῆς Ῥωσσίας σύστασιν. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ ἐπο-

(1) Ἐν Πρωσίᾳ ἐν τοῖς ἀριστοκρατικοῖς κύκλοις ἰσχυρὸν ὑπῆρχε ρεύμα φιλωρωσικόν· ἀλλ' ἐναντίον τοῦ φιλωρωσισμοῦ τούτου ἀντενέργει ἰσχυρῶς ὁ ἀπὸ τοῦ 1850 (ἴδ. σελ. 358) πρωθυπουργὸς Μαντάφφελ. Ὁ Βίσμαρκ δὲν ἦτο τότε λίαν φιλωρωσικός· ἀλλ' ἐφρόνει ὅτι πόλεμος Γερμανικὸς κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἡγουμένης τῆς Αὐστρίας, ἔμελλε νὰ καταστήσῃ τὴν Δύναμιν ταύτην λίαν ἰσχυράν ἐν Γερμανίᾳ.

μένου έτους (1855) νέος προσήλθε σύμμαχος ένεργός εις τας τάξεις τής κατ' τής 'Ρωσσίας συστάσεως, τὸ βασίλειον τής Σαρδηνίας, τὸ ὁποῖον διὰ συνθήκης, ἣν συνωμολόγησε (14/26 'Ιανουαρίου) πρὸς τὰς δύο δυτικὰς Δυνάμεις, προσεχώρησεν ένεργῶς εις τὴν 'Αγγλογαλλικὴν συμμαχίαν καὶ ἔπεμψεν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Λαμάρμοραν 15 χιλιάδας στρατιῶτας εις τὴν Κριμαίαν (1).

'Αλλὰ πᾶσα αὕτη ἡ φοβερὰ σύστασις δὲν ἐπτόχησε τὸν Νικόλαον, ὅστις, οἰοῦντι ἀπαντῶν εις τὴν γενικὴν τής Εὐρώπης κατὰ τής 'Ρωσσίας σύστασιν διὰ τής πανστρατιᾶς ἐξεγέρσεως τοῦ 'Ρωσικοῦ λαοῦ, ἐξέδωκε διαταγὴν (29/10 Φεβρουαρίου) πρὸς γενικὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ 'Ρωσικοῦ λαοῦ, ἐνῷ καὶ μέχρι τοῦδε δὲν ἔπαυσεν ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος νὰ πέμπῃ πολυάριθμα στρατεύματα εις τὴν Κριμαίαν. 'Αλλὰ μέγα μέρος τοῦ στρατοῦ τούτου ἠναγκασμένον νὰ διανύσῃ περὶ μεγάλης ἐκτάσεις ὁδῶν ἐθάπτετο ὑπὸ τὴν χιόνα ἢ ἀπώλλυτο ἐκ τῶν κακουχιῶν τοῦ χειμῶνος καὶ τής ὁδοπορίας καὶ ὀλίγαι μόνον καὶ ἀσθενεῖς ἐπικουρίαι ἀφικνοῦντο εις τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. 'Ενταῦθα ἡ πρώτη σπουδαία κατὰ τὸ ἔτος 1855 πολεμικὴ πράξις ἦτο ἡ στρατεία, ἣν οἱ 'Ρῶσοι ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Χρουῤῥεφ ἐπεχείρησαν κατὰ τής Εὐπατορίας, ἣν κατέειχεν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν 'Ομέρ πασᾶν. 'Αλλ' ἡ προσβολὴ ἡ γενομένη κατὰ τῶν ὀχυρῶν Τουρκικῶν θέσεων τῇ 5/17 Φεβρουαρίου ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. 'Η ἀποτυχία ἦτο ἀσήμεντος καὶ οἱ 'Ρῶσοι οἰκειοθελῶς μᾶλλον ἀπέσχον τής θέσεως θεωροῦντες δυσχερῆ τὴν ἐξ ἐφόδου ἢ διὰ πολιορκίας ἄλωσιν τής πόλεως. 'Ομως ἡ ἀποτυχία αὕτη λέγεται ὅτι ἐπέδρασε λίαν ἀλγεῖνως ἐπὶ τὸ αἶσθημα τοῦ Νικολάου καὶ εις τὴν τοιαύτην ἐπίδρασιν ἀπεδόθη ὁ μετ' ὀλίγων ἐπελθὼν ἀπροσδόκητος θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος (18/2 Μαρτίου 1855). Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ὁ Νικόλαος ἀπὸ τής ἐνάρξεως τοῦ πολέμου εἶχεν ὑποστῇ πολλὰς καὶ μεγάλας καὶ δεινὰς ἡθικὰς ἀπογοητεύσεις, αἰτινές ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπιδράσῃσιν ὀλεθρίως ἐπὶ τὴν φυσικὴν κατάστασιν τοῦ ὑπερφηφένου, τοῦ ἰσχυροῦ τὴν θέλησιν, τοῦ σιδηροῦ αὐτοκράτορος. 'Η ἡθικὴ ἀγανάκτησις, ἣν ἠσθάζετο δικαίως ἐπὶ τῇ γενομένῃ κατ' αὐτοῦ συστάσει τής Εὐρώπης ἐν

(4) Κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1855 ἐπῆλθε καὶ ὑπουργικὴ μεταβολὴ ἐν 'Αγγλίᾳ. Τὸ ὑπουργεῖον 'Αἰερδηνὸν προσεληθὲν σφοδρῶς ἐν τῷ κοινοβουλίῳ ὡς διεξάγον τὰ τοῦ πολέμου μετ' ἀδρανείας ἤττη/θη καὶ ἔπεσε, καὶ ὡς πρωθυπουργὸς ἦλθε νῦν ὁ λόρδος Πάλμερστον.

ἀγωνί, ὃν ἐκήρυττεν ὅτι ἀνελάμβανεν ὑπὲρ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ἡ δικαία ὀργή, ὑπ' ἧς κατείχετο ἐπὶ τῇ ἀχαριστίᾳ τῆς Αὐστρίας καὶ ἡ χαιρεκακία, μεθ' ἧς ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Εὐρώπῃ παρηκολούθει τὰ γεγονότα, θεωροῦσα ἐχθρόν καὶ τύραννον τῆς Εὐρώπης τὸν τέως τὴν πρώτην ἐν τοῖς ἡγεμόσι τῆς Εὐρώπης κατέχοντα θέσιν καὶ προστάτην τῶν ἡγεμονικῶν θρόνων καὶ πάντων τῶν νομίμων δικαιωμάτων· ἐτι δὲ τὸ ἄλλος καὶ ἡ θλίψις, ἣν ἐνεποίησαν εἰς τὴν ὑπερήφανον ψυχὴν αὐτοῦ τσαῦται ἀποτυχίαί, ἡ καταστροφὴ τοῦ ὠραίου στόλου τοῦ Εὐξείνου καὶ αἱ τσαῦται ἀπώλειαι τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ καὶ αὕτῃ ἡ τὸν Ῥωσικὸν λαὸν καταλαμβάνουσα ἀπογοήτευσις καὶ ἡ ἀρξαιμένη ἐν αὐτῷ ἑλλειψις πίστεως πρὸς τὸ ἀήτητον καὶ παντοδύναμον τοῦ μεγάλου Τσάρου· πάντα ταῦτα ἐθλίψαν ἰσχυρῶς τὴν καρδίαν τοῦ μεγάλου ἡγεμόνος. Οἱ ὅροι τῆς θέσεως τῆς Ῥωσσίας καὶ τοῦ Τσάρου ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης εἶχον ἀνατραπῇ ἢ ἐφαίνοντο ἀνατρεπόμενοι ριζηδὸν καὶ ὁ Νικόλαος εὕρισκετο ἐν θέσει ὅλως ξένη πρὸς τὸ παρελθόν, ξένη, κατὰ τὰ φαινόμενα, πρὸς τὸ πρόσθεν μεγαλείον τῆς Ῥωσσίας. Οὐδεμία διέξοδος ὑπῆρχεν ἄλλη δι' αὐτὸν πλὴν τοῦ θανάτου, ὃν ἐφαίνεται καὶ αὐτὸς προβλέπων καὶ ἐπιθυμῶν (1). Ἡ εἰδησις τοῦ θανάτου τοῦ Νικολάου διαδοθεῖσα πανταχοῦ τοῦ κόσμου μεγίστην, ὡς εἰκός, ἐνεποίησεν αἰσθησίν· φίλοι καὶ ἐχθροὶ ἐπένθησαν εἰλικρινῶς ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ μεγάλου μονάρχου, πάντες δ' ὡμολόγησαν ὅτι μεγάλη καὶ ἑκτακτος ἱστορικὴ ἀτομικότης ἐξηφανίσθη ἐκ τοῦ κόσμου διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Τσάρου (2). Ὁ σεβασμὸς τῶν θαυμαστῶν ἐξεδηλώθη νῦν εἰλικρινέστερον, καὶ τὸ μῖσος τῶν ἐχθρῶν ὑπεχώρησεν εἰς αἰσθημα σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἐξαφανισθέντα

(1) Ὁ Νικόλαος ἡσθένησε κατ' ἀκολουθίαν μεγάλης στρατιωτικῆς ἐπιθεωρήσεως, ἣν ἐποίησεν ἐν μέσῳ φύχους 23 βαθμῶν καὶ ἐνῷ περιέτρεχεν ἄνευ μηλωτῆς ἐναντίον τῆς συμβουλῆς τοῦ ἱατροῦ Καρρέλ. Λέγεται δ' ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ αὐτὸς μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου ὑπηγόρευσε τὸ δελτίον τὸ μέλλον ν' ἀγγεῖλῃ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἰς τὰς μεγάλας πόλεις τοῦ κράτους διὰ τῶν λέξεων: «Ὁ αὐτοκράτωρ ἀπονήσκει».

(2) Ὁ βασιλεὺς Φρειδερίκος Γουλιέλμος τῆς Πρωσίας ἔγραψε δύο ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικολάου πρὸς τὸν ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτὴν καὶ ἐπιστήθιον αὐτοῦ φίλον Βοῦνσεν: «Δὲν ἐφαντάζεσθε ἴσως, ἀγαπητέ φίλε, ὅτι καὶ ἡν ἴσως στιγμὴν ἐγράφετε πρὸς με, κατέλιπε τὸν στενὸν τοῦτον κόσμον εἰς τὸν εὐγενεστάτων ἀνδρῶν, εἰς τὸν μεγίστων μοναρχῶν, ἐν τῶν λαμπροτάτων ἱστορικῶν φαινομένων, ἅμα δὲ καὶ μία τῶν πιστοτάτων καρδιῶν. Εὐχαριστῶ γονυπετῶς τῷ Θεῷ ὅτι με ἤξιώσε νὰ αἰσθανθῶ βαθεῖαν λύπην ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὰ μείνῃ πιστὸς φίλος αὐτοῦ κατὰ τὴν ὠραιότητα τῆς σημασίας τοῦ ὀνόματος».

μέγαν πολέμιον. Διότι ὁ Νικόλαος ἐμισεῖτο μὲν ὑπὸ πολλῶν, ἀλλ' ὑπ' οὐδενὸς ὑπετιμᾶτο, πολὺ δ' ὀλιγώτερον περιφρονεῖτο.

Ἡ ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ πολέμου ἔξοδος ἐκ τῆς σκηνῆς τοιοῦτου ἀνδρὸς δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὴν καθόλου ἐξέλιξιν τοῦ μεγάλου δράματος. Ὁ τὸν Νικόλαον διαδεχόμενος πρεσβύτατος τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ἀλέξανδρος ἦτο ἀνὴρ εἰρηνικῶν αἰσθημάτων, πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ φιλάνθρωπος. Πλὴν τούτου δὲν ἐδισμεύετο οὔτε πρὸς ἑαυτόν, οὔτε πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, οὔτε ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης, ὅπως ὁ Νικόλαος, δι' ὑποχρεώσεως ἀναγκαζομένης αὐτὸν εἰς τὸν μέχρι τῶν ἐσχάτων ἀγῶνα. Τὰ συμφέροντα δὲ τῆς Ῥωσσίας ἐπιβαλλόν αὐτῷ νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν εἰρήνην, ὥς τοῦτο ἐνόει καὶ ὁ Νικόλαος ἐν ταῖς τελευταίαις αὐτοῦ στιγμαῖς, ὅποτε ἐν τῇ κλίνῃ τοῦ θανάτου ἐρωτώμενος περὶ τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης παρέπεμπε τοὺς ἐρωτῶντας εἰς τὸν διάδοχον. Δύο τινα μόνον ὑπεγράψαν τὸν Ἀλέξανδρον Β' εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου: ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν μνήμην τοῦ θανόντος πατρὸς καὶ ἡ τιμὴ τῆς Ῥωσσίας. Τὸ μὲν πρῶτον ἐπιβάλλεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Β' τὸ καθῆκον νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ ἀποτόμως τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρὸς του κληρῦσσαν οὕτω ἠθικὴν κατὰ ταύτης καταδίκην, τὸ δὲ δεύτερον ἀπῆτει ἡ Ῥωσσία νὰ μὴ ὑποβληθῇ εἰς τοὺς ταπεινωτικoὺς ὅρους τῆς Βιενναίας συνδιασκέψεως πρὶν ἢ ἐξαντληθῇ στρατιωτικῶς ἢ τοῦλάχιστον πρὶν ἢ πέσῃ ἡ κρατερῶς ἀμυνομένη Σεβαστούπολις. Διὰ τοῦτο ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἐν τῇ μετὰ τὴν ἀνάρρῃσιν ἐκδοθείσῃ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ προκηρύξει ἔλεγεν ὅτι ἐμελλε νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς σκοποὺς καὶ τοὺς πόθους τῶν «ἐνδόξων αὐτοῦ προκατόχων Πέτρου, Αἰκατερίνης, Ἀλεξάνδρου τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ τοῦ αἰδίου μνήμης πατρὸς αὐτοῦ», καὶ ὁ πόλεμος δὲ ἐξηκολούθησε μετὰ τῆς αὐτῆς ἐκατέρωθεν ζήσεως κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἀνάρρῃσιν μῆνας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Βιενναία συνδιασκέψις ἐπανέλαβε πάλιν τὰς ἐργασίας αὐτῆς προτείνουσα αὐθις τοὺς γνωστοὺς τέσσαρας ὅρους, διδούσα δὲ νῦν σαφεστέραν ἐξήγησιν εἰς τὸν δ' ὅρον τὸν περὶ περιορισμοῦ τῆς ὑπεροχῆς τῆς Ῥωσσίας ἐν τῷ Εὐξείνῳ διὰ τῆς «οὐδετερώσεως τοῦ Εὐξείνου Πόντου». Ἀλλ' οἱ ἐν τῇ Συνδιασκέψει ἀντιπρόσωποι τῆς Ῥωσσίας Γκορτσაკῶφ καὶ Τίτωφ ἀπέκρουσαν ἐκ νέου τὰς προτάσεις ταύτας. Οὕτω ἡ πολιορκία τῆς Σεβαστουπόλεως ἐξηκολούθησε καθ' ὅλον τὸ θέρος τοῦ 1855. Ἀλλ' οἱ πρωταγωνισταὶ τοῦ μεγάλου αἱμακτροῦ δράματος ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον κατέλιπον τὴν

σκηνήν τοῦ πολέμου. Πολὺ πρὸ τοῦ θανάτου ἔτι τοῦ Νικολάου ἐν ταῖς κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1854 γινομέναις κατὰ τῆς Σεβαστουπόλεως προσβολαῖς εἶχε πέσει ἡρωϊκῶς εἰς τῶν μεγάλων ἡρώων τοῦ πολέμου, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου τοῦ Εὐξείνου ναύαρχος Κορνίλιωφ, ἀμυνόμενος ἡρωϊκῶς ἐπὶ τοῦ πύργου Μαλακῶφ. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ τοῦ βίου ἐξοδὸν τοῦ μεγίστου τῶν ἡρώων, τοῦ Νικολάου, ὁ θάνατος ἐθέρισε διαδοχικῶς καὶ τοὺς ἄλλους πρωταγωνιστάς. Ὁ ναύαρχος Νεχίμωφ, ὁ ἐν Σινώπῃ καταστρέψας τὸν Τουρκικὸν στόλον, ἐφο-νεύθη βληθεὶς ὑπὸ σφαίρας ἐχθρικῆς, ὁπότε ἐν μέσῳ μεγάλου κινδύνου ἐπεθεώρει τὰ ἀμυντικὰ ἔργα (19/31 Ἰουλίου 1855). Πρὸ τούτου ἀπέθανεν ὑπὸ χολέρας ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ λόρδος Ῥάγλαν, διεδέξατο δ' αὐτὸν ὁ στρατηγὸς Σίμσον. Ὅμοιαι μεταβολαὶ εἶχον γίνεαι, ἀλλ' οὐχὶ διὰ θανάτου, καὶ ἐν τῷ Γαλλικῷ στρατῷ, ἐνθα τὸν Κανροβέρ ἀντικατέστησεν ὡς ἀρχιστράτηγος ὁ στρατηγὸς Πελλισσιέ (4/16 Μαΐου). Ἐτι πρότερον ἐν τῷ Ῥωσικῷ στρατῷ, ἀμέσως σχεδὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικολάου, εἶχεν ἀποχωρήσει ὁ πρίγκιψ Μεντζικῶφ τῆς ἀρχηγίας τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ ἕνεκα ἀσθενείας, ἀντικατασταθεὶς διὰ τοῦ πρίγκιπος Μιχαήλ Γκορτσάκωφ. Ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ πολέμου κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1855 σπουδαῖαι πολεμικαὶ πράξεις ἐγένοντο τῇ 10/22 καὶ 11/23 Μαΐου, ὁπότε δύο ἐξοδοὶ Ῥώσων ἀπεκρούσθησαν, ἐνῶ κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον στόλος Ἀγγλογαλλικὸς πεμφθεὶς εἰς τὰ ἀνατολικά παράλια τῆς Κριμαίας κατέστρεψε τὰ στρατιωτικὰ καταστήματα τοῦ Κερτσίου (Παντικαπαίου) καὶ τοῦ Γενικαλέ (Φαναγορείας) καὶ εἰσπλεύσας εἰς τὴν Ἀζοφικὴν θάλασσαν ἐκανονιοβόλησε κατὰ τοῦ Ταγανρόκ, ἐνῶ οἱ Τούρκοι κατελάμβανον τὸ Ἀναπα καὶ ἐξήγειραν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς ὑπερβεν οἰκοῦντας Κιρκασίους. Πολλοὶ ἐφοδοὶ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ γινόμεναι ἐναντίον τῆς Σεβαστουπόλεως κατὰ τοὺς μῆνας Ἰούνιον, Ἰούλιον καὶ Αὐγούστον ἀπεκρούσθησαν μετὰ πολλῶν ἀπωλειῶν. Τῇ 4/16 Αὐγούστου ὁ Ῥώσος ἀρχιστράτηγος ἐπεχείρησε νὰ διαρρήξῃ τὴν πολιορκητικὴν γραμμὴν τῶν συμμάχων πρὸς τὸ ποτάμιον Τσερνάγια καὶ πρὸς τοῦτο συνεκρότησε τὴν μάχην τοῦ Τσερνάγια τὴν καλουμένην ἐκ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ συνεκροτήθη, μάχην τοῦ Τρακτίρ, ἥς μετέσχον ἐπιτυχῶς καὶ οἱ Σάρδοι στρατιῶται. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα τοῦ Ῥώσου ἀρχιστρατήγου ἀπέτυχε μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας δ' ἐκείνης μέχρι τῆς 27/8 Σε-

πτεμβρίου ἐξηκολούθησεν ἀπαύστως ὁ πρὸ τεσσάρων ἡδὴ ἡμερῶν περὶ τὴν Σεβαστουπόλιν ἀρξάμενος διὰ κανονίων πόλεμος, ἡμέρας καὶ νυκτὸς διεξαγόμενος δι' ἀδιακόπου ἱκατέρωθεν πυροβολισμοῦ. Καὶ ἐνῶ τὰς πολιορκητικὰς ἐργασίας τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ διηύθυνε μετὰ πολλῆς εὐστοχίας καὶ δραστηριότητος ὁ Γάλλος στρατηγὸς τοῦ μηχανικοῦ Νιέλλ, τὸν πύργον Μαλακῶφ ὁ Τοτλέβεν μετέβαλλεν εἰς ἀπόρθητον ἔρυμα. Ἐκότερος τῶν πολεμίων στρατῶν εἶχεν ἐνισχυθῆ σπουδαίως, ἀφοῦ ὁ μὲν Ῥωσικὸς ἀνῆλθεν εἰς 150 χιλ., ὁ δὲ συμμαχικὸς εἰς 175 χιλιάδας. Ἀλλ' ὁ φοβερὸς κανονιοβολισμὸς ὁ διαρκέσας ἐπὶ ὀκτὼ καὶ εἴκοσιν ἡμέρας συνεχεῖς ἐπέφερε σπουδαίας καταστροφὰς εἰς τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῆς Σεβαστουπόλεως, ἅτινα δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπανορθωθῶσιν ἕνεκα τοῦ ἀδιακόπου πυροβολισμοῦ (1). Τέλος τῇ 27/8 τὴν μεσημβρίαν ἀκριβῶς ὁ κρότος τῶν κανονίων ἔπαυσε καὶ ἤρξατο πανταχόθεν ἡ τῶν συμμάχων ἔφοδος. Οἱ Γάλλοι ὑπὸ τὸν Μὰκ Μαὼν μετὰ φονικὸν ἀγῶνα ἐκυρίευσαν τὸ Μαλακῶφ, οἱ δ' Ἄγγλοι τὸ μέγα Ῥεδάν, ἐξ οὗ ἐξεβλήθησαν μετ' ὀλίγων. Ἀλλ' ἡ κατάληψις τοῦ Μαλακῶφ καθίστα ἀδύνατον τὴν περαιτέρω πρὸς τὸ νότιον μέρος ἄμυναν. Τότε δὲ ὁ Γκορτσάκωφ, ἀφοῦ κατέστρεψε διὰ πυρίτιδος τὰ λοιπὰ νότια ὀχυρώματα, κατεβύθισε δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα, ἀπεχώρησεν εἰς τὰ βόρεια μέρη τοῦ λιμένος διατηρῶν ἐνταῦθα τὴν συγκοινωνίαν αὐτοῦ διὰ τῆς Περεκόπης πρὸς τὴν λοιπὴν Ῥωσίαν. Οὕτω οἱ σύμμαχοι μετὰ 11 μηνῶν (336 ἡμερῶν) πολιορκίαν ἐγένοντο κύριοι τῆς Σεβαστουπόλεως καὶ κατέλαβον ἐν αὐτῇ πλούσια λάφυρα εἰς πολεμικοὺς καὶ ξυλικὴν, ἅτινα οἱ πολιορκούμενοι δὲν εἶχον προφθάσει νὰ καταστρέψωσιν.

Ἡ ἐνδοξὸς πτώσις τῆς Σεβαστουπόλεως διηυκόλυνε τὸ ἔργον τῆς εἰρήνης. Ἡ Ῥωσσία σώσασα ἐνδόξως τὴν τιμὴν τῶν ὀπλῶν αὐτῆς ἐν Σεβαστουπόλει ἠδύναντο νῦν μετὰ ἐντιμον ἦτταν νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν συμμάχων, ἐνόσφ οὗτοι δὲν ἠῤῥξανον τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῶν ἐπαιρόμενοι ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀμείσως μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Σεβαστουπόλεως ζωηρότεροι ἤρξαντο αἱ περὶ εἰρή-

(1) Κατὰ τὸ διάστημα τῶν 28 ἡμερῶν ἐφονεύθησαν 18 χιλιάδες Ῥῶσοι μόνον ἐκ τοῦ κανονιοβολισμοῦ. Ἐν μιᾷ μόνῃ ἡμέρᾳ ἐρρίφθησαν κατὰ τοῦ φρουρίου 70 χιλιάδες βλημάτων. Ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν πολιορκητικῶν πυροβόλων, ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1855 εἶχεν αὐξηθῆ ἀπὸ 500 εἰς 874. Εἰς 1 1/2 ἑκατομμύριον ἀνῆλθον αἱ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας βρομβεῖσαι κατὰ τῆς πόλεως σφαῖραι, βόμβαι, δροῦζια καὶ βόαι (grenades).

νης διαπραγματεύσεις ἐν Βιέννῃ. Ἐν τοῖς συμμάχοις ἀπαιτητικωτάτῃ νῦν ἦτο ἡ Ἀγγλία ἀξιοῦσα ἵνα ἐξακολουθήσῃ ὁ πόλεμος μέχρι τοῦ κυριευθῆ καὶ ἀποσπασθῇ ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας ὁλόκληρος ἡ Κριμαία, ἐλευθερωθῇ δὲ καὶ ἡ Καυκασία ἥτοι ἡ χώρα τῶν Κιρκασίων. Ἦττον ἀπαιτητικὴ τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' ἦττον μετριοπαθὴς ἡ ἡ Γαλλία ἦτο ἡ Αὐστρία ἥτις πρὸς τοῖς γνωστοῖς ἡμῖν τέσσαρσιν ὅροις τῆς Βιενναίας συνδιασκέψεως ἀπῆτει (πρώτῃ αὐτὴ διατυπώσασα τὴν ἀξίωσιν ταύτην) ἵνα χάριν τῆς ἐλευθεροπολείας τοῦ Δουνάβειος ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας ἱκανὴ ἔκτασις ἐδάφους παρὰ τὸν Δούναβιν, μὲγα μέρος δηλονότι τῆς Βεσσαραβίας, καὶ προσαρτηθῇ εἰς τὴν Βλαχομολδαυίαν. Ἡ Ῥωσσία, ἥτις πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Σεβαστουπόλεως δὲν ἤθελε καὶ νὰ ἀκούσῃ περὶ ἀφαίρεσεως ἐδάφους, καθόσον μάλιστα ἡ πρότασις εἶχε γίνεσθαι ὑπὸ Δυνάμειος μισητῆς αὐτῇ, τῆς Αὐστρίας, νῦν μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ φρουρίου ἐκείνου ἐφαίνετο ἐνδοτικωτέρα, διότι καὶ ἡ Γαλλία προσεχώρει εἰς τὴν Αὐστριακὴν πρότασιν περὶ ἐκχώρησεως ἐδάφους ἐν Βεσσαραβίᾳ, ἀλλ' ἐκτάσεως πολλῷ ἐλάσσονος τῆς ὑπὸ τῆς Αὐστρίας προτεινομένης· ἡ πρότασις μάλιστα διευτυποῦτο νῦν ὑπὸ τῆς Γαλλίας ὥς διόρθωσις ὀρίων. Ἡ μετριοπαθὴς πολιτικὴ τῆς Γαλλίας ὑπερίσχυεν ἐν τοῖς συμβουλοῖς τῶν συμμάχων, ἀφοῦ ἡ Ῥωσσία τρεῖς περίπου μῆνας μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Σεβαστουπόλεως ἤρατο σπουδαίαν ἐπιτυχίαν στρατιωτικὴν ἐν Ἀσίᾳ διὰ τῆς ἀλώσεως τοῦ ὀχυροῦ φρουρίου Κάρς ἐν Ἀρμενίᾳ (16/28 Νοεμβρίου). Καὶ ἡ Αὐστρία δὲ προσεχώρησεν εἰς τὰς θεωρίας τῆς Γαλλίας, διευτυπώσασα ἐν εἰδει τηλεσιγράφου πρὸς τὴν Ῥωσσίαν τοὺς γνωστὺς τέσσαρας ὅρους, ἀφοῦ εἰς τὸν πρῶτον τῶν ὁρῶν τούτων τὸν ἀφορῶντα τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας προσετίθετο καὶ ἡ ἀξίωσις ἢ ἀφορῶσα τὴν ἐκχώρησιν μέρους τῆς Βεσσαραβίας.

Ἡ Αὐστριακὴ διακοίνωσις ἐπέμφθη τῇ 4/16 Δεκεμβρίου εἰς τὸ Ῥωσσικὸν ἀνακτοβούλιον μετὰ τῆς ἀξιώσεως ἵνα τὸ ἀνακτοβούλιον τοῦτο ἀπαντήσῃ ταχέως περὶ τῆς παραδοχῆς ἢ ἀπορρίψεως τῶν προτεινομένων ὁρῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Ῥωσσικὴ κυβέρνησις ὑπεστήριξε τὴν διακοίνωσιν τὴν Αὐστριακὴν καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Φρειδερίκος Γουλιέλμος Δ' δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον «τὸν ἀγαπητότατον αὐτοῦ φίλον» συνίστα θερμῶς τὴν παραδοχὴν τῶν προτεινομένων ἐφιστῶν τὴν προσοχὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἀνεψιοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ἐνδεχόμενα τῆς ἀπορρίψεως, ἐξ ἄλλου δὲ ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις

ἠπέλπει ὅτι ἐμελλε νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν ἐν Πετροπόλει πρεσβευτὴν αὐτῆς καθ' ἣν περίστασιν ἡ Ῥωσσία ἐδίδεν ἀπάντησιν ἀρνητικὴν, τὸ Ῥωστικὸν ἀνακτοβούλιον ἐδήλωσε (14/26 Ἰανουαρίου 1856) ὅτι ἀπεδέχετο τὰς Αὐστριακὰς προτάσεις. Μετὰ τὴν δῆλωσιν ταύτην τοῦ κόμητος Νεσσσελρῶδε συνελθόντες ἐν Βιέννῃ εἰς συνδιάσκεψιν (20/1 Φεβρουαρίου 1856) οἱ ἀντιπρόσωποι Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ῥωσσίας, Αὐστρίας καὶ Τουρκίας συμφώνησαν ἵνα ἐντὸς τριῶν ἐβδομάδων οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐμπολέμων Δυνάμεων συνερχόμενοι ἐν Παρισίοις συμφωνήσωσι περὶ συνομολογήσεως ἀνακωχῆς καὶ περὶ τῆς ὀριστικῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης. Τῇ 10/22 Φεβρουαρίου ἤρξαντο ἐν Παρισίοις αἱ προκαταρκτικαὶ συνδιασκέψεις τοῦ συνεδρίου μεταξύ Ἀγγλίας, Γαλλίας, Αὐστρίας, Ῥωσσίας καὶ Σαρδηνίας(1). Ἡ Πρωσσία ἢ μὴ μετασχοῦσα τοῦ πολέμου προσεκληθῆ νὰ λάβῃ μέρος μόνον εἰς τὸ κύριον ἔργον τοῦ συνεδρίου, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὰς προκαταρκτικὰς συνεδριάξεις. Ἡ ὀριστικὴ συνθήκη συγκειμένη ἐκ 34 ἄρθρων ὑπεγράφη τῇ 18/30 Μαρτίου. Κυριώταται δὲ διατάξεις τῆς συνθήκης ἦσαν: α' ἡ ἀμοιβαία ἐκκένωσις καὶ ἀπόδοσις τῶν τε ὑπὸ τῶν συμμάχων ἐπὶ τοῦ Ῥωστικοῦ ἐδάφους καὶ τῶν ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ Τουρκικοῦ ἐδάφους κυριευθεισῶν θέσεων (ἄρθρ. 2-4)· β' ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ὡς μέλους τῆς Εὐρωπαϊκῆς τῶν κρατῶν οἰκογενείας ἀπολαύοντος τοῦ δημοσίου δικαίου τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ ὑπὸ τῶν συνοπογραφόντων τὴν συνθήκην κρατῶν ἀναγνώρισις καὶ ἐγγύησις τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἀκεραιότητος τοῦ κράτους τούτου(2)· γ' ἡ διακανόνισις (ἄρθρ. 10) τοῦ ζήτηματος τῶν πορθμῶν κατὰ τὰς διατάξεις τῆς συνθήκης τοῦ 1841 (ιδ. σελ. 487)· δ' ἡ ἐξουδετέρωσις τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοῦ ὁποίου ἡ εἰσοδος ἀφίετο ἐλευθέρᾳ μὲν εἰς τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα πάσης σημαίας, ἐκλείετο δὲ εἰς τὰ πολεμικὰ πλοῖα,

(1) Ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀγγλίας ἦσαν ὁ λόρδος Κλάρενδον καὶ ὁ ἐν Βιέννῃ πρεσβευτὴς λόρδος Κόβλεϋ· τῆς Γαλλίας ὁ κόμης Βαλέσθης, ὁ καὶ πρόεδρος τοῦ Συνεδρίου καὶ ὁ ἐν Βιέννῃ πρεσβευτὴς Βουρκενέ· τῆς Αὐστρίας ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Βουώλ Σκουινστάιν καὶ ὁ ἐν Παρισίοις πρεσβευτὴς Οὐδενρ· τῆς Ῥωσσίας ὁ πρίγκιψ Ὀρλώφ καὶ ὁ ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτὴς βαρὼν Βρουνώδ· τῆς Τουρκίας ὁ μέγας βεζὶρης Ἀλῆ πασᾶς καὶ ὁ Δζεμίλ πασᾶς· τῆς Σαρδηνίας ὁ κόμης Καβούρ καὶ ὁ ἐν Παρισίοις πρεσβευτὴς Βιλλαμπαρνός.

(2) Τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Τουρκίας ἐγγυήθησαν πρὸς ἀλλήλας ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Αὐστρία καὶ διὰ νέας συνθήκης, ἣν συνομολόγησαν τῇ 3/15 Ἀπριλίου 1856 ἐν Παρισίοις. Ἡ συνθήκη αὕτη ἀπνυθύνετο προφανῶς κατὰ τῆς Ῥωσσίας.

μὴ ἐπιτρεπομένης εἰς τὰ παρόχθια κράτη κατασκευῆς καὶ διατηρήσεως πλοίων πολεμικῶν, ἐκτὸς ὀλίγων ἐλαφρῶν πλοίων χάριν τῆς ἀκτοπλοικῆς ὑπηρεσίας (ἄρθρ. 12-14)· ε' διατάξεις ἀφορῶσαι τὰ κατὰ τὴν ἐλευθεροπλοίαν τοῦ Δουναβέως (ἄρθρ. 15-20)· ς' ἡ ῥύθμισις τῶν κατὰ τὴν Βεσσαραβίαν Ῥωσικῶν ὁρίων (ἄρθρ. 21)· ζ' ἡ ῥύθμισις τῶν κατὰ τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας καὶ τὴν Σερβίαν, αἵτινες διετήρουν τὰ πρὸ τοῦ πολέμου δικαιώματα καὶ προνόμια αὐτῶν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ ἐγγύησιν τῶν ἐξ Δυναμείων, ἀντικαθισταμένης διὰ τῆς προστασίας ταύτης τῆς πρὸ τοῦ πολέμου ἀποκλειστικῆς Ῥωσικῆς προστασίας (ἄρθρ. 22-29).

Τὸ Χάττι χουμαγιούν. — Σπουδαιότατον ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῶν αἰτίων τῶν προκαλεσάντων τὸν πόλεμον καὶ διὰ τὸ μέλλον τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἦτο τὸ 9 ἄρθρον τῆς συνθήκης, ἐν ᾧ ἐγένετο μνεῖα τοῦ μεγάλου Σουλτάνικοῦ φερμάνιου ἡτοῖ τοῦ περιφήμου Χάττι χουμαγιούν (ὑψίστου διατάγματος) (1) τοῦ ἐκδοθέντος πρὸ μικροῦ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου καὶ ἀπονέμοντος ἴσα δικαιώματα ἀστικά καὶ πολιτικά πᾶσι τοῖς ὑπηκόοις τοῦ Σουλτάνου ἄνευ διακρίσεως θρησκείας ἢ φυλῆς. Τὸ φερμάνιον τοῦτο ἐκηρύσσετο ὑπὸ τῆς συνθήκης ὡς ἀπόρροια τῆς κυριαρχικῆς θελήσεως τοῦ Σουλτάνου, ἀνακοινωθέν ταῖς συνυπογραφεύσαις τὴν συνθήκην Δυναμείσιν ὡς ἀποδείξεις τῶν μεγαθύμων φρονημάτων τοῦ Σουλτάνου πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς αὐτοῦ ὑπηκόους. Διὰ τοῦτο ἀνεγνώριζον μὲν αἱ Δυνάμεις αὗται τὴν ὑψηλὴν ἀξίαν τῆς ἀνακοινώσεως ταύτης, ἀλλ' ὡμολόγουν ἐνταυτῷ ὅτι αὕτη οὐδὲν παρεῖχε ταῖς Δυναμείσι δικαίωμα ἀναμιξέως εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Σουλτάνου πρὸς τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ, οὐδ' εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τοῦ κράτους τοῦ Σουλτάνου. Ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἱστορίαν αὐτὴν τοῦ Χάττι χουμαγιούν, τὸ πρᾶγμα εἶχεν ὡς ἐξῆς: Ἡ Πύλη, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως ἐτι τοῦ Μενδζικῶφ ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως,

(1) Χουμαγιούν κυριολεκτικῶς σημαίνει ἀστικόν ἢ γυπικόν. (Χουμάι Περσισί = Γούψ). Ἀστὸς καὶ Γούψ ἦσαν ἀνέκαθεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀσιατικοῖς λαοῖς (ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τῆς Ἰταλίας, ἐκ τούτων δὲ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις) σύμβολον τῆς δυνάμεως τοῦ κράτους· διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ Κύρος ὁ μέγας καλεῖται συμβολικῶς πετεινός. Ἐντεῦθεν ἐν τῇ Περσικῇ Χουμαγιούν ἔλαβε τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ βασιλικοῦ, κατ' ἀκολουθίαν τοῦ ὑψηλοῦ, ὑψίστου. Πρβλ. Βάπου (Babou) Χουμαγιούν = ἡ Ὑψηλὴ Πύλη τῶν ἀνακτόρων τοῦ Σουλτάνου, διάφορον τοῦ Βάπου ἀλλῇ = Ὑψηλὴ Πύλη, ὡς καλεῖται συνήθως ἡ κυβέρνησις καὶ τὸ μέγα κατὰστημα, ἐν ᾧ ἐργάζεται αὕτη.

εἶχε παρασκευάσει φερμάνιον ἐξασφαλίζον τοῖς Χριστιανοῖς, ἰδίως τοῖς Ὀρθοδόξοις, ὑπηκόοις τοῦ Σουλτάνου πάντα τὰ ἀρχαῖα προνόμια αὐτῶν. Τοῦτο ἐποίει ἡ Πύλη, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Μενδζικῶφ ἀπαιτουμένην πρὸς τὴν Ῥωσσίαν σύμβασιν ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ὅτε δὲ ὁ Μενδζικῶφ, μὴ θεωρῶν ἐπαρκῆς τὸ φερμάνιον, διέρρηξε τὰς πρὸς τὴν Πύλην σχέσεις καὶ τὰ Ῥωσσιὰ στρατεύματα κατέλαβον τὰς Ἡγεμονίας, ἡ Πύλη ἀπαντῶσα ἐμμέσως εἰς τὴν τότε γενομένην προκήρυξιν τοῦ Τσάρου, ἐν ᾗ ἐγένετο λόγος περὶ τῆς προστασίας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐξέδωκε φερμάνιον χάριν τῶν Χριστιανῶν ὑπηκόων ὑπὸ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν πνεῦμα. Ἀλλ' αἱ δυτικαὶ Δυνάμεις μὴ ἀκούμεναι εἰς τὸ φερμάνιον τοῦτο, ἐν τῇ συμμαχικῇ πρὸς τὴν Τουρκίαν συνθήκῃ τῇ συνομολογηθείσῃ τῇ 2/14 Μαρτίου 1854 εἶχον ὑποχρεώσῃ τὴν Πύλην νὰ ὑποσχεθῇ εἰσαγωγὴν μεταρρυθμίσεων εἰς τὸ κράτος καθιερουσῶν διὰ πάντας τοὺς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου ἰσπολιτεῖαν ἀνεξαρτήτως θρησκευτικῆς ἢ φυλετικῆς διακρίσεως. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας ἀποδοχὴν τῶν Αὐστριακῶν προτάσεων ἐν τῇ Βιενναίᾳ συνδιασκέψει ὑπεγράφησαν οἱ προκαταρκτικοὶ ὅροι τῆς εἰρήνης καὶ ἀπεφασίσθη νὰ συνέλθῃ συνέδριον ἐν Παρισίοις, κατὰ τὰς παραμονάς τοῦ συνεδρίου τούτου καὶ τῆς συνθήκης οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Αὐστρίας συνελθόντες μετὰ τοῦ μεγάλου βεζίρου Ἀαλῆ πασᾶ καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν Φουὰτ πασᾶ συνεννοήθησαν περὶ ἐκδόσεως νέου ἐπισήμου φερμανίου ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν καὶ περὶ τοῦ περιεχομένου ἐν αὐτῷ. Τότε δὲ ἐξεδόθη τὸ Χάττι χουμαγιούν, τὸ ὅποτον περιελήφθη καὶ ἐν τῇ συνθήκῃ χωρὶς νὰ ἔχῃ, καθὰ εἴρηται, διεθνὲς ὑποχρεωτικὸν κύρος διὰ τὴν Τουρκίαν.

Οὕτως ἔληξεν ὁ μέγας Ἀνατολικὸς πόλεμος γενικὴν κατὰ τὰ φαινόμενα ἐπενεγκῶν μεταβολὴν ἐν Ἀνατολῇ, περιορισμὸν τῆς Ῥωσσίας ἠθικὸν καὶ πολιτικόν, ἀντικατάστασιν τῆς Ῥωσσιτικῆς ἐπὶ τῶν Χριστιανῶν προστασίας διὰ τῆς προστασίας τῆς Εὐρώπης, καταστροφὴν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς Ῥωσσίας ἐν τῷ Εὐξείνῳ, ἀνεξαρτησίαν τῆς Τουρκίας καὶ ἀκραιότητα τῶν κτήσεων αὐτῆς ἡγυημένην ὑπὸ τῶν 6 Δυνάμεων καὶ τὸ σπουδαιότατον, ἐπίσημον κατὰταξιν τῆς Τουρκίας ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν μετὰ τῶν παρομαρτούντων διεθνῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, καὶ τέλος ἐνίσχυσιν μὲν τῆς Ἀγγλογαλλικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιρροῆς, ἐξασθένησιν δὲ

τῆς Ῥωσσιῆς. Ἡ τοιαύτη ἐν Ἀνατολῇ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων καὶ ἐν γένει ἢ διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου δημιουργηθεῖσα ἐν τῇ καθόλου Εὐρωπαϊκῇ πολιτικῇ νέα κατάστασις ἐγένετο αἰτία μεγάλων ἐν Εὐρώπῃ μεταβολῶν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μεταβολῶν τούτων ἀνάγκη νὰ διαλάβωμεν ἐν ὀλίγοις τὴν ἐσωτερικὴν ἱστορίαν ἐκάστου τῶν σπουδαιοτέρων Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν.

17. Τὰ μεγάλα Εὐρωπαϊκὰ κράτη κατὰ τὰ ἔτη 1856 - 1863.

Ἡ Ῥωσσία. — Διὰ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου Β' ἄρχεται νέα περίοδος ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως καὶ μεγάλων ἐσωτερικῶν μεταρρυθμίσεων διὰ τὸ ἀχανές Ῥωσσικὸν κράτος. Ὁ Ἀλέξανδρος Β' γεννηθεὶς τῷ 1818 ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς πνευματικῆς ὀριμότητος ὁπότε ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Καίτοι δ' ἦτο ἀνὴρ φίλος τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐν εἰρήνῃ προόδου, ὑπεχρεώθη, δι' οὓς εἵπομεν λόγους, νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς κληροδοτηθέντα αὐτῷ πόλεμον μετὰ μεγάλης ῥώμης καὶ ἐνεργείας καὶ νὰ ἀγάγῃ αὐτὸν εἰς ἐντιμον διὰ τὴν Ῥωσσίαν τέλος. Ἀποῦ δὲ ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων ἀπέδωκε τὴν εἰρήνην τῇ Ῥωσσίᾳ, ἐστρεψε νῦν ὁ Ἀλέξανδρος Β' ὅλην τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τοῦ Ῥωσσικοῦ κράτους ἐνταῦθα ζητῶν ἀποζημιώσεις πλουσίαν διὰ τὴν παροδικὴν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξασθένειν τῆς θέσεως τῆς Ῥωσσίας ἐν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει. Τὸν ὅλως εἰρηνικὸν τοῦτον καὶ ἀναμορφωτικὸν χαρακτῆρα τῆς κυβερνήσεως τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Β' ἐδήλωσε τῇ Εὐρώπῃ διὰ τῆς περιφήμου ἐγκυκλίου τοῦ 1856 ὁ πρίγκιψ Ἀλέξανδρος Γκορτζακώφ (1) ὁ ἀμέσως μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ἀντικαταστήσας ὡς ἀπλοῦς

(1) Ἀδελφὸς νεώτερος τοῦ στρατάρχου Μιχαὴλ Γκορτζακώφ.

ὕπουργός τῶν ἐξωτερικῶν τὸν ἀποχωροῦντα τοῦ πολιτικοῦ βίου τῶς ἀρχιγραμματεῖα κόμητα Νεσελρῶδε. «*Ἡ Ῥωσσία δὲν μηνίει, ἡ Ῥωσσία περισυλλέγεται*» (*La Russie ne boude pas, la Russie se recueille*)» ἦσαν οἱ περιφρημοὶ λόγοι τοῦ Γκορτζακῶφ. Εἰρήνη ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ἀναμόρφωσις ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὑπῆρξε λοιπὸν τὸ πρόγραμμα τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου Β'. Ἀνάπτυξις τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας διὰ κατασκευῆς σιδηροδρόμων, ὧν ἡ μεγάλη ἔλλειψις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ λοιπὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη (1), τοσοῦτον ἐφάνη ἐπαισθητὴ ἐν τῷ Κριμαϊκῷ πολέμῳ, ἀνάπτυξις τῆς ἐμπορίας διὰ συνομολογήσεως ἐμπορικῶν συνθηκῶν πρὸς διάφορα κράτη καὶ προαγωγὴ καὶ βελτίωσις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἐπεδιώχθησαν διαρκῶς καὶ μετὰ μεγάλης δραστηριότητος ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον προώριστο νὰ διακωλύσῃ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου Β' ὡς μεγάλου ἀναμορφωτοῦ, ἦτο ἡ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη μεγάλη κοινωνικὴ ἀναμόρφωσις διὰ τῆς ἐλευθερώσεως τῶν δούλων. Τὸ ἔργον καίτοι ἠθικῶς ἦτο μέγα, ἐκπολιτιστικόν καὶ εἰς ὕψιστον βαθμὸν φιλάνθρωπον, εἶχε καὶ οὐκ ὀλίγους κινδύνους. Διότι ἡ μὲν τῶν Εὐγενῶν τάξις μετὰ δυσαρρεσκείας μεγάλῃς ἔβλεπεν ἑαυτὴν στερούμενην τῆς μεγίστης αὐτῆς ἰσχύος, ἐξ ἄλλου δὲ αὐτοὶ οἱ ἐλευθερούμενοι ἀγρόται καταχρώμενοι τὴν ὑπὲρ ἑαυτῶν εὐεργετικὴν διάταξιν τοῦ μονάρχου ἐζήτουν νῦν δι' ἐπαναστάσεων νὰ λάβωσι τὴν ἐλευθερίαν χωρὶς νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν πρὸς ἐλευθέρωσιν αὐτῶν τασσομένων μέτρων καθοριζομένους ὅρους. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος προέβη τολμηρῶς εἰς τὸ ἔργον εἰπὼν τὸ ἀξιωμανημόνευτον ἐκεῖνο λόγιον: «*Ἀς φέρωμεν τὴν ἐπανάστασιν ἐκ τῶν ἄνω, ἵνα μὴ ἔλθῃ αὕτη ἐκ τῶν κάτω*». Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1858 ἀνέθηκεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος εἰς ἐπιτροπείαν ἐπὶ τούτῳ διωρισμένην νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ προτείνῃ τὰ προσφορώτερα μέτρα τῆς ἀσφαλοῦς καταργήσεως τῆς δουλείας. Ὅποτε δὲ ἡ ἐπιτροπεῖα μετὰ τριετῆ ἐργασίαν ὑπέβαλε τῷ αὐτοκράτορι τὰ πορίσματα τῆς ἐργασίας ταύτης, κήρυγμα αὐτοκρατορικὸν τῆς 5/17 Μαρτίου ἡγγεῖλε τῷ Ῥωσικῷ λαῷ τὴν μεγίστην κοινωνικὴν μεταρρύθμισιν, δηλοῦν ἅμα τοὺς ὅρους τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῆς. Ὁ Ἀλέξανδρος Β' ἵνα δώσῃ αὐτὸς τὸ παράδειγμα τῆς ἀφιλοκερδείας ἡλευθέρωσε πρῶτος αὐτὸς τὰ 20 ἑκατομμύρια τῶν

(1) Ἐπὶ τοῦ Νικολάου πλὴν τῆς μνημονευθείσης μεταξὺ Πετροπόλεως καὶ Μόσχας σιδηροδρομικῆς γραμμῆς οὐδεμίᾳ ἄλλῃ εἶχε κατασκευασθῇ.

δούλων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου (1) καὶ κατέλειπεν αὐτοῖς δωρεάν τὰ καλλιεργούμενα ὑπ' αὐτῶν κτήματα τοῦ στέμματος, Ἦττον γενναίων ὄρων, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἰδιοκτησίαν, ἐτύγγανον οἱ τῶς τοῖς Εὐγενέσι δουλεύοντες. Τούτων ἕκαστος ἀπὸ τοῦ κυρίου τῆς γῆς, ἐν ἣ μέχρι νῦν εἰργάζετο, ἐλάμβανε τμῆμα γῆς, τοῦ ὁποῖου καθίστατο ἰδιοκτήτης μετὰ δώδεκα ἔτη διὰ χρημάτων ἢ δι' ἄλλης πρὸς τὸν ἰδιοκτήτην ὑπηρεσίας. Ὅσοι δὲ δούλοι δὲν ἦσαν ἀγρόται, ἀλλὰ μετήρχοντο τέχνας ἢ οἰκιακὰς ἐργασίας ἐν ταῖς οἰκίαις ἢ ἐν τοῖς ἐργοστασίοις τῶν κυρίων, οὗτοι ἐντὸς δύο ἔτων ἀπηλλάσσοντο πασῶν τῶν πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν ὑποχρεώσεων.

Πλὴν τῆς μεγάλης ταύτης μεταρρυθμίσεως, ἥτις πλὴν τοῦ καθ' ἑαυτὴν φιλανθρωπικοῦ καὶ ἐκπολιτιστικοῦ χαρακτῆρος, ἐμελλε νὰ ἐπιδράσῃ γονιμώτατα ἐπὶ τὴν μέλλουσαν ἠθικὴν, κοινωνικὴν, πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κράτους, ὁ Ἀλεξάνδρος εἰσήγαγε καὶ μεγάλας μεταρρυθμίσεις εἰς τὸν διοργανισμὸν τῶν δικαστηρίων, ἔτι δὲ καὶ θεσμοὺς δημοτικὸς καθιεροῦντας τὴν αὐτόνομον διοίκησιν τῶν δήμων καὶ ἐγκαινίζοντας σύστημα ἀποκεντρώσεως εὐεργετικὸν διὰ τοὺς δήμους καὶ προοδευτικὸν διὰ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπῆλθε καὶ τὸ ἄλλο σπουδαῖον γεγονός τῆς εἰρηνεύσεως τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς περατώσεως τοῦ χαλεποῦ κατὰ τῶν ἐνταῦθα Κιρκασίων πολέμου (18. σελ. 433) τῆς ἐπιτευχθείσης διὰ τῆς κατὰ τὸ 1859 ἡττῆς καὶ συλλήψεως τοῦ Σιχ Σιαμίλ. Ἀλλὰ τὴν εἰρηνικὴν ἀναμορφωτικὴν καὶ προοδευτικὴν ἐνέργειαν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐτάραξεν ἐπὶ μικρὸν ἢ τῷ 1863 ἐκραγείσα νέα Πολωνικὴ ἐπανάστασις, ἥτις ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ κράτους τῆς ἐγκαινισθείσης τῷ 1856.

Ἡ Τουρκία. — Ἡ ἀπὸ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων γενομένη εἰσοδος τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν τῶν κρατῶν οἰκογένειαν καὶ ἡ διὰ τῆς αὐτῆς συνθήκης ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἐγγυηθεῖσα ἀνεξαρτησία καὶ ἀκεραιότης τοῦ κράτους ὕψωσαν μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον τὴν ἠθικὴν περιωπὴν τοῦ κράτους, ἀλλ' ἐσωτερικῶς δὲν ἐπέρρωσαν

(1) Ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν δούλων τῶν ἐν Ῥωσίᾳ τότε ἀνῆρχετο εἰς 47 ἑκατομμύρια 200 χιλιάδες. Τούτων 20 ἑκατομμύρια ἦσαν κτήσις τοῦ στέμματος, 5 ἑκατομμύρια 700 χιλιάδες ἀνῆκον εἰς τὸ κράτος ἐργαζόμενοι εἰς μεταλλεῖα ἢ εἰς ἄλλα ἐργοστάσια τοῦ κράτους, τὸ δὲ λοιπὸν 21 $\frac{1}{2}$ ἑκατομμύριον ἦσαν τῶν Εὐγενῶν.

αὐτὸ σπουδαίως. Τὴν Ῥωσικὴν ἐπιρροὴν ἀντικατέστησε νῦν ἡ Εὐρωπαϊκὴ, καὶ ἰδίως ἡ τῆς Γαλλίας, ἀσκουμένη μάλιστα ἐν ταῖς ὑποτελέσιν ἡγεμονίαις οὐχὶ πάντοτε πρὸς ὄφελος τοῦ Σουλτάνου. Αἱ παραδουνάβιοι ἡγεμονίαι ἀποσπασθεῖσαι τῆς Ῥωσικῆς προστασίας κατέστησαν νῦν ἐντελῶς σχεδὸν ἐλεύθεραι ἀπὸ τοῦ κυριάρχου κράτους, ἀφοῦ μάλιστα τῷ 1859 ἡ τε Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία, εἰς ἃς ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων ἐδίδε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃσι τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν ἰσοδύους, εἰσηγήσει μυστικῇ τῆς Γαλλικῆς διπλωματίας, ἐξελέξαντο ἡγεμόνα τὸν αὐτὸν ἄνδρα, τὸν Ἀλέξανδρον Κούζαν, ἵνα οὕτω πραγματοποιήσῃσι τὴν ἔνωσιν αὐτῶν, μετὰ δύο δὲ ἔτη (11/23 Δεκεμβρίου) ἐκήρυξαν τὴν εἰς ἓν κράτος ἔνωσιν τῆς «Ῥωμουνίας» Ἡ πρᾶξις αὕτη δημιουργήσασα, ἀντὶ δύο ὑποτελῶν ἡγεμονιῶν, ἡνωμένον κράτος ἐθνικὸν Ῥωμουνικὸν παρέθλαπτε τὰ δικαιώματα τοῦ Σουλτάνου· ἀλλ' αἱ ἐπὶ τούτου διαμαρτυρήσεις τῆς Πύλης οὐδὲν ἐπὶ-νεγκον ἀποτελέσμα καὶ ἡ Ῥωμουνία κατέστη ἕκτοτε πράγματι ἐλεύθερον κράτος μόνον σχεδὸν δι' ἀπλῆς πληρωμῆς φόρου τῇ Πύλῃ ἐξαρτώμενον ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου. Κατὰ μίμησιν δὲ τῆς Ῥωμουνίας καὶ ἡ Σερβία ἤγειρεν ἀξιώσεις περὶ πληρεστέρας αὐτονομίας ἀπαιτοῦσα τὴν ἐκκένωσιν τῶν ἐν τῇ αὐτονομίᾳ κράτει ὑπὸ Τούρκικων φρουρῶν κατεχομένων φρουρίων. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐλύθη μόλις μετὰ ἑξ ἔτη (μετὰ τὸ 1867) ὑπὲρ τῶν ἀξιώσεων τῆς Σερβίας. Καὶ κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου ἠναγκάσθη ὁ Σουλτάνος νὰ διεξαγάγῃ πόλεμον (1862) νικηφόρον μὲν, ἀλλὰ μὴ ἀπολήξαντα εἰς τὴν προσάρτησιν τῆς μικρᾶς ἡγεμονίας ἢ τοῦλάχιστον εἰς τὴν ἐπίσημον καὶ πραγματικὴν ἀναγνώρισιν τῆς κυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου. Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1860 ἐπηρεχόλησαν τὴν Πύλην καὶ τὴν δημοσίαν γνώμην ἐν Εὐρώπῃ αἱ ἐν Συρίᾳ, ἰδίως ἐν Λιβάνῳ, σφαγαὶ τῶν Χριστιανῶν, αἵτινες προῦκάλεσαν τὴν ἐν Συρίᾳ ἐπέμβασιν τῆς Γαλλίας διὰ στρατιωτικῆς κατοχῆς πρὸς τιμωρίαν τῶν ἐνόχων καὶ ἀποκατάστασιν τῆς ἡσυχίας γενομένης.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν πολιτικῶν τούτων περιπλοκῶν καὶ πολέμων καὶ σφαγῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐπεμβάσεων καὶ ταραχῶν, αἵτινες ἀνέκοπτον τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τῆς Πύλης ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει τοῦ κράτους, καὶ αὐτὸς ὁ χαρακτήρ τῶν ὑπὸ τοῦ Χάττι Χουμαγιούν καθιερωθεισῶν μεταρρυθμίσεων προῦκάλει μεγάλας δυσχερείας ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτοῦ καὶ ἀκατανίκητα κωλύματα ὑπὸ ὁλοκλήρου ἱστορίας, ὑπὸ

τοῦ διοργανισμοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν θεμελιωδῶν νόμων τοῦ κράτους καὶ ὑπὸ τοῦ μωαμεθανικοῦ φανατισμοῦ προερχόμενα. Πλὴν τούτου ἡ Πύλη ἢ κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον συνάψασα, ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, τὸ πρῶτον πρὸς τὴν Εὐρώπην δάνειον καθιέρωσεν ἔκτοτε τὸ σύστημα τῶν δανείων καὶ τῆς νέας, ἀτελῶς Εὐρωπαϊκῆς, οἰκονομικῆς διαχειρίσεως, ὅπερ κατὰ μικρὸν μεγάλας παρεσκεύασεν οἰκονομικὰς δυσχερείας εἰς τὸ κράτος. Ταῦτα πάντα παρενέβαλλον πολλὰ προσκόμματα εἰς τὸ μετὰ τὸ 1856 ἀρξάμενον ἔργον τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐν Τουρκίᾳ προόδου μεθ' ὅλον τὸ φιλοπρόδοον καὶ ἀνεκτικὸν πνεῦμα τοῦ Σουλτάν Ἀβδοῦλ Μεδζίτ καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἀβδοῦλ Ἀζίζ. Τὸν ἀγαθὸν Σουλτάνον Ἀβδοῦλ Μεδζίτ ἀποθανόντα τῷ 1861 διεδέξατο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀβδοῦλ Ἀζίζ. Ἐπὶ τοῦ νέου Σουλτάνου οὐδεμία ἐπηνέχθη μεταβολὴ εἰς τὸ σύστημα τῆς διοικήσεως, οἷον ἦτο τοῦτο ἐπὶ τοῦ Μεδζίτ. Ὁ Ἀβδοῦλ Ἀζίζ ἐστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸ πάντων εἰς τὴν αὐξησιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ἐξακολουθῶν κατὰ τὰ ἄλλα τὸ αὐτὸ σύστημα τῆς διοικήσεως καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνδρῶν διεξάγων τὴν κυβέρνησιν. Ἀξιωμακτονεὺτον γεγονὸς τοῦ Σουλτάνου τούτου κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας εἶναι ἡ τῷ 1862 περάτωσις τοῦ κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου πολέμου, καὶ ἡ εἰς Αἴγυπτον ἐπίσκεψις ἡ γενομένη τῷ 1863 ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς εἰς τὸν ἡγεμονικὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου ἀνάδοῦ τοῦ Ἰσμαὴλ πασσᾶ. Ἡ ἐπίσκεψις αὕτη ἐγένετο, ἵνα δοθῇ ἐπίσημος καὶ ἀπτή ἀπόδειξις τῆς κυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον. Ἀλλως τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀζίζ ἦσαν εἰρηνικὰ μεχρισοῦ ἢ τῷ 1866 ἐκραγείσα Κρητικὴ ἐπανάστασις σπουδαίας παρεσκεύασε τῷ κράτει πολιτικὰς περιπλοκάς καὶ οἰκονομικὰς δυσχερείας.

Ἡ Γερμανία. — Τῆς Γερμανίας ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις, ὅποια αὕτη ἐδημιουργήθη τῷ 1850 μετὰ τὰ ἀξιωμακτονεῦτα γεγονότα τῶν ἐτῶν 1848-1849, οὐδεμίαν μέχρι τοῦ 1868 ὑπέστη γενικὴν καὶ σπουδαίαν μεταβολήν. Ἐν Πρωσίᾳ, καθὰ εἶδομεν, ὁ βασιλεὺς Φρειδερίκος Γουλιέλμος Δ' διαρκούντος τοῦ μεγάλου ἀνατολικοῦ πολέμου διετήρησεν οὐδετερότητα καὶ τὸ ὑπουργεῖον Μαντάύφφελ, τὸ ὑπογράψαν μετὰ τῆς Αὐστρίας τῷ 1850 τὴν σύμβασιν τοῦ Ὀλμούτζ, διετήρησε τὴν ἐξουσίαν, ἐν τῇ ἐξωτερικῇ μὲν πολιτικῇ ἀντιπράττον κατὰ τῆς Ῥωσικῆς συμμαχίας, ἐν τῇ ἐσωτερικῇ δὲ πολιτικῇ ἐξυπηρετοῦν

τὰ συμφέροντα τῆς ἀριστοκρατικῆς καὶ ἀπολυταρχικῆς μερίδος. Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς καὶ φιλόλαος καὶ κατὰ βῆθος ἀπολυτόφρων πάντοτε βασιλεὺς Φρειδερίκος Γουλιέλμος κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1857 προσβληθεὶς ὑπὸ ἐγκεφαλικῆς νόσου ἀπεσύρθη τῆς κυβερνήσεως ἀναθέσας αὐτὴν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ πρίγκιπι τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμῳ ὡς πρίγκιπι ἀντιβασιλεῖ. Ἄλλ' οὗτος ὑπὸ αἰσθήματος εὐσεβοῦς ἐλαυνόμενος δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναλάβῃ διαρκῶς καὶ ὀριστικῶς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀντιβασιλείως, ἀλλ' ἤσκει τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀνανεῶν αὐτὴν κατὰ χρονικὰ διαστήματα τριῶν ἢ πλείονων μηνῶν ἐνόσφ ὑπῆρχεν ἐλπίς τῆς ἀναρρώσεως τοῦ πάσχοντος βασιλέως, μόνον δὲ μετὰ ἐν ἔτος ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς ἀσθενείας τοῦ βασιλέως ἔλαβε παρὰ τούτου τὴν ἀπεριόριστον ἀρχὴν τοῦ ἀντιβασιλείως (26/8 Ὀκτωβρίου), ἣν ἀνεγνώρισαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ αἱ Πρωσσικαὶ βουλαί. Ὁ ἀσθενὴς βασιλεὺς μετέβη χάριν θεραπείας εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπουθεν μετὰ ἐν ἔτος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἕνεκα τοῦ τότε ἀρξαμένου ἐν τῇ χερσονήσῳ μεγάλου πολέμου. Μετ' ὀλίγους μῆνας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους (15/27 Ἰανουαρίου) ἐγεννήθη τῷ ἀντιβασιλεῖ Γουλιέλμῳ ἕγγονος ἐκ τοῦ κατὰ τὸ 1857 τελεσθέντος γάμου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου μετὰ τῆς πρεσβυτάτης θυγατρὸς τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας τῆς Ἀγγλίας, Βικτωρίας Ἀδελαίδος, ὁ νῦν αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος.

Περὶ τῆς τοῦ πρίγκιπος ἀντιβασιλείως ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς τε ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως τῆς ἀπέναντι τῆς Γερμανίας ἀλλαγῇ θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσωμεν. Ἐν τῇ ἐσωτερικῇ κυβερνήσει τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους διὰ τῆς ἐπελθοῦσης εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν μεταβολῆς ἐπῆλθε καὶ τις ὑπουργικὴ μεταβολή, ἀφοῦ τὸ ὑπουργεῖον Μαντᾶϋφελ μετὰ ὀκταετῆ διάρκειαν τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ὑπουργείου τοῦ πρίγκιπος Ἀντωνίου Ὁενζόλλερν Σιγμάρινγκεν. Εἰς τὸ νέον ὑπουργεῖον προσελήφθη τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ ἱκανώτατος ὑποστράτηγος κόμης Ῥόον ὡς ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν ἔχων ἐντολὴν νὰ ἐργασθῇ εἰς τὴν διοργάνωσιν τοῦ Πρωσσικοῦ στρατοῦ, ἥτις ἀπετέλει τὸ σπουδαιότατον μέρος τοῦ κυβερνητικοῦ προγράμματος τοῦ πρίγκιπος ἀντιβασιλείως. Ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ λόγῳ πρὸς τὰς βουλάς τῃ 31/12 Ἰανουαρίου 1860 ὁ πρίγκιψ ἀντιβασιλεὺς ἐδήλωσε τὴν σταθερὰν αὐτοῦ θέλησιν ὡς πρὸς τὴν διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ τὸ περὶ ταύτης σχέδιον τῆς κυβερνήσεως τοσαύτην προῦκάλεσεν ἀντίπραξιν ἐν τῇ βουλῇ τῶν

ἀντιπροσώπων, ὥστε ἡ κυβέρνησις αὐτὴ ἔσπευσε νὰ ἀποσύρῃ τὸ σχέδιόν της καὶ νὰ ἀρκεσθῇ ἀπλῶς εἰς τὴν ἐκ μέρους τῆς βουλῆς παροχὴν ἐκτάκτου στρατιωτικῆς πιστώσεως 9 ἑκατομμ. ταλλήρων. Τότε δὲ ἡ κυβέρνησις προέβη οἰκοθεν εἰς τὴν διοργάνωσιν καὶ παρέστησε ταύτην μετ' ὀλίγους μῆνας εἰς τὰς βουλὰς ὡς γεγονός τετελεσμένον. Αἱ βουλαὶ οὐδὲν ἐκέκτηντο δικαίωμα νὰ καταδικάσωσι τὰ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως γενόμενα· ἀλλ' οὐχ ἦττον ἐκ τοῦ ὅλου ζητήματος τῆς διοργανώσεως προῆλθε μεγάλη σύγκρουσις μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων διὰ τὸ κεφάλαιον τοῦ στρατιωτικοῦ προϋπολογισμοῦ (1). Διότι ἡ μὲν βουλὴ ἀπέρριπτεν ἡ ἐπέφερε σπουδαίας τροποποιήσεις εἰς τὸν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ὑποβαλλόμενον στρατιωτικὸν προϋπολογισμόν, ἡ δὲ κυβέρνησις, ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς Γερουσίας, ἐφήρμοζεν ἀναλλοίωτον τὸν προϋπολογισμόν τοῦτον.

Ἡ οὕτω μεταξὺ τοῦ στέμματος καὶ τῆς κυβερνήσεως ἐξ ἑνός καὶ τῆς φιλελευθέρας πλειοψηφίας τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων ἐξ ἄλλου ἀρξαμένη οἰκονομικὴ σύγκρουσις, οὕσα κατὰ μέρος ἐξ ἀρχῆς ἀπόρροια πολιτικῆς ἀντιθέσεως, ἐξετάθη κατὰ μικρὸν ἀπὸ τοῦ χώρου τοῦ οἰκονομικοῦ εἰς τὸν χώρον τὸν πολιτικόν καὶ ἔλαβεν οὕτω γενικώτερον πολιτικὸν χαρακτῆρα, ὃν ἔτι μάλλον ἐνίσχυσαν γεγονότα τινὰ μετὰ τὴν ὀριστικὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνοδὸν τοῦ πρίγκιπος ἀντιβασιλέως. Ὁ ἀσθενὴς βασιλεὺς Φρειδερίκος Γουλιέλμος Δ' ἀπέθανε τῇ 21/2 Ἰανουαρίου 1861 καὶ ὁ πρίγκιψ ἀντιβασιλεὺς ἀνῆλθε νῦν εἰς τὸν θρόνον τῆς Πρωσίας ὑπὸ τὸ ὄνομα Γουλιέλμου Α'. Καθ' ὃν χρόνον ἐτελέσθη τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Πρωσίας γεγονός, ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων εἶχε σχηματισθῇ συμπαγὲς κόμμα φιλελευθέρας ἀντιπολιτεύσεως καλούμενον «κόμμα προοδευτικόν» προσελθόν ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τῶν μετριοπαθεστέρων μελῶν τῆς λαϊκῆς ἢ δημοκρατικῆς μερίδος τοῦ 1849 μετὰ τῶν μετριοπαθῶν φιλελευθέρων. Τὸ κόμμα τοῦτο ἐξηκολούθησεν ἐνεργῶς τὸν κατὰ τοῦ στρατιωτικοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς κυβερνήσεως ἀγῶνα. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς συγκρούσεως ταύτης καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἐπικρατήσαντος ἐν τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ ἐρεθισμοῦ ἐγένετο κατὰ τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου, ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ, φονικὴ ἀπόπειρα (20/2 Ἰουλίου 1861) ἐν Βάδεν - Βάδεν ὑπὸ τινος φοιτητοῦ Γερμανοῦ

(1) Ἐντεῦθεν καὶ τὸ νέον ὑπουργεῖον ἐκλήθη «Ὑπουργεῖον συγκρούσεως» (Conflicts - Ministerium).

Ὁσκάρ Βέκερ καλουμένου. Τὸ λυπηρὸν γεγονὸς ἐξήγειρε μεγάλην ἀγανάκτησιν ἐν ἀπάσῃ τῇ Πρωσσίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, καὶ ἡ φιλελευθέρᾳ μερίς ἐν Πρωσσίᾳ ἐξεδήλωσε ζωηρῶς τὴν κατὰ τοῦ ἐγκλήματος τούτου ἀποστροφὴν τῆς. Οὐχ ἤττον τὸ πρᾶγμα ἡρμηνεύθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως ὡς ἔχον ἠθικὴν σχέσιν πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς βουλῆς προκληθεῖσαν πρὸς τὸ στέμμα σύγκρουσιν. Διὸ ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἑορτῇ τῆς στέψεως, τῇ γενομένῃ μετὰ τρεῖς μῆνας (6/18 Ὀκτωβρίου) ἐν Καϊνιξβέργῃ κατὰ τὰ εἰθισμένα ἐν Πρωσσίᾳ, ὁ Γουλιέλμος Α' ἐξῆρε τὴν θείαν ἀρ-

Ὁ πρίγκιψ Γουλιέλμος τῆς Πρωσσίας

χὴν τῆς βασιλείας κηρύξας ὅτι ἐκ τοῦ βωμοῦ ἐλάμβανε τὸ στέμμα, ὅπερ ἐφόρει, ὅτι ἦτο « βασιλεὺς ἐλέω Θεοῦ », καὶ ὅτι « οἱ βασιλεῖς τῆς Πρωσσίας ἐλάμβανον παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ στέμμα καὶ ἀπέναντι τοιούτων βασιλέων αἱ βουλαὶ οὐδένα ἕτερον εἶχον προορισμὸν ἢ τὸ ἀπλῶς συμβουλευεῖν » (1). Οὕτω ἐτίθη τὸ ζήτημα ἢ μᾶλλον ὁ ἀγὼν

(1) Ἐν τῇ προσφωνήσει αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐπιτροπείαν τῶν βουλῶν εἶπεν ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος: « Ἐνθυμούμενος ὅτι τὸ στέμμα μόνον ἀπὸ Θεοῦ ἔρχεται, ἐδήλωσα διὰ τῆς στέψεώς μου ἐν τῷ καθηγιασμένῳ τόπῳ ὅτι ἔλαβον αὐτὸ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ ἐν ταπεινώσει καὶ συντριβῇ καρδίας ».

μεταξὺ ἀπολυταρχίας προσωπικῆς τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῶν φιλελευθέρων συνταγματικῶν θεσμῶν ἢ μᾶλλον τῆς κοινοβουλευτικῆς πολιτείας. Καὶ ἡ σύγκρουσις αὕτη νέαν ἔλαβεν ἐπίτασιν διὰ τῶν νέων βουλευτικῶν ἐκλογῶν, αἵτινες γενόμεναι περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1861 (24/6 Δεκεμβρίου) ἀπέβησαν ὑπὲρ τοῦ προοδευτικοῦ κόμματος. Μάτην ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ αὐτοῦ λόγῳ (2/14 Ἰανουαρίου) ὑπέδειξε τὸ ἀπαραίτητον τῆς διοργανώσεως τοῦ στρατοῦ «χάριν τῆς ἀσφαλείας τῆς πατρίδος», κηρύξας ἐνταυτῷ ὅτι τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Πρωσίας οὐδέποτε ἐμελλε νὰ ἐξαρτήσῃ ἀπὸ μιᾶς ψηφοφορίας τῆς βουλῆς. Ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων εἰδέχθη πρότασιν (22/6 Μαρτίου) μὴ ἐγκρίνουσαν τὸν στρατιωτικὸν προϋπολογισμόν ἐν τῷ ὅλῳ αὐτοῦ, καὶ ἡ διαγωγὴ αὕτη τῆς βουλῆς ἐπήνεγκε τὴν διάλυσιν αὐτῆς (27/11 Μαρτίου) καὶ τὴν παραίτησιν τοῦ ὑπουργείου Ὁενζόλλερν (5/17 Μαρτίου) ἀντικατασταθέντος διὰ τοῦ ἐτι συντηρητικωτέρου ὑπουργείου τοῦ πρίγκιπος Ἀδόλφου Ὁενλόε Ἰγγελφίγκεν, ἐν ᾧ παρέμεινεν ὡς ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, νῦν δὲ καὶ τῶν ναυτικῶν, ὁ στρατηγὸς Ρόον. Ἀλλ' αἱ νέαι ἐκλογαὶ (24/6 Μαΐου) ἐπήνεγκον ἥτταν μὲν ὁλοσχερῇ τῆς κυβερνήσεως, οὐδενὸς τῶν ὑπουργῶν ἐκλεγέντος, καταπληκτικὴν δὲ πλειονοψήφειαν τοῦ προοδευτικοῦ κόμματος. Μάτην πάλιν ἡ κυβερνήσις ἐζήτησε νῦν νὰ διαθέσῃ τὴν βουλὴν εὐμενεστέραν διὰ τῆς φιλελευθέρας ἐξωτερικῆς πολιτικῆς αὐτῆς, ἀναγνωρίσασα τὸ «βασιλεῖον τῆς Ἰταλίας» καὶ ὑποστηρίξασα ἐν τῷ ἐκλεκτοράτῳ τῆς Ἑσθίας, ἐναντίον τοῦ ἐκλέκτορος καὶ τῆς Αὐστρίας, τὴν φιλελευθέραν μερίδα καὶ τὸ φιλελευθέρων σύνταγμα τοῦ 1831. Ἡ βουλὴ οὐδαμῶς ἐκ τούτων κατέστη ἐνδοτικωτέρα, θεωροῦσα καὶ κηρύττουσα ὅτι ἐθνικὴ πολιτικὴ ἐκ μέρους τῆς Πρωσίας πρέπει νὰ ἐπιδιώκηται διὰ μέσων μᾶλλον ἐθνικῶν ἢ στρατιωτικῶν, καὶ τῇ 11/23 Σεπτεμβρίου μετὰ ἐπταήμερον συζήτησιν ἀπέρριψε τὸν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ὑποβληθέντα στρατιωτικὸν προϋπολογισμόν ἐπενεγκοῦσα εἰς αὐτὸν σπουδαιοτάτας περικοπὰς. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ βασιλεὺς ἀπήντησεν εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς βουλῆς δι' ἐνὸς σοβαροῦ τολμήματος. Ὁ ἐπίσημος Μηνύτωρ τοῦ κράτους ἐδήλωσε τὴν ἐσπέραν τῆς 11/23 Σεπτεμβρίου ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπέδεχετο τὴν παραίτησιν τοῦ ὑπουργείου Ὁενλόε καὶ διώριζεν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν, προσωρινῶς δὲ καὶ πρόεδρον τοῦ ὑπουργείου, τὸν τέως ἐν Παρισίοις πρεσβευτὴν καὶ μυστικὸσύμβουλον τοῦ στέμματος Ὁθωνά Βισμαρκ Σερ-

χάουζεν. Ἀλλὰ περὶ τῆς σημασίας τοῦ τολμήματος τούτου κάλλιον νὰ ποιησώμεθα λόγον ἐν τῇ μετ' ὀλίγον ἐκτεθησομένη συνεχεῖ πλέον ἱστορίᾳ τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Γερμανίας.

Ἡ Αὐστρία. — Ἡ Αὐστρία ἀφότου τῷ 1850, μετὰ τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνευσιν τοῦ κράτους ἐπανεκτέησατο τὴν ἐν Γερμανίᾳ ὑπέροχον αὐτῆς θέσιν, διετήρησε τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ Ἰταλικοῦ πολέμου τοῦ 1859, ὁπότε ἡ διὰ τοῦ Λομβαρδικοῦ πολέμου ἐν Ἰταλίᾳ ἐξασθένεισις τοῦ κράτους αὐτῆς ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὴν ἐν Γερμανίᾳ, ἰδίως ἀπέναντι τῆς Πρωσσίας, θέσιν αὐτῆς. Ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ ὁ περιποιήσας τῇ Αὐστρίᾳ τῷ 1850 τὴν ὑπέροχον ἐκείνην θέσιν, ὁ Φήλιξ Σβάρτζεμπεργ, ἀπεβίωσε τῷ 1852 (24/5 Ἀπριλίου) καὶ τότε τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν ἀνέλαβε, χωρὶς ἐν τούτοις, ὡς ὁ Σβάρτζεμπεργ, νὰ γείνη καὶ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως, ὁ κόμης Βουὼλ Σαουενστάιν, περὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ ὁποίου ἱκανὸς ἐγένετο λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου. Τῷ αὐτῷ ἔτει (1852) ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Ἰωσήφ Α' κατήργησεν ἐντελῶς τὸ ὑπ' αὐτοῦ δοθέν τῷ Αὐστριακῷ κράτει σύνταγμα τοῦ 1849 (ἰδ. σελ. 319) ἀποκαταστήσας τὴν προτέραν ἀπολυταρχίαν, καὶ τὸ σύστημα τῆς ἀντιδράσεως συνεπλήρωσε διὰ τοῦ κογκορδάτου, ὅπερ συνωμολόγησε τῷ 1855 πρὸς τὸν Πάπαν, παρέχων δι' αὐτοῦ μεγάλην δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν ἐν τῷ κράτει τῷ τε Κλήρῳ καὶ τοῖς Ἰησουίταις. Διὰ τῆς ἀχαρίστου δὲ πολιτικῆς ἀπέναντι τῆς Ρωσσίας ἐν τῷ Κριμαϊκῷ πολέμῳ, τῆς ὁποίας τὸ ἠθικὸν βάρος ἀδίκως, ὡς φαίνεται, ἐπέριψεν ἡ φήμη εἰς τὸν Σβάρτζεμπεργ (1), ἐφάνη ἐπὶ μίαν στιγμὴν θραιαμβεύουσα ἡ Αὐστριακὴ πολιτικὴ ἐν τῇ Ἀνατολῇ διὰ τῆς δημιουργηθείσης ἐνταῦθα διὰ τῆς Παρισιανῆς συνθήκης καταστάσεως τῆς τοσοῦτον συναδούσης πρὸς τὰ Αὐστριακὰ συμφέροντα. Ἀλλὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1859 δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐξαγάγωσιν αὐτὴν ἐκ τῆς ἡδίας ἀπάτης μετὰ πικρᾶς ἀπογοητεύσεως. Τὰ γεγονότα ὁμῶς ἐκεῖνα εἶχον ἐξ ἄλλου καὶ τοῦτο τὸ ἀγαθὸν ἀποτε-

(1) Λέγεται ὅτι ὁπότε τῷ 1849 ὁ Σβάρτζεμπεργ ἐζήτηε τὴν στρατιωτικὴν συνδρομὴν τῆς Ρωσσίας ἐν τῷ κατὰ τῶν Οὐγγρων πολέμῳ, προέβλεπον ὅτι ἡ Αὐστρία ἡ αἰτουμένη τοιαύτην χάριν παρὰ τοῦ Τσαροῦ ἔμελλε μετὰ μικρὸν νὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν πρὸς αὐτὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, εἶπε: «Θα ἐκπλήξω τὸν κόσμον διὰ τῆς ἀγνωμοσύνης μου». Ἀλλὰ τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο φαίνεται ὅτι εἶναι ἐξ ἐκεῖνων, πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν τῶν ὁποίων τοσοῦτω μάλλον πρέπει τις νὰ δυσπιστῇ, ὥσθ ἀληθέστερος καὶ ἀκριβέστερος εἶναι ὁ ὑπ' αὐτῶν γινόμενος χαρακτηρισμὸς τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων.

λεσµα διὰ τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς Αὐστρίας, ὅτι τότε πρῶτον αὕτη διδασχθεῖσα πολλὰ ἐκ τῶν νέων συμφορῶν καὶ φωτισθεῖσα περὶ τῶν σοβαρῶν πληγῶν τῆς ἐσωτερικῆς κυβερνήσεως ἠναγκάσθη νὰ λησμονήσῃ τινὰ τοῦ παρελθόντος Αὐστριακοῦ συστήµατος καὶ νὰ ἐγκαινίσῃ, ἐσωτερικῶς τοῦλάχιστον, περίοδον βελτίονος κυβερνήσεως καὶ φιλελευθέρας ὅπωςοὺν πολιτικῆς ἀναπτύξεως. Ἀλλὰ πρὸ τούτων ἀνάγκη νὰ ἐκτεθῶσι τὰ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1859.

Ἡ Γαλλία. — Διὰ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου καὶ τῆς Παρισιανῆς συνθήκης ἡ Γαλλία κατέστη αὐτῆς πρώτη ἐν Εὐρώπῃ Δύναμις, οἱ Παρίσιοι κατέστησαν πάλιν κέντρον τοῦ πολιτικοῦ κόσμου καὶ τῆς μεγάλης πολιτικῆς καὶ διπλωµατικῆς κινήσεως, ὁ δὲ ἀντιπρόσωπος τῆς τοιαύτης πολιτικῆς ὑπεροχῆς Ναπολέον Γ', εἰς οὐ τὴν πολιτικὴν περίνοιαν ἀπέδωκε πᾶσα αὕτη ἡ ἐπιτυχία, παρέστη ἐν ἀπάσῃ τῇ ἀκμῇ καὶ τῇ πολιτικῇ δυνάμει αὐτοῦ ὡς κλειδοῦχος τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς καὶ διαιτητῆς ἐν ταῖς μεταξὺ κρατῶν καὶ ἡγεµόνων ἔρισι, πληρώσας οὕτω ἐν μέρει τὴν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Νικολάου κενωθεῖσαν ἐν τοῖς συμβουλείοις τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων θέσιν. Ἡ ἀτομικὴ καὶ ἡ οἰκογενειακὴ, ἐνταυτῷ δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ εὐτυχία ἐφθασεν εἰς τὸ πλήρωμα αὐτῆς ὅποτε ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς συνοµολογήσεως τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων ἐγεννήθη (4/16 Μαρτίου 1856) αὐτῷ υἱὸς (Δουδοβίκος Ναπολέον) προσωρισµένος, ὡς ἐφαίνεται, νὰ ἀσφαλίσῃ τὸ μέλλον τῆς δυναστείας. Ἡ μετὰ τῆς Ἀγγλίας διαρκὲς καλὴ συνεννόησις, ἡ δεξιὰ καὶ ὑπὸ τῆς φράξ τῶν πραγμάτων βοηθουµένη πολιτικὴ αὐτοῦ πρὸς τὰς ἄλλας Δυνάμεις, καὶ ἰδίως πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, ἡσφάλιζον αὐτῷ πολιτικὴν ὑπεροχὴν ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ δὲ μάταιος, φιλόκαινος καὶ καινοδόξος, ὁ τὰς προσωπικὰς ἐπιτυχίας λατρεύων Γαλλικὸς λαός, καὶ ἰδίως ὁ τῶν Παρισίων, ἐν τῇ μέθῃ τοῦ ἐθνικοῦ ἐγωισμοῦ καὶ τῆς φιλοδοξίας ἐβλεπεν ἐν τῷ νέῳ αὐτοκράτορι τὸν ἄξιον διάδοχον τοῦ Ναπολέοντος Α' τὸν ἀποδόντα τῇ Γαλλίᾳ τὴν στρατιωτικὴν δόξαν καὶ τὸ πολιτικὸν μεγαλεῖον καὶ τὰ πρωτεῖα ἐν Εὐρώπῃ. Συνωµοσίαι καὶ τινε ἀπόπειρα φόνου κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἠϋξήσαν τὰς πρὸς αὐτὸν συμπαθείας. Ἡ δὲ ἐσωτερικὴ εἰρήνη, ἡ ἀσφάλεια τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς δημοσίας τάξεως, ἦν διὰ σιδηρᾶς χειρὸς ἡσφάλιζε τῷ ἀγρότι καὶ τῷ ἀστῷ ἐναντίον τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνατρεπτικῶν ῥοπῶν ὁ νέος δυνάστης, ἐτι δὲ ἡ ἐργασία καὶ διὰ τῆς ἐργασίας ὁ ἄρτος, ὃν εὕρισκον αἱ ἐργα-

τικάι τάξεις διὰ τῶν μεγάλων δημοσίων ἔργων, ἅπερ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπεχειρεῖ ἡ κυβέρνησις τοῦ Ναπολέοντος, ἰδίως ἐν Παρισίοις, εἰλκυνον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τὰς πολυπληθεστέρας τάξεις τῆς Γαλλικῆς κοινωνίας. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὁ στρατὸς καὶ τὸ ναυτικὸν προηγουντο πάντων τῶν ἄλλων ἐν τῇ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν σύστημα ἀφοσιώσει. Τὰ τοιαῦτα φρονήματα καὶ αἰσθήματα τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ ἐδηλώθησαν ἐμφανῶς ἐν ταῖς γενικαῖς ἐκλογαῖς τῆς νομοθετικῆς βουλῆς ταῖς ἐνεργηθείσαις τῷ 1857, ὅποτε ὀλίγιστοι, δακτύλῳ ἀριθμούμενοι, ἐξελέγησαν ἀντιπολιτευόμενοι, καὶ οὗτοι δημοκρατικοί, ἐν οἷς ἄξιοι λόγου ῥήτορες ἦσαν ὁ δικηγόρος καὶ ἀπὸ τοῦδε διαρκῶς βουλευτῆς φιλέλλην Ἰούλιος Φάβρος καὶ ὁ Αἰμίλιος Ὀλλιβιέ. Ἄλλ' ἡ φωνή, ἣν ὕψουν οὗτοι ἐν τῇ νομοθετικῇ βουλῇ ἐναντίον τῶν πράξεων τῆς κυβερνήσεως, ἐπνίγετο ὑπὸ τῶν διαρκῶν εὐφημιῶν καὶ ἀνευφημιῶν τῆς μεγάλης πλειονοψηφίας τῶν πιστῶν τῷ νέῳ συστήματι βουλευτῶν, αἵτινες εὗρισκον πιστὴν καὶ ζωηροτάτην ἡχὴ ἐν τῇ συναυλίᾳ τοῦ Γαλλικοῦ τύπου. Τοιαύτην δύναμιν κεκτημένος ἐν Γαλλίᾳ ὁ Ναπολέων Γ', χρώμενος δὲ τοιαύτῃ Γαλλίᾳ κραταίᾳ ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης δὲν ἠδύνατο, Ναπολέων μάλιστα καλούμενος, νὰ ἐπιδοθῇ ἀπλῶς εἰς ἔργα εἰρήνης καὶ ὑλικῆς προόδου καὶ εὐημερίας. Ἡ συνείδησις τῆς δυνάμεως καὶ ἡ μεγαλοπραγμοσύνη καὶ ἡ ἀνάγκη, ἣν ἡσθάνετο νὰ περιβάλλῃ διὰ νέας πάντοτε γοντείας πρὸ τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ὑπηγόρευον αὐτῷ νέους πολέμους καὶ νέας ἐπιχειρήσεις ἐν Εὐρώπῃ καὶ πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ ἐν τῇ Ἀμερικῇ, ἔτι δὲ καὶ ἐν ταῖς Σινικαῖς θαλάσσαις. Ἀλλὰ περὶ τούτων θέλομεν διαλῆθαι ὅπως οὖν ἐκτενῶς ἐν τοῖς περὶ Ἀγγλίας.

Ἡ Ἀγγλία. — Ἡ Ἀγγλία ἐπιτυχοῦσα ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἰδίως ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐξασθένησιν τῆς Ῥωσσίας, πρὸς ἣν κυρίως ἀπέβλεπεν, οὐχὶ ὅσα ἤθελεν, ἀλλ' ὅσα ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῆς μετὰ τῆς Γαλλίας συμμαχίας, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν εἰρηνικὴν αὐτῆς πολιτικὴν παρέχουσα εἰς τὸν κόσμον θέαμα κράτους μεγίστου, οὐχὶ στρατιωτικοῦ ἐκπλήσσοντος τὸν πολιτικὸν κόσμον διὰ παροδικοῦ μεγαλείου στρατιωτικῆς δόξης καὶ γοντείας πολιτικῆς, ἀλλὰ κράτους ναυτικοῦ παγκοσμίῳ, ἀνεξαντλήτου ἐν τοῖς χρηματικοῖς αὐτοῦ πόροις, ἀδαμάστου ἐν τῇ καρτερίᾳ αὐτοῦ πρὸς πολέμους ὑπερθαλασσίους, κράτους ἐκπροσωποῦντος εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν τὴν ἀνθρωπίνην ἐκπολιτιστικὴν ἐνέργειαν ἐν τῇ ἐμπορικῇ καὶ βιομηχανικῇ ἰδίως ἀναπτύξει. Ἡ

Ἀγγλία ἦτο, καθὼς εἶδομεν ἀλλαγῶν, ἡ πρώτη ἐν Εὐρώπῃ χώρα, ἥς τὸ ἔδαφος ἐστρώθη διὰ σιδηρῶν ὁδῶν τῷ 1830. Ἐκτοτε τὰ σιδηροδρομικὰ συμπλέγματα εἴτα διὰ καὶ αἱ τηλεγραφικαὶ γραμμαὶ ἐπληρώσαν μέχρι τοῦ 1856 τὴν ἐπιφάνειαν τῆς χώρας διὰ πολυπλόκων δικτύων, καὶ ἀφοῦ διὰ τὸ μέγα νησιωτικὸν κράτος συνδεθῇ ἀπὸ τοῦ 1851 πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον δ' ὑποβρυχίου τηλεγραφικῆς γραμμῆς, ἐπέτυχε μετ' ὀλίγα ἔτη νὰ συνδεθῇ δι' ὁμοίας γραμμῆς πρὸς τὴν Ἀμερικὴν (1). Τὴν εἰκόνα τῆς ταχείας, ἅμα διὰ καὶ τεραστίας ταύτης ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας παρίστησιν ἡμῖν ἡ σύγκρισις τῆς ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς κινήσεως τοῦ ἔτους 1856 πρὸς τὴν πρὸ 60 περίπου ἔτων. Ἡ Ἀγγλία, ἡ τῷ 1781 ἐν τοῖς βιομηχανικοῖς αὐτῆς καταστάμασι μόλις ἐξεργαζομένη βάμβακα ἀκατέργαστον 10 ἑκατομμυρίων λιτρῶν, τῷ 1856 ἐξεργάζετο βάμβακα τοιοῦτον λιτρῶν 914 ἑκατομμυρίων. Κατὰ τὸ 1856 ἡ Ἀγγλία ἐκέκτητο 2,210 μεγάλα νηματοργικὰ καὶ ὑφαντουργικὰ καταστήματα μετὰ ἀτμομηχανῶν, ὧν ἡ λειτουργία ἀντικαθίστα ἔργασίαν 91 ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. Ἀγοράζουσα δ' ἐξωθεν βάμβακα 25 ἑκατομμυρίων λ. στερλινῶν ἐπώλει εἰς τὰ ἔξω βαμβακερὰ ὑφάσματα 35+40 ἑκατομμ. λιρ. στερλιν. Ἐν ἐνὶ δὲ μόνῳ ἔτει (1854) ἐξήχθη ἐξ Ἀγγλίας ποσότης γαιανθράκων 60 δισεκατομμ. χιλιογράμ. Εἰκόνα τοῦ μεγαλείου τῆς

(1) Τοῦ τηλεγράφου ἡ χρῆσις μετὰ τὰς ἀπὸ τοῦ 1837-1845 ἀρξαμένης ἀτελεῖς ἐφαρμογὰς ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν τῇ Β. Ἀμερικῇ ἤρξατο νὰ γίνηται κοινὴ ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ τοῦ 1848. Τὸ πρῶτον ὑποβρύχιον τηλεγραφικὸν σύρμα ἐτίθη μετὰξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας (μεταξὺ Δόδερ καὶ Καλαί) τῷ 1851, μετ' ὀλίγα δὲ ἔτη ὑποβρύχιοι τηλεγραφικαὶ γραμμαὶ συνδέον πολλὰς νήσους καὶ παραλίους χώρας τῆς δυτικῆς Μεσογείου. Ἡ πρώτη ἀπόπειρα τῆς διὰ τηλεγράφου συνδέσεως τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς (Ἰρλανδίας καὶ Νέας Φουνδλανδίας) γενομένη τῷ 1858 ἀπέτυχε. Ἀπέτυχον δὲ καὶ ἄλλαι ἀπόπειραι μέχρι τοῦ 1866 ὅποτε ὁ μέγας «Ἀνατολικὸς» ἢ «Λεβιάθαν» κατάρθρωσε νὰ συνδέσῃ ὀριστικῶς τὴν Ἀγγλίαν πρὸς τὴν Ἀμερικὴν. Αὐτὸς ὁ «μέγας Ἀνατολικὸς» (The great Eastern) ἦτο εἰκὼν ἀληθοῦς καὶ σύμβολον τῆς μέχρι πολυτελείας χωροῦσης μεγαλουργοῦ Ἀγγλικῆς ἐπιχειρηματικότητος. Εἶχε μήκος 700 π. καὶ πλάτος 120 π. καὶ χωρητικότητά ἐπαρκοῦσαν διὰ 10 χιλιάδας ἐπιβάτας. Τὸ τέρας τοῦτο τῆς ναυτικῆς τέχνης τὸ κατὰ τὴν καθέλευσιν καὶ βάπτισιν αὐτοῦ λαβὼν τὸ ὄνομα *Λεβιᾶθαν* μόλις τρία ἔτη μετὰ τὴν καθέλευσιν ταύτην ἐκινήθη ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐξετέλεσε τὸν πρῶτον μέχρι Νέας Ὑόρκης πλοῦν. Πολὺ πρότερον ἡ Ἀγγλία ἐτελειοποίησε τὴν ἀτμοπλοῖαν διὰ τῆς ἐφευρέσεως (1839) τῶν ἐλικοκινήτων ἀτμοπλοίων, ἔτι δὲ καὶ ἐν τῇ πυροβολικῇ εἰσήγαγε μεγάλας βελτιώσεις διὰ τῶν περιφήμων πυροβόλων Ἀρμστοργκ, τὰ ὅποια ἐθεωρήθησαν ἀνώτερα τῶν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος ἐν τῇ Κριμαϊκῇ καὶ ὕστερον ἐν τῇ Ἰταλικῇ πολέμῳ χρησιμοποιηθέντων αὐλακωτῶν πυροβόλων.

ἀνθρωπίνης δυνάμεως καὶ ἐνεργητικότητος παρίστα καὶ τὸ Λονδίνον τὸ ἀριθμοῦν τῷ 1856 2 $\frac{1}{2}$ - 3 ἑκατ. κατοίκων καὶ ἀποτελοῦν ὑπὸ τὸν βόρειον, ψυχρὸν, νεφελώδη ὑπὸ ὀμίχλης τὸ πλεῖστον καλυπτόμενον οὐρανὸν κέντρον τῆς παγκοσμίου συγκοινωνίας δεχόμενον ἐκ πάσης γῆς τὰ πάντα καὶ εἰς πᾶσαν γῆν ἐκπέμπον τὰ παντοειδῆ προϊόντα τῆς βιομηχανίας αὐτοῦ. Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐσωτερικὴ δύνამις τοῦ μεγάλου παγκοσμίου κράτους τῆς Ἀγγλίας μετὰ τὸ τέλος τοῦ μεγάλου ἀνατολικοῦ πολέμου.

Ὅπως ἐν Γαλλίᾳ ὁ Ναπολέων διὰ τῆς εὐτυχοῦς περατώσεως τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ἐστερέωσε τὴν ἑαυτοῦ ἀρχὴν αὐξήσας τὴν δημοτικότητα καὶ τὴν γοητείαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, οὕτω ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Πάλμερστον μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἐκείνου, τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἐγένετο αἰτιώτατος, ἐθεωρήθη ὁ πρῶτος καὶ μέγιστος τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἀγγλίας. Καίτοι δὲ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κέρδη δὲν ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὰς μεγάλας προσδοκίας, ἃς ἡ Ἀγγλικὴ πολιτικὴ μεγαλαυχία ἔτρεφε παρὰ τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ τοῦ ἔθνους, οὐχ ἦττον ἡ δημοτικότης τοῦ Παλμερστωνος ἠυξήθη τοσοῦτον, ὥστε αἱ ἐκλογαὶ αἱ γενόμεναι τῷ 1857 διὰ τὴν βουλὴν τῶν κοινοτήτων μεγίστην ἔδωκαν πλειονοψηφίαν εἰς τὸ κόμμα, οὗ πρῶτατος ὁ Πάλμερστον καὶ ἠύξησαν τὴν πολιτικὴν δύναμιν τοῦ ἀνδρός ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ κύρος ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' ἡ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ ἐπομένου ἔτους γενομένη ἐν Παρισίοις κατὰ τοῦ Ναπολέοντος ἀπόπειρα φόνου ὑπὸ τοῦ Ὁρσίνη (περὶ ἧς διὰ μακρῶν γενήσεται λόγος ἐν τοῖς περὶ Ἰταλίας) ἐπήνεγκε τὴν πτώσιν τοῦ ὑπουργείου Παλμερστωνος. Τὸ Ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον κατηγορηθὲν σφόδρα ἐν Γαλλίᾳ, ἰδίως ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ κόμματος, ὡς παρέχον ἄσυλον εἰς τοὺς βασιλοκτόνους καὶ εἰς πάντας τοὺς πολιτικούς συνωμότας καὶ κακούργους ἠναγκάσθη νὰ υποβάλῃ νομοσχέδιον εἰς τὸ κοινοβούλιον κατὰ τῶν πολιτικῶν συνωμοσιῶν. Ἀλλὰ τὸ νομοσχέδιον τοῦτο ὡς περιορίζον τὸ δικαίωμα τοῦ ἀσύλου ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐπαναφέρειν τρόπον τινὰ τὸν κατὰ τῶν ξένων νόμον (ἰδ. σελ. 478) τὸν καταλυθέντα τῷ 1827 ἐξήγειρε μεγάλην ἀγανάκτησιν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ καὶ ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ἐπήνεγκε τὴν πτώσιν τοῦ ὑπουργείου Παλμερστωνος καὶ τὴν εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐπάνοδον τῶν Τόρεων ὑπὸ τὸν κόμητα Δέρβυν (8/20 Φεβρουαρίου). Ἀλλὰ καὶ νῦν οἱ Τόρεις δὲν διετήρησαν ἐπὶ πολὺ τὴν ἐξουσίαν. Συνασπισμὸς τῶν φιλελευθέρων

ρων κομμάτων πάντων διενεργηθεῖς ὑπὸ τοῦ Παλμερστῶνος ἐπανήγαγε πάλιν τοῦτον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῷ 1859 (5/17 Ἰουνίου) ἦν καὶ διέτηρσε τὸ Οὐιγικὸν κόμμα καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παλμερστῶνος (6/18 Ὀκτωβρ. 1865) μέχρι τοῦ 1866. Γεγονότα σπουδαῖα ἐν τῇ Ἀγγλικῇ ἱστορίᾳ ἐπὶ τῆς δευτέρας ταύτης πρωθυπουργίας τοῦ Παλμερστῶνος εἶναι ἡ Ἀγγλικὴ στρατεία κατὰ τῆς Κίνας καὶ κατὰ τοῦ Μεξικοῦ (ἴδ. κατωτέρω), ὁ θάνατος τοῦ Πρίγκιπος Συζύγου Ἀλβέρτου (2/14 Δεκεμβρίου 1861), ἡ δὲ Ἀγγλικῶν ἐνεργειῶν ἐν Ἑλλάδι ἐκραγεῖσα ἐπανάστασις τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ ἔξωσις τοῦ Ὁθωνος (1862) καὶ ἡ κατὰ τὸ 1864 γενομένη μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνωσις τῆς Ἐπτανήσου. Ἀλλὰ πολὺ σπουδαιότερον τῶν γεγονότων τούτων τῆς δευτέρας πρωθυπουργίας τοῦ Παλμερστῶνος εἶναι ὁ κατὰ τὴν πρώτην πρωθυπουργίαν αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῆς ἐκλογικῆς ἐπιτυχίας τοῦ 1857 δεινῶς τάρáξας τὴν Ἀγγλικὴν κυβέρνησιν καὶ τὸ Ἀγγλικὸν κράτος μέγας καὶ σοβαρὸς κίνδυνος ὁ ἀπειλήσας τὸ ἐν Ἀσίᾳ κράτος τῆς Ἀγγλίας δι' ἀπωλείας τῆς μεγίστης τῶν Ἀγγλικῶν ἀποικιῶν. Ὁ κίνδυνος οὗτος ἦτο Ἰνδικὴ ἐπανάστασις τῶν ἐτῶν 1857.

Ἡ Ἰνδικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1857-1859. — Τὸ μέγα ἀποικιακὸν ἐν Ἰνδίαῖς Ἀγγλικὸν κράτος τὸ περιλαμβάνον τῷ 1815 μὲν 120 τῷ 1856 δὲ 180 ἑκατομμύρια ὑπηκόων, ὧν ἡ μεγίστη πλειονότης ἀποτελεῖτο ἐξ Ἰθαγενῶν Βραχμανιστῶν καὶ Μωαμεθανῶν, καὶ κυβερνώμενον ὑπὸ μιᾶς ἐταιρίας ἐμπορικῆς, μόνον δὲ ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς καὶ οἰκονομικοῖς ζητήμασιν ὑποκείμενον εἰς τὴν ἐπιτήρησιν τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 455-456), περιεῖχεν ἐν αὐτῷ στοιχεῖα ἀνωμαλίου καὶ ἐκρύβου πολιτικῆς καταστάσεως ταχέως δυναμένης νὰ ἐπιφέρει μεγάλας ταραχὰς καὶ καταστροφάς. Ὁ στρατὸς ὁ φρουρῶν τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ κράτει συνέκειτο ἐκ 250 χιλιάδων ἀνδρῶν, ὧν 30 χιλιάδες μόνον ἦσαν Ἀγγλοὶ, οἱ δὲ λοιποὶ φανατικοὶ Μωαμεθανοὶ καὶ δεισιδαίμονες Βραχμανισταί, ἐν οἷς τὸ βαθύ θρησκευτικὸν πνεῦμα καὶ τὸ ἰσχυρὸν θρησκευτικὸν συναίσθημα ἦσαν μέγιστα κωλύματα πρὸς στρατιωτικὴν ἀγωγὴν καὶ πειθαρχίαν αὐστηράν καὶ πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς στρατιωτικῆς πίστεως πρὸς τὸ Ἀγγλικὸν κράτος. Τοιοῦτου δ' ὑπάρχοντος αἰτίου ἰσχυροῦ καθιστῶντος τοὺς Ἰνδοὺς ἠθικῶς ξένους καὶ ἀλλοτρίους πρὸς τὸ κράτος τῆς Ἀγγλίας, ἀπλῆ τις ἀφορμὴ ἀπτομένη τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἠδύνατο νὰ ἐξεγείρῃ μεγάλας ταραχὰς. Τοιοῦ-

Ὁ Πρίγκιψ Σύζυγος Ἀλβέρτος τοῦ Κοβούργου

τόν τι ἐγένετο τῷ 1857 ὅποτε γενικοῦ διοικητοῦ ἐν ταῖς Ἰνδίαις ὄντος τοῦ Καρόλου Ἰωάννου Κάννιγκ, υἱοῦ τοῦ περιφήμου Γεωργίου Κάννιγκ, διανεμήθησαν τοῖς στρατιώταις φυσίγγια ὧν αἱ σφαῖραι ἦσαν ἀλειμμέναι δι' ἀλείμματος βοείου καὶ χοίρειου. Οἱ τε Βραχμανισταὶ στρατιῶται, παρ' οἷς ὁ βουὸς ἦτο ζῶον ἱερὸν καὶ ἄθικτον, καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ οἱ ἀποστρεφόμενοι διὰ θρησκευτικούς λόγους τὸ χοίρειον ἐσκανδαλίσθησαν ἐν τῇ θρησκευτικῇ αὐτῶν συνειδήσει. Ἰνδοὶ δέ τινες στρατιῶται ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Δελχὶ ἀρνηθέντες νὰ δεχθῶσι τὰ διανεμόμενα αὐτοῖς φυσίγγια καὶ διὰ τοῦτο φυλακισθέντες ὑπὸ τῶν Ἀγγλικῶν ἀρχῶν ἡλευθερώθησαν βιαίως ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν συστρατιωτῶν, οἵτινες κατέσφαξαν τοὺς Ἀγγλοὺς ἀξιωματικούς αὐτῶν σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις (κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1857). Ἡ ἐπανάστασις μετεδόθη ταχέως ἐν Δελχί, ἐνθα οἱ ἐπαναστάται ἐγένοντο κύριοι τῶν στρατιωτικῶν ἀποθηκῶν, μεγάλου ἀριθμοῦ πυροβόλων καὶ ἑκατομμυρίων λιρῶν στερλινῶν καὶ κατέσφαξαν οὐ μόνον τοὺς Ἀγγλοὺς, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἐν Δελχί Εὐρωπαίους. Δεινὰς καὶ φρικώδεις διαστάσεις ἔλαβεν ἡ ἐπανάστασις ἐν ταῖς βορειοδυτικοῖς διαμερίσμασιν, ιδίως ἐν τῇ περὶ τὴν Γάγγην πόλει Κάουνπουρ, ἀφότου ἐνεφανίσθη ἐνταῦθα ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐπανάστασεως ὁ ἐκ τῆς πολέμικῆς φυλῆς τῶν Μαράττων (οἵτινες μόλις τῷ 1818 εἶχον ὑποταγῇ τῷ Ἀγγλικῷ κράτει) Μωαμεθανὸς Ἰνδὸς Νάνα Σαχίπ, ὅστις μόνον ἐν Κάουνπουρ ἐσφαξεν ὠμότατα χιλίους περίπου Ἀγγλοὺς σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις, ἐν οἷς καὶ 1 στρατηγόν, 100 ἀξιωματικούς καὶ 210 στρατιώτας. Οἱ φανατικοὶ Μωαμεθανοὶ ἐπαναστάται ἐπὶ στιγμὴν ὠνειροπόλησαν τὴν ἀνάστασιν τοῦ κράτους τοῦ μεγάλου Μογγόλου ἦτοι τοῦ μεγάλου μωαμεθανικοῦ Ἰνδικοῦ κράτους, ὅπερ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15^{ου} μ. Χ. αἰῶνος εἶχεν ἰδρύσει ἐν Ἰνδίαις ὁ τοῦ Ταμερλάν δισέγγονος Βαβούρ, καὶ ὅπερ καλούμενον συνήθως κράτος τοῦ μεγάλου Μογγόλου ἢ Μογούλ (οὕτω δὲ ὠνομάζοντο καὶ οἱ ἡγεμόνες) ἐπὶ ἐνὸς τῶν ἐγγόνων τούτου, τοῦ Ἀκβαρ (1556-1605) εἶχε φθάσει εἰς τὴν ὑψίστην αὐτοῦ ἀκμὴν καὶ δύναμιν. Νῦν οἱ ἐπαναστάται τὸν ἐκ τοῦ γένους τοῦ μεγάλου Ἀκβαρ καὶ πρόφην αὐτοκράτορα ἢ μέγαν Μογούλ γενόμενον, τὸν τὸ 92 ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγοντα Ἀκβαρ, ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα. Εὐτυχῶς διὰ τοὺς Ἀγγλοὺς ἡ ἐπανάστασις δὲν διεδόθη παρὰ πάσαις ταῖς μωαμεθανικαῖς φυλαῖς. Πολλὰ τούτων, πλεῖστα δὲ τῶν Βραχμανιστῶν φυλαί, ἔμειναν πισταὶ εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς. Ἐξ ἄλ-

λου δὲ ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις βλέπουσα τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου ἔσπευσε νὰ πέμψῃ σημαντικωτάτας ἐξ Ἀγγλίας ἐπικουρίας, δι' ὧν ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἐν Ἰνδίας ἐξ Ἀγγλῶν συγκειμένου στρατοῦ ἀνῆλθεν εἰς 100 καὶ ἐπέκεινα χιλιάδας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τινὰ τάγματα Ἰνδικά, συγκείμενα ἀκριβῶς ἐκ τῶν πολεμικῶν λαῶν τῶν Ἰνδιῶν, πιστῶς ἐμάχοντο ὑπὸ τὰς Ἀγγλικὰς σημαίας, ἡ ἐπανάστασις δὲν ἔλαβε μεγίστην ἔκτασιν καὶ περιωρίσθη εἰς ὀλίγας σχετικῶς ἐπαρχίας. Τοῦτο δ' ἐπέτρεψε τῷ Ἀγγλῷ ἀρχιστρατήγῳ Κάμπελ καὶ τοῖς γενναίοις στρατηγοῖς Οὐΐλσωνι καὶ Χάβελοκ, οἵτινες ἀνέπτυξαν μεγίστην δραστηριότητα, νὰ ἐπενέγκωσι ταχέως καίρια κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως τραύματα. Τὸ Δελχί ἐκυριεύθη ἤδη κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1857. Καὶ διετηρήθη μὲν ἡ ἐπανάστασις ἐπὶ ὀλόκληρον τὸ ἐπόμενον ἔτος, ἀλλὰ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Ἀγγλοὶ ἤραντο πολλὰς νίκας ἐν μεγάλαις καὶ μικραῖς μάχαις καὶ κατέλαβον ἐξ ἐφόδου τὰ ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν κατεχόμενα φρούρια. Φοβερά νῦν ἦτο ἡ ἐνδίκησις τῶν Ἀγγλῶν κατὰ τῶν ἀνθισταμένων. Ὅσοι ἐκ τούτων συνελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν, ὑφίσταντο τὸν διὰ τυφεκισμοῦ ἢ τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸν διὰ κανονίου κατὰ τρόπον βαρβαρώτατον. Οἱ ἐπαναστάται ἠττώμενοι ἐν ταῖς μάχαις ἔφρουγον ζητοῦντες καταφύγιον πρὸς τὰς ὀρεινὰς χώρας. Ὁ Νάνα Σαχίπ διέφυγε τὴν ἀναμένουσαν αὐτὸν φοβερὰν τιμωρίαν, ἀλλ' ὁ σύντροφός του καὶ εἰς τῶν ἰκανωτάτων ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως Τάντια Τόπι ἐφρονεύθη δι' ἀνασκολοπισμοῦ (1). Ταῦτα ἐγένοντο πρὸ τῆς λήξεως τοῦ 1858. Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος κατεστράφησαν καὶ τὰ τῆδε καθεῖσε διατηρούμενα ἐπαναστατικά στίφη καὶ ἐπῆλθεν ἡ ὀριστικὴ εἰρήνευσις τῆς χώρας. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἀφοῦ μετὰ μεγάλης ὁμότητος κατέστειλε τὴν ἐπανάστασιν, μετὰ τὴν νίκην κατέστη ἡπιωτέρα καὶ ἐπελάβετο νῦν μεταρρυθμίσεων τινων ἐν τῇ διοικήσει τοῦ Ἰνδικοῦ κράτους πρὸς πρόληψιν ὁμοίων ἐν τῷ μέλλοντι ταραχῶν. Ὁ γενικὸς διοικητής, λόρδος Κάννινγκ, ὅστις καὶ διαρκούντος τοῦ πολέμου ἠγωνίζετο νὰ καταβάλλῃ τὴν ἐπανάστασιν διὰ μετριοπαθοῦς καὶ ἐπιεικοῦς διαγωγῆς καὶ πλείστον διὰ τῆς διαγωγῆς ταύτης συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχεῖαν καταστολὴν αὐτῆς, ἡμέιβθη νῦν προαχθεὶς εἰς τὸν βαθμὸν κόμητος καὶ ἔλαβε τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν τοῦ «ἀντιβασιλέως τῆς Ἰνδικῆς»

(1) Ὁ γηραιὸς μέγας Μογούλ συλληφθεὶς ἤχθη εἰς Καλκούτταν, ἔνθα δικασθεὶς καὶ καταδικασθεὶς ἐξωρίσθη εἰς μικράν τινα νῆσον, ὅπου μετ' ὀλίγον ἀπέβισε.

(οὕτω δ' ἔκτοτε ὀνομάζονται πάντες οἱ γενικοὶ διοικηταί, οὓς πέμ-
πει πάντοτε ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις). Ἀλλ' ἡ προσωνομία τοῦ ἀντι-
βασιλέως συνεδέετο καὶ μετὰ γενικωτέρων μεταβολῶν ἐν τῷ συστή-
ματι τῆς διοικήσεως. Διὰ νόμου ψηφισθέντος (Indiabil) τῷ 1858
ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου κατηργήθησαν τὰ προνόμια τῆς «Ἐ-
ταιρίας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν» καὶ ἡ διοίκησις τῆς μεγάλης ἀποι-
κίας περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ἄμεσον δικαιοδοσίαν τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνή-
σεως, ἰδρῦθη δὲ ἐν τῇ κυβερνήσει καὶ ἰδιαίτερον ὑπουργεῖον τῶν Ἰν-
διῶν. Καὶ νῦν ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας κατέστη ἄμεσος ἡγεμονὶς
τοῦ Ἰνδικοῦ κράτους. Τὸ νέον σύνταγμα τοῦτο ἐκηρύχθη ἐν Ἰνδικῇ τῇ
20/1 Νοεμβρίου 1858, μετὰ τῆς Ἰνδικῆς δὲ ἠνώθησαν νῦν διοικη-
τικῶς αἱ τέως μόναι ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς βασιλεί-
σης ἐξαρτῶμεναι Βιρμανικαὶ ἐπαρχίαι, ἡ νῆσος Κεϋλάνη, ἡ χερσό-
νησος τῆς Μαλάκκας, ἡ Πινάγγη καὶ ἡ Σιγγαπόρη. Οὕτω ἐληξεν
ἡ Ἰνδικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1857-1858.

18. Ἡ κατὰ τῆς Κίνας

Ἀγγλογαλλικὴ στρατεία (1857-1861).

Ἡ ἱστορία τῆς Κίνας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 10' αἰῶνος
μέχρι τοῦ ἔτους 1857. — Ἀλλ' ἡ μεγάλη Ἰνδικὴ ἐπανάστασις
δὲν ἐκώλυσε τὴν Ἀγγλίαν νὰ διεξαγάγῃ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον,
καθ' ὃν ἐπολέμει ἐναντίον τῆς Ἰνδικῆς ἐπαναστάσεως, πόλεμον μέγαν
ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς τῶν Ἀσιατικῶν θαλασσῶν ἐναντίον τοῦ μεγάλου
Οὐρανίου κράτους. Ἀλλ' ὁ πόλεμος ὁ ἀρξάμενος τῷ 1857 καὶ περα-
τωθεὶς τῷ 1861 συνδρομῇ καὶ τῆς Γαλλίας συνεδέετο μετὰ προγενε-
στέρων Ἀγγλοσινικῶν διενέξεων, ἡ σύντομος ἀφήγησις τῶν ὁποίων
ὑποχρεοῖ ἡμᾶς νὰ ἱστορήσωμέν τινα περὶ τῆς Κίνας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς
τοῦ αἰῶνος τούτου. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 10' αἰῶνος ἐβασίλευεν ἐν Κίνα
ὁ αὐτοκράτωρ Κιακούγκ καταγόμενος ἐκ τῆς Μαντσουρικῆς ἐκείνης ду-
ναστείας, ἥτις κατὰ τὸν 12' αἰῶνα καταλύσασα τὴν ἐγχώριον δυνα-
στείαν τῶν Μιγκ εἶχεν ἰδρῦσαι ἐν Κίνα τὸ κράτος τῶν μέχρι σήμερον

ἔτι ἐν τῇ Σινικῇ ἀρχόντων Μαντσούρων(1). Καθ' ὃν χρόνον ἐβασίλευεν ἐν Κίνῃ ὁ Κιακούγκ, μόνοι ἐκ τῶν Εὐρωπαίων μετὰ τοῦ Σινικοῦ κράτους ἐμπορευόμενοι ἢ μᾶλλον μόνοι, εἰς οὓς ἐπετρέπετο ἡ ἐμπορία αὕτη, ἦσαν οἱ Πορτογάλλοι καὶ οἱ Ὀλλανδοί, ἰδρύσαντες ὁμοῦ μικρὰν ἐμπορικὴν ἀποικίαν ἐν τῇ πόλει Μακκό. Καὶ ἦλθε μὲν τῷ 1816 εἰς Κίναν ὁ λόρδος Ἀμχερεστ ὡς πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας, ἵνα συνάψῃ σχέσεις μεταξύ τῆς Ἀγγλικῆς καὶ τῆς Σινικῆς αὐλῆς, ἀλλὰ μὴ στέρξας νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν ἀπαραίτητον ἐθιμοτυπίαν τοῦ «Κοτοῦμ» (τοῦ νὰ προσψάσῃ δηλονότι ἐννεάκις τὸ μέτωπον ἐπὶ τοῦ ὑποποδίου τοῦ θρόνου τοῦ αὐτοκράτορος) κατὰ τὴν πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐμφάνισιν ἀπῆλθεν ἄπρακτος. Ἀλλὰ τὰ πράγματα μετεβλήθησαν μετ' ὀλίγον ἐν τῷ Σινικῷ κράτει ὅποτε ἀποθανόντος (1820) τοῦ Κιακούγκ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ «Οὐρανίου κράτους» ὁ τούτου υἱὸς Ταο-Κουάγκ. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ἀγαθὸς ὢν καὶ ἡπιος καὶ ἀξιόχατος τὸ ἦθος, φίλος δὲ τῆς προόδου ἐπέτρεψε τοῖς ξένοις ἐλευθέραν εἰς τὸ κράτος εἴσοδον· τοῦτο δ' ἐπωφελοῦμενοι μετέβησαν εἰς τὴν Κίναν πλῆθος Εὐρωπαίων, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ ἱεραπόστολοι. Οὗτοι εἰργάζοντο ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ εὐρυτάτῃ ἐκείνῃ ὑπὸ Κομφουκιστῶν καὶ Βουδδιστῶν οἰκουμένη αὐτοκρατορίᾳ. Ἀλλ' οἱ πλείονες τῶν μεταβαινόντων εἰς Κίναν Εὐρωπαίων ἀπέβλεπον εἰς ἐμπορικοὺς σκοποὺς, τοιοῦτοι δ' ἦσαν μάλιστα οἱ Ἀγγλοὶ τῆς Ἰνδικῆς. Σημαντικωτάτην ἐμπορίαν τότε ἀπετελεῖ διὰ τὴν Κίναν ἐξαγωγῆς μὲν τὸ τέιον, εἰσαγωγῆς δὲ τὸ ἐν Ἰνδίαις ἄριστα καλλιεργούμενον ὄπιον. Μεθ' ὅλας δὲ τὰς ἀπαγορευτικὰς διατάξεις τῆς Σινικῆς κυβερνήσεως ἐναντίον τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ δηλητηριώδους τούτου φυτοῦ, τοῦ τοσοῦτον παραλύοντος καὶ φυσικῶς καὶ πνευματικῶς τὸν ἄνθρωπον, μεγάλη διεξήγετο λαθρεμπορία εὐρυτάτας λαμβάνουσα ὁσημέραι διαστάσεις. Ἡ δὲ ὑπὸ ἐμπόρων (ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑταιρείας δηλονότι τῶν Ἰνδιῶν) διευθυνομένη Ἀγγλικὴ κυβερνήσις τῆς Ἰνδικῆς, ἡ τοσαύτην ὠφέλειαν διὰ τὸν ἰδιωτικὸν καὶ τὸν δημόσιον πλοῦτον τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους βλέπουσα ἐν τῇ αἰσχυρᾷ ἐκείνῃ ἐμπορίᾳ, δὲν εἰδίστασε νὰ πέμψῃ τῷ 1834 εἰς τὸν μέγαν Σινικὸν λιμένα τῆς Καντῶνος τὸν λόρδον Νάπιερ ὡς ἐπίτροπον αὐτῆς,

(1) Οἱ Μαντσούροι εἶναι φυλὴ Τογγουζικὴ (ἐκ τῆς εὐρείας Τουρανικῆς οἰκογενείας τῶν λαῶν) οἰκοῦσα ἐν ταῖς πρὸς Β. τοῦ Ἀμούρ ποταμοῦ χώραις, ὅπουθεν εἰσβαλοῦσα εἰς τὴν Κίναν ἱδρύσεν ἐνταῦθα (1644) τὴν νῦν ἄρχουσαν δυναστείαν τῶν Ταϊ-Τσιν.

ἵνα ἐπιτηρῇ τὰ κατὰ τὴν εἰς Κίναν εἰσαγωγὴν τοῦ ὀπίου. Ἡ θρασεία καὶ ἀναιδιστάτης αὐτῇ διαγωγῇ ἀπέναντι κυβερνήσεως, ἥτις το-
 τοῦτον αὐστηρῶς καὶ ἐπισήμως ἀπηγόρευσε τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ δη-
 λητηριώδους φυτοῦ, καὶ ἡ ἀναίσχυντος κατάρχησις τῆς οἰκιοιθελοῦς
 ὑπὸ τοῦ μεγαθύμου αὐτοκράτορος παραχωρηθείσης ἐμπορικῆς ἐλευθε-
 ρίας ὑπεχρέωσε τὰς Σινικὰς ἀρχὰς τῆς Καντώνης νὰ δηλώσωσι τῷ
 ἀπεσταλμένῳ τῆς *Ἑταιρείας*, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιτρέψωσιν αὐτῷ
 τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἔργου, χάριν τοῦ ὀπίου εἶχεν ἔλθει. Ἐπειδὴ δὲ
 οὗτος ἤρνηθη ν' ἀπέλθῃ, ἀπέκλεισαν αὐτὸν αἱ Σινικαὶ ἀρχαὶ ἐν τῇ
 κατοικίᾳ του, ἵνα διὰ τῆς πείνης ὑποχρεώσωσιν αὐτὸν ν' ἀπέλθῃ. Ἀγ-
 γλικὰ πλοῖα ἤλθον νῦν εἰς βοήθειαν τοῦ Νάπιερ καὶ ἀντήλλαξαν κα-
 νονιοβολισμοὺς τινὰς πρὸς τὰ Σινικὰ φρούρια, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέ-
 σματος σπουδαίου, καὶ ὁ Νάπιερ ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ εἰς Μακάο,
 ἔνθα μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν. Ἀλλ' ἡ *Ἑταιρεία*, ἐπιμένουσα νῦν ἰσχυ-
 ρότερον εἰς τὰ σχέδια καὶ εἰς τὰς ἀξιώσεις αὐτῆς, ἐπεμψεν ὡς διάδο-
 χον τοῦ Νάπιερ τὸν πλοίαρχον Ἑλλιστ μετὰ ναυτικῆς δυνάμεως, ἵνα
 ἐπιτηρῇ καὶ προστατεύῃ τὴν εἰς Κίναν εἰσαγωγὴν τοῦ ὀπίου. Ἡ νέα
 αὕτη θρασεία διαγωγὴ τῆς *Ἑταιρείας* ἦτο ἀντικρὺς ὕβρις πρὸς τὸν
 αὐτοκράτορα τῆς Κίνας, τοῦ ὀπίου δὲν παρεβιάζετο μόνον τὸ δι-
 καιον καὶ τὸ κύρος ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ, ἀλλὰ προσεβιάζετο καὶ τὸ
 προσωπικὸν αἶσθημα. Ἡ χρῆσις τοῦ ὀπίου ὀλεθριῶς ἐπιδρα ἐπὶ τὴν
 πνευματικὴν καὶ φυσικὴν κατάστασιν τοῦ Σινικοῦ λαοῦ, αὐξάνον τε-
 ραστιῶς τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν παραλυσίαν, ἰδίως δ' ἐν τῷ
 στρατῷ ἐπέτεινε τὴν θνησιμότητα. Αὐτὸς ὁ ἀγαπητὸς τοῦ αὐτοκρά-
 τορος πρεσβύτατος υἱὸς καὶ ἐπίδοξος διάδοχος, νέος διακρινόμενος
 ἐπὶ πολλοῖς φυσικοῖς καὶ πνευματικοῖς προτερήμασιν, ἀπέθανεν ἐν
 νεανικῇ ἡλικίᾳ θύμα γενόμενος τῆς χρήσεως τοῦ ὀπίου. Ἀλλ' ἡ χρῆσις
 αὕτη εἶχε καταστῇ δυστυχῶς τοσοῦτον προσφιλῆς εἰς πολλοὺς ἐθε-
 λοκακοῦντας Σίνας, ἡ ζήτησις τοσοῦτον μεγάλη καὶ μεταξύ τῶν
 Μανδαρινῶν αὐτῶν, καὶ ἡ ἐμπορία τοσοῦτον ἐπικερδής, ὥστε αὐτοὶ
 οἱ τῶν τελωνείων ἀνώτεροι Σίνας ὑπάλληλοι, οἱ ἐντεταλμένοι νὰ κω-
 λύσωσιν αὐστηρῶς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἀπηγορευμένου φυτοῦ, συνέ-
 πραττον τοῖς λαθρεμπόροις καὶ διηυκόλυνον τὴν εἰσαγωγὴν, ἐκκενοῦν-
 τες πολλὰκις τὰ κατεσχρημένα κιβώτια ὀπίου καὶ μετὰ τὴν ὑφαίρεσιν
 τούτου πληροῦντες αὐτὰ διὰ λίθων. Ἀπέναντι τοῦ οὕτω καθ' ἐκά-
 στην αὐξανομένου κακοῦ ἀπεφάσισεν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ προβῇ εἰς αὐ-

στηρὰ μέτρα πέμφας εἰς Καντῶνα ὡς ἀντιβασιλεῖα τὸν δραστήριον Λίν (1839). Οὕτως ἔλαβεν ἀληθῶς δραστηριώτατα μέτρα κατὰ τῆς ἐνεργουμένης λαθρεμπορίας. Αὐτὸς ὁ Ἑλλιοτ συνελήφθη ἐν Καντῶνι καὶ ἐφυλακίσθη ἵνα παραδῶσῃ τὰ 20,283 κιβώτια τὰ εὑρισκόμενα ἐπὶ τῶν Ἀγγλικῶν πλοίων. Καὶ ἠναγκάσθη μὲν ὁ Ἑλλιοτ νὰ παραδῶσῃ τὰ ἀπαιτούμενα κιβώτια, ἅτινα (ὅσων δηλονότι δὲν κατῴρθωσαν οἱ διεφθαρμένοι ὑπάλληλοι νὰ ὑπεξαίρῃσιν τὸ περιεχόμενον ἢ νὰ ἀντικαταστήσωσιν αὐτὸ διὰ λίθων ἢ ἀσβέστου) ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Τότε ναῦται ἐκ τῶν Ἀγγλικῶν πλοίων ἐπυροβόλησαν κατὰ τῶν Σινικῶν πλοίων καὶ ἐφόνευσαν ἕνα ναύτην. Ἀλλ' ὁ Λίν, ὅστις εἶχε καὶ στόλον ὑπὸ τὴν διάθεσίν του ὑπὸ τὸν ναύαρχον Κουάγκ, διέταξε τοῦτον νὰ ἐκδιώξῃ τὰ Ἀγγλικά πλοία· ἀλλ' ἐν τῇ γενομένῃ συγκρούσει οἱ Σίναί ἡττήθησαν. Μετ' ὀλίγον δὲ ὁλόκληρος στόλος Ἀγγλικὸς ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἑλλιοτ, ἐξάδελφον τοῦ μνημονευθέντος πλοιάρχου, ἐφάνη πρὸ τοῦ Σινικοῦ λιμένος Ἀμού, ὁπόθεν ἀπετάθη ἀμέσως πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Τακουάγκ δι' ἐπιστολῆς, ἐν ᾗ διευτυπῶντο αἱ Ἀγγλικά ἀπαιτήσεις. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ Οὐρανίου κράτους δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ τοιαύτην θρασύτητα Ἀγγλικήν, καὶ ἡ ἐπιστολὴ δὲν ἐγένετο δεκτὴ. Ἀλλ' ὁ Ἑλλιοτ ἐσπευσεν ἀμέσως νὰ προβῇ εἰς ἐκδίκησιν πυροβολῶν κατὰ τῆς πόλεως Ἀμού καὶ πλείων τολμηρῶς πρὸς τὰ στόμια τοῦ Πεϊγῶ καὶ ἀπειλῶν ἐντεῦθεν τὸ Πεκίνον αὐτό. Νῦν ὁ αὐτοκράτωρ περιελθὼν εἰς στενοχωρίαν ἐπεμψε πρὸς τὸν ναύαρχον τὸν μανδαρῖνον Κίσχεν χάριν διαπραγματεύσεων, ἀνέκάλεσε δὲ ἀπὸ Καντῶνος τὸν μισητὸν τοῖς Ἀγγλοῖς Λίν. Ἀλλὰ διαρκουσῶν τῶν πρὸς τὸν Κίσχεν διαπραγματεύσεων δὲν ἔπαυσαν οἱ Ἀγγλοὶ τὰς ἐχθροπραξίας, ὁ δὲ τὸν Ἑλλιοτ ἐπιστρέψαντα εἰς τὰ ἴδια ἀναπληρῶν προσωρινῶς Γόου ἐξηκολούθει νὰ καταστρέφῃ διὰ τοῦ πυροβολικοῦ τῶν ἀτμοκινήτων αὐτοῦ πλοίων τὰ ἐν τοῖς παραλίοις Σινικὰ ὀχυρώματα προξενῶν μεγίστας ζημίας τοῖς Σίναϊς, ἐνῶ ὁ τούτων ναύαρχος Κουάγκ ἤγειρεν ἰσχυρὰ ὀχυρώματα παρὰ τὴν Καντῶνα, ἅτινα πάντα κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Ἀγγλων φονευθέντος ἥρωικῶς καὶ αὐτοῦ τοῦ Κουάγκ. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἐπήνεγκον τὴν ἀνάκλησιν καὶ τὴν τιμωρίαν τοῦ Λίν, ὡς μὴ κατορθώσαντος νὰ καταπαύσῃ τὸν πόλεμον, καὶ τὴν διακοπὴν τῶν πρὸς τοὺς Ἀγγλοὺς διαπραγματεύσεων, ἀπηγορευθείσης ἐνταυτῇ αὐστηρῶς πάσης ἐμπορικῆς πρὸς τούτους συναλλαγῆς. Τότε δὲ ὁ πλοιάρχος Ἑλ-

λιοι προχωρήσας μετὰ τινος πολεμικοῦ ἀτμοπλοίου μέχρι τῶν τειχῶν αὐτῶν τῆς Καντῶνος ἐκήρυξε τοῖς ἐν τῇ πόλει ὅτι οἱ Ἀγγλοὶ ἤξιουν πλήρη ἐλευθερίαν ἐμπορίας καὶ συγκοινωνίας πρὸς τὴν πόλιν. Μάτην οἱ κάτοικοι κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν ἵνα ἀποκρούσωσι τὰς ὑπερφιάλους ἀξιώσεις τοῦ Ἀγγλοῦ πλοιάρχου καὶ παρεσκευάσθησαν εἰς γενναίαν ἀμυναν ἐτοιμάσαντες πρὸς τοῖς ἄλλοις πολλὰ πυρπολικά διὰ νὰ ἐμπρήσωσι τὸν ἐν τῇ μεταξὺ ὑπὸ τὸν Γόου προσπλεύσαντα Ἀγγλικὸν στόλον τὸν συγκείμενον ἐξ ἱκανῶν πολεμικῶν ἀτμοπλοίων. Τὰ πυρπολικά ἀποκρουσθέντα ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν πρὸς τὰ τείχη τῆς πόλεως ἐκάησαν, κατέστρεψε δ' ὁ Ἀγγλικὸς στόλος πάντα τὰ περὶ τὴν πόλιν ὀχυρώματα καὶ τὰ Σινικὰ πλοῖα, κυριεύσας ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων καὶ ἐκ τῶν πλοίων 1200 κανόνια. Ἀλλ' ὅτε τέλος καὶ ἡ πόλις αὕτη προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ πυροβολικοῦ (12/24 Μαΐου), οἱ κάτοικοι ἐζήτησαν ἀναχωρῆν, ἥτις καὶ παρεχωρήθη (15/27 Μαΐου) ἐπὶ πληρωμῇ 6 ἑκατομμυρίων δολλαρίων ὡς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως. Τότε δ' ὁ στόλος ὁ Ἀγγλικὸς ἀπέπλευσεν ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Καντῶνος. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Ἑλλιοτ ἀνεκλήθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ὡς μὴ διεξαγαγὼν ἀρκούντως ἐρρωμένως τὸν κατὰ τῶν Σινῶν πόλεμον, ἐπέμφθη δὲ νῦν εἰς τὰς Σινικὰς θαλάσσας ὁ ναύαρχος Πάρκερ, ὁ μέλλων νὰ καταστῇ μετ' ὀλίγα ἔτη ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς θαλάσσαις ἥρως τοσούτων ἀδόξων κατορθωμάτων. Ὁ Πάρκερ εἶχεν ἐντολὴν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐχθροπραξίας μέχρις οἱ Σῖναι ἀποδεχθῶσιν ἀπάσας τὰς Ἀγγλικὰς ἀπαιτήσεις. Οὕτω δὲ ὁ Ἀγγλικὸς στόλος προσέβαλε πολλὰς πόλεις παραλίαις καὶ νήσους Σινικὰς, καὶ μάλιστα ἀφοῦ τὸ ἐπόμενον ἔτος (1842) ἐνισχυθεὶς διὰ ναυτικῆς ἐπικουρίας ὁ στόλος οὗτος ἀνέπλευσε κατὰ μῆκος τὸν ποταμὸν Σουκιάνγκ (Tschu-Kiang) καταστρέφων πάντα τὰ ἐπὶ τῶν ὄχθων αὐτοῦ ἱδρυμένα κτίρια, ναοὺς, καταστήματα, πόλεις, κώμας, τῶν Σινῶν γενναίως ἀμυνομένων ὑπὲρ τῶν ναῶν καὶ τῶν ἐστιῶν αὐτῶν, ἀλλ' ἡττωμένων ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῶν Ἀγγλικῶν πλοίων. Ἀλλ' ὅτε οἱ Ἀγγλοὶ ἠπειλήσαν νὰ καταστρέψωσι καὶ τὴν μεγάλην πόλιν Ναγκίγγην, τὴν δευτέραν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους, τότε ἡ Σινικὴ αὐλὴ ἐνέδωκε καὶ συνωμολογήθη οὕτω (17/29 Αὐγούστου 1842) συνθήκη ὑποχρεοῦσα τοὺς Σῖνας νὰ πληρώσωσι πολεμικὴν ἀποζημιώσιν 21 ἑκατομμ. δολλαρίων, νὰ ἀνοίξωσι πέντε λιμένας εἰς τὴν ἐμπορίαν πάντων τῶν ἐθνῶν, νὰ παραχωρήσωσι δὲ τοῖς Ἀγγλοῖς τὴν νῆσον Χόγ-

κογκ (ιδ. σελ. 161). Ἐκτοτε ἡ εἰρήνη διετηρήθη ἐν ταῖς Σινικαῖς θαλάσσαις ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη. Ἀλλ' ἐτέρου εἶδους πόλεμοι μετ' ὀλίγα ἔτη ἐπῆλθον ἐν τοῖς μεσογείοις τῆς Σινικῆς δόντες ἐμμέσως ἀφορμὴν βραδυτέρον εἰς τὴν ἀνανέωσιν τοῦ μετὰ τῆς Ἀγγλίας πολέμου.

Ἡ ἐπανάστασις τῶν Τάϊπιγκ. — Ὁ αὐτοκράτωρ Ταοκουάγκ ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 1850, ἀποθανόντα δ' αὐτὸν τὸ ἔτος τοῦτο διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Χιενφόγκ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου ἡ ἀνέκαθεν λεληθὼς ἢ φανερῶς ὑπάρχουσα, ἀλλ' ἐν τοῖς κατὰ τῶν Ἀγγλων πολέμοις αὐξηθεῖσα δυσἀρέσκεια τῶν Σινῶν ἐναντίον τῶν ἀρχόντων ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν Μαντσούρων καὶ τῆς Μαντσουρικῆς δυναστείας, ἐξεδηλώθη διὰ μεγάλῃς ἐπαναστάσεως, ἐθνικῆς ἅμα καὶ θρησκευτικῆς, λαβούσης τὸ ὄνομα ἀπὸ τῶν ὁπαδῶν τῆς ἐπαναστάσεως, τῶν Τάϊπιγκ. Ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ὁ ἐξ ἀφανοῦς Σινικῆς οἰκογενείας καταγόμενος (ἦτο υἱὸς πέννητος γεωργοῦ) προφῆτης Χούγκ-Σιού-Τσιουέν. Οὗτος ἐγεννήθη τῷ 1813 καὶ ἐκ παίδων ἠσχολεῖτο εἰς τὰ γράμματα. Ἀλλ' ἀποτυχὼν ἐν ταῖς ἐξετάσεσιν, ἃς ὑπέστη τῷ 1837 ἐν Καντῶνι, ἵνα κατὰ τὰ νενομισμένα λάβῃ τὸν βαθμὸν τοῦ Μανδαρίνου καὶ προαχθῇ εἰς τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα, καὶ βλέπων οὕτω τὸ σταδῖον τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ ὑπηρεσίας καὶ προαγωγῆς κλειόμενον αὐτῷ, ἐζήτησε νὰ ὑψωθῇ δι' ἄλλης ὁδοῦ. Καταληφθεὶς ὑπὸ προφητικῷ ἐνθουσιασμοῦ καὶ θεοπνευστίας ἐκήρυξεν ἑαυτὸν προφῆτην. Γινώσκων δὲ ἀμυδρῶς ἐκ τῶν σχέσεων, ἃς εἶχε μετ' Ἀγγλων ἐν Καντῶνι, τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἔδωκεν εἰς τὴν νέαν διδασκαλίαν, ἣν ὠνόμασεν «Ἑρμηνείαν τῆς Οὐρανίου θελήσεως», χροιάν χριστιανικὴν βαπτίσας ἑαυτὸν καὶ κηρύξας τὸν Χριστὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ πρεσβύτερον. Ἐκδούς δὲ τῇ 22/3 Ἀπριλίου τὸ βιβλίον τῆς «Ἑρμηνείας τῆς οὐρανίου θελήσεως» ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο ἡ ἐπέτειος τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου καὶ προσδιώρισεν αὐτὴν ὡς ἀρχὴν τῆς χρονολογίας αὐτοῦ (1). Συνδυάζων δὲ τὸ ἱερὸν σύμβολον τοῦ Χριστιανισμοῦ μετὰ τοῦ παρὰ Σίνας συμβόλου πάσης σοφίας, τῆς γραφίδος (τοῦ χρωστήρος δηλ., ἐξ οὗ ἡ μεγάλη ἐν Πεκίνῳ Ἀκαδημία τῶν σοφῶν ἐκλήθη «ἡ δᾶσος γραφίδων»), ὡς σύμβολον τῆς νέας θρησκείας θιέσπισε τὴν σταυροειδῆ γραφίδα. Ἡ ἡθικὴ διδασκαλία τοῦ Σίνου προφῆτου τοῦ ὀνομάσαντος ἑαυτὸν Τιέν-Τὲ (Οὐράνιον ἀρετὴν

(1) Ὁ Χριστὸς, κατὰ τὸν νέον προφῆτην, ἐγεννήθη κατὰ μῆνα Ὀκτωβρίου.

εἶτα δὲ Τιέν-βάγκ = υἱὸν Οὐρανοῦ, ὡς καλοῦνται οἱ αὐτοκράτορες τῆς Κίνας), οὐσα ἐν πολλοῖς ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἀποθλίπουσα εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως τοῦ λαοῦ, προσεῖλκυεν ἐντὸς σμικροῦ εἰς τὴν νέαν διδασκαλίαν μέγα πλῆθος ὁπαδῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Τιέν-Τέ παρίστατο οὐχὶ ἀπλῶς ὡς ἠθικός διδάσκαλος, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀναμορφωτὴς τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας καὶ ἡγεμὼν τοῦ Σινικοῦ λαοῦ, τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ κίνημα ταχέως προσέλαβε πολιτικὸν χαρακτῆρα καὶ ἡ σημαία τοῦ Τιέν-Τέ κατέστη σημαία ἐθνικὴ τῆς ἀληθοῦς Κίνας ἐναντίον τῶν κατακτητῶν Μαντσούρων. Πόλεμος νῦν ἐμφύλιος ἤρξατο ἐν τοῖς ἐνδόν τοῦ Οὐρανίου κράτους μεγάλας λαθὼν διαστάσεις. Πολλὰκις ἡ αὐλὴ τοῦ Πεκίνου ἠγγειλεν ὅτι ἡ ἐπανάστασις κατέβληθη ὀλοσχερῶς, καὶ ὁμως αὕτη προὐχῶρει καὶ διδίδετο διαρκῶς. Ὀλόκληροι φυλαὶ προσήλθον εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Τιέν-Τέ καὶ στίφη πολυαριθμῶν ἐνθουσιωδῶν στρατιωτῶν ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτοῦ. Τοσούτῃ δὲ μᾶλλον εὐχερῶς προὐχῶρει ἡ διδασκαλία καὶ κηρύσσεται τὸ κράτος τοῦ Τιέν-Τέ, ὅσον ὁ ὑπ' αὐτοῦ διεξαγόμενος πόλεμος ἐκηρύσσεται ὡς πόλεμος γινόμενος χάριν τῆς αἰωνίου εἰρήνης, ἧς ἐμελλε ν' ἀπολαύσῃ ὁ Σινικὸς λαὸς ἀπαλλασσόμενος ἅπαξ διὰ παντὸς τῆς ξένης κυριαρχίας· καὶ οἱ πολεμισταὶ αὐτοῦ ἐκαλοῦντο *Ταίπιγκ* ἥτοι ἄνδρες τῆς εἰρήνης (1). Ὁ Τιέν-Τέ ἐφειδετο μεγάλως τῶν Σινῶν στρατιωτῶν τῶν πολεμούντων ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ καὶ ἐν γένει μεγαθύμως καὶ γενναίως προσεφέρετο πρὸς τοὺς Σίνας, ἐνῷ κατὰ τῶν Μαντσούρων ἐκήρυσσε πόλεμον ἐξολοθρευσεως, κατεδίωκε δ' ἀπηνῶς καὶ τοὺς Βόνζους ἥτοι ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς Βουδδιστάς, τῶν ὁποίων ἡ θρησκεία κατηργεῖτο διὰ τῆς νέας διδασκαλίας τοῦ «νεωτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Χριστοῦ». Μία τῶν ἀξιωματικῶν ἀρχῶν τῆς διδασκαλίας ταύτης ἦτο καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὰ δικαιώματα τῆς γυναικός. Ἀπηνέστατα ἐτιμωρεῖτο ὑπὸ τοῦ Τιέν-Τέ πᾶς ὁ ἀτιμάζων γυναῖκα καὶ πᾶσα τοιαύτη πρᾶξις ἐκ μέρους τῶν στρατιωτῶν ἐν ταῖς ἀλισκομέναις πόλεσιν ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου, ἐκ γυναικῶν δὲ ἀπειλοῦντο καὶ ὀλόκληρα τάγματα στρατοῦ παρακολουθοῦντα πανταχοῦ τὸν στρατὸν τῆς πίστεως ἢ τῆς εἰρήνης μαχόμενα φανατικῶς ὑπὲρ

(1) Ἐκαλοῦντο δὲ καὶ «κομήται ἀδελφοί» ὡς φέροντες μακρὰν κόμην (κατὰ τὰ παραγγέλματα τοῦ Τιέν-Τέ) κατ' ἀντίθεσιν τῶν κρωδύλων τῶν Μαντσούρων· ἐκαλοῦντο δὲ καὶ «θίασος τῶν λατρευτῶν τοῦ Θεοῦ».

τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς νέας πίστεως. Πόσον δὲ μέγα βαθμηδὸν κατέστη τὸ πλῆθος τῶν στρατευομένων γυναικῶν δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι τῷ ἔτει 1853 ἐσχάτῃ στρατιωτικῇ μοῖρα γυναικῶν περιελάμβανε 13 χιλιάδας. Μεγάλῃς προστασίας ἀπῆλθον παρὰ τῷ Τιέν-Τέ καὶ οἱ πένητες καὶ ἄποροι, οἵτινες ἐν πάσῃ κυριευομένη πόλει συναγόμενοι ἐτοποθετοῦντο ἐν δημοσίοις καταστήμασι καὶ ἐλάμβανον τροφὰς καὶ ἐνδύματα παρὰ τῶν νικητῶν. Αὐστηροτάτῃ δὲ ἐπεβάλλετο εἰς πάντας τοὺς «κομήτας ἀδελφούς» ἡ τήρησις τῶν «δέκα ἐντολῶν» καὶ ἡ λατρεία «τοῦ σωτῆρος τοῦ κόσμου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀποθανόντος ὑπὲρ πάντων τῶν ἀδελφῶν». Αὐστηρότατα ἀπηγορεύετο τοῖς ἀδελφοῖς ἡ χρῆσις τοῦ ὀπίου καὶ τοῦ καπνοῦ καὶ πάντων τῶν πνευματωδῶν ποτῶν, ὡς πηγῶν τῆς ἀνηθικότητος καὶ τῆς πενίας. Ἀπόλυτος ἰσότης μετὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἦτο τὸ θεμελιῶδες δόγμα τῆς πίστεως τοῦ Τιέν-Τέ. Ἀλλὰ τὸ κράτος τῶν «ἀδελφῶν τοῦ Χριστοῦ» δὲν ἦτο βασιλείον, ὡς τὸ τοῦ Χριστοῦ, ἀπλῶς ἠθικὸν καὶ πνευματικόν, ἀλλ' ὡς τὸ τοῦ Μωάμεθ, πνευματικόν ἅμα καὶ ἐγκόσμιον, καθολικόν ἅμα καὶ ἐθνικόν Σινικόν. Μετὰ μεγάλης δ' ἐπιτηδεϊότητος ὁ Τιέν-Τέ συνεδύαζε τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν μετὰ τῆς πολιτικῆς τέχνης, ἀφοῦ διὰ τὴν ἐλκυσθὴν τὰς πολιτικὰς καὶ ἐθνικὰς ἐπαναστατικὰς μερίδας ἐκήρυξεν ὅτι κατήγετο ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Μίγκ (ἰδ. σελ. 541). Διὰ πάντων τούτων τῶν ἠθικῶν, πολιτικῶν καὶ ὕλικῶν ὧπων ἐντὸς τριῶν ἐτῶν τὸ κράτος τοῦ Τιέν-Τέ ἐξετάθη ἐφ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν νότιον καὶ τὴν μέσην Κίναν, μόνον δὲ ἐν τῇ βορείῳ διατηρεῖτο ἐτι ἰσχυρὸν τὸ κῦρος τοῦ αὐτοκράτορος. Καὶ τὸ μέγα τοῦτο νέον κράτος διηρέθη εἰς τέσσαρας μεγάλας τοπαρχίας (Ἀνατολῆς, Δύσεως, Βορρᾶ καὶ Νότου), ὧν προϊστάντο τέσσαρες μεγάλοι τοπάρχαι. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν δὲ τοῦ 1853 ὁ στρατὸς τῶν «κομήτων ἀδελφῶν» ἐπετίθη καὶ κατὰ τῶν παραλίῶν θέσεων. Τῇ 24/8 Μαρτίου τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐκυριεύθη ὑπ' αὐτοῦ ἐξ ἐφόδου ἡ μεγάλη πόλις Ναγκίγγη καὶ ἐσφάγησαν πάντες οἱ ἐν αὐτῇ Μαντσούροι, κατεστράφη δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ περίφημος ἐνταῦθα ἐκ προσελλάνης πύργος ὡς ἀπηρεωμένος τῷ Βούδδῃ, διότι οἱ Τάιπιγκ κατέστρεφον πάντας τοὺς ναοὺς καὶ πάντα τὰ εἰδωλα τῶν Βουδδιστῶν. Μετ' ὀλίγον ἔπεσον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τάιπιγκ καὶ ἄλλαι παράλαι πόλεις, ἠπειλήθη δὲ καὶ ἡ Καντὼν, ἀλλὰ ταύτην ὑπερήσπισε γενναίως ὁ διοικητὴς Ἰέιχ, ἀφοῦ ὠμότατα κατε-

δίωξε τοὺς ἐνταῦθα πρὸς τὸν Τιέν-Τέ ἀφροσιωμένους φονεύσας περὶ τὰς 30 κατὰ τινάς, κατ' ἄλλους δὲ 70 χιλιάδας ἀνθρώπων.

Ἄρα κατὰ τῆς Κίνας Ἀγγλογαλλικὸς πόλεμος τοῦ 1857.—

Ἡ ἄλλωσις μεγάλων παραλίῳ πόλεων ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Τιέν-Τέ ἔφερεν αὐτὸν εἰς ἀμέσους σχέσεις πρὸς τοὺς Ἀγγλους. Οὗτοι φυσικῶς τῷ λόγῳ συνεπάθουν πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν Τάιπιγκ, οὐχὶ διότι ἦσαν τρόπον τινὰ Χριστιανοί, ἀλλὰ διότι συνέφερε τοῖς Ἀγγλοῖς νὰ ἐξακολουθῇ ὁ διὰ τῶν Τάιπιγκ σπαράσσων τὴν Κίναν ἐμφύλιος πόλεμος, ἵνα κατασταθῇ ἡ αὐτὴ τοῦ Πεκίνου εὐπειθεσττέρα εἰς τὰ νεύματα αὐτῶν. Διὰ τοῦτο καθ' ὅς χρόνον κατελήφθη ἡ Ναγκίγγη ὑπὸ τῶν Τάιπιγκ, οἱ Ἀγγλοι ἐπεμψαν ἀπὸ Χόγκογκ πρὸς τὸν Τιέν-Τέ πρεσβεῖαν ὑπὸ τὸν Σίρ Βόγγαμ, ἵνα χαιρετίσῃ αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα. Ἡ πρεσβεῖα αὕτη ἀνέπλεε τὸν ποταμὸν τῆς Ναγκίγγης βλέπουσα ἐπὶ τῶν ρευμάτων τούτου ἐρριμένα εἰς μεγάλους σωρούς τὰ εἰδωλα τῶν καταστραφέντων ὑπὸ τῶν νέων Χριστιανῶν Βουδδικῶν ναῶν. Ὁ Τιέν-Τέ ἐδέξατο φιλοφρόνως τὴν Ἀγγλικὴν πρεσβεῖαν καὶ ὑπεσχέθη προστασίαν πᾶσι τοῖς ξένοις καὶ ἐλευθερίαν ἐμπορίας, πλὴν τῆς τοῦ ὀπίου. ἐκήρυξε δὲ πρὸς τοὺς ἄλλους ὅτι καὶ οἱ Ἀγγλοι ὡς Χριστιανοὶ ἔδει νὰ ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ὡς ὑπέρτατον κύριον, διότι ὡς ἀδελφὸς τοῦ Χριστοῦ, τοῦ σωτῆρος τοῦ κόσμου, ἦτο ὑπέρτατος κυριὸς πάντων τῶν λαῶν τῆς γῆς καὶ ἰδίως τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων (1). Ὁ

(1) Αἱ ἀξιώσεις τοῦ Σίνου προφήτου, ὅς ἦν ἔποψιν ἔκρινεν οὗτος τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ἦσαν ὀρθόταται. Ὁ Τιέν-Τέ ἦτο, ὡς εἵπομεν, δεσπότης καὶ προφήτης ὡς ὁ Μωάμεθ. Ὁ Μωάμεθ γενόμενος κύριος τῆς Ἀραβίας καὶ ἀναγνωρισθεὶς ὡς προφήτης καὶ δεσπότης ὑπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἐπεμψε πρεσβεῖας πρὸς ὅσους ἐκ φήμης ἠγνώριζεν ἡγεμόνας λαῶν (πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἡράκλειον, πρὸς τὸν Σασσανίδην Χοσρόην καὶ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς κατὰ Πέτρην Ἀραβίας) προσκαλὼν αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν ἀναγνωρίζοντες αὐτὸν ὡς προφήτην καὶ, κατ' ἀκολουθίαν, ὡς ὑπέρτατον κύριον. Διότι καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Μωάμεθ ἡ ὑπερτάτη ἐπὶ τῆς γῆς ἐξουσία δὲν ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ προφήτου κατὰ διάνοιαν συλληφθεῖσα καὶ ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐν μέρει πραγματοποιηθεῖσα διάδοσις τοῦ Ἰσλάμ πανταχοῦ τοῦ κόσμου συνεδέτο μετὰ κράτους παγκοσμίου ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ Χαλίφου. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν ἀρχῇ ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἐζήτει κράτος κοσμικόν· ἀλλ' ἡ ἐν τῇ Δύσει κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας δημιουργηθεῖσα καθολικὴ δύναμις καὶ κράτος τῆς Παπιστρίας ἦτο ἀπόρροια τῆς ιδέας τῆς ἐν τῇ Χριστιανισμῷ ἐνυπαρχούσης καθολικότητος τῆς θρησκείας. Ἡ μόνη διαφορὰ μετὰ τοῦ Πάπα ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ Χαλίφου καὶ τοῦ Τιέν-Τέ ἐξ ἄλλου ἦτο ὅτι ἐκεῖνος ὑπέκρινεν εἰς ἱστορικὰς ἀνάγκας δὲν ἐταῦτιζεν ἀπολύτως τὴν θρησκείαν πρὸς τὴν πολιτείαν, καὶ ἔθεωρε μὲν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ὡς ὑπερτάτην ἀρχὴν ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλ' ἀνεγνώριζεν ἐν

Ἀγγλος ἀπεσταλμένος ἡμφισβήτησεν εὐσεβάστως τὸ δίκαιον καὶ ὀρθὸν τῶν ἀξιώσεων τοῦ Τιέν-Τέ, διὸ οὗτος ὀργισθεὶς ἀπήλυθε μετὰ τινα χρόνον ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Ἀγγλους φέγων ἐν αὐτῇ τὰς ἀσεβεῖς καὶ ἀνηθίκους πράξεις αὐτῶν καὶ ἀπειλῶν κατ' αὐτῶν ἐκδίκησιν ἐξ οὐρανοῦ. Ἀλλὰ πόλεμος μὲν ἐνταῦθα μεταξὺ τῶν Ἀγγλων καὶ τοῦ Τιέν-Τέ δὲν ἐπῆλθε, τὸυναντίον δὲ οἱ Ἀγγλοι ἐπωφελοῦμενσι τὰ κατορθώματα τοῦ Τιέν-Τέ καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἐν Πεκίνῳ κυβερνήσεως κατέστησαν μᾶλλον ἀγέρωχοι καὶ αὐθαίρετοι ἀπέναντι τῶν Σινικῶν ἀρχῶν ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ κατεχομέναις ἐτι πόλεσιν. Ὅτε κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1856 δώδεκα Σίνας καταδιωκόμενοι ἐν Καντῶνι ὡς ἐνοχοὶ ἐζήτησαν καταφύγιον ἐν τινι πρὸ τῆς πόλεως σταθμεύοντι ἐνταῦθα Ἀγγλικῷ πλοίῳ, αἱ Σινικαὶ ἀρχαὶ τῆς πόλεως κατὰ διαταγὴν τοῦ διοικητοῦ Καντῶνος Ἰέχ ἀπήγαγον αὐτοὺς βιαίως ἀπὸ τοῦ πλοίου. Ὁ Ἀγγλὸς ναύαρχος Σέϋμoure ἐζήτησεν ἀμέσως ἱκανοποίησιν διὰ τὴν κατὰ τῆς Ἀγγλικῆς σημαίας γενομένην προσβολήν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία ἐδόθη ἱκανοποίησις, ὁ Ἀγγλικὸς στόλος κατέστρεψεν ἀμέσως τὰ νεωστὶ πρὸ τῆς πόλεως ἐγερθέντα ὀχυρώματα καὶ αὐτὸ τὸ μέγαρον τοῦ διοικητοῦ. Καὶ ἀνεκλήθη μὲν μετ' ὀλίγον ὁ Σέϋμoure, ἀλλ' ἡ κατὰ τῆς Καντῶνος προσβολὴ ἐξηκολούθησεν ἕως οὗ ὁ διοικητὴς Ἰέχ ἠναγκάσθη νὰ ἀποδώσῃ τῷ Ἀγγλικῷ στόλῳ τοὺς ἀπαχθέντας δώδεκα Σίνας. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔδωκε καὶ τὴν ἀπαιτούμενὴν ὑπὸ τῶν Ἀγγλων ἀποζημίωσιν, τὸυναντίον μάλιστα κατὰ μυστικὴν αὐτοῦ διαταγὴν πάντα τὰ ἐν Καντῶνι Εὐρωπαϊκὰ καταστήματα νύκτα τινὰ (2/14 Δεκεμβρ.) ἐπυρπολήθησαν, ἡ Ἀγγλία παρεσκευάσθη εἰς μεγάλην κατὰ τῆς Κίνας στρατείαν. Ἀρχηγὸς τῆς ναυτικῆς στρατείας διωρίσθη νῦν ὁ λόρδος Ἐλγιν, υἱὸς τοῦ ἀπαισίας ἐν Ἑλλάδι μνήμης ἱεροσύλου τοῦ Παρθενῶνος. Ἀλλὰ νῦν καὶ ὁ Ναπολιὼν Γ' θέλων νὰ προσθέσῃ νέας δάφνας εἰς ὅσας προσφάτως ἐδρέψατο ἐν Κριμαίᾳ ὁ Γαλλικὸς στρατὸς καὶ νέαν γοητείαν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν αὐτοῦ θρόνον καὶ ἵνα μὴ καταλίπῃ εἰς

τῷ αὐτοκράτορι τοῦ ἁγίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ τοῖς ἄλλοις ἡγεμόσιν ἱεραρχικὴν τάξιν κοσμικῶν ἀρχόντων παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἥτοι παρὰ τοῦ Πάπα αὐτοῦ λαμβανόντων καὶ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ διαχειριζομένων τὴν ἀρχήν. Καὶ τί ἄλλο ἦτο ὁ τοῦ «Χριστοῦ νεώτερος ἀδελφός» καὶ διάδοχος ἐνταυτῇ δὲ καὶ αὐτοκράτωρ ἡ Πάπας ἐνὼν ἐν ἑαυτῷ τὴν τε παπικὴν καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχήν, ἣν ἰδιότητα παραλόγως ὁ περίφημος Γερβίνος ἀπέδωκεν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας (Ῥθ. Εἰσαγ. εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, σελ. 181) ;

τὴν Ἀγγλίαν τὸ προνόμιον τῶν μεγάλων ὑπερθαλασσιῶν ἐπιχειρήσεων, δώσῃ δὲ τοῦναντίον εἰς τὸν κατὰ τῆς Κίνας πόλεμον χαρακτηριστῆρα Εὐρωπαϊκόν, ἐπεμφε καὶ αὐτὸς στόλον συμμαχικόν ὑπὸ τὸν Gros. Ἡ τοιαύτη συμμαχία δὲν ἦτο ἀρεστὴ τοῖς Ἀγγλοῖς, ἀλλ' ἐξ ἄλλου δὲν ἠδύναντο οὗτοι καὶ νὰ ἀποκρούσωσι τὴν οὕτω προθύμως προσφερομένην αὐτοῖς χεῖρα τοῦ πρὸ δύο ἐτῶν κραταιοῦ συμμάχου τῆς Κριμαίας, ἀφοῦ μάλιστα ἐκήρυττον ὅτι ὁ πόλεμος ἐγένετο ὑπὲρ τῶν γενικῶν συμφερόντων τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Οὕτω δὲ ὅλη ἡ κατὰ τῆς Κίνας στρατευομένη δύναμις ἀπετελέσθη ἐκ 41 πλοίων Ἀγγλικῶν μετὰ 574 κανονίων καὶ 6 χιλιάδων στρατοῦ ἀποβάσεως καὶ ἐκ 12 πλοίων Γαλλικῶν μετὰ 193 κανονίων καὶ χιλίων μόνον στρατιωτῶν. Καὶ ὅμως διὰ τῆς μικρᾶς ταύτης δυνάμεως κατώρθωσεν ὁ συμμαχικὸς στόλος νὰ κυριεύσῃ τὴν ἐξ 1 ἑκατομμυρίου κατοίκων οἰκουμένην καὶ διὰ τειχῶν ὑψηλῶν 40 π. ὕψους περιβεβλημένην πόλιν, ἀπολέσας μόνον 20 ἄνδρας εἰς νεκροὺς καὶ 100 εἰς τραυματίας. Αὐτὸς ὁ Ἰεχ φεύγων συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Καλκούτταν ἀπέθανεν ἐνταῦθα μετὰ δύο ἔτη. Διοικητὴς νῦν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν συμμάχων διωρίσθη ὁ ἐπίσης συλληφθεὶς ὑποδιοικητὴς Πίχβει. Ἀλλὰ τὸ κατόρθωμα τῶν συμμάχων ἐξήγειρε σφοδρῶς τὸν Σινικὸν φανατισμόν. Νῦν ἐσχηματίσθησαν μεταξὺ τῶν Σινῶν συμμορίαὶ τῶν «ἀνδρείων», οἵτινες ὤμνουν νὰ φονεύσωσι πάντας τοὺς Ἀγγλοὺς, τοὺς «ξανθοκόμους κύνας» ἢ «ξανθοχαίτας βαρβάρους». Τότε οἱ Ἀγγλοὶ συνέλαβον τὸ σχέδιον νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τοῦ Πεκίνου αὐτοῦ. Οἱ Γάλλοι ἠκολούθησαν αὐτοῖς προθύμως. Ἀλλὰ καὶ τινὰ πλοῖα Ῥωσσικὰ καὶ Βορειοαμερικανικὰ, καίτοι οἱ τε Ῥῶσσοι καὶ οἱ Βορειοαμερικανοὶ διετέλουν εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸ Οὐράνιον κράτος (1), προσετέθησαν εἰς τὸν στόλον τῆς στρατείας, λόγῳ μὲν ἵνα δοθῇ εἰς ταύτην καθολικώτερος Εὐρωπαϊκὸς ἢ Χριστιανικὸς χαρακτήρ, πράγματι δὲ ἵνα οἱ φίλοι ἐκεῖνοι τῆς Κίνας ἐπιτηρώσιν, ὅπως καὶ οἱ Γάλλοι, τὰ κινήματα τῶν Ἀγγλῶν. Ὁ συμμαχικὸς στόλος ἐφθασε κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1858 εἰς τὸ στόμιον τοῦ Πειχῶ, ὅπῃθεν ὁ Ἀγγλος καὶ ὁ Γάλλος ναύαρχος ἐπεμφάν τελεσίγραφον τῇ Σινικῇ κυβερνήσει. Μὴ δούσης δὲ ταύτης ἀπάντησιν οὐδεμίαν ἐντὸς

(1) Ἐν Πεκίνῳ εἰς μόνους τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐπετρέπετο ἡ διαμονή, καὶ μετὰ τούτων διετήρει σχέσεις ἡ Σινικὴ κυβέρνησις, ἐνῷ οἱ πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας δὲν ἐγίνοντο δεκτοί.

τῆς ταχθείσης δεκαπενθημέρου προθεσμίας, ὁ Ἀγγλογαλλικὸς στόλος προσέβαλλε τὰ κατὰ τὸ στόμιον τοῦ Πειγῶ φρούρια, ἅτινα πάντα κατελήφθησαν ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τῶν ἀποβάντων εἰς τὴν γῆν στρατιωτῶν. Τότε τέλος ὁ αὐτοκράτωρ ἔστερξε νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις, ὧν τόπος ὠρίσθη ἡ πόλις Τιεντσίν, ἐνθα ὑπεγράφη μετὰξὺ τῶν ναυάρχων καὶ τοῦ εἰς Τιεντσίν ἐλθόντος Σίνου πληρεξουσίου ἡ τῆς εἰρήνης συνθήκη. Διὰ ταύτης ἡ μὲν Ἀγγλία ἐλάμβανεν ἀποζημίωσιν 20 ἑκατ. λιρῶν στερλινῶν, ἡ δὲ Γαλλία 1 1/2 ἑκατ., πρὸς δὲ τούτοις ἡ Σινικὴ κυβέρνησις παρεχώρει ἐλευθερίαν ἐμπορίας καὶ ὑπισχνεῖτο νὰ προστατεύῃ τοὺς Χριστιανούς. Ἡ ἐπικύρωσις τῆς συνθήκης ἔμελλε νὰ γίνῃ μετὰ ἓν ἔτος. Ἀλλ' ὅτε τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ νεωστὶ διορισθέντες πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας Ἐλγιν, (ἀδελφὸς τοῦ ναυάρχου) καὶ τῆς Γαλλίας Βουρβουλὼν μετέβησαν ἐπὶ πλοίων εἰς Πεκίνον, ἵνα ἐπιτύχωσι τὴν ἐπικύρωσιν τῆς συνθήκης, εὔρον κεκλεισμένον εἰς τὰ πλοῖα αὐτῶν τὸ στόμιον τοῦ Πειγῶ. Τοῦτο εἶχον ποιήσει οἱ Σῖναι οὐχὶ παρασπονδούντες, ἀλλὰ διότι δέν ἤθελον ἵνα οἱ ξένοι ἀναπλεύσωσιν εἰς Πεκίνον διὰ τοῦ Πειγῶ καὶ λάβωσι γνῶσιν τῶν κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ μέχρι Πεκίνου στρατηγικῶν θέσεων. Διὰ τοῦτο μανδαρῖνός τις τεταγμένος ἐπίτηδες παρὰ τὸ στόμιον τοῦ ποταμοῦ προσεκάλεσε τοὺς πρέσβεις νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὸ Πεκίνον δι' ἄλλης βορειότερας ὁδοῦ ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ μανδαρῖνου αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἀγγλος πρεσβευτὴς τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ Πειγῶ ἐθεώρησεν ὡς πρᾶξιν ἐχθρικὴν καὶ ἐζήτησε νὰ ἐκδιᾶσῃ τὴν εἴσοδον διὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν πλοίων. Ἀλλὰ νῦν οἱ Σῖναι ἀντέστησαν γενναίως καὶ διὰ τῶν ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων αὐτῶν κανονιοβολισμῶν μεγάλως προὔξενησαν ζημίας τοῖς Ἀγγλογαλλοῖς καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσι μετ' ἀπωλείας 464 ἀνδρῶν φονευθέντων ἐπὶ τῶν πλοίων ἢ ἐν τῇ ἀποβάσει πρὸς κατάληψιν τῶν ὀχυρωμάτων. Ἡ Σινικὴ κυβέρνησις ἐξέφρασε μὲν τὴν λύπην αὐτῆς ἐπὶ τοῖς γενομένοις, ἀλλ' ἀπέρριψε τὴν εὐθύνην εἰς τοὺς πρέσβεις ὡς μὴ θελήσαντας νὰ ἀκολουθήσωσι τὴν ὑποδειχθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως ὁδόν. Ἐν τῷ μετὰξὺ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ αὕτῃ ἤρξατό τις ἀντίδρασις κατὰ τῶν ἀτελευτήτων ἐν ταῖς Σινικαῖς θαλάσσαις πολέμων, καὶ τὴν ἀντίδρασιν ταύτην ὑπέθαλπεν ἑταιρεία τις ἰδρυμένη πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐμπορίας τοῦ ὀπίου. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις, καὶ ἔτι πλέον ἡ Γαλλικὴ, ἐφρόνει ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπαναληφθῇ ὁ πόλεμος ἀφοῦ μάλιστα τῷ 1860

Ὁ λόρδος Παλμερστών

ἠκούσθησαν νέαι μεγάλαι νῆκαι τῶν Τάιπιγκ ἐναντίον τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων. Νέος στόλος ἠνωμένος Ἀγγλογαλλικὸς μετὰ 25 χιλ. στρατιωτῶν ἐπῆλθε νῦν κατὰ τοῦ Πεκίνου.

Ἡ Σινικὴ κυβέρνησις, ἥτις καὶ πρότερον ἐφαίνετο διαταθειμένη πρὸς τὴν εἰρήνην, ἐπεμψε νῦν πρὸς προϋπάντησιν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἀγγέλους εἰρήνης εἰς Τιέντσιν. Ἀλλ' οἱ σύμμαχοι, καίτοι ῥητῶς δὲν ἀπέκρουσαν τὴν περὶ εἰρήνης πρότασιν, οὐχ ἥττον ἐξηκολούθουν τὸν πλοῦν πρὸς τὸ Πεκίνο. Ἀλλ' ἐνθουμούμενοι τὸ πάθημα τὸ περυσινὸν δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐκβιάσωσι τὸν εἰσπλοῦν τοῦ Πειχῶ, ἀλλ' ἐπλευσαν βορειότερον εἰς Τοῦγκ-τσάο εἰς 4 χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ Πεκίνου ἀποστασιν. Ἐνταῦθα δὲ συνωμολόγησαν ἀνακωχὴν (κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1860). Ἀλλ' οἱ Σῖναι παρέβισαν τὴν ἀνακωχὴν, καὶ τότε ἐπῆλθεν ἡ περὶ τὸ φρούριον Παλικάο μάχη (9/24 Σεπτεμβρίου), καθ' ἣν 7 χιλιάδες Εὐρωπαῖοι, τὰ πλείστον Γάλλοι, ὑπὸ τὸν Γάλλον στρατηγὸν Κουζέν Μοντωδᾶν (ἐκτοτε λαβόντα καὶ τὴν προσωνομίαν κόμης Παλικάο) νίκησαν τὸν ἐκ 50 χιλιάδων ἀνδρῶν συγκείμενον Σινικὸν στρατόν. Τὴν νίκην δὲ ταύτην ἠκολούθησε μετ' ὀλίγας ἡμέρας (27/9 Ὀκτωβρίου) ἡ ἄλωσις, λεηλασία καὶ ἐμπρησμός τοῦ ἐξοχικοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀνακτόρου. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἐνέβαλον τοσοῦτον φόβον εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὥστε καταλιπὼν τὴν πρωτεύουσαν ἔφυγεν εἰς τὰς βορειοτέρας ἐπαρχίας, ἀναθέσας τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ αἵματος πρίγκιπα Κόγκ. Ὁ πρίγκιψ οὗτος συνῆψεν ἀμέσως διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης, αὐτὴ δὲ συνωμολογήθη ἐν τῷ Πεκίνῳ αὐτῷ, ὅπου εἰσῆλθον νῦν (κατὰ Ὀκτώβριον) ὁ τε Ἀγγλος καὶ ὁ Γάλλος ναύαρχος συνοδευόμενοι ἐκάτερος ὑπὸ χιλίων ἀνδρῶν καὶ ἐκηρύχθη ἐπισήμως τῷ Σινικῷ λαῷ ὑπὸ τῆς Σινικῆς κυβερνήσεως (25/6 Νοεμβρίου). Διὰ τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης πάντες οἱ λιμένες τῆς Κίνας ἠνοίγοντο εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἐδίδετο πολεμικὴ ἀποζημίωσις ἀνὰ 16 ἑκατ. λ. στερ. εἰς ἐκάτερον τῶν συμμάχων, μέχρι δὲ τῆς ἀποτίσεως τοῦ ποσοῦ τούτου τὸ Τιέντσιν καὶ τὰ πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Πειχῶ φρούρια παρεδίδοντο εἰς τὴν κατοχὴν τῶν συμμάχων.

Ἐν ἔτος μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ Χιεν-φὸγκ καταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τὸν ἐξαετῆ υἱὸν αὐτοῦ Κιτσιάγκ, διατελοῦντα νῦν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ, τὰ τῆς κυβερνήσεως διεξάγοντος τοῦ πρίγκιπος Κόγκ. Ἡ μετριοπαθὴς καὶ συνετὴ κυβέρνησις τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ἀφοῦ ἔδωκεν εἰς τὸ κράτος τὴν ἐξω-

τερικὴν εἰρήνην, δὲν ἐβράδυνε νὰ δώσῃ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν. Καὶ νῦν οἱ τέως πολέμιοι Ἀγγλοὶ καὶ Γάλλοι ἤλθον εἰς βοήθειαν τῇ κυβερνήσει τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀμέσως μὲν κατὰ θάλασσαν, ἐμμέσως δὲ κατὰ ξηρὰν συνέδραμον τῇ αὐτῇ τοῦ Πεκίνου εἰς τὸν κατὰ τῶν Τάϊπιγκ πόλεμον.

Εἶδομεν ὅτι ὁ Τιέν-Τε εἶχε προκαλέσει ἀφρόνως τοὺς Ἀγγλοὺς δι' ὑβριστικῆς ἐπιστολῆς. Ἀλλ' οὗτοι οὐδὲν κατ' αὐτοῦ ἐνέργουν ἐνόσῳ διετέλουν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν ἐν Πεκίνῳ αὐτοκράτορα. Ἀφοῦ δὲ συνωμολογήθη ἡ πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν κυβέρνησιν εἰρήνη, ἡ τε Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἐπέτρεψαν εἰς πολλοὺς Ἀγγλοὺς καὶ Γάλλους ἀξιωματικούς νὰ διοικήσωσι τοὺς κατὰ τῶν Τάϊπιγκ πολεμοῦντας αὐτοκρατορικοὺς στρατοὺς. Οὕτω δὲ ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Τιέν-Τε διεξήχθη νῦν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἐμπείρων Εὐρωπαίων ἀξιωματικῶν Σίραρντ, Ὁσθορν, Κολιγνὺ καὶ Γόρδωνος (τοῦ κληθέντος Γόρδωνος τοῦ Σίνου, τοῦ γνωστοτάτου καταστάντος ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν διὰ τὸν ἐν Χαρτοῦμ θάνατον αὐτοῦ). Ὀλόκληροι λεγεῶνες Εὐρωπαίων ἐθελοντῶν ἐσχηματίσθησαν νῦν ἐν Κίνᾳ πολεμοῦντες κατὰ τῶν Τάϊπιγκ, οἵτινες μετὰ ἄλλεπαλλήλους ἤττας ἀπώλεσαν ἐπὶ τέλους τὴν πρωτεύουσιν αὐτῶν Ναγκίγγην (2/14 Ἰουλίου 1864), καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1865 κατέπαυσεν ἐντελῶς ἡ στάσις. Ἐκτοτε ἡ Κίνα μέχρι τοῦ 1884, ὁπότε ἡ Γαλλικὴ δημοκρατία περιῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς αὐτὴν ἐνεκα τοῦ Ἀννάμ, διήγαγεν ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὴν Εὐρώπην (1).

(1) Ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς κατὰ τῆς Κίνας στρατείας καὶ τὸ ἀνατολικώτερον τῆς Κίνας ἔκτεινόμενον μέγα νησιωτικὸν κράτος τῆς Ἰαπωνίας ἦλθεν εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν. Τὸ κράτος τοῦτο, ὅπερ κατὰ πρῶτον περὶ τὰ μέσα τοῦ 19' αἰῶνος μ. Χ. εἶχε καταστῆ γνωστὸν τῇ Εὐρώπῃ διὰ τοῦ περιήμου ἱεραποστόλου Φραγκίσκου Σαβερίου (συνεργάτου τοῦ Λουόλα εἰς τὴν ἰδρυσιν τοῦ τάγματος τῶν Ἰησοιτῶν), μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1638 γενομένην σφαγὴν τῶν νηοφωτιστῶν Χριστιανῶν ἀπηγόρευσιν αὐστηρῶς τοῖς Εὐρωπαίοις τὴν εἰς τὸ κράτος εἰσόδον, πλὴν μόνων τῶν Ὀλλανδῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τούτους ἀπὸ τοῦ 1743 ἐν καὶ μόνον ἐπιτρέπετο νὰ πέμπωσι πλοῖον ἐμπορικόν. Πρῶτοι οἱ Βορειαμερικανοὶ ἐπεμφαν τῷ ἔτει 1853 στόλον καὶ ἔπεισαν τὸν Ταϊγούν (ἡγεμόνα κοσμικόν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Δαίρι τὸν ἀσκούντα τὴν ὑπεριτάτην πνευματικὴν ἐξουσίαν) Κασσαδοῦχον νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς ἐμπορικὴν συγκοινωνίαν πρὸς τὸ κράτος αὐτοῦ. Ὁ Ταϊγούν μετὰ τινας διαταγὰς

19. Ἡ ἐπὶ Μεξικὸν Ἀγγλογαλλικὴ στρατεία.

Τὰ ἐν Μεξικῷ κατὰ τὰ ἔτη 1824-1861. — Μόλις ἔληξεν ἡ μεγάλη κατὰ τῆς Σινικῆς αὐτοκρατορίας στρατεία τοῦ 1860, καὶ ἤρξατο νέα ὑπερωκεάνειος στρατεία Ἀγγλογαλλικὴ εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἐναντίον τῆς δημοκρατίας τοῦ Μεξικοῦ. Τὰ κατὰ τὴν γένεσιν τῆς ἐλευθέρως πολιτείας τοῦ Μεξικοῦ ἀφηγήθημεν ἤδη ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου τούτου, εἰδομεν δὲ ὅτι, ἀφότου ἀπηλλογῆ ἡ χώρα αὕτη ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τῆς Ἰσπανικῆς, μετὰ τινὰς ἀποπειράς πρὸς ἰδρυσιν αὐτοκρατορίας ἀνεκηρύχθη ὀριστικῶς ἐν αὐτῇ τῷ 1824 ἡ δημοκρατία ὡς πολίτευμα τοῦ κράτους. Ἐκτοτε δύο μερίδες, ἡ τῶν κληρικῶν καὶ συντηρητικῶν ἀφ' ἑνός, καὶ ἡ τῶν ῥιζοσπαστῶν ἐξ ἄλλου, ἡγωνίζοντο διαρκῶς ἐν τῇ χώρᾳ ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς, καταλαμβάνουσαι αὐτὴν ἐξ ὑπαμοιβῆς οὐχὶ ἄνευ διαπληκτισμῶν σφοδρῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ ἐπαναστάσεων, οὐδ' ἄνευ μεταβολῶν τοῦ συντάγματος καὶ τῶν θεμελιωδῶν νόμων ὑπὸ τῆς ἐκάστοτε νικῶσης μερίδος. Οἱ διαπληκτισμοὶ οὗτοι ἀπέληξαν ἐπὶ τέλους περὶ τὰ τέλη τῆς ἑκτῆς δεκαετηρίδος τοῦ αἰῶνος τούτου (1859) εἰς ἐμφύλιον πόλεμον διετῇ, καθ' ὃν ἐπρόλεμον κατ' ἀλλήλων αἱ δύο μεγάλαι πολιτικαὶ μερίδες,

συνωμολόγησε τῇ 21/1 Μαρτίου τοῦ 1854 συνθήκην ἐπιτρέπουσαν τοῖς Ἀμερικανοῖς ἐλευθερίαν εἰσόδου εἰς δύο λιμένας. Μικρὸν μετὰ τοὺς Ἀμερικανούς τῳ αὐτῷ περὶπου ἔτει Ῥώσσοι καὶ Ἀγγλοι, ἐνῶ ἐν Εὐρώπῃ ἐπολέμουσαν πρὸς ἀλλήλους, συνῆψαν συγχρόνως σχεδὸν ἐμπορικὰς συνθήκας πρὸς τοὺς Ἰάπωνας, χωρὶς νὰ νοηθῶσιν ὑπ' ἀλλήλων. Ὁ ἐν ταῖς Σινικαῖς ἢ μᾶλλον Σιθερικαῖς θαλάσσαις πλέων τότε ὑπὸ τὸν ναύαρχον Πουτιαντίνην Ῥωσσοὺς στολίσκος καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ναύαρχον Στόρλιγκ ἐκρύβετο εἰς τινὰ Ἰαπωνικὸν λιμένα καὶ ἐκεῖθεν διεπραγματεύθη πρὸς τὸν Ταῖγουν περὶ συνωμολογήσεως ἐμπορικῆς συνθήκης ἧτις καὶ συνωμολογήθη τῇ 14/26 Ἰουνίου 1855. Ἐννέα μῆνας πρότερον (2/14 Ὀκτωβρίου 1854) εἶχον συνωμολογήσει καὶ οἱ Ἀγγλοι πρὸς τοὺς Ἰάπωνας ὅμοιαν συνθήκην.

Ἡ δὲ Γαλλία καθ' ὃν χρόνον ἐπολέμει κατὰ τῆς Σινικῆς, διεξήγαγε πόλεμον καὶ ἐν Ἰνδοκίνᾳ ἐναντίον τοῦ κράτους Ἀννάμ, ἐνεκα τῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐνιερουμένων (1858-1861) διωγμῶν. Ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου τούτου ἦτο ἡ ὑπὸ τῶν Γάλλων κατάληψις μέρους τῆς Κοχινκίνης καὶ ἰδρύσις ἀποικίας Γαλλικῆς ἐν Ἰνδοκίνᾳ, ἧτις βραδύτερον ηὔξηθη καὶ διὰ τῆς προσαρτήσεως τοῦ Τογκίνου (1883) καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ κράτους Ἀννάμ ἀναγνωρίσεως τῆς Γαλλικῆς κυριαρχίας μετεβλήθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν εἰς μέγα ἀποικιακὸν κράτος.

ὦν ἡ μὲν τῶν κληρικῶν καὶ συντηρητικῶν ἀνεγνώριζεν ὡς πρόεδρον τὸν Ζουλιάνγον, ἡ δὲ τῶν φιλελευθέρων τὸν Ἰουαρέζ, τὸν καταγόμενον ἐξ ἐνὸς τῶν Ἀζτέκων ἤτοι τῶν ἰθαγενῶν ἰδρυτῶν τοῦ Μεξικανικοῦ κράτους τοῦ ΙΓ' μ. Χ. αἰῶνος, τοῦ καταλυθέντος τῷ 1517 ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν. Ὁ πόλεμος οὗτος ἀπέληξεν εἰς τὴν ὀριστικὴν νίκην τῶν φιλελευθέρων καὶ ὁ Ἰουαρέζ εἰσήλασε (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1861) θριαμβευτικῶς εἰς τὴν ὁμώνυμον τῷ κράτει πρωτεύουσαν πόλιν τοῦ Μεξικοῦ καὶ ἤρξατο τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἄλλοτε ὑπὸ τῶν φιλελευθέρων βουλῶν ψηφισθέντων καὶ ὑπὸ τῆς ἀντιθέτου μερίδος νομοθετικῶς ἀκυρωθέντων φιλελευθέρων ἐναντίον τῶν συμφερόντων τοῦ Κλήρου καὶ ὑπὲρ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας μέτρων. Πάντες οἱ ἐπίσκοποι, καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Μεξικοῦ, ἐξωρίσθησαν ἐκ τῆς χώρας, ὡς λαθόντες μέρος εἰς τὸν κατὰ τῶν φιλελευθέρων πόλεμον· συνέλευσις δὲ γενικὴ συνελθοῦσα κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους ἐξελέξατο ὡς νόμιμον πρόεδρον τὸν Ἰουαρέζ καὶ περιέβαλεν αὐτὸν δι' ἐξουσίας δικτατορικῆς, ἵνα καταπολεμήσῃ τοὺς ἐξεγερθέντας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κατὰ τῆς νέας κυβερνήσεως, τοὺς ἀφωσιωμένους τῇ πεπτωκυῖα μερίδι. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἰουαρέζ δὲν ἐπάλαψε μόνον κατὰ πολιτικῶν δυσχερειῶν καὶ στρατιωτικῶν στάσεων. Μεγάλην στενοχωρίαν ἐνεποιεῖ αὐτῇ ἡ οἰκονομικὴ θέσις τοῦ κράτους, ἥτις μεθ' ὅλα τὰ ἐκ τῆς δημεύσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων προελθόντα οὐκ εὐκαταφρόνητα χρηματικὰ ποσά, ἦτο πάντοτε δυσχερὲς καὶ δὲν ἐπῆρκει εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ὑπηρεσίας τοῦ δημοσίου χρέους. Ἴνα ἐξέλθῃ τῆς τοιαύτης ἀμνηχανίας, ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἰουαρέζ ἀνέστειλε διὰ νόμου ἐπὶ δύο ἔτη τὴν πληρωμὴν τόκων εἰς τὰ δάνεια τοῦ κράτους τὰ συνομολογηθέντα πρὸς ξένους (Ἀγγλους) κεφαλαιούχους καὶ ἐξέδωκε δάνεια καταναγκαστικὰ ἐπιβληθέντα καὶ εἰς τοὺς ξένους. Μὴ ἀρκεσθεῖσα δὲ εἰς ταῦτα ὑπέβαλε τοὺς ξένους ὑπηκόους καὶ εἰς τὴν στρατολογίαν. Ἀλλὰ τὰ μέτρα ταῦτα προσεκάλεσαν διενέξεις πρὸς τὰς ξένας κυβερνήσεις. Ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἰδίως, γενομένη ὄργανον ἀσυνειδήτων κερδοσκοπῶν τραπεζιτῶν, ἡγείρεν ἀπαιτήσεις δια δεκάδας ἑκατομμυρίων, ὧν τὸ δέκατον μόλις εἶχον πράγματι δανείσει οἱ προστατευόμενοι ὑπ' αὐτῆς δικαιοῦχοι εἰς τὸ κράτος τοῦ Μεξικοῦ. Ἀγγλία δὲ Γαλλία καὶ Ἰσπανία συνεφώνησαν μετ' ὀλίγον (19/31 Ὀκτωβρίου 1861) ἵνα διὰ κοινῆς στρατείας ὑποχρεώσωσι τὴν κυβέρνησιν τοῦ Μεξικοῦ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν υποχρεώσεων αὐτῆς.

Ἀφοῦ δὲ τὸ ὑπὸ τῶν τριῶν συμμάχων κυβερνήσεων πεμφθὲν (κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1861) τῇ Μεξικανικῇ κυβερνήσει τελεσίγραφον ἔμει-
 νεν ἄνευ ἀπαντήσεως, στόλος ἠνωμένος συμμαχικός μετὰ στρατοῦ
 ἀποβάσεως ἐπῆλθε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1862 εἰς τὰ παράλια τοῦ
 Μεξικοῦ καὶ ἀπεβίβασε τὸν δι' αὐτοῦ ἀχθέντα στρατὸν. Ἀλλ' ἡ
 Μεξικανικὴ κυβέρνησις μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν στόλων ἐφάνη πρόθυμος
 νὰ ἔλθῃ εἰς εἰρηνικὰς διαπραγματεύσεις καὶ διὰ συμβάσεως συνομο-
 λογηθείσης (7/19 Φεβρουαρίου) μεταξύ τοῦ Προέδρου καὶ τῶν ἀρχη-
 γῶν τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ συνεφωνήθη ἵνα αἱ πρὸς τὰς συμμά-
 χους Δυνάμεις διενέξεις διευθετηθῶσι διὰ συνδιασκέψεως κοινῆς με-
 ταξὺ τῶν διαφερομένων, σεβασθῶσι δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν συμμαχικῶν
 στρατευμάτων τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Μεξικανικοῦ κράτους. Ἀλλὰ
 μόλις ἡ συμφωνηθεῖσα συνδιάσκεψις ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἐν
 Ὅριζάβα, Ἀγγλοὶ καὶ Ἰσπανοὶ ἐνόησαν ὅτι διὰ τῆς συμμετοχῆς
 αὐτῶν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Μεξικοῦ στρατείαν ἐγίνοντο, ἐν ἀγνοίᾳ αὐ-
 τῶν, ὄργανα τῶν φιλοδόξων σχεδίων τοῦ Ναπολέοντος τῶν ἀποβλε-
 πόντων εἰς σκοποὺς πολὺ εὐρύτερους καὶ σπουδαιότερους τῆς ἀπλῆς
 ὑπερασπίσεως τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων Γάλλων πολιτῶν. Ὁ
 Ναπολέων Γ' ἄμα ἀνεφύη ἡ πρὸς τὸ Μεξικὸν ἔρις, κατελήφθη ἀμέ-
 σως ὑπὸ κουφονῶν ἐλπίδων καὶ φιλοδόξων σχεδίων περὶ ἐπεκτάσεως
 τῆς πολιτικῆς δυνάμεως καὶ ἐπιρροῆς τῆς Γαλλίας πέραν τοῦ Ὠκεα-
 νοῦ ἐν τῇ Ἀμερικανικῇ ἡπείρῳ καὶ περὶ πολιτικῆς τινος ἐνώσεως
 πασῶν τῶν Λατινικῶν φυλῶν καὶ κρατῶν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς
 Γαλλίας. Ἡ λεγομένη Λατινικὴ ἐνωσις ἤτο ἡδὺ τοῦ Ναπολέοντος Γ'
 ὄνειροπόλημα, οὗτινος ἡ ἀρχὴ ἐθεωρεῖτο πραγματοποιηθεῖσα διὰ τῆς
 πρὸς τὸ Πεδιμόντιον, εἴτα δὲ πρὸς τὸ ἐκ τούτου παραχθὲν Ἰτα-
 λικὸν βασιλεῖον τοῦ 1861 συμμαχίας. Οὐχὶ κατακτήσεις καὶ προσαρ-
 τήσεις, ὡς ἐπὶ τοῦ Ναπολέοντος Α', ἀλλὰ συμμαχικὴ ἐνωσις καὶ
 ἡθικὴ ἡγεμονία ἔδει νὰ ἐξασφαλίσωσι τὸ ἐπὶ τοῦ Λατινικοῦ κόσμου
 κράτος τῆς Ναπολεοντίου Γαλλίας· τὸ δὲ ἐν Γαλλίᾳ ἀνορθωθὲν
 νῦν αὐτοκρατορικὸν σύστημα εἰσαγόμενον εἰς τὰς Λατινικὰς πολιτείας
 τῆς μέσης καὶ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς ἔδει παρὰ ταῖς φυλαῖς ταύταις
 ν' ἀναζωογονήσῃ τὸ Λατινικὸν πνεῦμα καὶ νὰ παράσχῃ αὐταῖς ζω-
 τικότητα πολιτικὴν καθιστῶσαν αὐτὰς σπουδαῖον ἀντίρροπον κατὰ
 τῆς ὁσημέραι τεραστίως αὐξανομένης δυνάμεως τοῦ Ἀγγλοσαξωνικοῦ
 καὶ Γερμανικοῦ πνεύματος ἐν ταῖς μεγάλαις δημοκρατίαις τῶν Ἠνω-

μένων πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Τὸ μέγα ἔργον εἶδε νὰ ἀρξῇται ἀπὸ τοῦ Μεξικοῦ, ὅπου ἐμελέτα ὁ Ναπολέων νὰ ἰδρύσῃ αὐτοκρατορίαν, ἀρξάμενος πρὸς τοῦτο διαπραγματεύσεων πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Μαξιμιλιανόν, ἵνα δεχθῇ οὗτος τὸ δημιουργηθησόμενον νῦν αὐτοκρατορικὸν στέμμα. Μεξικανὸς τις στρατηγὸς Ἀλμόντε τῆς κληρικῆς μερίδος, ἐκδιωχθεὶς τοῦ Μεξικοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰουαρέζ καὶ ἐλθὼν εἰς Γαλλίαν, εἶχεν ἐνθαρρύνει τὸν Ναπολέοντα εἰς τὰ φιλόδοξα σχέδια αὐτοῦ παριστῶν τὴν κατὰ τοῦ Μεξικοῦ στρατείαν λίαν εὐχερῇ ὥς ἐκ τῆς συμμαχίας καὶ τῆς συνδρομῆς, ἣν ἐμελλον νὰ παράσχωσι τῇ Γαλλίᾳ ἐν τῇ στρατείᾳ ταύτῃ πάντες οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ συντηρητικοί. Ὁ Ἀλμόντε οὗτος, καθ' ὃν χρόνον συνῆλθεν ἡ Συνδιάσκεψις ἐν Ὁριζάβα, ἐφάνη ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν συμμάχων. Ἀλλ' ἡ Μεξικανικὴ κυβέρνησις ἀπήτησεν ἀμέσως τὴν παράδοσιν αὐτοῦ, τοῦ δ' ἀρχηγοῦ τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ ἀρνηθέντος νὰ παραδῶσθαι τὸν φυγάδα στρατηγόν, διελύθη ἡ Συνδιάσκεψις. Οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Ἰσπανοὶ ἐννοήσαντες τὰ ἀληθῆ σχέδια τοῦ Ναπολέοντος καὶ μὴ θέλοντες νὰ περιπλανῶσιν εἰς τὰ περαιτέρω τυχοδιωκτικὰ πειράματα τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπέδιδάσθησαν ἀμέσως εἰς τὰ πλοῖα αὐτῶν καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Εὐρώπην (κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1862).

Τὸ ἐν Μεξικῷ ἐγχείρημα τοῦ Ναπολέοντος Γ'. — Νῦν ἡ Γαλλία ἀνελάμβανε μόνη τὸν κατὰ τοῦ Μεξικοῦ πόλεμον. Εἰς τὰς ὀλίγας χιλιάδας Γάλλων στρατιωτῶν τῆς στρατείας ἐπέμφθη νῦν ἐκ Γαλλίας νέα ἐπικουρία ἀναβιβάσασα τὴν δύναμιν τοῦ ὅλου στρατοῦ εἰς ὀκτακισχιλίους ἄνδρας. Ὁ στρατὸς δ' οὗτος προσλαβὼν χιλιάδας τινὰς Μεξικανῶν ἐκ τῆς ἐχθρικῆς κατὰ τοῦ Ἰουαρέζ μερίδος ἐπῆλθεν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Λορανσέζ ἐναντίον τῆς Πουέμπλας, μιᾶς τῶν ὀχυρωτάτων θέσεων τοῦ κράτους. Ἡ κατὰ τοῦ φρουρίου γενομένη πρώτη ἐφοδος ἀπέτυχε καὶ τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα ὑποχωρήσαντα ἐπὶ μικρὸν εἰς Ὁριζάβαν ἀνέμενον ἐνταῦθα νέας ἐπικουρίας ἰσχυράς. Ἀφικομένων δὲ τούτων (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1863) ὑπὸ τὸν ἐκ τῆς κατοχῆς τοῦ Πείραιώς γνωστὸν τοῖς Ἑλλήσι στρατηγὸν Φορσεῦ, ὃν ὑπηρετεῖ διακρινόμενος ἐν τῇ στρατείᾳ ταύτῃ καὶ ὁ στρατηγὸς Βαζαίν, ὁ Γαλλικὸς στρατὸς ἀνερχόμενος νῦν εἰς 45 χιλ. ἐπῆλθεν αὖθις κατὰ τοῦ φρουρίου, ὅπερ ὑπερήσπιζε γενναίως μετὰ 22 χιλιάδων ἀνδρῶν ὁ στρατηγὸς Ὁρτέγας. Ἡ Πουέ-

βλα ὑποστᾶσα νῦν πολιορκίαν 3 μηνῶν ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Γάλλων (5/17 Μαΐου) παραδοθείσης τῆς εἰς 12 χιλιάδας ἱλαττωθείσης, ἕνεκα τῆς πολιορκίας, φρουρᾶς τῆς πόλεως. Ὁ Ἰουαρίζ ἔφυγεν εἰς τὰ βορειότερα τῆς χώρας, οἱ δὲ Γάλλοι εἰσελάσαντες εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκάλεσαν ἐνταυθα γενικὴν συνέλευσιν συγκεκλιμένην τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν πολεμίων τοῦ Ἰουαρίζ. Ἡ συνέλευσις αὕτη ἐκήρυξε ὡς νόμιμον πολίτευμα τοῦ Μεξικοῦ τὴν κληρονομικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ εἰσηγήσει τοῦ Ναπολέοντος προσήνεγκε τὸ στέμμα τῆς νέας μοναρχίας εἰς τὸν Μαξιμιλιανόν. Μετ' ὀλίγον δὲ πρεσβεία Μεξικανικὴ προσήνεγκεν εἰς τὸν Αὐστριακὸν ἀρχιδούκα ἐν τοῖς γραφικοῖς ἀνακτόροις τοῦ Μιραμάρ (πλησίον τῆς Τεργέστης) τὸ μοναρχικὸν στέμμα τοῦ Μεξικοῦ, ὅπερ ἐκεῖνος ἐκήρυξεν ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ δεχθῇ, ἐὰν ἡ χώρα ἅπασα συνῆναι εἰς τοῦτο. Ὅτε δὲ ἡγγέλθη μετ' οὐ πολὺ ὅτι 2 χιλιάδες κοινοτήτων ἐκηρύχθησαν διὰ ψηφοφορίας ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, ἔσπευσεν αὐτός νὰ μεταβῇ εἰς Ἀμερικὴν μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Καρλόττας, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τοῦ Βελγίου Λεοπόλδου Α', διελθὼν καὶ διὰ Ῥώμης, ἐνθα ἔλαβε τὰς εὐλογίας τοῦ Πάπα. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Μεξικοῦ τῇ 31/12 Ἰουνίου 1864. Οὕτω ἐφάνη ὅτι ἐλύθη ὀριστικῶς καὶ μετὰ πλήρους ἐπιτυχίας τὸ ὑπὸ τῆς αἰσχροκερδεῖας Γάλλων τινῶν κεφαλαιούχων δημιουργηθέν καὶ ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας καὶ μεγαλομανίας τοῦ Ναπολέοντος Γ' μεγάλας διαστάσεις λαβὼν Μεξικανικὸν ζήτημα. Ἀλλ' ἡ λύσις αὕτη ἦτο ἀρχὴ νέων δεινῶν καὶ μεγάλων περιπλοκῶν καὶ τελικῆς λύσεως τραγικῆς. Ἀλλὰ πρὸς ἀκριβεστέραν τῶν περαιτέρω κατανόησιν ἀνάγκη νὰ ἐκτεθῶσι πρότερον τὰ ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μεγὰ καὶ σπουδαῖα γεγονότα.

20. Αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Βορείου Ἀμερικῆς (1817-1869).

Ἀπὸ τῆς προεδρείας τοῦ Μονρόη μέχρι τῆς προεδρείας τοῦ Λίγκολν. — Τὴν ἱστορίαν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἀφηγήθημεν μέχρι τοῦ τέλους περίπου τῆς β' δεκαετηρίδος τοῦ αἰῶνος τούτου, καθ' ὃν χρόνον πρόεδρος τῆς μεγάλης Δημοκρατίας ἦτο ὁ περιώνυμος Μονροῦς, ὁ γνωστός ἐν τῇ ἱστορίᾳ διὰ τὸ περίφημον ὑπ' αὐτοῦ διατυπωθὲν πολιτικὸν δόγμα περὶ τῶν σχέσεων τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν Ἀμερικὴν (Δόγμα τοῦ Μονρόη, ἰδ. Τόμ. Α', σελ. 408). Εἶδομεν δὲ ὅποιās τεραστίās προόδους ἐποίησαντο ἐντὸς σμικροῦ ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῶν μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι ὑπὸ πολιτικὴν, οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐποψίν καὶ πόσον μεγάλην ἔκτασιν ἐξωτερικὴν ἔλαβε τὸ κράτος τῆς «Ἐνώσεως» ἐν τῇ Ἀμερικανικῇ ἡπείρῳ. Ἡ πρόοδος ἐκείνη κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἐξηκολούθησεν ἕκτοτε μέχρι τοῦ 1860 δι' ἀδιαλείπτου ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας καὶ τῆς ἐδαφικῆς ἐκτάσεως τοῦ κράτους διὰ τῆς εἰσόδου νέων χωρῶν εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν, διὰ τῆς ἀπαύστου μεταναστεύσεως ἐξ Εὐρώπης εἰς τὰς βορείους πρὸ πάντων πολιτείας καὶ διὰ τῆς ὑπὸ τῶν μεταναστῶν τούτων προαγομένης βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας. Διὰ τῆς τοιαύτης προόδου καὶ ἀναπτύξεως ἀπὸ τῆς προεδρείας τοῦ Μονρόη μέχρι τῆς τοῦ Λίγκολν (1) ὁ

(2) Μετὰ τὸν Μονρόη δις ἐκλεγέντα πρόεδρον (1817-1821-1825) πρόεδροι ἐξελέγησαν ὁ Κουίντιος (Quincy) Ἀδάμς (1825-1829), μετὰ τοῦτον κατὰ δύο ἄλλες παλλήλους περιόδους ὁ στρατηγὸς Ἰακωβὺς (1829-1837). Τοῦτον ἠκολούθησεν ὁ ἐξ Ὀλλανδίας καταγόμενος Βούρεν (van Buren) (1837-1841). Μετὰ τοῦτον ἐξελέγη ὁ Χάρισσον, τοῦτον δ' ἀποθανόντος ἓνα μῆνα μετὰ τὴν εἰς τὴν ἐξουσίαν ἄνοδον, ὁ τέως ἀντιπρόεδρος John Tyler (1841-1845), ἐφ' οὗ ἡ ἀπὸ Μεξικοῦ ἀποστᾶσα ἱεραρχία Τεξᾶς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἐνωσιν. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ προέδρου τοῦτου Ἰακώδου Πόλκ (1845-1849) ἐξερράγη πόλεμος μεταξὺ τῆς Ὁμοσπονδίας καὶ τοῦ Μεξικοῦ, ἀποθᾶς νικηφόρος ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως, κατ' ἀκολουθίαν τοῦ ὁποῖου τὸ Μεξικὸν πλὴν τοῦ Τεξᾶς παρεχώρησε τῇ Ὁμοσπονδίᾳ καὶ τὸ νέον Μεξικόν, ἐπώλησε δὲ (ἀντὶ 18 ἑκατομμυρίων δολλαρίων) καὶ τὴν Καλιφορνίαν (1848). Τὸν Ἰακωβὸν Πόλκ διεδέξατο ἐν τῇ προεδρικῇ ἀξιώματι τῷ 1849 ὁ στρατηγὸς Τάϋλωρ, ἀποθανόντος δὲ τούτου τὸ δεύτερον ἔτος τῆς προεδρείας (1850) ὁ τέως ἀντιπρόεδρος Φίλλ-

πληθυσμὸς τοῦ κράτους ἀνῆλθεν ἀπὸ 10 ἑκατομμυρίων εἰς 31 ἑκατομμύρια. Καὶ ἡ μεγάλη αὕτη αὐξήσις ἦτο μὲν ἀποτέλεσμα τῆς εἰσόδου νέων χωρῶν εἰς τὴν μεγάλην ὁμοσπονδίαν, τοῦ Τεξᾶς, τοῦ νέου Μεξικικοῦ καὶ τῆς Καλιφορνίας (1848), δι' ὧν ἡ ἐπικράτεια τῆς ὁμοσπονδίας ἐξετάθη ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ, ἐτι δὲ καὶ τῶν διηνεκῶν ἐξ Εὐρώπης μεταναστεύσεων· ἀλλ' ἦτο ἀποτέλεσμα ἐνταυτῷ καὶ τῆς μεγάλης ἐπιδόσεως τῆς χώρας εἰς πᾶν εἶδος ἀναπτύξεως καὶ τοῦ μεγάλου φυσικοῦ καὶ βιομηχανικοῦ αὐτῆς πλούτου. Ἡ εὐφορία τῆς γῆς καὶ ὁ ἄλλος μέγας φυσικὸς πλοῦτος ὁ αὐξηθεὶς ἰδίως διὰ τῶν μεγάλων χρυσορυχείων τῆς Καλιφορνίας, τὸ λαμπρὸν κλίμα, ἡ ἐλευθερία μετὰ τῆς εὐνομίας, ἡ ἐργασία, ἐπὶ πᾶσι δὲ ἡ ἐπιστήμη καὶ θεωρητικῶς μὲν καλλιεργούμενη, ἀλλὰ πρὸ πάντων πρακτικῶς ἐφαρμοζομένη, καὶ τὸ πανταχοῦ δεσπῶν πρακτικὸν πνεῦμα κατέστησαν τὴν μεγάλην δημοκρατίαν πρότυπον κράτους ἐλευθέρου, εὐνομουμένου, προοδευτικοῦ, ἐπιχειρηματικοῦ καὶ μεγάλου πηδολοῦ ἐν τῷ χώρῳ τῆς ἐκπολιτιστικῆς ἀνθρωπίνης δράσεως.

Ἀλλ' ἐν μέσῳ τῆς λαμπρᾶς ταύτης εἰκόνος τοῦ ὅλου βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρχον καὶ τινὰ σημεῖα ἀμαυροῦντα τὴν ὅλην λαμπρότητα αὐτῆς. Μεγάλη ὑπὸ ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐποψίν κηλὶς τοῦ Ἀμερικανικοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ἡ δουλεία, οὐχὶ ἡ δουλεία ἡ πολιτικὴ καὶ ἐν μέρει κοινωνικὴ, ὡς ἡ ἐν Εὐρώπῃ τῶν μέσων αἰώνων δουλοπαροικία, ἀλλὰ δουλεία ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ, καθιστώσα τὸν ἄνθρωπον δοῦλον (σκλάβον) ἥτοι ἀνδράποδον, ἀντικείμενον ἀγοραπωλησίας, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις λαοῖς καὶ νῦν ἐτι παρὰ τοῖς βαρβάροις τῆς Ἀφρικῆς, ἐν μέρει δὲ καὶ τῆς Ἀσίας. Ἡ δουλεία αὕτη δὲν μετήνεχθη ἐξ Εὐρώπης, ἀλλ' ἐγεννηθῆ ἐν Ἀμερικῇ, καὶ ὑπῆρξε συμφυὲς πρὸς τὴν καθόλου ὕλικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον τῶν διαφορῶν λαῶν τῆς Ἀμερικῆς (1). Ἐντεῦθεν προῆλθε τὸ παράδοξον ἐκ πρώτης ὄψεως φαινόμενον ὅτι οὐ μόνον ἐν ταῖς νοτίαις Ἀμερικανικαῖς πολιτείαις, ταῖς ὑπὸ παρηγμακυνῶν Λατινικῶν φυλῶν

μορ (1850-1853). Μετὰ τοῦτον πρόεδρος ἐξελέγη ὁ Φραγκλῖνος Πιερς (1853-1857), τοῦτον δὲ διαδέξατο ὁ Γ. Βούχαναν (1857-1861), μετ' ὃ ἀρχεῖται ἡ προεδρία τοῦ Ἀβραμ Λίγκολν.

(1) Καὶ αὕτη ἡ ἐν Ῥωσσίᾳ δουλεία δὲν εἶχε τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐν Ἀμερικῇ ὁμοιόζουσα μᾶλλον πρὸς τὴν δουλοπαροικίαν (Servage, Leibeigenschaft) τῶν Λατινικῶν καὶ Γερμανικῶν λαῶν τῶν μέσων αἰώνων.

οἰκουμέναις, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλοσαξωνικῇ δημοκρατίᾳ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἥτις μόνη μεταξὺ πάντων τῶν κρατῶν τοῦ νῦν πεπολιτισμένου κόσμου ἐπραγματοποίει ἐν ὑφίστῳ βαθμῷ τὸ ἰδεώδες ἐλευθέρως καὶ εὐνομουμένης πολιτείας καὶ πρώτη ὡς βάσιν καὶ κρηπίδα τῆς ἀνθρωπίνης πολιτείας ἐκήρυξε τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἰσότητα μεταξὺ πάντων τῶν μελῶν τῆς πολιτείας, ὑπῆρχε κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ κηλὶς μὴ ὑπάρχουσα ἐν Εὐρώπῃ. Ἀλλ' αἰτία τούτου ἦτο ὅτι ὅπως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἀμερικῇ, ἡ δουλεία ἀπετέλει στοιχεῖον ἐκτὸς τῆς πολιτείας καὶ τοῦ ἔθνους κείμενον. Οἱ δοῦλοι ἦσαν ἐν Ἀμερικῇ ξένοι Ἀφρικανοί, φυλῆς Αἰθιοπικῆς, ὡς ἀνδράποδα μετενεχθέντες εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ ὡς ἀνδράποδα χρησιμεύοντες εἰς ὑλικὰς ἐργασίας, θεωρούμενοι πάντοτε καὶ ὄντες ξένοι πρὸς τὸν πολιτικὸν καὶ ἔθνικόν βίον. Διὰ τοῦτο τὸ ζήτημα τῆς πολιτικῆς δουλείας καὶ ἐλευθερίας ὑπὸ Εὐρωπαϊκὴν ἐποψίν ἦν ὅλως διάφορον τοῦ ἐν Ἀμερικῇ ζητήματος τῆς δουλείας. Ἡ μεγάλη δ' αὕτη ἀντίθεσις ἡ ὑφισταμένη ἐν τοῖς ζητήμασι τούτοις μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς εἶναι ὅτι ἡ μὲν Ἀμερικὴ ὑπῆρξε κοιτίς τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ κοινωνικῆς ἰσότητος μὴ ἀποκλειούσης τὴν χρῆσιν φυλῆς τινος ἢ τάξεως ἀνθρώπων ὡς μὴ ἀνθρώπων, ἡ δὲ Εὐρώπη ἀνέκαθεν ὑπῆρξεν ἀπηλλαγμένη τοιοῦτων στοιχείων δουλείας φυλῆς ξένης, δουλείας ἀπαδούσης πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ φιλάνθρωπίας, ἣν ἰδίως ἡ Ἀγγλία κατεπολέμει, καὶ ἂν ἔτι ὠρμαῖο πρὸς τοῦτο ἀπὸ ἐλατηρίων καὶ ἀφορμῶν ἐγώστικων. Οὕτω ἡ Ἀγγλία διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Γάνδης (ἰδ. Τόμ. Α', σελ. 405) τῆς συνομολογηθείσης πρὸς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας, μεσιτεῖα τῆς Ῥωσσίας, μετὰ τὸν πόλεμον τὸν ἀρξάμενον μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν τῷ 1812, ἐπέβαλε τῇ μεγάλῃ Δημοκρατίᾳ τὴν υποχρέωσιν οὐ μόνον νὰ μὴ μετέρχηται τὴν ἐμπορίαν δούλων, ἀλλὰ καὶ νὰ συντελῇ εἰς τὴν καταδίωξιν τῆς ἐμπορίας ταύτης. Καὶ διὰ τοῦτο ἐνῷ ἡ Εὐρώπη ἐλάμβανε μαθήματα πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ κοινωνικῆς ἰσότητος παρὰ τῆς Ἀμερικῆς, ἐδίδεν αὐτῇ μαθήματα κοινωνικῆς φιλάνθρωπίας.

Ἡ δουλεία ἤκμαζεν ἰδίως ἐν ταῖς νοτίαις πολιτείαις τῆς μεγάλης Δημοκρατίας, ἥτο δὲ καὶ τοῦτο ἐν τῶν πολλῶν στοιχείων τῆς διαφορᾶς τῆς χωρίζουσας τὰς βορείους πολιτείας ἀπὸ τῶν νοτίων. Αἱ νότιαι πολιτεῖαι τῆς Ἐνώσεως ᾤκουντο ἀνέκαθεν ὑπὸ πλουσίων γαιο-

κτημόνων καὶ καλλιεργητῶν μεγάλων ἐκτάσεων γῆς πλουσίας εἰς παραγωγὴν δημητριακῶν καρπῶν, βόμβακος, σακχάρους, ὀρύζης, καπνοῦ καὶ καλλιεργουμένης ὑπὸ πλήθους δούλων ἀποτελούντων τὸ κυριώτατον στοιχεῖον τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐημερίας τῶν κυρίων αὐτῶν. Ἦσαν δ' οἱ κάτοικοι οὗτοι τῶν νοτίων κρατῶν ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας ἐξ Εὐρώπης μεταναστεύσαντες καὶ τὸν γνήσιον Ἀμερικανικὸν λαὸν ἀποτελοῦντες ἄποικοι, ἐκεῖνοι, οἵτινες περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διεξήγαγον τὸν κατὰ τῆς Ἀγγλίας ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα καὶ ἱδρυσαν τὴν ἐλευθέραν τῶν ἠνωμένων κρατῶν πολιτείαν· καὶ ἐκ τῶν τάξεων τῶν Ἀμερικανῶν τούτων ἦτο ὁ Οὐασιγκτὼν καὶ ἄλλοι ἥρωες τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου. Πλοῦτος, καταγωγῇ ἐπίσημος, λεπτότης βίου καὶ ἡθῶν, μόρφωσις ὑψηλὴ, πολιτικὸν πνεῦμα καὶ πολιτικαὶ ἀρεταὶ ἦσαν τὰ χαρακτηρίζοντα τοὺς Ἀμερικανοὺς τούτους. Οὗτοι δ' ἦσαν καὶ οἱ διηνεκῶς διευθύνοντες τὴν μεγάλην Συμπολιτείαν εἴτε ὡς Πρόεδροι αὐτῆς εἴτε ἄλλας κατέχοντες θέσεις ἀνωτάτων λειτουργῶν τοῦ κράτους. Ἀλλ' ἀπέναντι τῶν Νοτίων τούτων κατὰ μικρὸν ἀνεπτύχθη τεραστίως ὁ πληθυσμὸς τῶν βορείων κρατῶν κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1820-1861. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄποικοι Εὐρωπαῖοι, μετὰ τὴν ἱδρυσιν τῆς ἐλευθέρης Ἀμερικανικῆς πολιτείας τὸ πλεῖστον κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ἐξ Εὐρώπης μεταναστεύσαντες εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Οἱ νέοι οὗτοι Ἀμερικανοὶ οἱ ἐγκαθιστάμενοι ἐν ταῖς βορείαις χώραις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Νοτίους, ἐπεδίδοντο εἰς ἔργα βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας, ἀποτελοῦντες τὸν ἀστικὸν πληθυσμὸν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ἱδρύνοντες καὶ προάγοντες εἰς μεγάλα κέντρα πολιτισμοῦ καὶ ἐμπορίας καὶ βιομηχανίας τὰς Ἀμερικανικὰς μεγαλοπόλεις. Διαφορὰ τάξεων ἦτο διακρίσις κατοίκων εἰς ἀριστοκρατικούς καὶ λαϊκοὺς δὲν ὑπῆρχεν ἐν Ἀμερικῇ ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιτερεπομένη καὶ δι' ἐξωτερικῶν ὀνομάτων ἢ προσωνυμιῶν ἐκδηλουμένη. Ἀλλὰ πράγματι οἱ μεγάλοι γαιοκτῆμονες καὶ ἰδιοκτῆται δούλων ἐν ταῖς νοτίαις πολιτείαις ἦσαν τρόπον τινὰ ἢ βαρῶνι οἱ φεουδάρχαι τῆς Ἀμερικῆς ἀπέναντι τοῦ ἀστικοῦ καὶ λαικοῦ πλήθους τῶν βορείων πολιτειῶν. Οἶαν θέσιν εἶχον οἱ βόρειοι Ἀμερικανοὶ τῶν παρελθόντων αἰώνων ἀπέναντι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς γηραιᾶς τότε Εὐρώπης ὡς ἐκπροσωποῦντες τὸ ἄνθος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ τὸ μεταφυτευθὲν ὑπ' αὐτῶν ἐν τῇ νεαρᾷ παρθενικῇ γῇ

τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὡς δημιουργοὶ νέου Εὐρωπαϊκοῦ βίου ἐλευθέρου καὶ νεαροῦ ἀπέναντι τῆς παλαιᾶς Εὐρώπης (ἰδ. Εἰσαγ. εἰς τὴν Ἰστ. τοῦ ΙΘ' αἰῶνος σελ. 124), τοιαύτην θέσιν εἶχον οἱ νέοι Ἀμερικανοὶ ἀπέναντι τῶν παλαιῶν ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς νέας Εὐρώπης ἐκπροσωποῦντες τὸ ἄνθος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ τῆς νέας Εὐρώπης τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν, τῆς ὑψηλοτέρας πνευματικῆς φιλολογίας καὶ φιλοσοφίας καὶ τῶν ὑψηλοτέρων θρησκευτικῶν ἰδεῶν καὶ τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν θεωριῶν, ἔτι δὲ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος, τῆς μεγάλης ἐπινοίας καὶ ἐφευρετικότητος καὶ τῆς ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τοῦ βίου προοδευτικῆς ἐνεργείας. Διὰ τῶν μεταναστεύσεων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ τῆς διὰ τούτων ἀσκουμένης πνευματικῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τὸν βίον τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἡ Εὐρώπη ἀπέδιδε τρόπον τινὰ τῇ Ἀμερικῇ ὅ, τι δῆποτε περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἔδανείσθη παρ' αὐτῆς στοιχεῖον ὑψηλοτέρου βίου καὶ πολιτισμοῦ ἐξ Εὐρώπης πάλιν καταγομένου καὶ ἐν Ἀμερικῇ ἀναπτυχθέντος. Ἡ μεγάλη λοιπὸν πρὸς μέγα συμφέρον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος διενεργουμένη ἐν μεγάλῳ μέτρῳ μεταξύ Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς δίκην πλημμυρίδος καὶ ἀμπώτιδος πνευματικῆς ἀλληλεπιδράσεως ἐτελείτο ἐν μικροτέρῳ μέτρῳ μεταξύ τῶν βορείων καὶ τῶν νοτίων πολιτειῶν τῆς μεγάλης δημοκρατίας. Καὶ ἐν τῇ ἀλληλεπιδράσει ταύτῃ πᾶσαι αἱ μεταξύ τῶν δύο βίων ἀντιθέσεις παρείχον εὐρὺ στάδιον εἰς συγκρούσεις καὶ διαμάχας διαφανομένας ἐν τῷ βίῳ τῷ πολιτικῷ. Οἱ Νότιοι ἦσαν ἐν παντὶ συντηρητικώτεροι καὶ ὑπέρμαχοι τῶν καθεστώτων ἐν τε τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ, ἐνῷ οἱ Βόρειοι ἦσαν προοδευτικοὶ καὶ νεωτερισταὶ ἐν παντὶ κλάδῳ τοῦ βίου. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὑπὸ τὴν ἑποψίν ἰδίως τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ φρονημάτων αἱ ἀντιθέσεις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαχωρισθῶσιν ἀπ' ἀλλήλων δι' αὐστηρᾶς καὶ ἀκριβοῦς γραμμῆς ὁροθετικῆς μεταξύ τῶν Βορείων καὶ τῶν Νοτίων. Τούναντίον μάλιστα οἱ Νότιοι ἀποτελοῦντες πλουτοκρατικὴν εὐγένειαν καὶ κατέχοντες διηνεκῶς τὰ πολιτικά καὶ στρατιωτικά ἀξιώματα καὶ ὄντες ἱκανοὶ καὶ πολὺπειροὶ περὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν, εἶχον πολλοὺς ὁπαδοὺς ἐν ταῖς βορείαις χώραις, τοὺς καλουμένους Knownothings ἤτοι μηδὲν εἰδότας (1), μεθ' ὧν ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἐρώσει ἀπετέλουν τὴν συν-

(1) Οἱ ἐν ταῖς βορείαις πολιτείαις ὁπαδοὶ τῶν Νοτίων ἦσαν οἱ ἀπὸ τῶν παρελθόντων αἰώνων καταλαβόντες τὴν χώραν ταύτην ἀποικοί, οἵτινες καίτοι δὲν ἦσαν μεγάλοι

τηρητικὴν μερίδα τῶν Δημοκρατικῶν (Democratical), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν μεγάλην μερίδα τῶν Ῥεπουβλικάνων (Republican)(1). Οὕτω ἅπασαι αἱ κατὰ μέρος διαφοραὶ μεταξύ τῶν δύο τμημάτων τῆς Ἐνώσεως συνεκεντρώθησαν ἐν τῇ μεγάλῃ διαφορᾷ τῶν δύο πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν δύο μεγάλων πολιτικῶν μερίδων. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ κεφαλαιώσει τῶν ἀντιθέσεων μέγιστον στοιχείον ἠθικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς διαιρέσεως καὶ διαμάχης κατέστη τὸ ζήτημα τῶν δούλων, συγκεντρώσαν ἐν ἑαυτῷ ὡς τὸ σπουδαιότατον, ὅπως συμβαίνει ἐν καιροῖς μεγάλων ἐσωτερικῶν ἀγώνων δι' οἰαδήποτε κυριώτερα στοιχεῖα τῆς διαιρέσεως, πάσας τὰς ἀντιθέσεις τῶν γνωμῶν, πάντα τὰ πάθη, πάντας τοὺς ἀγῶνας καὶ διαμάχας.

Ἡ δουλεία ἀνέκαθεν συμφυῆς οὖσα τῷ πολιτικῷ καὶ οἰκονομικῷ ἰδίῳ βίῳ τῶν Νοτίων, ἥ, ἵνα εἰπωμεν γενικώτερον διὰ τοῦ νέου ὀνόματος, τῶν Δημοκρατικῶν, ἐθεωρεῖτο ὑπ' αὐτῶν ὡς θεσμὸς νόμιμος καὶ ἀναγκαῖος ἀποτελῶν, οὕτως εἰπεῖν, αὐτὴν τὴν βᾶσιν τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς εὐημερίας. Ἀπέναντι δὲ τῆς τοιαύτης ἐν τῷ ὀργανισμῷ τῷ κοινωνικῷ σπουδαιότητος ἀπέβαλλεν ὁ θεσμὸς ἡ τὸ σύστημα τῆς δουλείας ἐν τῇ ἠθικῇ συνειδήσει τοῦ πεπολιτισμένου

γαιοκτήμονος, ὡς οἱ ἐν Νότῳ ὁμόφρονες αὐτῶν, αὐχ' ἤττον εἶχον κοινὸς μετὰ τούτων ἐχθροὺς τοὺς νέους ἐξ Εὐρώπης μετανάστας, κατ' ἀντίθεσιν τῶν ὁποίων ἐκαλοῦντο αὐτοὶ ἐγχώριοι (nativistes). ὠνομάσθησαν δὲ καὶ Knownothings ἥτοι οἱ οὐδὲν εἰδότες, ἥτοι οἱ μὴ θέλοντες νὰ ἐξεύρωσιν οὐδὲν, ὅπερ ἐθεώρουν ἐπιβλαβεῖς εἰς τὰ συμφέροντα αὐτῶν, καὶ ζητοῦντες ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἀποκλείσωσι τοὺς νέους ἀποίκους ἐκ τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν θέσεων καὶ νὰ παρεμβάλλωσι δυσχερεῖας εἰς τὴν πολιτογράφησιν αὐτῶν.

(1) Τὰ ὀνόματα αὐτὰ τὰ καθιερωθέντα ἐν Ἀμερικῇ πρὸς διάκρισιν τῶν δύο μεγάλων μερίδων, ἀμφοτέρων δημοκρατικῶν, διαφέρουσιν ἀπ' ἀλλήλων μόνον κατὰ συνθήκην. Ἡ κατὰ συνθήκην δ' αὕτη διαφορὰ τῶν σημασιῶν εἶναι αὐθαίρετος καὶ ἀντιβαίνουσα εἰς τὴν κυριολεκτικὴν σημασίαν τῶν ὀνομάτων. Διότι προκειμένου περὶ φιλειλευθέρως δημοκρατίας τὸ δημοκρατικὸς εἶναι κυριολεκτικώτερον τοῦ Republican. Διότι ὡς γνωστόν ἡ ἀρχικὴ σημασία τοῦ Res publica οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ πολιτεία ἀπλῶς (τὰ κοινά, τὰ δημόσια πράγματα). Ὁρθότερα κατὰ ταῦτα εἶναι ἡ ἐν Γαλλίᾳ ἀποδιδόμενη εἰς ἑκατέραν τῶν λέξεων σημασία. Republique Démocratique ἐνταῦθα ὠνομάσθη ἡ ἀληθὴς ἐπὶ κοινῆς ἰσότητος στηριζομένη δημοκρατία ἢ, κατὰ τοὺς κοινωνιστάς, ἡ κοινωνιστικὴ δημοκρατία (Republique démocratique et socialiste). Καὶ ὁ Γαμβέττας δὲ τῷ 1871 τὸ Démocratie καθιέρωσεν ὡς ὅρον δηλοῦντα τὴν δημοκρατίαν τὴν λαϊκὴν τὴν κυβερνωμένην ὑπὸ δημοκρατικῶν τῶ φρόνημα ἀνδρῶν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν συντηρητικὴν δημοκρατίαν (Republique conservative) τοῦ Θιέρσου καὶ τὴν ἀντιδραστικὴν δημοκρατίαν τοῦ Μάκ-Μαὼν καὶ Βρολύ, τὴν κυβερνωμένην ὑπὸ μοναρχικῶν.

χριστιανοῦ Ἀμερικανοῦ κτηματίου πᾶσαν τὴν ἄλλως ἠθικῶς σκιερὰν αὐτοῦ καὶ εἰδεχθῇ ἠθικὴν ὕψιν καὶ τὴν ἐντεῦθεν παραγομένην ἠθικὴν ἐντύπωσιν. Τούναντίον ὁ βόρειος Ῥεπουβλικάνος ὑπὸ ὕλικὴν μὲν καὶ οικονομικὴν ἐποψίν οὐδεμίαν ἡσθάνετο συμπάθειαν πρὸς τὸ σύστημα, διότι οὐδ' ἐκέκτητο, οὐδ' ἡσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ ἔχη δούλους ἐν τῷ ἀστικῷ βίῳ καὶ ἐν ταῖς βιομηχανικαῖς αὐτοῦ καὶ ἐμπορικαῖς ἐργασίαις. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου μεγίστην ὑπὸ ἠθικὴν ἐποψίν ἡσθάνετο ἀποστροφὴν πρὸς σύστημα καταδικαζόμενον ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας καὶ πασῶν τῶν φιλοσοφικῶν περὶ πολιτείας καὶ κοινωνίας θεωριῶν τῆς νέας Εὐρώπης, ἧς τὰς ιδέας ἐξεπροσώπει ἐν Ἀμερικῇ. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τὸ περὶ δουλείας δὲν ἦτο ἐξ ἐκείνων, τὰ ὅποια ἡδύνατο νὰ ἐπασχάλωσι τὰ πνεύματα μόνον θεωρητικῶς καὶ διὰ συζητήσεων Ἀκαδημαϊκῶν. Ἦτο τούναντίον ζήτημα ζωτικώτατον τοσοῦτον τοῖς ὑπερμάχοις τῆς δουλείας διὰ τὸ συμφέρον τὸ ὕλικόν, ὅσον ταῖς θιασώταις τῆς καταργήσεως διὰ τὸ ὑψηλότερον ἠθικόν καὶ πολιτικόν αἶσθημα, οὗ ἐνεφεροῦντο οὗτοι, καὶ διὰ τὸ ὑψηλότερον ἠθικόν συμφέρον, ὑπὲρ οὗ συνηγόρουν. Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἤδη αἰῶνος, ἀπὸ τῶν χρόνων ἔτι τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος, εἶχεν ἀρχίσει ἐν τῇ Β. Ἀμερικῇ τὸ κίνημα τὸ κληθεῖν *ἀντιδοιλικόν* ἦτοι κίνημα ἀποβλέπον ἐπὶ τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας, καὶ ἑταιρεία ἀπελευθερωτικῇ ἢ ἀντισκλαυικῇ (Abolitionist ἢ Antislavery society) εἶχεν ἰδρυθῇ ἤδη τῷ 1778 ἐν Φιλαδελφείᾳ πρόεδρος ἔχουσα τὸν περίφημον Βενιαμὶν Φραγκλίνον. Ἡ ἑταιρεία δὲ αὕτη εἶχεν ἀποπειραθῇ ἤδη τῷ 1790 ἐν τῷ Ἀμερικανικῷ συνεδρίῳ (Congress) (1) νὰ ἐπιτύχῃ τὴν διὰ τοῦ Συνεδρίου κατάργησιν τῆς δουλείας. Ἐπίσης δὲ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εἶχεν ἰδρυθῇ ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ (1785) ἡ ἑταιρεία ἡ καλουμένη τῶν *Χειραφετιστῶν* (Manumissions-society). Τὰ πρῶτα ταῦτα κινήματα δὲν ἐπῆνεγκον μεγάλα ἀποτελέσματα, ἀλλ' οὐχ ἤττον συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ σχηματισθῇ σπουδαία κοινὴ γνώμη ὑπὲρ τοῦ μεγάλου σκοποῦ, καὶ τῷ 1808 ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανικοῦ Συνε-

(1) Ἀμερικανικὸν συνέδριον ἢ Συνέδριον ἀπλῶς καλοῦμεν τὴν νομοθετικὴν βουλὴν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἢ τῆς Ἐνώσεως τῆς ὅλης δηλονότι Ὁμοσπονδίας (διότι καὶ ἕκαστον κράτος ἔχει ἰδίαν νομοθετικὴν βουλὴν) τὴν ἰδρεύουσαν ἐν Οὐάσιγκτῶν καὶ ἀποτελοῦσαν τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν τῆς ὅλης Ἐνώσεως, συγκροτούμενην δὲ ἀπὸ Γερουσίας (ἐν ἧ ἕκαστον κράτος ἀντιπροσωπεύετο διὰ δύο γερουσιαστῶν ἐπὶ ἑξ ἑτη ἐκλεγομένων) καὶ ἀπὸ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἐκλεγομένων ἐξ ἀπάσης τῆς Ἐνώσεως ὡς ἐξ ἐνὸς κράτους διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας κατὰ πᾶσαν δεκαετίαν.

δρίου ἡ κατάργησις τῆς δουλεμπορίας (εἰς ἣν καὶ διὰ τῆς συνθήκης τῆς Γάνδης ὑπεχρεώθη μετὰ 6 ἔτη ἡ Ἐνωσις ἀπέναντι τῆς Ἀγγλίας (ἰδ. σελ. 564), οὕσα ἐν μέρει καρπὸς τῆς πρώτης ἐκείνης ἀπελευθερωτικῆς κινήσεως. Πρῶτον δὲ τῷ 1819 τὸ ζήτημα τῆς καταργήσεως ἔλαβε σπουδαιότατον πολιτικὸν χαρακτῆρα ἐπασχολῆσαν τὸ Συνέδριον. Τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἡ χώρα Μισσουρί ἐζήτησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἐνωσιν· τότε δὲ οἱ ἐν τῇ Συνόδῳ ὁπαδοὶ τῆς καταργήσεως, οἱ λεγόμενοι «ἀπελευθερωτικοὶ» ἢ «θιασῶται τοῦ ἐλευθέρου ἐδάφους», ἀποτελοῦντες ἰσχυρὰν μερίδα ὑπέβαλον τὴν πρότασιν ἵνα ἡ εἰσδοὸς τῆς χώρας εἰς τὴν Ἐνωσιν ἐπιτραπῇ ἐπὶ τῷ ὄρῳ τῆς ἐν αὐτῇ καταργήσεως τῆς δουλείας. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν νοτίων πολιτειῶν σφοδρότατα κατεπολέμησαν τὴν πρότασιν καὶ ἐπὶ δύο ἔτη τὸ ζήτημα ἔμεινεν ἐκκρεμὲς ἕως τοῦ 1821 ἐνίκησαν οἱ Νότιοι. Τότε δὲ τὸ ζήτημα ἐλύθη διὰ τῆς περιφήμου περὶ Μισσουρί συμβάσεως (Missouri-Compromiss), δι' ἧς τὸ Μισσουρί εἰσῆρχετο εἰς τὴν Ἐνωσιν διατηρουμένου τοῦ καθεστώτος τῆς δουλείας, ἀπεφασίζετο δὲ ἀπλῶς ἵνα τοῦ λοιποῦ μηδὲν κράτος κείμενον βορειότερον τοῦ 36^ο πλάτους εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἐνωσιν μετὰ τοῦ συστήματος τῆς δουλείας, ἐνῷ πλείονες ἦσαν αἱ χώραι αἱ κείμεναι ἐκτὸς τῆς Ἐνώσεως πρὸς νότον ἢ πρὸς βορρᾶν τῆς γραμμῆς ἐκείνης. Οὕτω ἡ σύμβασις ἦτο κατὰ βάθος νίκη τῶν θιασωτῶν τῆς δουλείας. Καὶ ὅτε τῷ 1845 ἡ ἀπὸ Μεξικοῦ ἀποστᾶσα πολιτεία τοῦ Τεξᾶς (ἰδ. σελ. 562) ἐζήτησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἐνωσιν διετήρησε τὴν δουλείαν, ὥς κειμένην νοτιώτερον τῆς μνημονευθείσης γραμμῆς. Ἡ σύμβασις δὲ αὕτη εἶχε καὶ τοῦτο τὸ κακὸν ἀποτέλεσμα ὅτι ἔδιδε χαρακτῆρα νομιμότητος καὶ δύναμιν δημοσίου δικαίου εἰς τὴν δουλείαν, ἐνῷ αὕτη πρότερον, θεωρητικῶς τοῦλάχιστον, ἐθεωρεῖτο οὐχὶ μὲν ἔκνομος, ἀλλ' ὥς τις ἔκρυμτος καὶ ἐξαιρετικὴ κατάστασις. Ἄλλ' οἱ θιασῶται τῆς καταργήσεως δὲν ἀπεθαρρύνθησαν ἐκ τῶν ἀποτυχιῶν τούτων. Τούναντίον δὲ ἀπὸ τοῦ 1830 ἤρξατο νέα μεγάλη κίνησις ὑπὲρ τῆς καταργήσεως κέντρον ἔχουσα τὴν Βοστώνην, ἐνθα τῷ 1831 ἰδρύθη καὶ ἐβδομαδιαῖον περιοδικὸν «ὁ Ἐλευθερωτὴς (Liberator)», τῷ δὲ ἐπομένῳ ἔτει ἰδρύθη καὶ ὁ μέγας Σύλλογος «Ἀντιδουλικὴ ἑταιρεία ἡ Νέα Ἀγγλία» (New England antislavery society). Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἰδρύθησαν ὁμοίαι ἑταιρεῖαι καὶ σύλλογοι ἐν Νέῃ Ὑόρκῃ καὶ ἐν ἄλλαις Ἀμερικανικαῖς μεγαλοπόλεσι. Τέλος δὲ τῷ 1834 μετὰ γενικὴν σύνοδον τῶν

ἀπελευθερωτικῶν συγκροτηθεῖσαν ἐν Φιλαδελφεῖς κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 1833 συνέστη ἡ μεγάλη « Ἀμερικανικὴ ἀντιδουλικὴ ἑταιρεία » (American antislavery society). Ἄλλ' ὅσον ἐπιμόνως καὶ θερμῶς ἠγωνίζοντο ἐν ταῖς Βορείοις πολιτείαις διὰ τοιούτων ἠθικῶν μέσων οἱ ἀπελευθερωτικοί, τοσοῦτον οἱ νότιοι γαιοκτήμονες καὶ ἰδιοκτῆται δούλων, βλέποντες ὅτι διὰ τῆς καταργήσεως ἐμελλον ν' ἀπολέσωσι πᾶσαν τὴν ὑλικὴν καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν πολιτικὴν αὐτῶν δύναμιν, ἀντέπραπτον ἐκ παντὸς τρόπου εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν ἀπελευθερωτικῶν. Δημοκρατικοὶ ἠγωνίζοντο νῦν κατὰ τῶν Ῥεπουβλικάνων τὸν περὶ πάντων ἀγῶνα· πρὸς τοῦτο δὲ προετίμων αἱ νότιαι πολιτεῖαι νὰ ἐξέλθωσι μᾶλλον τῆς Ἐνώσεως, ἥτοι τοῦ μεγάλου ὁμοσπονδιακοῦ κράτους τῆς Δημοκρατίας, παρὰ νὰ ὑποκύψωσιν εἰς ἐνδεχομένην διὰ τῆς πολιτείας κατάργησιν τῆς δουλείας. Οὕτω δὲ τὸ ζήτημα τῆς δουλείας ἤρξατο νὰ κλονῇ αὐτὰς τὰς βάσεις καὶ ν' ἀπειλῇ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς Ἀμερικανικῆς συμπολιτείας, καὶ πρὸς ταῖς ἄλλαις μεγάλαις διαφοραῖς μεταξὺ τῶν δύο τμημάτων τῆς Συμπολιτείας ταῖς ἐν μέρει μὲν συγκεντρωθείσαις εἰς τὸ ζήτημα τῆς δουλείας, ἐν μέρει δὲ προσελθούσαις ἐκ τούτου, προσετέθη καὶ ἡ μεγάλη διαφορὰ περὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐνδοί καὶ ἡρμήνευεν ἑκάτερα μέρη τὸν σκοπὸν αὐτόν καὶ τὸν προορισμὸν τῆς Συμπολιτείας. Κατὰ τοὺς Νοτίους ἡ Συμπολιτεία οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ συμμαχικὴ ἐνώσις μεταξὺ τῶν διαφόρων πολιτειῶν σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἀσφάλειαν καὶ εὐημερίαν ἑκάστου κράτους ἐν τῷ κοινῷ συνδέσμῳ καὶ οἷονδήποτε κράτος οἰκοῦν ἐκέκτητο τὸ δικαίωμα, ὅσα ἐθεώρει τὸ συμφέρον αὐτοῦ καὶ τὴν εὐημερίαν μὴ ἀσφαλιζόμενα, τούναντίον δὲ κινδυνεύοντα ἐν τῇ Συμπολιτείᾳ, νὰ ἐξέλθῃ ταύτης. Ἄλλ' ἐναντίον τῆς ἀτομιστικῆς ταύτης θεωρίας τῶν Νοτίων καὶ Δημοκρατικῶν ἀντέτασσον οἱ Ῥεπουβλικάνοι τὴν θεωρίαν τῆς μεγάλης ιδέας τοῦ κράτους, καθ' ἣν οὐχὶ τὰ καθέκαστα κράτη, ἀλλ' ὅλη ἡ Συμπολιτεία, ἥτοι ἡ Ἐνωσις, ἀπετέλει τὸν σκοπὸν τῆς διὰ συμμαχικῶν δεσμῶν εἰς ἓν ἐνώσεως τῶν διαφόρων κρατῶν (« Ex pluribus Unum » ἦτο τὸ σύμβουλον τῆς μερίδος ταύτης). Οὕτω εἰς τὴν μέχρι τοῦδε εἰς Βορείους καὶ Νοτίους, εἰς Ῥεπουβλικάνους καὶ Δημοκρατικούς, εἰς ἀντιδουλικούς καὶ θιασώτας τῆς δουλείας διαίρεσιν προσετέθη καὶ ἡ εἰς Ἐνωτικὸν καὶ Ἀθηνωτικόν. Ἐντεῦθεν τὰ νότια κράτη συνεδέθησαν στενώτερον πρὸς ἄλληλα χάριν ἀμύνης καὶ ὑπερασπίσεως τῶν κοινῶν συμφερόντων, καὶ τῆς στενωτέ-

ρας ταύτης ἐνώσεως ὁ σκοπὸς ἐμμέσως ἔτεινεν εἰς σχηματισμὸν οὐχὶ ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων πολιτειῶν, ἀλλ' εἰς ἰδρυσιν νοτίου συμπολιτείας ἀπέναντι τῆς βορείου. Ἀλλὰ τὸν χωρισμὸν τοῦτον δὲν ἔσπευσαν νὰ κηρύξωσιν οἱ Δημοκρατικοὶ ἐνόσω αὐτοὶ διηύθυνον τὴν κυβέρνησιν καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐνώσεως ἐξελέγετο ἐξ αὐτῶν. Πάντες ἀληθῶς οἱ Πρόεδροι ἀπὸ τοῦ Οὐασιγκτῶνος μέχρι τοῦ προκατόχου τοῦ Λίγκολν Ἰακώβου Βούχαναν ἦσαν ἐκ τῶν νοτίων πολιτειῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πρόεδρος ἐξέλεγε τοὺς ὑπουργοὺς αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ὑπουργῶν τοὺς λοιποὺς ὑπαλλήλους, οἱ Νότιοι ἔχοντες τὸν Πρόεδρον διηύθυνον ἅπασαν τὴν κυβέρνησιν. Πλὴν τούτου ὑπερίσχυον καὶ ἐν τῇ Ἐθνικῇ συνόδῳ τῆς Οὐασιγκτῶνος καὶ προέβησαν οὐχ ἅπαξ καὶ εἰς τολμήματα. Ὅτε τῷ 1850 ἐπὶ τῆς προεδρείας τοῦ Φίλλμωρ ἡ Καλιφορνία ἐζήτησε (ιδ. σελ. 5fi2) νὰ περιληφθῇ ἐν τῇ Ἐνώσει, ἐνῶ ἡ χώρα αὕτη ἔκειτο βορείως τῆς ὑπὸ τῆς συμβάσεως τοῦ Μισσουρί προσδιορισμένης γραμμῆς καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν ἐπετρέπετο αὐτῇ ἡ εἴσοδος εἰς τὴν Ἐνωσιν ἄνευ καταργήσεως τῆς δουλείας, ἀπήτησαν οἱ Νότιοι ἵνα ἀρεθῇ εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς τῆς χώρας, ἐὰν θέλῃ νὰ διατηρήσῃ ἢ οὐ τὴν δουλείαν εἰσερχομένη εἰς τὴν Ἐνωσιν· ἠπειλοῦν δὲ πρὸς τούτοις οἱ Νότιοι διὰ τῆς ἀπὸ τῆς Ἐνώσεως ἐξόδου αὐτῶν, ἐὰν ἐφηρμόζετο ἐν Καλιφορνίᾳ ἡ περὶ Μισσουρί σύμβασις τοῦ 1821. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἐγένετο. Ἡ Καλιφορνία εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἐνωσιν συμφώνως πρὸς τὴν σύμβασιν Μισσουρί. Ἀλλ' οἶονεὶ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν Νοτίων ἐξεδόθη νόμος, καθ' ὃν οἱ εἰς τὰς νέας πολιτείας καταφεύγοντες δοῦλοι ἔδει νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς κυρίους αὐτῶν. Οὕτω δὲ ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως τὸ νόμιμον τῆς δουλείας. Ἀλλ' οἱ Δημοκρατικοὶ μὴ ἀρκούμενοι εἰς τοῦτο προέβησαν τῷ 1854, ἐπὶ τῆς προεδρείας τοῦ Φραγκλ. Πίερς, εἰς ἀληθὲς τόλμημα διὰ τοῦ περὶ Κάνσας καὶ Νεβράσκα νόμου (Kansas-Nebraska-bill, 18/30 Μαΐου 1854). Κάνσας καὶ Νεβράσκα ἦσαν χώραι ἀμφοτέραι κείμεναι βορειότερον τῆς γραμμῆς τῆς συμβάσεως Μισσουρί. Καὶ ὁμως εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἐνωσιν κατ' ἀπαίτησιν τῶν Νοτίων χωρὶς νὰ καταργηθῇ ἐν αὐταῖς ἡ δουλεία, καὶ τὸ Συνέδριον καταργοῦν ἐπισήμως τὴν σύμβασιν Μισσουρί τοῦ 1821 ἐψηφίσατο ἵνα ἡ περὶ διατηρήσεως ἢ καταργήσεως τῆς δουλείας ἐν ταῖς νέαις πολιτεῖαις ἀπόφασις ἀνατεθῇ ταῖς πολιτεῖαις αὐταῖς. Ἀλλ' οἱ Ἀπελευθερωτικοὶ τῶν βορείων πολιτειῶν κατέφυγον τότε εἰς μέτρον πρακτικώτατον, δι' οὗ ἐματαιώσαν

τοὺς σκοποὺς τῶν Νοτίων. Διωργάνωσαν δηλαδὴ μεγάλας μεταναστεύσεις ἐλευθέρων κατοίκων ἐκ τῶν βορείων χωρῶν εἰς τὰς νέας πολιτείας, ἵνα οὕτω σχηματίσωσιν ἐν αὐταῖς πλειονοψηφίαν κατὰ τῆς δουλείας. Τέλος ἐπὶ τῆς προεδρείας τοῦ I. Βούχαναν (1857-1861) οἱ τότε ὑπουργοί, οἵτινες, ὡς καὶ ὁ Πρόεδρος, ἦσαν Νότιοι καὶ ἐν οἷς ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν ἦτο ὁ Δάβις Ἰέφφερσον, εἰς τῶν σπουδαιοτάτων ἀρχηγῶν τῶν Δημοκρατικῶν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπισπεύσωσι τὴν κρίσιν καὶ νὰ ζητήσωσι λύσιν τινά, ἣτις εἶδει νὰ ᾖ δι' αὐτοὺς ἡ ὑποταγὴ τῶν Βορείων εἰς τοὺς Νοτίους ἢ ἡ τούτων ἐξοδος ἐκ τῆς Ἑνώσεως καὶ ἡ ἰδρύσις νέας ὁμοσπονδίας. Πρὸς τοῦτο οἱ ὑπουργοὶ τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν ἔλαβον πάντα τὰ κατάλληλα μέτρα διορίζοντες πανταχοῦ (ἐν ταῖς νοτίαις ἐπαρχίαις) ἐν τοῖς φρουρίοις τῆς Ἑνώσεως διοικητὰς νοτίους καὶ πάσας τὰς σπουδαίας στρατιωτικὰς καὶ ναυτικὰς θέσεις παραδίδοντες εἰς ἀρχηγούς νοτίους. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ νέου Προέδρου, ἡ γενησομένη τῇ 25/6 Νοεμβρίου 1860, ἦτο ὁ τελευταῖος εἰρηνικὸς ἀγὼν, διότι ἐκ τῆς ἐκλογῆς ταύτης ἐξηρτάτο κατὰ μέγα μέρος ἡ μέλλουσα πορεία τῶν πραγμάτων καὶ αἱ τύχαι τῶν διαμυχομένων μερίδων. Διὰ τοῦτο ἀμφότεραι αἱ μερίδες κατέβαλλον μεγάλας προσπάθειας ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ὑποψηφίου αὐτῶν. Ὁ ἀγὼν τῶν Βορείων, οἵτινες ὡς ὑποψήφιοι εἶχον ἓνα τῶν σφοδροτέρων συνηγόρων τῆς καταργήσεως τῆς δουλείας, τὸν Ἀβραὰμ Λίγκολν, ἦτο χαλεπώτερος, διότι μέχρι νῦν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς δημοκρατίας Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐξελέγετο πάντοτε ὑπὸ τῶν Νοτίων, οἵτινες ἐν ταῖς βορείοις πολιτεῖαις εἶχον πλῆθος τυφλῶς καὶ φανατικῶς ἀφωσιωμένων αὐτοῖς ὁπαδῶν, (τοὺς Knownothings). Ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν τῶν Βορείων ἐν τῷ τοιοῦτῳ κρίσιμῳ ἀγῶνι ἐπῆλθε διαίρεσις ἐν ταῖς τάξεσι τῶν Δημοκρατικῶν. Οἱ τούτων ἀρχηγοὶ εἶχον ὑποβάλλει εἰς τὸ Συνέδριον πρότασιν, καθ' ἣν τὸ Συνέδριον εἶδει τοῦ λοιποῦ νὰ μὴ ἀναμιγνύηται οὐδαμῶς εἰς τὸ περὶ τῆς δουλείας ζήτημα, ὅπερ ἔπρεπε νὰ θεωρῆται ὡς ἐσωτερικὸν ζήτημα ἐκάστου κράτους. Ἀλλ' εἰς τῶν σπουδαιοτέρων ἡγετῶν τῶν Βορείων δημοκρατικῶν, ὁ Δούγλας, ἐκηρύχθη κατὰ τῆς προτάσεως ταύτης ὡς ἀντικειμένης πρὸς τὸ σύνταγμα τῆς Ὁμοσπονδίας. Ἡ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου διαφωνία προὐχώρησε μέχρι ῥήξεως ἐκδηλωθείσης κατὰ τὰς προεδρικὰς ἐκλογάς, ὅποτε ὡς ὑποψήφιοι τῆς δημοκρατικῆς μερίδος παρέστησαν δύο, τῶν μὲν νοτίων δημοκρατικῶν ὁ Breckinridge,

τῶν δὲ βορείων ὁ Δούγλας. Ἡ διαίρεσις αὕτη ὠφέλησε τὸν ἀγῶνα τῶν Ῥεπουβλικάνων καὶ ὁ Ἀβραάμ Λίγκολν ἐξελέγη Πρόεδρος. Ἡ τοιαύτη ἐκθασίς τῶν ἐκλογῶν ἐγένετο ἀρχὴ καὶ σύνθημα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.

Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. — Ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκθασιν τῶν ἐκλογῶν τὰ νότια κράτη τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο ἐκήρυξαν τὴν ἐξοδὸν αὐτῶν ἐκ τῆς Ἐνώσεως πρὸ τοῦ τέλους ἔτι τοῦ 1860, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Δημοκρατικῶν κατέλαβον ἀμέσως τὰ ἐν ταῖς νοτιαῖς πολιτεῖαις φρούρια καὶ παρεσκευάσθησαν εἰς τὸν πόλεμον. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους ἐγένετό τις ἀπόπειρα πρὸς πρόληψιν τοῦ πολέμου διὰ τῆς ἐν Οὐασινγκτῶνι συνελθούσης (23/4 Φεβρουαρίου 1861) συνόδου τῆς Εἰρήνης, ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἀπέτυχε παντελῶς, καὶ τῇ 6/18 Φεβρουαρίου αἱ νότιαι πολιτεῖαι συνεκρότησαν ἐν Μογγομερὺ σύνοδον, ἐν ᾗ ἐκήρυξαν ἑαυτὰς ὡς ἀποτελούσας ἀνεξάρτητον ὁμοσπονδίαν καὶ συνέταξαν σύνταγμα προσωρινὸν δια τὴν ὁμοσπονδίαν θεμελιώδη νόμον ἔχον τὸ σύστημα τῆς δουλείας, Πρόεδρον δὲ ἐξελέξαντο τὸν πρῶτον ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν Ἰέρφερσον Δάβις (ιδ. σελ. 572). Ὁ Λίγκολν τοῦναντίον τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἀνέλαβε τὴν θέσιν τοῦ Προέδρου (20/4 Μαρτίου) ἐκήρυξεν ὅτι δὲν ἐμελλε ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὸ ζήτημα τῆς δουλείας, ὅπερ δὲν ὑπῆγετο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ Συνεδρίου. Ἀλλ' ἡ διαλλακτικὴ αὕτη γλῶσσα οὐδαμῶς ὠφέλησε, διότι οἱ Νότιοι ταχέως προέβησαν εἰς τὴν κατάληψιν τῶν ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν φρουρίων. Αἱ δυνάμεις τῶν ἀγωνιζομένων ἦσαν ἐν ἀρχῇ ἄνισοι, ἡ δ' ὑπεροχὴ ἦτο πρὸς τὸ μέρος τῶν Νοτίων. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῶν Βορείων ἀνῆρχετο εἰς 22 ἑκατομ., ὧν μόλις 500 χιλιάδες ἦσαν Μαῦροι ἤτοι δοῦλοι, ἐνῷ τῶν νοτίων ὁ πληθυσμὸς ἀνῆρχετο εἰς 9 1/2 ἑκατομ., ὧν τὰ 4 ἑκατ. ἦσαν Μαῦροι. Ἀλλ' ἀπέναντι τῆς ἀριθμητικῆς ταύτης μειονοφησίας οἱ Νότιοι εἶχον μείζονα ἐσωτερικὴν ἐνότητα, ἐνῷ μεταξὺ τῶν Βορείων ὑπῆρχον πολλοὶ Knownothings ὁμόφρονες τοῖς Νοτίοις· ἔπειτα πάντες οἱ μέχρι τοῦδε ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ ὄντες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Νότιοι προσεχώρησαν νῦν εἰς τὸν στρατὸν τῶν Νοτίων, καθ' οὗ οἱ Βόρειοι ἐν ἀρχῇ ἀντέτασσαν ἀγύμναστα καὶ ἀδιργάνωτα στίφη ὑπὸ ἀρχηγούς αὐτοσχέδιους, μορφωθέντας πρῶτον ἐν τῇ διεξαγωγῇ τοῦ πολέμου. Πρὸς τούτοις δὲ ὁ Ἰέρφερσον Δάβις, ὑπουργὸς ὧν τῶν στρατιωτικῶν, εἶχε πληρώσει τὰ φρούρια

τῶν Νοτίων διὰ τῶν ἀναγκαίων πολεμεφοδίων, οἰκονομικῶς δὲ διέθετον οἱ Νότιοι μέσα χρηματικὰ πολλῶ ἀφθονώτερα. Ἦσαν δ' οὗτοι καὶ περὶ τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν διπλωματικὴν δεξιώτεροι, αὐτοὶ διευθύνοντες μέχρι τοῦδε τὰ τῆς πολιτείας. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἐπεθύμουν ἀμφοτέραι τὴν διάσπασιν τῆς Ἐνώσεως καὶ συνεπάθουν τοῖς Νοτίοις, ἡ μὲν Ἀγγλία διὰ τὰ ἄρχη ἀσφαλέστερον ἐν Καναδᾷ, ἡ δὲ Γαλλία διὰ τὰ καταλάβῃ τὸ Μεξικόν, καθ' οὗ τὸ ἔτος τοῦτο ἤρξατο ἡ Ἀγγλογαλλικὴ στρατεία. Πλὴν τούτου οἱ Νότιοι εἶχον θέσιν ἀμυντικὴν ἀμυνόμενοι ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῶν τόπῳ ἐναντίον τῶν ἐπιτιθεμένων Βορείων. Ἀλλ' ἀπέναντι πάντων τούτων τῶν ὑλικῶν πλεονεκτημάτων εἶχον τὸ μέγα ἠθικὸν μειονέκτημα ὅτι ἡγωνίζοντο πρὸ πάντων ὑπὲρ συστήματος καταδικαζομένου ὑπὸ πάσης συνειδήσεως ἠθικῆς καὶ χριστιανικῆς καὶ ὑπὸ παντὸς τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Καὶ κατὰ τοῦτο ἐπλεονέκτουσαν οἱ Βόρειοι, ὅτι δὲν ἡγωνίζοντο μόνον ὑπὲρ τῆς ιδέας τῆς Ἐνώσεως καὶ τοῦ Κράτους, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὑψηλοτέρων ιδεῶν καὶ καθολικωτέρων συμφερόντων ἀνθρωπίνων. Διὰ τοῦτο ἡ νίκη, καίπερ ἐν ἀρχῇ κλίνουσα πρὸς τοὺς Νοτίους, ἐστράφη εἰς ἀριστικῶς ὑπὲρ τῶν Βορείων. Οἱ δούλοι, ὑπὲρ ὧν διεξήγετο κυρίως ὁ ἀγὼν, δὲν ἠδύναντο ἐν ἀρχῇ νὰ παρέχῃσι σπουδαίας ὑπηρεσίας τῷ ἀγῶνι τῶν Βορείων, διότι ἐν μὲν ταῖς βορείαις πολιτείαις ἦσαν ὀλίγοι, ἐν δὲ ταῖς νοτίαις συνεκρατοῦντο ὑπὸ τῶν κυρίων αὐτῶν διὰ τοῦ συστήματος τῆς τρομοκρατίας. Ἄλλως τε καὶ ὁ Λίγκολν, ὡς εἶδομεν, ἐν τῷ ζητήματι τῶν δούλων δὲν ἤθελε νὰ λάβῃ ἐν ἀρχῇ ριζικὰ μέτρα, ἵνα μὴ καταστήσῃ ἀδύνατον πᾶσαν διαλλαγὴν. Διὰ τοῦτο τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου ἡ κυβέρνησις τῆς Ἐνώσεως ἢ μᾶλλον ἢ ἐν Οὐασιγκτῶνι Συνοδος δι' ἀποφάσεως αὐτῆς ἀπὸ 23/4 Αὐγούστου ἐκήρυξεν ἀπλῶς ὅτι παρῆγεν ἐλευθερίαν εἰς πάντας τοὺς ἐν τῷ ἐχθρικῷ στρατῷ ἢ στόλῳ συλλαμβανομένους δούλους. Τὸ μέτρον ἦτο ἀπλῶς στρατιωτικὸν σκοποῦν νὰ κωλύσῃ τοὺς Νοτίους τοῦ νὰ ποιῶνται χρῆσιν τῶν δούλων ἐν τῷ στόλῳ καὶ ἐν τῷ στρατῷ, προτρέπον δὲ τοὺς τυχόν καταταχθέντας δούλους εἰς αὐτομόλησιν πρὸς τοὺς Βορείους. Μόλις δὲ μετὰ πάροδον ὀλοκλήρου ἔτους, ὅποτε ὁ πόλεμος ἐμαίνετο πλέον μεταξύ τῆς Ὁμοσπονδίας (Confederation) τῶν Νοτίων καὶ τῆς Ἐνώσεως τῶν Βορείων, ἡ Σύνοδος προεβή εἰς μέτρον γενναϊότερον κηρύξασα οὐχὶ τελείαν ἐλευθερίαν τῶν δούλων, ἀλλὰ τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ ἐπομένου

ἔτους (1863) ἐν τοῖς κράτεσιν ἐκείνοις, ἅτινα μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἔμενον ἐν τῇ ἀνταρσίᾳ. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἦσαν μέτρα μᾶλλον πολιτικά καὶ στρατηγικά, ἡ δὲ λύσις ἡ ὁριστικὴ τοῦ ζητήματος τῶν δούλων ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς τύχης τοῦ πολέμου, οὗ ἡ πορεία ἦτο ἡ ἐξῆς.

Τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου (1861), ἀφοῦ οἱ Νότιοι ὑπὸ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Βωρεγάρδον (Bauregard) κατέλαβον τὰ ἐν ταῖς νοτίαις ἐπαρχίαις φρουρία τῆς Ἐνώσεως, ἀναγκάζοντες τὰς ἐνιαχοῦ εἰς τὴν Ἐνωσιν πιστὰς μενούσας ἀσθενεῖς φρουρὰς νὰ παραδοθῶσιν ἢ ν' ἀποχωρήσωσιν ὑπόσπονδοι καὶ ἐγένοντο οὕτω κύριοι πάσης τῆς νοτίας χώρας κέντρον αὐτῶν καταστήσαντες τὴν ὀχυρὰν Ρισμόνδην (Richmond), οἱ Βόρειοι ἐπῆλθον κατὰ τῆς ὀχυρᾶς ταύτης θέσεως· ἀλλ' οἱ ἀγῶνες αὐτῶν πρὸς ἄλλωσιν αὐτῆς ἀπέτυχον καὶ τὰ ὅπλα τοῦ στρατοῦ τῆς Ἐνώσεως, οὗ ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Μὰκ Κλέλλαν, οὐδεμίαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἤραναν νίκην τινὰ ἢ ἐπιτυχίαν σπουδαίαν. Ἀλλ' ὁ πόλεμος ἀπὸ τοῦ ἔτους ἤδη τούτου ἔλαβεν ὅλον τὸν ἄγχιον ἐκείνον καὶ ἐκ παντὸς τρόπου ἐξολοθρευτικὸν χαρακτῆρα, ὃν φέρουσι συνήθως οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Ἐνθ' οἱ Βόρειοι κηρύξαντες ἀποκλεισμὸν καθ' ὅλα τὰ νότια παράλια οὐ μόνον τῶν πολεμίων, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ξένων κρατῶν τὰ πλοῖα ἀπέκλειον πάσης συγκοινωνίας πρὸς τοὺς λιμένας τῶν Νοτίων (1), οἱ Νότιοι αὐτοὶ ἀπηγόρευον αὐστηρῶς πᾶσαν κατὰ ξηρὰν διὰ τὰς βορείας πολιτείας ἐξαγωγὴν προϊόντων πρώτης ἀνάγκης (οἷον σακχαρώς, ὀρυζης, σίτου κτλ.). Μέχρι τῶν παραλίων τῆς Εὐρώπης καὶ μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης κατεδιώκον ἄλληλα τὰ Ἀμερικανικὰ πλοῖα τῶν ἐμπολέμων. Πᾶσα ἐμπορία κατὰ γῆν ἢ κατὰ θάλασσαν ἔπαυσε· πλοῖα ἐκκίοντο ἐντὸς τῶν Ἀμερικανικῶν λιμένων, σωροὶ δὲ νεκρῶν καὶ ἐρείπια κατομένων κομῶν καὶ κομποπόλεων ἐκάλυπτον τὰς ὁδοὺς, ἃς διήρχοντο οἱ στρατοὶ ἐν τῷ ἀδελφοκτόνῳ πολέμῳ καὶ πλῆθος τραυματιῶν καὶ ἡκρωτηριασμένων ἐπλήρουν τὰ νοσοκομεῖα. Τοιαύτη ἦτο ἡ πορεία καὶ ὁ χαρακτῆρ τοῦ πολέμου καὶ τὸ δεῦτερον ἔτος (1862), ἐν ᾧ σπουδαία ἐπιτυχία τῶν

(1) Τοῦτο ὅμως δὲν ἐκόλυε τοὺς Νοτίους νὰ ναυπηγῶσι καὶ νὰ ἐξοπλίζωσιν ἐντὸς Ἀγγλικῶν λιμένων καὶ ὑπὸ Ἀγγλικὴν σημαίαν πλοῖα καταδρομικά, ὡς τὸ περιδῶτον καταδρομικὸν Ἀλαβάμαν. Ἐντεῦθεν ἐδόθη ἀφορμὴ διενέξεων μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἐνώσεως καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου παρήχθη τὸ περίφημον ζήτημα τῆς Ἀλαβάμας, ὅπερ ἀφοῦ ἐπὶ μικρὸν ἐκινδύνευσε νὰ φέρῃ ῥῆξιν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ἐλύθη ὑπεριον εἰρηνικῶς διὰ διαιτησίας (1873) καταδικασθείσης τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν ἀπότισιν ἰκανοῦ μέρους τῶν προσγενομένων τῇ Ἐνώσει ζημιῶν.

Βορείων ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Βούτλερ ἄλωσης τῆς Νέας Αὐρηλίας, τοῦ μεγάλου τούτου ἐμπορικοῦ κέντρου τοῦ Νότου, ἡ ἐκβίασις τοῦ στομίου τοῦ Μισισσιππὶ ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Φαρραγούτ καὶ ἡ ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τῆς Ἐνώσεως ἀνάκτησις τῶν πολιτειῶν Μισσουρί, Κεντουκὶ καὶ Τεννέσσε, ἃς εἶχον καταλάβει οἱ ὁμοσπονδιακοὶ τοῦ Νότου. Ἀλλ' ἡ κατὰ τῆς Ῥισμόνδης πορεῖα τοῦ ἀρχιστρατήγου Μὰκ Κλέλλαν καὶ ἡ ἐπταήμερος (ἀπὸ 14/26 Ἰουλίου μέχρι 22/3 Αὐγούστου) αἱματηρὰ παρὰ τὸ φρούριον τοῦτο μάχη καὶ αἱ ἄλλαι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συγκροτηθεῖσαι μάχαι οὐδὲν ἐπὶ νηνεγκον ἀποτελεσμα ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς ἢ ὑπὲρ τοῦ ἐτέρου τῶν διαμαχομένων, εἰ καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ τοῦ ἔτους τούτου σπουδαία μάχη παρὰ τὴν Φρειδεरिकούπολιν (3/15 Δεκεμβρίου) νικηταὶ ἔμειναν οἱ Νότιοι.

Θωρηκτὰ καὶ Μονιτόρ. — Σπουδαῖα ἦσαν τὰ κατὰ θάλασσαν γεινόμενα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οὐχὶ διὰ τὰ ἀποτελέσματα τῶν κατὰ θάλασσαν συγκρούσεων, ἀλλὰ διὰ τὸ εἶδος αὐτὸ καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν συγκρουομένων πλοίων. Νῦν πρῶτον διὰ θωρηκτὰ πλοῖα ἐνεκαίνισθη νέα περίοδος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν κατὰ θάλασσαν μαχῶν. Οἱ Νότιοι προσβαλόντες τὸν στόλον τῶν Βορείων διὰ τοῦ θωρηκτοῦ πλοίου αὐτῶν «Μέρριμακ» κατέστρεψαν δύο φρεγάτας τῶν Βορείων. Ἀλλὰ κατὰ τοῦ θωρηκτοῦ τούτου ἀντέταξαν οἱ Βόρειοι μετ' ὀλίγον τὸ *Μονιτόρ* (τὸ πυργωτὸν εἶδος τῶν θωρηκτῶν) καὶ ἡ πρώτη σύγκρουσις τῶν δύο τούτων κολοσσῶν ἐγένετο (25/9 Μαρτίου) ἐν τῷ ὄρμῳ Νόρφολκ χωρὶς τὸ ἐν νᾶ πάθῃ τινὰ καιρίαν ὑπὸ τοῦ ἐτέρου προσβολὴν καὶ χωρὶς ἐπομένως νὰ διαφανῇ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἐτέρου συστήματος τοῦ νέου τούτου εἶδους τῆς ναυπηγίας.

Τὸ τέλος τοῦ πολέμου. — Τὸ ἔτος 1863 ἤρξατο μετ' ἀποτυχιῶν τῶν Βορείων, ἀλλ' ἔληξε μετὰ σπουδαίων ἐπιτυχιῶν ὑπὲρ τούτων. Κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1863 οἱ νότιοι εἰσέλασαν νικηφόρως εἰς τὴν Πενσυλβανίαν, ἀλλ' ἠττήθησαν μετὰ δύο μῆνας ὑπὸ τοῦ νέου ἀρχιστρατήγου τῆς Ἐνώσεως Μῆαδ ἐν τῇ φονικῇ μάχῃ τοῦ Γεττυσβούργου (21/3 Ἰουλίου) μεθ' ὃ ὁ στρατηγὸς Γράντ ἐκυρίευσεν τὸ πρὸ πολλοῦ ὑπ' αὐτοῦ πολιορκούμενον Βικσβούργον. Διὰ τῶν ἐπιτυχιῶν τούτων ἅπασα ἡ περιοχὴ τοῦ Μισισσιππὶ περιῆλθε νῦν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Ἐνώσεως καὶ διεκόπη ἡ συγκοινωνία τῶν Νοτίων πρὸς τὸ Τεξᾶς καὶ τὴν Ἀρκάνσαν καὶ ἐπολιορκήθη κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν τὸ Κάρλιστον. Ἐκτοτε ὁ πόλεμος ἔλαβε τροπὴν ἀποφασιστικῶς εὐνοϊκὴν ὑπὲρ τῶν

Βορείων. Ἀλλὰ καὶ οἱ Νότιοι ὅσῳ πλέον ἡττῶντο, τοσοῦτῳ ἰσχυρότερον ἐνεκαρτέρουν ἐν τῷ ἁγῶνι, διότι διὰ τῆς ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ ἔτους γενομένης περὶ τῶν δουλῶν ἀποφάσεως τοῦ Συνεδρίου τῆς Ἐνώσεως καὶ τῆς ἀρξαμένης ἐφαρμογῆς τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης ἐν ταῖς ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τῆς Ἐνώσεως καταλαμβανομέναις νοτίαις πολιτείαις ὁ πόλεμος καθίστατο δι' αὐτοὺς ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου. Ἀλλ' οἱ Βόρειοι ὁσημέραι καθίσταντο ἰσχυρότεροι. Οὐ μόνον κατὰ θάλασσαν εἶχον οὗτοι τὴν ὑπεροχὴν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ξηρὰν χρησιμοποιοῦντες τὴν κατ' ἀριθμὸν μεγάλην ὑπεροχὴν τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν ἠύξισαν τὸν στρατὸν, διὰ στρατολογίας ὑποχρεωτικῆς, εἰς ἑκατοντάδας χιλιάδων, ἐν αἷς ἦσαν καὶ ὁλόκληρα τάγματα ἐκ Μαύρων ἡλευθερωμένων, ἐμόρφωσαν δὲ ἐν τῷ πολέμῳ αὐτῷ στρατηγούς σπουδαίους (Μάκ Κλέλλαν, Μήδ, Γράντ, Σέρμαν, Σέριδαν) ἐπιτυχῶς ἀντιτασσομένους κατὰ τῶν ἐμπείρων στρατηγῶν τῶν Νοτίων.

Ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἐπομένου ἔτους ὁ πόλεμος διεξήχθη μετὰ τινος ἀδρανείας, τὸ μὲν διότι ἀμφοτέρω τὰ διαμαχόμενα μέρη εἶχον καταπονηθῆ καὶ ἐξαντληθῆ ὑπὸ τῶν καταστροφῶν τῶν προηγουμένων ἐτῶν, τὸ δὲ διότι μελλούσης νὰ γείνη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο νέας ἐκλογῆς τοῦ Προέδρου τῆς Ἐνώσεως κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου ὠρισμένην ἡμέραν τῆς 23/4 Νοεμβρίου ἡ προσοχὴ τοῦ δημοσίου ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς πάλης ἐστράφη πρὸς τὴν πάλιν τὴν πολιτικὴν, καὶ ἐκ τῆς ἐκβάσεως τῶν ἐκλογῶν τούτων ἐζητήσατο νῦν ἡ πολεμικώτερα ἢ ἡ εἰρηνικώτερα τροπὴ τῶν πραγμάτων. Ἀλλ' οὐ μόνον ἐξελέγη αὖθις Πρόεδρος ὁ Α. Λίγκολν, ἀλλὰ καὶ ἀντιπρόεδρος ἐξελέγη εἰς τῶν σφοδρῶν ὑπερμάχων τῆς καταργήσεως τῆς δουλείας, ὁ ζωηρὸν μέρος εἰς τὸν πόλεμον λαβὼν Ἀνδρέας Τόνσον. Αἱ ἐκλογαὶ αὗται ἀφείλον ἀπὸ τῶν Νοτίων πᾶσαν ἐλπίδα συμβιβασμοῦ καὶ ὁ πόλεμος διεξήχθη περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1864 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1865 μετὰ πολλῆς ζωηρότητος. Ἀρχιστράτηγος τῆς Ἐνώσεως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἔτους 1864 εἶχε διορισθῆ ὁ στρατηγὸς Γράντ. Οὗτος μετὰ τὰς ἀποτυχίας, ἃς ὑπέστη ἐν ἀρχῇ (κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1864), κατάρθρωσε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν Βιργινίαν καὶ νὰ πολιορκήσῃ ἐνταῦθα τὴν πλουσίαν καὶ ἐμπορικὴν Πετρούπολιν (Petersburg). Ἀφοῦ δὲ καὶ οἱ στρατηγοὶ Σέρμαν καὶ Σέριδαν διελάσαντες τολμηρῶς καὶ νικηφόρως πολλὰς πολιτείας τῶν Νοτίων καὶ διασπάσαντες διαφόρους ἀμυντικὰς γραμμὰς τῶν πολεμίων ἐφθασαν πρὸ τῆς Πετρούπολεως

καὶ πρὸ τῆς Ῥισμόνδης, ἀπέκλεισαν ἐνταῦθα τὸν ἀρχιστράτηγον τῶν Νοτίων στρατηγὸν Λεὶ μετὰ 60 χιλιάδων ἀνδρῶν. Οὕτω δὲ ἐν τῇ παρὰ τὴν Πετρούπολιν συγκροτηθεῖσῃ (20/1 Ἀπριλίου) φονικωτάτῃ μάχῃ, ἡττήθη καθ' ὁλοκληρίαν ὁ στρατὸς τοῦ Λεὶ καὶ τῇ ἐπαύριον τῆς μάχης ἡ πόλις κατελήφθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τῆς Ἐνώσεως, τὴν ἄλωσιν δὲ τοῦ φρουρίου τούτου ἠκολούθησε μετὰ μίαν ἡμέραν καὶ ἡ τῆς ὀχυρᾶς Ῥισμόνδης. Κυριευθέντων δ' οὕτω τῶν ὀχυρῶν ἀμυντηριῶν τῶν Νοτίων, ὁ ἀρχιστράτηγος Λεὶ παρεδόθη (5/17 Ἀπριλίου) διὰ συμβάσεως εἰς τὸν στρατηγὸν Γράντ, μετ' ὁλίγας δὲ ἡμέρας παραδοθέντων καὶ τῶν λοιπῶν ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Ἴόνσων καὶ Ῥάλεϊν λειψάνων τοῦ νοτίου στρατοῦ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐπερατώθη ὀριστικῶς, ἐντὸς τῶν τεσσάρων ἐτῶν τῆς διαρκείας αὐτοῦ φοβεράς καὶ μεγάλας ἐπενεγκῶν καταστροφάς, ἀφ' οὗ εἰς ἀνθρώπους μόνον ἀπώλοντο 325 χιλιάδες ἐκ τῶν Βορείων καὶ 200 χιλιάδες ἐκ τῶν Νοτίων. Ἀνάλογοι ἦσαν αἱ ζημίαι, αἱ ἐπενεχθεῖσαι εἰς τὴν ὕλικήν καὶ οἰκονομικὴν εὐημερίαν τῆς χώρας διὰ τῆς νεκρώσεως τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς εἰς τὴν βιομηχανίαν ἐπιλθούσης στασιμότητος. Μεταλλικὸν νόμισμα ἦτο ὀλατελῶς ἐξηφανισμένον ἐκ τῆς καθημερινῆς συναλλαγῆς καὶ τὰ χαρτονομίσματα τοῦ κράτους μόλις εἶχον τὸ τρίτον τῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας. Πρὸς τούτοις ἕνεκα τοῦ πολέμου ἐλαττωθεῖσάν τῶν ἐξ Εὐρώπης μεταναστεύσεων ἐστεῖρευσε μία σπουδαία πηγὴ δημοσίου πλούτου ἡ προερχομένη ἐκ τῆς πωλήσεως δημοσίων γαιῶν εἰς τοὺς ἀποίκους. Ἐννοεῖται ὅτι πλείονα ἔπαθον αἱ νότιαι πολιτεῖαι διὰ τε τοῦ κατὰ θάλασσαν ἐπιβληθέντος αὐταῖς ἀποκλεισμοῦ, ὡς καὶ διὰ τοῦ κατὰ γῆν ἀποκλεισμοῦ, ὃν ἐπέβαλον αὐταὶ ἐαυταῖς. Ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς ἡ κατάστασις δὲν ἦτο εὐχάριστος. Ὁ πόλεμος δὲν ἐξηχρίωσε μὲν τὰ ἦθη, ἀλλ' ἐξηγρίωσεν αὐτὰ δεινῶς διὰ τῆς ἐξάψεως τῶν παθῶν. Χαρακτηριστικώτατον τοιαύτης ἀγρίας ἐξάψεως τῶν παθῶν ἦτο ἡ τραγικῶς αἱματηρὰ λύσις, ἣν ἔλαβε τὸ αἱματηρὸν δρᾶμα διὰ τοῦ φόνου τοῦ προέδρου Λίγκολν. Τινὲς δημοκρατικοὶ τοῦ Νότου μετὰ τὰς μεγάλας ἡττας τοῦ Μαρτίου ἀπογνόντες περὶ τῆς νίκης προέβησαν εἰς ἀπονειοημένον μέτρον ἐκδικήσεως θέλοντες νὰ πωλῇσωσιν ἀκριβᾶ εἰς τοὺς νικητὰς τὴν ὀριστικὴν νίκην. Ἐσχηματίσθη καταχθόνιος τις συνωμοσία ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν τούτων σκοποῦσα τὸν σύγχρονον φόνον πάντων τῶν ἡγετῶν τῶν νικητῶν Ῥεπουβλικάνων, οἵτινες ἦσαν νῦν ἡγέται καὶ τοῦ κράτους.

Ἄλλ' ἄλλοι μὲν τῶν οὕτω προγραφέντων, ὡς ὁ Γράντ, ἐσώθησαν μὴ εὐρεθέντες ὑπὸ τῶν συνωμοτῶν κατὰ τὴν ταχθεῖσαν ὥραν τοῦ φόνου, ἄλλοι δὲ ὡς ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Σεβάρδος καὶ ὁ Λέβις Πάυνε ἐπληρώθησαν βαρεως. Ἄλλ' ὡς θυμα μεγαλοπρεπὲς εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐκδικήσεως τῶν ὑπερμάχων τῆς δουλείας ἐπεσεν αὐτός ὁ Πρόεδρος Λίγκολν, φονευθεὶς (2/14 Ἀπριλίου) ἐν τῷ θεωρείῳ αὐτοῦ ἐν τῷ θεάτρῳ ὑπὸ τοῦ ἡθοποιοῦ Οὐίλκες Βούθ (Wilkes Booth), ὅστις, ὢν ἐκ τῶν συνωμοτῶν, ἀφοῦ ἐτέλεσε τὴν φρικώδη πρᾶξιν, ἀνέκραξε γηθοσύνας: «Ἐξεδικήθη νῦν ὁ Νότος». Καὶ ὁ μὲν φονεὺς συλληφθεὶς ἐφρονεύθη μετὰ πολλῶν συνωμοτῶν· ἀλλὰ τὸ διαπραχθὲν ἐγκλημα τοσοῦτῃ μᾶλλον ἐξῆψε τὰ πάθη καὶ τὸ μῖσος, ὅσον οἱ συνωμότες ἐθεωρήθησαν συνδεδεμένοι μετὰ τῶν ἡγετῶν τοῦ Νότου καὶ αὐτὸς ὁ αἰχμαλωτισθεὶς ἤδη καὶ φυλακισθεὶς τέως πρόεδρος τοῦ Νότου Ἰέφφερσον Δάβις ἐθεωρήθη συνένοχος καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἀπῆτει τὴν κατ' αὐτοῦ ἐφαρμογὴν τῆς ἐσχάτης τῶν ποινῶν. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἐγένετο· ἀλλὰ τὸ κατὰ τοῦ Λίγκολν τελεσθὲν ἐγκλημα παρέτεινε τὴν ἐν τῇ φυλακῇ διαμονὴν τοῦ Δάβις.

Τὴν προεδρείαν ἔλαβε νῦν κατὰ τὸν νόμον ὁ τέως ἀντιπρόεδρος Ἰόνσων. Ὁ νέος Πρόεδρος, καίτοι ἦτο ἐκ τῶν σφοδροτάτων Ῥεπουβλικάνων, νῦν αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην ὡς ἀνοικοδομήσῃ τὸ ἔργον τῆς εἰρήνης ἐπὶ τῶν ἐρείπειων τοῦ πολέμου δι' ἐπεικοὺς πρὸς τοὺς Νοτίους διαγωγῆς ἐδείξε πολιτικὴν διαλλακτικὴν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὴν μερίδα τῶν Ῥεπουβλικάνων, εἰς ἣν ἀνῆκε. Τὸ κύριον ζήτημα εἶχεν ἤδη λυθῇ ὀριστικῶς πρὸ τῆς ὀριστικῆς λήξεως τοῦ πολέμου, ἀφοῦ τῇ 22/3 Ἰανουαρίου 1865 τὸ Συνέδριον εἶχε ψηφίσει τὴν διὰ παντός κατάλυσιν τῆς δουλείας ἐν πάσαις ταῖς πολιτείαις τῆς Ἐνώσεως (1). Ἄλλ' οἱ ἄγαν Ῥεπουβλικάνοι ἤθελον νῦν, μετὰ τὴν ὀριστικὴν νίκην, τὴν ἄμεσον πρᾶγματικὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἵνα διὰ τῆς οὕτω πραγματοποιουμένης πλήρους ἰσοπολιτείας τῶν ἀφωσιωμένων τοῖς Ῥεπουβλικάνοις Μαύρων καὶ τῆς ὑπὸ τούτων ἀσκήσεως πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐν ταῖς διὰ τῶν ὅπλων ὑποταχθεῖσαις ἤδη τῇ Ἐνώσει νοτίαις πολιτείαις καταλυθῇ ἡ

(1) Ἐνωσιν ἐνόμι τὸ Συνέδριον, ὡς οἶκον διπλὸν, ἅπασαν τὴν πρῶην Ἐνωσιν, ἅπασαν δηλονότι τὴν Συμπολιτείαν, οἷα ἦτο πρὸ τοῦ πολέμου ἠνωμένη, διότι τὸ Συνέδριον τῆς Οὐασίγκτωνος οὐδέποτε ἀνεγνώρισε τὴν Ὑμωσπονδίαν τοῦ Νότου καὶ τὰς πολιτείας τὰς συγκροτούσας αὐτὴν ἐθεώρει ἀπλῶς ὡς ἐν ἀνταρσίᾳ διατελούσας.

μέχρι τοῦδε πολιτικὴ ὑπεροχὴ τῶν Δημοκρατικῶν. Πρὸς τοῦτο ἀπεφάσισε τὸ Συνέδριον ἵνα πᾶσαι αἱ πολιτεῖαι αἱ μὴ ἐφαρμοζούσαι τὸ ψήφισμα τῆς 22/3 Ἰανουαρίου ἀποκλεισθῶσι τῆς Ἐνώσεως καὶ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπαρχίαι διὰ βίας ὑποτεταγμέναι καὶ ὡς τοιαῦται διατελῶσιν ὑπὸ δικτατωρικὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν τασσομένην αὐταῖς ὑπὸ τῆς Ἐνώσεως· καὶ συνωδᾷ πρὸς ταῦτα διὰ ψηφίσματος τῆς 4/16 Μαρτίου 1866 ἀπέκλεισε τῆς Ἐνώσεως ἑνδεκα πολιτείας καὶ ὑπήγαγεν αὐτάς ὑπὸ διοίκησιν στρατιωτικὴν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πρόεδρος ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἀρνησικυρίας ἐναντίον τοῦ ψηφίσματος τούτου, κατηγορήθη ὑπὸ τῶν Ῥεπουβλικάνων ὡς ἀνθενωτικὸς καὶ ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσις τοσοῦτον ηὔξηθη βαθμηδὸν ὥστε ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων ἐψήφισεν ἐπὶ τέλους (12/24 Φεβρουαρίου) τὴν εἰς δίκην παραπομπὴν αὐτοῦ. Ἡ δίκη ἐγένετο, κατὰ τὰ νενομισμένα, ὑπὸ τῆς Γερουσίας. Ἀλλ' ἵνα κηρυχθῇ ἔνοχος ἀπαιτεῖτο νὰ δοθῶσι κατ' αὐτοῦ τὰ $\frac{2}{3}$ τῶν ψήφων· ἐπειδὴ δὲ 35 ψῆφοι ἐδόθησαν κατ' αὐτοῦ, ὑπὲρ αὐτοῦ δὲ 19, ἀπηλλάγη τῆς καταδίκης. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξελέγη πρόεδρος ὁ ἤδη ἀρχιστρατῆγος τῆς Ἐνώσεως γενόμενος στρατηγὸς Ὀδυσσεὺς Γράντ, ὑποψήφιος τῶν Ῥεπουβλικάνων καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα αὐτοῦ (4/16 Μαρτίου 1869), ἐξελέγη δὲ αὖθις εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο καὶ μετὰ τετραετίαν προεδρεύσας οὕτω μέχρι τοῦ 1877. Ἐπὶ τῆς ὀκταετοῦς προεδρίας τοῦ Γράντ, καὶ ἔτι πρότερον ἐπὶ τοῦ Ἰόνσωνος αὐτοῦ, ἅμα περατωθέντος τοῦ πολέμου, ἡ μεγάλη Ἀμερικανικὴ Συμπολιτεία ταχέως ἀνέλαβε τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν αὐτῆς δύναμιν διὰ τῆς ἰδιαζούσης εἰς τὸν λαὸν τῆς Μεγάλης Δημοκρατίας ἐπανορθωτικῆς καὶ προοδευτικῆς τάσεως. Ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ἐμπορία ἀνέλαβον τὴν προτέραν αὐτῶν ἀκμὴν, ἡ εὐημερία ἡ οἰκονομικὴ ἐπανῆλθε, τὸ μέγα δημόσιον χρέος ἐντὸς σμικροῦ ἐπληρώθη εἰς χρυσόν(1). Τάχιστα δὲ ἀνεκτήσατο ἡ Συμπολιτεία καὶ τὴν μεγάλην αὐτῆς ἐν τῷ κόσμῳ πολιτικὴν θέσιν, δύναμιν καὶ ἐπιρροήν. Μόλις ἐπερατώθη ὁ φοβερὸς ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἡ πολιτικὴ δύναμις τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἐγένετο αἰσθητὴ καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ. Κατὰ τὰ ἔτη 1867-1868 οὐ μόνον φιλάνθρω-

(1) Μεταξὺ τῶν μεγάλων δημοσίων ἔργων τῶν γενομένων μετὰ τὴν περάτωσιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου εἶναι καὶ ἡ συνδέσασα τὸν Ἀτλαντικὸν πρὸς τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανὸν μεγάλη σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἡ ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Λουδοβίκου ἀρχομένη καὶ λήγουσα εἰς τὸν Ἅγιον Φραγκίσκον τῆς Καλιφορνίας.

ποὶ συνδρομαὶ ἐγένοντο ὑπὲρ τοῦ τότε Κρητικοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ ἐπίσημοι φωναὶ ἠκούσθησαν ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἐν τῇ Γερουσίᾳ τῆς Οὐασιγκτῶνος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Κρήτης. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ δύναμις τῆς Συμπολιτείας ἐδηλώθη ἀμέσως ἀπέναντι τῆς Γαλλίας ἐν τῷ Μεξικῷ. Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτου κάλλιον νὰ ἱστορηθῶσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Ναπολέοντος Γ', ἣν ἐπαναλαμβάνομεν ἤδη μεταβαίνοντες εἰς τὰ τῆς Εὐρώπης.

21. Ὁ Λομβαρδικὸς πόλεμος τοῦ 1859 καὶ ἡ δημιουργία τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου.

Ἡ καθόλου πολιτικὴ κατάστασις ἐν Εὐρώπῃ μετὰ τὴν Παρισιανὴν συνθήκην τοῦ 1856. — Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος καὶ ἡ συνθήκη τοῦ 1856, δι' ὧν ἐν τῇ νοτιανατολικῇ Εὐρώπῃ νέα ἐδημιουργήθη πολιτικὴ κατάστασις τῶν πραγμάτων νέαν παρέχουσα ἀφετηρίαν καὶ νέαν διανοίγουσα στάδιον ἀναπτύξεως εἰς τὸν ἱστορικὸν βίον τῶν λαῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, ἐπήνεγκον σπουδαίαν ἀλλοίωσιν καὶ ἐν τῷ καθόλου πολιτικῷ συστήματι τῆς μέσης καὶ δυτικῆς Εὐρώπης, ἰδίως ἐν τῷ χώρῳ τῶν διεθνῶν σχέσεων καὶ τῶν συμμαχικῶν συνδυασμῶν. Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος καὶ ἡ κατὰ τῆς Ῥωσσίας τοῦ Νικολάου Α' σύστασις εἶχον ἐνώσει ἀμέσως ἡ ἐμμέσως εἰς μίαν πολιτικὴν ἐνότητα πᾶσαν σχεδὸν τὴν ἄλλην Εὐρώπην ἐναντίον τῆς Ῥωσσίας. Ἀλλὰ τὰ ἀποτελοῦντα τὴν τοιαύτην ἐνότητα κράτη πλὴν τοῦ κοινοῦ σκοποῦ, εἰς ὃν ἀπέβλεπον διὰ τοῦ πολέμου ἐκείνου καὶ ὅστις ἐφαίνετο κατὰ μέρος ἡ καθόλου πραγματοποιούμενος διὰ τῆς τοῦ πολέμου ἐκβάσεως, ὠρμῶντο καὶ ἐξ ἰδιαιτέρων ἑκάστον πολιτικῶν καὶ ἠθικῶν ἐλατηρίων, ἅτινα μετὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ κοινοῦ σκοποῦ διέλυον τὴν μεγάλην ἐκείνην σύστασιν εἰς τὰ ἐξ ὧν συνέκειντο στοιχεῖα. Ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἐπιχειρήσει τὸν πόλεμον συμμαχοῦσα μετὰ τῆς Γαλλίας, ἵνα ταπεινώσῃ καὶ ἐξασθενώσῃ τὴν Ῥωσσίαν καὶ ἐλαττωῦσα τὴν ἐν Ἀνατολῇ πολιτικὴν δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν τῆς Ῥωσσίας ἀπαλλάξῃ τὴν Τουρκίαν τῆς Ῥωσικῆς κη-

δεμονίας καὶ ὑπαγάγῃ αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτῆς πολιτικὴν ἐπιρροήν. Τοῦ σκοποῦ τούτου ἐπιτυχοῦσα διὰ τῆς συμμαχίας καὶ διὰ τῶν μεγάλων εἰς αἷμα καὶ χρήματα θυσιῶν τῆς Γαλλίας, θεώρει πρέπον καὶ συμφέρον καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου νὰ μείνῃ σύμμαχος τῇ Γαλλίᾳ χάριν τῆς ἀσφαλοῦς διατηρήσεως τῶν ἐπιτευχθέντων, ἐφ' ὅσον ἡ καθόλου πολιτικὴ τῆς Γαλλίας ἐν τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς πράγμασι δὲν συνεκρούετο πρὸς σπουδαία συμφέροντα Ἀγγλικά. Τὴν αὐτὴν ὑποχρέωσιν ὁμῶς δὲν ἡσθάνετο ἡ Ἀγγλία καὶ ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας, ἣτις ἐγκατέλιπε μὲν καὶ προῦδωκεν ἐπονειδίστως τὴν Ῥωσίαν, ἀλλὰ δὲν μετέτρεξε τοῦ πολέμου ἐνεργῶς καὶ μετέσχεν ἐν τούτοις τῶν ἐκ τούτου καρπῶν. Καὶ ἦτο μὲν ἡ Ἀγγλία συνδεδεμένη πρὸς τὴν Αὐστρίαν διὰ διπλῆς συνθήκης ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας (18/30 Μαρτίου καὶ 3/15 Ἀπριλίου τοῦ 1856)· ἀλλ' ἐνόςφω κίνδυνος οἰοσθῆποτε οὐδαμῶς ἠπείλει τὴν Τουρκικὴν ἀκεραιότητα, ἱκανὰ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ὑπῆρχον αἷτια συγκρούσεως μεταξὺ τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς τοῦ Παλμερστόνως καὶ τῆς Αὐστριακῆς πολιτικῆς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ περιάγοντα τὰ δύο κράτη εἰς ἄμεσον ἢ ἔμμεσον ἐχθρικὴν ἀπέναντι ἀλλήλων θέσιν. Ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας ἔμεινε κατ' οὐσίαν ἡ αὐτὴ μετὰ τὸν πόλεμον, οἷα ἦτο καὶ πρὸ τούτου, πολιτικὴ δηλονότι ἀντιθέσεων ἐν Ἀνατολῇ, ἀποτελοῦσα αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ῥωσσία μετὰ τὸ 1856 ἐπὶ τινα χρόνον ἀφίστατο πάσης ἐπιθετικῆς ἐνεργείας ἐν Ἀνατολῇ ἐγκαίνιζουσα τὴν πολιτικὴν τῆς περιφήμου «περισυλλογῆς», ἡ μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ἐν Ἀνατολῇ ἀντίθεσις ἦτο λανθάνουσα καὶ ἡρεμοῦσα, τὸναναντίον δὲ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἡ φιλελευθέρα πολιτικὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου Β' εὗρισκε στάδιον συμπράξεως πρὸς τὴν Ἀγγλικὴν, ἰδίως ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας. Εἰς τὴν τοιαύτην σύμπραξιν ἠλαύνετο νῦν ἡ Ῥωσικὴ πολιτικὴ πρὸ πάντων ἀπὸ τοῦ κατὰ τῆς Αὐστρίας μίσους καὶ τῆς διακαίας κατὰ τοῦ κράτους τούτου μνησικακίας. Ἡ Γαλλία τοῦ Ναπολέοντος Ι' ἡ ζητήσασα διὰ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου οὐχὶ κυρίως ὥς ἡ Ἀγγλία τὴν ταπεινώσιν καὶ ἐξασθένησιν τῆς Ῥωσσίας, οὐδὲ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ τὴν ταπεινώσιν τοῦ ἀγερῶχου Νικολάου καὶ τὴν διὰ τῆς Ῥωσικῆς ἥττης ἀνύψωσιν τῆς γοητείας τοῦ ὀνόματος τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Ναπολέοντος· ἡ Γαλλία ἡ πρὸ τοῦ πολέμου μάτην ἐπιζητήσασα τὴν συμμαχίαν τῆς Ῥωσσίας πρὸς κα-

τάλυσιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καθεστῶτος τοῦ 1815, νῦν μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ τὴν ἦτταν τῆς Ῥωσσίας καὶ τὴν ὀριστικὴν διάλυσιν παντὸς πολιτικοῦ δεσμοῦ προσεγγίσεως μεταξὺ τῶν συμμάχων τοῦ 1815 ἰδίως τῆς Ἀγγλίας, Ῥωσσίας καὶ Αὐστρίας, ἔτι δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικολάου Α' καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνοδὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου Β', κύριον σκοπὸν τῆς ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας πολιτικῆς αὐτῆς εἶχε τὴν προσέγγισιν πρὸς τὴν Δύναμιν ταύτην καὶ τὴν μετ' αὐτῆς συμμαχίαν καὶ σύμπραξιν ἐν τοῖς πράγμασι τῆς μέσης καὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίως ἐναντίον τῆς ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν κρατῶν μισουμένης Αὐστρίας. Ὁ Ναπολέων Γ' ἐμίσει τὴν Αὐστρίαν οὐ μόνον ὡς ἐν τῶν πρωτίστων μελῶν τῆς συμμαχίας τῆς καταλυσάσης τὴν ἀρχὴν τοῦ Ναπολέοντος Α' καὶ ἰδρυσάσης τὸ καθεστῶς τοῦ 1815, ἀλλὰ καὶ ὡς Δύναμιν κωλύουσαν ἐν τε τῇ Γερμανίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ κράτους καὶ τῆς πολιτικῆς δυνάμεως καὶ ἐπιρροῆς τῆς Γαλλίας. Διαρκούντος τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου εἶχε διατηρήσει πρὸς τὸ κράτος τοῦτο σχέσεις φιλικάς, ἵνα χρησιμοποιήσῃ αὐτὸ ἐναντίον τῆς Ῥωσσίας. Ἀλλ' ἡ Αὐστρία, ἡ τοσοῦτον δυσαρεστήσασα τῇ Ῥωσσίᾳ διὰ τῆς διαγωγῆς αὐτῆς ἐν τῷ πολέμῳ ἐκείνῳ, οὐδαμῶς ἐξ ἄλλου ἠσφάλισεν ἑαυτῇ τὴν φιλίαν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν δύο δυτικῶν Δυνάμεων. ἔλαβε μὲν ἐγθρικὴν θέσιν ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας, ἀλλὰ δὲν μετέσχεν ἐνεργῶς τοῦ πολέμου, καθὰ ἠξίουσαν οἱ σύμμαχοι. Ἀφοῦ δὲ ἐπερατῶθη ὁ πόλεμος οὐδεὶς νῦν δεσμὸς συμφερόντων πολιτικῶν συνέδεε τὴν Αὐστρίαν πρὸς τὴν Γαλλίαν πλὴν τῆς ὑπὲρ τῆς Τουρκίας συνθήκης, ἥς ἡ ἐφαρμογὴ καὶ ἄλλως μὲν δὲν διέφερε τῇ Γαλλίᾳ, μάλιστα δὲ ἐφ' ὅσον ἡ Ῥωσσία ἤγεν ἡσυχίαν ἐν Ἀνατολῇ καὶ διετέλει εἰς φιλικωτάτας σχέσεις πρὸς τὴν Γαλλίαν ἐν τῇ Δύσει ὑποστηρίζουσα διπλωματικῶς καὶ ἠθικῶς τὴν Εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν τοῦ Ναπολέοντος Γ'. Ἐπειδὴ δὲ κύριος σκοπὸς τοῦ Ναπολέοντος μετὰ τὴν Παρισιανὴν συνθήκην ἦτο ἡ ταπεινώσις καὶ ἡ ἐξασθένωσις τῆς Αὐστρίας ἐν Ἰταλίᾳ τε καὶ ἐν Γερμανίᾳ, εὐπρόσδεκτος παρείχετο νῦν τῇ Ῥωσσίᾳ ἀφορμὴ ἵνα ἐκδικηθῇ ἀμειλίχτως τὴν Αὐστρίαν ἐγκαταλείπουσα αὐτὴν εἰς τὴν διάκρισιν τῆς κραταιᾶς νῦν κατασταθείσης Γαλλίας καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ συμμάχων αὐτῆς. Ἡ καθόλου κατάστασις τῆς Ῥωσσίας μετὰ τὸν μέγαν πόλεμον, ὃν ὑπέστη, καὶ τὰ συμφέροντα αὐτῆς δὲν ἐπέτρεπον νὰ συνομολογήσῃ στρατιωτικὰς συμμαχίας μεθ' οἰασδήποτε Δυνάμεως. Ἀλλ' ἡ Ῥωσσία ἠδύνατο καὶ

ἀπλῶς διὰ τῆς ἐν Γερμανίᾳ ἐπιρροῆς αὐτῆς νὰ βλάβῃ πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς σπουδαιότατα τὴν Αὐστροίαν. Ἡ πολιτικὴ τῆς Ῥωσσίας μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ 1856 ἦτο ἡ τῆς ἐσωτερικῆς περι-
σπ.λογῆς (ἰδ. σελ. 523) καὶ τῆς ἐξωτερικῆς εἰρήνης. Τοῦτο ὁμῶς οὐδαμῶς ἐκώλυεν αὐτὴν νὰ ἀσκήσῃ τὴν προσήκουσαν αὐτῇ ἐπιρροὴν ἐν τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς πράγμασιν. Ἐνεκα δὲ τῆς ἐν Ἀνατολῇ συντη-
 ρητικῆς καὶ ἡκιστα ἐπιθετικῆς πολιτικῆς, ἣν ἐξ ἀνάγκης ἡσπάσατο μετὰ τὸ ἔτος 1856, οὐδεμίαν ἔχουσα ἀφορμὴν ἐπὶ μακρὸν χρόνον πά-
 λης καὶ συγκρούσεως πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ἡδύνατο, προσεγγίζουσα μὲν πρὸς τὴν Γαλλίαν, διατηροῦσα δὲ πρὸς τὴν Πρωσσίαν φιλικὰς σχέσεις καὶ τὴν ἐπὶ τῶν μικροτέρων Γερμανικῶν κρατῶν ἐπιρροήν, νὰ κα-
 ταστήσῃ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἐπιζήλον καὶ περιζήτητον τὴν φιλίαν, φοβερὰν δὲ καὶ ἐπιζήμιον τὴν ἔχθραν αὐτῆς. Ἀποτέλεσμα πάσης ταύτης τῆς καταστάσεως καὶ παντός τοῦ τοιοῦτου συνδυασμοῦ ἦτο ἡ δεινὴ ἀπομόνωσις, εἰς ἣν κατεδικάζετο ἡ Αὐστροία, ἀπομόνωσις παραδίδουσα αὐτὴν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν δυτικῶν Δυνάμεων καὶ τῶν πελατῶν αὐτῶν. Μετὰ τὴν Ῥωσσίαν ἤρχετο ἡ σειρά τῆς Αὐστροίας. Εἶναι δὲ γεγονός· ἀξιομνημόνευτον μαρτυροῦν τὴν μεγάλην ἀλλοίωσιν τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ τοῦ 1815, ὅτι ἡ Γαλλία, μάλιστα ἡ Ναπολεόντιος Γαλλία, ἡ τότε καταδικασθεῖσα ὑπὸ τῆς μεγάλης συμμαχίας τῶν 4 Δυνάμεων, προσέβαλλε νῦν καὶ ἐταπείνου τὰ δύο κραταιότατα χερσαῖα μέλη τῆς συμμαχίας τὸ ἐν μετὰ τὸ ἕτερον, χρησιμοποιοῦσα διαδοχικῶς τὸ ἐν κατὰ τοῦ ἑτέρου, κατ' ἀμοτέρων δ' ὁμοῦ τὴν Ἀγγλίαν, ἀφίνουσα ἥσυχον μόνον τὴν τετάρτην, τὴν Πρωσσίαν, χάριν μελλόντων σχεδίων. Ῥωσσία καὶ Αὐστροία ἀπέ-
 ναντι τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ κατὰ τοῦτο ὁμοιάζον πρὸς ἀλλήλας, ὅτι ἀμφοτέραι ἤρχον καὶ ἡξίουσαν νὰ ἄρχωσι διαρκῶς καὶ ἰσχυρότερον ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ κράτους αὐτῶν, ἡ μὲν Ῥωσσία ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ ἐμμέσως καὶ ἠθικῶς, ἡ δὲ Αὐστροία ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλ' ἰδίως ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ, ἀμέσως καὶ ἐμμέσως, πολιτικῶς καὶ ἠθι-
 κῶς. Ἡ Ῥωσσία ἐξεδιόχθη τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου διὰ τῆς πολι-
 τικῆς συνδρομῆς τῆς Αὐστροίας· ἡ Αὐστροία ἔδει νὰ ἐξέλθῃ τῆς Ἰτα-
 λίας, εἰ δυνατόν δὲ καὶ τῆς Γερμανίας, διὰ τῆς πολιτικῆς συνδρομῆς τῆς Ῥωσσίας. Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ ἡ πελάγτις τῶν μεγάλων κατὰ τῆς Ῥωσσίας πολεμουσῶν Δυνάμεων ἦτο ἡ Τουρκία ἡ κηρύ-
 ζασα πρώτη τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἐν Ἰταλίᾳ ἡ μεγάλη

πελάτις τῶν τῆς Αὐστρίας πολεμίων ἦτο τὸ βασιλεῖον τῆς Σαρδηνίας. Τοιαύτη ἡ γενικὴ τῶν πραγμάτων εἰκὼν. Νῦν μεταβαίνομεν εἰς τὰ καθέκαστα.

Τὰ ἐν Ἰταλίᾳ ἀπὸ τοῦ 1850-1859.—Ἀφορμὴ καὶ ἀφετηρία τῆς κατὰ τῆς Αὐστρίας στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς συστάσεως ὑπῆρξε μετὰ τὸ 1856, καθὰ εἵπομεν, ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος, ὅπως τῆς κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἡ χερσόνησος ἡ Ἑλληνικὴ. Κέντρον τῶν πρὸς τὴν Ἰταλικὴν ἐνότητά πόθων καὶ ἀγώνων πάντων τῶν φιλοπατρίδων ἀνδρῶν τῆς Ἰταλίας εἶχε καταστῇ, ὡς εἶδομεν, ἰδίως ἀπὸ τῶν γεγονότων τοῦ 1848-1849 τὸ Πεδεμόντιον. Τὸ μικρὸν τοῦτο Ἰταλικὸν κράτος ἔκτοτε ὑπὸ τὸν βασιλέα Βίκτωρα Ἐμμανουήλ Β' ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἐξωτερικῆς εἰρήνης ἡσχολεῖτο δραστηρίως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ τῶν οικονομικῶν αὐτοῦ πόρων διὰ τὸν μέλλοντα μέγαν ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς ἐνότητος ἀγῶνα. Καὶ ἐνθεν μὲν παρέχον ἄσυλον εἰς τοὺς πανταχοθεν τῆς Ἰταλίας καταφεύγοντας αὐτοῖς ὑπερμάχους τῆς Ἰταλικῆς ἐνότητος ἀνύψου πρὸ τοῦ Ἰταλικοῦ ἔθνους τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἐπιρροὴν καὶ γοητείαν, ἐνθεν δὲ διὰ φρονίμου, καίτοι ἐνίοτε πολυπράγμονος, ἐξωτερικῆς πολιτικῆς παρεσκεύαζε τὰ ἐπὶ τῆς Ἰταλίας σχέδια αὐτοῦ ἐπιτηδεύειν ἐπωφελοῦμενον τοὺς ποικίλους συνδυασμούς τῶν διεθνῶν Εὐρωπαϊκῶν σχέσεων. Εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους τούτου ἀπὸ τοῦ 1850 εἶχεν εἰσελθεῖ ἀνὴρ, ὅστις μετ' ὀλίγον ἐμέλλε νὰ καταστῇ ἡ ψυχὴ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ὅλης ἐθνικῆς πολιτικῆς τοῦ Πεδεμόντιου. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ Κάμιλλος Καβούρ. Ὁ Πεδεμοντίνος οὗτος ὁ γεννηθεὶς ἐν Τουρίνῳ (1810) καὶ ὑπηρετήσας τὸ πρῶτον ἐν τῷ στρατῷ ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ, εἴτα δὲ παραιτηθεὶς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην καὶ δοθείς εἰς ἐργασίας γεωπονικάς, ἀπὸ τοῦ 1848 ἤρξατο νὰ πολιτευθῇ ἐκλεχθεὶς τότε μέλος τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων. Ἐκ τῆς βουλῆς ταχέως εἰσῆλθεν εἰς τὴν κυβέρνησιν γενόμενος τῷ 1850 ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας καὶ Ἐμπορίας καὶ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ μεγάλως συνετέλεσε, διὰ τῶν γνώσεων καὶ τῆς πρακτικῆς αὐτοῦ περὶ τὴν γεωργίαν πείρας, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς εὐημερίας τῆς χώρας ἐνεργήσας πρὸς τοῦτο τὴν ψήφισιν τῶν καταλλήλων νόμων ὑπὸ πνεῦμα γενναῖον ἅμα καὶ φιλελεύθερον. Ὁμοίως δὲ προήγαγεν ὁ ἀνὴρ καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπορίας ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ καὶ οὕτω συνετέλεσεν ἰσχυρῶς διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν δύο κυριωτάτων κεφαλαίων

τῆς ἰδιωτικῆς καὶ δημοσίου εὐημερίας εἰς τὴν αὐξήσιν καὶ ἐπύρρωσιν τῶν οικονομικῶν πόρων τοῦ κράτους, τῶν ἀπαραιτήτων τούτων ὄρων τῆς καλῆς στρατιωτικῆς διοργανώσεως καὶ τῆς ἄλλης τελεσφόρου στρατιωτικῆς παραγωγῆς. Ἄλλ' ἐν τῷ καθαρῶς πρακτικῷ τούτῳ σταδίῳ τῆς γονίμου ἐνεργείας τοσοῦτον διεφάνη τὸ διοργανωτικὸν καὶ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ ἀνδρός, ὥστε τῷ 1852 ἐκλήθη εἰς τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπουργείου καὶ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς ὅλης ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Ὅσον δὲ σπουδαιότερον ἐνήργει ὁ Καβούρ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ ὑπερρφάνου λογίου τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου περὶ τῆς πολιτικῆς ἐνώσεως τῆς Ἰταλίας διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων αὐτῆς, τοσοῦτον ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην ἐνεργείας καὶ δράσεως σπουδαίας καὶ συμμαχικῆς ἐπικουρίας. Ἡ δύναμις τοῦ Πεδεμοντίου συνενουμένη μετὰ τῆς ἄλλης φιλελευθέρας καὶ ἐθνικῆς Ἰταλίας ἠδύνατο νὰ θαυύσῃ τὴν ἀντίστασιν τῶν Ἰταλῶν ἡγεμόνων, ἀλλὰ πρὸς κατανίκησιν τῆς Αὐστρίας ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἐξωτερικῆς συνδρομῆς, ἠθικῆς τε καὶ ὕλικῆς. Καὶ πρὸς παρασκευὴν τοιαύτης δυνάμεως ἔτεινον οἱ ἀγῶνες τοῦ Καβούρ. Αἱ καθόλου δὲ περιστάσεις κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἦσαν λίαν εὐνοϊκαὶ πρὸς τὸν τοιοῦτον ἀγῶνα τοῦ Καβούρ. Ἐν Γαλλίᾳ τῷ 1852 ἀποκατεστάθη ἡ αὐτοκρατορία καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ἐγένετο ἀνὴρ ἐκ παιδῶν εἰς συνωμοσίας καὶ ἐπαναστάσεις ἀναμειγμένος καὶ δι' ὅρκων τῶν μεγίστων ἔκτοτε πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα δεδουλευμένος, ἔχων δὲ λόγον καὶ συμφέρον ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἡγεμόνα τῆς Γαλλίας νὰ καταπολεμῇ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ δύναμιν τῆς Αὐστρίας. Πᾶσα ἡ Ἀγγλία, ἡ τε φιλελευθέρα καὶ ἡ συντηρητικὴ, ἦτο εὐνοϊκῶς διατεθειμένη πρὸς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα τῶν Ἰταλῶν, πρὸς ὃν συνεπάθει καὶ πᾶσα ἡ φιλελευθέρα Εὐρώπη. Μέγας ἀληθῶς ὑπέρμαχος τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν διαφόρων δεσποτῶν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐχθρὸς πάσης ἐπαναστάσεως ἦτο ὁ Νικόλαος Α'. Ἄλλ' ἀκριβῶς καθ' ὃ ἔτος ὁ Καβούρ ἀνελάμβανε τὴν κυβέρνησιν τοῦ Πεδεμοντίου ὁ Νικόλαος περιεπλέκετο εἰς ἀγῶνα, ὅστις οὐ μόνον ἐξουδετέρου τὸν ἐξ αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ σχεδίου τοῦ Καβούρ κίνδυνον, ἀλλὰ καὶ παρεῖχεν εἰς αὐτὸ ἀφορμὴν καὶ εὐρὺ στάδιον προαγωγῆς καὶ εὐοδώσεως. Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος παρέσχεν ἀφορμὴν τῷ μικρῷ Πεδεμοντίῳ νὰ συνάψῃ συμμαχίαν τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ νὰ πέμψῃ στρατὸν 15 χιλιάδων ἀνδρῶν εἰς τὴν Κριμαίαν (ἰδ. σελ. 513). Οὗτε

ἐχθροπάθεια κατὰ τῆς Ῥωσσίας τοῦ Νικολάου Α', οὔτε φροντίς ὑπὲρ τῆς Τουρκικῆς ἀκεραιότητος ἦσαν τὰ ἐλατήρια τῆς τοιαύτης διαγωγῆς τοῦ Καθούρ. Οὗτος διὰ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Πεδεμοντίου ἐν τῷ Κριμαϊκῷ πολέμῳ ἐζήτηι πρὸ πάντων νὰ δεσμεύσῃ τῇ πατρίδι αὐτοῦ τὴν συμπάθειαν τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, εἴτα δὲ νὰ ὑψώσῃ τὴν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν ὑπόληψιν τοῦ Πεδεμοντίου ἐν τῇ διεθνείᾳ πολιτικῇ τῆς Εὐρώπης, νὰ παραστήσῃ αὐτὸ ὡς δυνάμιν Εὐρωπαϊκὴν φροντίζουσαν περὶ τῶν γενικῶν συμφερόντων τῆς Εὐρώπης, ἐτι δέ, καὶ τοῦτο τὸ σπουδαιότερον, νὰ παρασκευάσῃ θέσιν τῷ μικρῷ Πεδεμοντίῳ παρὰ τῇ χορείᾳ τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων διὰ τῆς ἀπαραιτήτου συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης τῆς μελλούσης νὰ περατώσῃ τὸν πόλεμον. Ἀληθῶς δὲ τὸ Πεδεμόντιον μετέσχε τῆς Παρισιανῆς Συνόδου ὡς μία τῶν ἐμπολέμων Δυνάμεων καὶ ἔλαβεν ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ θέσιν σπουδαιότεραν καὶ λαμπροτέραν ἢ ἡ Πρωσσία (ἴδ. σελ. 519). Ἀλλ' ὁ Καθούρ δὲν ἤρκεσθη ἀπλῶς εἰς τὸ ἠθικὸν τοῦτο ἀποτέλεσμα, ἀλλ' ἀπέβλεψε διὰ τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Σύνοδον τῶν Παρισίων, ἐνθα αὐτὸς οὗτος ἀντεπροσώπευε τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας, καὶ εἰς θετικωτέρας καὶ πρακτικωτέρας ἀμέσους πολιτικὰς ὠφελείας. Ἐπωφελοῦμενος τὸ γεγονός ὅτι τὸ συνέδριον τῶν Παρισίων ἔδωκεν εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ κύκλον ἠθικῶς εὐρύτερον τοῦ τῶν ἀμέσως ἐκ τοῦ πολέμου παραχθέντων ζητημάτων, προνοοῦν καὶ περὶ γενικωτέρων τινῶν Εὐρωπαϊκῶν συμφερόντων, εἰς τὸν εὐρύτερον τοῦτον κύκλον εἰσήγαγε καὶ τὸ Ἰταλικὸν ζήτημα διατυπώσας τὰς-ἐξῆς ἀξιώσεις: Ἡ Εὐρώπη πρέπει ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα τῆς Ἰταλίας ἢ Αὐστρίας πρέπει νὰ δώσῃ σύνταγμα φιλελεύθερον ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις πάντα τὰ ξένα στρατεύματα (Αὐστριακὰ καὶ Γαλλικὰ) τὰ εὐρισκόμενα ἐν τῷ παπικῷ κράτει πρέπει ν' ἀνακληθῶσι· τὸ παπικὸν κράτος πρέπει νὰ ἐκλειθεῖθῃ, μένοντος μὲν τοῦ Πάπα ὡς ὑπερτάτου κοσμικοῦ ἄρχοντος, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἄλλα κυβερνῶντος ὡς συνταγματικοῦ ἡγεμόνος διὰ τοῦ λαοῦ, οὐχὶ διὰ τοῦ κλήρου, καὶ τὴν ὑπερτάτην ἐτι ἀρχὴν διαχειριζομένου διὰ κοσμικοῦ τοποτηρητοῦ· τέλος πρέπει νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὴν ἐν τῷ κράτει τῆς Νεαπόλεως ὑφισταμένην φαύλην διοίκησιν. Αἱ ἀξιώσεις αὗται αἱ διατυπωθεῖσαι εἰς τὸ Συνέδριον δι' ὑπομνήματος ὑπὸ τοῦ Καθούρ ἦσαν οὐ μόνον μετριοπαθεῖς καὶ δίκαιαι, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολιτικῆς περινοίας καὶ δεξιότητος ἐκπεφρασμένα. Δὲν

παρίστατο ἐν αὐταῖς ὁ Καθούρ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Πεδεμοντίου οὐδ' ὡς συνήγορος τῶν φιλοδοξῶν σχεδίων τοῦ κράτους τούτου, ἀλλ' ὡς ἑρμηνεὺς τῶν αἰσθημάτων τοῦ ὅλου Ἰταλικοῦ λαοῦ, ὡς συνήγορος Εὐρωπαϊκῶν συμφερόντων γενικῶν καὶ συντηρητικῶν· καὶ διὰ τοῦτο ἐλάλει ὑπὸ πνεῦμα Εὐρωπαϊκὸν καὶ συντηρητικὸν οὐχὶ ἀξιῶν νέον πόλεμον μετὰ τὸν μόλις περατωθέντα οὐδὲ ἐνότητα Ἰταλικὴν ἐπι-
τυγχανομένην διὰ πολέμου καὶ διὰ βιαίας ἐξώσεως τῆς Αὐστρίας ἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς καταλύσεως τῶν ἄλλων ἡγεμόνων. Τούναντίον ὡς πρὸς ταῦτα ἐνέμενε ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ θετικοῦ δικαίου. Ἀλλὰ ζητῶν ὑπὸ πνεῦμα μετριοπαθείας καὶ δικαίου καὶ ἐπιτυχάνων παρὰ τῆς Εὐρώπης τὴν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν ἀποσκοράκισιν τοῦ περιθωρίου «γεωγραφικοῦ ὅρου» τοῦ Μεττερνίχου (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 338), ἐτι δὲ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνάγκης τῶν μεταρρυθμίσεων ἐν ταῖς Αὐστριακαῖς κτήσεσι καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς Ἰταλικοῖς κράτεσιν ἐδημιούργει ἐξ ὑψηλῆς περιωπῆς καὶ ὑπὸ Εὐρωπαϊκὴν ἔποψιν ζήτημα Ἰταλικόν, τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν ὑπὸ θε-
τικὴν πολιτικὴν ἔποψιν εἶχε παρασκευάσει ἐν τῷ Κριμαϊκῷ πολέμῳ. Τὴν πολιτικὴν ταύτην ἡρμάνευσεν αὐτὸς ὁ Καθούρ ἐν τοῖς ἐξῆς: «Τῷ 1849 μετὰ τὴν ἀτυχῆ μάχην τῆς Νοβάρρας ἤμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἐκλέξωμεν μεταξὺ τῶν ἐξῆς δύο: ἢ νὰ ὑποταχθῶμεν εἰς τὴν διὰ τῆς βίας ἐπιβαλλομένην ἡμῖν τάξιν πραγμάτων ἢ νὰ ἐξακολου-
θήσωμεν πολιτικῶς τὸν πόλεμον, ἐν ᾧ ἡττήθημεν στρατιωτικῶς. Ὁ βασιλεὺς Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ δὲν ᾤκησε νὰ λάβῃ τὴν ἐνδοξότεραν ἀπόφασιν. Ἐκτοτε ἐκηρύξαμεν τῷ κόσμῳ, ὅτι ὁ Ἰταλικὸς λαὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ κυβερνᾷ ἑαυτόν. Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος περιεποίησεν ἡμῖν τὴν Ἀγγλογαλλικὴν συμμαχίαν καὶ ἐντεῦθεν παρέσχεν ἡμῖν εὐκαι-
ρίαν νὰ διαφωτίσωμεν ἅπασαν τὴν Εὐρώπην περὶ τῆς Ἰταλίας καὶ νὰ ἐλύσωμεν τὰς συμπαθείας αὐτῆς».

Τὸ ἔργον τοῦ Καθούρ ἐν Ἰταλίᾳ ὑπεβοήθουν πάντες οἱ ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἰταλίας εἰς τὸ Τουρίνον συναγόμενοι πολιτικοὶ φυγάδες ἢ λειποτάκται Ἰταλοὶ στρατιῶται τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ, ἀπο-
λαύοντες ἐνταῦθα οὐ μόνον τῆς προστασίας τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ πλήρους ἰσοπολιτείας· ἐπίκουρος δὲ τούτοις προσήρχετο καὶ ὁ ἀνεξάρ-
τητος Πεδεμοντιακὸς τύπος ἐξεγείρων τὸ μῖσος τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν φαύλων δεσποτικῶν κυβερνήσεων τῆς Νεαπόλεως καὶ τῶν ἄλλων μικροτέρων Ἰταλικῶν κρατῶν. Ἀλλὰ

καὶ οἱ ἐν ἐξορίᾳ ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας μένοντες Ματζίνης καὶ Γαριβάλδης καὶ οἱ ὅπαδοι αὐτῶν οἱ καλούμενοι (ιδίως οἱ τοῦ Ματζίνη) «Ἰταλικώτατοι (Italianissimi)» εἰργάζοντο ἐκ τοῦ τόπου τῆς ἐξορίας αὐτῶν ἐμμέσως ὑπὲρ τῶν σχεδίων τοῦ Καβούρ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Ματζίνης ἀπεκήρυττε καὶ τὸν Καβούρ καὶ τὴν Πεδεμοντιακὴν κυβέρνησιν καὶ ἐκηρύσσετο πάντοτε ὑπὲρ ἐνιαίας Ἰταλίας ἐλευθέρας καὶ δημοκρατούμενης, προτρέπων τοὺς θιασώτας αὐτοῦ καὶ τὸν Ἰταλικὸν λαὸν τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν ἐκτὸς τοῦ Πεδεμοντίου Ἰταλικῶν χωρῶν νὰ μὴ ζητῶσιν ἀπλῶς διὰ τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν ἀγώνων τὴν ἀλλαγὴν τοῦ παλαιοῦ δεσπότης ἀντὶ νέου δεσπότης (τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδηνίας), ἀλλὰ πατρίδα ἐλευθέραν καὶ ἡνωμένην. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Καβούρ ὑπὲρ τοῦ Πεδεμοντίου ἐργαζόμενος εἰργάζετο κατὰ βάθος ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς ἐνότητος, πάντες οἱ ὑπὲρ ταύτης ἀγωνιζόμενοι, ὅ,τι δῆποτε κἂν ἄλλως ἐφρόνουν περὶ Καβούρ καὶ περὶ Πεδεμοντίου, εἰργάζοντο ἐμμέσως ὑπὲρ τῶν σχεδίων τοῦ Καβούρ. Ὁ Ματζίνης διατρίβων ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπέτελει ἐνταῦθα ἀληθὴ δύναμιν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἰταλικῆς ἐνότητος διὰ τῶν προκηξεων αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἐπιστολῶν καὶ διὰ τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ ἐπὶ τὴν φιλελευθέραν δημοσίαν γνώμην. Τῷ δὲ 1856 ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, οἶονεὶ προαισθανόμενος τὸν νέον πόλεμον καὶ ἐννοῶν τὸ ἐπίκαιρον νέας ἐξεγέρσεως ἐν Ἰταλίᾳ, ἐποιήσατο δημοσίας προκηρύξεις πρὸς συλλογὴν χρημάτων χάριν ἀγορᾶς ὀπλων. Τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ ὁ Ι. Γαριβάλδης μετὰ πολλὰς πλάνας, ἃς ὑπέστη μετὰ τὴν ἐκ Ῥώμης φυγὴν τοῦ 1849, ἐφάνη ἐπὶ τῆς νήσου Καπρέρας, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ὀρσίνης (ἴδε περαιτέρω) ἑδραπέτευεν ἐκ τῶν φυλακῶν τῆς Μαντούης (κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1856), ἐπαναστατικὴ δὲ ἀπόπειρα ἐγένετο ἐν τῷ δουκάτῳ Μοδένης, καὶ νέαι συνωμοσίαι ἀνεκκλύπτοντο καὶ πολυάριθμοι συλλήψεις ἐγίνοντο ἐν Τοσκάνῃ καὶ ἐν Νεαπόλει, ἐν τῷ παπικῷ δὲ κράτει ὁ λαὸς ἀπῆτει ἐπιμόνως τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ τῆς κατοχῆς.

Ταῦτα πάντα συνετελουν ἵνα τὸ Ἰταλικὸν ζήτημα καταστῇ κατὰ μικρὸν ζήτημα ἡμερήσιον ἐν τῇ καθόλου πολιτικῇ τῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' αἱ ἐνέργειαι τοῦ Καβούρ πρὸ πάντων ἐστρέφοντο εἰς τὴν εὐρεσιν συμμάχων ἐξωτερικῶν. Εἶπομεν ὅτι αἱ μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας σχέσεις τοῦ Πεδεμοντιακοῦ κράτους ἦσαν ἄρισται καὶ κράτισται. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς Ῥωσσίας ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ

πολέμου συνῆψεν ἡ αὐλὴ τοῦ Τουρίνου φιλικωτάτας σχέσεις. Ἡ Ῥωσία, ἥτις κατελήφθη ὑπὸ μεγάλης καὶ δικαίας ὀργῆς κατὰ τῆς Αὐστρίας διὰ τὴν ἐν τῷ Κριμαϊκῷ πολέμῳ πολιτικὴν αὐτῆς, οὐδεμίαν ἡσθάνετο μνησικακίαν πρὸς τὸ μικρὸν Πεδεμόντιον τὸ μετασχὼν τοῦ κατ' αὐτῆς πολέμου τῷ 1855, διότι ἐνόει καὶ ἐξετίμα ἐπιεικῶς τοὺς λόγους τοὺς ὠθοῦντας τὸ μικρὸν τοῦτο κράτος εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Γαλλίας. Ἡ μετριοπάθεια μάλιστα, ἣν ἐπέδειξεν ἡ Γαλλία πρὸς τὴν Ῥωσίαν ἐν ταῖς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεσιν, καὶ ἡ μετὰ τὸν πόλεμον ἐγκαινισθεῖσα εἰλικρινεστέρα φιλία μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ῥωσίας, ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὰς σχέσεις τῆς Ῥωσίας πρὸς τὸ μικρὸν Ἰταλικὸν κράτος. Ἡ αὐλὴ τοῦ Τουρίνου ἐδράσσετο πάσης εὐκαιρίας ἵνα περιποιήσῃ ἑαυτῇ τὰς συμπαθείας τῆς Ῥωσικῆς αὐλῆς. Τοσοῦτον δὲ ἐθεράπευσεν ἡ κυβέρνησις τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ τὴν φιλίαν καὶ εὐμένειαν τῆς Ῥωσίας καὶ τοσοῦτον εὐμενῶς διέθηκεν αὐτὴν εἰς τὰ σχέδιά της, ὥστε ὡς χαρακτηριστικώτατον μαρτύριον τῶν πρὸς τὸ Πεδεμόντιον σχέσεων τῆς Ῥωσίας φήμη τις ἀπέδιδε τῷ Τσάρῳ τὴν δῆλωσιν ὅτι «ἡ Ῥωσία ὑπερφηανεύετο διὰ τὴν μετὰ τοῦ Πεδεμοντίου συμμαχίαν» (1). Ἀληθὲς ἐν τούτοις εἶναι ὅτι καὶ ἡ Ῥωσία ἀμέσως μετὰ τὴν εἰρήνην τῶν Παρισίων προσήγγισεν ἐπιδεικτικῶς πρὸς τὸ Πεδεμόντιον πέμψασα εἰς Τουρίνον ἓνα τῶν ἀρίστων διπλωματῶν αὐτῆς τὸν κόμητα Στάκελμπεργ, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1856 συνηγόρει θερμῶς ὑπὲρ συγκροτήσεως συνεδρίου τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἰταλίας πρὸς λύσιν τοῦ Ἰταλικοῦ ζητήματος. Ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸ Πεδεμόντιον φιλίαν καὶ συμπάθειαν τῆς Ῥωσικῆς κυβερνήσεως προῆγον πρὸ πάντων αἱ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ῥωσίας ὁσημέραι ἐμπεδούμεναι καὶ αὐξανόμεναι φιλικαὶ σχέσεις.

Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ῥωσία μετὰ τὴν Παρισιανὴν συνθήκην τοῦ 1856. — Ἡ μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ 1856 ἐγκαινισθεῖσα Ῥωσσογαλλικὴ φιλία ἐποίησατο τοσοῦτῳ μᾶλλον ταχείας προόδους, ὅσον διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Νικολάου ἐξέλιπον τὰ τυπικὰ ἐκείνα κωλύματα τὰ κωλύοντα τὴν προσωπικὴν μεταξὺ τοῦ Τσάρου καὶ τοῦ Ναπολέοντος Γ' φιλικὴν προσέγγισιν καὶ ἀμοιβαίαν συμπάθειαν. Τοῦ-

(1) Συμμαχίαν ἐννοητέον οὐχὶ στρατιωτικὴν τινὰ ἀμυντικὴν ἢ ἐπιθετικὴν συμμαχίαν, ἀλλὰ τὴν γενικωτέραν συμμαχικὴν σχέσιν τὴν προκύπτουσαν ἐκ τῆς ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν κρατῶν ὑπογραφείσης συνθήκης τῶν Παρισίων, οἷα συμμαχία καθιερώθη τότε μεταξὺ πάντων τῶν ὑπογραφάντων τὴν συνθήκην κρατῶν.

ναντίον δὲ οἱ πρὸ τοῦ πολέμου ὑπάρχοντες λόγοι τῆς στενῆς ὁπωσοῦν ἐνώσεως τῶν δύο κρατῶν καθίσταντο νῦν ἐπιτακτικώτεροι. Ἡ Ῥωσσία τοῦ Ἀλεξάνδρου Β' διὰ τοῦ πολέμου περιελθοῦσα εἰς ἀπομόνωσιν ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης καὶ ἀπολέσασα τὴν πρώτην αὐτῆς ἐν τῇ χορείᾳ τῶν μεγάλων Δυνάμεων τιμητικὴν θέσιν, εἶχεν ἀνάγκην συμμαχίας ἢ τοῦλάχιστον προσεγγίσεως σπουδαίας πρὸς τὸν κραταιότατον νῦν θεωρούμενον τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ πρὸς τὸν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς πολιτικῆς δυνάμεως καὶ δόξης διατελοῦντα Ναπολέοντα Γ'. Οὗτος δὲ ἐσεμνύνετο ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν φιλίᾳ τοῦ υἱοῦ τοῦ Νικολάου Ἀλεξάνδρου Β' τοῦ θεωροῦντος νῦν τὸν αὐτοκράτορα τῶν Γάλλων φίλον καὶ ἀδελφὸν καὶ ἰσότημον ἐν τῇ οἰκογενεῇ τῶν Εὐρωπαίων ἡγεμόνων. Πρὸς τοῦτοις ἀμφοτέρω τὰ κράτη συνέδεεν ἀρνητικῶς πρὸς ἄλληλα ἡ Αὐστρία. Ἄλλως δὲ ὁ Ἀλέξανδρος Β' διὰ τῶν πρὸς τὴν Γαλλίαν φιλικῶν σχέσεων ἤλπιζε νὰ ἀπαλλαγῇ ταχέως ταπεινωτικῶν τινων ὅρων τῆς Παρισιανῆς συνθήκης καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ ἐν τινι μέτρῳ τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ῥωσικὴν ἐπιρροήν. Αἱ τῇ 1856 ἐγκαινισθεῖσαι φιλικαὶ σχέσεις μεταξύ τῶν δύο κρατῶν ἐνισχύθησαν τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπιδεικτικῶς καὶ ἐπεσφραγίσθησαν δι' ἡγεμονικῶν ἐπισκέψεων. Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1857 ὁ τοῦ Τσάρου ἀδελφὸς μέγας δούξ Κωνσταντῖνος μετέβη εἰς Παρίσιον πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἔτυχεν ἐνταῦθα τιμητικωτάτης καὶ ἐγκαρδιωτάτης ὑποδοχῆς. Πρὸς ἀποδοσιν δὲ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης μετ' ὀλίγον (κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1857) ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος εἰς Βαρσοβίαν ὁ ἐξ ἀδελφῶν αὐτοῦ πρίγκιψ Ἰερώνυμος Ναπολέων, ἵνα χαιρετίσῃ ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος τὸν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ τότε εὐρισκόμενον Τσάρον. Ἀλλ' αἱ ἐπιδεικτικαὶ αὗται φιλοφρονήσεις μεταξύ τῶν δύο αὐλῶν τοσαύτην ἐποίησαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν δημοσίαν γνώμην, ὥστε λόγος ἐγένετο νῦν ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ σπουδαῖος περὶ ἐπικειμένης συνομολογήσεως Ῥωσσογαλλικῆς συμμαχίας ῥητῆς, ἐλέγετο δὲ ὅτι ὁ πρίγκιψ Ναπολέων ἦτο κομιστὴς σχεδίου τινὸς τοιαύτης συμμαχίας. Φαίνεται ὁμως ὅτι αἱ φῆμαι αὗται ἦσαν ὑπερβολικαὶ καὶ ὅτι κύριος σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς τοῦ πρίγκιπος Ναπολέοντος ἦτο ἡ προπαρασκευὴ συνεντεύξεώς τινος τοῦ Τσάρου μετὰ τοῦ Ναπολέοντος Γ'. Ἀλλ' οὐχ ἦττον αἱ φῆμαι ἐκείναι ἐτάραξαν ὀλίγον καὶ τοὺς ἐπισήμους κύκλους, καὶ ἰδίως τὴν Ἀγγλικὴν αὐλήν, καὶ ὁ Ναπολέων παρασκευαζόμενος εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ Τσάρου ἐνόμισεν ὅτι ἔδει ἐκ

τῶν προτέρων νὰ δώσῃ καθησυχαστικὰς ἐξηγήσεις καὶ διαβεβαιώσεις πρὸς τὴν αὐλὴν καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀγγλίας. Πρὸς τοῦτο διέμετίθη (25/6 Αὐγούστου) μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ αὐτοῦ Βαλέσκη εἰς τὴν νῆσον Ὀσβόρνην, ἵνα λάβῃ συνέντευξιν μετὰ τῆς ἐνταῦθα ἐν συνοδείᾳ τοῦ Παλμερστῶνος μεταβάσσης βασιλίσσης Βικτωρίας. Κατὰ τὴν συνέντευξιν ταύτην φαίνεται ὅτι ἐδόθησαν αἱ δέουσαι ἐξηγήσεις περὶ τῆς μελετωμένης μετὰ τοῦ Τσάρου συνεντεύξεως καὶ καθωρίσθησαν τὰ ὅρια τῆς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν συμμαχικῆς προσεγγίσεως τῆς Γαλλίας. Ἡ συνέντευξις αὕτη ἐγένετο μετ' ὀλίγον (τῇ 15/27 Σεπτεμβρίου) ἐν Στουτγάρδῃ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς 76ης γενεθλίου ἐπετηρίδος τοῦ βασιλέως τῆς Βυρτεμβέργης Γουλιέλμου Α' κηδεστοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου Β'. Τί ἐλέχθη καὶ τί ἀπεφασίσθη μεταξύ τῶν δύο αὐτοκρατόρων ἐν τῇ συνεντεύξει ταύτῃ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ κυρίως συζητηθέν ζήτημα ἦτο τὸ Ἰταλικόν, ἐν ᾧ ἡ Ῥωσσία ἐλάβεν ὑποχρεώσεις συμφώνως πρὸς τὴν τηρηθεῖσαν ὑστερον, διαρκούντος τοῦ πολέμου τοῦ 1859, πολιτικὴν, ἐγένετο δὲ λόγος καὶ ἀντηλλάγησαν σκέψεις περὶ ἐνδεχομένης ἐν Ἀνατολῇ συμπτύξεως τῶν δύο κρατῶν ἐν πόρρῳ ἔτι κειμέναις, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἐνδεχομέναις, περιστάσεσιν (1). Οἱ φανταζόμενοι Ῥωσσογαλλικὴν συμμαχίαν ῥητὴν καὶ πλῆθος συνδυασμῶν πολιτικῶν ἐκ ταύτης δημιουργήσαντες (2) καὶ εἰτα ἐκ τῶν πραγμάτων διαψευσθέντες ἐθεώρησαν ὡς ἀπολήξασαν εἰς ἀποτυχίαν τὴν συνέντευξιν τῆς Στουτγάρδης. Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐδειξαν ὕστερον ὅτι ἡ Ῥωσσογαλλικὴ φιλία ἠμπεδώθη

(1) Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῶν κατὰ τὸ 1868 δημοσιευθέντων ἐπιστήμων Ῥωσσικῶν διπλωματικῶν ἐγγράφων.

(2) Πρὸς τοὺς ἄλλους ἐλέχθη ὅτι μεταξύ τῶν δύο αὐτοκρατόρων ἐγένετο λόγος τότε καὶ περὶ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ δουκὸς Λαυχεμβέργης ὡς πρίγκιπος συγγενοῦς ἀμφοτέρων τῶν αὐτοκρατόρων (Ιδ. Τόμ. Α', σελ. 71) εἰς τὸν θρόνον τοῦ διὰ τῆς ἐνύστεως τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας δημιουργηθησομένου κράτους τῆς Ῥωμανίας. Ἐτι δὲ καὶ τὸ ὅτι ὁ Ναπολέων ἐποίησατο λόγον καὶ περὶ τῆς Πολωνίας, ὅπερ διέθεσε δυσμινῶς τὸν Τσάρον εἰπόντα ὕστερον τοῖς περὶ αὐτὸν περὶ τοῦ Ναπολέοντος: « Il m'a osé parler de la Pologne! (ἐτόλμησε νὰ μοὶ λαλήσῃ περὶ Πολωνίας!) »· ἐλέχθη δὲ ὅτι καὶ ἄλλη ἀφορμὴ ψυχρότητος ἐγένετο ἡ ὑπὸ τῆς Βυρτεμβέργικῆς αὐλῆς (τῆς διατελούσης ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ Τσάρου) μὴ πρόσκλησις εἰς Στουτγάρδην τῆς αὐτοκρατορίας Εὐγενίας, ἐνῷ ἡ ἐν Ἐσση διατρίβουσα τότε Τσαρίνα τηλεγραφικῶς προσεκλήθη εἰς Στουτγάρδην κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς συνεντεύξεως. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Β' μεθ' ὅλην τὴν πρὸς τὸν Ναπολέοντα Γ' προσωπικὴν προσέγγισιν οὐδέποτε συνέδεσε σχέσεις οἰκογενειακάς πρὸς τὸν νέον αὐτοκρατορικὸν οἶκον τῆς Γαλλίας.

διὰ τῆς συνεντεύξεως ταύτης καὶ τὸ ἐπελθὼν ἀποτέλεσμα οὐδαμῶς ἡλλοίωσεν ἢ ἐξουδετέρωσεν ἢ σπουδὴ καὶ ἡ προθυμία τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας σπεύσαντος εἰς Βεῖμάρην, ἵνα χαιρετίσῃ τὸν εἰς τὴν Ῥωσσίαν ἐπανακάμπτοντα Τσάρον. Καὶ οὕτω μὲν ἡ Ῥωσσία προσήγγισεν ὀριστικῶς τῷ Ναπολέοντι Γ' καὶ δι' αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον διετέθη εὐμενῶς πρὸς τὰ σχέδια τοῦ Καβούρ. Ἀλλὰ τὰ σχέδια τοῦ Καβούρ εὗρισκον συνεργοὺς καὶ ἐν ταῖς τάξεσι τῶν «Ἰταλικωτάτων» συνωμοτῶν.

Ἡ συνωμοσία τοῦ Ὀρσίνη. — Ὁ κόμης Φῆλιξ Ὀρσίνης καταγόμενος ἐξ εὐγενοῦς Ἰταλικοῦ οἴκου ἐν τῷ παπικῷ κράτει, ἀρῶν τῷ 1844 ὡς μέλος μυστικῆς ἑταιρείας κατεδικάσθη ἰσοβίως εἰς κάτεργα, διὰ τῆς κατὰ τὸ 1846 δοθείσης ὑπὸ τοῦ Πίου Θ' διὰ τὰ πολιτικά ἐγκλήματα ἀμνηστίας ἐλάβε τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ, τῷ δὲ 1848 μετέσχε τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ῥώμης καὶ διορίσθη διοικητῆς Ἀγκῶνος, ἀλλὰ μετὰ τὴν κατάρλυσιν τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας ἐφυγεν εἰς Ἀγγλίαν, ὁπόθεν μετέβη ὕστερον ὡς ἐπίτροπος τοῦ Ματζίνη εἰς Γαλλίαν καὶ εἰς Ἰταλίαν. Ἀλλ' ἐνταῦθα συλληφθεὶς καθεργήθη ἐν Μαντούχ, ὁπόθεν δραπετεύσας τῷ 1856 μετέβη εἰς Γαλλίαν, ἐνωθεὶς δ' ἐνταῦθα μετὰ δύο ἄλλων Ἰταλῶν συνωμοτῶν (οὐχὶ Ματζινιστῶν), τοῦ Ῥουδίου καὶ τοῦ Πιέτρι ἐποίησατο τρομερὰν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος φονικὴν ἀπόπειραν. Τὴν ἐσπέραν τῆς 2/14 Ἰανουαρίου 1858, καθ' ἣν ὥραν ὁ Ναπολεὼν μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ μετέβαιναν ἐφ' ἀμάξης εἰς τὸ θέατρον τοῦ μελοδράματος, ὁπότε ἡ ἄμαξα εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν Λεπελλετιέ, ἐρρίφθη βόμβα τις (ἐκ τοῦ εἰδους τοῦ κληθέντος ἔκτοτε βόμβα Ὀρσίνη). Ἡ βόμβα αὕτη δὲν ἐφθασε μέχρι τῆς ἀμάξης, ἀλλ' ἐφόνευσεν 20 περίπου ἀνθρώπους ἐπὶ τῆς ὁδοῦ. Ἀμέσως μετὰ τοῦτο ἄλλη ὁμοία βόμβα ῥιφθεῖσα ἐπίσης κατὰ τῆς ἀμάξης τοῦ αὐτοκράτορος κατέρριψε τὸν ἕτερον τῶν ἵππων τῆς ἀμάξης. Ἀρῶν δὲ ἐστάθη ἡ ἄμαξα, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ αὐτοκράτειρα ἐξήρχοντο αὐτῆς, τρίτη τις βόμβα ἐρρίφθη ὑπὸ τὴν ἄμαξαν καὶ ἐπήνεγκε φοβεράς καταστροφάς. Πάντων τῶν πέριξ οἰκῶν οἱ τοῖχοι κατρεπύωθησαν ἐκ τῶν θραυσμάτων τῶν βομβῶν, αἱ ὕψλοι τῶν παραθύρων ἐθραύσθησαν καὶ αἱ ὁδοὶ ἐπληρώθησαν αἵματος, 100 ἀνθρώπων φονευθέντων ἢ πληγωθέντων, ἐξ ὧν 30 ἦσαν τῆς ἀστυνομίας. Ὁ ἀξιωματικὸς τῆς ἀστυνομίας Ἐρβέρτ καθ' ἣν στιγμὴν ἤνοιγε τὰς θυρίδας τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀμάξης ἐπληγώθη βαρέως, ὁ συνοδῶν

τῷ αὐτοκράτορι στρατηγὸς Ρογέ (Roguet) ἐπληρώθη· ἀλλ' ὥς ἐκ θαύματος ὁ αὐτοκράτωρ ἔμεινε σχεδὸν ἀσινὴς διαιτηθέντος μόνον τοῦ πύλου αὐτοῦ ὑπὸ μικροῦ θρύμματος βόμβας καὶ τῆς βίνος του παθούσης μικρὰν ἀμυγλὴν ὑπὸ θραυσμάτων ὕλου, ἐνῶ ἡ αὐτοκράτειρα ὑπέστη μικρὰν τινα ἀμυγλὴν τοῦ δερμματος παρὰ τὸν ὀρθοκλμόν. Ἀλλ' ὁ τε αὐτοκράτωρ καὶ ἡ αὐτοκράτειρα μὴ ταραχθέντες ἐκ τῶν γενομένων εἰσῆλθον εἰς τὸ θέατρον καὶ παρέμειναν ἐνταῦθα μέχρι τέλους τῆς παραστάσεως. Ἐν τούτοις ὁ Ὀρσίνης δὲν ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὰς χεῖρας τῆς ἀστυνομίας καὶ συλληφθεὶς ἐν τῷ κρυπτηρίῳ αὐτοῦ ὡμολόγησε παρησιζέειν ὅτι ἦτο ἀρχηγὸς τῆς κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος συνωμοσίας. « Ἀπὸ τῆς νεανικῆς μου ἡλικίας, εἶπε, πᾶσα πρᾶξις καὶ σκέψις μου ἓνα μόνον εἶχε σκοπὸν, τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος μου καὶ τὴν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ξένων, τῶν Αὐστριακῶν. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ μετέσχον πᾶσων τῶν συνωμοσιῶν μέχρι τοῦ 1848, καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Πιου Ἰ' ἐγενόμην μέλος τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐθνικῆς συνόδου. Ὅτε οἱ Γάλλοι ἀπέβησαν πρὸς ἡμῖν, ἐθεωρήσαμεν τούτους φίλους, ἀλλ' ἠπατήθημεν. Καὶ διὰ τοῦτο μετέβην εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Τότε ἐξορράγη ἡ ἐπανάστασις ἡ Ἰνδικὴ καὶ ἐκώλυσε τὴν Ἀγγλίαν τοῦ νὰ προσέχῃ εἰς τὸν Ἰταλικὸν ἀγῶνα. Ἐκτοτε ἐσκέφθην πάντοτε ὅτι εἰς μόνος εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἰταλίαν, ὁ Ναπολέων Γ', ἀλλ' οὗτος ὁ εἰς μόνος δὲν θέλει τοῦτο, εἶναι δὲ καὶ κώλυμα πρὸς τοῦτο. Εἶπον τότε ἑαυτῷ: πρέπει οὗτος νὰ γένηται ἐκποδῶν. Ἦθελον νὰ ἐνεργήσω μόνος, ἀλλ' ἐνόησα ὅτι τοῦτο ἦτο ἀδύνατον, εὐρέθησαν δ' ἄνδρες ἐνωθέντες πρὸς ἐμὲ. Ταῦτα εἶπεν ὁ Ὀρσίνης. Ἡ ἀνὰ κρισις δ' ἀπέδειξεν ὅτι οἱ φονεῖς ἦσαν τέσσαρες (Ὀρσίνης, Πιέτρις, Γομιζ καὶ Ρούδιος) καὶ ὅτι αἱ βόμβαι εἶχον κατασκευασθῇ ἐν Βερμιγγάμῃ.

Τὸ γεγονός τῆς 2/14 Ἰανουαρίου ἐξήγειρε γενικὴν συμπάθειαν ὑπὲρ τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἀγανάκτησιν ἐναντίον τῶν συνωμοστῶν. Στρατὸς καὶ λαὸς ἐν Γαλλίᾳ δι' ἀπείρων ἀναφορῶν ἐξέφρασαν τὴν συμπάθειαν καὶ ἀφοσίωσιν αὐτῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὃν συνεχάρησαν καὶ πᾶσαι αἱ ξῆναι αὐλαὶ καὶ κυβερνήσεις. Ὁ δὲ Ναπολέων ἠθέλησε νὰ καρπωθῇ ἡθικῶς ὑπὲρ τοῦ θρόνου αὐτοῦ τὸ διαπραχθέν, ἵνα αὐξήσῃ τὴν δημοτικότητα αὐτοῦ. Ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ πρὸς τὴν νομοθετικὴν βουλὴν, ἐνῶ ἐξῆρε τὴν μεγάλην περιωπὴν, ἐν ᾗ εὐρίσκειτο ἡ Γαλλία ἐνώπιον τοῦ κόσμου, τὴν μαρτυρηθεῖσαν αὖθις ἐκ

τοῦ γεγονότος τῆς 2/14 Ἰανουαρίου, εἶπε καὶ τάδε: «Ἐγκληματικαὶ ἀπόπειραι δὲν δύνανται νὰ ταράξωσιν οὔτε τὴν ἀσφάλειάν μου ἐν τῷ παρόντι, οὔτε τὴν εἰς τὸ μέλλον πίστιν μου. Ὅταν ἐγὼ ζῶ, ζῇ καὶ ἡ αὐτοκρατορία μετ' ἐμοῦ, καὶ ὅταν ἐγὼ πέσω φονευόμενος, ἡ αὐτοκρατορία θελεῖ ἐτι μᾶλλον στερεωθῇ διὰ τοῦ θανάτου μου, διότι ἡ ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ θὰ ὦσι νέον ἔρεισμα διὰ τὸν θρόνον τοῦ υἱοῦ μου». Συνωδῶ δὲ πρὸς τοὺς λόγους καὶ τὰς σκέψεις αὐτοῦ διώρισε τότε καὶ ἀντιβασιλεῖαν μέλλουσιν ν' ἀναλάβῃ τὴν κυβέρνησιν ἐν περιπτώσει οἰοῦντι καὶ κινδύνου καὶ συγκεκριμένην ἐκ τῆς αὐτοκρατείας, δύο πριγκίπων τοῦ Βοναπαρτικοῦ οἴκου, τοῦ στρατάρχου Πελλισσιέ καὶ ἐκ τινων ὑπουργῶν, πρὸς οὓς συνεδέετο διὰ μεγίστης οικειότητος. Συγχρόνως δὲ ἐψηφίσθη καὶ ἀνόμος περὶ ἀσφαλείας» τιμωρῶν διὰ βαρυτάτων πονῶν τοὺς ἀνευ ἀδείας τῆς ἀρμοδίας ἀρχῆς κατασκευάζοντας ὅργανα φονικὰ καὶ πάντας τοὺς ἀποδεικνυμένους ὡς συνωμῶτας καὶ ταραχοποιούς· ἐπίσης δὲ ἐψηφίσθησαν μέτρα καὶ κατὰ τῶν παρεκτροπῶν τοῦ τύπου καὶ ἡ διοίκησις καθ' ἑκάστην τὴν Γαλλίαν ἐλάβε στρατιωτικώτερον χαρακτῆρα, διετάχθησαν δὲ προφυλακτικὰ μέτρα ἐν τοῖς μεθορίοις κατὰ τῶν ἐκ τῶν γειτονικῶν χωρῶν εἰς τὴν Γαλλίαν εἰσερχομένων ξένων. Ἀλλὰ τὴν μεγίστην ἐπίδρασιν ἤσκησεν ἡ τοῦ Ὀρσίνη ἀπόπειρα ἐπὶ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὁ Ναπολέων, εἴτε ἀληθῶς αἰσθανόμενος νῦν τὴν ἀνάγκην νὰ ἀφοπλίσῃ τοὺς κατ' αὐτοῦ συνωμοτοῦντας εἴτε ἀπλῶς ποιοῦμενος τὸ τοιοῦτον πρόφασιν, ἐζήτησε νὰ κάρπωθῇ τὸ γεγονός καὶ ὑπὲρ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς. Χάριν δὲ τοῦ τοιοῦτου σκοποῦ ἐδημοσιεύθη τῇ 13/25 Φεβρουαρίου καὶ τις πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴ τοῦ Ὀρσίνη γραφειῶν ἐκ τῶν φυλακῶν τῇ 31/11 Φεβρουαρίου καὶ ἐξηγοῦσα τὸ αἷτιον τῆς φονικῆς ἀποπειρας. «Πλησιάζων, εἶπεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ δεσμώτης, εἰς τὸ τέλος τοῦ σταδίου μου, θελω ὑστάτην τινὰ νὰ καταβάλω προσπάθειαν, ἵνα ἔλθω πρὸς ἀρωγὴν τῆς Ἰταλίας. Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἰταλίας εἶναι ἡ τελευταία μου σκέψις, ἡ ἔννοια τῶν τελευταίων λόγων, οὓς ἀπευθύνω τῇ Ὑμετέρᾳ Μεγαλειότητι. Μὴ ἐπιτρέψῃτε ἵνα ἡ Γερμανία βοηθήσῃ τῇ Αὐστρίᾳ. Τοῦτο δύνασθε νὰ πράξῃτε ὅταν θέλητε, καὶ ἐκ τῆς θελήσεως ταύτης ἐξαρτᾶται ἡ τε εὐδαίμονιά καὶ ἡ δυστυχία τῆς Ἰταλίας. Ἀναμνήσθητε ὅτι οἱ Ἰταλοὶ ἔχουσιν τὸ αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ Ναπολέοντος τοῦ μεγάλου. Ἐλευ-

θερώσατε τὴν πατρίδα μου καὶ ἡ εὐλογία 25 ἑκατομ. πολιτῶν θὰ ἀκολουθήσῃ Ὑμῖν ἐν μέσῳ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν». Ἐν δευτέρῳ δὲ ἐπιστολῇ γραφείσῃ τῇ 27/11 Μαρτίου ἔλεγεν ὁ Ὀρσίνης: «Ἡ ὑπὸ τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος δοθεῖσα ἄδεια ἵνα ἡ ἐπιστολή μου δοθῇ εἰς δημοσίευσιν εἶναι ἀπόδειξις τῆς Ὑμετέρας μακροθυμίας καὶ με πείθει ἔτι ὅτι αἱ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἐκείνῃ ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου ἐκφρασθεῖσαι εὐχαὶ εὖρον ἡγῶ τινα ἐν τῇ καρδίᾳ Ὑμῶν. Καὶ εἶναι δι' ἐμέ, καίτοι εἶμαι παρεσκευασμένος νὰ ἀποθάνω, παραμυθία τὸ νὰ βλέπω τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα ἐμπορουμένην αἰσθημάτων ἀληθῶς Ἰταλικῶν. Εἴθε οἱ ἐμοὶ συμπολίται, ἀντὶ νὰ ἔχωσι πίστιν εἰς τὸ σύστημα τῶν πολιτικῶν φόνων, νὰ ἀποφεύγωσιν αὐτὸ καὶ νὰ διδασθῶσιν ἐκ τοῦ στόματος ἑνὸς θνήσκοντος πατριώτου, ὅτι ἡ σωτηρία ἐπιτυγχάνεται μόνον δι' αὐταπαρνήσεως». Οἱ ὥραιοι οὗτοι λόγοι δὲν ἔσωσαν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ὀρσίνη, ὅστις ἀπεκεφαλίσθη τῇ 1/13 Μαρτίου, μεθ' ὅλην τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ναπολέοντος νὰ τῷ χαρίσῃ τὴν ζωὴν, μετὰ δύο τῶν συντρόφων αὐτοῦ, διότι τοῦτο ἀπῆται δικαίως ἡ κοινὴ γνώμη ἐναντίον τοῦ αὐτοῦργου τοσούτων φόνων ἀθῶων πολιτῶν (1). Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Ὀρσίνη ἐπέσπευσεν ὥπωςδῆποτε τὸ ἔργον τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ἰταλίας.

Ὁ Λομβαρδικὸς πόλεμος τοῦ 1859. — Καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1858 ὁ Ναπολέων παρεσκευάσθη πρὸς τὸν πόλεμον στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς, συνάψας ἰδίως συμφωνίας πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, καθ' ἣς ἡ Γερμανία ἔδει νὰ κωλυθῇ πάσης ὑπὲρ τῆς Αὐστρίας συμμετοχῆς ἐν τῷ κατὰ τῆς Αὐστρίας πολέμῳ, καὶ καθ' ἣν περίστασιν ἡ Γερμανία ἐκινεῖτο ἡ Ῥωσσία ἔδει νὰ προβῇ εἰς πολεμικὰς ἐπιδειξεις παρὰ τὰ μεθόρια αὐτῆς πρὸς τὴν Γερμανίαν. Οὕτω δὲ ἀσφαλισθεὶς ἐναντίον τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας ἦλθε κατὰ Ἰούλιον τοῦ ἔτους τούτου μετὰ τοῦ Καθούρ εἰς συνέντευξιν ἐν Πλομιερί, ἐνθα συνεφωνήθησαν μυστικῶς οἱ ὅροι τῆς συμπράξεως τῆς Γαλλίας εἰς τὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον τοῦ Πεδεμοντιῦ. Οἱ κυριώτατοι τῶν ὄρων τούτων ἦσαν ἡ μετὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ αὐξήσιν τοῦ Πεδεμοντιῦ εἰς τὴν Γαλ-

(1) Εἰς τῶν συνομοτῶν τοῦ Ὀρσίνη, ὁ Γάλλος Βερνάρδος, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἀλλ' οὐ μόνον ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις δὲν παρέδωκε τὸν συνομότην εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἀγγλικὸν δικαστήριον τῶν ὀρκωτῶν ἠθώωσεν αὐτόν. Τὴν ἐντεύθειν δὲ προσελθούσαν λίαν δυσάρεστον ἐν Γαλλίᾳ αἰσθησὶν θέλων νὰ μετριάσῃ ὁ Παλμερστὼν ἐπέβαλε τῷ κοινοβουλίῳ τὸ κατὰ τῶν συνομοσιῶν νομοσχέδιον, ὅπερ ἐπῆνεγκε τὴν πτώσιν τοῦ ὑπουργείου (Ἱδ. σελ. 535).

λίαν προσάρτησις τῆς Νικαίας καὶ τῆς Σαβοΐας καὶ τὸ μεταξὺ τοῦ ἐξαδελφου τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ πρίγκιπος Ἱερωνύμου Ναπολέοντος καὶ τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς τοῦ Βίκτωρος Ἑμμανουὴλ Χλωτὶλδης συνοικέσιον. Οὕτω παρασκευασθεὶς ὁ Ναπολέων εἰς τὸν μετὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τοῦ ἐπομένου ἔτους (1859) ἐξέπληξε τὴν Εὐρώπην διὰ τοῦ πολεμικοῦ αὐτοῦ κατὰ τῆς Αὐστρίας κηρύγματος. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην δεχόμενος κατὰ τὸ σύνθημα τοὺς ξένους πρέσβεις, εἶπε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις πρεσβευτὴν τῆς Αὐστρίας βαρὼν ν. Hübner: «Λυποῦμαι ὅτι αἱ πρὸς τὴν Αὐστρίαν σχέσεις ἡμῶν δὲν εἶναι ὅσον ἐπιθύμουν ἀγαθαί, ἀλλὰ παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ εἴπητε τῷ αὐτοκράτορι ὅτι τὰ προσωπικά μου πρὸς αὐτὸν αἰσθήματα εἶναι τὰ αὐτά». Ἡ δὴλωσις αὕτη ἐξελήφθη ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, καὶ δικαίως, ὡς προκήρυξις πολέμου, ἀφοῦ μάλιστα μετ' ὀλίγας ἡμέρας (29/10 Ἰανουαρίου) ὁ Βίκτωρ Ἑμμανουὴλ ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ αὐτοῦ λόγῳ πρὸς τὰς βουλὰς τοῦ βασιλείου τῆς Σαρδηνίας, οἰοεὶ συμπληρῶν τὰ ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος πρὸ δέκα ἡμερῶν λεχθέντα, ἔλεγε: «Μεθ' ὅλον τὸν πρὸς τὰς συνθήκας σεβασμὸν μου, δὲν δύναμαι νὰ διατελῶ ἀνάγκητος ἀπέναντι τῆς κραυγῆς τῆς ἀγωνίας τῆς ἡχούσης ἐκ τοσούτων χωρῶν τῆς Ἰταλίας». Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐξεπληρώθη τὸ οἰκογενειακόν, οὕτως εἰπεῖν, μέρος τῆς συνθήκης τῆς Πλομβιέρ διὰ τοῦ γάμου τοῦ πρίγκιπος Ἱερωνύμου μετὰ τῆς πριγκιπίσσης Χλωτὶλδης τοῦ τελευθέντος τῇ 18/30 Ἰανουαρίου 1859, καὶ τὸ γεγονός τοῦτο προεμήνυε τὴν ταχεῖαν ἐκτέλεσιν τοῦ πολιτικοῦ μέρους τῆς συνθήκης, ὅπερ μόνον διὰ τοῦ πολέμου ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ. Τοῦτο βλέπουσα καὶ νοοῦσα ἡ Αὐστρία καὶ θεωροῦσα ἑαυτὴν διὰ τῶν δηλώσεων τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ Βίκτωρος Ἑμμανουὴλ οἰοεὶ προκαλουμένην εἰς πόλεμον ἢ μᾶλλον τιθεμένην εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν ἤρξατο, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ 1859, πολεμικῶν παρασκευῶν ἐν Ἰταλίᾳ. Ὁ γενικὸς διοικητὴς τοῦ Λομβαρδοβενετικοῦ καλουμένου βασιλείου, ὁ γνωστὸς ἡμῖν τοῦ αὐτοκράτορος ἀδελφὸς ὁ γενόμενος ὕστερον αὐτοκράτωρ τοῦ Μεξικοῦ Μαξιμιλιανὸς, ὁ κυβερνῶν τὴν Ἰταλικὴν ἐκείνην χώραν μετὰ ἡπιοτήτος καὶ ἐν πνεύματι διαλλαγῆς, ἀνεκλήθη, ὁ ἐν Ἰταλίᾳ Αὐστριακὸς στρατὸς ἐνισχύθη καὶ ὁ στρατιωτικὸς νόμος ἤτοι ἡ κατάστασις πολιτορχίας ἐκηρύχθη καθ' ἅπασαν τὴν Λομβαρδοβενετικὴν. Ἀλλὰ καὶ τὸ Πεδεμόντιον μεγάλως καὶ διηνεκεῖς ἐποίητο παρασκευάς, τῶν βου-

λῶν προθύμως παρεχουσῶν τὰς ἀπαιτουμένας χρηματικὰς πιστώσεις. Καὶ ἡ Γαλλία δὲ ἤττον μὲν θορυβῶδως καὶ μᾶλλον ἀφανῶς, ἀλλ' οὐχ ἤττον διαρκῶς παρεσκευάζετο εἰς πόλεμον. Ὅτε δὲ τὰ πάντα προεμήνυον τὴν προσεχῇ τοῦτου ἔαρηξιν, ἤρξαντο αἱ διπλωματικαὶ μεσιτεῖαι ἐκ μέρους τῶν οὐδατέρων Δυνάμεων. Ἡ Ῥωσσία προέτεινε τὴν συγκρότησιν Εὐρωπαϊκοῦ συνεδρίου πρὸς πρόληψιν τοῦ πολέμου. Ἀλλ' οἱ ὅροι ἡ μᾶλλον τὸ πρόγραμμα τοῦ Συνεδρίου τὸ προτεινόμενον ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐκείνης δὲν ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Ἡ Ῥωσσία προέτεινε: α') εἰρήνην μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Σαρδηνίας· β') ἐκκένωσιν τοῦ παπικοῦ κράτους ἀπὸ τῶν Αὐστριακῶν καὶ Γαλλικῶν στρατευμάτων· γ') συγκρότησιν Ἰταλικῆς ὁμοσπονδίας· δ') μεταρρυθμίσεις εἰσκατέας εἰς τὴν διοίκησιν τῶν διαφόρων Ἰταλικῶν κρατῶν. Ἀλλ' ἡ Αὐστρία ἤξιον ἶνα ὡς βᾶσις τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεδρίου ληθῇ ἡ συνθήκη τοῦ 1815 καὶ τῆς συγκαταστάσεως τοῦ συνεδρίου προηγηθῇ ὁ ἀφοπλισμός. Οὕτω δὲ ἀποτυχούσης τῆς περὶ συνεδρίου Ῥωσσικῆς προτάσεως, ἡ Αὐστρία, ἥτις ἔνεκα τῶν διηνεκῶν ἐξοπλισμῶν τῶν ἀντιπάλων ἠναγκάζετο νὰ διατελῇ ἐν πολέμῳ εἰρηνικῶ ὑποβαλλομένη εἰς μεγάλας δαπάνας καὶ καταστρεφόμενη οἰκονομικῶς, ἐβλεπε δὲ ὅτι πᾶσα ἀναβολὴ τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος ἐδίδεν ἀπλῶς καιρὸν τοῖς ἐχθροῖς ἵνα συμπληρώσωσι τὸν ἐξοπλισμὸν αὐτῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐξελθῇ ἐκ τῆς ἀφορήτου δι' αὐτὴν θέσεως ῥίπτουσα αὐτὴ τὸν κύβον καὶ ἀπαιτοῦσα διὰ τηλεγραφίου (11/23 Ἀπριλίου) παρὰ τῆς Σαρδικῆς κυβερνήσεως τὸν ἐντὸς τριῶν ἐβδομάδων ἀφοπλισμὸν αὐτῆς. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Πεδεμοντίου ἀπέριψε (13/25 Ἀπριλίου) τὴν Αὐστριακὴν ἀπαίτησιν, συγχρόνως δὲ (14/26 Ἀπριλίου) ὁ ἐν Βιέννῃ Γάλλος πρεσβευτὴς διεκήρυξε τῷ Αὐστριακῷ ἀνακτοβουλίῳ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ πᾶσαν ἐκ μέρους τῆς Αὐστρίας κατὰ τοῦ Πεδεμοντίου προσβολὴν ἐμελλε νὰ θεωρήσῃ ὡς κήρυξιν πολέμου κατὰ τῆς Γαλλίας. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν διακήρυξιν ἤρξατο ὁ πόλεμος καὶ τῇ 17/29 Ἀπριλίου οἱ Αὐστριακοὶ διέβησαν τὸν Τίκινον.

Μεγά δυστύχημα διὰ τοὺς Αὐστριακοὺς ὑπὸ ἐποψιν στρατιωτικὴν ἦτο ὅτι ὁ γρηαῖος ἥρως Ῥαδέτζικις, ὁ νικητὴς τῆς Κουστοζζας καὶ τῆς Νοβάρας, εἶχεν ἀποθάνει τὸ παρελθὸν ἔτος (24/5 Ἰανουαρίου 1858), ὁ δὲ νῦν ἀρχιστράτηγος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος διορισθεὶς Οὐγγρος κόμης στρατάρχης Φραγκίσκος Γουλᾶς δὲν εἶχε δώσει μέχρι τοῦδε μεγάλᾳ καὶ ἐκτακτᾷ δείγματα τῆς στρατηγικῆς αὐτοῦ ικανό-

τητος. Ἡ Αὐστρία ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πολέμου εἶχεν ἐν Ἰταλίᾳ 200 χιλιάδας στρατοῦ ἀπέναντι τοῦ ἐξ 80 χιλιάδων Σαρδικίου καὶ τοῦ ἐξ 150 χιλιάδων συγκειμένου Γαλλικοῦ στρατοῦ, ὅστις βαθμηδὸν εἶχε συναχθῇ ἀθροῦθως παρὰ τὰ Γαλλοσαρδικὰ μεθόρια καὶ οὐ μοῖρα εἰσεχώρει εἰς τὸ Πεδιμόντιον. Μεγάλη ὠφελεια διὰ τοὺς συμμάχους ἦτο ἡ μετὰ τῆς Ῥωσσίας συμμαχικὴ συνεννόησις ἡ ἀναγκάσασα τὴν Αὐστρίαν νὰ παρατάξῃ σπουδαίαν μοῖραν στρατοῦ εἰς τὰ Αὐστρο-ρωσσικὰ σύνορα διὰ πᾶσαν ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας ἐγθρικὴν κίνησιν. Πλεονέκτημα τῶν συμμάχων ἦτο καὶ τὸ ὅτι τῆς θαλάσσης ἤρχεν ὁ Γαλλικὸς στόλος δυνάμενος ν' ἀποβιβάσῃ ὅπουδῆποτε τῆς Ἰταλικῆς παραλίης στρατὸν προσβάλλοντα ἐκ τοῦ πλαγίου τοὺς Αὐστριακοὺς ἢ τοὺς ἐνδεχομένους ἐν Ἰταλίᾳ συμμάχους αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω ὁ Αὐστριακὸς στρατός, μικρόν τι ὢν κατὰ τὸν ἀριθμὸν ὑποδεέστερος τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, εἶχε μείζονα πλεονέκτηματα ἀπέναντι τοῦ ἐγθρικοῦ ὡς δυνάμενος νὰ προσβάλῃ ἀμέσως κατ' ἰδίαν ἐκάτερον τῶν πολεμίων πρὶν ἢ εἰ συμμαχοῦντες κατ' αὐτοῦ συνενώσωσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ Γουέλκς ἀπὸ διέβη τὸν Τίκινον, ἀντὶ νὰ ἐπιέλθῃ ὀρμητικὸς κατὰ τοῦ Τουρίνου καὶ νὰ καταστρέψῃ ἢ νὰ ἀναγκάσῃ εἰς ὑποχώρησιν τὸν Σαρδικὸν στρατὸν, εἴτι δὲ νὰ διακόψῃ τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ Πεδιμόντιου καὶ Σαβοΐας (ὅπόθεν ἐμελλε νὰ ἔλθῃ μέρος τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ) καὶ τῆς Γενούης (ὅπου ἐμελλε ν' ἀποβιβάσθῃ διὰ πλοίων μέρος τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ), ἀντὶ τοιαύτης ταχείας πρὸς τὰ πρόσω πορείας, ἔμεινεν ἐπὶ ἡμέρας ἄδρανῆς μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Τικίνου ἐώσπου αἱ βροχαὶ κατέστησαν δύσβατον τὸ ἔδαφος καὶ κατεδικάσαν εἰς ἀκούσιον ἀκίνησιν τὸν Αὐστριακὸν στρατὸν δοῦσαν καιρὸν τοῖς Πεδιμοντίοις νὰ συγκεντρώσωσι τὸν στρατὸν αὐτῶν περὶ τὴν ὀχυρὰν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τοῖς Γάλλοις νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ Πεδιμόντιον μέρος μὲν διὰ ξηρᾶς διὰ τοῦ Κενησίου ὄρους, μέρος δὲ κατὰ θάλασσαν ἀποβιβαζόμενοι εἰς τὴν Γενούην. Ὁ Ναπολέων αὐτὸς εὕρισκετο ἐν τῷ διὰ τῆς Γενούης ἐλθόντι στρατῷ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν περιφήμων στρατηγῶν Μὰκ-Μαὼν, Κανρεβέρ καὶ Νιέλ. Ἀπὸ τοῦ δὲ ἀρχιστρατήγου τοῦ ὅλου συμμαχικοῦ στρατοῦ ἐγένετο ὁ Ναπολέων, οἱ σύμμαχοι ἔλαβον ἐπιθετικὴν θέσιν ἐναντίον τῶν Αὐστριακῶν. Τὴν πρωτοπορίαν οὕτως εἰπεῖν τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ ἀπετέλει μέγα πλῆθος στιφῶν Γαριβαλδινῶν ἐθελοντῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ Γαριβάλδη, ὅστις, καίτοι ἀποδοκι-

μάζων τὴν πολιτικὴν τοῦ Ματζίνη προσεχώρησεν εἰς τὰς περὶ Ἰταλίας θεωρίας καὶ σχέδια τοῦ Καβούρ, δὲν ἐθεωρήθη φρόνιμον νὰ ὑπηρετήσῃ ἐν τῷ συμμαχικῷ στρατῷ, ἵνα μὴ δοθῇ ἀφορμὴ δυσαρεσκείας τῷ Ναπολέοντι, ἀλλ' ἐγένετο ἀρχηγὸς ἀτάκτων σιφῶν ἀτάκτως πολεμούντων. Πᾶσα ἡ μεταξὺ τοῦ Τυρόλου καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ κατεχρουμένων θέσεων χώρα ἐπληρώθη Γαριβαλδινῶν ἐθελοντῶν ἀπειλούντων τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν Αὐστριακῶν καὶ κωλύοντων τὴν πρὸς τὸ Τυρόλον ὑποχώρησιν τῆς πτέρυγος ταύτης. Οἱ Γαριβαλδῖνοι κατέλαβον τὸ Κῶμον καὶ ἠπειλήσαν τὸ Μεδιόλανον, ὅπερ καταλαμβάνοντες ἠδύνατο ἐκ τῶν νώτων νὰ προσβάλωσι τὸν κατὰ μέτωπον ὑπὸ τοῦ μεγάλου συμμαχικοῦ στρατοῦ προσβαλλόμενον Αὐστριακὸν στρατὸν καὶ νὰ φέρωσιν αὐτὸν εἰς μεγάλην ἀμνηχανίαν. Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Αὐστριακὸν ἀρχιστράτηγον, ἀφοῦ μάλιστα ἡ ὑπὸ τὸν κόμητα Σταδίωνα πρὸς κατασκόπησιν πεμφθεῖσα ἐκ 12 χιλιάδων ἀνδρῶν συγκειμένη μαῖρα τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ ἡττήθη (8/20 Μαΐου) ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐν Μοντεβέλλω, νὰ καταλίπῃ τὸ Πεδεμοντιακὸν ἔδαφος καὶ νὰ διαβῇ πάλιν τὸν Τίκινον καὶ νὰ περιορισθῇ ἐν Λομβαρδίᾳ εἰς καθαρὰν ἄμυναν, ἀφοῦ μίαν ἡμέραν πρὸ τῆς διαβάσεως τοῦ Τικίνου καὶ ἡ δεξιὰ του πτέρυγος ὑπέστη ἡτταν σημαντικὴν ἐν Παλέστρω (18/30-19/31 Μαΐου). Ὁ συμμαχικὸς στρατὸς ῥαγδαίως νῦν ὤρμησε πρὸς τὰ πρόσω. Οἱ Αὐστριακοὶ ἐν τῇ ἐσπευσμένη ὑποχωρήσει αὐτῶν εἶχαν ἀμελήσει νὰ καταστρέψωσι τὴν γέφυραν τῆς Βουφφαρόλης, εἰς ἣν ἐβόλθασε μετ' ὀλίγον ὁ Ναπολέων μετὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ἀποχωρισθεὶς ἐν τῇ ταχείᾳ προελάσει αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ. Ὅτε λοιπὸν φθὰς πρὸ τῆς γεφύρας (23/4 Ἰουνίου) εὗρέθη πρὸ Αὐστριακοῦ στρατοῦ ἰσχυροτέρου ἢ ὅσον προσεδόκα, ἀμφισβητοῦντος αὐτῷ τὴν διάβασιν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπίσχῃ τὴν πορείαν τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ καὶ νὰ ἀναμείνῃ μέχρις οὗ ἤλθεν ὁ Μάκ-Μαῶν, ὅστις διὰ στρατηγικῆς τινος κινήσεως πρὸς τὰ πλάγια καὶ τὰ νῶτα τοῦ ἐχθροῦ ἐζήτηι νὰ ἀναγκάσῃ τοῦτον εἰς ὑποχώρησιν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω οἱ Αὐστριακοὶ ἀντέστησαν γενναϊότατα εἰς τὸν ἐπαναλαβόντα νῦν τὴν κατ' αὐτῶν ἐπίθεσιν Ναπόλέοντα, μικροῦ δεῖν μάλιστα ἡχμαλωτίζετο οὗτος μετὰ τῶν Ζουάδων (1) αὐτοῦ, ἂν μὴ προσήρχοντο ἐγκαίρως εἰς βοήθειαν ὁ

(1) Ζουάδοι ἐκαλοῦντο ἐν ἀρχῇ οἱ ἰθαγενεῖς ἐξ Ἀλγερίου μισθοφόροι τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ, ἀλλ' εἴτα δοθέντος τοῦ ὀνόματος τούτου εἰς Γάλλους στρατιώτας

Κανροβέρ καὶ ὁ Νιέλ, οἵτινες ἐνωθέντες νῦν μετὰ τοῦ Μάκ-Μαὼν προσέβαλον παρὰ τὴν Μαγένταν τὴν θέσιν τῶν Αὐστριακῶν. Οὕτω δὲ ἐν Μαγέντᾳ συνεκροτήθη ἡ πρώτη μάχη μεταξὺ τῶν δύο πολέμιων, ἐν ᾗ μετὰ μεγάλης ἀνδρείας καὶ πεισμονῆς ἐμάχοντο ἐκατέρωθεν. Οἱ Αὐστριακοὶ ταραχθέντες ἐπὶ μικρὸν ἀπὸ τῶν ἀγρίων κραυγῶν τῶν ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ μαχομένων Τουρκός, μόλις εἰθίσθησαν εἰς τὰς κραυγὰς ταύτας, μετὰ μεγάλης καρτερίας ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡττήθησαν πρὸ πάντων ἔνεκεν ἐλλείψεως ἐνότητος μεταξὺ τῶν διαφορῶν κατ' ἰδίαν ὑπὸ ἰδίου ἀρχηγοῦ μαχομένων στρατιωτικῶν μοιρῶν καὶ ἔνεκα τῆς κακῆς τροφοδοσίας τοῦ ὑπὸ πείνης κατατρυχομένου στρατοῦ. Ἡ μάχη τῆς Μαγέντας ἡ συγκροτηθεῖσα τῇ 23/4 Ἰουνίου, ἐν ᾗ διέπρεψεν ἰδίως ὁ Μάκ-Μαὼν (λαβὼν ἐντεῦθεν καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ δουκὸς καὶ προσωμνηθεὶς δούξ Μαγέντας), καὶ καθ' ἣν οἱ μὲν Γάλλοι ἀπώλεσαν 3 χιλ. εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας (ἐν οἷς 54 ἀξιωματικοὶ φονευμένοι καὶ 194 πληγωμένοι) οἱ δὲ Αὐστριακοὶ 4 χιλ. εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας (ἐν οἷς 63 ἀξιωματικοὶ φονευμένοι καὶ 218 πληγωμένοι) καὶ ἰσαριθμοὺς εἰς αἰχμαλώτους ἢ ἄλλως ἐξαφανισθέντας, ἐπὶνέγκει διὰ τοὺς Αὐστριακοὺς τὴν ἀπώλειαν τῆς Λομβαρδίας. Ὁ στρατάρχης Γουλάνης ἐξεκένωσεν ἀμέσως μετὰ τὴν ἡτταν τὸ Μεδιόλανον, ἀνατινάξας δὲ εἰς τὸν αἶρα τὰ ὄχυράματα τῆς Παυίας καὶ Πλακεντίας καὶ ἀνακαλέσας πάσας τὰς ἐν τῷ παπικῷ κράτει Αὐστριακὰς φρουράς ἀπεχώρησε πέραν τοῦ Μιγκίου εἰς τὸ περίφημον Ἑνετικὸν τετράπλευρον. Ὁ συμμαχικὸς στρατὸς τῶν νικητῶν κατέλαβε νῦν τὰς ἐκκενωθείσας χώρας καὶ τῇ 27/8 Ἰουνίου ἡγουμένου τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος καὶ τοῦ βασιλέως Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ εἰσήλασεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸ Μεδιόλανον ἐν μέσῳ ἀφάτου ἀγαλλιάσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ Λομβαρδικοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ἡ Λομβαρδία δὲν ἦτο ὁ μόνος καρπὸς τῆς νίκης. Ταύτης ἡ ἠθικὴ ἐπίδρασις ἦτο μεγίστη ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ. Ἐπαναστάσεις νῦν ἐξερράχησαν ἐν Μοδένῃ καὶ ἐν Τοσκάνῃ καὶ οἱ συγγενεῖς τῷ Αὐστριακῷ αὐτοκρατορικῷ οἴκῳ ἡγεμόνες τῶν χωρῶν τούτων ἐξεδιώχθησαν αὐθις τῶν ἐπικρατειῶν αὐτῶν (νῦν διὰ παντός) καὶ ἐζήτησαν καταφύγιον ἐν Αὐστρίᾳ καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ. Οἱ ἐπαναστάται δὲ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς χώραις ἱδρυσαν κυβερνήσεις, αἵτινες τοῦ πεζικοῦ φέροντας στολὴν τῶν Ζουάδων, οἱ Ἀλγερίνοι Ζουάδοι ὀνομάσθησαν Τουρκός.

ἐκήρυξαν τὴν πρὸς τὸ βασιλείον τῆς Σαρδηνίας ἔνωσιν. Ὅμοια συνέ-
θησαν καὶ ἐν τῷ παπικῷ κράτει. Ἐν Βονωνίᾳ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν
τῶν Αὐστριακῶν ὁ λαὸς τῆς πόλεως κατήργησε τὴν κοσμικὴν ἐξου-
σίαν καὶ ἐκήρυξε δικτάτωρα τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουήλ. Ἀλλ' ἐν ταῖς
λοιπαῖς χώραις τοῦ παπικοῦ κράτους διετηρήθη ἡ ἐξουσία τοῦ Πά-
πα(1). Οὕτω ἐγένοντο τὰ πρῶτα μεγάλα βήματα πρὸς τὴν ἐνότητα
τῆς Ἰταλίας, ἀλλ' ἡ ὀριστικὴ λύσις τοῦ ζητήματος ἐζητῶτο ἐκ τῆς
περιτιτέρω πορείας τοῦ πολέμου.

Ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ πολέμου μετὰ τὴν μάχην τῆς Μαγέντας καὶ
τὴν ἐνταῦθα ἦταν τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ
Φραγκίσκος Ἰωσήφ Α' κατελθὼν ἀπὸ Βιέννης ἀνέλαβε τὴν ἀρχιστρα-
τηγίαν, ἵνα διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἐμπνεύσῃ ἐκ νέου θάρρος τῷ
στρατῷ καὶ ἐξέχῃ τὸ φρονήμα αὐτοῦ, ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα δὲ ἐτά-
χθη νῦν ὡς ὑπαρχηγός, ἀλλὰ πράγματι ὡς ἀληθὴς ἀρχηγός, ὁ γνω-
στὸς ἡμῖν ἐκ τῆς μάχης τῆς Νοβάρας στρατηγός Ἔσς (ιδ. σελ. 380),
τοῦ Γουλᾶ ἀπολυθέντος τῆς ἀρχηγίας. Τότε δὲ ὁ Αὐστριακὸς στρα-
τός, ἀριθμῶν 163 χιλιάδας ἀνδρῶν ἀπέναντι τῶν 155 χιλιάδων ἀν-
δρῶν τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, ἔλαβεν ἐκ νέου θέσιν ἐπιθετικὴν (2)
καὶ διέβη τὸν Μίγκιον· ἀλλ' ἡ παράταξις, ἣν μετὰ τὴν διάβασιν
ταύτην ἐσχημάτισε μεταξύ τοῦ Μιγκίου καὶ τοῦ ἄλλου ποταμοῦ, τοῦ
Κίσις (Chiese), ἐκτετατομένη ἐν εἰδει ἡμικυκλίου ἐπὶ ἐκτάσεως 4 ὥρων
ἐξησθένου τὸ κέντρον αὐτοῦ. Ἡ τοιαύτη παράταξις ἐγένετο, ἵνα ὁ
πόλεμος στρατός προσβληθῇ ἐξαπίνης ἐκ τριῶν μερῶν. Ἀλλ' ὁ Να-
πολέων, μετὰ τὴν δι' ἀεροστάτου γενομένην κατασκόπησιν τῶν θέ-
σεων τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ, λίαν πρωί (12/21 Ἰουνίου), καθ' ἣν
ὥραν οὐδαμῶς ἀνέμενον οἱ Αὐστριακοί, ἤρξατο τῆς προσβολῆς. ἐπω-
φεληθεὶς δ' ἀκριβῶς τὴν ἀσθένειαν τοῦ κέντρου τῆς Αὐστριακῆς παρα-
τάξεως, προσέβαλε τὸ ὑπὸ τούτου κατεχόμενον ὕψωμα τὸ καλούμενον
Σολφερίνον. Οὕτω δ' ἤρξατο ἡ περίφημος μάχη τοῦ Σολφερίνου τῇ
12/24 Ἰουνίου. Τῆς κατὰ τοῦ Σολφερίνου προσβολῆς ἤρξατο ὁ Να-
πολέων διὰ τοῦ ἀρίστα κατηρτισμένου αὐτοῦ πυροβολικοῦ τῶν αὐλα-

(1) Τοῦ Παπικοῦ στρατοῦ ἐγένετο μετ' ὀλίγον ἀρχηγός ὁ ἀπὸ τοῦ 1851 ἐξωσθεὶς
ἀπὸ τῆς Γαλλίας περίφημος Γάλλος στρατηγός Λαμορισιέρ.

(2) Λέγεται ὅτι πολλοὶ στρατηγοὶ συνεβούλευσαν τῷ αὐτοκράτορι νὰ περιορισθῇ εἰς
καθαρῶς ἀμυντικὴν θέσιν ἐν τῷ τετραπλεύρῳ, ἀλλ' ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐπέμεινε εἰς τὸ
περὶ ἐπιθέσεως σχέδιον αὐτοῦ.

κωτῶν πυροβόλων· ὅτε δὲ ἤρξατο ἡ κατὰ τῆς θέσεως ἔφοδος, οἱ πρῶτοι ἐφορμήσαντες Γάλλοι ἀπεκρούσθησαν ἰσχυρῶς ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν. Ἄλλ' ὁ Ναπολέον ἀπαύστως ἐπεμπε νέα στίφη, ἐνῷ τὸ ἀσθενὲς ἐκεῖνο Αὐστριακὸν κέντρον ὑπερήσπιζον ὀλίγα τάγματα τῆς ἐπιθρῆνης· ταῦτα δὲ κακῶς τροφοδοτούμενα, ὅπως ὅλος ὁ Αὐστριακὸς στρατός, καὶ κατατρυχόμενα ὑπὸ τῆς πείνης, μετὰ πολὺν γυναιάν ἄμυναν ὑπέκυψαν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν Γάλλων, οἵτινες τὴν 4 μ.μ. ὥραν ἐγένοντο κύριοι τοῦ Σολφερίνου. Καταληφθείσης δ' οὕτω τῆς ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ κέντρου κατεχομένης θέσεως ἐπῆλθε νῦν διάρρηξις εἰς τὴν Αὐστριακὴν παράταξιν. Ἄλλ' οὕτω δὲν ἐκρίνετο εἶτι ἡ μάχη. Ἐν τῇ ἀριστερᾷ πτέρυγι τῶν Αὐστριακῶν ἐκρίνετο εἰσφοδρὰ μάχη, καθ' ἣν ἐμάχοντο μὲν γυναιῶς οἱ Αὐστριακοὶ στρατιῶται, ἀλλὰ διεύθυνσις ἡνωμένη δὲν ὑπῆρχεν οὐδεμία, τῶν διαταγῶν διδομένων συγχρόνως καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὑπὸ τῶν διαφόρων ἀρχηγῶν ἐκ τῶν διαφόρων ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων θέσεων, ἐνῷ ἡ κατὰ τῆς πτέρυγος ταύτης ἀντιτασσομένη Γαλλικὴ πτέρυξ ὑπὸ τὴν ἐνισκίαν διεύθυνσιν τοῦ Νιέλ κατέβαλλε πάντα ἀγῶνα ἵνα καταλάβῃ τὴν ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν κατεχομένην θέσιν Καθριάνο· καὶ κατάρθωσεν ἐπὶ τέλος τοῦτο, ἰδίως διὰ τοῦ ἐξαιρέτου Γαλλικοῦ πυροβολικοῦ, καθ' οὗ ἀσθενέστατα ἀντενῆργει τὸ Αὐστριακὸν πυροβολικόν· ἀλλὰ μόλις καταληφθείσης τῆς θέσεως ταύτης ὑπὸ τῶν Γάλλων ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ μετὰ χαλᾶζης συνοδευόμεναι καὶ ἀναμιγνύμεναι μετὰ τῶν κρότων τῶν πυροβόλων ἐχώρισαν τοὺς μαχομένους. Ὅτε δὲ παυσάσης τῆς χαλᾶζης καὶ αἰθρίας γενομένης ἠδύναντο νὰ ἀναγνωρίσωσιν ἀλλήλους οἱ μαχομένοι, ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ τῶν Αὐστριακῶν καὶ τὰ λείψανα τοῦ κέντρου εἶχον ἤδη ἐκτελέσει ἐν πλήρει τάξει τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν, μόνον δὲ ἐν τῇ δεξιᾷ πτέρυγι τῇ Αὐστριακῇ ὁ Βένεδεκ ἀνθίστατο μέχρι τῆς 8 μ.μ. ὥρας γυναιῶς μαχόμενος κατὰ τῶν ἀντιπαρατεταγμένων αὐτῷ Σαρδικῶν στρατευμάτων καὶ ἀπωθὼν ταῦτα ἐκ τῶν κατεχομένων ὑπ' αὐτῶν θέσεων. Ἄλλ' ἡ ὑποχώρησις τοῦ ἄλλου στρατοῦ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ διατάξῃ, μετὰ θλίψεως καὶ ἀθυμίας, τὴν ὑποχώρησιν. Οὕτω ἐπερατώθη ἡ μάχη τοῦ Σολφερίνου, καθ' ἣν ἐκ μὲν τῶν Αὐστριακῶν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν περὶ τὰς 14 χιλ., ἡχμαλωτίσθησαν δὲ ἡ ἄλλως ἐγένοντο ἄφαντοι περὶ τὰς 9 χιλ. Μικρόν τι πλείονες ἦσαν καὶ αἱ τῶν συμμάχων ἀπώλειαι εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας (12 χιλ. αἱ τῶν Γάλλων

καὶ 5 χιλ. αἱ τῶν Σάρδων), ἀλλ' αἰχμάλωτοι ὀλίγοι συνελήφθησαν ἐκ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ. Ἡ μάχη τῆς Μαγέντας καὶ τοῦ Σολφερίνου καὶ ἡ ἀπὸ Λομβαρδίας ἐξέλασις τῶν Αὐστριακῶν ὑπῆρξαν τὰ κυριώτατα ἔργα τοῦ πολέμου τοῦ διεξαγομένου ἀπὸ δύο περίπου μηνῶν. Οἱ Γαριβαλδινοὶ μετὰ τὰ πρῶτα πρὸ τῆς μάχης τῆς Μαγέντας κατορθώματα αὐτῶν (ἰδ. σελ. 600) οὐδὲν διέπραξαν σπουδαῖον. Τὰ στίφη τὰ Γαριβαλδινὰ τὰ ἀποπειραθέντα νὰ εἰσελάσωσιν εἰς τὸ Τυρόλον ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν πιστῶν τῷ Ἀψβουργικῷ οἰκῷ χωρικῶν τοῦ Τυρόλου. Ἐπίσης δὲ καὶ κατὰ θάλασσαν οὐδὲν ἄξιον λόγου ἐγένετο ἔργον. Ὁ Γαλλικὸς στόλος περιωρίσθη εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Βενετίας, μὴ τολμήσας νὰ προσβάλλῃ τὸν ἐλεύθερον λιμένα τῆς Τεργέστης διὰ τὰ ὑπάρχοντα ἐνταῦθα πλεῖστα Ἀγγλικά ἐμπορεύματα. Καὶ ἐσχιδιόχετο μὲν ἀπόβας εἰς τὴν Πόλιν, ἐὰν ἐξηκολούθει ὁ πόλεμος καὶ μετὰ τὸ Σολφερίνον, γενησομένη ὑπὸ τοῦ λεγεῶνος τοῦ σχηματισθέντος ἐν Ἰταλίᾳ ἐκ προσφύγων Οὐγγρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κοσσοῦθ καὶ τοῦ Κλάπκα, ἵνα εἰσχωρήσῃ ἐκεῖθεν εἰς Οὐγγαρίαν καὶ ἐξεγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Οὐγγρούς· ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐγένετο συνόμολογηθείσης ταχέως τῆς εἰρήνης.

Ὑποχωρησάντων τῶν Αὐστριακῶν αὐθις πέραν τοῦ Μιγκίου, οἱ Γάλλοι διεβησαν τὸν ποταμὸν τοῦτον. Ἀλλ' ἡ περαιτέρω ἐν τῷ τετραπλεύρῳ ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος διὰ πολλοὺς λόγους ἀσύμφορος διὰ τὴν Γαλλίαν καὶ διὰ τοῦτο ἔσπευσεν οὗτος νὰ λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν πρὸς εἰρηνικὰς διαπραγματεύσεις προτείνας ἀνάγκη. Ταύτης δὲ συνομολογηθείσης ἐν Βιλλαφράνκx (26/8 Ἰουλίου) οἱ δύο αὐτοκράτορες ἦλθον, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος δηλωθεῖσαν ἐπιθυμίαν, εἰς προσωπικὴν συνέντευξιν, ἐν ἣ καὶ συνωμολογήθησαν οἱ προκαταρκτικοὶ ὅροι τῆς εἰρήνης. Κατὰ τοὺς ὅρους τούτους α') ἡ Αὐστρία ὑπεχρεοῦτο νὰ παρχωρήσῃ τὴν Λομβαρδίαν τῇ Γαλλίᾳ, ἥτις ἐμελλε νὰ δώσῃ αὐτὴν τῷ Πεδεμοντίῳ, διατήρει δὲ τὸ τετράπλευρον καὶ τὴν Βενετίαν. β') Οἱ Ἰταλοὶ ἡγεμόνες οἱ ἐκδιωχθέντες ἐκ τῶν κρατῶν αὐτῶν (οἱ τῆς Μοδένης καὶ τῆς Τοσκάνης) δὲν ἠδύναντο ν' ἀποκατασταθῶσιν ἐν αὐτοῖς ἄνευ συναινέσεως τοῦ λαοῦ αὐτῶν, οὐδεμιᾶς ἐπιτρεπομένης ἐξωτερικῆς ἐπεμβάσεως. γ') Τὰ Ἰταλικά κράτη ἐμελλον ν' ἀποτελέσωσιν ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πάπα. Ἀπεφασίσθη δὲ ἵνα ἡ ὀριστικὴ συνθήκη τῆς εἰρήνης συνομολογηθῇ ἐν Ζυρίχῃ.

Ἡ εἰδησις τῶν προκαταρτικῶν ὄρων τῆς εἰρήνης ἐνεποίησεν ἀλγενοτάτην ἐντύπωσιν ἐν Πεδεμοντίῳ. Ὁ Καβούρ, ὅστις μετὰ τὴν μάχην τῆς Μαγέντας ἐν ἐγκυκλίῳ πρὸς τὰς ξένας κυβερνήσεις εἶχε κηρύξει ὡς σκοπὸν τοῦ πολέμου τὴν ὀλοσχερῇ ἐξέλασιν τῆς Αὐστρίας ἐκ τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου συμφώνως πρὸς τὴν διακήρυξιν τοῦ Ναπολέοντος περὶ «ἐλευθερώσεως τῆς Ἰταλίας μέχρι Ἀδρίου», ἔδωκεν ἀμέσως τὴν παραίτησιν αὐτοῦ καὶ ἀπεχώρησε τῆς κυβερνήσεως θεωρῶν ἑαυτὸν ἐξαπατηθέντα ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος (1). Ἀλλὰ τὸν αὐτοκράτορα Ναπολέοντα Γ' σπουδαῖοι λόγοι ὑπεχρέουν ν' ἀθετήσῃ κατὰ μέρος τὰς πρὸς τὸν Καβούρ συμφωνίας καὶ νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν πρὸς τὴν Αὐστρίαν εἰρήνην. Ἡ περαιτέρω ἐξακολούθησις τοῦ πολέμου ἐν τῷ τετραπλεύρῳ καὶ ἐν Βενετίᾳ παρείχε βεβαίως πολλὰς καὶ χαλεπὰς δυσχερείας καὶ ἀπῆτει μεγάλας θυσίας. Ἀλλὰ τοῦτο καὶ μόνον δὲν ἠδύνατο νὰ πείσῃ τὸν Ναπολέοντα νὰ παραβῇ τὸν πρὸς τὸν Καβούρ δεθέντα λόγον καὶ τὴν ἀπέναντι ὅλου τοῦ κόσμου γενομένην διακήρυξιν αὐτοῦ περὶ «ἐλευθερώσεως τῆς Ἰταλίας μέχρι τοῦ Ἀδρίου». Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπίσειε τὸν Ναπολέοντα νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν εἰρήνην ἦτο ἡ ἀπειλητικὴ θέσις, ἣν ἐλάμβανεν ἡ Γερμανικὴ Ὁμοσπονδία, ἐν μέρει δὲ καὶ ἡ Πρωσσία, ἥτις πιεζομένη ὑπὸ τῆς ἰσχυρῶς ἐξεγερθείσης ἐν Γερμανίᾳ κοινῆς γνώμης εἶχε προβῇ εἰς μερικὴν ἐπιστράτευσιν, ἐνῷ ἡ Ρωσσία μετὰ τὴν ἰσχυρὰν διπλωματικὴν ὑποστήριξιν, ἣν παρέσχε ἐν ἀρχῇ τῷ Ναπολέοντι προβάσα μέχρι ἀπειλῶν ἐναντίον τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας, καθ' ἣν περιστασιν ἤθελεν αὕτη ἔλθει εἰς βοήθειαν τῆς Αὐστρίας, ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ θέσιν μᾶλλον ἐπιφυλακτικὴν ἀπέναντι τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ γινομένων. Ταῦτα πάντα ἐπίεσαν τὸν Ναπολέοντα νὰ περατώσῃ ταχέως τὸν πόλεμον. Ἡ κοινὴ δὲ γνώμη ἐν Γαλλίᾳ μετὰ χαρᾶς ἐχαιρέτισε τὴν περάτωσιν τοῦ πολέμου καὶ ἐνθουσιωδῶς ὑπεδεξάτο τὸν νικηφόρον ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν πατρίδα αὐτοκράτορα καὶ τὸν Γαλλικὸν στρατόν. Ἡ θριαμβευτικὴ εἰσοδος τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ στρατοῦ, τοῦ ὁποῖου τὴν πρωτοπορείαν ἀπετέλουν οἱ τραυματῆαι, ἐγένετο

(1) Ἐν ἰδιωτικῷ δέ τινι διαλόγῳ πρὸς τὸν Κοσσούβ ἐχαράκτήρισε τὴν διαγωγὴν τοῦ Ναπολέοντος ὡς ἀτιμάζουσαν αὐτὸν (τὸν Καβούρ), διότι ἐν Πλωμ비에ρ μόνον ἐπὶ τῇ ῥητῇ ὑποσχέσει τοῦ Ναπολέοντος, ὅτι δὲν ἐμέλλει νὰ παύσῃ τὸν πόλεμον πρὶν ἢ ἐξέλθῃ ἡ Αὐστρία τῆς Ἰταλίας, εἶχεν ὑποσχεθῇ αὐτῷ ὁ Καβούρ τὴν προσάρτησιν τῆς Σαβοΐας καὶ τῆς Νικαίας.

τῇ 2/14 Αὐγούστου ἀφοῦ ἀπὸ 15/17 Ἰουλίου ὁ αὐτοκράτωρ εὐρίσκειτο ἐν Σαὶν Κλοῦ.

Μετὰ τὴν εἰς Γαλλίαν ἐπιστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος συνωμολογήθη ἡ ὀριστικὴ συνθήκη τῆς Ζυρίχης ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Γαλλίας (Βουρκενέϋ) καὶ τῆς Αὐστρίας (κόμητος Καρόλνι) ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προκαταρκτικῶν ὁρῶν τῆς εἰρήνης τῆς Βιλλαφράγκας. Περί τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους ὁ Ναπολέων εἰργάσθη πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Καθούρ συμφωνηθέντων περὶ τῆς εἰς Γαλλίαν παραχωρήσεως τῆς Σαβοΐας καὶ τῆς Νικαίας. Ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ αὐτοῦ λόγῳ πρὸς τὰς βουλὰς (18/1 Μαρτίου) ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ἐδικαιολόγησε τὴν παραχώρησιν (ἢ μᾶλλον τὴν ἀπόδοσιν, ὡς ἔλεγεν ὁ Ναπολέων, πρὸς μέγα σκάνδαλον τῶν θιασωτῶν τοῦ καθεστώτος τοῦ 1815), λέγων ὅτι διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς Λομβαρδίας τὸ βασιλεῖον τῆς Ἰταλίας καθιστάμενον λίαν ἰσχυρὸν διετάρασσε τὴν ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Γαλλίας ἰσορροπίαν καὶ ὅτι ἡ Γαλλία διὰ τὸ σύστημα τῆς ἀμύνης τῶν ὁρίων αὐτῆς εἶχεν ἀνάγκην τῆς παραχωρήσεως ταύτης. Ἀντιρρήσεις ἐπίσημοι ὑπὸ οὐδεμιᾶς μεγάλης κυβερνήσεως ἐγένοντο κατὰ τῆς προσαρτήσεως. Ἀλλ' ἡ Ἑλβετία ἤγειρε μεγάλας ἐνστάσεις καὶ διεμαρτυρήθη ἐντόνως κατὰ τῆς πράξεως, ἰδίως διὰ τὰ μεθόρια διαιμερίσματα (Chablais καὶ Faucigny), τῶν ὁποίων ἡ οὐδετερότης εἶχεν ἐξασφαλισθῆ ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ 1815 καὶ τὰ ὅποια διαιμερίσματα ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις εἶχε πρὸ μικροῦ ὑποσχεθῆ νὰ παραδώσῃ τῇ Ἑλβετίᾳ ἐν περιπτώσει προσαρτήσεως τῆς λοιπῆς Σαβοΐας εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἀλλ' αἱ διεμαρτυρήσεις τῆς Ἑλβετίας δὲν ὑπεστηρίχθησαν ὑπὸ τῆς ἄλλης Εὐρώπης. Καὶ ἐν ταῖς προσαρτωμέναις χώραις ἰσχυρὰ ἐξηγέρθη ἀντίδρασις καὶ διεμαρτυρία κατὰ τῆς προσαρτήσεως· ἀλλ' οὐχ ἥττον ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις κατώρθωσε νὰ δώσῃ αὐτῇ τύπον δικαίου καὶ νομιμότητος κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος ἀνακηρυχθείσας ἀρχὰς τῶν ἐθνότητων, καὶ αἱ ἐπαρχίαι προσηρτήθησαν, ἀφοῦ ἐρωτηθέντες οἱ κάτοικοι διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἀπερνήσαντο κατὰ πλειονοψηφίαν ὑπὲρ τῆς προσαρτήσεως (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1860).

Ἀλλὰ τὸ Πεδιμόντιον καὶ ἡ ἄλλη φιλελευθέρᾳ Ἰταλίᾳ ἀπεζημιώθησαν μετ' ὀλίγον πλουσιώτατα δι' ὅσα ἀπώλεσαν διὰ τῆς ἐκχωρήσεως τῆς Νικαίας καὶ τῆς Σαβοΐας καὶ διὰ τῆς μὴ ἐλευθερώσεως τῆς Βενετίας. Κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1860 ἤρξατο ἐν Ἰταλίᾳ νέα μεγάλη

κίνησις ἐθνικὴ πρὸς πραγματοποίησιν τῆς Ἰταλικῆς ἐνότητος, καὶ τῆς κινήσεως ταύτης ἥρωας μέγας ἐγένετο ὁ Ἰωσήφ Γαριβάλδης. Οὗτος ἐξελέξατο νῦν ὡς στάδιον ἐνεργείας τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, ἐνθα τὸν Φερδινάνδον Β' ἀποθανόντα ἤδη κατὰ Μάρτιον τοῦ 1859 εἶχε διαδεχθῇ ὁ νεαρός καὶ ἄπειρος περὶ τὸ κυβερνᾶν υἱὸς αὐτοῦ Φραγκίσκος Β'. Ἡ ἐπελθοῦσα αὕτη διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Φερδινάνδου μεταβολὴ εἰς τὸν θρόνον οὐδαμῶς ἐβελτίωσε τὴν φαύλως ἔχουσαν πάντοτε κυβέρνησιν τοῦ Νεαπολιτικοῦ κράτους καὶ οὐδεμίαν ἐξήγειρε συμπάθειαν παρὰ τῷ λαῷ ὑπὲρ τοῦ νέου ἡγεμόνος, ὅστις οὐδὲν εἰδείξε διαφέρειν ὑπὲρ τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ἀγώνος τοῦ διεξαγομένου ἐν τῇ βορείῳ Ἰταλίᾳ κατὰ τῆς Αὐστρίας. Τὰ μόνα γεγονότα δι' ὧν ἐνεκκινίσθη ἡ βασιλεία τοῦ Φραγκίσκου Β' ἦσαν ἡ στάσις τῶν Ἑλβετῶν αὐτοῦ φρουρῶν καὶ τινες εὐχερῶς κατασταλαῖσαι ἀπόπειραι πρὸς ἐπανάστασιν ἐν Σικελίᾳ (κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1860). Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἐν τῷ κράτει τούτῳ ὁ Γαριβάλδης ἀπῆλθε τῇ 24/6 Μαΐου τοῦ 1860 ἀπὸ τῆς Γενούης μετὰ 1067 ἐθελοντῶν ἐπὶ πλοῖων Σαρδικῶν, ἀλλ' ὑπὸ Ἀγγλικὴν σημαίαν, καὶ ὑπὸ τὰ ὅμματα αὐτὰ τῆς Σαρδικῆς κυβερνήσεως, (ἥς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἔτους 1860 προίστατο πάλιν ὁ Καθούρ), ἐπισήμως μὲν ἀποκηρυκτοῦσης πᾶσαν συμμετοχὴν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Γαριβάλδου, ἀλλ' ἐτοιμῆς οὖσης πάντοτε νὰ καρπωθῇ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ ἀνδρός. Ὁ Γαριβάλδης μετὰ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ στρατοῦ ἀπέβη (29/11 Μαΐου) εἰς Μαρσάλαν κατὰ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Σικελίας, ἐνθα δια τῆς συρροῆς νέων ἐθελοντῶν, προθύμως ἐρχομένων ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὁ μικρὸς στρατὸς ηὐξήθη ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν εἰς 4 χιλιάδας ἀνδρῶν, μεθ' ὧν ἐπῆλθεν ὁ Γαριβάλδης ἐναντίον τῆς πρωτευούσης τῆς Σικελίας Πανόρμου ἀροῦ διὰ προκηρύξεων ἡγγελλε τῷ λαῷ τῆς Σικελίας ὅτι ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλεως Βικτωρος Ἑμμανουὴλ ἀνελάμβανεν ἀρχὴν δικτατωρικὴν ἐπὶ τῆς Σικελίας. Ὁ λαὸς τῆς Σικελικῆς πρωτευούσης παρεσκευάσθη νῦν εἰς ὑποδοχὴν τοῦ στρατηγοῦ οὐχὶ ὡς πολεμίου καὶ ἐπιδρομείως, ἀλλ' ὡς ἥρωος ἐλευθερωτοῦ. Καὶ ὅτε τῇ 15/27 Μαΐου ὁ Γαριβάλδης ἐφθασε πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ Πανόρμου μετὰ τοῦ ἀπαύστως διὰ συρροῆς ἐθελοντῶν αὐξανομένου στρατοῦ αὐτοῦ, ὁ Νεαπολιτικὸς στρατηγὸς Λάντζας μὴ τολμών ν' ἀντιπαραταχθῇ μετὰ τῶν 25 χιλ. ἀνδρῶν, οὓς διώκει, κατὰ τοῦ μικροῦ στρατοῦ τοῦ Γαριβάλδου, ἐκλείσθη ἐν Πανόρμῳ. Ἀλλ' ὅτε ὁ Γαριβάλδης κατὰ

τὴν ῥηθεῖσαν ἡμέραν ἐπεχείρησε τὴν ἐφοδον, ὁ Λάνζας ἦτο ἡναγκα-
σμένος νὰ πολεμῇ οὐχὶ μόνον κατὰ τῶν ἐξωθεν ἐφορμώντων ἐχθρῶν,
ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ ἐντὸς τῆς πόλεως ἐπαναστάντος λαοῦ πυροβολῶν
κατὰ τῆς πόλεως αὐτῆς καὶ μεταβάλλων μέγα μέρος αὐτῆς εἰς ἐρεί-
πια. Τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Γαριβαλδινῶν διὰ τῆς
ἐφόδου καὶ νῦν ἤρξατο ἀγὼν ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἀλλὰ τότε σωρηδὸν
ἤρξαντο οἱ στρατιῶται τοῦ Λάνζα νὰ αὐτομολῶσι πρὸς τὸν στρατὸν
τοῦ ἐλευθερωτοῦ, τοῦτο δὲ ἠνάγκασε τὸν Νεαπολιτικὸν ἀρχιστράτη-
γον νὰ συνομολογήσῃ ἀνάκωχὴν μεσιτείᾳ τοῦ πλησίον σταθμεύοντος
Ἀγγλοῦ ναυάρχου καὶ νὰ παραδώσῃ τῇ 25/6 Ἰουνίου διὰ συμβά-
σεως τὴν πόλιν εἰς τὸν Γαριβάλδην ἐπιβαίνων αὐτὸς μετὰ τῶν λει-
ψάνων τοῦ στρατοῦ ἐπὶ πλοίων, ἵνα ἐπιστρέψῃ εἰς Νεάπολιν. Καθ'
ὅλην τὴν νῆσον μόνῃ ἡ Μεσσήνη ἔμεινε πιστὴ εἰς τὸν Φραγκίσκον Β'.

Ὁ ἀτυχὴς οὗτος βασιλεὺς ἰδὼν τὰ ἐν Σικελίᾳ γεγόμενα ἐνόησε νῦν
πᾶσαν τῆς θέσεως τὴν σοβαρότητα καὶ ἐζήτησε νὰ προλάβῃ τὴν
ἐπερχομένην θύελλαν διὰ παραχωρήσεως φιλελευθέρων θεσμῶν. Ἐκά-
λεσε λοιπὸν εἰς τὴν κυβέρνησιν ἄνδρας φιλελευθέρους καὶ ὑπεσχέθη
γενικὴν ἀμνηστειὰν διὰ τὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα καὶ συμμαχίαν πρὸς
τὸ Πεδεμόντιον χάριν τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ἰταλίας. Ὑπὸ τοσούτου
δὲ νῦν κατειχέτο τρόμου, ὥστε, ὅποτε αἱ Νεαπολιτικαὶ ἀρχαὶ συνέλα-
βον τὰ δύο Σαρδικὰ πλοία τὰ κομίζοντα Γαριβαλδινούς ἐθελοντάς
εἰς Σικελίαν, ἔσπευσε ν' ἀποδώσῃ αὐτὰ εἰς τὴν Σαρδικὴν κυβέρνησιν,
ἀμα αὕτη ἀπήτησε τὴν ἀποδοσὶν τῶν πλοίων. Ἐν τῇ ἀπορίᾳ τοῦ
δὲ ἐστράφη νῦν πρὸς αὐτὸν τὸν Βικτωρα Ἐμμανουὴλ προτείνων
αὐτῷ συμμαχίαν καὶ σύμπραξιν πρὸς σύστασιν τῆς Ἰταλικῆς ὁμο-
σπονδίας, καθὰ διελάμβανεν ἡ συνθήκη τῆς Ζυρίχης, καὶ αἰτούμενος
τὴν ἀναστολὴν τῆς περαιτέρω πορείας τοῦ Γαριβάλδου. Οὗτος ἐν τῷ
μεταξὺ, ἀφοῦ ἐγένετο κύριος τῆς Σικελίας, εἶχε γράψῃ ἰδιωτικῶς
πρὸς τὸν Βικτωρα Ἐμμανουὴλ ὅτι, μεθ' ὅλην τὴν ἀγανάκτησιν αὐ-
τοῦ κατὰ τῶν φαύλων ὑπουργῶν τῶν πωλησάντων Ἰταλικὰς ἐπαρ-
χίας εἰς τὴν Γαλλίαν, ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸν βασιλεῖα τοῦ Πεδεμον-
τίου ἐπὶ τῷ ὄρῳ νὰ συμπράξῃ οὗτος πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς Ἰταλίας.
Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων δύσκολον ἦτο ὁ Βικτωρ Ἐμμανουὴλ
νὰ δεχθῇ τὰς προτάσεις τοῦ Φραγκίσκου Β', καίτοι οὗτος ἐν τῷ με-
ταξὺ ἔδωκεν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ (13/25 Ἰουνίου) φιλελευθέρων σύν-
ταγμα καὶ τὴν ἐπαγγελθεῖσαν γενικὴν ἀμνηστειὰν. Διὰ τοῦτο ἀπαν-

τῶν ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουήλ εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Φραγκίσκου ἀπή-
τησε τὴν παραχώρησιν τῆς Σικελίας εἰς τὸ Πεδεμόντιον. Ὁ δυστυ-
χὴς Φραγκίσκος ἐφάνη πρόθυμος καὶ εἰς τὴν θυσίαν ταύτην, ἀλλ'
οὐδ' οὕτω ἐσώθη ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου. Ἐνῶ ἤλπιζεν ὅτι
διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐγκαταλείψεως τῆς Σικελίας καὶ διὰ τῆς ἐπεμβά-
σεως τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ ἐμελλε νὰ κωλυθῇ πᾶσα περαιτέρω
ἐπιχειρήσις τοῦ Γαριβᾶλδου, οὗτος καταλαβὼν (16/28 Ἰουλίου) καὶ
τὴν Μεσσήνην καὶ γενόμενος οὕτω κύριος ἀπάσης τῆς Σικελίας ἀπε-
βίβασθη εἰς τὸ Ῥήγιον (9/21 Αὐγούστου), τοῦ ὁποίου ἡ φρουρὰ πα-
ρεδόθη ἀμέσως. Ἐντεῦθεν ἤρξατο νῦν ὁ ἐθνικὸς ἥρως τῆς κατὰ τῆς
Νεαπόλεως μοναδικῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ θριαμβευτικῆς στρατείας. Οὐδε-
μία ἀντίστασις ἐν τῇ πορείᾳ πανταχοῦ ὑποδοχὴ ἐνθουσιῶδης· πᾶσαι
αἱ φρουраὶ ἠτομόλουν πρὸς τὸν ἐλευθερωτὴν· πανταχοῦ κατελύοντο
ὑπὸ τοῦ λαοῦ αἱ ἀρχαὶ αἱ Νεαπολιτικαὶ καὶ ἰδρύοντο προσωριναὶ
κυβερνήσεις. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Γαριβᾶλδου μέχρι Νεαπόλεως
πορεία, εἰς ἣν εἰσῆλθεν (26/7 Σεπτεμβρίου) ἄνευ στρατιωτικῆς συνο-
δείας μετὰ ἐνδυμασίας ὅλως λαϊκῆς (μετὰ τῆς βλούζας δηλ. τῆς ἐρυ-
θρᾶς) καὶ ψιαθίνου πύλου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐν μέσῳ ἀρχαίου ἐνθουσια-
σμοῦ τοῦ πλήθους. Δύο ἡμέρας πρότερον εἶχε καταλίπει τὴν πρω-
τεύουσαν αὐτοῦ μεταβαίνων εἰς τὴν ὀχυρὰν Γαέταν ὁ βασιλεὺς Φραγ-
κίσκος Β' ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ 40 χιλιάδας ἐτι πιστοῦ μείναντος στρα-
τοῦ τοποθετηθέντος εἰς τὰ φρούρια τῆς Καπύης καὶ τῆς Γαέτας.
Ὁ δὲ Γαριβᾶλδου κηρυχθεὶς νῦν δικτάτωρ καὶ ἐν Νεαπόλει παρε-
σκευάζετο νὰ ἐπέλθῃ ἐντεῦθεν κατὰ τῆς Ῥώμης, ἵνα ἀπὸ τῆς κορυ-
φῆς τοῦ Καπιτωλίου κηρύξῃ τὴν ἑνωσιν τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν Ῥώ-
μην πρωτεύουσαν τοῦ ἡνωμένου Ἰταλικοῦ κράτους.

Ἀλλ' ἡ εἰς Ῥώμην εἰσόδος ἐκλείετο τοῖς Ἰταλοῖς ὑπὸ τῆς φρου-
ρούσης ἐνταῦθα Γαλλικῆς φρουρᾶς, καὶ ὁ Ναπολεὼν οὐδέποτε ἐμελλε
νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰς Ῥώμην εἰσόδον. Ἄλλως τὸ λοιπὸν παπικὸν κρά-
τος ἀσμένως ἐβλεπεν ὁ αὐτοκράτωρ ἀφαιρούμενον ἀπὸ τῆς τοῦ Πάπα
ἀρχῆς, φρονῶν ὅτι ὅσον μικρότερα ἐμελλε νὰ ᾖναι ἡ ἐξουσία τοῦ
Πάπα, τοσοῦτω μειζων καὶ ἰσχυροτέρα ἦθελε καταστῇ ἡ πνευματικὴ
αὐτοῦ ἐξουσία. Εἶδομεν ὅτι ἡ Βονωνία καὶ τὸ λοιπὸν βόρειον τμήμα
τοῦ παπικοῦ κράτους, τὸ καλούμενον Ῥωμανία (Romagna), ἀπὸ τοῦ
Σεπτεμβρίου ἤδη τοῦ παρελθόντος ἔτους εἶχον κηρύξει τὴν μετὰ τοῦ
Σαρδικικοῦ βασιλείου ἑνωσιν αὐτῶν. Ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουήλ, ὁ ὁποῖος

κατὰ Μάρτιον τοῦ 1860 εἶχε καταλάβει τὰ δουκῆτα τῆς Μοδένης καὶ τῆς Πάρμης καὶ τὸ μέγα δουκῆτον τῆς Τοσκάνης, ἀφοῦ ὁ λαὸς διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἐκήρυξε τὴν ἑνωσιν αὐτῶν πρὸς τὸ βασιλεῖον τῆς Σαρδηνίας, ἐζήτησε (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1860) παρὰ τοῦ Πάπα τὴν παραχώρησιν τῆς Ῥωμανίας. Ἄλλ' ὁ Πάπας ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τελουμένην πρᾶξιν τῆς ἐνότητος. Ἄλλ' ἀπέναντι τῆς ἀρνήσεως τοῦ Πάπα ὁ Βικτωρ Ἐμμανουὴλ κατέλαθεν ἀμείσως τὰς διὰ τῆς ἀπορρίψεως τοῦ λαοῦ προσερχομένης αὐτῷ παπικῆς ἐπαρχίας (6/18 Μαρτίου), καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην τοῦ Βικτωρος Ἐμμανουὴλ ὁ Πάπας ἀπήντησεν ἐξακοντίζων τὸν μέγαν ἀρροισμόν (14/26 Μαρτίου) κατὰ πάντων τῶν ὁπαδῶν τῆς ἐπαναστάσεως χωρὶς νὰ μνημονεύῃ ὀνόματα. Μετ' ὀλίγον δὲ (κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1860) ἐφάνη ἐν Ῥώμῃ ὁ περίφημος Γάλλος στρατηγὸς Λαμορισιέρ, ὁ διαμενων ἕως νῦν ἐν Βελγίῳ ὡς ἐξοριστὸς ἀπο τῆς Γαλλίας μετὰ τὸ τὸλμημα τῆς 20/2 Δεκεμβρίου, καὶ προσήνεγκε τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ εἰς τὸν Πάπαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐτι ὑπολειπομένων αὐτῷ κτήσεων. Οὕτως εἶχον τα πρᾶγματα ἐν τῷ παπικῷ κράτει καθ' ὃν χρόνον ὁ Γαριβῆδης εἰσελαύνων ἐν θριάμβῳ εἰς Νεάπολιν παρεσκευάζετο νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ῥώμης. Τότε δὲ ὁ Βικτωρ Ἐμμανουὴλ, ἵνα μὴ καταλίπῃ τὸ παπικὸν κράτος εἰς τὴν διὰκρίσιν τοῦ Γαριβῆδου καὶ προκαλεσθ' ἐπίβρασιν Γαλλικὴν, διατάζει τὸν στρατηγὸν Τσιαλδινὴν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ παπικὸν κράτος. Οὕτω δι' ἀκρυκτοῦ πολέμου οἱ Πεδεμοντῖακοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ παπικὸν κράτος. Μετ' ὀλίγον δὲ τὰ παπικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σμίτ ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ στρατηγοῦ Φόντι ἐν τῇ αἱματηρᾷ μάχῃ τῆς Περουσίας (2/14 Σεπτεμβρίου), ὁ δὲ μνημονευθεὶς Γάλλος στρατηγὸς Λαμορισιέρ ἀφοῦ ἡττήθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Τσιαλδινῇ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Καστεφιδάρδου (τῇ 6/18 Σεπτεμβρίου) ἔφυγεν εἰς Ἀγκῶνα. Ἀλλὰ τὴν πόλιν ταύτην ἐπολιορκήσας μετ' ὀλίγον ὁ Τσιαλδινὴς κατὰ ξηράν, ἐνῷ ὁ Σαρδικὸς στόλος ἐπυροβολεῖ κατ' αὐτῆς κατὰ θάλασσαν, ἕως οὗ τῇ 17/29 Σεπτεμβρίου παρεδόθη ἡ πόλις καὶ ἡχμαλωτίσθη ὁ Λαμορισιέρ. Μετ' ὀλίγον δὲ ὁ λαὸς τῆς νοτίου παπικῆς ἐπικρατείας, ἥτις, πλὴν τῆς περὶ τὴν Ῥώμην χώρας, εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ Πεδεμοντῖακῶν στρατευμάτων, ἐκήρύχθη ὑπὲρ τῆς προσαρτησεως εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Σαρδηνίας. Τὴν Ῥώμην δὲν προσέβαλεν ὁ Σαρδικὸς στρατός, διότι αὕτη ἐφρουρεῖτο ὑπὸ τοῦ

Γαλλικοῦ στρατοῦ, καὶ ὁ Ναπολέων, ὅστις καθ' ὃν χρόνον ἡ Ῥωμανία κατελαμβάνετο πρὸ ἑξ μηνῶν ὑπὸ τοῦ Σαρδικοῦ στρατοῦ οὐδεμίαν εἶχεν ὑψώσει φωνῆν ὑπὲρ τοῦ Πάπα καὶ δυσχερεστῆεις μάλιστα διὰ τὴν ἀφορισμὸν τῆς 14/26 Μαρτίου, ὡς ἀπειθυνόμενον καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδιοῦ, εἶχεν ἀπαγορεύσει αὐστηρῶς τὴν δημοσίευσιν αὐτοῦ ἐν Γαλλίᾳ, νῦν, ὅποτε κατελαμβάνετο καὶ τὸ νότιον τμήμα τῆς παπικῆς ἐπικρατείας, ἐπιτηδεύων ἀγανάκτησιν κατὰ τῆς Πεδεμοντικῆς κυβερνήσεως ἀνεκάλεσε τὸν ἐν Τουρίνῳ πρεσβευτὴν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο μόνον πρὸς τὸ θεαθῆναι. Διότι ὁ Ναπολέων ἦτο ὁ κατὰ μῆνα Αὐγούστου συμβουλευσας τῷ Βικτωρι Ἐμμανουὴλ νὰ καταλάβῃ τὴν νότιον παπικὴν ἐπικράτειαν πλὴν τῆς Ῥώμης (Ne touchez pas Rome! εἶχεν ἀναφωνῆσαι πρὸς τοὺς ἀπισταλμένους τοῦ βασιλέως Βικτωρος Ἐμμανουὴλ) καὶ εἰσελαύνων εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν δικτατωρίαν τοῦ Γαριβάλδη. Οὕτω δὲ ὁ Βικτωρ Ἐμμανουὴλ μετὰ τὴν παρὰδοσιν τῆς Ἀγκῶνος λαβὼν αὐτὸς τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Σαρδικοῦ στρατοῦ εἰσῆλθας εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως. Ὁ Γαριβάλδης, ὅστις οὐδὲν εἶχε κατορθώσει ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ κατὰ τοῦ ἐν Γαέττ καὶ Καπὺν Νεαπολιτικοῦ στρατοῦ (ιδ. σελ. 603), ἦλθεν εἰς προὑπάντησιν τοῦ βασιλέως, μεθ' οὗ συνητήθη ἐν Σέισση (Sessa) καὶ εἰσῆλθε πάλιν θριαμβευτικῶς μετὰ τοῦ Βικτωρος Ἐμμανουὴλ εἰς Νεάπολιν· ἀφοῦ δὲ καὶ ἐν Νεαπόλει ἐκπύρχθη ἡ πρὸς τὸ Πεδεμόντιον ἐνωσις, κατέθηκε τὴν μέχρι τοῦδε δικτατωρικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ βασιλέως, καὶ ἀπαξίων νὰ λάβῃ οἰονδήποτε ἀξίωμα ἢ ἀμνηστὴν ἀπεχώρησεν εἰς τὸ ἐρημιτήριον τῆς Καπρέρας. Νῦν ἅπανα ἡ ἐνέργεια τοῦ Βικτωρος Ἐμμανουὴλ ἐστράφη ἐναντίον τῆς ἐν Γαέττ βασιλικῆς οἰκογενείας. Ὁ Φραγκίσκος ἀντέστη ἐνταῦθα μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, μετὰ καρτερίας ἀντέχων, μέχρι τῆς 1/13 Φεβρουαρίου, ὅποτε, ἐξαντληθέντων τῶν τε πολεμοφοδίων καὶ τῶν τροφίμων ἐν τῷ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τοῦ Σαρδικοῦ στόλου ἀποκλειομένῳ φρουρίῳ, ἐπεβιβάσθη μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἐπὶ Γαλλικοῦ τινος πλοίου καὶ κατέφυγεν εἰς Ῥώμην. Οὕτω ἅπαν τὸ κράτος τῆς Νεαπόλεως ἐνώθη μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Σαρδηνίας καὶ κατ' οὐσίαν ἡ Ἰταλία ὅλη, ἐξαίρουμένης τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Βενετίας, ἀπετέλει κράτος ἐνιαῖον Ἰταλικόν. Καὶ ἡ ἐνότης αὕτη ἔλαβε μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὴν ἐπίσημον ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν σφραγίδα αὐτῆς. Τῇ 6/18 Φεβρουαρίου συνῆλθεν ἐν Τουρίνῳ βουλὴ ἀντι-

προσώπων ἐκ πασῶν τῶν ἐνωθεισῶν Ἰταλικῶν χωρῶν ἀποτελοῦσα βουλὴν ἐθνικὴν Ἰταλικήν καὶ ἡ βουλὴ αὕτη ἀπένειμεν εἰς τὸν τέως βασιλεῖα τῆς Σαρδηνίας τὴν προσωνομίαν τοῦ βασιλείως τῆς Ἰταλίας. Οὕτω περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1861 ἐπληρώθη κατ' οὐσίαν τὸ μέγα ἔργον τῆς Ἰταλικῆς ἐνότητος καὶ ἐδημιουργήθη τὸ μέγα ἐξ 25 ἐκατομμυρίων κατοίκων εἰκούμενον βασίλειον τῆς Ἰταλίας. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ νέου κράτους ὑπὸ τῶν μεγάλων Δυνάμεων δὲν ἐγένετο ἀμέσως, ἀλλὰ διαρκούντος τοῦ 1862 πάντα σχεδὸν τὰ μεγάλα κράτη (πλὴν τῆς Αὐστρίας), ἀνεγνώρισαν τὸ βασίλειον τῆς Ἰταλίας, ὅπερ καὶ ἤξιωσεν ἀμέσως θέσιν ὑπὲρ ἐκτουτοῦ ἐν τῇ χορείᾳ τῶν μεγάλων Δυνάμεων, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἐγένετο ἤδη 6 καὶ ἡ τέως Εὐρωπαϊκὴ πενταρχία μετεβλήθη εἰς ἐξάδα Δυνάμεων.

Τὸ Ἰταλικὸν βασίλειον συνέστη τῷ 1861. Ἀλλὰ πρὸς συμπλήρωσιν αὐτοῦ ἀπητείτο ἡ πρόσῃρτησις τῆς Βενετίας καὶ ἡ κατάληψις τῆς Ῥώμης. Αὐτὸ τὸ κοινοβούλιον τοῦ 1861 τὸ κηρύξαν τὴν Ἰταλίαν βασίλειον Ἰταλικὸν εἶχε προσδιορίσει (15/27 Μαρτίου) τὴν Ῥώμην ὡς πρωτεύουσαν τῆς πολιτικῶς ἡνωμένης Ἰταλίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ καὶ ὁ Καθούρ καὶ πάντες οἱ ἐχέφρονες Ἰταλοὶ ἐνόουν ὅτι ἡ τοιαύτη συμπλήρωσις τοῦ Ἰταλικοῦ κράτους ἐδαίτο χρόνου τινὸς καὶ εὐτυχιστέρων περιστάσεων, ὅτι δὲ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῇ ἀμέσως. Διότι περὶ μὲν τῆς Βενετίας ἔδει νὰ διεξαχθῇ πόλεμος κατὰ τῆς Αὐστρίας, καὶ τοιοῦτον πόλεμον ἄνευ τῆς συμμαχίας τῆς Γαλλίας, ἥτις δὲν ἐμελλε νὰ ὑπάρχῃ, δὲν ἠδύνατο ν' ἀναλάβῃ ἡ νέα Ἰταλία ἐναντίον τῆς Αὐστρίας· ἡ δὲ κατάληψις τῆς ὑπὸ Γαλλικοῦ στρατοῦ φρουρουμένης Ῥώμης ἐμελλε νὰ φέρῃ εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν Γαλλίαν. Διὰ τοῦτο οἱ περὶ τὸν Καθούρ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς Ἰταλικῆς ἐνότητος ἀναμένοντες εὐμενεστέρως περιστάσεις ἤθελον κατὰ πρῶτον νὰ παγίωσωσιν ἐσωτερικῶς τὸ νέον κράτος θέτοντες ἐνταυτῷ τεμαχ εἰς τὴν μετὰ τῆς ἐπαναστάσεως συμμαχίαν. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Γαριβὰλδην « Ἰταλ. κώτατοι » καὶ αὐτὸς ὁ Γαριβὰλδης ἦσαν ἀνυπομονοί. Οὗτοι δὲν ἤθελον νὰ ἡσυχάσωσιν πρὶν νὰ καταληφθῇ τοῦλάχιστον ἡ Ῥώμη. Ἡ πολιτικὴ τοῦ Καθούρ καὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βικτωρος Ἐμμανουὴλ ἐφάνετο αὐτοῖς δειλὴ, ἀτολμος, προδοτικὴ καὶ ἀνεπιτήδειος νὰ συμπληρώσῃ τὸ μέγα ἔργον τῆς Ἰταλικῆς ἐνότητος, ὅπερ αὐτοὶ ἐζήτουν νῦν νὰ φέρωσιν εἰς πέρας. Ὁ Καθούρ προβλέπων τοὺς ἐκ τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν τῶν

«Ἑταλικωτάτων» κινδύνους ἐπειράθη νὰ λύσῃ τὸ Ῥωμαιοὺν ζήτημα εἰρηνικῶς διὰ διαπραγματεύσεων πρὸς τὸν Πάπαν. Ἀλλ' ἡ παπικὴ αὐλὴ μετ' ἀγανακτήσεως ἀπέκρουσε τὴν γενομένην αὐτῇ πρότασιν περὶ παραιτήσεως τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας ἀπέναντι τῆς παρεγομένης αὐτῇ πλήρους ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἀποθανόντος τοῦ Καβούρ (25/6 Ἰουνίου 1861) τὴν θέσιν αὐτοῦ κατέλαβε, μετὰ τὴν βραχυχρόνιον πρωθυπουργίαν τοῦ θιασώτου τῆς πολιτικῆς τοῦ Καβούρ Φλωρεντίνου Ῥικαζόλι, ὁ πρὸς τοὺς «Ἑταλικωτάτους» μᾶλλον κλίνων Ῥατάτζης (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1862). Ὁ Ῥατάτζης θέλων ἐν τινι μέτρῳ νὰ εὐχεσθήσῃ τοῖς «Ἑταλικωτάτοις» κατέταξεν εἰς τὸν Ἑταλικὸν στρατὸν τὰ ἄτακτα σίφη τοῦ Γαριβάλδου, εἰσήγαγε δὲ καὶ τὸ σύστημα τοῦ γενικοῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν πολιτῶν. Ἀλλὰ τὰ μέτρα ταῦτα, ἀντὶ νὰ κατευνώσωσι τὴν ὁρμὴν τῶν θιασωτῶν τῆς ἐνεργείας, ἐξήγειραν αὐτὴν ἐτι μᾶλλον. Καὶ ἤρξατο πάλιν νὰ γίνηται λόγος, ὡς πρὸ δύο ἐτῶν, οὐχὶ ἀπλῶς περὶ Βενετίας καὶ Ῥώμης, ἀλλὰ καὶ περὶ Τυρόλου, Τεργέστης καὶ Δαλματίας. Τότε δὲ καὶ ὁ Γαριβάλδης καταλιπὼν τὴν Καπρίραν ἤλθεν εἰς Γενοῦαν καὶ ἐκείθεν διὰ θαλάσσης εἰς Πάνορμον, ἐνθα ἐκάλεσεν ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτοῦ τοὺς ἐβελοντάς τῆς Μακρσίας. Καὶ νῦν «Ῥώμη ἢ θάνατος» ἐγένετο τὸ σύνθημα τοῦ Γαριβάλδου. Ἀλλὰ μόλις περὶ τὰς 2 χιλιάδας πολεμιστῶν συνήχθησαν περὶ αὐτόν, μεθ' ὧν ὁ πρῶτος δικτάτωρ μετέβη εἰς τὴν Ἑτάλιαν. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Βικτώρος Ἐμμανουὴλ ἠναγκάσθη νῦν διὰ τῶν ὀπλῶν νὰ προλάβῃ τὸ ἀπεγνωσμένον κατὰ τῆς Ῥώμης κίνημα τοῦ Γαριβάλδου. Ὁ στρατηγὸς Τσιαλδίνης ἐπέμψε μοῖραν τινα τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ ἐναντίον τῶν Γαριβαλδινῶν σιφῶν καὶ ἐν τῇ συμπλοκῇ τοῦ Ἀσπρομόντε τῇ γενομένῃ τῇ 17/29 Αὐγούστου μεταξύ τῆς ὑπὸ τοῦ ταγματάρχου Παλλαβιτσίνου μοῖρας καὶ τῶν Γαριβαλδινῶν ἱκανοὶ μὲν ἔπεσαν ἢ ἐπληρώθησαν Γαριβαλδινοί, αὐτὸς δὲ ὁ Γαριβάλδης πληγωθεὶς βαρέως συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἀφοῦ ἰεραπεύθη ἢ πληγὴ αὐτοῦ, ἐξαχθείσης τῆς σφαίρας, ἐπαῆλθε πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1862 εἰς Καπρίραν.

Ματαιωθέντος οὕτω τοῦ ἀπεγνωσμένου κινήματος τῶν «Ἑταλικωτάτων» ἐνισχύθη ἡθικῶς ἡ θέσις τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βικτώρος Ἐμμανουὴλ, τὸ δὲ ῥίζοσπαστικὸν ὑπουργεῖον τοῦ Ῥατάτζη διεδέχθη τὸ τοῦ Φαρίνη, τοῦτο δὲ μετ' ὀλίγον τὸ τοῦ Μιγκέτη. Οὐχ ἥττον ἡ Ἑταλικὴ

κυβέρνησις ἡσθάνετο τὴν ἀνάγκην οὐχὶ βεβηχίως τῆς καταλήψεως τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ τοῦλάχιστον τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων ἐκ Ῥώμης, διότι ἡ παρουσία ξένων στρατευμάτων ἐν μέσῳ τῆς ἐλευθερωθείσης Ἰταλίας ἔθεωρεῖτο ὡς τις προσβολὴ διηνεκῆς κατὰ τῆς ἐθνικῆς ἀξιοπρεπείας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ναπολεὼν ἡσθάνετο τὴν ἀνάγκην ν' ἀνακαλέσῃ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἐκ Ῥώμης, ἵνα μὴ προσκρούῃ εἰς τὴν εὐαισθησίαν τοῦ νέου συμμάχου· ἀλλ' ἤθελεν ἐνταυτῷ νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τῷ Πάπᾳ καὶ τῷ κληρικῷ κόμματι. Πρὸς τοῦτο, ἀφοῦ ματαίως εἰργάσθη ἵνα φέρῃ προσέγγισίν τινα μεταξὺ τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ Πάπᾳ πρὸς εἰρηνικὴν λύσιν τοῦ Ῥωμαιοῦ ζητήματος, συνωμολόγησε μετὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ τὴν συνθήκην τοῦ Σεπτεμβρίου (3/15 Σεπτ. 1864). Διὰ ταύτης ἡ μὲν Γαλλία ὑπισχνεῖτο ν' ἀνακαλέσῃ μετὰ δύο ἔτη τὰ στρατεύματα αὐτῆς ἐκ τῆς Ῥώμης, ἡ δὲ Ἰταλικὴ κυβέρνησις ἐλάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ φρουρῇ τὰ ὅρια τοῦ παπικοῦ κράτους ἐναντίον τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἀτάκτων σιζῶν, νὰ ἀπέχῃ καὶ αὐτὴ πάσης προσβολῆς κατὰ τῆς παπικῆς ἐπικρατείας, ν' ἀναλάβῃ δὲ καὶ μέρος τοῦ δημοσίου χρέους τοῦ κράτους τούτου ἀπέναντι τῶν εἰς τὸ Ἰταλικὸν κράτος προσαρτηθεῖσων κτήσεων. Συγχρόνως διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ ὑπεχρεώτο νὰ μεταθέσῃ ἐντός ἑξ μηνῶν τὴν πρωτεύουσάν τοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ Τουρίνου εἰς ἄλλην τινὰ πόλιν τῆς Ἰταλίας, ἵνα μαρτυρηθῇ ἐμπράκτως ὅτι δὲν ἀπεβλεπεν εἰς τὴν Ῥώμην ὡς εἰς πρωτεύουσάν. Ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις, ἐγκρινάσκει καὶ τῆς Ἰταλικῆς βουλῆς, ὡς νέαν πρωτεύουσάν οὐχὶ πλέον τοῦ Πεδεμοντιῦ, ἀλλὰ τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου, ἐξελέξατο τὴν τῶς πρωτεύουσάν τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Τοσκάνης Φλωρεντίαν ὡς κεντρικωτέραν κατέχουσάν θέσιν ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ. Οὕτω προσωρινῶς ἐλύθη καὶ τὸ Ῥωμαιοῦ ζήτημα τῷ 1864. Ἀλλ' ἡ ὁριστικὴ λύσις τοῦ Ῥωμαιοῦ ζητήματος ἐπῆλθε συγχρόνως τῇ λύσει τοῦ μεγάλου Γερμανικοῦ ζητήματος.

22. Ἡ Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1862 - 1871.

Πρωσσία. Ὑπουργεῖον Ὁθωνος Βίσμαρκ. — Τόλμημα ὠνομάσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τὸ δίκημα, εἰς ὃ προέβη ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος Α' κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1862 καλέσας εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐν μέσῳ τῆς ἀκμῆς τῆς ἀπὸ τοῦ 1859 ἀρχαμένης πρὸς τὴν βουλὴν συγκρούσεως τὸν Ὁθωνα Βίσμαρκ, τὸν ἄνδρα δηλονότι ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἦτο γνωστὸς διὰ τὰ ἄγαν ἀντιδραστικὰ καὶ μισελεύθερα αὐτοῦ φρονήματα· τὸν ἄνδρα, τὸν ὁποῖον ὁ μὲν Φρειδερίκος Γουλιέλμος Δ' εἶχε διατάσει νὰ εἰσαγάγῃ τῷ 1849 εἰς τὴν κυβέρνησιν ὡς βίκιον τὸν χαρακτηῖρα, ὁ δὲ τότε πρίγκιψ Γουλιέλμος ἰθεώρει ἐχθρὸν τῆς Γερμανικῆς ἐνότητος. Τίς λόγος λοιπὸν ὑπηγόρευσε τῷ Γουλιέλμῳ Α' νὰ καλέσῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν τοιοῦτον ἄνδρα; Εἰς καὶ μόνος τότε, ὁ ἠγνωστὸς βίκιος, ἀπτόητος καὶ ἀποφασιστικὸς χαρακτηρ τοῦ ἀνδρός. Ὅπως εἶχον καταντήσῃ τὰ πράγματα, διὰ τὸν βασιλέα Γουλιέλμον Α' δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη διεξοδος εἰμὴ παραίτησις ἢ τόλμη. Ἀρῶν δὲ ἐσκέρθη ἐπὶ μίαν στιγμὴν περὶ παραίτησεως, κατέλιπε τὴν σκέψιν τυχὴν ἀρῶν ἐν τῷ Βίσμαρκ εὖρε τὸν ἄνδρα τῆς τόλμης (1).

Θορύβου καὶ πατάγου ἐπλήρωσε τὴν Πρωσίαν καὶ τὴν Γερμανίαν ἡ εἰδησις τῆς ἀνάδου τοῦ Βίσμαρκ εἰς τὴν πρωθυπουργίαν τοῦ Πρωσικοῦ κράτους. Οἱ φεουδαλικοὶ καὶ ἄγαν συντηρητικοὶ καὶ ἀντιδραστικοὶ ἔρρηξαν κραυγὰς καὶ ἀλλաλαγμυρὸς χαρᾶς ἐπὶ τῇ νίκῃ· ἀλλ' οἱ φιλελεύθεροι πάσης ἀποχωρέσεως ἔρρηξαν κραυγὰς ἀγανακτήσεως καὶ

(1) Κατὰ τὴν πρὸ ὀλίγων μηνῶν διὰ τῶν περὶ τὸν Βίσμαρκ ἐφημερίδων κυκλοφορήσαν ἀνέκδοτον, τοῦ διορισμοῦ τοῦ Βίσμαρκ προηγήθη τὸ ἑξῆς ἐπεισόδιον. Ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος συντυχὼν τῷ Βίσμαρκ ἐν τῷ ἀνακτορικῷ κήπῳ ἐνεγείρεισεν αὐτῷ ἔγγραφον πρὸς ἀνάγνωσιν. Ὁ τέως ἐν Παρισίοις πρεσβευτὴς μετ' ἐκπλήξεως ἀνέγνω τὸ δοθὲν αὐτῷ ἔγγραφον, δι' οὗ ὁ βασιλεὺς παρητήτο τὸ στέμμα χάριν τοῦ υἱοῦ τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου μὴ δυνάμενος νὰ κυβερνᾷ ἔνεκα τῆς πρὸς τὴν βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων συγκρούσεως καὶ ἠναγκατμένους ἐκ τούτου νὰ ἐκλίξῃ μεταξὺ παραίτησεως ἢ τολμήματος (καταργήσεως δηλονότι τοῦ συντάγματος). Ὁ Βίσμαρκ ἀναγνούς τὸ ἔγγραφον εἶπεν ἐν συγκινήσει: « Ἐν Πρωσίᾳ δὲν ἔπρεπε νὰ καταντήσωσι τὰ πράγματα εἰς τοιοῦτον σημεῖον (εἰς παραίτησιν δηλονότι) ». Τότε ὁ βασιλεὺς ἠρώτησεν αὐτὸν ἂν ἠδύνατο νὰ κυβερνᾷ ἄνευ πλειονοψηφίας ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἄνευ προϋπολογισμῶν στρατιωτικῶν ἐγκριθέντων ὑπὸ ταύτης. Τοῦ Βίσμαρκ κατανέεσσαντος ἐμφαντικῶς, ἐγκατέλιπεν ὁ βασιλεὺς τὸ περὶ παραίτησεως σχέδιον καὶ προέβη ἀμέσως εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ ὑπουργείου,

ὀργῆς μεγάλῃς διὰ τὴν εἰς τὸ ὑπουργεῖν εἰσοδὸν τοῦ «κωμματοῦ ἀρχοντίσκου (Burschicoser Junker)», τοῦ «κενοῦ δοξολήρα (Hohler Rennommist)», τοῦ «ἐξάρχιστοῦ τῶν πόλεων (Städtevertilger)» (1), τοῦ «ἀποθευόντος τὸν Ναπολέοντα (Napoleonvergötterer)» (2) κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς συνώνυμον τῷ «πολιτικῷ τόλμῃματι» διὰ τοῦ χαρακτηριστικοῦ λογίου: «ὁ Βίσμαρκ εἶναι τὸ πολιτικὸν τόλμῃμα (Bismark ist der Staatsstreich)». Καὶ ὁμοίως ἡ πρώτη ἐμφάνισις τοῦ Βίσμαρκ ἐν τῇ Βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων δὲν ἐδικαιολογεῖ ἐν πᾶσι τὰς ἀπαιτήσεις περὶ τοῦ ἀνδρὸς προρρήσεις τῶν φιλελευθέρων «ὅτι ἐμελλε νὰ κυβερνήσῃ ἄνευ προϋπολογισμοῦ καὶ νὰ ἐκθίσῃ τὸ κράτος εἰς τυχοδιωκτικὰ ἐγχειρήματα πολιτικῆς μεγαλομανίας». Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων ἐκήρυξεν, ἐντολῇ τοῦ βασιλέως, ὁ νέος ὑπουργὸς τῇ 17/29 Σεπτεμβρίου, ἦτοι ὅ ἡμέρας μετὰ τὸν διορισμὸν του, ὅτι ἡ κυβέρνησις, ἵνα μὴ αὐξήσῃ τὰ πρὸς συνενόησιν παρεμβλλόμενα κωλύματα, ἀπέσυρε τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ 1863, ἵνα ὑποβάλλῃ αὐτὸν κατὰ τὴν προσεχῇ σύνοδον μετὰ νέου σχεδίου διοργανώσεως τοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ τῇ ἐπαύριον (18/30 Σεπτεμβρίου) ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ βουλευτικῇ ἐπιτροπῇ προέβη εἰς διακήρυξιν βαθεῖαν ποιήσασαν αἰσθησιν ἐν τῇ Πρωσίᾳ καὶ ἐν τῇ Γερμανίᾳ καὶ ἐν ἀπάσῃ τῇ Εὐρώπῃ. «Ἡ Πρωσία, εἶπε, πρέπει νὰ συμπτῇ τὰς δυνάμεις αὐτῆς διὰ τὴν κατάλληλον στιγμήν, ἥτις παρῆλθεν ἄλλοτε ματαίως. Τῆς Πρωσίας τὰ ὄρια, ὅπως ἐδημιουργήθησαν ὑπὸ τῆς Βιενναίας συνθήκης, δὲν εἶναι εὐνοϊκὰ διὰ τὴν ὀργανικὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Οὐχὶ διὰ λόγων καὶ δι' ἀποφάσεων τῶν πλειονότητων λύονται τὰ μεγάλα ζητήματα τοῦ παρόντος χρόνου — τοῦτο ὑπῆρξε τὸ σφάλμα τῶν ἐτῶν 1848 - 1849 — ἀλλὰ δι' αἵματος καὶ σιδήρου» (3). Ὁ Βίσμαρκ, ἀποσύρων τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ 1863, ἵνα ὑποβάλλῃ αὐτὸν κατὰ τὴν προσεχῇ σύνοδον, δὲν κατήργει τὰς ἐκτάκτους δαπάνας τὰς ἀναγκαίας διὰ τὸν στρατόν. Διὰ τοῦτο ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων ἐκήρυξε τῇ 25/7 Ὀκτωβρίου ἀντισυνταγματικὴν τὴν πρᾶξιν τῆς κυ-

(1) Ἐν τινι βουλευτικῷ αὐτοῦ λόγῳ ὁ Βίσμαρκ εἶχε κηρυχθῇ κατὰ τῆς ὑπάρξεως τῶν μεγάλων πόλεων ὡς καθισταμένων διηγετικῶν ἐστιῶν τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπαναστάσεων.

(2) Διὰ τὸ τόλμῃμα τῆς 20/2 Δεκεμβρίου τοῦ 1851.

(3) Τοιαῦτα περίπου, ὡς γνωστὸν, διακήρυξεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ βουλῇ τῷ 1867 ὁ Ἀλέξανδρος Κουμουνοδόβος διαρκούσης τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως.

βερνήτειος προδικοῦτος εἰς δαπάνην μὴ ἐγκριθέισαν ὑπ' αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ Γουλιέλμος Α' ἀπήντησεν εἰς τὴν τοιαύτην διακήρουσιν τῆς βουλῆς διορίσας τὸν Βίσμαρκ τῇ ἐπ' αὐτὴν (26/8 Ὀκτωβρίου) ὀριστικὴν πρόεδρον τοῦ ὑπουργείου. Ἡ γερουσία ὑπεστήριξε πάλιν τὴν κυβέρνησιν κατὰ τῆς βουλῆς ἐγκρίνουσα τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ προϋπολογισμοῦ, οἷον ὑπεβλήθη τοῦτο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Ἄλλ' ἡ βουλὴ ἐκήρυξεν ἀντισυνταγματικὴν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἄκυρον καὶ ὡς μὴ γενομένην τὴν ἀπόφασιν τῆς γερουσίας. Εἰς τὰς διαμάχας ταύτας ἐθῆκε παροδικὸν τέμας ἡ τῇ 1/13 Ὀκτωβρίου κηρυχθεῖσα λήξις τῶν ἐργασιῶν τοῦ κοινοβουλίου. Ἄλλ' ἡ προσηγὴς σύνοδος ἤρξατο κατὰ τὰς πρῶτας ἡμέρας τοῦ νέου ἔτους (29/10 Ἰανουαρ.) μετὰ σφοδρᾶς προσβολῆς τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἀφοῦ ἐν τῇ πρὸς τὸν βασιλικὸν λόγον ἀπαντήσῃ κατηγορεῖτο αὕτη ὡς ἐνοχος παραβιάσεως τοῦ συντάγματος. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀπήντησεν ὅτι ἡ κυβέρνησις δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ παραβιάζουσα τὸ σύνταγμα ἀπλῶς διότι ἐκυβέρνηα μετὰ προϋπολογισμοῦ μὴ ἐγκριθέντος ὑπὸ τῆς βουλῆς, διότι, μὴ ὑπαρχούσης συμφωνίας μεταξὺ τῶν δύο νομοθετικῶν βουλῶν, καθήκον τῆς κυβερνήσεως ἦτο νὰ κυβερνᾷ χωρὶς νὰ διαταραχθῇ ἡ πολιτεία μεχρικοῦ ἐπιτευχθῇ ἡ μεταξὺ τῶν δύο βουλῶν συμφωνία. Καὶ ὁ Βίσμαρκ δὲ ἐκήρυττεν ὅτι, τοῦ νόμου μὴ προδιδέψαντος τὴν περίπτωσιν τῆς μεταξὺ τῶν δύο βουλῶν διαφωνίας, ἡ κυβέρνησις ὤφειλε, μεχρικοῦ τὸ κενὸν ἐκεῖνο τοῦ συντάγματος πληρωθῇ, νὰ κυβερνᾷ ἀνεὶ φορολογικῶν νόμων. Τοιαῦται συγκρούσεις, εἶπεν, εἶναι ζητήματα ἐξουσίας· ἀφοῦ ἡ ζωὴ τοῦ κράτους οὐδεμίαν στιγμὴν δύναται νὰ παύσῃ, ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ αὐτὴν κατὰ τὸ φρόνημα αὐτοῦ. Μάτην ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν βασιλέα ἀπὸ τῆς 10/22 Μαΐου ἐποίησατο λόγον περὶ τοῦ χάσματος τοῦ ἀνοιγομένου μεταξὺ τῶν συμβούλων τοῦ στέμματος καὶ τῆς χώρας καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς μεταβολῆς καὶ προσώπων καὶ συστήματος ἐν τῇ κυβερνήσει. Ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ ἀπαντήσῃ αὐτοῦ ἀπέκρουσεν ἐντόνως τὴν ἀξίωσιν τῆς βουλῆς περὶ κοινοβουλευτικῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας τῆς βουλῆς ὑποδεικνυμένης. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας (15/27 Μαΐου) ἐκηρύχθη πάλιν ἡ λήξις τῶν ἐργασιῶν τοῦ κοινοβουλίου χωρὶς νὰ ψηφισθῇ ὁ προϋπολογισμός. Κατακρυγὴ καὶ θύελλα διαμαρτυρήσεων οὖν ἠγέρθη ἐν τῷ φιλελευθέρῳ τύπῳ κατὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βί-

σμαρχ τῆς κυβερνώσεως μετὰ ἀντιπολιτεύσεως 270 ψήφων κατὰ 50. Ἄλλ' ὁ Βίσμαρκ ἀπήντησε καὶ εἰς ταῦτα διὰ μέτρων περιορίζοντων τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου. Ἡ σύγκρουσις ἐξηκολούθησεν οὕτω κατὰ τὰ ἔτη 1863 - 1864, ὅποτε κατὰ πρῶτον τὸ Γερμανικὸν ζήτημα (1863), εἶτα δὲ ὁ Δανικὸς πόλεμος (1864), χωρὶς νὰ μετρίκσωσι τὴν πρὸς τὴν βουλὴν σύγκρουσιν, ἐστρεψαν ἐν μέρει τὴν προσοχὴν τῆς κοινῆς γνώμης ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ συνταγματικοῦ ζητήματος εἰς ζητήματα ἐξωτερικὰ καὶ εἰς πολέμους ἐξωτερικοὺς μεγάλους.

Τὸ Γερμανικὸν ζήτημα κατὰ τὸ ἔτος 1863. — Τὸ πρῶτον σπουδαῖον ἔργον τοῦ Βίσμαρκ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ, ὑπῆρξεν ἡ μετὰ τῆς Ῥωσσίας συμμαχία τοῦ 1863 ἐν τῷ Πολωνικῷ ζήτηματι, ἡ ἐλύκυσσα τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Ἀλεξάνδρου Β' καὶ τῆς Ῥωσικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν Πρωσσίαν καὶ ἐπὶ μεγάλῃν σειρὰν ἐτῶν δεσμεύσασα τὴν Ῥωσσίαν εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ Βίσμαρκ. Διότι ἐνῷ ἡ Γαλλία μετ' αὐτῆς δὲ καὶ ἡ Ἀγγλία καὶ αὐτὴ ἡ Αὐστρία ἐπωφεληθεῖσαι τὴν ἐκρηξίν τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως (ἥτις παραβαλλομένη ὑπὸ στρατιωτικὴν ἐποψίν πρὸς τὸν μέγαν ἐπαναστατικὸν πόλεμον τοῦ 1830 - 1831 οὐδεμίαν εἶχε σπουδαίαν σημασίαν, καὶ ἀρξασμένη περὶ τὸ ἔαρ τοῦ 1863 κατεστάλη περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους τούτου) ἐκήρυξαν πόλεμον διπλωματικόν κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἡ Πρωσσία οὐ μόνον δὲν μετέσχε τῆς διπλωματικῆς ταύτης στρατείας, ἀλλὰ καὶ συνωμολόγησε συνθήκην μετὰ τῆς Ῥωσσίας σκοποῦσαν τὴν ταχεῖαν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Οὕτω ἡ Πολωνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1863 ὑπῆρξε τὸ τέρμα τῆς ἀπὸ τοῦ 1857 ἐγκαινισθείσης Ῥωσσογαλλικῆς φιλίας καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς στενωτέρας προσεγγίσεως μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Ῥωσσίας.

Τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ Βίσμαρκ ἤρξατο τῆς ἐν Γερμανίᾳ ἐναντίον τῆς Αὐστρίας πολιτικῆς αὐτοῦ στρατείας. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας μετὰ τὰς συμφορὰς τοῦ 1859 θέλων νὰ καταστῇ δημοτικὸς ἐν τε τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ κράτει καὶ ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Αὐστρίᾳ μὲν ἐνεκαίνισε τῷ 1861 εἶδος τι συνταγματικοῦ πολιτεύματος μετὰ λίαν περιορισμένων φιλελευθέρων θεσμῶν, ἐν Γερμανίᾳ δὲ ἐκῆλσε τῷ 1863 σύνοδον τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων ἐν Φραγκφούρτῃ, ἵνα σκεφθῶσι περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ συντάγματος τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας κατὰ τρόπον μᾶλλον φιλελευθέρον καὶ μᾶλλον συνάδοντα πρὸς τοὺς ὑπὲρ ἐνώσεως πόθους τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Τὴν πρόσκλησιν τοῦ Αὐστριακοῦ αὐ-

τοκράτορος ἐδέχθησαν πάντες οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες καὶ μετέβησαν εἰς Φραγκφούρτην, ἥθελε δὲ νὰ μεταβῇ αὐτόσε καὶ ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος τῆς Πρωσσίας, ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Βίσμαρκ ἀντιστάντος εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ βασιλέως μέχρι παραιτήσεως. Τὸ ἐν τῇ ἡγεμονικῇ συνόδῳ τῆς Φραγκφούρτης ἀνακοινωθὲν Αὐστριακὸν σχέδιον ἀπέβλεπεν εἰς σύστασιν κοινοβουλίου Γερμανικοῦ παρὰ τῷ ὁμοσπονδιακῷ συμβουλίῳ, ἀκούοντος λίαν περιωρισμένα νομοθετικὰ δικαιώματα διὰ τὴν ὅλην ὁμοσπονδίαν καὶ ἀπαρτιζομένου ἐκ κοινοβουλευτικῶν ἐπιτροπειῶν ἐκλεγομένων ἐκ τῶν κοινοβουλιῶν τῶν διαφόρων Γερμανικῶν κρατῶν κατὰ τὸ παλαιὸν Αὐστριακὸν σχέδιον (ἰδ' σελ. 293). Τὸ νέον Αὐστριακὸν σχέδιον ἐσκόπει κυρίως, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἀπατηλῶν παρχωρήσεων εἰς τὴν φιλελευθέραν ἐν Γερμανίᾳ κοινὴν γνώμην, καθ' ὃν χρόνον αὕτη ἦτο σφόδρα δυσμενῶς διατεθειμένη κατὰ τῆς Πρωσσικῆς κυβερνήσεως, νὰ στερεώσῃ τὴν δύναμιν καὶ ἐπίρροήν τῆς Αὐστρίας ἐν Γερμανίᾳ. Οἱ ἡγεμόνες, σχεδὸν πάντες, ἐδέξαντο τὸ Αὐστριακὸν σχέδιον, ἀλλ' ἡ Πρωσσικὴ κυβέρνησις, εἰς ἣν ἀνεκοινώθη, ἀπέρριψεν αὐτό. Ὁ Βίσμαρκ ἐν τῇ ἀπάντησιν αὐτοῦ ἔλεγεν ὅτι Γερμανικὴ βουλὴ παρὰ τὸ Γερμανικὸν ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον συνερχομένη καὶ ἀντιπροσωπεύουσα τὸν ὅλον Γερμανικὸν λαόν ἐδεῖ νὰ ᾔναι ἀπόρροια ἀμέσου καθολικῆς ψηφοφορίας, ἐκλεγομένων τῶν βουλευτῶν ἐν ἐκάστῳ κράτει ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ, οὐχὶ δὲ ἀντιπροσωπευόντων ἀπλῶς τὰ κοινοβούλια τῶν ἰδιαιτέρων κρατῶν. Οὕτω ὁ Βίσμαρκ καθ' ὃν ἀκριβῶς χρόνον ἐκυβέρνηα ἐν Πρωσίᾳ μετὰ μειονοψηφίας 50 συμπολιτευομένων βουλευτῶν ἐναντίον πλειονοψηφίας ἀντιπολιτευομένων 270 καὶ διὰ προϋπολογισμῶν μὴ ἐγκρινόμενων ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων, παρίστατο ἐν Γερμανίᾳ συνήγορος βουλῆς Γερμανικῆς ἐκ τῶν σπλάγγχων τοῦ ὅλου Γερμανικοῦ ἔθνους διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἀπορρεούσης, θίγων οὕτω τὰς πλείον εὐαισθητοὺς χορδὰς τῆς Γερμανικῆς φιλοπατρίας καὶ ὑπέρμυχος παριστάμενος τοῦ διακαεστάτου ἐθνικοῦ πόθου τῶν Γερμανῶν. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Γερμανίᾳ τοσοῦτον ὀλίγον συνεκινήθη τότε ἐκ τῆς φιλελευθέρας ταύτης καὶ ἐθνικῆς Γερμανικῆς πολιτικῆς τοῦ ἀντιδραστικωτάτου καὶ ἀπολυταρχικωτάτου ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐν Πρωσίᾳ φαινομένου ἀνδρός, ὅσον συνεκινήθη καὶ ἐκ τῆς πρωτοβουλίας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας ὑπὲρ μεταρρυθμίσεως τοῦ συντάγματος τῆς ὁμοσπονδίας. Καὶ ὁμως ὁ Βίσμαρκ ὁ ἀπολυταρχικῶς κυβερνῶν ἐν Πρωσίᾳ

ἦτο εὐκρινὲς πρόθυμος εἰς φιλελευθέρους παροχαιώσεις ἐν Γερμανίᾳ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς πολιτικῆς ἐνότητος. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Βίσμαρκ δὲν εἰργάζετο τότε ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῆς Γερμανίας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς μεγάλυνσεως τῆς Πρωσσίας, καὶ οἱ λόγοι του ἐν ταῖς Πρωσσιαῖς βουλαῖς καὶ αἱ πράξεις του εἶχον χαρακτῆρα φιλοπατρίας Πρωσσιακῆς, οὐχὶ Γερμανικῆς. Ἀλλ' ἡ μεγάλυνσις τῆς Πρωσσίας δὲν ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἐνωσιν τῆς Γερμανίας. Τοῦναντίον μάλιστα ἐκ τῶν ἀγόνων προσπαθειῶν τῶν ἐτῶν 1848-1850, τῶν γενομένων ὑπὲρ τῆς Γερμανικῆς ἐνότητος, εἶχε ποσέλθει τὸ πρακτικὸν συμπέρασμα ὅτι μόνον ἡ ἐντὸς στενωτέρων ὁρίων ὑπὸ τὴν Πρωσσιακὴν ἡγεμονίαν Γερμανικὴ ἐνωσις ἦτο δυνατὴ καὶ πραγματοποιήσιμος· καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς Μικρογερμανικῆς μερίδος εἰς τὸ αὐτὸ κατ' οὐσίαν φέρον τέλος, εἰς ὃ καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ Βίσμαρκ, διέφερε μόνον ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν συνταγματικῶν ἀρχῶν. Ἀμοιβαίαι δὲ παρχωρήσεις ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων ἐπιβαλλόμεναι ἠδύναντο νὰ συμβιβάσωσι τὰ δύο προγράμματα. Ἐντεῦθεν λαμβάνουσά τις ὑπῆρχε συμφωνία μεταξὺ τῆς φιλελευθέρης καὶ ἐνωτικῆς ἐν Γερμανίᾳ καὶ Πρωσίᾳ Μικρογερμανικῆς μερίδος καὶ τῆς ἀπολυταρχίας τοῦ Βίσμαρκ, ἥτις ἀπολυταρχία ἦτο μέσον καὶ οὐχὶ σκοπός. Ὁ Βίσμαρκ ἤθελε Πρωσσίαν ἄρχουσαν τῆς ἐκτὸς τῆς Αὐστρίας Γερμανίας καὶ τὴν Αὐστρίαν ἐξελαυνομένην μὲν τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ συμμαχοῦσαν αὐτῇ. Οἱ Μικρογερμανικοὶ ἤθελον τὸ αὐτό· ἀλλὰ κύριον σκοπὸν ἔχοντες τὴν ἐνωσιν τῆς Γερμανίας, ἔστεργον ὡς μέσον τῆς ἐνώσεως τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας, ἐξελαυνομένης τῆς Αὐστρίας ἐκ τῆς Γερμανίας. Ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων ἐμέλλε νὰ διαλλάξῃ τοὺς ἐξ ἀντιθέτων ἀρχῶν ὁρμωμένους καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ τέρμα τείνοντας τούτους σκοπούς. Ὁ Βίσμαρκ ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐγένετο ἰθὺντων τῆς Πρωσσιακῆς πολιτικῆς ἐθεώρησεν ἀναγκαίαν τὴν διάλυσιν τῆς ὑφισταμένης Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας καὶ τὴν ἐξέλασιν τῆς Αὐστρίας ἐκ τῆς Γερμανίας. Τοῦτο εἶπε κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 1862 τῷ Αὐστριακῷ ἐν Βερολίνῳ πρεσβευτῇ, τοῦτο δ' ἐκήρυξε καὶ δι' ἐγκυκλίου διακοινώσεως πρὸς τὴν Εὐρώπην περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1863. Ἡ Αὐστρία εἶδε τὸ κέντρον αὐτῆς νὰ μεταθέσῃ εἰς τὴν Πέστην καὶ νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀποσυρομένη τῆς Γερμανίας. Τοῦτο δὲ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ διὰ λόγων καὶ πλειονοψηφῶν, ὡς ἀπέδειξαν τὰ γεγονότα τοῦ 1848-1849, ἀλλὰ διὰ σιδήρου καὶ αἵματος, καὶ πρὸς τοῦτο παρε-

σκευάζετο διὰ στρατιωτικῆς ὀργανώσεως. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἡ Αὐστρία ἐκδιωχθῇ τῆς Γερμανίας, εἶδει κατὰ τὰ σχέδια τοῦ Βισμαρκ νὰ συμπράξῃ τῇ Πρωσίᾳ διὰ τοῦ στρατοῦ καὶ διὰ τῶν χρημάτων αὐτῆς χάριν τῆς μεγαλύνσεως τῆς Πρωσίας καὶ τῆς ἠθικῆς ἐν Γερμανίᾳ γοητείας τοῦ κράτους τούτου. Τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἔδει νὰ προηγηθῇ ὁ ἀλλόφυλος καὶ πρὶν ἢ ἡ Πρωσία καὶ ἡ Αὐστρία ἐμπήξωσι τὰς λόγχας αὐτῶν εἰς τὰ στήθη ἀλλήλων χάριν τῆς ἐπὶ Γερμανίας Πρωσικῆς ἡγεμονίας, εἶδει νὰ συμμαχήσῃ χάριν κοινοῦ Γερμανικοῦ συμφέροντος, ὅπερ ἡ ἐπιτηδειότης τοῦ Βισμαρκ ἐμελλε νὰ καταστήσῃ συμφέρον ἀποκλειστικῶς Πρωσικόν. Τὴν τοιαύτην συμμαχίαν καὶ σύμπραξιν ἐπέβαλλεν ὁ τῷ 1864 ἐνσκήψας Δανικὸς πόλεμος.

Ὁ Δανικὸς πόλεμος. — Αἰτία τοῦ Δανικοῦ πολέμου ἦτο, ὡς καὶ τῷ 1848, τὸ ζήτημα τῶν παραλβίων δουκᾶτων Σλεσβίκου καὶ Ὀλσατίας, ὁ πόθος δηλονότι καὶ ἡ ἀξίωσις τῶν κατοίκων τῶν δουκᾶτων τούτων ν' ἀποσπασθῶσιν ἐντελῶς ἀπὸ τῆς Δανικῆς μοναρχίας καὶ ν' ἀποτελέσωσιν αὐτοτελὲς μέλος τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας. Εἶδομεν ὅτι διὰ τῆς κατὰ τὸ 1850 (ιδ. σελ. 353) ἀποχωρήσεως τῆς Πρωσίας ἐκ τῶν ἐπὶ μικρὸν καταληφθέντων ὑπ' αὐτῆς δουκᾶτων, τὰ πράγματα εἶχον ἐπανελθεῖ εἰς τὸ καθεστῶς τοῦ 1815. Ἀλλὰ τῷ 1863 ἀποθνήσκοντος τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Φρειδερίκου Ζ' καὶ ἐκλιπούσης οὕτω τῆς ἄρρενος γραμμῆς τοῦ βασιλικοῦ Δανικοῦ οἴκου Σλεσβίκου - Ὀλσατίας, μετεβίβαζετο ἐν Δανίᾳ ἡ βασιλεία διὰ τῆς θηλείας γραμμῆς εἰς τὸν πρίγκιπα Χριστιανὸν τοῦ Σλεσβίκου - Ὀλσατίας - Σονδερβούργ - Γλυκσβούργου (Schleswig - Holstein - Sonderburg - Glücksburg) (1), συγχρόνως δὲ ἐλάμβανε νόμιμον κύρος τὸ ἐπὶ τοῦ

(1) Ὁ οἶκος Σονδερβούργου - Γλυκσβούργου ἦτο πλάγιος κλάδος τῆς ἀπὸ τῆς 1533 ἐν Δανίᾳ ὁμοῦ καὶ ἐν τοῖς παραλβίοις δουκάτοις ἀρχούσης Σλεσβικο - Ὀλσατικῆς δυναστείας τῆς καταγομένης ἐκ τοῦ Ὀλδενμπουργικοῦ οἴκου. Μειζονα δικαιώματα ἐπὶ τὸν Δανικὸν θρόνον εἶχεν, ὡς ἀρχαιότερος, ὁ αἰτερός πλάγιος κλάδος Σονδερβούργου - Αὐγουστεμβούργου, ἀλλ' ὁ κλάδος Σονδερβούργου - Γλυκσβούργου, τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς ἦτο ὁ πρίγκιψ Χριστιανὸς (πατὴρ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως) εἶλαθεν ἅμιστα δικαιώματα ἐπὶ τὸν Δανικὸν θρόνον διὰ τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς πριγκίπισσας Λουίζης, θυγατρὸς τοῦ Λανδγράβου τῆς Ἑσθης Γουλιέλμου καὶ τῆς πριγκίπισσας Λουίζης Καρόττας ἀδελφῆς τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Καρόλου II' καὶ θείας τοῦ ἀτέκνου βασιλέως Φρειδερίκου Ζ'. Οὕτω ὁ πρίγκιψ Χριστιανὸς ἦτο σύζυγος τῆς κληρονόμου τοῦ θρόνου ἐν Δανίᾳ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τοῖς παραλβίοις δουκάτοις ἴσχυεν ὁ Σαλικὸς περὶ διαδοχῆς νόμος ἀποκλείων τὰς γυναῖκας τοῦ θρόνου, νόμιμος κληρονόμος ἐνταῦθα ἦτο ὁ δούξ Σονδερβούργου - Αὐγουστεμβούργου Φρειδερίκος.

Φρειδερίκου Ζ' ψηφισθὲν σύνταγμα διὰ τὴν ὅλην Δανικὴν μοναρχίαν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν δουκάτων. Οἱ κάτοικοι τούτων, ἐπειδὴ ἐν Ὀλσatic καὶ Σλεσβick ἴσχυεν ὁ Σάλιος νόμος ὁ μὴ ἐπιτρέπων τὴν εἰς θήλειαν γραμμὴν μεταβίβασιν τῆς ἀρχῆς, διεμαρτυρήθησαν κατὰ τοῦ νέου συντάγματος καὶ ἐπεκαλέσαντο τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου, θέλοντες νὰ ἀποτελέσωσι Γερμανικὸν κράτος ἴδιον ὑπὸ τὸν νόμιμον θεωρούμενον ὑπ' αὐτῶν κληρονομον τῆς ἀρχῆς δοῦκα Αὐγουστεμβούργου (Σλεσβick - Ὀλσατίας-Σόνδερ-βουργ-Αὐγουστεμβούργου). Τὸ συμβούλιον τοῦτο, ὅπερ καὶ πρότερον εἶχεν ἀπειλήσει τὴν Δανίαν διὰ κατοχῆς τῶν δουκάτων ἐὰν τὰ περὶ διαδοχῆς τοῦ Δανικοῦ θρόνου ἀποφασισθέντα ἐν Λονδίῳ τῷ 1852 ἐκηρύσσοντο ὡς θεμελιώδης νόμος ἐν Δανίᾳ, νῦν ἀμέσως ἀποδείξαντες τὴν αἴτησιν τῶν δουκάτων ἐπέμψεν στρατεύματα ὁμοσπονδιακὰ πρὸς κατοχὴν αὐτῶν. Σαξωνικὰ καὶ Ἀννοβερικὰ στρατεύματα ἐβάδισαν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1863 εἰς τὴν Ὀλσατίαν, ἣν καὶ κατέλαβον ἅπασαν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ νέου ἔτους, τῶν Δανῶν ὑποχωρούντων ἀμαχῆται πρὸ τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων ἐν Ὀλσatic. Τότε δὲ μεγάλη σύνοδος ἐθνικὴ ἐν Κιέλῳ τοῦ Σλεσβick συγκροτηθεῖσα τῇ 15/27 Δεκεμβρίου ἐκήρυξεν ὡς ἡγεμόνα νόμιμον τῶν δουκάτων τὸν Αὐγουστεμβούργου Φρειδερίκον, ὅστις μετὰ τρεῖς ἡμέρας (18/30 Δεκεμβρίου) εἰσῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸ Κιέλον. Ἀλλ' οἱ Δανοὶ οἱ ἐκκενώσαντες τὴν Ὀλσατίαν δὲν ἐνόουν ν' ἀποχωρήσωσι τοῦ Σλεσβick. Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ Ἀγγλικῷ κοινοβουλίῳ καὶ ἐν τῷ Ἀγγλικῷ τύπῳ σφοδραὶ ἡγέρθησαν κατακραυγαὶ καὶ οἱ Δανοὶ ἐνθαρρυνόμενοι ἐντεῖθεν παρεσκευάζοντο εἰς ἄμυναν, ὁ Βίσμαρκ ἐπεισε τὴν Αὐστριακὴν κυβέρνησιν ἵνα ἐνούμεναι συμμαχικῶς Αὐστρία καὶ Πρωσία ἀφήσωσι κατὰ μέρος τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον καὶ τὰ μικρότερα κράτη καὶ ἀναλάβωσιν αὐταὶ τὸ ὅλον ζήτημα εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν. Ἡ πρότασις τοῦ Βίσμαρκ ἦτο κατὰ βᾶθος ἐκμηδένισις τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου καὶ τῆς Ὁμοσπονδίας, εἰς ὃν σκοπὸν, ὡς εἶδομεν, ἀπέβλεπεν ἡ Γερμανικὴ πολιτικὴ αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ Αὐστρία, ἡ μέχρι νῦν διὰ τῆς Ὁμοσπονδίας καὶ διὰ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου ζητούσα νὰ ἄρξῃ ἐν Γερμανίᾳ καὶ νὰ καταστείλῃ τὴν δύναμιν τῆς Πρωσίας, παρεσύρθη εὐκόλως ὑπὸ τῆς Πρωσικῆς πολιτικῆς καὶ ἀπέδεδεξτο τὰς προτάσεις τοῦ Βίσμαρκ. Τα δύο Γερμανικὰ κράτη ἀπῆτησαν νῦν παρὰ τῆς Δανίας τὴν κατάργησιν τοῦ

μνημονευθέντος ἐν τοῖς ἐμπροσθεν συντάγματος, μὴ συναινέσαντος δὲ τοῦ Δανικοῦ ἀνακτοβουλίου, ἀμέσως ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον. Στρατὸς νῦν Αὐστροπρωσικὸς ὑπὸ τὸν Πρῶσον στρατάρχην Βράγγελ, τοῦ Πρωσικοῦ στρατοῦ τεταγμένου ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν τοῦ βασιλέως Φρειδερίκον Κάρολον, τοῦ δὲ Αὐστριακοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Γά-βλεντζ, εἰσέλασεν εἰς τὸ Σλέσβικον καὶ ἐκείθεν εἰς τὴν Ἰουτλανδικὴν χερσόνησον. Οἱ Δανοὶ πρὸ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἡνωμένου στρατοῦ τῶν πολέμιων ὑπεχώρησαν μέχρι τῆς περιφήμου ὀχυρωματικῆς γραμμῆς τοῦ Δύππελ (ἐν Σλεσβικῇ ἀπέναντι τοῦ Σόνδερβουργ) ἵνα ἀμύνωνται ἐνταῦθα ἀσφαλῶς. Ἄλλ' οἱ Πρῶσοι ἀρξάμενοι (τῇ 16/28 Μαρτίου 1864) τῆς κατὰ τῶν φοβερῶν ὀχυρωμάτων προσβολῆς ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἐβδομάδας ἐμάχοντο πρὸ αὐτῶν προχωροῦντες πάντοτε καὶ κατασκευάζοντες παραλλήλους πολιορκητικὰς, ἕως οὗ τῇ 6/18 Ἀπριλίου διὰ γενναιοτάτης ἐφόδου κατέλαβον τὰ ὀχυρώματα ἀπολέσαντες 1200 στρατιώτας καὶ 70 αξιωματικούς. Ἡ ἄλωσις τοῦ Δύππελ, ὑπὸ στρατιωτικὴν ἐποψίν οὕσα κατόρθωμα ἐνδοξότατον τοῦ Πρωσικοῦ στρατοῦ, ὑπὸ ἐποψίν στρατηγικὴν ἦτο κατ' οὐσίαν τὸ πέρας τοῦ πολέμου, διότι διὰ τοῦ κατορθώματος ἐκείνου ἡ κατάληψις ἀπάσης τῆς Ἰουτλάνδης ἦτο ἀπλῶς ζήτημα χρόνου ἐλαχίστου καὶ ὑπολογισμοῦ ἀπλουστάτου, ἡ δὲ κατάληψις τῆς Ἰουτλάνδης ἀναγκάτως ἐμελλε νὰ θέσῃ τέρμα ταχὺ εἰς τὸν πόλεμον. Καὶ ἀληθῶς ἔπασα ἡ Ἰουτλάνδη μετ' ὀλίγας ἡμέρας κατελήφθη ἀμέσως διὰ δύο σιρατιῶν, αἰτίνες κατὰ δύο διαφορικοὺς διευθύνσεις, κατὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ ἀρχιστρατήγου Βράγγελ, διήλασαν τὴν χερσόνησον δεξιόθεν μέχρι Ἀαλβόργου καὶ ἀριστερόθεν μέχρι Βιבורγου. Ἀλλὰ παραλλήλως τῇ ἐργασίᾳ τῶν Αὐστροπρωσικῶν στρατῶν ἤρξατο νὰ ἐργάζεται καὶ ἡ διπλωματία. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Δύππελ συνεκροτήθη ἐν Λονδίνῳ Συνδιάσκεψις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν μεγάλων Δυνάμεων, ἀντιπροσωπευομένης καὶ τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας διὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Σαξωνίας Βάυστ. Ἄλλ' αἱ ἐργασίαι τῆς Συνδιασκέψεως ταύτης ἐπὶ ἐξ ἐβδομάδας παραταθεῖσαι οὐδὲν μὲν ἐπὶ ἡνεγκον ἀποτέλεσμα ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ἀπέληξαν δὲ εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἀλλὰ νῦν ἀπάσης τῆς ἡπειρωτικῆς Δανίας κατεχομένης ὑπὸ τῶν συμμάχων ὁ πόλεμος εἶδε νὰ μεταβιβάσθῃ εἰς τὰς Δανικὰς νήσους καὶ πρῶτον πασῶν εἰς τὴν φοβερώς ὠχυρωμένην νῆσον Ἄλσεν. Εἶδομεν ὅτι ἐν τῷ πολέμῳ τοῦ 1848-1850 οἱ Δανοὶ ἀντίστησαν ἰσχυρῶς κατὰ

τῶν Πρώσων. Ἀλλὰ νῦν δὲν εἶχον οὐδ' αὐτὸ τὸ πλεονέκτημα. Καὶ συνέλαβε μὲν ὁ Δανικὸς στόλος ἐμπορικὰ τινὰ πλοῖα Γερμανικὰ καὶ ἐν τινὶ ναυμαχίᾳ παρὰ τὴν νῆσον Ἐλγολάνδην οὐ σμικρὰς ἐπὶ νηγεῖς ζημίας εἰς δύο Αὐστριακὰς φρεγάτας· ἀλλὰ καθόλου ὁ Γερμανικὸς στόλος δὲν ἐφάνη ὑποδεέστερος τοῦ Δανικοῦ ναυμαχῶν γενναίως ἐναντίον τοῦ Δανικοῦ στόλου. Τὴν κατὰ θάλασσαν δὲ ταύτην δύναμιν αὐτῶν ἐπωφελοῦμενοι οἱ Πρώσοι μετεβίβασαν ἀσφαλῶς ὑπὸ τὸν πρίγκιπα Φρειδερίκον Κάρολον (τὴν νύκτα τῆς 16/28 πρὸς τὴν 17/29 Ἰουνίου) στρατὸν ἐπὶ πολλῶν πλοίων εἰς τὴν Ἀλсен καὶ ἀπέβησαν εἰς τὴν νῆσον ὑπὸ τὸ σφοδρότατον πῦρ, ὅπερ κατ' αὐτῶν ἐξηρεύοντο αἱ κανονιοστοιχίαι τῶν ὑπερβεν τοῦ τόπου τῆς ἀποβάσεως ὀχυρωμάτων. Ἀλλ' οἱ Πρώσοι καὶ ἐνταῦθα ἔδειξαν ἡρωϊσμὸν ὅμοιον τῷ ἐν Δύππελ καταλαβόντες ἐξ ἐφόδου τὰ ὀχυρώματα καὶ ἀναγκάσαντες τοὺς Δανοὺς νὰ φύγωσιν εἰς τὴν νῆσον Φύνεν καταλείποντες τοῖς νικηταῖς τὰ πλοῦσια πολεμοφοδια αὐτῶν. Ἀλλὰ νῦν ἡ Δανία, ἡ μέχρι τότε ὑπὸ τῶν Ἀγγλικῶν ἐνθαρρύνσεων διαβουκλούμενη, ἰδοῦσα ἑαυτὴν πάντοθεν ἐγκαταλείμενην εἰς τὴν διάκρισιν τῶν νικητῶν καὶ φοβουμένη ἀπόβασιν εἰς τὰς νήσους Φύνεν καὶ Σελανδιάν, ἔσπευσε νὰ διαπραγματευθῇ περὶ εἰρήνης ἀπ' εὐθείας πρὸς τὰς νικητριάς Δυνάμεις. Αἱ διαπραγματεύσεις διεξαχθεῖσαι ταχέως ἀπέληξαν τῇ 20/1 Αὐγούστου εἰς τὴν συνομολόγησιν τῶν προκαταρκτικῶν ὄρων τῆς εἰρήνης, ἣν μετὰ δύο μῆνας ἠκολούθησεν ἡ συνομολόγησις τῆς ὀριστικῆς συνθήκης ἐν Βιέννῃ (18/30 Σεπτεμβρίου). Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας παρῆναιτο ἀπλούστατα πάντα τὰ δικαιώματα αὐτοῦ οὐ μόνον ἐπὶ τὰ δουκὰτα Σλεσβίκου καὶ Ὀλσαςτίας, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ δουκάτου Λαουεμβουργου, ὅπερ καὶ αὐτὸ Γερμανικὸν ὃν εἶχε περιέλθει τῷ 1815 ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Δανίας (ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 151), παραχωρῶν ταῦτα εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Πρωσσίας καὶ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας. Οὕτω ἔληξεν ὁ Δανικὸς πόλεμος, ἡ Πρωσσία δὲ καὶ ἡ Αὐστρία ἐξηκολούθησαν κατέχουσαι στρατιωτικῶς τὰ δύο δουκὰτα καθευρούσαι οὕτω τὸ σύστημα τῆς ταυτοχρόνου κυριότητος (Condomination).

Ἡ σύμβασις τοῦ Γάσταϊν. — Διὰ τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης (18/30 Ὀκτωβρίου) ἐλύετο μὲν τὸ ζήτημα τῶν παραλτίων δουκάτων ὡς πρὸς τὴν Δανίαν, ἀλλὰ δὲν καθωριζέτο ἡ θέσις αὐτῶν ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀπέναντι τῆς Γερμανίας. Οἱ Πρωσσοὶ καὶ Αὐστριακοὶ

συμμαχικοὶ στρατοὶ τὰς ἐλευθερωθείσας χώρας κατεῖχον ἀπὸ κοινοῦ μεχρικοῦ αἱ δύο σύμμαχοι μεγάλαι Γερμανικαὶ κυβερνήσεις ἀποφασίσωσι περὶ τῆς τύχης αὐτῶν. Κατὰ τοῦ περὶ προσαρτήσεως τῶν δουκῶν σχεδίου τοῦ Βισμαρκ μέγα πρόσκομμα δὲν ἦτο μόνον ἡ σύμμαχος Αὐστρία, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ διάθεσις τῶν κατοίκων, οἵτινες πάσης ἄλλης λύσεως προτίμων τὴν διοργάνωσιν τῆς χώρας αὐτῶν εἰς αὐτοτελεῖς καὶ αὐτονομον κράτος ὑπὸ τὸν δοῦκα Αὐγουστεμβούργου ἀποτελοῦν μέλος τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας. Ὁ Βισμαρκ, μὴ θελών νὰ προσκρούσῃ εἰς τὸ αἶσθημα τῶν κατοίκων, ἐπειράθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1865 νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν τινα πρὸς τὸν δοῦκα Αὐγουστεμβούργου προταίνας αὐτῷ (10/22 Φεβρουαρίου) συνδυασμὸν τινα, καθ' ὃν ὁ δοῦξ ἐμελλε νὰ καταστή ἡγεμὸν τῶν δουκῶν ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας, ἥτις πρὸς τὴ στρατιωτικὴν ἀρχὴν ἐμελλε νὰ ἀρχῇ καὶ τῶν λιμένων τῆς χώρας, τῶν τοσοῦτον προσφυῶς κειμένων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν θαλασσίων δυνάμεων τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους. Ἀλλ' αἱ διαπραγματεύσεις αὗται εἰς οὐδὲν ἔληξαν ἀποτελεσμα καὶ ὁ Βισμαρκ ἔκρινεν ἀναγκασίον νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπὶ τινα χρόνον τὴν μετὰ τῆς Αὐστρίας συναρχίαν καθιερών αὐτὴν δι' ἐπισήμου μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν συμβάσεως. Πρὸς τοῦτο γενομένης κατ' Αὐγουστον συνεντευξέως ἐν Γασταῖν μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας καὶ τοῦ βασιλεῦς τῆς Πρωσσίας, πέρειυριστικομένου καὶ τοῦ Βισμαρκ, συνωμολογήθη μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Αὐστριακοῦ διπλωμάτου Βλομε ἡ περιφημὸς συμβάσις τῆς 2/14 Αὐγούστου, δι' ἧς ἡ μὲν τοῦ Σλεσβίου δικαίησις ἀντιθετο ἐπ' ἀριστον εἰς τὴν Πρωσίαν, ἡ δὲ τῆς Ὁλσαςτίας εἰς τὴν Αὐστρίαν, τὸ δὲ δουκῶν Λκουεμβούργον ἐπιδετο ὀριστικῶς εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Πρωσσίας ἀντι 2 1/2 ἑκατομμυρίων Πρωσσικῶν ταλλήρων διδομένων πρὸς ἀποζημίωσιν ὑπὸ τῆς Πρωσσίας εἰς τὴν Αὐστρίαν.

Ἡ συμβάσις αὕτη καθιεροῦ καταστάσιν πραγμάτων προσωρινήν· ἀλλ' οὐχ ἦτον διὰ τῆς ὑπο τῆς Πρωσσίας κατοχῆς τοῦ Σλεσβίου ἡ θέσις τῆς Δυνάμεως ταύτης ὑπὸ στρατιωτικὴν ἐποψιν καθίστατο μᾶλλον ὑπέροχος, ἐνῶ διὰ τῆς εἰς τὴν Πρωσίαν περχωρήσεως τοῦ Λκουεμβούργου ἐγένετο ἀρχὴ προσαρτήσεως διὰ πάσης τὰς ἐλευθερωθείσας χώρας. Διὰ ταῦτα πάντα ἡ συμβάσις τοῦ Γασταῖν ἐθεωρήθη σπουδαία ἐπιτυχία διὰ τὴν Πρωσίαν καὶ ὁ βασιλεὺς Γουλιέλ-

μος ἀντήμειψε τὸν πρωθυπουργὸν αὐτοῦ προαγαγὼν αὐτὸν εἰς τὸν βαθμὸν κόμητος.

Αὐстроπρωσικὴ ῥῆξις. — Ἐν τούτοις τὸ ἐν Γάσταϊν γεγονὸς ἦτο ἡ τελευταία πρᾶξις τῆς Αὐτροπρωσικῆς συμμαχίας, ἐνταυτῷ δὲ καὶ ἀρχὴ τῆς μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν συγκρούσεως. Ἡ Αὐστρία, ἐννοήσασα νῦν τὴν ὑπέροχον πολιτικὴν θέσιν τὴν δημιουργηθεῖσαν τῇ Πρωσίᾳ διὰ τοῦ πολέμου, προσήγγισεν αὐτῇ εἰς τὴν Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν, ἵνα διὰ ταύτης περιορίσῃ τὴν δύναμιν τῆς Πρωσίας· συγχρόνως δὲ ἐνήργει ἐν τοῖς παραλθίοις δουκάτοις ὑπὲρ τοῦ δουκὸς Αὐγουστεμβούργου, ἵνα καταπολεμήσῃ τοὺς περὶ προσαρτήσεως τῶν δουκᾶτων σκοποὺς τῆς Πρωσίας. Ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Ἡ Πρωσία εἶχε λάβει ἤδη ὠρισμένην θέσιν ἀπέναντι τῆς Ὀμοσπονδίας καὶ πᾶσαν πρὸς ταύτην προσέγγισιν τῆς Αὐστρίας ἐμελλε νὰ θεωρήσῃ ὡς σύστασιν καθ' ἑαυτῆς παρασκευαζομένην. Πρὸς ἀσφάλειαν τῆς Πρωσίας ἐν τε τοῖς δουκάτοις καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἔδει νὰ μὴ ἐπέλθῃ προσέγγις μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Ὀμοσπονδίας, ἀλλ' αὕτη μὲν ἔδει νὰ ἐκμηδενισθῇ, ἡ δὲ Αὐστρία νὰ λοχαρισθῇ μόνη μετὰ τῆς Πρωσίας. Πολέμου κραυγὴ νῦν ἠκούσθη ἀμέσως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ νέου ἔτους (1866). Ἡ Πρωσία δὲν ἐφοβείτο ὑπὸ στρατιωτικὴν ἐποψιν τὴν καθ' ἑαυτῆς σύστασιν τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ συμμάχων αὐτῆς, καὶ ἐν τῷ συμβουλίῳ τῷ συγκροτηθέντι ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ βασιλέως (16/28 Φεβρ.), παρόντων καὶ τῶν στρατηγῶν Μόλτικ (ἀρχηγοῦ, ἀπὸ τοῦ 1857, τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου τοῦ Πρωσικοῦ στρατοῦ) καὶ Μαντάυφελ, ὅστις ἦτο νῦν διοικητὴς τοῦ Σλεσβίκου, ἀπεφασίσθη νὰ μὴ ἐνδώσωσιν μηδενὸς εἰς τὴν Αὐστρίαν, καὶ ἐπὶ κινδύνῳ ἐπὶ πολέμου. Ἀλλ' ἡ Πρωσία δὲν ᾔθελε ν' ἀφήσῃ μετ' ἀδιαφορίας τὰ Γερμανικὰ κράτη νὰ ριφθῶσιν εἰς τὴν μετὰ τῆς Αὐστρίας συμμαχίαν. Ἐνῷ ἡ Αὐστρία διὰ τῆς ἀπὸ 4/16 Μαρτίου ἐγκυκλίου αὐτῆς πρὸς τὰ Γερμανικὰ κράτη προσεκάλει αὐτὰ νὰ προβῶσιν ἀμέσως εἰς ἐπιστρατεῖαν, ὁ Βίσμαρκ δι' ἐγκυκλίου ἀπὸ 14/26 Μαρτίου ἡρώτα τὰ αὐτὰ κράτη ἂν δύναται ἡ Πρωσία νὰ ἐλπίζῃ ἐπὶ τὴν συνδρομὴν αὐτῶν καθ' ἣν περίστασιν ᾔθελε προσβληθῇ ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Συγχρόνως δέ, ἵνα ἐξεγείρῃ τὴν κοινὴν γνώμην ἐν Γερμανίᾳ ὑπὲρ τῆς Πρωσίας ἢ τοῦλάχιστον ἵνα ἀντιδράσῃ κατὰ τοῦ ἀναχωρονοουμένου πάλιν ἀντιπρωσικοῦ πνεύματος, νὰ προσβάλῃ δ' ἐνταυτῷ τὸ κύρος τοῦ μετὰ τῆς Αὐστρίας συντασσομένου ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου

τῆς Φραγκφούρτης, ἐν τῇ μνημονευθείᾳ ἐγκυκλίῳ συνηγόρει ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς Ὁμοσπονδίας κατὰ τὰς θεωρίας τὰς ἐξενεχθείσας ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1863 (ἰδ. σελ. 619) Μετ' ὀλίγας μέγιστα ἡμέρας (28/9 Ἀπριλίου) ὁ ἐν τῷ ὁμοσπονδιακῷ συμβουλίῳ ἀντιπρόσωπος τῆς Πρωσσίας ἐποιήσατο ἐπίσημον πρότασιν περὶ συγκλήσεως Γερμανικοῦ κοινοβουλίου ἐκλεγομένου ἀπ' εὐθείας καὶ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ. Καὶ οὕτω μὲν ἀντενῆργει κατὰ τῆς Αὐστρίας ὁ Βίσμαρκ ἐν Γερμανίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς Γερμανίας, πρὸς τῇ αὐστρακῇ οὐδετερότητι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῇ εὐμενεὶ πρὸς τὴν Πρωσίαν οὐδετερότητι τῆς Ῥωσσίας, εἶχεν εὐρεῖ τρίτην τινὰ μεγάλην Δύναμιν προθύμως προσφέρουσαν αὐτῇ συμμαχίαν ἐνεργόν, ἐπιθετικὴν ἅμα καὶ ἀμυντικὴν. Ἡ Δύναμις αὕτη ἦτο τὸ νεότευκτον βασιλεῖον τῆς Ἰταλίας. Τὸ βασιλεῖον τοῦτο, ὅπερ δὲν εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ἔτι ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ διετέλει οὕτω ἐν λανθάνοντι πολέμῳ πρὸς τὴν Δύναμιν ταύτην, προθύμως ἐζήτει νῦν νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν περίστασιν ἵνα διὰ τῆς μετὰ τῆς Πρωσσίας συμμαχίας ἀφαιρήσῃ ἀπὸ τῆς Αὐστρίας τὴν Βενετίαν. Πρὸ πολλοῦ ὁ Βίσμαρκ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἐβλεπε τὸν φυσικὸν συμμαχον τῆς Πρωσσίας, δὲν ἐδίσταζε δέ, καθὰ προφητικῶς ἔλεγε τῷ 1858 ὁ Καβούρ, νὰ συμβουλευῇ τῷ Γουλιέλμῳ συμμαχίαν πρὸς τὴν ἐξ ἐπαναστάσεως προελθούσαν ταύτην Δύναμιν.

Ἡ μεγάλη μεταβολὴ ἣ ἐπέλθουσα τῷ 1863 ἐν τῇ διεθνεί πολιτικῇ τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν διὰ τῆς τότε κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἐχθρικῆς διαγωγῆς τῆς Γαλλίας καὶ διὰ τῆς Ῥωσσοπρωσσιτικῆς προσεγγίσεως, τῆς γενομένης κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, ἔμεινε σχεδὸν ἀπαράτρητος ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς διπλωματίας, καὶ ὁ Ναπολεὼν διὰ τῆς οὐδετερότητος τῆς Γαλλίας ἐν τῷ Δυτικῷ πολέμῳ τοῦ 1864 ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν Πρωσίαν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ μετὰ μεγάλης δυσταρεσκείας εἶδε τὴν σύμβασιν τοῦ Γάσταϊν ὡς ἐπενεγκούσαν μείζονα ἔνωσιν μεταξὺ τῶν δύο Γερμανικῶν κρατῶν. Ἀλλ' ἅμα μετ' ὀλίγον, τῷ 1865, ἐφάνησαν τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς ἐπερχομένης μεταξὺ τῶν δύο συμμάχων διαστάσεως καὶ ῥήξεως, ἐστράφη πάλιν πρὸς τὴν Πρωσίαν. « Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου τοῦ 1866, ἔλεγεν ὁ Βίσμαρκ ἐν τινὶ ἐγκυκλίῳ διακοινώσει τῷ 1870, ἐγένοντό μοι προτάσεις ὅτε μὲν διὰ τῶν συγγενῶν τοῦ αὐτοκράτορος, ὅτε δὲ διὰ τῶν ἐμπίστων πρακτόρων (1) ἀποβλέπουσαι εἰς

(1) Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ὁ Οὐγγρὸς στρατηγὸς Τύρρ.

μικράς ἢ μεγάλας συμφωνίας περὶ ἀμοιβαίας ἐπεκτάσεως, νῦν μὲν περὶ Λουξεμβούργου ἢ περὶ τῶν ὁρίων τοῦ 1814 (1) μετὰ τοῦ Λανδίου καὶ Σαρλουί, ὅτε δὲ περὶ σπουδαιοτέρων ἀντικειμένων, ἐξ ὧν δὲν ἀπεκλείετο ἡ *Γαλλικὴ* Ἑλβετία καὶ τὸ ζήτημα ποῦ ἀκριβῶς ἐν Πεδεμοντίῳ ἔδει νὰ ἀχθῇ τὸ τῆς γλώσσης ὄριον». Ἡ μνημονευθεῖσα μεταξὺ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Πρωσσίας συμμαχικὴ συνθήκη τῆς 4/16 Μαρτίου ἐγένετο ἐν γνώσει καὶ συναινέσει τοῦ Ναπολέοντος καὶ παρορμήσει μάλιστα τῆς Ἰταλίας ἐκ μέρους αὐτοῦ, τὸ μὲν ἵνα ὑποχρεωθῇ ἡ Πρωσσία ἀπέναντι τῆς Γαλλίας, τὸ δὲ ἵνα αἱ δυνάμεις τῆς Πρωσσίας ἐξισωθῶσι πρὸς τὰς τῆς Αὐστρίας. Ὁ Ναπολιών, ὅπως πολλοὶ τότε ἐν Εὐρώπῃ, ἐνόμιζε, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1866, ὅτι ἡ Πρωσσία δὲν ἦτο ἰσόπαλος πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἅμα καὶ πρὸς τὰ ἄλλα Γερμανικὰ κράτη, ὧν τὰ πλείστα καὶ ἰσχυρότατα ἐξ ἀρχῆς τῆς κρίσεως ἐφαίνοντο συντασσόμενα τῇ Αὐστρίᾳ. Συνέφερε λοιπὸν τῇ Γαλλίᾳ ἵνα οἱ ἀγωνισταὶ καταστῶσιν ἰσοπαλοὶ καὶ ὁ ἀγὼν ἀμείροπος, ἵνα παρασχεθῇ αὐτῇ ἐμφυλίων ἰσοπαλὸς ἐπιμετάθεσις καὶ θέσις καὶ ἰδιότης διαίτητοῦ. Πλὴν τούτου, διὰ νὰ ἦναι πολιτικῶς παρεσκευασμένος δι' οἰονδήποτε ἐνδεχόμενον, ἤλθε καὶ εἰς θετικωτέρας διαπραγματεύσεις πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς διαμαχομένους. Καὶ πρῶτον μὲν προέτεινε τῇ Πρωσίᾳ συμμαχίαν ἐπιθετικὴν ἅμα καὶ ἀμυντικὴν, καθ' ἣν ἡ Γαλλία ἐμέλλε νὰ καλέσῃ συνέδριον Εὐρωπαϊκὸν πρὸς πρόληψιν τοῦ πολέμου, ἐν τῷ συνεδρίῳ δὲ τούτῳ ἐμέλλε νὰ προτείνῃ ἵνα τὰ μὲν παράλθια δουκὰτα προσαρτηθῶσι τῇ Πρωσίᾳ, ἡ δὲ Βενετία τῇ Ἰταλίᾳ. Καθ' ἣν περίπτωσιν τὸ συνέδριον δὲν συνήρχετο (καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταυτην ἀπεβλεπεν ὁ Ναπολιών καὶ ταυτην ἐπέδιωκε), τῆς Αὐστρίας μὴ θελουσας νὰ συμμετάσχῃ τούτου, ἡ μὲν Πρωσσία ἔδει νὰ κηρυξῇ δέκα ἡμέρας μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἡ δὲ Γαλλία νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν αὐτῆς μετὰ 300 χιλιάδων ἀνδρῶν. Περαιτουμένου δὲ τοῦ πολέμου διὰ τῆς νίκης, ὡς εἰκόσ, τῶν συμμάχων (Γαλλίας, Πρωσσίας καὶ Ἰταλίας) ἡ μὲν Πρωσσία εἰς τὸ κράτος αὐτῆς ἔδει νὰ προσαρτηθῇ χώρας Γερμανικὰς οἰκουμένας ὑπὸ 8 ὡς ἑγγιστα ἑκατομμυρίων κατοίκων, ἡ Ἰταλία νὰ λάβῃ τὴν Βενετίαν, ἡ δὲ Γαλλία νὰ ἐπεκταθῇ παρὰ τὸν Ῥῆνον ὀλίγην μὲν χώραν λαμβάνουσα Πρωσσικὴν, ἀλλ' ἀπῄσας τὰς παρὰ τὸν Ῥῆνον Βαυαρικὰς καὶ Ἑσσιτικὰς κτήσεις. Τῇ

(1) Περὶ τῶν ὁρίων τούτων ἴδ. Τόμ. Α', σελ. 86).

Πρωσσίᾳ ἐπετρέπετο μετὰ τὴν νίκην νὰ μεταρρυθμίσῃ καὶ τὴν Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῇ. Ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ὁ Βίσμαρκ λέγει ὅτι τὰς Γαλλικὰς ταύτας προτάσεις ἀπέκρουσεν· ἀλλ' ἐξ ἄλλων πληροφοριῶν ἐξάγεται ὅτι ὁ Βίσμαρκ δὲν συνήνεσε μὲν νὰ ὑπογράψῃ συνθήκην, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀπέκρουσεν ἀποτόμως τὰς Γαλλικὰς προτάσεις διδὼν πάντοτε ἐλπίδας καὶ ὑποσχέσεις ἀορίστους κατὰ τὴν συνθήκην αὐτοῦ. Ἡ δὲ τοιαύτη πολιτικὴ τοῦ Βίσμαρκ ἐνῷ ἐξ ἐνὸς δὲν ἀφῆρει πᾶσαν ἐλπίδα παρὰ τοῦ Ναπολέοντος περὶ συμβιβασμοῦ τινος πρὸς τὴν Πρωσσίαν, ἐδίδεν αὐτῷ τὴν ἐλευθερίαν νὰ διαπραγματευθῇ συγχρόνως καὶ πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ νὰ συνομολογήσῃ μάλιστα μετ' αὐτῆς συνθήκην μυστικὴν. δι' ἧς ἡ Αὐστρία ἐμελλε νὰ παραχωρήσῃ τὴν Βενετίαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἀποζημιουμένη διὰ τῆς Πρωσσιᾶς Σιλεσίας ἐν περιπτώσει, ἐννοεῖται, νικηφόρου κατὰ τῆς Πρωσσιᾶς πολέμου, τῆς Γαλλίας τηρούσης οὐδετερότητα ἢ καὶ ἐρχομένης εἰς ἐπικουρίαν. Οὕτω ὁ Ναπολεὼν διὰ τῆς διπροσώπου αὐτοῦ πολιτικῆς ἐπεφύλαξεν ἐαυτῷ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικουρίαν τῆς νικητρίας μερίδος, μὴ ἀναλογιζόμενος ἐν τῇ τυφλώσει αὐτοῦ ὅτι ὁ νικητὴς ἦτο πιθανώτατον ὅτι δὲν ἐμελλε νὰ ἔχῃ τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ. Ἡ μεγάλη τέχνη τοῦ Βίσμαρκ ἐφάνη ἐν τούτῳ, ὅτι κατῴρθωσε διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑποχρέωσιν οὐδεμίαν ἀπέναντι τῆς Γαλλίας, νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐκ μέρους αὐτῆς οὐχὶ ἐπικουρίαν, ἧς δὲν εἶχεν ἀνάγκην, ἀλλὰ οὐδετερότητα. Διότι τῆς Γαλλίας οὐδένα παραταξίσκος στρατὸν παρὰ τὰ σύνορα τὰ Πρωσσιᾶ, ἢ Πρωσσία κατῴρθωσε νὰ ἐπιπέσῃ πανστρατιᾷ κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς.

Αἱ παραμοναὶ τοῦ πολέμου ἐν Γερμανίᾳ. — Ἄλλ' ἐν αὐτῇ τῇ Γερμανίᾳ μεγάλῃ ἐξηγείρετο κατὰ τῆς Πρωσσίας καὶ κατὰ τοῦ Βίσμαρκ ἀγανάκτησις καὶ κατακραυγὴ. Ἐν τῇ ἐκτὸς τῆς Πρωσσίας Γερμανίᾳ συντηρητικοὶ καὶ φιλελεύθεροὶ κατεκράνυγαζον κατὰ τοῦ Βίσμαρκ ὡς παρασκευάζοντος πόλεμον ἀδελφοκτόνον διὰ νὰ ποιήσεται κατακτήσεις ἐν Γερμανίᾳ καὶ νὰ προσαρτήσῃ τὰ παράλια δουκάτα. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Πρωσσίᾳ ἡ φιλελευθέρα δημοσία γνώμῃ ἐξηγείρετο σφοδρότατα κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Βίσμαρκ. Ἢ ἐκ τῆς δόξης καὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Δύππελ καὶ τῆς Ἀλσεν ἐπὶ μικρὸν κοπάσασα θύελλα ἀντιπολιτεύσεως ἐξερράχῃ αὐθις. Μόνον ἐν τοῖς ἐπισήμοις κύκλοις καὶ ἐν ταῖς ἀριστοκρατικαῖς τάξεσι τῆς Πρωσσίας ἐπιδοκιμά-

ζετο ἡ πολιτικὴ ἡ ζητοῦσα τὴν προσκέρτησιν τῶν δουκῶν, ὑπὲρ ἧς συνηγόρουν καὶ αἱ ἐν τοῖς δουκάτοις αὐτοῖς ἀριστοκρατικαὶ τάξεις. Ἀλλ' ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων ἐξηκολούθει τὴν σφοδρὰν αὐτῆς κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Βίσμαρκ ἀντίπραξιν καὶ ἡ περίφημος σύγκρουσις ἐξηκολούθει νὰ ὑρίσταιται ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ ἀκμῇ. Τῇ 2/14 Ἰανουαρίου 1865 ἡ βουλὴ αὕτη εἶχεν ἀπορρίψει οὐ μόνον τὸν προταθέντα αὐτῇ περὶ στρατοῦ νόμον, ἀλλὰ καὶ τὴν πρότασιν περὶ συνολογήσεως δανείου πρὸς παρασκευὴν στόλου, ἐκηρυχθῆ δ' ἡ βουλὴ καὶ κατὰ τῆς προσκέρτησεως τῶν δουκῶν καὶ ὑπὲρ τοῦ δουκὸς Αὐγουστεμβούργου. Ὅτε δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1866 (3/15 Ἰανουαρίου) συνῆλθε τὸ κοινοβούλιον, τοσοῦτον σφοδρὰ ἦτο ἡ ἀντιπολίτευσις ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων, ὥστε ἡ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ κηρύξῃ τὴν λήξιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς (10/22 Φεβρουαρίου) πρὶν ἢ περῆλθωσι 40 ἡμέραι ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν δὲ τοῦ 1866 μέχρι τοῦ Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀναφοραὶ ἀπηυθύνοντο πρὸς τὸν βασιλεῖα ἀπὸ πολλῶν ἐπαρχιῶν τῆς Πρωσσίας ἐναντίον τῆς πολεμικῆς πολιτικῆς τοῦ Βίσμαρκ. Ἐν μέσῳ τῆς θυέλλης ταύτης τῆς δημοτικῆς κατὰ τοῦ Βίσμαρκ ἐν πάσῃ τῇ Γερμανίᾳ ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως θερμοκέφαλός τις νεανίας ἐκ τῆς νοτίου Γερμανίας Κάρολος Κῶν, μαθητὴς πρότερον τῆς γεωργικῆς σχολῆς, ἦλθεν εἰς Βερολίνον, ἵνα σώσῃ τὴν Γερμανικὴν πατρίδα ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἐχθροῦ αὐτῆς, καὶ τῇ 25/7 Μαΐου περὶ τὴν 7 μ.μ. ὥραν, ὅτε ὁ Βίσμαρκ ἐπέστρεφεν ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων εἰς τὴν κατοικίαν αὐτοῦ, δις ἐκ τοῦ πλησίον ἐπυροβόλησε κατ' αὐτοῦ διὰ πολυκρότου. Ἀλλ' ὁ Βίσμαρκ μετὰ τὸν δεύτερον πυροβολισμὸν ὤρμησε καὶ συνέλαβε τὸν φονέα· ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν συνελάμβανεν αὐτὸν ἐκ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐγένετο τρίτη ἐκπυροσκόρησις καὶ ὁ Βίσμαρκ ἐπλήγη ἐλαφρῶς κατὰ τὸν δεξιὸν ὤμον. Ἀλλ' ὁ φονεὺς ἔλαβε τὸ φονικὸν ὄπλον εἰς τὴν ἀριστερὰν καὶ δις ἐτι ἐπυροβόλησε κατὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ· καὶ ἡ μὲν πρώτη σφαῖρα διεπέρασε τὸν ἐπενδύτην τοῦ Βίσμαρκ, ἡ δὲ δευτέρα ἐπλήγωσεν ἐλαφρῶς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ χωρὶς νὰ ἐμπαγῇ βαθέως. Ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος μετέβη ἀμέσως εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Βίσμαρκ, ἵνα συγχαρῇ αὐτῷ. Πάντες οἱ πρίγκιπες τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, στρατηγοί, ὑπουργοί, ἔσπευσαν νὰ συγχαρῶσι τῷ Βίσμαρκ. Ἀλλ' οὔτε ἡ φονικὴ ἀπόπειρα, οὔτε ἡ ὥς ἐκ θαύματος διχάσις αὐτοῦ ἐμετρίσκαν ἐν τῇ φιλελευθέρᾳ Πρωσίᾳ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Γερμανίᾳ τὴν κατ' αὐ-

τοῦ ἀγανάκτησιν. Καὶ σύνοδος βουλευτῶν ἐκ διαφόρων Γερμανικῶν κοινοβουλίων συνελθοῦσα ἐν Φραγκφούρτῃ (8/20 Μαΐου) ἠπέιλει αὐτὸν διὰ τῆς κατάρτας καὶ διὰ τῆς τιμωρίας τῆς προσηκούσης εἰς τοὺς προδότας τοὺς διαπραγματευομένους πρὸς ξένας Δυνάμεις περὶ θυσίας Γερμανικῆς χώρας· διότι καὶ τοιαύτῃ ἐξηκοντίζετο κατὰ τοῦ Βίσμαρκ μομφή. Ὅτε κατὰ τὸν Μάιον ἡ Αὐστρία προέτεινε σύγχρονον ἀφοπλισμὸν, ἡ Πρωσσία ἠρνήθη νὰ συναινέσῃ ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἡ Αὐστρία ἦτο ὠπλισμένη πρὸς νότον ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ὅτι ἔδει νὰ ἀφοπλισθῇ καὶ ἐκεῖ ἡ Αὐστρία, ἵνα ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμα τῆς ἡ Πρωσσίας. Ἡ τοιαύτη διαγωγή τῆς Πρωσσίας ἀπέδωκε εἰς τοὺς πολεμικοὺς αὐτῆς σκοποὺς καὶ κῆρυξε τὴν κατ' αὐτῆς ἀγανάκτησιν, ἥτις δὲν ἐμετριάσθη οὐδ' ὅτε ἡ μὲν Πρωσσία προθύμως συνήνεσεν εἰς τὴν συγκρότησιν συνεδρίου, ἡ δὲ Αὐστρία ἐπήνεγκε τὴν ἀποτυχίαν αὐτῆς. Ἀλλ' οὔτε ὁ Γουλιέλμος οὔτε ὁ Βίσμαρκ ἐταράχθησαν οὐδαμῶς ἐκ τῆς κατὰ τῆς πολιτικῆς αὐτῶν σφοδρᾶς ἀντιδράσεως. Πρὶν ἔτι γένην ἡ περὶ συνεδρίου πρότασις, ἡ Αὐστρία ἐκήρυξεν ἐν τῷ Ὁμοσπονδιακῷ συμβουλίῳ τῆς Φραγκφούρτης ὅτι ἀνέθετεν εἰς αὐτὸ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῶν δουκᾶτων, συγχρόνως δὲ διέταξε τὸν Αὐστριακὸν διοικητὴν τῆς Ὁλσατίας στρατηγὸν Γάβλεντζ νὰ συγκαλέσῃ ἐθνικὴν συνέλευσιν Ὁλσατικὴν. Ἡ Πρωσσία διεμχρτυρήθη κατὰ τῆς Αὐστριακῆς διακηρύξεως ὡς ἀντικειμένης εἰς τὴν σύμβασιν τοῦ Γάσταϊν καὶ ἀμέσως διέταξε γενικὴν ἐπιστράτευσιν. Τὸ αὐτὸ ἐπραξεν καὶ ἡ Αὐστρία. Ἀλλ' ἡ Πρωσσία φρονοῦσα ὅτι διὰ τῆς διαγωγῆς τῆς Αὐστρίας κατηργεῖτο ἡ σύμβασις τοῦ Γάσταϊν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἐντὸς ὁρισμένων ὁρίων ἄσκησις τῆς Πρωσσιᾶς (ἐν Σλεσβίκῳ) ἡ Αὐστριακῆς (ἐν Ὁλσατίᾳ) ἀρχῆς, διέταξε τὸν διοικητὴν τοῦ Σλεσβίκου στρατηγὸν Μαντάϋφρελ νὰ εἰσελάσῃ μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ὁλσατίαν, ἵνα κατέχῃ τὴν χώραν ὁμοῦ μετὰ τῶν Αὐστριακῶν. Ὁ Αὐστριακὸς στρατηγὸς Γάβλεντζ οὐδαμῶς ἀντίστη κατὰ τῶν εἰσελαινόντων (26/7 Ἰουνίου) εἰς Ὁλσατίαν Πρώσσων, ἀλλ' ἀπεσύρθη μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἀπὸ Κιέλου εἰς Ἀλτόναν, καὶ ἐκεῖθεν μετ' ὀλίγον εἰς Βοημίαν (ἵνα μὴ, ἐκρηγνυμένου τοῦ πολέμου μετ' ὀλίγον, περικλεισθῇ ἐν μέσῳ Πρωσσιῶν χωρῶν) ἀκολουθοῦμενος ὑπὸ τοῦ δουκὸς Αὐγουστεμβούργου. Οὕτω οἱ Πρώσοι ἔμειναν μόνοι κύριοι καὶ τῶν δύο δουκᾶτων. Ἀλλ' ὁ Βίσμαρκ, ἵνα μὴ φανῇ ὅτι ὁ σχεδὸν ἀρξάμενος πόλεμος ἐγένετο χάριν τῶν δουκᾶτων μόνον,

καὶ δείξῃ ὅτι ὁ γὼν ἦτο περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς Ὁμοσπονδίας, κατὰ τοὺς πόθους τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ, ἐκήρυξεν εἰς τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον τῆς Φραγκφούρτης τῇ 28/9 Ἰουνίου ὅτι τὸ ζήτημα τῶν δυνάμεων δὲν ἠδύνατο νὰ χωρίσῃ ἀπὸ τοῦ ζητήματος τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας καὶ ὅτι ἦτο ἐτοιμος νὰ διαπραγματευθῇ πρὸς τὰς Γερμανικὰς κυβερνήσεις περὶ τῶν δύο ζητημάτων συναπτομένων ὁμοῦ· συγχρόνως δὲ ἔδωκεν εἰς πάσας τὰς Γερμανικὰς κυβερνήσεις, πλὴν τῆς Αὐστρίας, σχέδιον μεταρρυθμίσεως τοῦ συντάγματος τῆς Ὁμοσπονδίας κατὰ τὰς Πρωσσικὰς θεωρίας. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἡ Αὐστρία ἀπεκλείετο ὅλως τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας, ἡ λοιπὴ Γερμανία ἀπετελεῖ Ὁμοσπονδίαν, τῆς ὁποίας ἡ στρατιωτικὴ ἡγεμονία ἐν μὲν τῇ βορείῳ Γερμανίᾳ ἐδίδετο εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας, ἐν δὲ τῇ νοτίῳ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας· προτεινέτο δὲ καὶ ἀνγλιστῆς ἐθνικῆς Γερμανικῆς συνόδου ἢ κοινοβουλίου κατὰ τὸν καὶ πρότερον προταθέντα ὑπὸ τῆς Πρωσίας τρόπον. Ἐνῷ δὲ ἡ Πρωσία τοικύτως ἐπικύετο προτάσεις ταῖς Γερμανικαῖς κυβερνήσεσιν, ἡ Αὐστρία, τὴν εἰς Ὀλσκατίαν εἰσέλασιν τῆς Πρωσίας θεωροῦσα (30/11 Ἰουν.) ὡς πρόκλησιν πρὸς τὴν βίαν, προέβαινε τῷ Ὁμοσπονδιακῷ συμβουλίῳ τὴν ἐπιστράτευσιν παντὸς τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ στρατοῦ πλὴν τοῦ Πρωσσικοῦ. Ἡ Αὐστρικὴ πρότασις ἐγένετο δεκτὴ (2/14 Ἰουλ.) διὰ ψήφων 9 κατὰ 6. Τότε ὁ ἐν τῷ Ὁμοσπονδιακῷ συμβουλίῳ ἀντιπρόσωπος τῆς Πρωσίας διεμκρτυρήθη κατὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις τοῦ Συμβουλίου, καὶ ἐκήρυξε, κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως, ὅτι ἡ Πρωσία ἐθεώρει κατηρηγμένην τὴν μέχρι τοῦδε ἰσχύουσαν περὶ Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας συνθήκην καὶ ὅτι ἦτο ἐτοιμὴ νὰ συνομολογήσῃ νέαν συνθήκην περὶ νέας ὁμοσπονδίας πρὸς τὰς Γερμανικὰς κυβερνήσεις, αἵτινες ἤθελον φανῇ πρόθυμοι πρὸς τοῦτο. Ἡ διακήρυξις αὕτη ἦτο κήρυξις πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν μετ' αὐτῆς ὑποστηρίζοντων τὸ τῶς ἰσχύον καθεστῶς τῆς ὁμοσπονδίας. Νῦν ἡ Πρωσία εἶπε τὸ μέγα λόγιον κατὰ τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας τοῦ παρελθόντος καὶ ἔρριψε τὸν περὶ τῶν ὧλων κύβον. Καὶ νῦν πρῶτον ἐνόηθη ὅπως οὖν, ἐν Πρωσίᾳ τοῦλάχιστον, ἡ μεγάλῃ πολιτικῇ σπουδαιότητι καὶ ἱστορικῇ σημασίᾳ τοῦ Πρωσσικοῦ διαθήματος, καὶ οὐ μόνον οἱ συντηρητικοί, ἀλλὰ καὶ οἱ φιλελεύθεροι ἐνόησαν ὅτι μεγάλην ἐμελλε νῦν νὰ τελέσῃ ἐντο-

λὴν ἡ Πρωσσία καὶ ὅτι κρισιμωτάτη ἦτο ἡ στιγμή διὰ τὸ μέλλον τῆς Πρωσίας καὶ τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους.

Ἡ πορεία τοῦ πολέμου. — Ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ θέσις τῆς Πρωσίας ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου ὑπὸ ἐποψιν στρατιωτικῇν ἦτο λίαν σθεναρά. Ὀλίγα μόνον καὶ μικρὰ Γερμανικὰ κράτη τῆς βορείου Γερμανίας συνευχόουν αὐτῇ, τὸνναντίον δὲ ἅπαντα ἡ νότιος Γερμανία καὶ τὰ ἰσχυρότερα τῶν μικρῶν κρατῶν τῆς βορείου Γερμανίας, τὸ Ἀννόβερον, ἡ Ἑσση Καρσελν. ἡ Ἑσση Δαρμστάδτ. ἡ Σαξωνία ἦσαν σύμμαχαι τῆς Αὐστρίας. Κατὰ μέτωπον εἶχεν ἡ Πρωσία ὁλόκληρον τὸν Αὐστριακὸν στρατὸν, ὡς προφυλακὴν δὲ τοῦτου τὸν οὐκ εὐκαταρρόνητον Σαξωνικόν. ἐνθ' ἐκ τῶν πλαγίων ἦτο ἐκτεθειμένη εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ νοτίου Γερμανικοῦ στρατοῦ, καὶ κατὰ τὰ νότια δὲ ἡπειλεῖτο ὑπὸ τῶν ἐν τῇ βορείῳ Γερμανίᾳ συμμάχων τῆς Αὐστρίας, τοῦ βασιλείου τοῦ Ἀννοβέρου καὶ τοῦ ἐκλεκτοράτου τῆς Ἑσσης. Συμφέρον λοιπὸν μέγιστον τῆς Πρωσίας ἦτο νὰ κωλύσῃ τὴν τῶν πολέμιων ἔνωσιν καὶ πᾶρχλύουσκα ἢ ἐξαρχνίζοντα τοὺς μικροτέρους τῶν πολέμιων νὰ στραφῇ μετὰ μεγίστων δυνάμεων κατὰ τῆς Αὐστρίας. Ἀνάγκη πρωτίστη πασῶν ἦτο νὰ ποιήσῃ ἐκποδὴν τοῖς ἐν τῇ βορείῳ Γερμανίᾳ, ἐν τῷ ἰδίῳ τρόπῳ τινὰ οἰκω, πολέμιους. Πρὸς ταῦτα ἀπὸ τοῦ Βίσμαρκ δι' ἐσχάτην φορὰν μάρτην προτεκέσας τὴν τε Σαξωνίαν, τὸ Ἀννόβερον καὶ τὰ δύο Ἑσσηκὰ κράτη νὰ τηρήσωσιν οὐδετερότητα, (ὑποσχόμενος καὶ αὐτοὺς ὁμοίαν ἀπέναντι αὐτῶν οὐδετερότητα καὶ σθεναρὸν τῆς ἀνέξαρτησίας καὶ ἀκεραιότητος αὐτῶν), οὐδὲν ἐπέτυχεν, εἰσερχόμενος τὰ Πρωσσικὰ στρατεύματα συγχρόνως εἰς Σαξωνίαν, Ἀννόβερον καὶ Ἑσσην Καρσελν. Ὁ Ἀννοβερνικὸς στρατὸς τάχιστα ἡττηθεὶς διελύθη, παραδοθείσης (17/29 Ἰουν.) ἀπάσης τῆς πολεμικῆς ἀποσκευῆς μετὰ 5 χιλ. ἱππῶν εἰς τὸν Πρωσσικὸν στρατὸν, ὁ δὲ βασιλεὺς Γεώργιος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ πρίγκηψ διάδοχος ὑπεχρεώθησαν νὰ καταλίπωσι τὸ ἔδρανον τοῦ Ἀννοβέρου. Ἐτι πρότερον μοῖρα τοῦ Πρωσσικοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὸ Ἐκλεκτοράτον τῆς Ἑσσης, αἰχμηλώσασα τὸν ἐκλέκτορα Φρειδερίκον Γουλιέλμον (7/19 Ἰουνίου). Καὶ ἡ Σαξωνία δὲ ἐντὸς τοῦ μηνὸς Ἰουνίου κατελήρθη ἅπαντα ὑπὸ τοῦ κυρίου Πρωσσικοῦ στρατοῦ, τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἀναχωρήσαντος μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν Βοημίαν, ἵνα ἐνωθῇ ἐνταῦθα μετὰ τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ. Γενομένη οὕτω ἡ Πρωσία κυρία ἀπάσης τῆς βορείου Γερμανίας, τοὺς μὲν δύο νοτιογερμανικοὺς στρατοὺς τῶν Βαυαρῶν, Βυρ-

τεμβεργίων καὶ τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Βάδης, μεθ' ὧν ἦσαν ἡνω-
 μέναι καὶ 40 χιλ. Αὐστριακοῦ στρατοῦ, συνεκράτησε δι' ἰδιαιτέρας
 ἐπιτηρητικῆς Πρωσικῆς στρατιᾶς, ἄπασαν δὲ τὴν ἄλλην Πρωσικὴν
 δύναμιν ἔρριψε κατὰ τοῦ ἐκ νότου χωροῦντος Αὐστριακοῦ στρατοῦ,
 μεθ' οὗ ἠνώθη καὶ ὁ Σαξωνικός. Ὁ κύριος στρατός ἀριθμῶν ἐν ὅλῳ
 280 χιλ. ἀνδρῶν, ἀφοῦ κατὰ τὰς πρώτας μετὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ πο-
 λέμου ἡμέρας κατέλαβεν ἄπασαν τὴν Σαξωνίαν, εἰσεχώρησεν ἐντεῦ-
 θεν εἰς τὴν Βοημίαν διηρημένος εἰς τρεῖς στρατιᾶς. Τοῦτου τὸ μὲν
 κέντρον ἦγεν ὁ τοῦ βασιλέως ἀνεψιὸς πρίγκιψ Φρειδερίκος Κάρολος,
 τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς καὶ διάδοχος Φρειδερίκος
 Γουλιέλμος, τὴν δεξιὰν δὲ πτέρυγα, τὴν καὶ ἀσθενεστέραν, τὴν κα-
 λουμένην στρατιὰν τοῦ Ἑλβα, ὁ στρατηγός Herwarth v. Bittenfeld.
 24 δὲ μόνον χιλ. ἀνδρῶν ἀπετέλουν τὴν ἐφεδρείαν τοῦ στρατοῦ τού-
 του. Αἱ τρεῖς αὗται στρατιαὶ κατὰ διαφόρους διευθύνσεις χωροῦσαι
 εἰς Βοημίαν ἐμελλον νὰ ἐνωθῶσιν ἐν Γκίτσειν, ἵνα ἐντεῦθεν ἐνεργή-
 σωσιν ἀπὸ κοινοῦ κατὰ τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Μόλτκε τὸ συγ-
 κεφαλαιούμενον ἐν τῷ λογίῳ «διηρημένως βαδίζειν, ἡνωμένως προσ-
 βάλλειν (getrennt marschieren, vereint schlagen)». Ἡ ἐνωσις αὕτη
 ἐτελέσθη ἐπιτυχῶς ἀφοῦ ἐν ἀπάσαις σχεδὸν ταῖς κατὰ τὴν πορείαν
 πρὸς τὰς προφυλακὰς τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ συμπλοκαῖς ἐνίκησαν
 οἱ Πρώσοι. Καὶ τῇ 17/29 Ἰουνίου ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν πα-
 ρεδίδετο σύμπας ὁ Ἀνωθερανὸς στρατός εἰς τοὺς Πρώσσους, αἱ τρεῖς
 Πρωσικαὶ στρατιαὶ εἶχον φθάσει εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Μόλτκε προσδιορι-
 σθέντα σταθμὸν καὶ εἶχον ἀποκαταστήσει τὴν πρὸς ἀλλήλας συγκοινω-
 νίαν, ὥρων μόνον ὁδὸν ἀπέχουσαι ἀλλήλων καὶ δυνάμεναι νὰ ἐνεργή-
 σωσιν ἀπὸ κοινοῦ ἐν πάσῃ περιπτώσει. Ἡ εἰδήσις τῆς ἐνώσεως ταύτης
 τοῦ Πρωσικοῦ στρατοῦ τῆς συντελεσθείσης διὰ πολλῶν νικῶν κατὰ
 τοῦ Αὐστριακοῦ ἐλθοῦσα εἰς Βερολίνον ταυτοχρόνως τῇ εἰδήσει τῆς
 παραδόσεως τοῦ Ἀνωθερανοῦ στρατοῦ ἐνέπλησε χαρᾶς καὶ ἐνθουσια-
 σμοῦ τοὺς κατοίκους. Καὶ τότε πρῶτον οὐ μόνον ὁ βασιλεὺς, ἀλλὰ
 καὶ ὁ Βίσμαρκ ἐγένετο δημοτικὸς καὶ προσεῖλκυσε μέγα πλῆθος ἐνθου-
 σίωντων πολιτῶν πρὸς τὴν κατοικίαν αὐτοῦ καὶ ἐδημηγόρησε πρὸς
 αὐτὸ ἐν μέσῳ ζωηροτάτων ἀνευφημιῶν. Τὴν ἐσπέραν δὲ (18/30 Ἰουν.)
 Γουλιέλμος, Βίσμαρκ, Μόλτκε, Ῥόον ἀπῆλθον ὁμοῦ ἐκ Βερολίνου εἰς
 τὸ στρατόπεδον τοῦ Γκίτσειν, ἐνθα ἐφθασαν τῇ 20/2 Ἰουλίου, καὶ
 τότε ὁ βασιλεὺς ἀνέλαβε τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἐπὶ σύμπαντος τοῦ στρα-

τοῦ. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Αὐστριακὸς ἀρχιστράτηγος Βένεδεκ εἶχε συγκεντρώσει ἅπαντα τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς θέσιν οὐ μακρὰν τοῦ Γάιτσιν κειμένην. Τὸ σχέδιον τοῦ Βένεδεκ, ἀπατηθέντος ἐν ἀρχῇ ἐκ τῆς πορείας τῆς ἀριστερᾶς Πρωσικῆς πτέρυγος τῆς ὑπὸ τὸν διαδόχον τῆς Πρωσίας (ἣτις διὰ τῆς Σιλεσίας ἐχώρει πρὸς τὴν Βοημίαν), ἦτο νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πρωσικὴν Σιλεσίαν. Ἀλλ' ὅτε ὁ Αὐστριακὸς ἀρχιστράτηγος ἐνόησε τὸ σχέδιον τῶν πολεμίων ἐσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν Βοημίαν, ἵνα κωλύσῃ τὴν ἔνωσιν τοῦ Πρωσικοῦ στρατοῦ. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ προσβάλῃ ἐνταῦθα τὰς Πρωσικὰς στρατιάς, τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, μετὰ συμπάσης τῆς ἡνωμένης στρατιᾶς αὐτοῦ, προσέβαλε συγχρόνως καὶ τὰς τρεῖς παρατάττων καθ' ἐκάστης χωριστὰ δυνάμεις ἀνεπαρκεῖς, αἵτινες δὲν κατώρθωσαν νὰ κωλύσωσι τὴν ἔνωσιν τῶν Πρώσων. Οὕτω δὲ ὁ Βένεδεκ οὐ μόνον ἀπώλεσεν ἱκανὸν στρατὸν (35 χιλιάδας ἀνδρῶν) ἐν ταῖς μεγάλαις ἐκείναις συμπλοκαῖς, ἀλλὰ καὶ εὗρεθῃ ἀντιμέτωπος καὶ σχεδὸν ἐν μέσῳ τῶν τριῶν Πρωσικῶν στρατιῶν. Ἐν τοιαύτῃ θέσει εὐρισκόμενος καὶ θεωρῶν τὸν στρατὸν αὐτοῦ μετὰ τὰς οὐχὶ ἀσηκύντους ἀπωλείας, ἃς ὑπέστη ἤδη, οὐχὶ πλέον ἐπαρκῆ εἰς νέας μάχας, ἐμήνυσε τῷ αὐτοκράτορι ὅτι ἤθελε νὰ ἀποφύγῃ τὴν μεγάλην πρὸς τοὺς πολεμίους σύγκρουσιν. Ἀλλὰ λαθὼν διαταγὴν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν σύγκρουσιν παρέταξε τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς μάχην οὐ μακρὰν τοῦ φρουρίου Königgrätz παρὰ τὴν κώμην Σαδόβαν. Κατὰ τὴν περίφημον μάχην τῆς Σαδόβας ἢ τοῦ Königgrätz τὴν συγχροτηθεῖσαν τῇ 21/3 Ἰουλίου, ἀμέσως τὴν ἐπαύριον τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως Φουλιέλιου εἰς τὸ στρατόπεδον, κατ' ἀρχὰς ἐκλόνησαν οἱ Αὐστριακοὶ τὰς τάξεις τῶν Πρώσων διὰ τοῦ ἰσχυροῦ αὐτῶν πυροβολικοῦ. Μάτην ὁ πρίγκιψ Φρειδερίκος Κάρολος ἠγωνίσθη ἐπὶ ὥρας ὅπως ἐκδιώξῃ τοὺς Αὐστριακοὺς ἐκ τοῦ κατεχομένου ὑπ' αὐτῶν ὄχυροῦ ὑψώματος τοῦ Χλούμ. Ἐπὶ ὥρας ὀλοκλήρους τρία σώματα Πρωσικοῦ στρατοῦ ἐμάχοντο κατὰ 8 Αὐστριακῶν. Καὶ ἤδη λόγος ἐγένετο ἐν τοῖς περὶ τὸν βασιλεῖα περὶ τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ πεζικοῦ διὰ τῆς βοήθειας τοῦ ἱππικοῦ, ὁπότε (3 μ. μ.) ἠγγέλθη ἡ ἐκ τοῦ πλαγίου προσβολὴ τῆς Αὐστριακῆς παρατάξεως ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ διαδόχου. Ἡ προσβολὴ αὕτη ἐξησθένεως τὸ κέντρον τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ, ὅπερ προσεβλήθη αὖθις ἰσχυρῶς ὑπὸ τοῦ Πρωσικοῦ κέντρου, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὑπὸ τῆς δεξιᾶς Πρωσ-

σικῆς πτέρυγος (1), οὕτω δὲ ἐπῆλθεν ἡ πλήρης ἥττα τῶν Αὐστριακῶν (2). Ὁ Πρωσσικὸς στρατὸς μετὰ τὴν ἡμέραν τῆς Σαδόβας ἐξηκολούθησε τὴν νικηφόρον αὐτοῦ πορείαν μέχρι τοῦ Πρεσβούργου καὶ τῶν ἐγγὺς τῆς Βιέννης· καὶ ἤδη οἱ Πρώσοι στρατιῶται ἀπὸ Νικολσθούργου ἐβλεπον διὰ νυκτὸς τὰ φῶτα τῶν οἰκιῶν τῆς Βιέννης, ὅποτε ἡ διὰ τῆς μεσιτείας τῆς Γαλλικῆς συνομολόγησις τῆς ἀναχωχῆς καὶ τῶν προκαταρκτικῶν ὅρων τῆς εἰρήνης ἐν Νικολσθούργῳ (14/26 Ἰουλίου) ἐθῆκε τέρμα εἰς τὴν πορείαν τοῦ πολέμου.

Ἐνφ' δὲ ὁ μέγας ὑπὸ τὸν Βένεδεκ Αὐστριακὸς στρατὸς ἥττητο κατὰ κράτος ὑπὸ τῶν Πρώσων, ὁ ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ τὸν ἀρχιδούκα Ἀλβέρτον τεταγμένος Αὐστριακὸς στρατὸς ἐνίκη κατὰ κράτος τὸν ἐπιτιθέμενον κατ' αὐτοῦ τετραπλάσιον Ἰταλικὸν στρατὸν ἐν ταῖς μάχαις τῆς Κουστόζζας (12/24 Ἰουνίου) καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν εἰς υποχώρησιν πέραν τοῦ παρῶν ποταμοῦ Μιγκίου, ἐν εἶχον διαβῆ οἱ Ἰταλοί. Ἠττήθησαν δ' οἱ Ἰταλοί καὶ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν ἐν τῇ ναυμαχίᾳ τῆς Λίσσης (8/20 Ἰουλίου), καίτοι ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Περσάνο Ἰταλικὸς στόλος ἦτο ἰσχυρότερος τὸν ἀριθμὸν καὶ εἶχε πολλὰ πλεονεκτήματα τοῦ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Τεγετώφ Αὐστριακοῦ στόλου. Ἀλλ' ὁ ἐν Ἰταλίᾳ πόλεμος δὲν ἔλαβε σπουδαίας διχστάσεις, διότι οἱ Αὐστριακοὶ δὲν κατεδίωξαν τοὺς Ἰταλοὺς πέραν τοῦ Μιγκίου, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Ἰωσὴφ συνωδὰ

(1) Τῆς στρατιᾶς ταύτης τῆς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Herwarth v. Bittenfeld μόνον μία καὶ ἡμίσεια μεραρχία μετέσχε τῆς μάχης, ἀλλὰ καὶ αὕτη μὴ δυναθεῖσα νὰ διελθῇ ἐγκαίρως τὸ ποτάμιον Bistritz, ἐλλείπει γεφυρῶν. βραδίως (μεταξὺ τῆς 2 καὶ 3 μ. μ. ὥρας) ἐβῆσαν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, ἀλλ' οὐχ ἦτον συνετέλεσεν εἰς τὴν νίκην, διότι ἀντιταγθεῖσα κατὰ τὸν ἐν τῇ ἀριστερᾷ πτέρυγῃ τῆς Αὐστριακῆς παρατάξεως Σαζώνων ἀπέσπευε τούτους ἐν συγχύσει πρὸς τὸ Αὐστριακὸν κέντρον.

(2) Οἱ Αὐστριακοὶ κατώρθωσαν νὰ σώσωσι τὸ ἰσχυρὸν αὐτῶν πυροβολικὸν διὰ τῶν πρὸ τῆς μάχης πρὸς τοῦτο παρασκευασμένων ἐπὶ τοῦ ἁλίου γεφυρῶν. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ ἰσχυρὸν πυροβολικὸν τῶν Αὐστριακῶν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἔλαβε τὸ σπουδαιότατον μέρος, διὰ τοῦ πυροβολικοῦ δὲ τούτου ἐπρουετήθη ἡ υποχώρησις τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ. Τουναντίον δὲ τῶν Πρώσων τὰ ἀκηρυγῆ τυφέκια τῆς ἐφευρέσεως Δρόυς ἦσαν τελειότερα τῶν Αὐστριακῶν τυφεκίων, καίτοι μεγάλην βοήθην ἡ διαφορά αὕτη δὲν ἔσχεσεν ἐπὶ τὴν ἔκδοσιν τῆς μάχης, ὥς συνήθως νομίζεται. Ἐν τῇ μάχῃ τῆς Σαδόβας οἱ Αὐστριακοὶ ἀπώλεσαν 24,400 εἰς νεκροὺς ὁμοῦ καὶ τραυματίας καὶ 19,800 εἰς αἰχμαλώτους, κατέλιπον δὲ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ 161 τηλεβόλα (160 Αὐστριακὰ καὶ 1 Σαζωνικόν), 5 σημαίας, χιλιάδας τυφεκίων καὶ ἑκατοντάδας ἀμαζῶν. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Πρώσων ὑπελογίσθησαν εἰς 9,153 νεκροὺς καὶ τραυματίας (ἐν οἷς 359 ἦσαν ἀξιωματικοί).

πρὸς τὰς γενομένας πρὸ τοῦ πολέμου μυστικὰς πρὸς τὸν Ναπολέοντα συμφωνίας, καὶ διὰ νὰ ἐνισχύτῃ τὸν βόρειον στρατὸν, τὴν μὲν Βενετίαν προσήνεγκε τῇ Γαλλίᾳ, τὸν δὲ ἐν Ἰταλίᾳ στρατὸν ἐκάλεσε πρὸς βορρᾶν, ἵνα ἐνωθῇ μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ βορείου στρατοῦ πρὸς ἄμυναν τῆς Βιέννης. Ἀλλ' ὡς εἶπομεν, τὴν κατὰ τῆς Βιέννης Πρωσικὴν ἐπιθεσιν προελάβεν ἡ ἐν Νικολσβούργῳ συνομολογηθεῖσα σύμβασις περὶ ἀνακωχῆς καὶ περὶ τῶν προκαταρκτικῶν τῆς εἰρήνης ὄρων.

Πρὸ τῆς συνομολογήσεως τῆς ἐν Νικολσβούργῳ μεταξὺ Πρώσων καὶ Αὐστριακῶν ἀνακωχῆς ὁ Πρωσικὸς στρατός τοῦ Μοίνου (τοῦ ὁποίου ὁ ἀριθμὸς ἠϋξήθη βαθμηδὸν μέχρι 66 χιλιάδων) ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Φαλκενστάιν (1), εἶχε νικήσει τὰ ἀντιπαραταχθέντα αὐτῷ στρατεύματα τῶν κρατῶν τῆς νοτίου Γερμανίας (ἐν ταῖς μάχαῖς Δέρμπαχ (22/4 Ἰουλίου) Κίσιγκεν καὶ Χάμμελβουργ (28/10 Ἰουλίου) καὶ τέλος ἐν τῇ μάχῃ Λάουφχ (1/13 καὶ 2/14 Ἰουλίου) καὶ εἶχε κυριεύσει τὴν ἑδρὰν τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας καὶ ἐλευθέραν πόλιν τῆς Φραγκφούρτης (2/14 Ἰουλίου). Καὶ δὲν εἶχε μὲν ἐτι ἐξολοθρευθῇ ὁ νοτιογερμανικὸς στρατός, ἀλλ' ἡ νίκη τῶν Πρώσων ἦτο ἀσφαλὴς καὶ ἐνταῦθα καθ' ὃν χρόνον συνωμολογοῦντο ἐν Νικολσβούργῳ οἱ προκαταρκτικοὶ ὅροι τῆς εἰρήνης, ἦν ἡκολούθησε μετὰ τέσσαρας ἡβδομάδας ἡ ὁριστικὴ συνομολογήσις τῆς ἐν Πράγᾳ εἰρήνης 12/24 Αὐγούστου. Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης ταύτης, γενομένης ἐνεργῶ ἀναμίξει τοῦ Ναπολεόντος Γ', ἡ Αὐστρία ἀπεχώρει τῇ Γερμανικῇ ὁμοσπονδίᾳ, ἥτις διελυτο ὁριστικῶς, καὶ ἐκ μὲν τῶν χωρῶν τῆς βορείου Γερμανίας ἦτοί περὶ τῆς πρὸς βορρᾶν τοῦ Μοίνου Γερμανίας ἰδρύετο νέα ὁμοσπονδία, ἡ βορείος Γερμανικὴ ὁμοσπονδία, ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσίας, ἥτις ἀνελήμβανε καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ὡς καὶ τὴν τῶν ταχυδρομείων καὶ τηλεγράφων· πάντα τὰ ἐν τῇ βορείᾳ Γερμανίᾳ κατὰ τῆς Πρωσίας πολεμήσαντα κράτη, πλὴν τῆς Σαξωνίας, καὶ αὕτῃ ἡ ἐλευθέρη πόλις Φραγκφούρτη, κατελείποντο εἰς τὴν διακρίσιν τῆς Πρωσίας (2)· τὰ περὶ τῆς δουκῆτος προσηρτώοντο εἰς τὸ βα-

(1) Τὸν Φαλκενστάιν ἀντικατέστησεν ὕστερον ὁ στρατηγὸς Μαντάυφελ (ἐξαδελφὸς τοῦ ὁμωνύμου πολιτικοῦ ἀνδρός), ὅστις ἤρατο νέας νίκας κατὰ τῶν νοτίων Γερμανικῶν στρατιῶν ἐν ταῖς μάχαῖς τῆς Γέρτλαμ καὶ Χαλμστάδης (13/25 Ἰουλίου) καὶ τῆς Ἰττιγκεν καὶ Ρόσδρον (11/26 Ἰουλίου). Ἐτι πρότερον (8/20 Ἰουλίου) εἶχε καταλάβει τὴν Δαρμστάδην.

(2) Ἡ Πρωσία προσήρτησεν ἑαυτῇ ἐκ τούτων τὸ βασίλειον τοῦ Ἀννοδέρου, τὸ

σίλειον τῆς Πρωσσίας, ἐλάμβανε δὲ τὸ κράτος τοῦτο καὶ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν παρὰ τῆς Αὐστρίας 20 ἑκτομμυρίων ταλλήρων. Εἰς τὰ νοτιογερμανικὰ κράτη ἐπετρέπετο νὰ ἰδρῶσιν ἰδίαν ὁμοσπονδίαν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῶν βορείων, ὑπεχρεοῦτο δὲ πρὸς τούτοις ἡ Πρωσία νὰ ἀποδώσῃ τὸ βόρειον Σλέσβικον εἰς τὴν Δανίαν, ἂν οἱ κάτοικοι διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐζήτουν τοῦτο.

Ἡ περάτωσις τοῦ μεταξὺ τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας πολέμου καὶ ἡ συνομολόγησις τῆς εἰρήνης ἐπὶνεγκε τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ ἐν τῇ νοτίᾳ Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ Πρωσία συμφώνως πρὸς τὴν συμμαχικὴν πρὸς τὴν Ἰταλίαν συνθήκην εἶχεν ἀπαιτήσει νὰ περιληφθῇ καὶ ἡ Ἰταλία ἐν τῇ ἀνακωχῇ τοῦ Νικολσβούργου, ἀφοῦ ἐλαβεν ὑπόσχεσιν παρὰ τοῦ Ναπολέοντος περὶ τῆς παραχωρήσεως τῆς Βενετίας εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις, ἥτις, μετ' ὅλας τὰς ἥττας αὐτῆς, ἀπῆται τὴν εἰς αὐτὴν παραχώρησιν τοῦ νοτίου Τυρόλου, κινδυνεύουσα νὰ ἐγκαταλειφθῇ εἰς τὴν τυχὴν αὐτῆς, ἐὰν ἐξηκολούθει ἐπιμένουσα, συνωμολόγησεν ἀνακωχὴν πρὸς τὴν Αὐστρίαν (30/11 Αὐγούστου) καὶ τὴν ἀνακωχὴν ταύτην ἠκολούθησε (τῇ 21/3 Ὀκτωβρίου) συνομολόγησις ὀριστικῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν δυο κρατῶν, δι' ἧς ἡ Αὐστρία ἀνεγνώριζε τὸ βασιλεῖον τῆς Ἰταλίας. Τότε δὲ πρῶτον ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας παρέδωκεν εἰς τὸ Ἰταλικὸν βασιλεῖον τὸ ἱστορικὸν «σιδηροῦν στέμμα» (1) τῆς Λομβαρδίας. Μετὰ

ἐκλεκτοράτον τῆς Ἑσσης, τὸ δουκάτον τῆς Νασσαύας καὶ τὴν ἐλευθέραν πόλιν τῆς Φραγκφούρτης. Τὰ λοιπὰ νότια κράτη τὰ πολέμησαντα κατὰ τῆς Πρωσσίας (ἡ Βαυαρία, ἡ Βυρτεμβέργη, ἡ Βαδὴ καὶ ἡ Ἑσση Δαρματάδη) διέτρησαν τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν καὶ συνομολόγησαν συνθήκας εἰρήνης πρὸς τὴν Πρωσίαν, ἐν αἷς εἰς ἐλαχίστας ὑπεβλήθησαν θυσίας ἰδιοφικας ἢ χρηματικὰς. Ἡ Πρωσία ἐφανή γενναία ἐπὶ τῷ ὄρει νὰ συνδεθῶσι τὰ κράτη ταῦτα πρὸς αὐτὴν καὶ πρὸς τὴν Βύρειον Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν διὰ συμμαχίας ἀμυντικῆς καὶ ἐπιθετικῆς, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

(1) Τὸ «σιδηροῦν στέμμα» ἦτο στέμμα τῶν ἀρχαίων Λομβαρδῶν βασιλέων κατασκευασθὲν τῷ 993 μ. Χ. διὰ τὴν στέφιν τοῦ βασιλέως Ἀλγιλόλφου. Ἀρτῶτος Κάρολος ὁ μέγας ἤνωσε τὸ Λομβαρδικὸν κράτος μετὰ τοῦ Φραγκικοῦ (774 μ. Χ.) καὶ αὐτὸς καὶ οἱ διάδοχοί του Φράγκοι καὶ Γερμανοὶ αὐτοκράτορες, πρὸς τῷ αυτοκρατορικῷ τῆς Ῥώμης, ἐστέφοντο καὶ διὰ τοῦ σιδηροῦ στέμματος (ἐν Μεδιολάνῳ) ὡς βασιλεῖς τῆς Λομβαρδίας. Ἐστέφθη δὲ δι' αὐτοῦ καὶ ὁ Ναπολεὼν Α' ὅποτε ἱδρύσε τὸ βασιλεῖον τῆς Ἰταλίας. Ἀφοῦ δὲ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1815 ἡ Λομβαρδία ἐγένετο Αὐστριακὴ κτήσις, καὶ ὁ Αὐστριακὸς αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Α' ἐστέφθη τῷ 1838 διὰ τοῦ σιδηροῦ στέμματος. Ὀνομάσθη δὲ τὸ στέμμα τοῦτο σιδηροῦν, διότι πλὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ χρυσοῦ καὶ ἀδαμαντοποικίλου κρίκου εἶχε καὶ ἐσωτερικὸν λεπτὸν κρίκον σιδηροῦν ἐσφυρηλατημένον, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐξ ἰνὸς τῶν ἡλων τοῦ σταυροῦ τοῦ Σωτήρος.

τὴν συνομολόγησιν τῆς μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Αὐστρίας συνθήκης εἰρήνης ὁ Ναπολέων παρέδωκε τὴν Βενετίαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀφοῦ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ὁ λαὸς τῆς Βενετίας ἀπεφάνθη (9/21 καὶ 10/22 Ὀκτωβρίου) ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως διὰ ψήφων 651,758 (ναί) κατὰ 69 (ὄχι). Οὕτως ἔληξεν ὁ Αὐстроπρωσσικὸς καὶ Αὐστοῖταλικὸς πόλεμος τοῦ 1866, δι' ὧν μέγιστον βῆμα πρὸς λύσιν ὀριστικὴν ἐποιήσαντο τὰ δύο μεγάλα ζητήματα τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, τὸ τῆς Γερμανικῆς καὶ τὸ τῆς Ἰταλικῆς ἐνότητος. Ἀλλ' ἡ ὀριστικὴ λύσις ἀμφοτέρων τῶν ζητημάτων ἐπῆλθε συγχρόνως μετ' ὀλίγα ἔτη διὰ νέου πολέμου, ὅστις ἦτο ἄμεσος ἀπόροια τοῦ πολέμου τοῦ 1866. Ὁ νέος οὗτος πόλεμος ἦτο ὁ μέγας Γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870.

23. Ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870-1871.

Ἡ Γερμανία καὶ ἡ Γαλλία κατὰ τὰ ἔτη 1866-1870.— Διὰ τῶν αἱματηρῶν πολέμων τῶν ἐτῶν 1864 καὶ 1866 ἐπληρώθη κατὰ μέγα μέρος τὸ Βισμάρκιον πολιτικὸν πρόγραμμα τὸ δι' «αἵματος καὶ σιδήρου» ζητοῦν ἄμέσως μὲν τὴν ἐξωτερικὴν μεγέθυνσιν καὶ στρογγύλωσιν καὶ ἐξασφάλισιν τῆς Πρωσσίας, ἐμμέσως δὲ καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας. Ὁ κόσμος ταχέως ἡσθάνθη καὶ ἐνόησε τὴν μεγάλην μεταβολὴν τὴν ἐπελθοῦσαν εἰς τὸ πολιτικὸν καθεστῶς τῆς Εὐρώπης δι' ἰδρύσεως μεγάλου Γερμανικοῦ κράτους ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Εὐρώπης. Δύσις καὶ Ἀνατολὴ ἤρξαντο νὰ βλέπωσι πρὸς τὴν τέως μικρὰν Πρωσσίαν ὡς πρὸς κράταια καὶ μεγάλην δύναμιν Εὐρωπαϊκὴν. Ἡ Πρωσσία ηὐξήθη καὶ ἐστρογγυλώθη διὰ προσαρτήσεως ἐνὸς βασιλείου, δύο δουκάτων καὶ τῆς ἐλευθέρας πόλεως τῆς Φραγκφούρτης, ἅπασα δ' ἡ βόρειος Γερμανία ἐτάχθη ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τὴν Πρωσσικὴν. Ἡ ἡγεμονία ἡ Πρωσσικὴ ἐπὶ τὴν βόρειον Γερμανίαν ἦτο ἀπὸ τοῦ 1815 ὁ μέγας σκοπὸς τῆς Πρωσσικῆς πολιτικῆς. Ἀλλὰ νῦν διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας ἡ ἡγεμονία αὕτη συνεπήγματο

νῦν τὴν κατὰ μέρος τοῦλάχιστον πλήρωσιν τοῦ μεγίστου ἐθνικοῦ πόθου τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ, τοῦ τῆς ἐνώσεως τῆς Γερμανίας. Ἡ ἰδρυσὶς ὁμοσπονδίας Βορειογερμανικῆς μετὰ ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου (Bundesrath) συγκειμένου ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ὁμοσπονδίων κυβερνήσεων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Πρωσίας τοῦ γενομένου ἀπὸ τοῦ 1867 ἀρχιγραμματεως τῆς βορείου Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας (Kanzler des Norddeutschen Bundes) καὶ μετὰ κοινοβουλίου διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῆς βορείου Γερμανίας ἐκλεγομένου, καλουμένου δὲ διὰ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ ἁγίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους *Reichstag* (ἀλλὰ Reichstag des Norddeutschen Bundes ἤτοι κοινοβουλίου τῆς βορείου Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας) συνεβιβάζε τὴν διὰ πολέμου ἐπιτευχθεῖσαν Πρωσσικὴν ἡγεμονίαν πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς φιλελευθέρου Γερμανίας τῆς ἀπαιτούσης ἐνότητά πολιτικὴν τῆς Γερμανίας μετὰ φιλελευθέρων συνταγματικῶν θεσμῶν. Οὕτω ἡ πολιτικὴ τοῦ Βιτμαρκ ἀπὸ Πρωσσικῆς μετέστη ἐν μέρει εἰς Γερμανικὴν ἢ μᾶλλον συνεβιβάσθη μετὰ τῆς Γερμανικῆς καὶ αἱ ἀπὸ τοῦ 1863 ὑπ' αὐτοῦ γινόμεναι ἐπαγγελίαι περὶ μεταρρυθμίσεως τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας καὶ περὶ κοινοβουλίου Γερμανικοῦ, αἱ τότε οὐδεμίαν εὐρύουσαι πίστιν παρὰ τῇ ἐθνικῇ καὶ φιλελευθέρᾳ Γερμανικῇ γνώμῃ, εἰσῆλθον εἰς στάδιον πραγματοποιήσεως. Ἡ Πρωσσικὴ κυβερνήσις διαλλαγεῖσα πρὸς τὴν Γερμανικὴν καὶ δοῦσα εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς χαρακτὴρα ἐθνικὸν Γερμανικὸν διηλλαγὴν καὶ πρὸς τὴν φιλελευθέραν ἐν Πρωσσίᾳ γνώμην θέισα τέρμα εἰς τὴν πρὸς τὴν βουλὴν συγκρούσιν διὰ τῶν δοθεῶν αὐτῇ ἐξηγήσεων καὶ διὰ τοῦ ψήρισματος τῆς ἀμνηστίας (indemnität) (1) τοῦ ψηφισθέντος ὑπὸ τῆς βουλῆς. Ὡς μέγα ἔργον τῆς Πρωσσικῆς πολιτικῆς ὑπέλειπετο νῦν τῇ Πρωσσίᾳ ἡ συμπλήρωσις τοῦ ἀρχαιμένου

(1) Ψήρισμα ἀμνηστίας (ἐπὶ λέξει ἀποζημιώσεως, ἐπανορθώσεως, Ἀγγλιστὶ indemnity bill) λέγεται ὅταν ἡ βουλὴ παραβιβῇ ἢ συγγωρήσῃ ἀντισυνταγματικὴν τινα πρᾶξιν τοῦ ὑπουργείου. Τὸ συνταγματικὸν τοῦτο εἶθιμον ἐξ Ἀγγλίας μετηνέχθη καὶ εἰς τὴν ἑλλην. Ευρώπην. Ἐν Πρωσσίᾳ ἡ πρὸς τὴν βουλὴν συγκρούσις διήρκεισεν ἑξ ἔτη. Ἀλλ' ἡ βουλὴ ἡ ἐκλεγείσα τῇ 21/2 Ἰουλίου, τῇ ἡμέρᾳ αὐτῇ τῆς ἐν Σαδούβα μάχης, εἶχε πλειονοψηφίαν μᾶλλον συμπολιτευομένην. Ἀφοῦ δὲ ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ βασιλικῷ λόγῳ (24/1 Αὐγούστου) ἡ κυβερνήσις ὡμολόγησεν ὅτι αἱ ἀπὸ τοῦ 1862 δαπάναι τοῦ κράτους δὲν εἶχον νομιμον κυρὸς καὶ ἐξήτησε τὴν ἀμνηστείαν ἐκφράζουσα τὴν ἐλπίδα ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θὰ δοθῇ ἀφορμὴ συγκρούσεως, ἡ ἀμνηστία αὕτη ἐδόθη (22/3 Σεπτεμβρίου) διὰ ψήφων 238 κατὰ 70.

ἔργου τῆς Γερμανικῆς ἐνώσεως διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ὁμοσπονδίας καὶ ἐπὶ τὴν νότιον Γερμανίαν. Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο, τοῦ ὁποίου ἀρχὴ ἦτο ἡ διὰ συμμαχίας ἐπιθετικῆς καὶ ἀμυντικῆς ἐνώσεως τῶν νοτίων Γερμανικῶν κρατῶν πρὸς τὴν Πρωσσίαν καὶ αὐτὴ ἡ ἀνέκαθεν ὑπάρχουσα τελωνειακὴ ἐνώσεως, ἦτο ἀπλῶς ζήτημα χρόνου δυνάμενον νὰ ἐπέλθῃ διὰ τῆς φορᾶς αὐτῆς τῶν πραγμάτων εἰρηνικῶς καὶ ἀθροῦτως. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Γερμανίας ὑπῆρχον κωλύματα μεγάλα πρὸς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ οἰκοδομήματος τῆς Γερμανικῆς ἐνώσεως. Τὰ κωλύματα ταῦτα προήρχοντο ἐκ τῆς Αὐστρίας καὶ ἐκ τῆς Γαλλίας. Ἡ Αὐστρία ἀναγκασθεῖσα νὰ ἐξέλθῃ τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας δὲν ἠδύνατο νὰ καταλίπῃ τὴν ἀπὸ χιλιῶν ἐτῶν, ὡς ἔλεγεν ὁ Σβάρτζεμπεργ, ἐν τῇ Γερμανίᾳ θέσιν αὐτῆς ἀνεῦ ὀπισθοβουλίας τινός. Μία ἦτα καὶ μία συνθήκη δὲν ἤρκουσαν ὥπως αὕτη λησμονήσῃ τὸ παρελθόν καὶ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων, συμμαχοῦσα μετὰ τῆς ὑπὸ τὴν Πρωσσίαν συντασσομένης Γερμανίας καὶ ζητοῦσα ὡς ὑπεδείκνυνεν αὐτῇ ὁ Βίσμαρκ νέον κέντρον βαρύτητος ἐν Πέστη καὶ νέον στάδιον ἐπεκτάσεως ἐν Ἀνατολῇ. Καὶ ἂν ἔτι πρὸς στιγμὴν ἐσκέπτετο τὸ τοιοῦτο ἡ Αὐστρία, ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ δὲν ἐπέτρεπεν αὐτῇ. Ἡ Γαλλία ἡ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ πολέμου τοῦ 1866 οὐχ ἥττον τῆς Αὐστρίας πληγείσα ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτῆς ὑπεροχῇ καὶ ὑπερφημίᾳ παρώρμα, ἐνεθάρρυνε καὶ παρώτρυνε τὴν Αὐστρίαν εἰς ἀντιπρωσσιακὴν πολιτικὴν. Οὕτω δὲ τὸ ἔργον τοῦ 1866, μεθ' ὅλην τὴν ἐσωτερικὴν ἠθικὴν αὐτοῦ στερεότητα, ἐξωτερικῶς ἦτο ἡμερέσιον ἐκτεθειμένον εἰς τὴν προσβολὴν Αὐστρογαλλικῆς συστάσεως. Νέος πόλεμος ἦτο ἀπαραίτητος ἢ πρὸς τὴν συμπλήρωσιν καὶ ἐξωτερικὴν στερέωσιν τοῦ ἔργου τοῦ 1866 ἢ πρὸς τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ καὶ πρὸς ἐπ'ἀνοδὸν εἰς τὸ πρὸ τοῦ 1866 ἢ μᾶλλον πρὸ τοῦ 1863 καθεστώς.

Ἡ ἀντιπρωσσιακὴ τάσις τῆς Αὐστριακῆς πολιτικῆς ἐδηλώθη ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, ὅποτε ὁ αὐτοκράτωρ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους ἀνέθηκεν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Βίσμαρκ τοσοῦτον μισούμενον καὶ τῆς ἀντιπρωσσιακῆς ἐν Γερμανίᾳ πολιτικῆς σφοδρότατον ὑπέρμαχον τέως Σάξωνα πρωθυπουργὸν Βάϋστ. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Βάϋστ συνετέλεσεν εἰς μέγα ἔργον ἐσωτερικῆς μεταρρυθμίσεως ἐν τῇ Αὐστρίᾳ, εἰς τὸν γενόμενον δηλονότι τῷ 1867 *δυναμὸν* τοῦ κράτους διὰ τῆς τότε καθιερωθείσης πολιτικῆς

αὐτοπαρξίας τῆς Οὐγγαρίας, οἷα ἦτο περίπου αὕτη ἐπὶ μικρὸν κατὰ τὸ 1848. Ἡ ἰδρυσις ἐλευθέρου Οὐγγρικοῦ βασιλείου προσωπικῶς ἠνωμένου μετὰ τῆς λοιπῆς Αὐστρίας (τῆς ἐκείθεν τοῦ Λεῖθα) καὶ ἡ μεταβολὴ τοῦ τέως Αὐστριακοῦ κράτους εἰς Αὐстроουγγρικὴν μοναρχίαν (Oesterreichisch - Hungarische Monarchie) (1) περιώριζεν ἐμμέσως τὴν ἀντιπρωσσικὴν πολιτικὴν τῆς Αὐστρίας, διότι τὸ ἐλεύθερον Οὐγγρικὸν κράτος ἐν τῇ ἐπανάθῃ τῆς Αὐστρίας εἰς τὴν Γερμανίαν ἐμελλε νὰ βλέπῃ κίνδυνον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἐμελλε ν' ἀντιπράξῃ εἰς πᾶσαν ἀπόπειραν τῆς Ἀψβουργικῆς μοναρχίας τείνουσαν πρὸς ἐπανάθον αὐτῆς εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶχον ὑπ' ὄψιν οἱ περὶ τὸν Βάυστ, συμπράττοντες εἰς τὸν συνδυασμὸν τοῦ 1867. Τούναντίον οὗτοι ἐσκόπουν διὰ τοῦ πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν συμβιβασμοῦ νὰ ἐνισχύσωσιν ἐσωτερικῶς τὴν αὐτοκρατορίαν, ἵνα ἀντιταχθῇ κατὰ τῆς Πρωσσίας. Ὁ Βάυστ διετέλει ἐν διηνεκῇ συνεννοήσει πρὸς τὸν Ναπολέοντα Γ' καὶ αἱ συνεννοήσεις αὗται ἀπέβλεπον εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ ἔργου τοῦ 1866, τὸ ὅποῖον ἐπείεξε καὶ ἐτάρασσε περισσότερον τὸν Ναπολέοντα Γ' καὶ τὴν Γαλλίαν ἢ τὴν Αὐστρίαν.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου τοῦ 1866 ἦσαν ἐναντία πρὸς τὰς προσδοκίας τοῦ Ναπολέοντος Γ'. Αἱ πολλαὶ καὶ μεγάλαι καὶ ταχέαι νίκαι τῆς Πρωσσίας εἶχον ταράξῃ τοὺς κύκλους τῶν πολιτικῶν σχεδίων τοῦ Ναπολέοντος τῶν στηριζομένων ἐπὶ μακροχρονίῳ μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας πολέμου καὶ ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐξαντλήσεως ἀμφοτέρων τῶν κρατῶν, τῆς μελλούσης νὰ παράσχη στάδιον

(1) Ἡ μεγάλη αὕτη εἰρηνικὴ μεταμόρφωσις ἐν τῇ Ἀψβουργικῇ μοναρχίᾳ ἐγένετο πρὸ πάντων συνεργίᾳ τοῦ περιφήμου Οὐγγρου φιλοπατρίδος πολιτικοῦ ἀνδρὸς Φραγκίσκου Δεάκ (Ἰδ. σελ. 147) τοῦ προϊσταμένου ἀπὸ τοῦ 1865 τῆς μεγάλης ἐθνικῆς Οὐγγρικῆς μερίδος. Ὁ φιλόπατρις οὗτος ἀνὴρ καὶ μετὰ τὴν ἐπιτέλεισιν τοῦ μεγάλου ἔργου ἐξηκολούθει νὰ προϊσταται ἐν τῇ Οὐγγρικῇ κοινοβουλίᾳ τῆς πλειονοψηφίας χωρὶς νὰ μετέχῃ ἐν τούτοις τῆς κυβερνήσεως, ἧς προϊστῇ ἀπὸ τοῦ 1867 ὁ τῷ 1849 εἰς θάνατον καταδικασθεὶς καὶ εἰκονικῶς θανατωθεὶς (Ἰδ. σελ. 330) Οὐγγρος εὐπατρίδης κόμης Ἰούλιος Ἀνδράσους (τυχὼν ἀμνηστείας τῷ 1860 καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατριδα). Κατὰ τὴν σύμβασιν τοῦ 1867 ἡ Οὐγγαρία ἀπέτελεσε βασιλεῖον ἀνεξάρτητον ἔχον ἴδιον στρατόν, ἴδιον ὑπουργεῖον καὶ ἴδιαν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν, συνδεόμενον δὲ μετὰ τῆς λοιπῆς μοναρχίας διὰ τοῦ προσώπου τοῦ βασιλέως (τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκου Ἰωσήφ στερεθέντος πανηγυρικῶς ἐν Βούδα ὡς βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας τῇ 27/8 Ἰουνίου 1867) καὶ διὰ τῶν κοινῶν ὑπουργείων τῶν ἐξωτερικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν.

ἐνεργείας εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν φιλοδοξῶν σχεδίων τοῦ Γάλλου αὐτοκράτορος (Ἰδ. σελ. 628). Καὶ εἶχε μὲν οὗτος κατορθώσει διὰ τῆς μετὰ τὴν μάχην τῆς Σαδόβας μεσιτείας αὐτοῦ νὰ μετριάσῃ τοὺς ὑπὸ τῆς Πρωσσίας προβαλλομένους ὅρους τῆς εἰρήνης τοὺς ἀποβλέποντας εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς Πρωσσιακῆς ἡγεμονίας ἐφ' ἅπασαν τὴν Γερμανίαν, περιορίσας αὐτὴν εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν καὶ ἐξασφαλίσας τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν νοτίων κρατῶν· ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀποζημιώσις ἦτο μὴδὲν ἀπέναντι τῆς ὑπερόχου θέσεως, ἣν ἐλάμβανεν ἡ Πρωσσία ἀπέναντι τῆς Γαλλίας ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ Ναπολέων ἤθελεν ἀποζημιώσεις ὑλικωτέρας, ἤθελε τὴν Μογουντίαν καὶ ἄλλας παρὰ τὸν Ῥήνον χώρας. Ἄμα δὲ συνομολογηθείσης τῆς ὀριστικῆς μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας εἰρήνης διὰ τῆς συνθήκης τῆς Πράγας, διετύπωσεν ὁ Ναπολέων τὰς ἀξιώσεις ἐκείνας ἐν Βερολίνῳ ἀπειλῶν διὰ πολέμου ἐν περιπτώσει μὴ ἀποδοχῆς. Ἀλλ' ὁ Βίσμαρκ θαρραλέως ἐδέξατο τὴν πρόκλησιν, ὑποδεικνύων ἐνταυτῷ τῷ Γάλλῳ πρεσβευτῇ τοὺς κινδύνους, εἰς οὓς ἐξέθετε τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δυναστείαν αὐτοῦ ὁ Ναπολέων. Ἡ τολμηρὰ αὕτη διαγωγή ἠνάγκασε τὸν Ναπολέοντα νὰ ἀνακαλέσῃ τὰς ἀξιώσεις του κατὰ τρόπον οὐχὶ λίαν ἀξιοπρεπῆ (1). Ἀλλ' ἡ ὑποχώρησις αὕτη δὲν ἦτο ὀριστικὴ. Ὑπεχώρησε, διότι δὲν ἐθεώρει τὴν Γαλλίαν παρεσκευασμένην εἰς πόλεμον, ἤθελε δὲ νῦν ὅλην τὴν προσοχὴν αὐτοῦ νὰ στρέψῃ πρὸς πολεμικὰς παρασκευάς. Τὸν κατὰ τῆς Πρωσσίας πόλεμον καθίστων ἀπαραίτητον τῷ Ναπολέοντι οὐ μόνον λόγοι τῆς ἐξωτερικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς. Ἡ γοητεία τῆς αὐτοκρατορίας ἤρξατο νὰ καταπίπτῃ ἀπὸ τῶν γεγονότων τοῦ 1864, ἀπὸ τῆς ἀποτυχίας δηλονότι τῆς Πολωνικῆς ἐπαναστάσεως, ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως τοῦ Δανογερμανικοῦ πολέμου καὶ ἰδίως ἀπὸ τῶν γεγονότων τοῦ 1866. Αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ τοῦ 1863 ἐπέμψαν εἰς τὴν νομοθετικὴν βουλὴν ἱκανῶς πολυαριθμοὺς ἀντιπολιτευομένους, ἐν οἷς καὶ τὸν περίφημον Θιέρσον. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ καὶ ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ ἐπῆλθε σπουδαία μεταβολὴ καὶ ἀπογοήτευσις, καὶ ὑπόκωφος δυσaréσκεια κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἤρχισε νὰ καταλαμβάνῃ τὰ πνεύματα τοῦλάχιστον ἐν Παρισίοις καὶ ἐν ταῖς

(1) Ἐδήλωσε δηλονότι τῷ ἀνακτοβουλίῳ τοῦ Βερολίνου ὅτι οἱ ὑπουργοὶ εἶχον ἐμπνεύσει αὐτῷ τὰς ἀξιώσεις ἐκείνας κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀσθενείας του. Ἐπὶ τούτῳ ὁ τῶς ὑπουργός τῶν ἐξωτερικῶν Δρουὲν Δελουῆ ἀπεχώρησε τῆς κυβερνήσεως ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ μαρκησίου Μουτιέ.

ἄλλαις μεγαλοπόλεσι τῆς Γαλλίας. Πᾶσαν δὲ ταύτην τὴν δυσμενῆ τροπὴν τῶν πραγμάτων κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας ἐνέτεινε τὸ οἰκτρό-
τατον τέλος τοῦ ἐν Μεξικῷ ἐγχειρήματος.

Τὰ ἐν Μεξικῷ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ 1863-1867. — Πόσον ἐφήμερον ἦτο τὸ ἐν Μεξικῷ ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος σύστημα, ὅπερ δὲν ἐδίσταζεν αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν νὰ παραστήσωσιν ὡς ἐν τῶν λαμ-
προτάτων ἔργων τῆς αὐτοκρατορίας, ἀπεδείχθη ἀμέσως μετὰ τὸ τέ-
λος τοῦ μεγάλου ἐν ταῖς Βορειαμερικανικαῖς πολιτείαις ἐμφυλίου πο-
λέμου. Μόλις ἐπερατώθη ὁ πόλεμος, καὶ ἡ κυβέρνησις τῆς Ἑνώσεως,
συνωδᾷ πρὸς τὸ δόγμα τοῦ Μονρόη, οὐδαμῶς ἀνεχομένη νὰ βλέπῃ
αὐτοκρατορίαν ἰδρυομένην ἐν Ἀμερικῇ κατὰ τὰ σύνορα τῆς μεγάλης
δημοκρατίας καὶ ἐπιβαλλομένην ταύτην ὑπὸ κράτους Εὐρωπαϊκοῦ
εἰς λαὸν Ἀμερικανικόν, ἔθηκε τὸν Ναπολέοντα πρὸ τοῦ διλήμματος
νὰ ἐκλέξῃ μετὰ τῆς ἐκκένωσης τοῦ Μεξικοῦ καὶ τοῦ πολέμου πρὸς
τὴν Ἑνωσιν. Ὁ Ναπολέων ἠναγκάσθη οὕτω νὰ ἀνακαλέσῃ τὰ στρα-
τεύματα αὐτοῦ ἐκ τοῦ Μεξικοῦ· ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν
Γάλλων οὐδεμία ὑπῆρχε πιθανότης ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανὸς
καὶ ὁ αὐτοκρατορικός αὐτοῦ θρόνος ἠδύναντο νὰ διατηρηθῶσιν ἐν Με-
ξικῷ, προέτρεψεν αὐτὸν νὰ καταλίπῃ τὴν Ἀμερικανικὴν χώραν καὶ
νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλ' ὁ Μαξιμιλιανὸς μὴ θεωρήσας
ἀξιοπρεπὲς τὸ τοιοῦτον ἐπέμψε τὴν αὐτοκράτειραν Καρλότταν εἰς
τὴν Εὐρώπην, ἵνα συνηγορήσῃ ἐν Παρισίοις παρὰ τῷ Ναπολέοντι καὶ
ἐν Ῥώμῃ παρὰ τῷ Πάπᾳ ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Μεξικοῦ.
Ἀλλ' ἡ μὲν ἀτυχὴς αὐτοκράτειρα, οὐδαμοῦ ἐν Εὐρώπῃ εὐροῦσα εὐή-
κοον οὐς εἰς τὰς αἰτήσεις της, ἀπογνοῦσα περιέπεσεν εἰς παραφροσύ-
νην, ὑφ' ἧς ἔτι μέχρι σήμερον διατελεῖ πάσχουσα, ὁ δὲ Μαξιμιλιανὸς
εὐρέθη πρὸ χαλεπωτάτων καὶ δεινοτάτων δυσχειριῶν. Πρὶν ἔτι ἄρ-
ξῃται ἡ ἀναχώρησις τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων, εἶχε νὰ παλαίῃ
κατὰ ἐπαναστατικῶν σιφῶν τῶν περὶ τὸν Ἰουαρέζ δημοκρατικῶν,
αἵτινες πανταχοῦ τῆς χώρας ἀνῆπτον τὴν ἐπαναστατικὴν φλόγα διὰ
τῶν ὄρειων μικροπολέμων (Guerillas). Ὁ Μαξιμιλιανὸς εἶχε προδῆ
εἰς τὸ ἀσύνητον ἔργον τοῦ νὰ προγράψῃ πάντας τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς
ἐπαναστάσεως καὶ τὸν Ἰουαρέζ αὐτὸν ὑποτιμῶν τὴν δύναμιν τῆς ἐπα-
ναστάσεως καὶ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος· εἶχον δ' οὕτω φονευθῇ δύο
τῶν σπουδαιοτέρων ἀρχηγῶν. Ἀλλ' ἡ πρᾶξις αὕτη ἐξήγειρε σφοδρό-
τατον μῖσος κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος παρὰ πολλοῖς τῶν κατοίκων.

Μάτην ὁ αὐτοκράτωρ ἐζήτηι νῦν νὰ εὕρῃ στήριγμα παρὰ τῷ ἐγγω-
ρίῳ πληθυσμῷ περιποιοῦμενος ὅτι μὲν τὴν φιλελευθέραν μερίδα, ὅτε
δὲ τὴν Κληρικὴν, καὶ ἐπὶ τέλους δυσαρεστῶν ἀμφοτέραις. Ἵνα εὕρῃ
διέξοδόν τινα ἐν τῇ ἀμνηχανίᾳ αὐτοῦ, ἐκάλεσε γενικὴν σύνοδον ἐθνικὴν
τῷ 1867 (2/14 Ἰανουαρ.), ἵνα ἀποφασίσῃ αὕτη περὶ τοῦ πρακτέου.
Ἡ σύνοδος, συγκειμένη τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν θιασωτῶν τοῦ κρατοῦν-
τος συστήματος, ἀποφασίσασα περὶ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ καθεστώτος
διὰ τοῦ πολέμου ἐτι μᾶλλον περιέπλεξε τὴν θέσιν τοῦ αὐτοκράτορος.
Διότι ἡ κοινὴ γνώμη ἦτο κατὰ τῆς ξένης δυναστείας καὶ ὑπὲρ τῆς
δημοκρατίας. Αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι εἶχον ἀναγνωρίσει ἤδη ὡς νό-
μιμον κυβέρνησιν τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ἰουαρέζ καὶ τοῦτον ὡς πρόεδρον
τῆς δημοκρατίας. Τὰ στίφη τοῦ Ἰουαρέζ ἠύζανοντο ὁσημέραι καὶ
πᾶσαι αἱ ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐκκενούμεναι θέσεις κατελαμβάνοντο ὑπὸ
τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰουαρέζ. Ὅτε δὲ οἱ Γάλλοι κατέλιπον τὴν χώραν
ἐν μέσῳ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιᾶσεως τῶν κατοίκων, ὁ Μαξιμιλιανὸς εἶχε
περὶ ἑαυτὸν μόλις τρισχιλίους στρατιώτας. Μετὰ τούτων δὲ μεταβάς
ἀπὸ Μεξικοῦ εἰς Κερετάρων ἀπεκλείσθη ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Ἰουαρέζ καὶ
διὰ τῆς προδοσίας τοῦ ὑπασπιστοῦ αὐτοῦ Λοπέζ συνελήφθη αἰχμά-
λωτος καὶ δικασθεὶς ὑπὸ στρατοδικείου διὰ τοὺς μνημονευθέντας φό-
νους τῶν ἀρχηγῶν τῆς δημοκρατικῆς μερίδος καταδικάσθη εἰς θάνατον
καὶ ἐθανατώθη διὰ πυροβολισμοῦ (7/19 Ἰουλίου), οὐδαμῶς ληφθεί-
σης ὑπ' ὧσιν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰουαρέζ τῆς ὑπὲρ τοῦ ἀτυ-
χοῦς αὐτοκράτορος μεσιτείας πασῶν τῶν κυβερνήσεων, καὶ αὐτῆς ἐτι
τῆς κυβερνήσεως τῆς Ἑνώσεως.

Τὸ τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος τῆς πολυδαπάνου Μεξικανικῆς στρα-
τείας ἐπελθὼν μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1866 ἐκλόνησεν ἠθικῶς πολὺ
τὴν θέσιν τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὁ Ναπολέων ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην
νὰ προβῇ εἰς φιλελευθέρας τινὰς παραχωρήσεις ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, νὰ
ἀνυψώσῃ δὲ τὴν γοητείαν τῆς αὐτοκρατορίας διὰ τινος σπουδαίου
κατορθώματος ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Ἀλλὰ σπουδαῖόν τι ἐν τῇ ἐξωτερικῇ
πολιτικῇ ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ μόνον διὰ πολέμου κατὰ τῆς Πρωσ-
σίας. Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1867 μικροῦ δεῖν ἡ τοῦ Λουξεμβούργου
ἔρις ἔφερε πόλεμον μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, ἀλλ' ἡ ἔρις ἐλύθη εἰρη-
νικῶς διὰ φιλικῆς μεσολαβήσεως τῶν οὐδετέρων Δυνάμεων, ἰδίως τῆς
Ἀγγλίας. Ἀλλὰ τὰ αἷτια τῆς πρὸς τὴν Πρωσίαν ρήξεως δὲν ἐξέ-
λιπον διὰ τῆς λύσεως ἐκείνης. Τὸ αὐτὸ ἔτος τὰ ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ

Νοέμβριον γερόμενα ἔδωκαν ἀφορμὴν ἐνόπλου ἐπεμβάσεως εἰς τὸν Ναπολέοντα πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Πάπα καὶ ἀνύψωσιν τῆς ἡθικῆς δυνάμεως καὶ γοητείας τῆς αὐτοκρατορίας τοῦλάχιστον παρὰ τῇ κληρικῇ μερίδι.

Καθὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶπομεν, ἡ Γαλλία διὰ τῆς Σεπτεμβριανῆς συνθήκης τοῦ 1864 ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Ῥώμην τῷ 1866-1867. Τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος 1867. Ἀλλὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀσυνέτως ἐζήτησαν νὰ ἐπωφεληθῶσιν οἱ περὶ τὸν Γαριβάλδην ἐξηγούμενοι « Ἱταλικώτατοι » ἵνα καταλάβωσι τὴν Ῥώμην καὶ συμπληρώσωσι τὴν ἔνωσιν τῆς Ἱταλίας. Ὁ Γαριβάλδης καταλιπὼν τὴν Καπρέραν ἐκάλεσε περὶ ἑαυτὸν στίφη ἰθελοντῶν, μεθ' ὧν, ἐναντίον ὅλων τῶν προφυλακτικῶν μέτρων τῶν ληφθέντων ὑπὸ τῆς Ἱταλικῆς κυβερνήσεως πρὸς φρούρησιν τοῦ παπικοῦ κράτους, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Παπικὴν ἐπικράτειαν. Τὸ γεγονός τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ταχεῖαν ἐνοπλον Γαλλικὴν ἐπέμβασιν καὶ ἡ μάχη τῆς Μαντάνας (22/3 Νοεμβρίου) ἔδωκε τέρμα εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Γαριβαλδινῶν ἐπενεγκοῦσα τὴν ἡτταν καὶ τὴν διάλυσιν τῶν στιφῶν καὶ τὴν ὑπὸ τῆς Ἱταλικῆς κυβερνήσεως σύλληψιν τοῦ Γαριβάλδου. Ἐκ νέου δὲ κατελήφθη ἡ Ῥώμη ὑπὸ Γαλλικοῦ στρατοῦ κατοχῆς.

Ἡ νέα αὕτη ἐκστρατεία τῆς Γαλλικῆς ἐπεμβάσεως ἐν Ῥώμῃ, καθ' ἣν ἐδοκιμάσθησαν τὰ πρῶτον τὰ νέα ὅπλα Σχασεπῶ τὰ μέλλοντα, ὡς ἤλπιζεν ὁ Ναπολέων, νὰ θαυματουργήσωσιν ἐν τῷ προσεχεῖ Γαλλοπρωσικῷ πολέμῳ, εὐηρέστησε μὲν ἐν Γαλλίᾳ τὴν κληρικὴν μερίδι, ἀλλ' ἐξήγειρε σφοδρὰς διαμαρτυρίας τῆς δημοκρατικῆς ἐν τῇ νομοθετικῇ βουλῇ ἀντιπολιτεύσεως ἐναντίον τῆς πολιτικῆς τοῦ Ναπολέοντος. Ἀλλὰ τὴν χειρίστην ἐπίδρασιν ἤσκησεν ἡ νέα Ἱταλικὴ στρατεία ἐπὶ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ Ναπολέοντος. Ὁ μελετώμενος κατὰ τῆς Πρωσίας πόλεμος ἀπῆται ἰσχυροῦς συμμάχους, διότι ἡ Πρωσία οὐ μόνον αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀπεδείχθη μέγα καὶ ἰσχυρότατον στρατιωτικὸν κράτος, ἀλλὰ διέθετεν ἤδη ἀπάσας τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς τε βορείου καὶ τῆς νοτίου Γερμανίας, ἐκείνης μὲν ἄρχουσα στρατιωτικῶς, πρὸς ταύτην δὲ συνδεδεμένη διὰ συμμαχιῶν. Ἐναντίον τοιοῦτου κράτους συνδεομένου μάλιστα ἐν ἐνδεχομένη περιστάσει μετὰ τῆς Ῥωσσίας διὰ συμμαχίας, εἶχεν ἀνάγκην ὁ Ναπολέων τῆς συμμαχίας οὐ μόνον τῆς Αὐστρίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἱταλίας. Ἀλλὰ τῆς Ἱταλικῆς συμμαχίας ἀπεστέρει ἑαυτὸν

ὁ Ναπολέων διὰ τῆς ἐν Μεντάνα καταστροφῆς, καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν ζήτημα κατέστη πέτρα σκανδάλου μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰταλίας. Μάτην ὁ Βάϋστ, ἀναλαβὼν, τῇ αἰτήσει τοῦ Ναπολέοντος, νὰ μεσολαβήσῃ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, Αὐστριακὸς ὢν ὑπουργὸς οὗτος, κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ, συνέστησε τῇ Γαλλίᾳ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Ῥώμης καὶ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ τῶν Ἰταλικῶν στρατευμάτων συναινέσει Γαλλίας ἅμα καὶ Αὐστρίας, λέγων χαρακτηριστικώτατα: «Οὐδέποτε θέλομεν ἔχει τοὺς Ἰταλοὺς μεθ' ἡμῶν ἐγκαρδίως συμπράττοντας, ἐνὸςφ δὲν ἀπαλλάσσομεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀκάνθης». Ὁ Ναπολέων θεωρῶν τὴν καλὴν μετὰ τοῦ Βατικανοῦ συνεννόησιν ἀπαραίτητον ὅρον τῆς ἀσφαλείας τοῦ θρόνου αὐτοῦ, οὐδένα ἑσπεργε συνδυασμὸν σκοποῦντα νὰ παραδώσῃ τὴν Ῥώμην τοῖς Ἰταλοῖς (1). Ἀλλ' οὕτως ἐστερήθη τῆς Ἰταλικῆς συμμαχίας.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας πολιτικὴ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἄστατος. Ἐννοήσας τὰ σφάλματα τῆς ἐχθρικῆς πρὸς τὴν Ῥωσίαν πολιτικῆς αὐτοῦ ἐν τῇ Πολωνικῇ ἐπαναστάσει τοῦ 1863, ἐζήτησε, μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1866, νὰ προσεγγίσῃ αὖθις πρὸς τὴν Ῥωσίαν. Ἀφορμὴ τῆς προσεγγίσεως ἐγένετο ἡ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1866 ἀρξαμένη Κρητικὴ ἐπανάστασις. Ἡ Ῥωσία ἤθελεν ἵνα ἡ νῆσος αὕτη προσαρτηθῇ εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ Γαλλία, μετὰ τινὰς δισταγμοὺς προσεχώρησεν εἰς τὸ Ῥωσικὸν σχέδιον καὶ προέτεινε τῇ Πύλῃ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1867 μετὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων Δυνάμεων, πλὴν τῆς Ἀγγλίας, τὴν διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἑνωσιν τῆς νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Γαλλία μεθ' ὅλην τὴν ἄρνησιν τῆς ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἠθικῶς ὑποστηριζομένης Πύλης, μέχρι τινὸς συνέπραττεν εἰλικρινῶς τῇ Ῥωσίᾳ καὶ ἐφαίνετό τις ἀληθὴς τελουμένη προσέγγις μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ῥωσσίας, ἐγένετο μάλιστα λόγος καὶ περὶ ἀναθεωρήσεως ὁρῶν τινῶν τῆς Παρισιανῆς συνθήκης ταπεινωτικῶν διὰ τὴν Ῥωσίαν, τὴν ὁποίαν ἀναθεώρησιν εἶχε προτείνει καὶ ὁ Βάϋστ. Ἡ εἰς Παρίσιους κατὰ Μάϊον τοῦ 1867 ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς παγκοσμίου ἐκθέσεως γενομένη ἐπίσκεψις τοῦ Ἀλεξάνδρου Β' ἐφαίνετο ὅτι ἐμελλε νὰ ἐπισφραγίσῃ τὴν Γαλλορωσικὴν συνεννόησιν. Ἀλλὰ πάντες οὗτοι οἱ συνδυασμοὶ διελύθησαν ταχέως. Περὶ ἀναθεωρήσεως τῆς Παρισιανῆς συνθήκης οὐ

(1) Αὐτὸς ὁ ὑπουργὸς τοῦ κράτους Ρουὲ ἐκήρυξε τοῦτο ἐν τῇ νομοθετικῇ βουλῇ διὰ τοῦ περιβοήτου τριπλοῦ οὐδέποτε (jamais! jamais! jamais!).

δεμία ἐγένετο πρότασις πλὴν τῆς τοῦ Βάϋστ, ἣν καὶ ἡ Ῥωσσία αὐτὴ οὐχὶ προθύμως ἀπεδέξατο. Ἡ μικρὸν μετὰ τὸν Τσάρον εἰς Παρισίους γενομένη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἐπίσκεψις καὶ ἡ ἐπίμονος ἄρνησις τῆς Πύλης, ὑποστηριζομένης πάντοτε ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, ἐχαλάρωσαν ὅπως οὖν τὴν Ῥωσσογαλλικὴν φιλίαν. Μετ' ὀλίγον κατὰ Αὐγουστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Ναπολέων καὶ ὁ Φραγκίσκος Ἰωσήφ ἦλθον εἰς συνέντευξιν ἐν Σαλισβούργῳ καὶ ἐν τῇ συνεντεύξει ταύτῃ ἐτίθησαν οἱ ὅροι τῆς Αὐстроγαλλικῆς συμμαχίας, εἰς τῶν ὁποίων ἦτο, προβληθεὶς οὗτος ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, ἡ ὑπὸ τῆς Γαλλίας ἐγκατάλειψις τῆς Κρήτης. Ἡ ἕκτοτε ἀπέναντι τῆς Κρήτης ἐκδηλωθεῖσα παλιμβουλία τῆς Γαλλικῆς πολιτικῆς καὶ ἡ στενωτέρα προσέγγισις τῆς Γαλλίας πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἀπεξένωσαν ἀπ' ἀλλήλων ὀριστικῶς Γαλλίαν καὶ Ῥωσσίαν καὶ ἐστερέωσαν τὴν Ῥωσσοπρωσσικὴν συνεννόησιν. Τοιαύτη ἦτο ἡ καθόλου θέσις τῆς διεθνoῦς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς καθ' ὃν χρόνον ὁ Ναπολέων παρέσκευάζετο εἰς τὸν μέγαν πόλεμον.

Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου τούτου σπουδαῖαι ἐπῆλθον μεταβολαὶ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ καταστάσει τῆς αὐτοκρατορικῆς Γαλλίας. Οὔτε ἡ ὅπως οὖν ὑπὲρ τῶν ἀξιώσεων τῆς Γαλλίας λύσις τῆς περὶ Λουξεμβούργου ἐριδος οὔτε ἡ μεγάλη ἐν Παρισίοις παγκόσμιος ἐκθεσις τοῦ 1867, τὴν ὁποίαν, πλὴν τοῦ Τσάρου, ἐτίμησαν διὰ τῆς ἐπισκέψεως αὐτῶν ὁ Σουλτάνος Ἀἰζὶς (μεταθὰς ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ καὶ εἰς τὸ Λονδίνον), ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, εἴτα δὲ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας μετὰ τοῦ ἀρχιγραμματέως Βάϋστ, ἀνύψωσαν ἐν Γαλλίᾳ ἀρκούντως τὴν κατὰπεσοῦσαν ἠθικὴν γοητείαν τῆς αὐτοκρατορίας, ἐνῶ ἡ δημοκρατικὴ ἀντιπολίτευσις ὅσημέραι καθίστατο ἰσχυροτέρα. Αἱ κατὰ Μάιον τοῦ 1869 βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ ἔπεψαν εἰς τὴν νομοθετικὴν βουλὴν νέον πλῆθος δημοκρατικῶν, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ νεαρὸς εὐγλωττος δικηγόρος, ὁ ἑτερόφθαλμος Γαμβέττας, ὁφείλων ἀκριβῶς τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ συμμετοχὴν εἰς διαδήλωσίν τινα κατὰ τοῦ καθεστώτος γενομένην. Ἡ τοιαύτη ἐν τῷ ἐσωτερικῷ κατὰστασις ἔπεισε τέλος τὸν Ναπολέοντα νὰ προβῇ εἰς σπουδαίας φιλελευθέρας παραχωρήσεις, γενομένας διὰ συγκλητικoῦ δόγματος (ἰδ. σελ. 411), δι' ὧν τὸ σύνταγμα τοῦ 1852 μετεβλήθη εἰς αὐτοκρατορίαν κοινοβουλευτικὴν καὶ ἀνῆλθον εἰς τὴν κυβερνήσιν ἄνδρες γνωστοὶ ἐπὶ τοῖς φιλελευθεροῖς φρονήμασιν αὐτῶν.

Τοιοῦτος ἦτο πρὸ πάντων ὁ τέως δημοκρατικὸς βουλευτὴς Αἰμίλιος Ὀλλιβιέ, ὅστις ἀπὸ σφοδροῦ δημοκρατικοῦ γενόμενος νῦν θιασώτης τῆς κοινοβουλευτικῆς αὐτοκρατορίας καὶ πολιτικὸς ἐξωμότης ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν ὀνομασθεὶς, ἐσχημάτισεν ὑπουργεῖον κοινοβουλευτικὸν (21/2 Ἰανουαρίου 1870) γενόμενος αὐτὸς ὑπουργὸς τῆς δικαιοσύνης. Ἀλλ' ὁ Ναπολέον ἤθελεν ἵνα αἱ ἐν τῷ συντάγματι τῆς αὐτοκρατορίας ἐπενεχθεῖσαι μεταβολαὶ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ἐγκρισιν τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἀποφαινομένου (ἰδ. σελ. 399). Οἱ δημοκρατικοὶ ἐπωφελοῦμενοι τὴν περίστασιν ἔθηκαν τὸ ζήτημα μεταξὺ αὐτοκρατορίας καὶ δημοκρατίας καὶ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐποίησαντο ἐπικλήσιν πρὸς τὸν Γαλλικὸν λαόν. Ἡ καθολικὴ ψηφοφορία ἐγένετο τῇ 26/8 Μαΐου καὶ ὁ Γαλλικὸς λαὸς ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς κοινοβουλευτικῆς αὐτοκρατορίας διὰ ψήφων 7,350,142 (ναί) κατὰ 1,538,825 (ὄχι). Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ἀντὶ νὰ ἀποθαρρύνῃ τοὺς περὶ τὸν αὐτοκράτορα φιλοπολέμους, ἀφοῦ ἡ θέσις τῆς αὐτοκρατορίας ἀπεδείχθη ἔτι τοσοῦτον στερεὰ ἐσωτερικῶς, τοῦναντίον ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων αὐτῶν, διότι τὴν ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατορίας ἀπόφασιν τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ ἐθεώρουν ὡς ἡθικὴν δύναμιν ἐν τῷ ἀρξομένῳ πολέμῳ. Ἡ αὐτοκράτειρα Εὐγενία, φρονοῦσα ὅτι ὁ αὐτοκρατορικὸς θρόνος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μεταβιβασθῇ ἀσφαλῶς εἰς τὸν υἱόν της ἄνευ μεγάλου καὶ ἐνδόξου πολέμου, ἦτο ἐκ τῶν θερμῶν ὑπερμάχων τοῦ πολέμου. Ταῦτα πάντα συνετέλεσαν ἵνα ἐπὶ μηδαμινῇ προφάσει τῆς εἰς τὸν Ἰσπανικὸν θρόνον ὑποψηφιότητος πρίγκιπός τινος τοῦ ἐκ τοῦ συγγενοῦς τῷ βασιλικῷ οἴκῳ τῆς Πρωσσίας οἴκου τῶν Ὁενζόλλερν (ἰδ. κατωτέρω) κηρυχθῇ ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Πρωσσίας (7/19 Ἰουλίου).

Ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ πορεία τοῦ πολέμου. — Ὁ τοσοῦτον ἀδικαιολογήτως κηρυχθεὶς πόλεμος ἐπεδοκιμασθῇ ὑπὸ τῆς μεγάλης πλειονότητος τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ. Ἐν τῇ νομοθετικῇ βουλῇ μόνος ὁ Θιέρσος ἐτόλμησε ν' ἀντιταχθῇ ἐρρωμένως κατὰ τῆς φιλοπολέμου πολιτικῆς τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ τοῦτο ἔπραξε διότι ἐνόει ὅτι ἡ Γαλλία ἦτο καὶ στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς ἀπαράσκευος εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ πρωθυπουργὸς Ὀλλιβιέ ἐκήρυξεν ἐν τῇ βουλῇ ὅτι μετ' ἐλαφροῦς καρδίας ἀνελάμβανε τὴν εὐθύνην τοῦ πολέμου· καὶ ὁμως πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ὁ πόλεμος ἐθεωρήθη ἀδικο-λόγητος καὶ ἡ γενικὴ συμπάθεια τῶν λαῶν ἦτο ὑπὲρ τῆς Πρωσσίας.

Διότι ὅσον καὶ ἂν προσεπάθουν οἱ περὶ τὸν Ναπολέοντα νὰ δικαιολογήσωσι τὸν ὑπ' αὐτῶν κηρυχθέντα πόλεμον παριστῶντες αὐτὸν ὡς ἐπιβληθέντα αὐτοῖς ὑπὸ τῆς Πρωσίας, ἡ γενικὴ πεποίθησις πάντων ἦτο ὅτι ἡ Γαλλία ἦτο ἡ ἐπιτιθεμένη ἀδίκως. Διότι ἦτο προφανὲς εἰς πάντα ὅτι ἡ Πρωσία, ἡ μηδὲν ἄλλο ζητοῦσα ἢ τὴν ὑπ' αὐτὴν ἔνωσιν τῆς Γερμανίας, οὐδένα λόγον εἶχε νὰ ζητήσῃ πόλεμον μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ ὅτι ἡ Γαλλία ἦτο ἡ ζητοῦσα νὰ κωλύσῃ μὲν ἀδίκως καὶ βιαίως τὴν ἐπὶ τῆς Γερμανίας ἡγεμονίαν τῆς Πρωσίας καὶ τὴν ὑπὸ τοιαύτῃ ἡγεμονίᾳ ἔνωσιν τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους, νὰ μεγεθύνῃ δὲ ἰδαφικῶς τὴν Γαλλίαν ἀναλώμασι τῆς Γερμανίας. Τὴν τοιαύτην πεποίθησιν ἡμπέδωσαν αἱ ἀμέσως μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου γινόμεναι ὑπὸ τοῦ Βίσμαρκ ἀποκαλύψεις, ἐξ ὧν ἐδηλοῦτο ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ Ναπολέοντος καὶ πρὸ τοῦ ἔτους 1866, ἀλλὰ πρὸ πάντων μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1866 δὲν ἔπαυε ποιοιμένη τῇ Πρωσικῇ κυβερνήσει προτάσεις περὶ ἰδαφικῆς αὐξήσεως τῆς Γαλλίας ὅτε μὲν διὰ τῆς προσαρτήσεως τοῦ Λουξεμβούργου καὶ τοῦ Βελγίου, ὅτε δὲ διὰ τῆς Γαλλικῆς Ἑλβετίας ἢ καὶ μέρους τοῦ Πεδεμοντιῦ (ἴδ. σελ. 628). Ἄλλ' ἡ ἐσπευσμένη κήρυξις τοῦ πολέμου δὲν ἦτο μόνον ἔργον ἠθικῶς ἀδικαιολόγητον, ἀλλὰ καὶ πράξις πολιτικῶς ἀσύνετος. Ὅτι ὁ Ναπολεὼν δὲν ἐξετίμα καλῶς τὴν ἀξίαν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Γαλλίας πιστεύων τυφλῶς εἰς τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ ὑπουργοῦ Leboeuf καὶ δὲν ἤξευρεν ὅτι ἡ Γαλλία δὲν ἠδύνατο νὰ παρατάξῃ τὸ ἥμισυ τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ, εἶναι ἴσως μέχρι τινὸς συγγνωστόν (1). Ἄλλ' εἶναι ἀσύγγνωστον δι' αὐτὸν ὅτι ἐπίστευεν εἰς τὴν σύμπραξιν τῆς νοτίου Γερμανίας ἐναντίον τῆς Πρωσίας, καὶ ἐπείθετο περὶ ἐνεργοῦ συμπράξεως τῆς Αὐστρίας, χωρὶς ἐκ τῶν προτέρων νὰ δεσμεύσῃ τὴν Δύναμιν ταύτην δι' ἐπισήμου ὑποχρεώσεως ἐπισήμου συνθήκης. Ἀληθῶς πᾶσα ἡ πολυθρύλητος Αὐстроγαλλικὴ συμμαχία ἐστηρίζετο ἐπὶ ὑποσχέσεων ἀορίστων. Ἡ Αὐστρία, ὡς ἔλεγεν ὁ Βάυστ, ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ ρυθμίσῃ τὴν διαγωγὴν αὐτῆς

(1) Καὶ ἡ μεγάλη ὑπεροχὴ τοῦ Γαλλικοῦ στόλου ἀπέναντι τοῦ Πρωσικοῦ ἢ Βορειογερμανικοῦ δὲν ἔφερε σπουδαία ἀποτελέσματα. Ἐξ ἀρχῆς τοῦ πολέμου ὁ Γαλλικὸς στόλος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βαλτικὴν, ἀλλ' οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἐναντίον τῶν ἰσχυρῶς ὠχυρωμένων Γερμανικῶν παραλίων. Μικραὶ τινες ζημίαι ἐπενεχθεῖσαι εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν τῆς Γερμανίας ἐν διαφόροις θαλάσσαις ἦσαν τὰ μόνα ἔργα τοῦ Γαλλικοῦ στόλου.

ἀναλόγως τῆς θέσεως, ἣν ἐμελλε νὰ λάβῃ ἡ Ῥωσσία. Ἄλλ' ἡ Ῥωσσία εἶχεν ἤδη λάβει σαφεῖς ὑποχρεώσεις ἀπέναντι τῆς Πρωσσίας. Ἐνα περίπου μῆνα πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος εἶχον ἔλθει εἰς συνέντευξιν ἐν Ἑμς (21/2 Ἰουνίου). Ἐν τῇ συνεντεύξει δὲ ταύτῃ, ἐν ἣ παρευρέθησαν ὁ τε Βίσμαρκ καὶ ὁ ἐν Βερολίνῳ Ῥώσσος πρεσβευτῆς κόμης Οὐθρίλ, ἐδόθησαν καὶ ἐλήφθησαν ἐκατέρωθεν ὑποσχέσεις καὶ ὑποχρεώσεις ἐν περιπτώσει Γαλλογερμανικοῦ πολέμου. Καὶ ἡ μὲν Ῥωσσία ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κωλύσῃ τὴν ὑπὲρ τῆς Γαλλίας ἀνάμιξιν τῆς Αὐστρίας εἰς τὸν πόλεμον, ἡ δὲ Πρωσσία ὑπεσχέθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Ῥωσσίαν καθ' ἣν περίστασιν αὕτη ἤθελεν ἀποκηρύξει τὸν περὶ οὐδετερότητος τοῦ Εὐξείνου ταπεινωτικὸν διὰ τὴν Ῥωσσίαν ὅρον τῆς Παρισιανῆς συνθήκης. Συνωδᾷ δὲ πρὸς τὰς συμφωνίας ταύτας ἡ Ῥωσσία, ἅμα ἀρξαμένου τοῦ πολέμου, ἐκήρυξεν ὅτι ἐμελλε νὰ τηρήσῃ οὐδετερότητα ἐνὸς καὶ ἄλλῃ τις Δύναμις δὲν ἀνემιγνύετο εἰς τὸν πόλεμον, ἔδωκε δὲ τῇ Αὐστρίᾳ νὰ νοήσῃ σαφῶς ὅτι ἡ ἀνάμιξις αὐτῆς εἰς τὸν πόλεμον ὑπὲρ τῆς Γαλλίας ἐμελλε νὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κατ' αὐτῆς κήρυξιν τοῦ πολέμου ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας. Οὕτω ἡ Γαλλία ἀπεμονώθη ἐντελῶς ἔχουσα μόνον τὰς παραμυθητικὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Βάϋστ ὅτι ἡ ἐπιβεβλημένη τῇ Αὐστρίᾳ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας οὐδετερότης ἐμελλε νὰ χρησιμεύσῃ τῇ Αὐστρίᾳ ἵνα παρασκευασθῇ δεόντως πρὸς τὸν πόλεμον καὶ ἀρξήται τῆς ἐνεργείας κατὰ τὸ προσεχὲς φθινόπωρον. Ἀλλὰ κατὰ τὸ φθινόπωρον ἐκεῖνο δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν Γαλλίᾳ Ναπολέον καὶ αὐτοκρατορία. Αἱ μεγάλαι καὶ ταχεῖαι νίκαι τῶν Πρώσσων ἀνέτρεψαν πάντας τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν φίλων τῆς Γαλλίας. Ἡ μετὰ τῆς Ῥωσσίας συνεννόησις ἐπέτρεψε τῇ Πρωσίᾳ ἵνα μηδαμῶς φροντίζουσα μὴ μόνον περὶ τῶν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πρὸς τὴν Αὐστρίαν συνόρων, ἐπιπέσῃ μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως αὐτῆς ἐναντίον τῆς Γαλλίας. Τρεῖς μεγάλαι στρατιαὶ ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου ἀγόμεναι ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Stainmetz (ἡ α' ἡ δεξιὰ στρατιά), ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Φρειδερίκου Καρόλου (ἡ β' ἡ ἀποτελοῦσα τὸ κέντρον) καὶ ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος διαδόχου τῆς Πρωσσίας (ἡ γ' ἡ ἀριστερά), ἀποτελοῦσαι ὅλαι ὁμοῦ περὶ τὰς 400 χιλιάδας ἀνδρῶν, διέβησαν τὰ σύνορα τῆς Γαλλίας καὶ εἰσέβαλον (ἀπὸ τοῦ Βαυαρικοῦ Παλατινάτου ὁρμώμεναι) εἰς τὸν μεταξὺ τοῦ

Στρασβούργου καὶ τοῦ Μιτζ χῶρον, κατὰ τὸ ἐκπονηθὲν ὑπὸ τοῦ Μόλτκε στρατηγικὸν σχέδιον, πρὶν ἢ παρέλθωσιν 20 ἡμέραι ἀπὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου καὶ καθ' ὃν χρόνον ἡ Γαλλία μόλις εἶχε δυνηθῇ νὰ συναγάγῃ εἰς τὸν χῶρον ἐκείνον 100 - 140 χιλιάδας στρατοῦ. Τοσοῦτον τελειότερος ἦτο ὁ τρόπος τῆς Πρωσσικῆς ἐπιστρατεύσεως τοῦ τῆς Γαλλικῆς. Ἡ ταχύτης αὕτη ἐκώλυσε τοὺς Γάλλους νὰ λάβωσιν ἐπιθετικὴν θέσιν καὶ νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, ἐνθα φόβος μέγας ὑπῆρχε Γαλλικῆς εἰσβολῆς. Καὶ νῦν ἤρξατο ἡ ἀναρίθμητος σειρά Γερμανικῶν νικῶν καὶ Γαλλικῶν ἡττῶν. Μόλις εἶχε διαλαληθῇ ἐκ Παρισίων εἰς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου ἡ ὅλως ἀσημαντος ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ, ἡγουμένου τοῦ Ναπολέοντος, ἄλωσις τοῦ Σααρβρῦκεν (21/2 Αὐγούστου) ἐνθα ὁ τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἐν τῇ στρατείᾳ συνοδεύων μικρὸς Λουδοβίκος Ναπολέων (ὁ Λουλοῦ ὑποκοριστικῶς καλούμενος) ἐβαπτίσθη διὰ τοῦ πυρός, καὶ ἀμέσως τὴν εἰδησιν ταύτην διεδέξαντο νέαι εἰδήσεις ἐκπληκτικαὶ μεγάλας καὶ ἄλλεπαλλήλους ἀγγέλλουσαι νίκας Γερμανικάς. Ὁ Γαλλικὸς στρατός, τοῦ ὁποίου τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν εἶχε λάβει ὁ Ναπολέων, συνέκειτο ἐξ 8 στρατιωτικῶν σωμάτων, ὧν τὸ πρῶτον ὑπὸ τὸν στρατάρχην Μὰκ Μαὼν καὶ τὸ ἑβδομον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δουαί ἀπετέλουν τὴν δεξιὰν πτέρυγα τοῦ στρατοῦ τούτου τὴν ἀντιτασσομένην τῇ στρατιᾷ τοῦ πρίγκιπος διαδόχου τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκου Γουλιέλμου, τὸ δεῦτερον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Φροσσάρ, τὸ τρίτον ὑπὸ τὸν στρατάρχην Βαζαίν, τὸ τέταρτον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ladmirault ἀπετέλουν τὸ κέντρον ἅμα δὲ καὶ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα ὑποστηριζομένην ὑπὸ τῶν τριῶν ὡς ἐν ἐφεδρείᾳ τεταγμένων σωμάτων τῶν στρατηγῶν Βουρβάκη, Failly καὶ Κανροβέρ. Ἡ προφυλακὴ τοῦ ὑπὸ τὸν Μὰκ Μαὼν στρατοῦ ἡττήθη (τῇ 23/4 Αὐγ.) ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ πρίγκιπος διαδόχου τῆς Πρωσσίας ἐν τῇ πρώτῃ σπουδαίᾳ μάχῃ παρὰ τὸ Βαϊσσεμβούργον, μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἅπας ὁ ὑπὸ τὸν Μὰκ Μαὼν στρατός ὑπέστη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ ἐν τῇ φονικωτάτῃ μάχῃ τοῦ Wörth ἡτταν δεινοτάτην καὶ διελύθη καθ' ὅλοκληρίαν καταλιπὼν ὡς τρόπαια εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γερμανῶν 200 ἀξίωματικούς καὶ 9 χιλιάδας στρατιώτας αἰχμαλώτους, 28 τηλεβόλα, 5 μυδραλιοβόλα, πολλὰς σημαίας, μέγα πλῆθος ὀπλῶν, 1200 ἵππους καὶ τὰ ταμεῖον τοῦ στρατοῦ. Ὁ Μὰκ Μαὼν μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ μετὰ

τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ μέχρι τοῦ Chalons. Ἐκτοτε ἐκίστη νέα σπουδαία μάχη ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, κατὰ τρόπον σχεδὸν πρωτοφανῇ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὑπῆρξε σειρὰ ἐπιτυχιῶν τοῦ ἐτέρου μόνου τῶν ἐμπολέμων. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν πολεμικῶν τούτων γεγονότων εἶναι τοσοῦτον μέγα, ὥστε τὰ καθέκαστα ἀποβάλλουσιν ἐν μέρει τὸ ἀξιωμανημόνευτον αὐτῶν. Ὅ,τι δὲ κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον τοὺς ἀνὰ πᾶν βῆμα ἐγγύθεν ἢ μακρόθεν παρακολουθοῦντας τὰ τοῦ πολέμου ἐξέπληττεν, ἡθροαίνεν ἢ ἐλύπει, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ σήμερον τὸ αὐτὸ διαφέρειν. Διὰ τοῦτο μνημονεύομεν ἐνταῦθα μόνον τῶν ἀξίων σπουδαιότερας μνείας, ἵνα παράσχωμεν γενικὴν μόνον εἰκόνα τοῦ ὅλου αἱματηροῦ δράματος.

Μετὰ τὰς μάχας τοῦ Βαϊσσεμβούργου καὶ Wörth τὸ Στρασβούργον ἀπεκλείσθη καὶ ἐπολιορκήθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Τῇ αὐτῇ δ' ἡμέρᾳ, καθ' ἣν συνεκροτήθη ἡ μάχη τοῦ Wörth, ὁ ὑπὸ τὸν Φροσσάρ στρατὸς ἡττήθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ πρίγκιπος Φρειδερίκου Καρόλου ἐν τοῖς περὶ τὸ Σααρβρῦκεν ὑψώμασι (τοῖς ὑψώμασι τῆς κώμης Σπάιχερ) ἐν φονικωτάτῃ μάχῃ καὶ ἤνοιξε τῷ Γερμανικῷ ἐκείνῳ στρατῷ τὴν πρὸς τὸ Μιτζ ὁδόν. Ἀλλ' αἱ πρῶται αὗται ἦνται μεγάλαις ἐπὶ πᾶσι μεταβολαῖς ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ στρατιωτικῇ διοικήσει τῆς Γαλλίας. Ἡ ἀγγελία τῶν πρώτων ἡττῶν ἀφικομένη εἰς Παρισίους ἐπὶ πᾶσι τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου Ὀλλιβιέ (28/9 Αὐγούστου) καὶ τὸν σχηματισμὸν νέου ὑπουργείου ὑπὸ τὸν ἐκ τῆς Σινικῆς στρατείας γνωστὸν ἡμῖν στρατηγὸν κόμητα Παλικά. Ἐν τῷ στρατῷ δὲ ὁ μὲν Ναπολέων παραιτηθεὶς τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἀπῆλθε μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς Chalons, ἐνθα ὁ Μὰκ Μαὼν ἀνεδημιούργει καὶ διωργάνου τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἀρχιστράτηγος δὲ τοῦ παρὰ τὰ σύνορα στρατοῦ (τοῦ καλουμένου καὶ Ῥηνικοῦ στρατοῦ, ὡς ὠνόμασεν αὐτὸν ὁ Ναπολέων) διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος ὁ στρατάρχης Βαζαῖν. Πρὸς τούτοις τὸ νέον ὑπουργεῖον παρητήθη τὸ σχέδιον τοῦ νὰ πέμψῃ στρατὸν ἀποβάσεως διὰ τοῦ στόλου εἰς τὰ Γερμανικὰ παράλια καὶ ἐκράτησεν τὸν πρὸς τοῦτο προωρισμένον στρατὸν διὰ τὴν ἀμυναν τῆς Γαλλίας, τοῦθ' ὅπερ ἐπέτρεψε τοῖς Γερμανοῖς νὰ μεταπέμψωνται εἰς τὴν Γαλλίαν τὰ στρατεύματα τὰ προωρισμένα εἰς τὴν ἀμυναν τῶν παραλίων. Καὶ νῦν ἐν τῷ ἀρχηγείῳ τοῦ Βαζαῖν μετὰ τινος δισταγμοῦς ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη ἵνα σύμπας ὁ στρατὸς τοῦ Ῥήνου ὁ συγκεντρωθεὶς ἤδη περὶ τὸ Μιτζ ἀποχωρήσῃ εἰς Chalons, ἵνα ἐνωθῇ

ἐνταῦθα μετὰ τοῦ νέου στρατοῦ τοῦ Μάκ Μαὼν καὶ ἀναμείνη τοὺς Γερμανοὺς ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Chalons καὶ τῶν Παρισίων χώρῳ ἐνταῦθα μεταθέτων τὸ κέντρον τῆς ἀμύνης, ἀφιεμένης τῆς φρουρήσεως τοῦ Μέλτς εἰς τὴν ἐκ 14 χιλιάδων μόνον ἀνδρῶν συγκειμένην στρατιωτικὴν φρουρὰν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο τῆς εἰς Chalons ὑποχωρήσεως τῶν Γάλλων δὲν συνῆδε πρὸς τὰ σχέδια τοῦ Μόλτκε. Διὰ τοῦτο μόλις ἐνόησεν οὗτος τὰ μελετώμενα ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ, συνήγαγε περὶ τὸ Μέλτς τὴν τε ὑπὸ τὸν Φρειδερίκον Κάρολον καὶ τὴν ὑπὸ τὸν Στάϊνμετς στρατιάν, ἵνα διὰ τούτων ἀποκλείσῃ τὸν Βαζαῖν ἐν Μέλτς. Ὁ σκοπὸς τοῦ Μόλτκε ἐξετελέσθη διὰ τῶν περὶ τὸ Μέλτς συγκροτηθεισῶν τεσσάρων μαχῶν ἐν Pange καὶ Courcelles (2/14 Αὐγούστου), Μάρσλατουρ καὶ Γραβελόττα (6/18 Αὐγούστου), ἐξ ὧν ἡ τῆς Μάρσλατουρ καὶ ἡ τῆς Γραβελόττας (ἡς μετέσχε καὶ ὁ βασιλεὺς) ἦσαν φονικώταται. Οὕτως ὁ μέγας, ὁ μόνος σχεδὸν Γαλλικὸς στρατὸς ὁ ἐξ 180 χιλιάδων συγκείμενος, ἐκλείσθη ἐν Μέλτς ὑπὸ τῶν δύο Γερμανικῶν στρατιῶν, ἐνῷ ἡ τρίτη ἡ ὑπὸ τὸν διάδοχον τῆς Πρωσσίας προὔχῳρει πρὸς τὸ Chalons καὶ τοὺς Παρισίους. Τότε οἱ ἐν Παρισίοις συνέλαβον τὸ παράτολμον σχέδιον νὰ ἀποπειραθῶσι τὴν ἔνωσιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Μάκ Μαὼν μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Βαζαῖν. Πρὸς τοῦτο ὁ Μάκ Μαὼν, ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μέλτς. Ἡ πορεία αὕτη τοῦ Μάκ Μαὼν συνδυαζομένη μετὰ τῆς ἀπὸ Μέλτς ἐξόδου τοῦ στρατοῦ τοῦ Βαζαῖν ἐμελλε νὰ διασχίσῃ τὴν περιζωννύουσαν τὸ Μέλτς στρατιωτικὴν γραμμὴν τῶν Γερμανῶν καὶ νὰ ἐπενέγκῃ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο στρατῶν πρὸς περαιτέρω κοινὰς ἐνεργείας. Ἀλλὰ μόλις τὸ Γερμανικὸν στρατηγεῖον ἔμαθεν ὅτι ὁ Μάκ Μαὼν, ἀντὶ, ὡς ἡλπίζετο, νὰ διευθυνθῇ πρὸς τοὺς Παρισίους, ἐβόδιζε πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μέλτς, ἀμέσως ἀνεκάλεσε τὴν εἰς Παρισίους βαδίζουσαν στρατιάν. Αὕτη ἐν μέσῳ ἀδιακόπων συμπλοκῶν κατῴρθωσε νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῆς πρώτης στρατιᾶς (τῆς τοῦ Στάϊνμετς, ἐν ἣ ἦτο καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ γενικὸν ἐπιτελεῖον). Οὕτω δὲ ἀνατεθέντος εἰς μόνην τὴν δευτέραν στρατιάν (τοῦ Φρειδερίκου Καρόλου) τοῦ ἔργου τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Βαζαῖν, οἱ δύο ἄλλοι ἡνωμένοι στρατοὶ ἐπελάθοντο τῆς καταδιώξεως τοῦ στρατοῦ τοῦ Μάκ Μαὼν. Ὁ Βαζαῖν μαθὼν τὰ κατὰ τὴν νέαν κίνησιν τοῦ Μάκ Μαὼν ἐπεχείρησε τῇ 19/31 Αὐγούστου καὶ 20/1 Σεπτεμβρίου πανστρατιᾷ ἐξοδὸν ἀπὸ τοῦ Μέλτς, ἵνα ἐνωθῇ μετὰ τοῦ

Μάχ Μαών. Κατὰ τὴν πρώτην μὲν ἡμέραν τῆς ἐξόδου συνεκροτήθη ἡ μάχη τοῦ Νοασσεβίλ, ἐν ᾗ κατώρθωσε νὰ ἐκτοπίσῃ τοὺς Γερμανοὺς ἀπὸ τινων θέσεων, ἀλλὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν κατώρθωσεν ὁ πρίγκιψ Φρειδερίκος Κάρολος νὰ ἀποκλείσῃ αὐτὸν αὖθις ἐν Μέτζ, καὶ ὁ ἀποκλεισμός οὗτος κατέστη ἡδὴ διαρκῆς, ἀφοῦ τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐκρίθη ἡ τύχη τοῦ ὑπὸ τὸν Μάχ Μαών στρατοῦ. Ὁ στρατὸς οὗτος μετὰ πολλὰς κατὰ μέρος ἥττας, ἃς ὑπέστη ὑπὸ τοῦ τρίτου Γερμανικοῦ στρατοῦ μεταξὺ τῆς 15/27 καὶ 18/30 Αὐγούστου, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν σπουδαίαν ἥτταν τοῦ Βωμόν (18/30 Αὐγούστου), βλέπων ἡνωμένας τὰς δύο Γερμανικὰς στρατιάς (αἰτίνες ὁμοῦ ἠρίθμουν 250 χιλιάδων ἀνδρῶν ἀπέναντι 125 χιλιάδων περίπου ἀνδρῶν τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ) καὶ τὴν πρὸς Μέτζ ὁδὸν ἀποκεκλεισμένην ἠναγκάσθη νὰ ἐκλέξῃ δυοῖν θάτερον, ἢ νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Βέλγιον ἢ νὰ κλεισθῇ ἐν Σεδάν. Προτιμήσας δὲ τὸ δεύτερον, ἀφοῦ περὶ τὸ φρουρίον τοῦτο ὑπέστη νέαν σπουδαίαν ἥτταν, ἐκλείσθη ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ παρεδόθη δι' ὁμολογίας πρὸς τοὺς Γερμανοὺς, ἀφοῦ πρότερον ὁ ἐν τῷ στρατῷ εὐρισκόμενος Ναπολεὼν ἐπεμψε τὸ ξίφος αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ Γουλιέλμῳ (21/2 Σεπτεμβρίου). Τὰ μοναδικὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τρόπαια τῶν Γερμανῶν ἐν Σεδάν ἦσαν: εἰς αὐτοκράτωρ, εἰς στρατάρχην, χιλιάδες ἀξίωματικῶν καὶ 83 χιλιάδες στρατιωτῶν, (ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ περὶ Σεδάν μάχῃ 3 χιλιάδων φονευθέντων, 14 χιλιάδων πληρωθέντων καὶ 21 χιλιάδων αἰχμαλωτισθέντων), 419 πεδινὰ πυροβόλα καὶ μυδραλιοβόλα, 139 πυροβόλα τοῦ φρουρίου, 1072 ἄμαξαι, 66 χιλιάδες τυφέκια, 6 χιλιάδες ἵπποι χρήσιμοι ἔτι. Εἰς τὸν Ναπολέοντα ὡς τόπος αἰχμαλωσίας ὠρίσθη ὁ πύργος Willelmshöhe πλησίον τῆς Ἑσσης Κασσέλης.

Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Σεδάν αἱ δύο μεγάλαι στρατιαὶ ἐνισχυθεῖσαι ἐν τῷ μεταξὺ διὰ νέων ἐπικουριῶν ἐπῆλθον κατὰ τῶν Παρισίων, καταλείπουσαι ὀπισθεν αὐτῶν τὸ Μέτζ (ἀποκεκλεισμένον μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸ σκηνοῦντος Γαλλικοῦ στρατοῦ), τὸ Στρασβοῦργον καὶ πλῆθος ἄλλων φρουρίων πολιορκούμενα ὑπὸ Γερμανικῶν στρατευμάτων καὶ ἀπέκλεισαν τὴν μεγάλην ἐκείνην πρωτεύουσαν τῆς Γαλλίας (7/19 Σεπτεμβρίου). Ἀλλὰ πρὶν ἢ οἱ Γερμανοὶ φθάσωσιν εἰς Παρισίους, σπουδαιότατα ἐνταῦθα ἐτελέσθησαν γεγονότα. Ἡ εἰδησις τῆς παραδόσεως τοῦ Σεδάν ἐπήνεγκεν ἐν Παρισίοις τὴν ἐπανάστασιν τῆς 23/4 Σεπτεμβρίου, δι' ἧς κατελύθη ἡ αὐτοκρατορία, φυγούσης

ἐκ Παρισίων τῆς ἀντιβασιλευούσης αὐτοκρατείας Εὐγενίας καὶ σω-
θείσης εἰς Ἀγγλίαν, ἀνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία ὑπὸ τῶν ἐπαναστα-
τῶν, συνέστη δὲ κυβέρνησις δημοκρατικὴ προσωρινὴ κληθεῖσα «κυ-
βέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης» ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ τέως στρατιω-
τικοῦ διοικητοῦ τῶν Παρισίων στρατηγοῦ Τροσσὺ (Trochu), ἡς
μέλη ἐγένοντο πάντα τὰ ἐξοχα μέλη τῆς ἐν τῇ τέως νομοθετικῇ
βουλῇ δημοκρατικῆς πτέρυγος, (ἐν οἷς ὁ Ἰούλιος Φάβρ ὡς ὑπουργὸς
τῶν ἐξωτερικῶν, ὁ δὲ νεαρὸς Λέων Γαμβέττα τῶν ἐσωτερικῶν). Ἡ
προσωρινὴ αὕτη κυβέρνησις, ἀφοῦ ἐκήρυξεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ἦτο πρόθυμος
νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην δίδουσα χρηματικὴν ἀποζημίωσιν, ἀπεπει-
ράθη διὰ τοῦ Ἰουλίου Φάβρ ἐλθόντος εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ Βί-
σμαρκ (8/20 Σεπτεμβρίου) ἐγγὺς τῶν Παρισίων, νὰ συνομολογήσῃ
οὐχὶ εἰρήνην, ἀλλ' ἀνακωχὴν ὀλιγοήμερον, ἵνα ἐν τῷ μεταξὺ ἐκλεγῇ
ἐθνικὴ σύνοδος μέλλουσα ν' ἀποφασίσῃ περὶ πολέμου ἢ περὶ εἰρήνης.
Ἀλλ' ἡ συνέντευξις ἐκείνη οὐδὲν ἐπήνεγκεν ἀποτέλεσμα. Οὐδεμιᾶς
κυβερνήσεως ἡ νέα κυβέρνησις τῆς Γαλλίας ἐπεκαλέσατο ἐπισήμως τὴν
μεσολάβησιν (1), οὐδεμία δὲ ἐκ τῶν μεγάλων Δυνάμεων προέβη εἰς
οἰονδήποτε διάβημα ἐπίσημον. Μόνη ἡ Ὑψηλὴ Πύλη διὰ τοῦ μεγά-
λου Βεζήρου καὶ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν Ἀλφὲ πασσᾶ προσεκάλεσε
τὰς μεγάλας Δυνάμεις, ἐν ὀνόματι τοῦ πολιτισμοῦ, ἵνα ἐπεμβῶσι πρὸς
κατάπαυσιν τοῦ πολέμου· ἀλλὰ καὶ τὸ διάβημα τοῦτο οὐδὲν ἐπή-
νεγκεν ἀποτέλεσμα. Οὕτω περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σεπτεμβρίου ἐπολιορ-
κήθησαν οἱ Παρίσιοι, ἤτοι ἅπασα ἡ περιοχὴ τῶν Παρισίων μετὰ τῶν
περὶ αὐτοὺς πολυαριθμίων φρουρίων, οὐχὶ διὰ τακτικῆς πολιορκίας,
ἀλλὰ δι' ἀποκλεισμοῦ τελεσθέντος ὑπὸ τοῦ 250 - 280 χιλ. ἀριθμοῦν-
τος Γερμανικοῦ στρατοῦ, καταλαβόντος ὅχουράς θέσεις περὶ διαφόρους
περὶ τὴν πόλιν τόπους, τὰ μεταξὺ χάσματα πληροῦντος τοῦ ἵππικοῦ
δι' ἀραιᾶς παρατάξεως. Οὐχὶ διὰ τακτικῆς πολιορκίας, ἀλλὰ διὰ τῆς
πείνης ἔδει νὰ πέσῃ ἡ πρωτεύουσα τῆς Γαλλίας μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν
φρουρίων, κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Γερμανικοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου.

(1) Μόνον ὁ Θιέρσος ἐστάλη ὡς ἀνεπίσημος ἀντιπρόσωπος τῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς
αὐλὰς τῶν τεσσάρων μεγάλων Δυνάμεων, ἵνα αἰτησῇται δι' ἐμπιστευτικῶν διαπραγ-
ματεύσεων τὴν μεσολάβησιν τῶν Δυνάμεων ἢ καὶ τὴν βοήθειαν αὐτῶν (ὡς λ. χ. τῆς
Ἰταλίας). Ἀλλὰ τὸ μόνον ἀποτέλεσμα τῆς περιοδείας ταύτης ὑπῆρξεν ἡ διὰ τῆς με-
σιτείας τοῦ Τσάρου καὶ τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἐπιτευχθεῖσα συνέντευξις τοῦ
Θιέρσου μετὰ τοῦ Βίσμαρκ ἡ γενομένη τῇ 20/1 Νοεμβρίου καὶ ἀποδελήπουσα εἰς ἐπί-
τευξιν ἀνακωχῆς· ἀλλὰ καὶ ἡ συνέντευξις αὕτη οὐδὲν ἐπήνεγκεν ἀποτέλεσμα.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς πολιορκίας τῶν Παρισίων ἔπιασε τὸ Στρασβούργον (15/27 Σεπτεμ.), τῇ δὲ 15/27 Ὀκτωβρίου παρεδόθη διὰ συμβάσεως ἅπας ὁ ὑπὸ τὸν Βαζαὶν περὶ τὸ Μὲτζ πολιορκούμενος στρατὸς καὶ ἡ φρουρὰ αὐτῇ τοῦ μεγάλου φρουρίου. Διὰ τῶν γεγονότων δὲ τούτων οὐ μόνον σπουδαιόταται θέσεις ὄχυραὶ περιήρχοντο εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γερμανῶν καὶ ἡσφαλίζετο στρατιωτικῶς ἡ θέσις αὐτῶν ἐν Γαλλίᾳ ὥς καὶ ἡ πρὸς τὴν Γερμανίαν συγκοινωνία, ἀλλὰ καὶ μεγάλοι στρατοὶ τέως ἀπασχολούμενοι εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν φρουρίων ἐκείνων ἐτίθεντο ἤδη ὑπὸ τὴν διάθεσιν τοῦ γενικοῦ ἀρχηγείου, ἐνῶ ἡ θέσις τῶν Γάλλων ὑπὸ πᾶσαν ἐποψὴν καθίστατο χαλεπὴ καὶ ἄπορος. Ἄλλ' ἡ νέα δημοκρατικὴ κυβέρνησις δὲν ὑπέκυψε τοσοῦτον ταχέως εἰς τὰς συμφορὰς τοῦ ἀνίστου ἀγῶνος. Ἐνῶ οἱ Παριῖοι ἐπολιορκούντο, ἡ λοιπὴ πέραν τοῦ Αἰέληρος ὑπὸ Γερμανῶν μὴ πατηθεῖσα Γαλλία ἐξηγείρετο ἰσχυρῶς πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου καὶ πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν Παρισίων. Ὁ μέγας καὶ ἰσχυρότατος μοχλὸς τῆς ἰσχυρᾶς ταύτης κινήσεως ἦτο ὁ νῦν ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν γενόμενος περίφημος Λέων Γαμβέττας. Ἀπελθὼν οὗτος δι' ἀεροστάτου ἐκ τῶν ἀποκεκλεισμένων Παρισίων εἰς Τούρονας, διωργάνωσεν ἐνταῦθα ἐπιτροπείαν τῆς ἐν Παρισίοις κυβερνήσεως διευθύνων αὐτὸς τὴν νέαν ταύτην κυβέρνησιν. Ὁ Γαμβέττας συνέλαβε νῦν τὸ μεγαλεπήβολον σχέδιον νὰ ἐξεγείρῃ ἅπασαν τὴν Γαλλίαν στρατιωτικῶς, ἐπαναφέρων τὸ σύστημα τοῦ 1793 τὸ τοσοῦτον θαυματουργήσαν κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Τὸ σύστημα τῆς πανστρατιᾶς ταύτης κινήσεως (*levée en masse*) ἐφηρμόσθη δραστηριώτατα ὑπὸ τοῦ νεαροῦ δικτάτορος, λόγῳ καὶ ἔργῳ, διὰ τῶν φλογερῶν αὐτοῦ πρὸς τὸν λαὸν προκηρύξεων καὶ διὰ τῆς ἀπαύστου κινήσεως πανταχοῦ τῆς ἐλευθέρως Γαλλίας προτρέποντος τὸν λαὸν εἰς τὴν μέχρι τῶν ἐσχάτων ἀντίστασιν. Πανταχόθεν νῦν συνέρρεον ἑνοπλά στῖφει ὥσπερ ἀναπηδῶντα ἐκ τῆς γῆς, ἦν ἐπληττον οἱ τοῦ νεαροῦ δικτάτορος πόδες· πολλὰ ἐντεῦθεν μάχαι, τινὲς μάλιστα τούτων ἱκανῶς αἱματηραί, συνεκροτήθησαν μετὰ τῶν νέων στρατῶν τοῦ Γαμβέττα καὶ τῶν κατ' αὐτῶν πεμπομένων ἢ ὑπ' ἐκείνων προσβαλλομένων Γερμανικῶν. Ἄλλ' ἐν κεφαλαιῳ οἱ στρατοὶ τοῦ Γαμβέττα, καίπερ οὐ σμικρὸν δείξαντες ἡρωϊσμόν, δὲν ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὰς ὑπὸ τῆς δημοκρατικῆς κυβερνήσεως εἰς αὐτοὺς ἀνατιθεμένους ἐλπίδας. Ἦσαν στῖφει ἐνόπλων ἀνδρῶν ἀγύμναστα καὶ ἀδιοργάνωτα

μὴ δυνάμενα νὰ ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ τῆς ἐπιστημονικῆς τακτικῆς τῶν Γερμανῶν· καὶ κατὰ τοῦτο μεγάλη ἀπεδείχθη ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ 1870 καὶ 1793, καὶ οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ Γαμβιέττα, ὡς αὐτὸς ὁ Τροσσὺ ἐμαρτύρησεν, οἱ στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς ἀναλογίας τῶν στρατῶν τοῦ 1793, ἠλέγχθησαν πλημμελεῖς. Οὐχ ἤττον αἱ διηνεκεῖς αὐταὶ ἐκτὸς τῶν Παρισίων στρατιωτικαὶ κινήσεις συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἀντέχωσι κρατερῶς οἱ Παρίσιοι. Τέλος δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ Δεκεμβρίου οἱ Γερμανοὶ οἱ μέχρι τότε ἀπλῶς ἀποκλείοντες τὴν πόλιν ἤρξαντο τοῦ κατὰ τῆς πόλεως βομβαρδισμοῦ καὶ ἀφοῦ κατέλαβον ἐπιτηδεῖας πρὸς τοῦτο θέσεις, δεινῶς προσέβαλον τὰ προάστεια καὶ αὐτοὺς τοὺς Παρισίους. Ὁ βομβαρδισμὸς οὗτος διήρκεσεν ἐπὶ ἓνα μῆνα καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἀπληθυνότες καὶ ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν τῆς πείνης καὶ ἐκ τῶν καταστροφῶν τοῦ βομβαρδισμοῦ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις περὶ παραδόσεως, ἀφοῦ ἀπέτυχεν ἡ δι' 100 χιλιάδων ραχῆτῶν ἐπιχειρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Δυκρὼ ἐξοδος τῆς 7/19 Ἰανουαρίου, ἣτις συνδυαζομένη μετὰ τῆς πανστρατιᾶς κατὰ τοῦ πολιορκητικοῦ στρατοῦ ἐπελάσσει τῶν στρατῶν τοῦ Λείγερως, ἠλπίζετο ὅτι ἔμελλε νὰ θραύσῃ τὴν σιδηρᾶν περὶ τὴν πόλιν πολιορκητικὴν γραμμὴν. Τῇ 11/23 Ἰανουαρίου ὁ Γούλιος Φάβρ μεταβὰς εἰς τὸ ἐν Βερσαλλίαις Γερμανικὸν ἀρχιστρατηγεῖον μετὰ πολλὰς καὶ ἐπιπόνους διαπραγματεύσεις συνωμολόγησε πρὸς αὐτὸ τὴν περὶ παραδόσεως τῶν Παρισίων σύμβασιν (15/27 Ἰανουαρίου), ἣτις ἦτο καὶ σύμβασις περὶ ἀνακωχῆς. Κατὰ τὴν σύμβασιν ταύτην πάντα τὰ φρούρια τὰ περὶ τοὺς Παρισίους παρεδίδοντο εἰς τοὺς Γερμανοὺς, παρεχωρεῖτο δὲ ἀνακωχὴ τριῶν ἐβδομάδων, διαρκούσης τῆς ὁποίας ἔμελλε νὰ συγκληθῇ σύνοδος ἐθνικὴ ἐν Βορδῶ ἵνα διαπραγματευθῇ πρὸς τὸν νικητὴν. Τὰ φρούρια κατελήφθησαν ἀμέσως ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, διετάχθησαν δὲ ὑπὸ τῆς ἐν Παρισίοις κυβερνήσεως καὶ αἱ ἐκλογαί. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐν Βορδῶ κυβερνητικὴ ἐπιτροπεία ἦτοι ὁ Γαμβιέττας διὰ διατάγματος ἀπέκλεισε τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγεσθαι πάντας τοὺς λαβόντας ἐπισήμους θέσεις παρὰ τῇ κυβερνήσει τῆς αὐτοκρατορίας καὶ προσεκάλεσεν ἐντεῦθεν τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ Βίσμαρχ, συνωμολογήσαντος τὴν σύμβασιν χάριν ἐκλογῶν ἐλευθέρως ἐνεργουμένων, ὁ τῶς δικτάτωρ, τοῦ ὁποίου καὶ ἄλλως εἶχε λήξει ἡ ἀποστολή, ἐπαύθη διὰ διατάγματος τῆς ἐν Παρισίοις κυβερνήσεως. Ἀφοῦ δὲ συνῆλθεν ἡ ἐθνικὴ σύνοδος ἐν Βορδῶ, παρέδωκεν αὐτῇ τὴν

ἀρχὴν ἢ τέως κυβέρνησις τῆς ἀμύνης, ἢ δὲ Σύνοδος πρόεδρον τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας διώρισε τὸν Ἀδόλφον Θιέρσον, ὄντα μέλος τῆς Συνόδου. Ὁ Θιέρσος ἐσχημάτισεν ὑπουργεῖον, ἐν ᾧ ἔμεινεν ὁ Ἰούλιος Φάβρ ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν. Ἐπιτυχὼν δὲ καὶ παράτασιν τῆς ἀνακωχῆς παρὰ τοῦ Γερμανικοῦ ἀρχηγείου, μεταβάς εἰς Βερσαλλίας διεπραγματεύθη πρὸς τὸν Βίσμαρκ περὶ τῶν προκαταρκτικῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, οἵτινες καὶ μετὰ μακρὰς συζητήσεις ἐπεκυρώθησαν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως διὰ μεγάλης πλειονοψηφίας (546 ἐναντίον 107). Κατὰ τοὺς ὅρους τούτους ἡ Γαλλία παρεχώρει εἰς τὸ νεοσύστατον Γερμανικὸν κράτος τὴν Ἀλσατίαν (πλὴν τοῦ Βελφῶρ) καὶ τὴν Γερμανικὴν Λοθαριγγίαν μετὰ τοῦ Μέτζ, ὑπεχρεοῦτο δὲ νὰ πληρῶσῃ 5 δισεκατομμύρια φράγκων ἐξοφλητέων ἐντὸς τριετίας, καθ' ἣν μέρος τοῦ Γαλλικοῦ ἐδάφους ἔπρεπε νὰ κατέχεται ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ, ἐκκενούμενον κατὰ προθεσμίας ἀναλόγως τῆς πληρωμῆς τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως. Ἀφοῦ οἱ προκαταρκτικοὶ ὅροι τῆς εἰρήνης ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως τοῦ Βορδῶ, συνῆλθον πληρεξούσιοι Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι εἰς τὰς Βρυξέλλας, κατὰ τὰ ὁρισθέντα ἐν τῇ συνομολογήσει τῶν προκαταρκτικῶν ὅρων, ἵνα συνομολογήσωσι τὴν ὁριστικὴν συνθήκην τῆς εἰρήνης. Ἀλλὰ τῶν πληρεξουσίων μὴ δυνηθέντων ἐν Βρυξέλλαις νὰ ἔλθωσιν εἰς ὁριστικὴν συνενόησιν, διεκόπησαν αἱ διαπραγματεύσεις καὶ ἐπανελήφθησαν ὕστερον ἐν Φραγκφούρτῃ, ἐνθα καὶ συνωμολογήθη ἡ ὁριστικὴ συνθήκη (28/10 Μαΐου) ἡ περατώσασα τὸν μέγαν πόλεμον. Καὶ οὕτω μὲν ἐπερατώθη ὁ μέγας πόλεμος· μεγίστην ἐπενεργίαν μεταβολὴν τῆς ἀμοιβαίας ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης θέσεως Γαλλίας καὶ Γερμανίας. Ἀλλὰ διαρκοῦντος τοῦ πολέμου ἐπῆλθον καὶ ἄλλα γεγονότα ὡς ἀπλᾶ μὲν ἐπείσδρια ἐξωτερικῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου συναπτόμενα, ἔχοντα δὲ καὶ ἐσωτερικὴν συνάφειαν πρὸς τὴν πορείαν τοῦ πολέμου, ἀλλ' οὐχ ἥττον ἔχοντα καὶ ἰδίαν ἱστορικὴν ἀρχήν, σπουδαιότητα καὶ σημασίαν. Τὰ γεγονότα ταῦτα εἶναι: α' ἡ ἱδρυσις τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας· β' ἡ κατὰληψις τῆς Ρώμης ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν καὶ ἡ κατάργησις τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τοῦ Πάπα· γ' ἡ κατάργησις τοῦ περὶ ἐξουδετερώσεως τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὁρου τῆς Παρισιανῆς συνθήκης τοῦ 1856.

Α'. Ἡ ἱδρυσις τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας ἢ τοῦ Γερμανικοῦ κράτους. — Ἡ ἱδρυσις τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατο-

ρίας στενῶς συνδέεται μετὰ τῆς ἱστορίας τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου, οὐ μόνον διότι ἐγένετο διαρκοῦντος ἐτι αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι ἦτο ἐν ἐκ τῶν μεγάλων αἰτίων ἐνταυτῷ δὲ καὶ ἀποτελεσμάτων τοῦ μεγάλου τούτου πολέμου. Διότι τὸ μὲν Γερμανικὸν κράτος ὑπὸ αὐτοκράτορα Γερμανὸν ἦτο ἀποτέλεσμα ἡ μᾶλλον συμπλήρωσις καὶ ἐπισφράγισις τῆς ἐπελθούσης πολιτικῆς ἐνότητος συμπάσης τῆς Γερμανίας, αὕτη δὲ ἡ ἔνωσις ἦτο αἰτία κατὰ μέγα μέρος τοῦ πολέμου, διότι εἰς τῶν σπουδαιωτάτων σκοπῶν τοῦ Ναπολέοντος Γ' καὶ τῆς Γαλλίας τῶν ἐπιδιωκομένων διὰ τοῦ πολέμου ἦτο ἡ ματαίωσις τοῦ ἀπὸ τοῦ 1866 ἀρξαμένου ἔργου τῆς πολιτικῆς ἐνώσεως τῆς Γερμανίας· αὐταὶ δὲ αἱ νίκαι τῶν Γερμανικῶν ὀπλῶν ἐκμηδενίσασαι τοὺς σκοποὺς ἐκείνους ἐπὶ ἡνέγκον τὸναντίον τὴν συμπλήρωσιν καὶ ἐπισφράγισιν τῆς Γερμανικῆς ἐνότητος. Μόλις ἠκούσθησαν αἱ πρῶται ἐν τῷ πολέμῳ νίκαι τῶν Γερμανικῶν ὀπλῶν, καὶ ἀμέσως ἐν τε τῇ Γερμανίᾳ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἡ κοινὴ γνώμη ἐθεώρησε τὸ ἔργον τῆς Γερμανικῆς ἐνώσεως τετελεσμένον, καὶ διαρκοῦντος ἐτι τοῦ πολέμου συνήφθησαν διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν νοτίων Γερμανικῶν κρατῶν καὶ τῆς κυβερνήσεως τῆς βορείου Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν εἰσόδον τῶν νοτίων κρατῶν (Βαυαρίας, Βυρτεμβέργης, Βάδης καὶ Ἑσσης Δαρμστὰδης) εἰς τὴν βορείαν ὁμοσπονδίαν, ἵνα οὕτω ἀποτελεσθῇ μία καὶ μόνη Γερμανικὴ ὁμοσπονδία. Αἱ διαπραγματεύσεις αὗται διεξαχθεῖσαι ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Βερσαλλίων ἤχθησαν ταχίως εἰς πέρας καὶ τὰ τρία νότια κράτη εἰσῆλθον εἰς τὴν ὑπὸ τὴν Πρωσίαν ὁμοσπονδίαν, ἐπ' οἷς περίπου ὅροις καὶ τὰ βόρεια, ἐπιφυλαχθέντων τινῶν προνομίων διὰ τὴν Βαυαρίαν. Τὰ συμφωνηθέντα μεταξὺ τῶν κυβερνήσεων ἐνεκρίθησαν καὶ ὑπὸ τῶν κοινοβουλίῶν τῶν νοτίων κρατῶν καὶ οὕτω κατ' οὐσίαν συνεπληρώθη ἡ Γερμανικὴ ἐνότης. Ἄλλ' ἔδει νὰ γείνη τι καὶ διὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν, τὴν ἱστορικὴν ἐπισφράγισιν τοῦ μεγάλου ἔργου. Τὸ ὁμοσπονδιακὸν Γερμανικὸν κράτος τὸ διαλυθὲν τῷ 1806 ἦτο τεταγμένον ὑπὸ ὑπέρτατον ἄρχοντα, τὸν αὐτοκράτορα τοῦ ἁγίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Ἡ προσωυμία τοῦ αὐτοκράτορος ἐθεωρεῖτο οἷον ἐκ καθιέρωσις ἱστορικὴ καὶ ἐπισφράγισις τῆς πράγματι ἐπελθούσης ἐνότητος, ἦτο δὲ προσωυμία λίαν δημοτικὴ, ἰδίως ἐν τῇ νοτίᾳ Γερμανίᾳ, ὡς ἐκδήλωσις τῆς ἰσχύος καὶ τῆς αἰγλῆς τοῦ ἡνωμένου κράτους, καθὰ διὰ πολλῶν εἶδομεν τοῦτο ἐν τῇ Γερμανικῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐτῶν

1848-1850. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς ιδρύσεως ἐτι τῆς βορείου Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας τοῦ 1866 ἔστιν ὅτε ἡ φήμη ἀπέδιδε τῷ βασιλεῖ τῆς Πρωσσίας τὸ σχέδιον τῆς προσλήψεως τῆς προσωνομίας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς βορείου Γερμανίας. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου καὶ τῶν πρώτων νικῶν σὺν τῇ ιδέᾳ τῆς πολιτικῆς ἐνότητος τῆς συμπάσης Γερμανίας ἀνέκυψεν ἰσχυρῶς ἡ *ιδέα* τῆς αὐτοκρατορίας (*die Kaiseridee*) ἰσχυρὸν ἔχουσα συνήγορον τὸν πρίγκιπα διάδοχον τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκον Γουλιέλμον. Καθὰ ἐκ τοῦ ἀτελῶς πρὸ τριετίας δημοσιευθέντος ἡμερολογίου τοῦ τότε διαδόχου, εἴτα δὲ βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου, ἐξάγεται, ὁ Βίσμαρκ ἐν ἀρχῇ δὲν ἐφάνη θερμὸς συνήγορος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος, ἐνόσῳ ὁ μνημονευθεὶς πρίγκιψ ἐζήτηε τρόπον τινὰ νὰ ἐπιβληθῇ ἡ τούτου ἀνχνώρισις εἰς τοὺς λοιποὺς ἡγεμόνας, ἰδίᾳ εἰς τοὺς νοτίους. Οἱ δισταγμοὶ τοῦ Βίσμαρκ ἦσαν ἄλλως εὐλογώτατοι, διότι δὲν ᾔθελε χάριν κενῶν ὀνομάτων καὶ προσωνομιῶν νὰ ἐμβάλῃ εἰς κίνδυνον τὴν πραγματικὴν ἑνωσιν τῆς Γερμανίας ἐμποιῶν δυσἀρέσκειαν εἰς τινὰ κράτη καὶ ἰδίως εἰς τὴν Βαυαρίαν. Αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος δὲν ἐφαίνετο πολὺ διατεθειμένος εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἀξιώματος προτιμῶν ἀντὶ τούτου νὰ ὀνομασθῇ, ὡς κατέστη ἤδη, *στρατηλάτης* (*Herzog*) ἤτοι ὑπέρτατος στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς τῶν Γερμανῶν. Ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσε μὲν ἡ *ιδέα* τῆς αὐτοκρατορίας ἀλλὰ διὰ τῶν συνετιῶν ἐνεργειῶν τοῦ Βίσμαρκ τὴν πρὸς ταῦτο πρωτοβουλίαν ἔλαβεν ὁ μετὰ τὸν βασιλεῖα τῆς Πρωσσίας ἰσχυρότατος ἐν Γερμανίᾳ ἡγεμὼν τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος Β' ἐκφράσας ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Γουλιέλμον τὴν ἐπιθυμίαν ἵνα οὗτος ἐν τῇ ιδιότητι αὐτοῦ ὡς προέδρου τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας προσλάβῃ τὴν προσωνομίαν τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος (1). Ὁ Γουλιέλμος ἀπήντησεν ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ λάβῃ τὴν προσωνομίαν, ἀλλὰ συναινέσει πάντων τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἐλευθέρων πόλεων τῆς Γερ-

(1) Γερμανὸς αὐτοκράτωρ, οὐχὶ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ἐκλήθη κατὰ πρότασιν τοῦ Βίσμαρκ ἵνα μὴ ἡ προσωνομία αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὑποσημαίνουσα κράτος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Γερμανίας προσκρούσῃ εἰς τὴν φιλοτιμίαν τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, καὶ ἰδίως τῶν νοτίων. Ἄλλως τε, καθὰ ἔλεγεν ὁ Βίσμαρκ, ἡ προσωνομία Γερμανὸς αὐτοκράτωρ ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὸ *imperator Romanus* τ.ῷ Ἁγίῳ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἐδόθη δὲ κληρονομικῶς ἡ προσωνομία μόνον εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Πρωσσίας καὶ εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ, ὅστις καλεῖται αὐτοκρατορικὴ ὑψηλότης καὶ αὐτοκρατορικὸς πρίγκιψ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον τῆς Πρωσσίας, οὐ πάντα τὰ μέλη καλοῦνται ἀπλῶς βασιλικάι ὑψηλότητες.

μανίας (ιδ. σελ. 301). Τῆς συναινέσεως ἐπιτευχθείσης δι' ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Σαξωνίας καὶ ἐκδηλωθείσης ὑπὸ πάντων τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων καὶ ἐλευθέρων πόλεων, ὁ τῆς Πρωσίας βασιλεὺς ἀνερρήθη αὐτοκράτωρ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῷ Γερμανικῷ τῶν Βερσαλλιῶν καί, κατὰ παράδοξον εἰρωνείαν τῆς τύχης ἢ τῆς ἱστορίας, ἐν αὐτῷ τῷ περιφῆμῳ τῶν Βερσαλλιῶν ἀνακτόρῳ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἐν τῷ ἀνακτόρῳ δηλονότι ἐκείνῳ, ἐν ᾧ τοσαῦτα κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας ἐμελετήθησαν καὶ συνελήφθησαν σχέδια πρὸς διάλυσιν τοῦ Γερμανικοῦ κράτους καὶ πρὸς ταπείνωσιν τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Τὸ μέγα ἔργον ἐτελέσθη τῇ 6/18 Ἰανουαρίου 1871 διαρκούσης ἐτι τῆς πολιορκίας τῶν Παρισίων. Τὴν ἀποδοχὴν τοῦ κληρονομικοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος ἤγγειλεν ὁ Γουλιέλμος πρὸς τὸν Γερμανικὸν λαὸν δι' ἰδιαίτερας προκηρύξεως.

Β'. Ἡ κατάληψις τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν. — Εἶδομεν ὅτι τὸ Ῥωμαϊκὸν ζήτημα καὶ ἡ μετὰ τὴν μάχην τῆς Μεντάνας ἐκ νέου κατάληψις τῆς παπικῆς ἐπικρατείας ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ ἐγένετο μέγιστον κώλυμα τῆς συμμαχικῆς μεταξὺ Ἰταλίας ἐξ ἑνὸς καὶ Αὐστρίας καὶ Γαλλίας ἐξ ἄλλου προσεγγίσεως. Ἀλλ' ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις, μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Πρωσίας, τὸ μὲν ἵνα ἀνακαλέσῃ τὰ ἐν Ἰταλίᾳ Γαλλικὰ στρατεύματα καὶ χρησιμοποιήσῃ αὐτὰ ἐν τῷ ἀρξαμένῳ πολέμῳ, τὸ δὲ ἵνα ἐν τινι μέτρῳ εὐαρεστήσῃ τῇ Ἰταλικῇ κυβερνήσει καὶ μὴ ἔχῃ ταύτην πολεμίως διακειμένην πρὸς τὴν Γαλλίαν ἐν ταῖς ἐνδεχομέναις περιπετείαις τοῦ πολέμου, ἐμήνυσε τῇ Ἰταλικῇ κυβερνήσει (21/2 Αὐγούστου), πρὸ τῶν μαχῶν ἐτι τοῦ Βαϊσσεμβούργου καὶ τοῦ Würth, ὅτι ἀνεκάλει τὰ στρατεύματα αὐτῆς ἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπανήρχετο εἰς τὸ καθεστῶς τὸ πρὸ τῆς Μεντάνας ἦτοι εἰς τὰς διατάξεις τῆς Σεπτεμβριανῆς συνθήκης τοῦ ἔτους 1864 (ιδ. σελ. 614). Τοῦτο ἦτο ἡ ἐσχάτη παραχώρησις τοῦ Ναπολέοντος Ι' εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ ζήτηματι. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις καθ' ὃν χρόνον ἄδηλα ἐτι ἦσαν τὰ τοῦ πολέμου καὶ οὐδαμῶς ἰθὺς ἀπίθανος ἡ νίκη τῆς Γαλλίας, ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ δεχθῇ τὴν γλίσχραν ἐκείνην προσφορὰν καὶ ἀπήντησεν ὅτι προθύμως ἐμέλλε νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς ὅρους τῆς Σεπτεμβριανῆς συνθήκης μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ. Οὕτω ἐξεκένωσεν ὁ Γαλλικὸς στρατὸς τὴν Ῥώμην. Ἀλλ' ἡ φιλελευθέρᾳ ἐν Ἰταλίᾳ μερίς, ἥ τε ἀποτελοῦσα τὴν ἀριστερὰν ἐν τῷ

κοινοβουλίῳ πτέρυγα, ἥτοι οἱ περὶ τὸν Καϊρόλην καὶ Κρίσπην, ὡς καὶ ἡ τῶν περὶ τὸν Γαριβάλδην Ἰταλικῶτάτων, δὲν ἦτο εὐχαριστημένη μετὰ τοιαύτης λύσεως· οἱ δὲ περὶ τὸν Καϊρόλην καὶ Κρίσπην δὲν ἐδίστασαν νὰ ἔλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις καὶ συνεννοήσεις πρὸς τοὺς περὶ τὸν Βίσμαρκ. Ἀλλ' ἡ ὀρμητικὴ πορεία τοῦ πολέμου καὶ αἱ μεγάλαι καὶ ταχεῖαι Γερμανικαὶ νῆκαι οἰκοθεν ἐπήνεγκον τὴν ὀριστικὴν λύσιν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σεδάν καὶ τὴν ἐν Παρισίοις ἐπανάστασιν τῆς 4/16 Σεπτεμβρίου οὐδ' αὐτὴ ἡ ἐν τοῖς πράγμασι συντηρητικὴ μερίς ἠδύνατο νὰ ἀναβάλλῃ τὴν λύσιν. Καὶ ἐγένετο μὲν τις ἀπόπειρα ὑπὸ τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως πρὸς συνεννόησιν εἰρηνικὴν μετὰ τοῦ Πάπα καὶ ἀπεσταλμένος ἰδιαίτερος τοῦ Β. Ἐμμανουήλ, φέρων ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως τούτου πρὸς τὸν Πάπαν, ἀπεστάλη εἰς Ῥώμην. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀπόπειρα ἀπέτυχεν ἐντελῶς, καὶ Ἰταλικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Καδόρναν, ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σεδάν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ παπικὸν κράτος καὶ, ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Σιθιταβέκκιαν καὶ τὴν ἄλλην περὶ τὴν Ῥώμην χώραν, ἔστη πρὸ τῆς αἰωνίου πόλεως τῇ 8/20 Σεπτεμβρίου· ἐπειδὴ δὲ ὁ τοῦ παπικοῦ στρατοῦ ἀρχηγὸς στρατηγὸς Κάνζλερ δὲν παρέδωκε τὴν πόλιν κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Ἰταλοῦ στρατηγοῦ, ἐκυριεύθη αὕτη μετὰ βραχείαν διὰ τοῦ πυροβολικοῦ προσβολὴν κατὰ τοῦ τείχους τοῦ πρὸς τὴν Πύλιν Πιαν. Τὰ παπικὰ στρατεύματα, κατὰ διαταγὴν τοῦ Πάπα, ταχέως κατέπαυσαν πᾶσαν ἀντίστασιν καὶ ὁ Ἰταλικὸς στρατὸς εἰσῆλθε διὰ τῆς μνημονευθείσης Πύλης εἰς τὴν Ῥώμην ἐν μέσῳ τῆς χαρᾶς καὶ τῶν ἀλαλαγμῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας ὁ λαὸς τῆς παπικῆς ἐπικρατείας διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας (διὰ ψήφων 133.681 κατὰ 1507) ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς μετὰ τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου ἐνώσεως δούς οὕτω νομιμότητα εἰς τὴν κατάκτησιν, καὶ ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουήλ, ἀφοῦ μεγάλην πρεσβεῖα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ μεταβῆσα εἰς Φλωρεντίαν ἠγγεῖλεν ἐπισήμως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας, διὰ διατάγματος τῆς 1/13 Ὀκτωβρίου ἐκήρυξε τὴν ἑνωσιν τῆς καταληφθείσης χώρας μετὰ τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου. Ὁ Πάπας διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς γενομένης ἀρπαγῆς· ἀλλ' οὐδεμίᾳ Δύναμει, οὐδ' ἡ Γαλλία, ἀπεδοκίμασεν ἐπισήμως τὴν πράξιν τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως. Αὕτη δὲ μετὰ τὴν ἐπίσημον προσάρτησιν κατέστησεν ἐπαρχίαν Ἰταλικὴν τὴν τέως παπικὴν ἐπικράτειαν καὶ τὴν Ῥώμην πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου. Ὁ

Βίκτωρ Ἐμμανουήλ μετέθηκε τὴν ἔδραν αὐτοῦ εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν τῇ 18/30 Ἰουνίου 1871, ἀφοῦ πρότερον (κατὰ Μάιον τοῦ 1871) ἡ Ἱταλικὴ βουλὴ ἐψήφισε τὸν ὑποβληθέντα αὐτῇ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ὑπὲρ τοῦ Πάπα « νόμον τῶν ἐγγυήσεων » τὸν ἐξασφαλίζοντα τῷ ἄκρῳ ἀρχιερεῖ τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἐξουσίας καὶ παρέχοντα αὐτῷ ποικίλα προνόμια καὶ ἐτησίαν χορηγίαν 3,255,000 φράγκων. Ἀλλ' ὁ Πάπας οὐδὲν τούτων ἐδέξατο καὶ ἐπέμεινεν ἐν τῇ διαμαρτυρῇ αὐτοῦ θεωρῶν ἑαυτὸν αἰχμάλωτον ἐν τῷ Βατικανῷ ἐντὸς τῆς ἀρπαγείσης πρωτεύουσας αὐτοῦ.

Γ'. Ἡ ἀναθεώρησις τῆς συνθήκης τοῦ 1856. — Συνωδᾷ πρὸς τὰ πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου ἐν Ἑμς μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ θείου αὐτοῦ βασιλέως Γουλιέλμου συμφωνηθέντα ἡ Ῥωσσία ἔσπευσε νὰ ἐπωφεληθῇ τὰς Γερμανικὰς νίκας, ἀφοῦ διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς διαγωγῆς οὐ μικρὸν συνετέλεσεν εἰς ταύτας. Κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1870, μικρὸν μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Μέντς, ὁ Γκορτζακῶφ δι' ἐγκυκλίου διακοινώσεως (ἀπὸ 19/31 Ὀκτωβρίου) ἐκήρυξεν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ εἰς τὰς ἄλλας Δυνάμεις τὰς συνυπογραψάσας τὴν συνθήκην τοῦ 1856 ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας δὲν ἀνεγνώριζε τοῦ λοιποῦ τὸ κύρος τῶν ἄρθρων 11 - 14 τῆς συνθήκης ἐκείνης καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀνεγνώριζεν ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Σουλτάνῳ τὸ δικαίωμα τοῦ διατηρεῖν στόλον πολεμικὸν ἐν τῷ Εὐξείνῳ καὶ φρούρια κατὰ τὰ παράλια αὐτοῦ. Τὸ διάβημα τοῦ Γκορτζακῶφ κατέπληξε τὰς κυβερνήσεις καὶ τὴν δημοσίαν γνώμην οὐχί τοσοῦτον διὰ τὴν ἀποκήρυξιν τοῦ οὐσιωδεστάτου τῶν ὄρων τῆς συνθήκης τοῦ 1856, ὅσον διὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐγίνετο, καὶ ὅστις ἐθεωρεῖτο ἀντιβαίνων πρὸς πᾶσαν ἀρχὴν τοῦ δημοσίου δικαίου τῆς Εὐρώπης· καὶ τὸ Ἀγγλικὸν ἀνακτοβούλιον ἐν τῇ ἀπαντήσῃ αὐτοῦ διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν λόρδου Γράμβιλλ κατέκρινεν ἐπισήμως τὸν τρόπον, καθ' ὃν προέβη ἡ Ῥωσσία εἰς τὴν ἀποκήρυξιν τῆς συνθήκης. Ἀλλ' οὐδεμία Δύναμις ἠσθάνετο ἐπιθυμίαν νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας διὰ τὸ γινόμενον διάβημα. Ἡ Γαλλία ἐκεῖτο ἡττημένη, ἡ Πρωσσία ἦτο συνήγορος ὑπὲρ τῶν ἀξιώσεων τῆς Ῥωσσίας, ἡ Αὐστρία καὶ πρότερον ἔτι εἶχε κηρυχθῇ διὰ τοῦ Βάιςτ ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῶν ταπεινωτικῶν διὰ τὴν Ῥωσσίαν ὄρων τῆς συνθήκης (ἰδ. σελ. 647), καὶ ἐν τῇ νῦν καταστάσει τῶν Εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων οὐδαμῶς συνέφερεν αὐτῇ νὰ κηρυχθῇ κατὰ τῆς

Ῥωσσίας. Αὐτὴ ἡ Τουρκία, ἐπιτηδεδιότατα φερομένη, ἀφοῦ πρῶτον ἐκήρυξε διὰ τοῦ μεγάλου Βεζίρου καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν Ἀαλῆ πασσά ταῖς συνυπογραψάσας τὴν Παρισιανὴν συνθήκην Δυνάμειν ὅτι ἦτο ἐτοίμη εἰς πᾶσαν θυσίαν μετὰ τῶν συμμάχων αὐτῆς ὑπὲρ τῆς ἀκεραίας διατηρήσεως τῆς συνθήκης, ἅμα εἶδεν ὅτι οὐδεμία τούτων εἶχε διάθεσιν νὰ πολεμήσῃ, ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ ζήτημα καὶ ὅτι ἐθεώρει αὐτὸ μόνον ὡς ζήτημα Εὐρωπαϊκὸν ἀναφερόμενον εἰς γενικὰ Εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα. Ἐν μέσῳ τῶν περιστάσεων τούτων ἡ Ἀγγλία, τῇ ὁποίᾳ κυρίως διέφερε τὸ ὅλον ζήτημα καὶ ἣτις ἐκυβερνᾶτο τότε ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Γλάδστωνος, δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ εὐθύνην μεγάλου πολέμου δι' ὅρον συνθήκης, εἰς τὸν ὁποῖον, καθὰ διεκήρυξεν ὁ Γλάδστων ἐν τῇ βουλῇ, οὐδ' ὁ Πάμερστων εἶδιδε σπουδαίαν σημασίαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Ῥωσσία ἐν τῷ μεταξύ ἠπικωτέραν καὶ μᾶλλον διαλλακτικὴν εἰδείξε πολιτικὴν ὑποτασσομένη εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Συνδιάσκεψως, ἀφοῦ πρότερον ἐπείσθη περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἀξιώσεων αὐτῆς, συνῆλθε τῇ 1/13 Μαρτίου τοῦ 1871 ἐν Λονδίνῳ Συνδιάσκεψις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ὑπογραψασῶν τὴν Παρισιανὴν συνθήκην Δυνάμεων καὶ ἔλυσε τὸ λεγόμενον Ποντικὸν ζήτημα διὰ τῆς καταργήσεως τῶν ἄρθρων 11-14 τῆς Παρισιανῆς συνθήκης κηρύξασα κατὰ τὰ ἄλλα σεβαστὴν καὶ ἰσχύουσαν τὴν συνθήκην. Τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ ἅμεινα ἀποτελέσματα τοῦ μεγάλου πολέμου τῶν ἐτῶν 1870-1871.

24. Ὁ Ῥωσσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877-78 καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ.

Ἡ συμμαχία τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων καὶ ὁ Ῥωσσοτουρκικὸς πόλεμος. — Διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου, τῶν τε ἀμέσων καὶ τῶν ἐμμέσων, μεγάλη ἐπῆλθεν ἀλλοίωσις εἰς τὴν καθόλου πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως εἰς τὸ πολιτικὸν καθεστῶς τοῦ 1815 τὸ ἱδρυθὲν ἐν Εὐρώπῃ καὶ εἰς τὸ καθεστῶς τὸ καθιερωθὲν ἐν Ἀνατολῇ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1856. Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Εὐρώπης ἐσχηματίσθη ἤδη

τὸ μέγιστον καὶ ἰσχυρότατον τῶν στρατιωτικῶν κρατῶν, ἐν τῇ Δύσει ἐταπεινώθη καὶ ἐξησθένησεν ἡ Γαλλία, ἐν Ἰταλίᾳ κατελύθη ἡ κοσμικὴ ἐξουσία τοῦ Πάπα, ἐν Ἀνατολῇ ἀπηλλύγη ἡ Ῥωσσία τῶν ἐπιβληθέντων αὐτῇ τῷ 1856 ταπεινωτικῶν περιορισμῶν καὶ ἀνεκτίσαστο τὴν προτέραν γοητείαν αὐτῆς. Τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος τοῦ πολιτικοῦ κόσμου μετετέθη νῦν εἰς τὴν Γερμανίαν, καὶ τὸ Βερολῖνον κατέστη, ὅπως πρὸ τοῦ 1854 ἡ Πετρούπολις, καὶ ὅπως μετὰ τὸ 1856 οἱ Παρίσιοι, τὸ κυριώτατον κέντρον τῆς πολιτικῆς κινήσεως τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ κόσμου. Ἀλλ' ἡ Γερμανία ἡ συμπληρώσασα τὸ μέγα οἰκοδόμημα τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἰσχύος εἶχεν ἀνάγκην παγιώσεως, στερεώσεως καὶ ἐμπεδώσεως ἐσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς καὶ πρὸς τοῦτο εἶχεν ἀνάγκην, πρωτίστη πασῶν τῶν Δυνάμεων, εἰρήνης Εὐρωπαϊκῆς. Ἡ εἰρήνη αὕτη ἦτο διὰ τὴν νεωτάτην αὐτοκρατορίαν τὴν οὐδαμῶς πλέον χρῆζουσαν νέας ἐπεκτάσεως ἰθαφικῆς, ἀλλὰ ζητοῦσαν ἀπλῶς νὰ συντηρήσῃ τὸ κεκτημένον, ἦτο οὐσιώδης ὅρος τῆς δυνάμεως αὐτῆς. Ἐντεῦθεν πολιτικὴ συντηρητικὴ διὰ τὴν νέαν Γερμανίαν ἦτο δόγμα πολιτικῆς πίστεως. Ἡ εἰρήνη αὕτη καὶ ἡ διὰ ταύτης ἐμπεδώσις τοῦ νέου καθεστώτος εἶχεν ὡς ὅρον ἀπαραίτητον τὴν διαρκῆ ἀπομόνωσιν τῆς νῦν μὲν καταβεβλημένης, μετὰ χρόνον δὲ δυναμένης πάλιν ν' ἀνορθωθῇ Γαλλίας. Πρὸς τὴν ἀπομόνωσιν ταύτην εἰργάζετο νῦν μετὰ πάσης προθυμίας καὶ ζήσεως ἡ Γερμανικὴ πολιτικὴ. Τὸ παρὸν βεβαίως οὐδένα ἐνέπνεε φόβον. Ἡ Γαλλία ἦτο στρατιωτικῶς ἐξηντηγμένη καὶ οἰκονομικῶς δὲ ὑπετίθετο ὅτι ἐμελλε νὰ ἐξαντληθῇ διὰ τῆς κολοσσιαίας πολεμικῆς ἀποζημιώσεως τῆς ἐπιβληθείσης αὐτῇ ὑπὸ τῆς Γερμανίας καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ δὲ κομματικαὶ μεταξὺ τῶν πολιτικῶν μερίδων διαμάχαι καὶ τὸ ἀσταθὲς καὶ ἀβέβαιον τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ τοῦ πολιτικοῦ καθεστώτος ἦσαν ἐγγύησις τῆς ἀσθενείας τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ὁ σκοπὸς τῆς Γερμανικῆς πολιτικῆς ἀπέβλεπε καὶ εἰς τὴν διαρκῆ ἀπομόνωσιν τῆς Γαλλίας. Πρὸς τοῦτο αἱ περιστάσεις ἦσαν εὐνοϊκώταται. Ἡ Ἀγγλία οὐδαμῶς ἠδύνατο ν' ἀποτελέσῃ μετὰ τῆς Γαλλίας συμμαχικὴν δυάδα ἀπέναντι τῆς Γερμανίας. Ἡ Ἰταλία ἀπεξενόυτο ὅσημέραι πρὸς τὴν Γαλλίαν διὰ τῆς ἐν τῇ Γαλλικῇ ἐθνικῇ συνόδῳ ὑπὸ τῆς νομιμόφρονος καὶ κληρικόφρονος πλειονοψηφίας διηνεκῶς ἐκδηλουμένης πρὸς τὴν Δύναμιν ταύτην ἕνεκα τῆς Ῥώμης ἐχθρικῆς διαθέσεως. Ἀλλὰ καὺτα πάντα ἦσαν δυνάμεις καὶ μέσα ἀρνητικὰ πρὸς τὸν

σκοπὸν τῆς Γερμανικῆς πολιτικῆς. Τὰς θετικὰς δὲ δυνάμεις καὶ τὰ θετικὰ ὄπλα τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἐζήτησεν ὁ Βίσμαρκ ἐν τῇ ἰδρύσει συμμαχίας μεγάλης, καθ' ἣς πᾶσα ἡ λοιπὴ Εὐρώπῃ οὔτε νὰ συνασπισθῇ ἡδύνατο οὔτε συνασπιζομένη ν' ἀποτελέσῃ δύνάμιν ἀντίρροπον. Ἡ συμμαχία αὕτη ἦτο ἡ τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, τῆς Γερμανίας, Ῥωσσίας καὶ Αὐστρίας.

Συμμαχία μεταξὺ Γερμανίας καὶ Ῥωσσίας ἡδύνατο τοσοῦτον εὐκόλως νὰ ἐπιτευχθῇ, ὅσον τοιαύτη συμμαχία ὑρίσταντο ἤδη ἐν τῇ Πρωσσορωσικῇ συνεννοήσει. Ἡ μετὰ τὰς τῆς Πρωσσίας εἰς Γερμανίαν οὐδαμῶς τότε δυσηρέστησε τῇ Ῥωσίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου Β'. Τοῦναντίον δέ, καθὰ εἶδομεν, αὕτη συνετέλεσεν ἰσχυρῶς εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ ἔργου ἀμειφθεῖσα ἐπὶ τούτῳ καὶ αὕτη ἐν τῷ Ποντικῷ ζητήματι. Αἱ δὲ ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ τὴν συνολόγησιν τῆς εἰρήνης διαμειφθεῖσαι μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατόρων φιλοφρονήσεις ἔνθεν μὲν ἐμαρτύρουν τὴν ἐν τῷ παρελθόντι σύμπνοιαν, ἔνθεν δὲ ἐδήλουν τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἐνίσχυσιν αὐτῆς. Οὐδὲν ὑπῆρχεν ἐν τῷ θετικῷ χώρῳ τῶν πολιτικῶν συμφερόντων στοιχείον πολιτικῆς συγκρούσεως μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν. Αἱ 260 χιλιάδες Γερμανῶν αἱ οἰκοῦσαι τὰς περὶ τὴν Βαλτικὴν Ῥωσσίας ἐπαρχίας δὲν ἡδύνατο νὰ δημιουργήσωσι ζήτημα ἄγον εἰς τοιαύτην σύγκρουσιν καὶ τὰ ὄργανα τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως ἀμέσως μετὰ τὸν πόλεμον ἐσπείυσαν νὰ διακηρύξωσι τοῦτο· ἡ Πολωνία δὲ ἀπετέλει καὶ στοιχείον συμπνοίας διαρκοῦς μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν· ἡ δὲ Ἀνατολικὴ πολιτικὴ τῆς Ῥωσσίας οὐδαμῶς κατὰ βάθος ἀπῆλθε πρὸς τὰ Γερμανικὰ συμφέροντα. Καὶ οὕτω μὲν εὐωδοῦτο ἐν πᾶσιν ἡ Ῥωσσογερμανικὴ σύμπνοια.

Ἄλλ' ἡ Γερμανία ἐζήτηε νὰ δεσμεύσῃ πρὸς ἑαυτὴν καὶ τὴν Αὐστρίαν. Τὸ τοιοῦτον ὅσον ἐκ πρώτης ὥψεως ἐφαίνετο δύσκολον, τοσοῦτον κατὰ βάθος κατέστη νῦν εὐκατόρθωτον. Οἱ ἐπιπολαίως ἐξετάζοντες τὰ πράγματα ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου προέβλεπον καὶ προέλεγον πόλεμον Γερμανοαυστριακόν, ἵνα συμπληρωθῇ ἡ ἐνότης τῆς Γερμανίας διὰ διαλύσεως τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους καὶ τῆς προσαρτήσεως τῶν Γερμανικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους τούτου εἰς τὸ νεότευκτον Γερμανικόν κράτος. Ἄλλ' οἱ παρακολουθήσαντες ἐπισταμένως τὴν ἱστορίαν τῆς Γερμανίας ἀπὸ τοῦ 1815 καὶ ἰδίως ἀπὸ τῶν ἐτῶν 1848-1849 ἐνόουν ὅτι ἡ Γερμανικὴ ἐνότης ὡς αὕτη ἀπετελέσθη

τῷ 1871 ἦτο ἡ μόνη δυνατὴ καὶ ὠφέλιμος, καὶ ἡ τοιαύτη γνώμη εἶχε καταστῆ βαθεῖα πεποίθησις ἐν τῇ διανοίᾳ πάντων τῶν ἀληθῶν θιασωτῶν τῆς Γερμανικῆς ἐγότητος. Αὐστρία ἐκτὸς Γερμανίας ἀποτελοῦσα κράτος πολύφυλον μὲν, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος φυλετικῶς, πολιτικῶς καὶ ἠθικῶς Γερμανικόν, ἐκπροσωποῦσα τὴν δύναμιν τῆς Γερμανίας ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ Γερμανικοῦ κράτους πρὸς ἀνατολάς, Αὐστρία χωρίζουσα τὸν Γερμανικὸν κόσμον ἀπὸ τοῦ Σλαβικοῦ καὶ ἀποτελοῦσα τὴν πρωτοπορείαν τοῦ Γερμανικοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τοιαύτη Αὐστρία ἦτο ἀναγκαιοτάτη τῇ Γερμανίᾳ. Τὸ μόνον ἐπιβλαβὲς ἐν τοιαύτῃ Αὐστρίᾳ ἦτο ἡ τυχὸν ἐχθρική θέσις καὶ διάθεσις αὐτῆς πρὸς τὸ Γερμανικὸν κράτος. Ἀλλ' ἤδη ὁ νοῦς τῶν πραγμάτων ὑπερίσχυσε τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν. Ἐκείνο, τὸ ὅποιον ὁ Βίσμαρκ μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1866 ἰδεώρει ὡς συμφορώτατον καὶ ποθητότατον διὰ τὴν Γερμανίαν, ἦτοι ἡ μετὰ τῆς Αὐστρίας συμμαχία τῆς ὑπὸ τὴν Πρωσίαν τεταγμένης Γερμανίας, καὶ ὅπερ ἡ Αὐστρία ἦτοι ἡ Αὐστριακὴ δυναστεία καὶ ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις, ἐνόσφ ἤγοντο ὑπὸ ἐλπίδων περὶ Γαλλικῆς συμμαχίας καὶ περὶ τῆς διὰ τῆς συμμαχίας ταύτης καταλύσεως τοῦ ἔργου τοῦ 1866, ἀπέκρουον, νῦν κατέστη καὶ διὰ τὴν Αὐστρίαν λογικὴ τῶν πραγμάτων. Καὶ ἐν ἀρχῇ αὐτῇ τοῦ πολέμου, ὅποτε ἡ Αὐστρία παρεσκευάζετο νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς Γαλλίας, ἰσχυρὰ εἶχεν ἐξεγερθῇ ἐν τοῖς Γερμανικοῖς πληθυσμοῖς τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους συμπάθεια ὑπὲρ τῶν Γερμανῶν, ἐνῶ ἐξ ἄλλου οἱ Οὐγγροι ἐν μὲν τῇ νίκῃ τῶν Γερμανῶν καὶ τῇ παγίώσει τῆς Πρωσικῆς ἐπὶ τὴν Γερμανίαν ἡγεμονίας ἔβλεπον ἐγγύησιν τῆς νέας αὐτῶν ἐν τῇ Αὐστροουγγρικῇ μοναρχίᾳ πολιτικῆς ἀνεξαρτήτου θέσεως, ἐν δὲ τῇ ἡττῇ τῆς Πρωσίας καὶ τῇ ἐπανάδῳ τῆς Αὐστρίας εἰς τὴν Γερμανίαν, καταλυομένης τῆς ἐν τῷ Αὐστριακῷ κράτει μεταξὺ τῶν δύο τμημάτων ἰσορροπίας, μέγαν ἔβλεπον κίνδυνον διὰ τὸ μέλλον τῆς Οὐγγαρίας. Ὅτε δὲ αἱ μεγάλαι νίκαι τῆς Πρωσίας καὶ ἡ ἀκατάσχετος πορεία τῶν Γερμανῶν ἐν Γαλλίᾳ ἐματαιώσε πάσας τὰς ἐλπίδας περὶ Γαλλικῆς νίκης καὶ ἐξεμηνένισε πάντας τοὺς ἐπὶ τῆς Αὐστρογαλλικῆς συμμαχίας στηριζομένους λογισμούς, τότε ἡ Αὐστρία ἐζήτησε νὰ προσεγγίσῃ πρὸς τὴν νικηφόρον Πρωσικὴν Γερμανίαν ἢ μᾶλλον ἐζήτησε νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς λογικῆς τῶν πραγμάτων δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν. Τὴν ψυχολογικὴν ταύτην στιγμὴν ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τοῦ

Αὐστριακοῦ κράτους ἐπωφελήθη ὁ Βίσμαρκ ἵνα πρῶτος αὐτὸς τείνῃ
 φιλίαν καὶ συμμαχικὴν χεῖρα πρὸς τὸ γείτον κράτος, ἐξελέξατο δὲ
 πρὸς τοῦτο τὴν καταλληλοτάτην ὥραν. Τὴν ἡμέραν ἀκριβῶς, καθ' ἣν
 διὰ τῆς συνομολογήσεως τῶν προκαταρκτικῶν ὄρων τῆς εἰρήνης τῶν
 Βερσαλλιῶν ἐπεράτωσε κατ' οὐσίαν τὸν πρὸς τὴν Γαλλίαν πόλεμον
 καὶ συνεπλήρωσε τὸ οἰκοδόμημα τῆς Γερμανικῆς ἐνότητος, ἀπὸ τοῦ
 στρατοπέδου αὐτοῦ τῶν Βερσαλλιῶν ἀπηύθυνε διακοινώσιν ἐπίσημον
 πρὸς τὸ Βιενναῖον ἀνακτοβούλιον μετὰ φιλικωτάτου ὕφους συντε-
 ταγμένην, ἐνῷ ὁ ἀρχιγραμματεὺς τοῦ Γερμανικοῦ κράτους ἀνήγγελλε
 τῇ Αὐστριακῇ κυβερνήσει τὰ κατὰ τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν ἐν
 Γερμανίᾳ διὰ τῆς εἰσόδου τῶν νοτίων κρατῶν εἰς τὴν τέως βόρειον
 Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν. Τὸ γεγονός τοῦτο δικαιολογῶν ὁ Βίσμαρκ
 ὡς ἐκ τῆς λογικῆς τῶν πραγμάτων ἐπιβλήθην, καίπερ *antibaïron* εἰς
 τὴν μεταξὺ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας τῷ 1866 συνομολογη-
 θείσαν συνθήκην τῆς Πράγας, ἐποιεῖτο συγχρόνως τὴν δῆλωσιν ὅτι
 παρωρμᾶτο εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν τῶν τοιούτων ἐξηγήσεων πρὸς τὴν
 Αὐστρίαν οὐ μόνον ἀπὸ σεβασμοῦ πρὸς τὴν συνθήκην τῆς Πράγας,
 ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς εἰλικρινοῦς ἐπιθυμίας, ὅφ' ἧς ἐνεπνέετο ἡ Γερμα-
 νικὴ κυβέρνησις ἵνα διατελῇ εἰς ἐγκάρδιους σχέσεις πρὸς τὸ ἰσχυρὸν
 Αὐστριακὸν κράτος· συγχρόνως δὲ ἐποιεῖτο λόγον ὁ Βίσμαρκ ἐν τέλει
 τῆς διακοινώσεως, διὰ γενικῶν ἐκφράσεων, περὶ τῶν πολλῶν κοινῶν
 συμφερόντων τῶν συνδεόντων τὰ δύο κράτη πρὸς ἄλληλα. Ἡ ὅλη
 ἔννοια καὶ ὁ σκοπὸς τῆς διακοινώσεως ἦτο ἡ εἰλικρινὴς συμφιλίωσις
 μετὰ τῆς Αὐστρίας. Τοῦτο νόησασα καὶ ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις
 προθύμως ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας ἵνα ἐν τῇ ἀπαντήσει αὐτῆς ἐξάρῃ
 τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν ἀξίαν, ἣν ἔδιδεν εἰς τὴν μετὰ τῆς νέας
 Γερμανίας φιλίαν καὶ ἐγκάρδιον συνεννόησιν, ἐδήλωσε δὲ ὅτι ἀνεγνώ-
 ριζεν εἰλικρινῶς καὶ τὴν ἐν Γερμανίᾳ γενομένην νέαν μεταβολὴν
 ἐναντίον τῆς συνθήκης τῆς Πράγας, ὡς προσελθοῦσαν ἐκ τῆς λογικῆς
 αὐτῆς τῶν πραγμάτων. Ἡ οὕτω ἀρξαμένη προσέγγισις μεταξὺ τῶν
 δύο κρατῶν ταχέως μετεβλήθη εἰς ἐγκάρδιον συνεννόησιν καὶ σύμ-
 πνοιαν. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τμήμασι τῆς Αὐστροουγ-
 γρικῆς μοναρχίας, ἡ πρὸ πολλοῦ προδιατεθειμένη πρὸς ταιαύτην λύ-
 σιν καὶ ταύτην ἐν μέρει προπαρασκευάσασα, ἐπευφύμησε θερμῶς εἰς
 τὴν ἐπελθοῦσαν προσέγγισιν καὶ μετ' ὀλίγον, ὅτε τὰ Γερμανικὰ στρα-
 τεύματα ἐπιστρέφοντα ἐκ Γαλλίας ἐποιοῦντο τὴν θριαμβευτικὴν αὐ-

τῶν εἰσόδων εἰς τὸ Βερολῖνον καὶ εἰς τὰς ἄλλας Γερμανικὰς πρωτευούσας καὶ ἡ Γερμανία ἦγεν ἐπὶ τούτῳ μεγάλην ἐορτήν, ἐκ τῶν κυριωτάτων Αὐστριακῶν πόλεων ἐπέμποντο εἰς τὰς δημοτικὰς ἀρχὰς τῶν Γερμανικῶν πόλεων θερμότατα ἀδελφικὰ συγχαρητήρια. Αὐτὸς ὁ Βίσμαρκ ἔσπευσε νὰ διατρανώσῃ ἐπισήμως καὶ ἡμιεπισήμως τὰ ὑπὲρ τῆς Αὐστρίας αἰσθήματα αὐτοῦ δηλώσας οὐχ ἅπαξ ὅτι ἡ ὑπαρξὺς ἰσχυρᾶς Αὐστρίας ἦτο ζωτικώτατον ζήτημα διὰ τὴν Γερμανίαν καὶ ὅτι ἀρχόντης αἰῶνος θὰ ἦτο ὁ Γερμανὸς πολιτικὸς ἀνὴρ ὁ ζητῶν τὴν διάλυσιν τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους χάριν τῆς εἰς τὴν Γερμανίαν προσαρτήσεως τῶν Γερμανικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους τούτου. Αὐτοὶ οἱ τῶς ἀδιάλλακτοι ἐχθροί, Βίσμαρκ καὶ Βάυστ, ἐπετήδευον καὶ ἐπεδείκνυνον φιλικωτάτας σχέσεις πρὸς ἀλλήλους. Τέλος ἡ νέα περίοδος τῶν Αὐστρογερμανικῶν ἢ μᾶλλον τῶν Αὐστροπρωσικῶν σχέσεων ἔλαβε τὴν ἐπίσημον καθιέρωσιν αὐτῆς διὰ τῆς κατὰ Αὐγουστον τοῦ 1871 γενομένης ἐν Ἰσλ καὶ ἐν Γαστάν συνεντεύξεως μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατόρων καὶ τῶν δύο ἀρχιγγραμμάτων καὶ τῶν ἐνταῦθα γενομένων συμφωνιῶν, ἐπικροτούσης θερμῶς τῆς δημοσίας γνώμης ἐν ἀμφοτέροις τοῖς κράτεσιν.

Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς μετὰ τῆς Ῥωσσίας συμμαχίας καὶ διὰ τῆς καθιέρωσεως νέας συμμαχίας πρὸς τὴν Αὐστρίαν δὲν ἐξέπληροῦτο ἐτι ὁ μόνος σκοπὸς τοῦ Βίσμαρκ ὁ ἀποθλίβειν πρὸς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης, τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ καθεστώτος τῆς Φραγκφουρτείου συνθήκης καὶ τὴν ἀπομόνωσιν τῆς Γαλλίας· εἶδει πρὸς τοῦτο καὶ μεταξὺ τῶν δύο συμμάχων τῆς Γερμανίας, ἦτοι μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Αὐστρίας, νὰ ἐπέλθῃ διαλλαγή, προσέγγις καὶ καλὴ συνεννόησις καὶ συμμαχία. Τὸ ἔργον τοῦτο διεξαγαγὼν ὁ Βίσμαρκ μετὰ πολλῆς δεξιότητος κατώρθωσεν ἵνα δι' ἀμοιβαίων παρachaρήσεων ἐν τῇ ἀνατολικῇ πολιτικῇ τῶν δύο Δυνάμεων ἀρθῶσιν ἐν μέρει αἱ μεγάλαι ἀντιθέσεις καὶ εὗρεθῇ τρόπος συνεννοήσεως ἀμφοτέρων ἀπέναντι τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος. Πρὸς τοῦτο δέ, ἵνα διατεθῇ εὐμενῶς εἰς τὴν μετὰ τῆς Ῥωσσίας συνεννόησιν ἡ κοινὴ γνώμη ἐν τῷ Αὐστριακῷ κράτει, ἰδίως ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ, ἐνθα μεγίστη ἐπεκράτει ἐχθρα κατὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ δυσπιστία κατὰ τῆς ἀνατολικῆς αὐτῆς πολιτικῆς, ἐπῆλθε καὶ μεταβολὴ τις προσωπικῇ ἐν τῇ διευθύνσει τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, τοῦ κόμητος Βάυστ (ὅστις καὶ ἄλλως δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ μεγάλην ἐμπιστοσύνην τῷ Βίσμαρκ) ἀντικατασταθέντος

σχάτη τις ἀπόπειρα τῆς διπλωματίας γενομένη πρὸς πρόληψιν τοῦ πολέμου διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου ἐναυάγησεν ἀπέναντι τῆς ἀρνήσεως τῆς Πύλης καὶ τότε ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας (21/2 Ἀπριλίου). Οἱ Ῥῶσοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Τουρκίαν ὅπως τῷ 1828 ἐν Ἀσίᾳ τε καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Καὶ ἐν Ἀσίᾳ μὲν ὁ πόλεμος διεξήχθη ἐν Ἀρμενίᾳ, ἐν Εὐρώπῃ δὲ ἐν Βουλγαρίᾳ. Ἡ Ῥωμανία συνεμάχησε τῇ Ῥωσσίᾳ καὶ ἀπεκήρυξε τὴν πρὸς τὴν Πύλην ὑποτελείαν, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ Μαυροβούνιον ἀνέλαθεν ἐρρωμένως τὸν πόλεμον, περὶ τὸ τέλος δὲ καὶ ἡ Σερβία μετέσχε τοῦ πολέμου στρατεύσασα πάλιν κατὰ τῆς Τουρκίας. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ πόλεμος οὗτος ἔδειξε τὴν μεγάλην στρατιωτικὴν ζωτικότητα τῆς Τουρκίας. Ἐπὶ 8 μῆνας ἀντέστη ἐρρωμένως ἡ Τουρκία καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, ἐνίκησε μάλιστα ἐν μάχαῖς αἱματηραῖς παρὰ τὴν Πλέβαν τὸν Ῥωσικὸν στρατόν. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυεν ἡ ὑπερτέρα δύναμις. Οἱ Ῥῶσοι διέθησαν ἐν μέσῳ χειμῶνος τὸν Αἰμόν καὶ προσήγγισαν μέχρι τῶν περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνῶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐκυριεύθησαν πολλαὶ ὄχυραι θέσεις, ἐν αἷς καὶ τὸ περίφημον Κάρς. Οὐδεμία δύναμις ἐμεσολάβησεν ὑπὲρ τῆς Πύλης πολιτικῶς ἢ στρατιωτικῶς. Ἡ Ἀγγλίᾳ ἐτήρησεν οὐδετερότητα ἐπὶ τισὶν ὅροις. Καὶ ὅτε οἱ Ῥῶσοι ἐφάνησαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ εἰς ἑαυτὴν ἐγκαταλειμμένη Πύλη ὑπέκυψεν εἰς τοὺς βαρυτάτους ὅρους τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, τῆς ἰδρυούσης κράτος Βουλγαρικὸν ὑποτελὲς τῇ Πύλῃ καὶ εἰς τοῦτο παραδιδούσης τὰ $\frac{4}{5}$ τῆς Μακεδονίας. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, ἡ δὲ Γερμανία, κατ' ἐπιθυμίαν τῆς Ῥωσικῆς κυβερνήσεως, συνεκάλεσε συνέδριον τῶν μεγάλων Δυνάμεων καὶ τῆς Τουρκίας εἰς Βερολῖνον. Ἡ διὰ τοῦ Συνεδρίου τούτου συνομολογηθεῖσα συνθήκη τοῦ Βερολίνου μετερρύθμισε πολυτρόπως τὴν συνθήκην τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, καὶ καθιέρωσε τὰς βάσεις τοῦ νῦν διέποντος τὰ τῆς Ἀνατολῆς πολιτικοῦ καθεστώτος. Ἀλλ' ἡ Ῥωσσία δυσαρεστηθεῖσα διὰ τὴν τοιαύτην ἔκβασιν τοῦ ἔργου τοῦ Συνεδρίου, ἀποδοῦσα δὲ ταύτην κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν πρὸς αὐτὴν ἀνελικρίνειαν καὶ ἀχαριστίαν τῆς Γερμανικῆς πολιτικῆς, ἀπεξενώθη κατὰ μικρὸν πρὸς τὴν συμμαχίαν τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, προσήγγισε δ' ἐπιδεικτικῶς πρὸς τὴν Γαλλίαν. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν τῇ Γερμανικῇ κυβερνήσει νὰ συνομολογήσῃ συνθήκην ἐπίσημον συμμαχίας ἀμυντικῆς μετὰ τῆς

Αὐστρίας, ἐναντίον τῆς Ῥωσσίας (1879). Ἡ Αὐστρία, ἥτις ἀκουσίως καὶ ἐξ ἀνάγκης εἶχε συνδεθῇ μετὰ τῆς Ῥωσσίας ἐν τῇ τριπλῇ συμμαχίᾳ, ἀσμένως νῦν συνήνεσεν εἰς τὸν νέον τοῦτον συμμαχικὸν συνδυασμὸν, ὃν καὶ ἡ Τορικὴ κυβέρνησις τῆς Ἀγγλίας ἐχαιρέτισε μετ' ἀγαλλιάσεως. Οὕτω δὲ ἀπὸ τοῦ 1879 ἡ Αὐстроγερμανικὴ συμμαχία ἀπετέλεσε κέντρον νέου συστήματος συμμαχικοῦ, εἰς ὃ ἡ Τορικὴ Ἀγγλία ἄνευ ῥητῆς συνθήκης προσεχώρησεν ἡθικῶς. Ὅτε δὲ τῷ 1881 ἡ Γαλλία ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Τύνητος ἡ δυσηρεστημένη Ἰταλία προσεχώρησε διὰ συνθήκης ἐπισήμου, τῆς ὁποίας ὁμως τὸ περιεχόμενον δὲν ἐγνώσθη ἔτι, εἰς τὴν νέαν συμμαχίαν ἐνθαρρυνομένη ἐν τούτῳ καὶ ὑπὸ τῆς Τορικῆς Ἀγγλίας (1883). Ἡ μεταξὺ τῆς Αὐстроγερμανικῆς συμμαχίας καὶ τῆς Ῥωσσίας ἀντίθεσις κατέστη ἰσχυροτέρα ἐπὶ τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου Γ' τοῦ διαδεχμένου τῷ 1881 τὸν φονευθέντα πατέρα αὐτοῦ. Οὐχ ἦττον ἡ Γερμανικὴ πολιτικὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Γ' ἐζήτησε πάντοτε νὰ ἀπορύγῃ ἐπιμελῶς πᾶσαν ἀφορμὴν ἐριδος πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καὶ ἠγωνίσθη ἐκ παντὸς τρόπου νὰ προλάβῃ τὸν σχηματισμὸν ἀντιρρόπου συμμαχίας Γαλλορωστικῆς. Ἀλλ' ἡ Ῥωσσογαλλικὴ συμμαχία ἦτο ἄμεσον φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς Αὐстроγερμανικῆς συμμαχίας καὶ τῆς εἰς αὐτὴν προσχωρήσεως τῆς Ἰταλίας. Ἀφ' οὗ μάλιστα τὸ νέον Βουλγαρικὸν ζήτημα τὸ δημιουργηθὲν τῷ 1886 νέαν ἔφερεν ἑντάσιν τῶν Ῥωσσοαυστριακῶν σχέσεων, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ τῶν Ῥωσσογερμανικῶν, ἡ Γαλλορωστικὴ σύμπνοια, μεθ' ὅλα τὰ κωλύματα τὰ παρεμβαλλόμενα εἰς συνομολόγησιν συμμαχίας ἐπισήμου, ἐγένετο ἰσχυροτέρα, ἰδίως ἀπὸ τῆς μεταβάσεως τοῦ Γαλλικοῦ στόλου εἰς τὴν Κρονστάνδην (1891) καὶ ἀπὸ τῆς πομπῶδους καὶ ἐπιδεικτικῆς ὑποδοχῆς, ἥς ἔτυχεν ἐν Ῥωσσίᾳ.

Τοιαύτη ἡ καθόλου ὄψις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτικοῦ καθεστῶτος ἀπὸ τῆς συνθήκης τῆς Φραγκφούρτης (τῷ 1871) καὶ τοῦ Βερολίνου (1878). Τὴν λεπτομερεῆ ἀφήγησιν τῶν κατὰ τὴν γένεσιν καὶ βαθμιαίαν ἐξέλιξιν τοῦ καθεστῶτος τούτου ποιησόμεθα ἐν τῇ ἀπὸ τοῦ 1853 - 1893 ἱστορίᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου.

(κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1871) διὰ τοῦ τέως πρωθυπουργοῦ τῆς Οὐγγαρίας κόμητος Ίουλιου Ἀνδράσσου ἐκπροσωποῦντος ἐν τῇ Οὐγγρικῇ κυβερνήσει τὴν ἰσχυρὰν μερίδα τοῦ Δεσπ. ὄντος δὲ δεξιωτάτου πολιτικοῦ ἀνδρὸς καὶ δυναμένου νὰ ἐμπνεύσῃ τοῖς Οὐγγροις ἐμπιστοσύνην διὰ τὴν ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας πολιτικὴν αὐτοῦ. Ὁ Ἀνδράσσου θιασώτης ὢν τῆς εἰλικρινοῦς μετὰ τῆς νέας Γερμανίας συνεννοήσεως καὶ συμμαχίας, μὴ δυνάμενος δὲ νὰ χωρίσῃ τὴν Γερμανίαν ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας, ἐστερξε τὴν μετὰ τῆς Ῥωσσίας συνεννόησιν καὶ ἔκτοτε κατὰ μικρὸν ἐπὶ πᾶσι τοῖς προσέγγις μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Ῥωσσίας, ἣτις ἐπεσφραγίσθη διὰ τῆς κατὰ τὸ 1872 (κατὰ Σεπτέμβριον) γενομένης ἐν Βερολίνῳ συνεντεύξεως τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, παρισταμένων καὶ τῶν τριῶν ὑπουργῶν (Βίσμαρκ, Γκορτσάκωφ καὶ Ἀνδράσσου). Διὰ τῆς συνεντεύξεως δὲ ταύτης, δι' ἧς πανηγυρικῶς ἀνεγνωρίζετο τρόπον τινὰ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας ἡ ἐπιλοῦσα ἐν Γερμανίᾳ μεταβολή, καθιερώθη καὶ ἡ συμμαχία τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων ἡ μὴ ἀποβλέπουσα μὲν εἰς ὀρισμένης συμφωνίας, ἀλλὰ γενικῶς προσδιορίζουσα τὴν πορείαν τῆς πολιτικῆς τῶν συμμάχων ἀπέναντι ἐνδεχομένων ἐν τῇ Ἀνατολῇ περιπετειῶν. Τὸ προσεχὲς ἔτος ἐπαγινώθη ἔτι μᾶλλον ἡ νέα συμμαχία διὰ τῶν ἀμοιβαίων ἡγεμονικῶν ἐπισκέψεων (1).

Ἡ συνεννόησις ἡ συμμαχία τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων ἦτο, καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς διανοίας καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν συνομολογησάντων αὐτὴν, ἐπιτηδειοτάτη εἰς τὴν ἀνακίνησιν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, διότι πᾶσα τοῦ λοιποῦ ἐν Ἀνατολῇ περιπλοκή ἐμελλε νὰ εὕρῃ τὰς δύο τὰ μάλιστα ἐνδιαφερομένας καὶ μέχρι νῦν ἀντιθέτως πρὸς ἀλλήλας ἐν Ἀνατολῇ πολιτευομένας Δυνάμεις ἡνωμένας ἐν τινι μέτρῳ καὶ ὑποστηριζομένας ὑπὸ τῆς τρίτης μεγάλης Δυνάμεως, τῆς Γερμανίας. Ἡ Γαλλία, μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ 1871, ἐσωτερικῶς μὲν καταδικασμένη ἐπὶ μακρὸν νὰ ἀσχολῇται μόνον περὶ τὴν ἐπούλωσιν τῶν ἐκ τοῦ πολέμου πληγῶν, περὶ τὴν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀνόρθωσιν τῆς χώρας καὶ περὶ τὴν παγίωσιν τοῦ καθεστώτος πολιτεύματος τῆς δημοκρατίας, ἐξωτερικῶς δὲ ἀπομεμονωμένη καὶ παρὰ

(1) Τῇ 1873 (κατὰ Μάρτιον) ὁ αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος ἐπισκέφθη τὸν Τσάρον ἐν Πετροπόλει λαμπροτάτης ἐνταῦθα τυχὼν δεξιώσεως. Τῇ αὐτῇ ἔτι: ὁ Τσάρος μετέβη εἰς Βιέννην (κατὰ Ἰούνιον) πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς παγκοσμίου ἐκθέσεως. Τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην ἀνταπέδωκεν ὁ Φραγκίσκος Ἰωσήφ μεταβὰς εἰς Πετρούπολιν τῇ 1874.

τῆς Ῥωσσίας μόνον ἐλπίζουσα σύμπραξιν τινα ἐν τῷ μέλλοντι, ἦτο ὑποχρεωμένη οὐχὶ μόνον νὰ μὴ ἀντιπράττῃ τῇ Ῥωσσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τινι μέτρῳ νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτὴν ἠθικῶς. Μόνη ἡ Ἀγγλία, ἐν ᾗ ἀπὸ τοῦ 1874 εἶχον ἔλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν οἱ Τόρρις ὑπὸ τὸν Βενιαμὶν Δισ-ραέλην, ἀπετέλει ἐν Εὐρώπῃ τὸ ἀντίρροπον τῆς τριπλῆς συμμαχίας, ἀγρύπνως μὲν παρακολουθοῦσα τὴν πολιτικὴν τῆς τριπλῆς συμμα-χίας, καὶ ἰδίως τῆς Ῥωσσίας, ἐν τῇ Ἀνατολῇ, προλαμβάνουσα δὲ τὴν ἐπιζήμιον πρὸς τὰ Ἀγγλικά συμφέροντα ἐνέργειαν τῆς πολιτικῆς ἐκεί-νης, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀνακόπτουσα τὴν καθόλου πορείαν αὐτῆς. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων μικρόν τι ἔναυσμα ἡδύνατο ν' ἀνάψῃ μεγά-λην ἐν Ἀνατολῇ πυρὰν καὶ μικρά τις ἀφορμὴ ν' ἀφυπνίσῃ ἰσχυρῶς τὸ ὅλον Ἀνατολικὸν ζήτημα. Τοῦτο ἀκριβῶς ἐγένετο τῷ 1875-1877. Ἡ μικρὰ καὶ ἀσήμαντος ἐπανάστασις ἡ ἀρξαμένη τὸ θέρος τοῦ 1875 ἐν Ἐρζεγοβίνῃ ἐπήνεγκε μέγαν ἐρεθισμόν ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ ἐν τοῖς Σλαυικοῖς πληθυσμοῖς τῆς Αὐστρίας καὶ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις τῆς Σερ-βίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, συγχρόνως δὲ καὶ ἐπανάστασιν τῶν Βουλγάρων ἀπολήξασαν εἰς σφαγὰς τῶν Χριστιανῶν. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν γεγονότων τούτων τῷ 1876 ἐγένετο εἰδός τι ἐπαναστάσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει ἢ μᾶλλον πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς συνωμο-σίας ἐπενεγκούσης τὴν πτῶσιν, εἴτα δὲ καὶ τὸν φόνον, τοῦ Σουλτάνου Ἀζίζ καὶ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Μουράτ Ε', τούτου δὲ μετὰ τρεῖς μῆ-νας καθαιρεθέντος ἔνεκα ἀνικανότητος, τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Χαμίτ Β'. Ἐπὶ τοῦ Μουράτ Ε' ἤρξατο ὁ Σερβικὸς καὶ ὁ Μαυροβουνιακὸς κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμος ἐξακολουθήσας καὶ ἐπὶ τοῦ Χαμίτ Β'. Καὶ οἱ μὲν Σέρβοι μετὰ τινὰς ἀσχημάντους ἐν ἀρχῇ ἐπιτυχίας ἡττήθησαν καὶ μόνον διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ἐπιμεβάσεως τῆς Ῥωσσίας ἐσώθησαν ἐκ τῆς καταστροφῆς καὶ συνωμολόγησαν εἰρήνην ὅλως ἀζήμιον αὐ-τοῖς. Ἀλλ' αἱ ἐν Βουλγαρίᾳ σφαγαὶ ἐξήγειραν τὴν δημοσίαν γνώ-μην ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐνθα ὁ Γλάδστων, ἀρχηγὸς ὢν τότε τῆς ἀντιπολιτεύσεως, παρέστη θερμὸς ἐπέρμαχος τοῦ Βουλγαρι-κοῦ ἀγῶνος καὶ προὔκάλεισε τὴν ὑπὲρ τῆς Βουλγαρίας παρὰ τῇ Πύλῃ μεσολάβησιν τῶν Δυνάμεων. Ἀλλ' οὔτε ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθοῦσα τότε Συνδιάσκεψις ἢ προτείνασα διοικητικὴν αὐτονομίαν ὑπὲρ τῆς Βουλγαρίας μὴ ἐν πᾶσιν ἀποδεκτὴν γενομένην ὑπὸ τῆς Πύλης, οὔτε τὸ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου αὐτοῦ ἀπονεμηθὲν εἰς ὅλον τὸ κράτος κοινοβουλευτικὸν σύνταγμα ἐξωμάλυναν τὰς δυσχερείας. Ἐ-

25. Ἡ ἱστορία τῶν μικροτέρων κρατῶν (1830-1893).

Ἰσπανία (1840-1892). — Ἐν Ἰσπανίᾳ ἐβασίλευε μέχρι τοῦ 1833 ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος Ζ' περὶ τῆς ἀθλίας κυβερνήσεως τοῦ ὁποίου μακρὸς ἡμῖν ἐγένετο ἤδη λόγος πρότερον (ἰδ. Τόμ. Α', σελ. 363 κέξ.). Ὁ βασιλεὺς οὗτος ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, (τῷ 1830) προέβη εἰς νεωτεριστικὴν τινα πρᾶξιν, ἥτις καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐμελλε νὰ ᾔηται αἰτία διηνεκῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ μεγάλων καταστροφῶν ἐν τῇ ἀτυχεῖ χώρᾳ τῆς Ἰσπανίας. Ὁ ἐκ τῶν τριῶν συζύγων αὐτοῦ ἄτεκνος μείνας βασιλεὺς, νυμφευθεὶς τῷ 1829 μετὰ τὸν θάνατον τῆς τρίτης συζύγου, ὡς τετάρτην σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Φραγκίσκου καὶ ἀδελφὴν νεωτέραν τῆς περιβοήτου δουκίσσης Βερρὺ Μαρίαν Χριστίαν, ἔνα περιποίησιν τὸν θρόνον τῆς Ἰσπανίας τῷ ἐκ τῆς γυναικὸς ταύτης γεννηθσομένῳ τέκνῳ (ἀφ' οὗ ἡ νέα βασίλισσα ἐγένετο ἐγγυος), εἴτε ἄρρεν εἴτε θῆλυ ἐμελλε νὰ ᾔηται τοῦτο, μετέβαλε τὸν ἀπὸ τοῦ 1713 (1) ἰσχύοντα ἐν Ἰσπανίᾳ περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου Σάλιον νόμον τὸν ἀποκλείοντα τοῦ θρόνου τὰς γυναῖκας, καὶ διὰ διατάγματος τῆς 17/29 Μαρτίου 1830, ἔχοντος ἰσχὺν νόμου (τῆς πραγματικῆς καλουμένης καθιερώσεως, *sanctio pragmatice*), ἐπανέλαβε τὸν ἀρχαῖον περὶ διαδοχῆς Καστιλιανὸν νόμον τὸν ἐπιτρέποντα τὴν κληρονομίαν τοῦ θρόνου καὶ εἰς τὰς γυναῖκας. Ἀλλὰ κατὰ τῆς πράξεως ταύτης διαμαρτυρήθησαν πάντες οἱ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ Βουρβῶνοι (καὶ αὐτὸς ὁ τῆς Μαρίας Χριστίνης ἀδελφὸς Φραγκίσκος Β' τῆς Σικελίας). Τότε δὲ ὁ κατὰ τὸν Σάλιον νόμον νόμιμος τοῦ θρόνου διαδόχος ἀδελφὸς τοῦ Φερδινάνδου Δὸν Κάρλος ὁ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς Κληρικῆς τῆς καὶ Ἀποστολικῆς καλουμένης ἐν Ἰσπανίᾳ μερίδος, ἐνθαρρυνθεὶς ἀπὸ τῶν διαμαρτυρήσεων τούτων, ἀλλὰ μὴ δυνήεις νὰ ἐξεγείρῃ ἐπανάστασιν ἐν Ἰσπανίᾳ ἔφυγεν εἰς Πορτογαλίαν, ὁπόθεν διαμαρτυρήθη κατὰ τῆς Πραγματικῆς καθιερώσεως, συνεμάχησέ δὲ μετὰ

(1) Ὁ Σάλιος νόμος εἰσῆχθη ἐν Ἰσπανίᾳ τότε ὑπὸ τῆς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐγκαταστάσεως ἐν τῇ χώρᾳ Βουρβωνικῆς δυναστείας (τοῦ Ἀνδεγαυικοῦ κλάδου τοῦ Βουρβωνικοῦ οἴκου).

τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ Δὸν Μικέλ, ὅστις κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἠγωνίζετο ἐν Πορτογαλίᾳ ὡς μνηστήρ τοῦ θρόνου κατὰ τῆς ἀνεφίξας αὐτοῦ βασιλείσσης Μαρίας (Maria da Gloria, ἰδ. Τόμ. Α', σελ. 401). Ἄλλ' ἐν Ἰσπανίᾳ, ἀποθανόντος τῷ 1833 (17/29 Σεπτεμβρίου) τοῦ Φερδινάνδου Ζ', ἡ τριετής Ἰσθιέλλα ἐκηρύχθη βασιλίсса ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν καὶ ἀντιβασιλείαν τῆς Μαρίας Χριστίνης. Αἱ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας κυβερνήσεις, ἀμφότεραι ἀναγνωρίσασαι τὴν πραγματικὴν καθιέρωσιν, ἔλαβον ἐχθρικὴν θέσιν ἀπέναντι τοῦ Δὸν Καρόλου, ὡς καὶ ἀπέναντι τοῦ Δὸν Μιχαήλ, πρὸς ὃν δυσμενῶς εἶχεν ἰδίως ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἡ ὑπερμαχοῦσα τῶν δικαιωμάτων τῆς Μαρίας. Αἱ δύο δυνάμεις συνωμολόγησαν μετ' ὀλίγον πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὰς ὑπ' αὐτῶν εὐνοουμένας ἐν ἀμφοτέραις ταῖς χώραις κυβερνήσεις τὴν τετραπλὴν συμμαχίαν τῆς 10/22 Ἀπριλίου, δι' ἧς αἱ τέσσαρες σύμμαχοι κυβερνήσεις ὑπεχρεώοντο νὰ ἐκδιώξωσι διὰ κοινῆς ἐνεργείας ἐκ τῆς Ἰσπανίας καὶ ἐκ τῆς Πορτογαλλίας τοὺς δύο μνηστήρας. Τὸ γεγονός τοῦτο τοσοῦτον ἀπεθάρρυνε τοὺς μνηστήρας, ὥστε ἀμφότεροι διὰ συμβάσεως (14/26 Μαΐου 1834) ἀσφαλιζούσης αὐτοῖς ἀσφαλῆ ὑποχώρησιν καὶ ἐτησίαν ἐπιχορήγησιν κατέλιπον τὴν Ἰσθρικὴν χερσόνησον. Ἀλλὰ τὰ τοῦ Δὸν Καρόλου δὲν ἦσαν ἐτι ἐν ἀπογνώσει. Αἱ τρεῖς μεγάλαι μοναρχίαι, οἷον αἱ ἀποδοκιμάζουσαι τὴν τῶν δύο δυνάμεων διαγωγὴν, ἠρνήθησαν ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν βασιλείαν τῆς Ἰσθιέλλας, καὶ ὁ Πάπας δὲ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ Δὸν Καρόλου. Ἐντεῦθεν ἐνθαρρυνομένη ἡ τοῦ Δὸν Καρόλου μερίς ἐδράξατο τῶν ὀπλων καὶ αἱ βόρειοι ἐπαρχίαι τῆς Ἰσπανίας κατέστησαν θέατρον αἱμακτοροῦ ἐμφυλίου πολέμου, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μείζονας διαστάσεις ὅποτε ὁ Κάρολος φυγὼν ἐξ Ἀγγλίας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐνεφανίσθη ἐν μέσῳ τῶν μαχητῶν αὐτοῦ. Καὶ πολλὰς μὲν συνεκρότησαν σπουδαίας μάχας οἱ Καρλισταὶ ἐναντίον τῶν Χριστινιστῶν (Christinos) καὶ ἱκανὰς ἤρσαντο νίκας, ἀλλ' ἐνεκεν ἐλλείψεως ὀργανισμοῦ σπουδαίου ἐν τῷ στρατῷ καὶ ἐν ταῖς στρατείαις δὲν ἐπωρλήθησαν τὰς ἐπιτυχίας καὶ κατὰ μικρὸν ἡττήθησαν. Τῷ 1839 ἐντελῶς κατεβλήθη ἡ ἐπανάστασις τῶν Καρλιστῶν, ἀφοῦ ὁ Δὸν Κάρολος ἠναγκάσθη νὰ ὑπερβῇ τὰ Πυρηναῖα καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐνθα μετὰ τινα ἔτη (τῷ 1846) παρητήθη τὰ ἐπὶ τὸν Ἰσπανικὸν θρόνον δικαιώματα αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ αὐτοῦ Δὸν Καρόλου τοῦ νεωτέρου.

Ἄλλ' ἡ κατὰ τῶν Καρλιστῶν ὀριστικὴ νίκη δὲν ἡσφάλισε τὴν ἀρχὴν τῆς Ἰσθελλας καὶ Χριστίνης. Καὶ διαρκούντος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἡ βασιλεία τῆς Χριστίνης ἦτο σειρά ἐρίδων καὶ διαπληκτισμῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων κομμάτων, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο αὐτὴ ἡ βασιλεία· συντηρητικοὶ προσδευτικοὶ καὶ ἡ μερὶς τῶν ἄλλων φιλελευθέρων ἤριζον διηνεκῶς περὶ ἀρχῆς καὶ περὶ συντάγματος. Τέλος δὲ τῷ 1841 ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ἡ Χριστίνα τὴν ἀντιβασιλείαν, ἣν ἔλαβε τότε ὁ στρατηγὸς Ἐσπαρτέρος. Ἀλλὰ καὶ οὗτος μετὰ τινα ἐπανάστασιν τῶν δημοκρατικῶν ἐκπαισῶν τῆς ἀρχῆς τῷ 1843, ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀνῆλθον οἱ συντηρητικοί, κηρύξαντες ἐνῆλκα τὴν δεκατριετῇ Ἰσθελλαν. Ταύτην μετ' ὀλίγον ἀπεπειράθη νὰ συζεύξῃ μετὰ τινος τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος τῆς Γαλλίας, ἵνα περιποιήσῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ τὸν θρόνον τῆς Ἰσπανίας (καὶ εἰς τοιοῦτον φαίνεται ἀποβλέπων σκοπὸν ὁ Φίλιππος εἶχε κηρυχθῇ κατὰ τοῦ Δὸν Καρόλου). Τὸ σχέδιον τοῦτο ἐμταιώθη διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' ἡ Ἰσθελλὰ λαβοῦσα σύζυγον τὸν ἀσθενικὸν ἐξάδελφον αὐτῆς Φραγκίσκον Ἀσσίζην καὶ ἐκ τοῦ παραδείγματος τῆς μητρὸς κλίνουσα πρὸς βίον ἀσελγῇ ἐκηλίδωσε τὴν βασιλείαν αὐτῆς διὰ τῶν πολλῶν ἀνῆλκων ἐρώτων, ὧν ἦρως ἐγένοντό τινες τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν (ὡς ὁ Σερράνος). Ἀλλ' ὁ τοιοῦτος βίος τῆς βασιλίσσης ἐτι μᾶλλον ηυξήσε τὰς ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας καὶ μεγίστην κατὰ μικρὸν διήγειρε δυσἀρεσκίαν παρὰ τοῖς ὑπηκόοις ἐναντίον τῆς βασιλίσσης αὐτῆς. Τῷ 1853 ἐγένετο καὶ τις φοινικὴ ἀπόπειρα ἐν Μαδρίτῃ κατ' αὐτῆς ὑπὸ τινος ἱερέως, τῷ δὲ 1853 ὁ Ἐσπαρτέρος ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Ἀγγλίας κατέλαβε διὰ στάσεως καὶ βίας τὴν ἀρχὴν, ὅτε καὶ ἐδόθη φιλελεύθερον σύνταγμα εἰς τὸ κράτος. Ἀλλ' αἱ ἀνωμαλίες καὶ αἱ ταραχαὶ ἐξηκολούθουν διαρκῶς διακοπεῖσαι μόνον διὰ τοῦ πολέμου τοῦ διεξαχθέντος τῷ 1859-1860 κατὰ τοῦ Μαρόκου. Ὁ πόλεμος οὗτος, ὁ ἀποτελὼν τὴν μόνην σπουδαίως ἀξιωμνημόνευτον πρᾶξιν τῆς βασιλείας τῆς Ἰσθελλας, ἐγένετο κατὰ τοῦ Σουλτάνου Σίδι Μωχαμμέτ ἐνεκα τῶν ἀτελευτητῶν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ἐρίδων τῶν ἀρξαμένων ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ 1844 διαπραχθέντος ἐν Μαρόκῳ φόνου τοῦ Ἰσπανοῦ πολιτικοῦ πράκτορος Δαρμών.

Ἀρχιστράτηγος τῆς στρατείας ἐγένετο αὐτὸς ὁ ἀπὸ τοῦ 1858 διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν φιλελευθέρων (τῆς πολιτικῆς μερίδος τῆς καλουμένης Φιλελευθέρας Ἐνώσεως) εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀνελθὼν στρατάρχης Ὁδόνελ. Εἰς δύο μάχας οὐ μακρὰν τῶν ἐν Μαρόκῳ Ἰσπανικῶν κτήσεων (23/4 Ἰανουαρίου καὶ 11/23 Μαρτίου) συγκροτηθείσας τοιαῦτας ὑπέστη ὁ στρατὸς τοῦ Σουλτάνου ἥττας, ὥστε οὗτος ἐσπευσε νὰ ζητήσῃ εἰρήνην, ἥτις καὶ παρεχωρήθη διὰ τῆς συνθήκης (14/26 Ἀπριλίου). Διὰ ταύτης οὐ μόνον ἐδόθη τῇ Ἰσπανίᾳ ἀποζημιώσεις 20

ἐκατομμυρίων γροσίων, ἀλλὰ καὶ τὰ ὅρια τῶν ἐν Μαρόκῳ Ἰσπανικῶν κτήσεων εὐρύνθησαν σπουδαίως.

Ἀλλ' ἡ ἐπιτυχὴς ἐκβασίς τοῦ πολέμου τούτου δὲν ἐβαλτίωσε τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τοῦ Ἰσπανικοῦ κράτους. Αἱ διαμάχαι μεταξὺ τῶν κομμάτων ἐξηκολούθησαν ὡς πρότερον, ἡ δὲ καθόλου ἐσωτερικὴ κατάστασις κατέστη σοβαρωτέρα, ἀρότου τῷ 1866 ἀνῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν οἱ συντηρητικοὶ (*Moderados*) ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ναρθαέζ. Πλὴν τῆς ἀντιδημοτικότητος τῆς τοιαύτης κυβερνήσεως εἰς τὴν αὐξησιν τῆς κατὰ τῆς βασιλείας καὶ τῆς δυναστείας δυσχερεσεύσεως καὶ ἀντιπαθείας συνετέλεσε σφόδρα καὶ ἡ σκανδαλώδης εὐνοία, ἣν ἐπεδαψίλευεν ἡ βασίλισσα πρὸς τὸν περιβόητον πρῶτον χοροδιδάσκαλον Κάρολον Μαρφιόρην, ὅστις ἀπὸ υἱοῦ Ἰταλοῦ τινος μαγείρου καὶ ἀπὸ χοροδιδασκάλου κατορθώσας τῷ 1856 νὰ ἐκλεγῇ βουλευτὴς εἰλκυσε ἐφ' ἑαυτὸν τὴν σφοδροτάτην συμπάθειαν τῆς Ἰσθαέλλας καὶ διωρίσθη ὑπ' αὐτῆς τῷ 1866 ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ναρθαέζ διοικητὴς τῆς Μαδρίτης, ἐργαζόμενός ἐν τῇ θέσει ταύτῃ διὰ τῆς εὐνοίας, ἥς ἀπήλαυε παρὰ τῇ βασιλείᾳ, ὑπὲρ τῶν σχεδίων τῆς ἀντιδραστικῆς ἐκείνης μερίδος. Τὴν ἐκ πάντων τούτων ἠθικῶς σφόδρα κλονουμένην θέσιν τῆς βασιλείας οὐδαμῶς ἐστερέωσεν ἡ ὑπ' αὐτῆς κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1867 μικρὸν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Μεντάνας (ἰδ. σελ. 646) ἐν τῇ Ἰσπανικῇ βουλῇ γενομένη διακήρυξις, ὅτι ἐμελλε καὶ ἐνόπλιως νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κομμικὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα. Ὁ Πίος Θ' ἀντήμειψε λαμπρῶς τὴν βασίλισσαν διὰ τὴν εὐσεβῆ ταύτην πολιτικὴν πᾶσιν καὶ ἐπεμψεν αὐτῇ τὸ χρυσοῦν βῆλον «διὰ τὰς πρὸς τὴν ἀγίαν ἑδραν ὑπηρεσίας αὐτῆς ὡς καὶ διὰ τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀρετῆς». Ἀλλὰ ταῦτα οὐδαμῶς ἐβράδυναν τὴν ἐκκρίσιν τῆς πρὸ πολυλοῦ ἀπειλουμένης θυνέλλης. Ὁ τὸν κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1868 αἰφνιδίως ἀποθανόντα Ναρθαέζ εἰς τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπουργείου διαδεξάμενος Γονζαλέζ Βράβος ἐπωρελήθει τὴν ἀποκάλυψιν στρατιωτικῆς τινος συνωμοσίας κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἐξώρισε (κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1868) τοὺς ἐπιρρινωτάτους ἀρχηγούς τοῦ στρατοῦ, ἐν οἷς καὶ τὸν Σερράνον εἰς τὰς Καναρίαις νήσους, διετάχθη δὲ καὶ ὁ δοῦξ Μομπανσιέ (1) νὰ καταλίπῃ τὴν Ἰσπανίαν. Ταῦτα ἐξήγειραν ἔτι μᾶλλον τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν, καὶ κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον, ὁπότε ἡ Ἰσθαέλλα εἶχε μεταβῇ εἰς τὸν ἄγιον Σεβαστιανόν, ἵνα λάβῃ συνέντευξιν μετὰ τοῦ ἐν Πῷ Βιερό εὐρισκομένου Ναπολέοντος Γ', ἐξεργάγη στρατιωτικὴν στάσιν ἣτις ἐκ τῶν νοτίων ἐπαρχιῶν ἀρξαμένη διεδόθη εἰς ὅλον τὸ κράτος. Ἡ Ἰσθαέλλα ἐξεδιώχθη καὶ ἐν Μαδρίτῃ ἐσχηματίσθη προσωρινὴ κυβέρνησις ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῆς ἐπαναστάσεως Πρίμ, Σερρά-

(1) Ὁ σύζυγος τῆς νεωτέρας ἀδελφῆς τῆς Ἰσθαέλλας, τῆς Ἰνφαντίνης Λουίξης, πέμπτος υἱός τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, αὐτός τὸν ὅποιον ἐσκόπει οὗτος νὰ συζεύξῃ μετὰ τῆς Ἰσθαέλλας.

νον, Τοσσέτε. Μετ' ὀλίγον δὲ συνεκλήθη ἐθνικὴ σύνοδος συντακτικὴ, ἐν ἣ, καίτοι ἐπέμνησαν καὶ δημοκρατικοὶ οὐκ ὀλίγοι, ἐν οἷς καὶ ὁ εὐ-
 γλωττότατος καθηγητὴς τῆς ἱστορίας Καστελάρ, ἡ μοναρχικὴ μερὶς
 ὑπερίσχυσε καὶ ἐψήφισε νέον σύνταγμα φιλελεύθερον μοναρχικόν, ἀφοῦ
 καθιερώθη ἡ δυναστεία τῆς Ἰσαβέλλας. Ἀλλ' ἡ εὐρεσις νέου μονάρχου
 προσέκρουσεν εἰς οὐκ ὀλίγας δυσχερείας, ἀφοῦ οἱ προσκαλούμενοι πρίγ-
 κιπες (ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πορτογαλλίας Δὸν Πέτρος,
 οὗτος ἵνα ἐπέλθῃ ἡ προσωπικὴ ἔνωσις τῶν δύο κρατῶν καὶ ἀποτε-
 λεσθῇ οὕτω ἡ ὑπὸ τινων ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Πορτογαλίᾳ ζητουμένη
 Ἰβηρικὴ ἔνωσις), ἀπειποιήθησαν τὴν τιμὴν ταύτην. Τέλος τῷ 1870
 ἐτίθη ἡ ὑποψηριότης τοῦ ἐκ τοῦ καθολικοῦ κλάδου τοῦ οἴκου Ὁεν-
 ζόλλερν πρίγκιπος Λεοπόλδου Ὁενζόλλερν (πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ
 Καρόλου τῆς Ρωμουνίας). Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις τοῦ Ναπολέοντος, διο-
 ρῶσα ἐν τῇ ὑποψηριότητι ταύτῃ τέγχασμα τῆς Πρωσσιακῆς πολιτικῆς
 ἵνα ἐν Ἰσπανίᾳ κατὰ τὰ νῶτα τῆς Γαλλίας ἰδρῶσιν δυναστείαν συγγενῇ
 τῷ βασιλικῷ οἴκῳ τῆς Πρωσίας, ἐκήρυξεν ὅτι δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν
 ὑποψηριότητα ταύτην. Ὁ πρίγκιψ Λεοπόλδος παρήτῃτο ἀμέσως τὴν
 ὑποψηριότητα, Ἀλλ' ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἀπῆτει νῦν ἵνα ὁ βασι-
 λεὺς Γουλιέλμος ἐγγυηθῇ ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θὰ τεθῇ τοιαύτη
 ὑποψηριότης καὶ ὅτι αὐτὸς θὰ κωλύσῃ τὸν πρίγκιπα τοῦ νὰ δεχθῇ
 τὸν θρόνον τῆς Ἰσπανίας, ἀπῆτει δὲ ἵνα ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας
 ζητήσῃ καὶ συγγνώμην παρὰ τοῦ Ναπολέοντος διὰ τὴν πρότερον τε-
 θεῖσαν ὑποψηριότητα. Ἡ ἄρνησις τοῦ Γουλιέλμου τοῦ νὰ συμμορ-
 φωθῇ πρὸς τοιαύτας παραλόγους ἀξιώσεις, καὶ ὁ ἐπιτάξειος τρόπος,
 καθ' ὃν ὁ Βίσμαρκ τὰ κατὰ τὴν ἄρνησιν τὸν βασιλέως διελέκθησε
 τηλεγραφικῶς εἰς τὴν Εὐρώπην, ἤρεθισε τὴν κοινὴν γνώμην ἐν Γαλλίᾳ
 καὶ τὸ ἀνάξιον λόγου ἐπιστάδιον τοῦτο τῆς Ἰσπανικῆς ἱστορίας ἐχρη-
 σίμευσεν ὡς πρόφασις κηρύξεως πολέμου κατὰ τῆς Πρωσίας (ἰδ.
 σελ. 649). Τέλος ἡ Ἰσπανικὴ κυβέρνησις εὔρε τὸν ποθητὸν βασιλέα
 ἐν τῷ δευτεροτόκῳ υἱῷ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας Ἀμαδαίῳ, δουκὶ
 τῆς Ἀόστης. Οὗτος δεξιόμενος τὴν ὑποψηριότητα καὶ ἐκλεγείς ὑπὸ
 τῆς ἐθνικῆς συνόδου μετέβη τῷ 1871 εἰς Ἰσπανίαν. Ἐν ἀρχῇ ἡ βα-
 σιλεία τοῦ Ἀμαδαίου ἐφάνετο ὅτι ἐμελλε νὰ ἐμπεδώσῃ τὴν ἐσωτε-
 ρικὴν εἰρήνην τοῦ κράτους. Ἀλλὰ ταραχαὶ δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐκρα-
 γῶσι. Τῷ 1872 ἤρξατο νέος ἐμφύλιος πόλεμος τῶν Καρλιστῶν ὑπὸ
 τοῦ Δὸν Κάρολου τὸν νεώτερον τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον ἐπωφελοῦ-
 μενα καὶ τὰ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ κόμματα καὶ ἰδίως οἱ δημοκρατικοὶ
 πολλὰς παρενέβαλον δυσχερείας εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ἀμαδαίου,
 ὅστις ἐπὶ τέλους παρήτῃτο ἐκὼν τὴν βασιλείαν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ καὶ
 τοῦ οἴκου αὐτοῦ καὶ ἐπανεκάμψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐν Ἰσπανίᾳ
 ἐκηρύχθη τότε ἡ δημοκρατία. Ἀλλὰ νῦν τὰ πράγματα ἐτι μᾶλλον
 ἐδεινώθησαν. Ἐνῶ ἐν ταῖς βορείαις ἐπαρχίαις ὁ Καρλιστικὸς πόλεμος

μειζονας ἐποιεῖτο προόδους, κατὰ τὰς νοτίους ἐπαρχίας ἐξεργάγησαν ἐπαναστάσεις κοινοτιστικαὶ κέντρον ἔχουσαι τὴν Καρθαγένην. Μάτην ὁ Καστελλὰρ κατέστη νῦν δικτάτωρ διὰ τὰ καταπαύειν τὰς ταραχάς. Πρὶν ἢ κατορθωθῇ τοῦτο, ἔπαισεν ἐκ τῆς ἀρχῆς βιαίως διὰ τοῦ στρατιωτικοῦ τολμήματος τοῦ στρατηγοῦ Παβία (20/1 Ἰανουαρίου 1874), καὶ νῦν πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως καὶ ἀντιβασιλεὺς ἐν τῇ ἀκατονομάστῳ τότε Ἰσπανικῇ πολιτείᾳ κατέστη ὁ Σερράνος. Οὗτος κατέβαλε μὲν τὴν κοινοτιστικὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ πρὶν ἢ διαπράξῃ τι κατὰ τῶν Καρλιστῶν, ἐξεβλήθη τῆς ἀρχῆς διὰ τοῦ τολμήματος τοῦ στρατηγοῦ Μαρτινίτζ Καμπὸς ἀνακηρύξαντος μετὰ τοῦ στρατοῦ ὡς βασιλεῖα τὸν υἱὸν τῆς Ἰσαβέλλας Ἀλφόνσον (Ἀλφόνσον IB). Ἀποκατασταθείσης οὕτω τῆς συνταγματικῆς βασιλείας, ἡ ἐπανάστασις τῶν Καρλιστῶν κατεστάλη μετὰ ἐν ἔτος, ὁ δὲ Ἀλφόνσος κατῴρθησε νὰ βασιλεύσῃ ὅπως οὖν εἰρηνικῶς μέχρι τοῦ 1885, ὅποτε ἀπέθανε (13/25 Νοεμβρίου) ἐν νεαρᾷ ἔτι ἡλικίᾳ (28 ἐτῶν) καταλιπὼν ἔγγυον τὴν δευτέραν αὐτοῦ σύζυγον Χριστίαν (ἀρχιδουκίσσαν Αὐστριακὴν). Ἡ Χριστίνα ἔλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν ἐν ἀρχῇ ἐν ὀνόματι τῆς ἐκ τῆς πρώτης συζύγου τοῦ Ἀλφόνσου θυγατρὸς τούτου Μερσεδὲς, ὅτε δὲ μετὰ τινὰς μῆνας (τῇ 5/17 Μαΐου 1886) ἐγέννησεν αὐτῇ ἡ Χριστίνα υἱὸν (τὸν Ἀλφόνσον II) κηρυχθέντα βασιλεῖα ἐν ὀνόματι τούτου τὴν ἀρχὴν δὲ ταύτην ἐξακολουθεῖ κατέχουσα μέχρι σήμερον.

Πορτογαλλία. — Εἶδομεν (Τόμ. Α', σελ. 401) ὅτι ὁ τῷ 1821 ἀπὸ Βρασιλίας εἰς Πορτογαλίαν ἐπανακλήμας βασιλεὺς Ἰωάννης 5' ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ σύνταγμα τοῦ 1820 καὶ ὅτι τῷ 1822 ἡ Βρασιλία ἐχωρίσθη πολιτικῶς ἀπὸ τῆς Πορτογαλλίας, ἀφοῦ ὁ τοῦ βασιλέως πρεσβύτερος υἱὸς Δὸν Πέτρος Α' ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Βρασιλίας. Ἀλλὰ τὸ σύνταγμα τοῦ 1820 ἔπαυσε πάλιν νὰ λειτουργῇ ἀπὸ τοῦ 1823, ὅποτε ὁ τοῦ βασιλέως δευτερότοκος υἱός, ὁ ἀπολυταρχικώτατος Δὸν Μιχαὴλ (ὃν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ μίαν στιγμὴν εἶχον διανοηθῇ κατὰ τὸ 1824 νὰ ἐκλέξωσι βασιλεῖα (ἰδ. Τόμ. Β', σελ. 289) ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ τῆς ἄλλης αὐτῆς ὑπεχρέωσε τὸν βασιλεῖα νὰ καταργήσῃ τὸ σύνταγμα καὶ νὰ παραδώσῃ πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν μερίδα αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἔθηκε τέρμα ταχὺ εἰς τὴν τρομοκρατίαν τοῦ Δὸν Μιχαὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης ἀνέλαθεν αὐτὸς τὴν κυβερνήσιν καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὸν λαὸν τὰς ἐλευθερίας αὐτοῦ. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Ἰωάννου τῷ 1826, ὁ θρόνος περήρητο κληρονομικῶς δικαιώματι εἰς τὸν Δὸν Πέτρον τῆς Βρασιλίας (ὡς Πέτρον Δ' τῆς Πορτογαλλίας). Ἀλλ' οὗτος, ὡς εἶδομεν (Τόμ. Α', σελ. 401) παρητήθη τῶν ἐπὶ τοῦ Πορτογαλλικοῦ θρόνου δικαιωμάτων αὐτοῦ χάριν τῆς ἐπταετοῦς θυγατρὸς αὐτοῦ Μαρίας da Gloria. Ἀλλ' ὁ Δὸν Μιχαὴλ ἀνηγορεύθη αὐτὸς τὸ μὲν πρῶτον

ἀντιβασιλεὺς εἶτα δὲ καὶ βασιλεὺς (1827) ὑποστηρίζομενος ἠθικῶς ὑπὸ τῶν μεγάλων μοναρχικῶν κυβερνήσεων. Ἐπὶ 5 ἔτη ἐβασίλευσεν ὁ Δὸν Μιχαὴλ τρομοκρατικῶς. Ἀλλὰ τῷ 1832 ἐπενέθησαν ἐνόπλιος εἰς τὰ πράγματα τῆς Πορτογαλλίας ὁ Δὸν Πέτρος καὶ ἡ Ἀγγλία, καὶ ἡ τῷ 1834 συνομολογηθεῖσα τετραπλῇ συμμαχία (ἰδ. σελ. 676) ἐπὶνενγκε τὴν ὀριστικὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Δὸν Μιχαὴλ ἀπὸ τῆς Πορτογαλλίας. Τὸ αὐτὸ ἔτος, ἀποθανόντος τοῦ Δὸν Πέτρου, ἡ Μαρία ἀνέλαθεν αὐτὴ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους λαβοῦσα σύζυγον μετὰ δύο ἔτη τὸν πρίγκιπα Φερδινάνδον τοῦ Κοβούργου, ὅστις ἀπὸ τοῦ ἐπομένου ἔτους ἔλαβε καὶ τὴν προσωνομίαν τοῦ βασιλέως. Τῷ 1853 ἀποθανοῦσαν τὴν βασίλισσαν Μαρίαν διεδέξατο ὁ ἀνῆλιξ ἔτι υἱὸς αὐτῆς Δὸν Πέτρος Ε΄ διατελέσας μέχρι τοῦ 1855 ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Τὸν Δὸν Πέτρον βασιλεύσαντα μέχρι τοῦ 1861 διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λουδοβίκος Α΄, τὸν ὅποιον ἀποθανόντα τῷ 1889 διεδέξατο ὁ νῦν βασιλεὺς πρῶτότοκος υἱὸς αὐτοῦ Δὸν Κάρολος (1).

Ἑλβετία. — Ἐν Ἑλβετίᾳ τὸ κατὰ τὸ 1815 εἰσαχθὲν σύστημα τῆς ὁμοσπονδίας τῶν ἀνεξαρτήτων κρατῶν διτηρήθη μέχρι τοῦ 1835. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πολλαὶ τοπαρχίαι μετερρῦθμισαν τὸ πολίτευμα αὐτῶν ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον. Ἀλλὰ τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ἄλλας τοπαρχίας, ἐν αἷς ἔσχυον αἱ ἀντιδραστικαὶ καθολικαὶ μερίδες, νὰ ζητήσωσιν ἰδίαν ὁμοσπονδίαν (Sonderbund). Καὶ τότε μὲν δὲν ἐπέτυχον. Ἀλλὰ τῷ 1843 ἐσχηματίσθη ἡ χωριστὴ ὁμοσπονδία καὶ ἐπὶνενγκεν ἐμφύλιον πόλεμον, ἐν ᾧ ἡττήθησαν τῷ αὐτῷ ἔτει οἱ θιασῶται τῆς χωριστῆς ὁμοσπονδίας· τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος νέον καθιερώθη ἐν τῇ ὅλῃ ὁμοσπονδίᾳ σύνταγμα ὁμοσπονδιακὸν μᾶλλον συγκεντρωτικὸν τοῦ συντάγματος τοῦ 1815. Τὸ νέον δὲ τοῦτο σύνταγμα ὑπεβλήθη εἰς νέαν ἀναθεώρησιν τῷ 1874 γενομένην ἀποδεκτὴν ὑπὸ τῶν Ἑλβετῶν διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ καθιστῶσαν τὴν ὁμοσπονδίαν ἔτι μᾶλλον συγκεντρωτικὴν διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου εἰς τὰ τῶν σιδηροδρόμων, τῶν τραπεζῶν καὶ ἄλλων τινῶν κοινῶν συμφέροντος ἀντικειμένων. Συνέ-

(1) Ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως πάντων τούτων τῶν ἡγεμόνων ἡ ἱστορία τῆς Πορτογαλλίας περιστρέφεται περὶ συνταγματικῆς ἑρίδας μεταξὺ τῶν διαφόρων πολιτικῶν κομμάτων (τῶν συντηρητικῶν ἢ Regedores, τῶν προοδευτικῶν τῶν καλουμένων ἱστορικῶν ἢ μεταρρυθμιστικῶν, καὶ τῶν δημοκρατικῶν) ἔτι δὲ καὶ περὶ οἰκονομικῆς δυσχερείας αἰτινῆς, ὡς γνωστὸν, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δὸν Καρόλου ἀπέληξαν εἰς εἶδος γρῆμιοκρίας διὰ τῆς ἀναστολῆς τῶν τόκων τοῦ δημοσίου χρέους. Αἱ ἀνωμαλίαι αὗται ἐξασθενοῦσι λίαν τὴν γοητείαν τῆς μοναρχίας ἐν Πορτογαλίᾳ καὶ τὸ μέλλον τοῦ βασιλευσέντος οἴκου (τοῦ Βραγαντικοῦ) φαίνεται καὶ ἐν Πορτογαλίᾳ οὐχὶ λίαν ἀσφαλές, ἀφοῦ ἐν μιᾷ νυχτὶ κατελύθη πέρα τοῦ Ὁμανοῦ ἐν Βρασιλῖᾳ, ἐκπαισύντος (1889) τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Πέτρου Β΄ (ἰδ. Τόμ. Α΄, σελ. 401) καὶ ἀνακηρυχθείσης τῆς δημοκρατίας.

στη δὲ ἐν Λωσάννῃ καὶ δικαστήριον ὁμοσπονδιακὸν δι' ὅλην τὴν ὁμοσπονδίαν.

Βέλγιον καὶ Ὀλλανδία. — Τὸ Βέλγιον μετὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἱδρυσιν τὴν συνταγματικῆς μοναρχίας τοῦ 1831, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὴν ὀριστικὴν πρὸς τὴν Ὀλλανδίαν εἰρήνην τοῦ 1839, ὑπὸ τὸ σκήπτρον τοῦ βασιλέως Λεοπόλδου μεγάλας ἐποίησατο ὑλικὰς καὶ ἠθικὰς προσόδους ἄνευ σπουδαίων ἐσωτερικῶν κλονισμῶν καὶ πολιτικῶν ἐρίδων. Τῷ 1865 ἀποθανόντος τοῦ Λεοπόλδου Α' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ καὶ νῦν ἐτι βασιλεύων υἱὸς αὐτοῦ Λεοπόλδος Β', ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐξηκολούθησεν ἡ αὐτὴ προοδευτικὴ πολιτικὴ, καίτοι ἀπὸ τοῦ 1873 ἔσχυσεν ἐν τῇ κυβερνήσει ἡ ὑπεράλπειος μερίς. Σπουδαῖον γεγονός ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λεοπόλδου Β' εἶναι ἡ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο (1893) ὑπὸ συντακτικῆς συνόδου ἐπὶ τῷ φιλελευθερώτερον γενομένη ἀναθεώρησις τοῦ Βελγικοῦ συντάγματος καὶ ἡ εἰσαγωγή τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας.

Ἐν Ὀλλανδίᾳ παραιτηθέντος τῷ 1840 τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου Α' τὴν ἀρχὴν, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γουλιέλμος Β' βασιλεύσας μέχρι τοῦ 1849, ὁπότε ἀποθανόντα διεδέξατο αὐτὸν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γουλιέλμος Γ'. Οὗτος ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 1871, ὁπότε ἀποθάνων κατέλιπε τὴν βασιλείαν εἰς τὴν δεκαετῇ θυγατέρα αὐτοῦ Βιλελμίναν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς μητρὸς αὐτῆς βασιλίσσης Ἐμμκς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν Λουξεμβούργῳ, τοῦ ὁποίου ἦτο μέγας δούξ, ἔσχυν ὁ Σάλιος περὶ διαδογῆς νόμος, ἡ ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ δουκάτῳ ἀρχὴ περιῆλθεν εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πλάγιου κλάδου τοῦ Ὁραγγικοῦ οἴκου τὸν ἐκπτωτον δούκα Νασσαυίτς Ἀδελφον.

Τὰ Σκανδιναυικὰ κράτη. — Ἐν Δανίᾳ τὸν βασιλέα Φρειδερίκον Σ', τὸν βασιλεύσαντα ἀπὸ τοῦ 1808 καὶ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κιέλου ἀπολέσαντα τὴν Νορβηγίαν (ἰδ. Τόμ. Α' σελ. 87) ἀποθανόντα τῷ 1839 διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Χριστιανὸς Η', τοῦτον δὲ ὁ ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν παραλθίων δουκᾶτων γνωστὸς ἡμῖν Φρειδερίκος Ζ' (1848-1863), θανόντος τοῦ ὁποίου ὁ Δανικὸς θρόνος περιῆλθεν εἰς τὸν οἶκον Ὁλαστίας-Σόνδερβουργ-Γλυκσθούργου, πρῶτος δὲ ἐκ τοῦ οἴκου τούτου βασιλεὺς εἶναι ὁ νῦν ἀνάσσων Χριστιανὸς Θ'. Ἐν Σουηδίᾳ δὲ καὶ Νορβηγίᾳ ἀπὸ τοῦ 1818 ἐβασίλευεν ὑπὸ τὸ ὄνομα Καρόλου ΙΔ' ὁ πρῶν Γάλλος στρατηγὸς Βερναδόττης (ἰδ. Τόμ. Α', σελ. 53). Τοῦτον τῷ 1844 διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὁσκάρ Α' μέχρι τοῦ 1859, ὁπότε ἀποθανόντα διεδέξατο αὐτὸν ὁ πρεσβύτερος υἱὸς Κάρολος ΙΕ'. Τοῦτον δὲ ἀτεκνον ἀποθανόντα τῷ 1872 διεδέξατο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ νῦν ἀνάσσων σοφὸς καὶ μεγάλου βασιλεὺς Ὁσκάρ Β'.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γ'. Ἡ Εὐρώπη ἀπὸ τοῦ 1830 — 1892.

1 Ἡ δημιουργία τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου.....	σελ. 5
Ἡ συνθήκη τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἡ νέα ἀνάλιξις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζη- τήματος.....	» 5
Νεαὶ περιπλοκαὶ καὶ νέα λύσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος.....	» 23
2 Ἡ ἐν Γαλλίᾳ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου (1830).....	» 26
Αἱ παραμοναὶ τῆς Ἰουλιανῆς ἐπανάστασις.....	» 26
Ἡ κατὰ τοῦ Ἀλγερίου στρατεία.....	» 39
Αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ καὶ τὰ πάντα διατάγματα.....	» 43
Αἱ ἡμέραι τῆς Ἐπανάστασις 26-30 Ἰουλίου.....	» 48
Ἡ ἀνάρρησις τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας Λουδοβίκου Φιλίππου καὶ ἡ φυγὴ τοῦ βασιλέως Καρόλου.....	» 58
Τὸ νέον πολίτευμα.....	» 75
Ὁ Αὐρηλιανὸς οἶκος.....	» 81
Αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις ἀπέναντι τῆς ἐν Γαλλίᾳ μεταβολῆς.....	» 83
3 Ἐπανάστασις ἐν Βελγίῳ καὶ δημιουργία τοῦ Βελγι- κοῦ βασιλείου.....	» 84
Τὰ περὶ τῆς Βελγικῆς καὶ τῆς Ὀλλανδικῆς ἐθνότητος ἱστορικῶς ἐξεταζόμενα.....	» 84
Αἱ Κάτω Χῶραι μετὰ τὸ 1815.....	» 87
Τὰ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου.....	» 89
Ἡ ἰδρύσις τοῦ Βελγικοῦ βασιλείου.....	» 95
Ἡ πολιτικὴ καὶ καθόλου ἱστορικὴ σημασία καὶ ἀξία τῆς ἰδρύσεως τοῦ Βελ- γικοῦ κράτους.....	» 100
4 Ἡ Πολωνικὴ ἐπανάστασις.....	» 101
Ἡ Πολωνία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1830.....	» 101
Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπανάστασις.....	» 108
Ἡ στρατεία τοῦ Ὑπαραμίου Δαυίδ.....	» 112
Ἡ στρατεία τοῦ Πάσκιεβιτς Ἐριβάντσκυ καὶ τὸ τέλος τῆς ἐπανάστασις.....	» 119
5 Ἡ Ἰταλία κατὰ τὰ ἔτη 1830-1848.....	» 125
Τὰ ἐν τῷ Παπικῷ κράτει ἐπαναστατικὰ κινήματα.....	» 125
Τὰ ἐν Μοδένῃ καὶ ἐν Πάρμῃ.....	» 127
Τὰ ἐν ταῖς λοιπαῖς Ἰταλικαῖς χώραις.....	» 128
6 Ἡ Γερμανία κατὰ τὰ ἔτη 1830-1848.....	» 129
Ἡ θέσις τῶν Γερμανικῶν κρατῶν ἀπέναντι τῆς Ρωσσίας μετὰ τὸ 1830. Ἡ ἐν Βιέννῃ Συνδιάσκεψις τοῦ 1834.....	» 129
Τὰ μικρότερα Γερμανικὰ κράτη (1830-1847).....	» 133
Τὰ ἐν Πρωσσίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1830-1847. Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ'.....	» 138
Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος Δ'. Αἱ πρῶται πράξεις αὐτοῦ.....	» 139
Ἡ πνευματικὴ κατάστασις ἐν Πρωσσίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1830- 1848.....	» 140
Τὸ περὶ συντάγματος ζήτημα.....	» 142
Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ' μέχρι τοῦ ἔτους 1848.....	» 143
Ἡ πνευματικὴ κατάστασις ἐν Αὐστρίᾳ (1830-1848). Ὁ Φερδινάνδος Α'.....	» 144
Ἡ ἐν Οὐγγαρίᾳ ἐθνικὴ καὶ πνευματικὴ κίνησις.....	» 146
Οἱ Σλαβικοὶ λαοὶ ἐν Αὐστρίᾳ. Ἀρχαὶ τῆς πανσλαβιστικῆς κινήσεως.....	» 147

Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Αὐστρίας (1830-1848).....	Σελ. 148
7 Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὰ ἔτη 1832-1848.....	» 149
Τὸ ὑπουργεῖον Μελδούρνου. Ἡ βασίλισσα Βικτωρία.....	» 149
Ὑπουργεῖον Πήλ. Τὸ Ἰρλανδικὸν ζήτημα.....	» 150
Ὁ περὶ σίτου νόμος.....	» 155
Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὰ ἔτη 1830-48. Ἡ κατὰ τοῦ Ἀργανιστὰν στρατεία τοῦ 1840.....	» 159
8 Ἡ ἱστορία τῆς Γαλλίας ἐπὶ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου (1830-1848).....	» 162
Ἡ διὰ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου δημιουργηθεῖσα ἐν Γαλλίᾳ καθόλου πολιτικὴ κατάστασις.....	» 162
Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος καὶ ἡ νομιμόφρων βουρβωνικὴ μερίς.....	» 170
Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος καὶ οἱ δημοκρατικοί.....	» 175
Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος καὶ οἱ Βοναπαρτικοί. Ὁ Ναπολέον Β' καὶ ὁ Κάρολος Λουδοβίκος Ναπολέων.....	» 181
Τὰ ἐν Ἀλγερίᾳ.....	» 192
Ἡ ἠθικὴ καταπτώσις τῆς Ἰουλιανῆς μοναρχίας.....	» 194
9 Ἡ Φεβρουαριανὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848.....	» 197
Τὰ ἠθικὰ αἷτια καὶ τὰ κοινωνικά ζητήματα τὰ παρατεθέντα τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848. Α'. Τὰ ἠθικὰ αἷτια.....	» 197
Β'. Τὰ κοινωνικά ζητήματα. Κοινοτισμός καὶ κοινωνισμός.....	» 199
Τὰ κατὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς νέας κυβερνήσεως.....	» 219
Αἱ κατ' Ἀπρίλιον καὶ Μάιον τοῦ 1848 ἐργατικαὶ ἐπανάστασις.....	» 223
Αἱ αἰματηραὶ στάσεις τοῦ Ἰουνίου.....	» 228
Ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας.....	» 236
10 Τὰ ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1848-1850.....	» 244
Ὁ γενικὸς χαρακτὴρ τῶν ἐκτὸς τῆς Γαλλίας Εὐρωπαϊκῶν ἐπανάστασεων.....	» 244
Τὰ πρῶτα ἐπανάστατικά κινήματα τοῦ 1848.....	» 246
Τὰ ἐν Αὐστρίᾳ. Ἡ ἐπανάστασις τῆς Βιέννης. Ἡ πτώσις τοῦ Ματτερνίχου.....	» 250
Τὰ ἐν Πρωσίᾳ. Αἱ ἡμέραι τοῦ Μαρτίου.....	» 267
Τὰ ἐν Βαυαρίᾳ καὶ ἐν Σαξωνίᾳ.....	» 277
Τὸ ἐν Φραγκφούρτῃ Προ-κοινοβούλιον καὶ αἱ δημοκρατικαὶ ἐπανάστασις.....	» 271
Τὸ κοινοβούλιον τῆς Φραγκφούρτης.....	» 272
Ἡ κυβέρνησις τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ κράτους ἀρχιδούκος Ἰωάννου.....	» 282
Ἡ Πρωσία κατὰ τὰ ἔτη 1848-1849. Ἡ συντακτικὴ συνέλευσις.....	» 331
Αἱ Πολωνικαὶ ἐπανάστασις τῶν ἐτῶν 1846 καὶ 1848.....	» 340
Ἡ συμμαχία τῶν τριῶν βασιλέων καὶ τὸ περὶ Ἐνώσεως (Union) Πρωσικῶν σχέδιον.....	» 343
Ἀντροπρωσικὸς ἀνταγωνισμός περὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Γερμανίας.....	» 347
Ἡ συνέντευξις τοῦ Ὀλμούτς.....	» 357
11 Τὰ ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1848-1850.....	» 361
Ὁ Πάπας Πίος ὁ Θ'.....	» 361
Τὰ ἐν τῷ βασιλείῳ τῶν δύο Σικελιῶν (1848-1850).....	» 364
Ἡ Λομβαρδία καὶ ἡ Βενετία κατὰ τὰ ἔτη 1848-1850.....	» 367
Ὁ κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμος τοῦ Πεδεμοντιῦ.....	» 368
Τὰ ἐν Ῥώμῃ.....	» 381
Τὰ ἐν Ῥώμῃ μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Πάπα. Ἡ Ῥωμαϊκὴ δημοκρατία.....	» 385
Ἡ Γαλλικὴ ἐπέμβασις καὶ ἡ ἐπάνοδος τοῦ Πάπα.....	» 387
Τὰ ἐν Τοσκάνῃ.....	» 389
12 Ὁ Κάρολος Λουδοβίκος Ναπολέων αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.....	» 392
Τὸ τόλμημα τῆς 20/2 Δεκεμβρίου.....	» 400

Τὰ ἀποτελέσματα καὶ ὁ πολιτικός καὶ ἠθικός χαρακτήρ τοῦ πολέμου... Σελ.	405
Ἡ ἀνάρρησις τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος ὡς αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων καὶ Ναπλέοντος Γ'.....	409
Ὁ οἶκος τοῦ Ναπολέοντος. Ἡ αὐτοκράτειρα Εὐγενία.....	412
13 Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου	415
Τὸ βουλευτικὸν Ῥώσσελ-Πάλμερστον.....	415
Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ λόρδου Πάλμερστον.....	418
14 Ἡ Ῥωσσία ἐπὶ τοῦ Νικολάου Α'	421
Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος Α' καὶ ὁ καθόλου χαρακτήρ τῆς βασιλείας αὐτοῦ.....	421
Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Νικολάου Α'.....	430
Ὁ Περσικός πόλεμος (1826-1828).....	431
Ὁ ἐν Καυκάσῳ πόλεμος.....	432
Ἡ κατὰ τῆς Χίδας στρατιὰ.....	434
Ῥώσοι καὶ Ἀγγλοὶ ἐν Ἀσίᾳ. Ἡ Ῥωσσία καὶ ἡ Σινικὴ αὐτοκρατορία.....	435
Ἡ εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ τοῦ Νικολάου Α'.....	437
15 Ἡ ἱστορία τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος 1830-1853	443
Ὁ Μαχμούτ Β'. Ἡ καταστροφὴ τῶν Γεντισάρων καὶ ἡ νέα στρατιωτικὴ μεταρρυθμίσις.....	443
Τὰ μεταρρυθμιστικὰ σχέδια τοῦ Σουλτάνου καὶ αἱ πρὸς τὸν Μεχμέτ Ἀλὴν τῆς Αἰγύπτου διενέξεις αὐτοῦ.....	446
Ῥωσικὴ ἐπικουρία. Γαλλικὴ μεσολάθεσις. Εἰρήνη τοῦ Κιτωαίου.....	458
Ἡ ἀδελφοποίησις τοῦ Ῥωστικοῦ στρατοῦ μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ.....	466
Ῥωσσοτουρκικὴ συμμαχία. Ἡ συνθήκη τοῦ Χονκιάρ Ἰσκέλεσί.....	469
Ἐδεργετικαὶ διατάξεις τοῦ Μαχμούτ Β'.....	473
Μεταρρυθμίσεις τοῦ Μαχμούτ Β'.....	475
Ἡ δευτέρα στρατιὰ τοῦ Ἰβράημ. Ἡ μάχη τοῦ Νιζίζι. Θάνατος τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ Β'.....	478
Ὁ Ἀἰδούλ Μεδζίτ καὶ τὸ Αἰγυπτιακὸν ζήτημα.....	481
Ἡ νέα περὶ τῶν πορθῶν συνθήκη.....	487
Αἱ πρῶται ἐπὶ τοῦ Ἀἰδούλ Μεδζίτ μεταρρυθμίσεις. Τὸ Χάττι Σεριφιὸν τοῦ Γκιουλχανέ.....	488
Στάσεις ἐσωτερικαὶ καὶ ἐξωπραξίαι κατὰ τῆς Περσίας.....	493
Ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Τουρκία.....	494
Ἡ Πόλη καὶ αἱ μεγάλαὶ Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀἰδούλ Μεδζίτ.....	494
Ἡ Πόλη καὶ ὁ πάπας Πίος Θ'.....	496
Εἰσβολὴ Ῥωσικοῦ στρατοῦ εἰς τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας.....	497
Οὐγγροὶ φυγάδες ἐν Τουρκίᾳ. Διενέξεις πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ Ῥωσσίαν.....	498
16 Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος	500
Ἡ ἀπορρομὴ καὶ ἡ ἐναρξίς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου.....	500
Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία μετέχουσι τοῦ πολέμου.....	505
Οἱ τέσσαρες ὅροι τῆς εἰρήνης.....	511
Τὸ Χάττι Χουμαγιούν.....	520
17 Τὰ μεγάλλα Εὐρωπαϊκὰ κράτη κατὰ τὰ ἔτη 1856-1853	522
Ἡ Ῥωσσία.....	522
Ἡ Τουρκία.....	524
Ἡ Γερμανία.....	526
Ἡ Αὐστρία.....	531
Ἡ Γαλλία.....	532
Ἡ Ἀγγλία.....	533
Ἡ Ἰνδικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1857-1859.....	536

18 Ἡ κατὰ τῆς Κίνας Ἀγγλογαλλικὴ διατριβία (1857-1861).....	Σελ. 541
Ἡ ἱστορία τῆς Κίνας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 10 ^{ου} αἰῶνος μέχρι τοῦ ἔτους 1857	» 541
Ἡ ἐπανάστασις τῶν Τάιπιγκ	» 546
Ὁ κατὰ τῆς Κίνας Ἀγγλογαλλικὸς πόλεμος τοῦ 1857.....	» 549
19 Ἡ ἐπὶ Μεξικὸν Ἀγγλογαλλικὴ διατριβία.....	» 557
Τὰ ἐν Μεξικῷ κατὰ τὰ ἔτη 1824-1861.....	» 557
Τὸ ἐν Μεξικῷ ἐγγεῖρημα τοῦ Ναπολέοντος Γ'.....	» 560
20 Αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Βορείου Ἀμερικῆς (1817-1869).....	» 562
Ἀπὸ τῆς προεδρίας τοῦ Μονρόε μέχρι τῆς προεδρίας τοῦ Λίγκλιν.....	» 562
Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.....	» 573
Θωρηκτὰ καὶ Μονιτόρ.....	» 576
Τὸ τέλος τοῦ πολέμου.....	» 576
21 Ὁ Λομβαρδικὸς πόλεμος τοῦ 1859 καὶ ἡ δημιουργία τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου.....	» 581
Ἡ καθόλου πολιτικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν Παρισιανὴν συνθήκην τοῦ 1856.....	» 585
Τὰ ἐν Ἰταλίᾳ ἀπὸ τοῦ 1850-1859.....	» 585
Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσσία μετὰ τὴν Παρισιανὴν συνθήκην τοῦ 1856.....	» 590
Ἡ συνωμοσία τοῦ Ὀρσίνι.....	» 593
Ὁ Λομβαρδικὸς πόλεμος τοῦ 1859.....	» 596
22 Ἡ Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1862-1871.....	» 615
Πρωσσία. Ὑπουργεῖον Ὁθωνος Βίσμαρκ.....	» 615
Τὸ Γερμανικὸν ζήτημα κατὰ τὰ ἔτος 1863.....	» 618
Ὁ Δανικὸς πόλεμος.....	» 621
Ἡ σύμβασις τοῦ Γασταίν.....	» 624
Αὐτοπρορωστικὴ ἔκφισις.....	» 629
Αἱ παραμοναὶ τοῦ πολέμου ἐν Γερμανίᾳ.....	» 629
Ἡ πορεία τοῦ πολέμου.....	» 633
23 Ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870-1871.....	» 639
Ἡ Γερμανία καὶ ἡ Γαλλία κατὰ τὰ ἔτη 1866-1867.....	» 639
Τὰ ἐν Μεξικῷ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ 1863-1867.....	» 644
Ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ πορεία τοῦ πολέμου.....	» 649
Ἡ ἵδρυσις τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας ἢ τοῦ Γερμανικοῦ κράτους.....	» 659
Ἡ κατάληψις τῆς Ρώμης ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν.....	» 662
Ἡ ἀναθεώρησις τῆς συνθήκης τοῦ 1856.....	» 664
24 Ὁ Ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877-1878 καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ.....	» 665
Ἡ συμμαχία τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων καὶ ὁ Ῥωσσοτουρκικὸς πόλεμος...	» 665
25 Ἡ ἱστορία τῶν μικροτέρων κρατῶν (1830-1893).....	» 675
Ἰσπανία (1840-1892).....	» 675
Πορτογαλλία.....	» 680
Ἑλβετία.....	» 681
Βέλγιον καὶ Ὁλλανδία.....	» 682
Τὰ Σκανδιναυικὰ κράτη.....	» 682

ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

1	Ο Λαφαίττος.....	σελ. 73
2	Λεοπόλδος Α' βασιλεύς του Βελγίου.....	» 97
3	Ροβέρτος Πηλ.....	» 153
4	Ο Θιέρσος.....	» 185
5	Ο Γκιζώτος.....	» 217
6	Ο Λαμαρτίνος.....	» 233
7	Φρειδερίκος Γουλιέλμος Δ' βασιλεύς της Πρωσίας.....	» 297
8	Ο Λουδοβίκος Κοσσούθ.....	» 328
9	Ο Βίνος 'Ιελλατχίτζ.....	» 329
10	Φραγκίσκος 'Ιωσήφ Α' αυτοκράτωρ της Αυστρίας.....	» 345
11	Ο Πάπας Πίος Θ'.....	» 361
12	Ο 'Ιωσήφ Ματζίνας.....	» 377
13	Ο Κάρολος 'Αλβέρτος βασιλεύς της Σαρδηνίας.....	» 385
14	Ο στρατάρχης 'Ραδίτς.....	» 389
15	Ο Ναπολέων πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας.....	» 401
16	Ο Νικόλαος Α' αυτοκράτωρ πασών των Ρωσσιών.....	» 425
17	Ο Σουλτάνος 'Αβδούλ Μεδζίτ.....	» 489
18	Ο πρίγκιψ Γουλιέλμος της Ηρωασίας.....	» 529
19	Ο πρίγκιψ 'Αλβέρτος του Κοβούργου.....	» 537
20	Ο λόρδος Παλμεράτον.....	» 553

Ἐν σελ. 10 στίχ. 23 γράφει Ἀγγλικῆς πολιτικῆς. Σελ. 13 στ. 18 συνομολογηθῇ σελ. 37 στ. 21 τὴν πλειονοψηφίαν σελ. 39 στ. 15 αὐτὰς σελ. 56 στ. 23 πυριτιδαποθήκη σελ. 108 στ. 19 συνταχθῶσιν σελ. 120 στ. 3 καὶ 21 Προεδρύναις σελ. 127 στ. 29 1816 σελ. 128 στ. 16 μήτε τὴν συμπαθείαν μήτε τὸ μίσος σελ. 128 στ. 28 βασιλέα Φραγκίσκον Α' αὐτόθι στ. 29 ὁ γνωστός ἡμῖν υἱὸς αὐτοῦ Φερδινάνδος Β' σελ. 135 στ. 24 καὶ κατὰ τρόπον σελ. 136 στ. 15 τῆς πρὸς τὰς ὥραις τέχνας σελ. 141 στ. 7 ἀντὶ ἐπιρρώσεως σελ. 155 στ. 25 ἐμάστιξε σελ. 156 στ. 16 σφόδρα σελ. 236 στ. 3 εἰς ἰδιαιτέραν ἔθνικὴν σύνοδον νομοθετικὴν σελ. 251 στ. 10 τραπεζικῶν σελ. 282 στ. 8 ἐν γνώσει καὶ συναινέσει σελ. 303 στ. 18 εἰς τὴν ἐπίμονον σελ. 307 στ. 16 ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν ἀπαιτούμενων παρὰ τούτου σελ. 313 στ. 21 καταβαλοῦσα σελ. 329 στ. 1 μετὰ 80 χιλιάδων στρατιωτικῶν εἰσέβαλεν σελ. 366 στ. 26 τῆς ἐν ταῖς Ἱταλικαῖς σελ. 371 στ. 6 ἡ μέχρη τοῦ Μιγκίου σελ. 375 στ. 4 Κουστότζας σελ. 378 στ. παρὰ τὴν Παύσαν σελ. 379 στ. 10 τῆς ἐν Μορτάρρα μάχης σελ. 397 στ. 1 καὶ μὴ καθιεροῦν σελ. 411 στ. 9 καὶ ἐκδικητὴν τῶν πραγμῶν αὐτόθι στ. 15 ἀποφάσεως σελ. 440 στ. 4 ἐβυσσέρανεν σελ. 440 στ. 19 πρὸς τὰς Γαλλορωσσικὰς σελ. 444 στ. 14 ἀνέβαλε σελ. 450 στ. 9 τοῦ ὑποταλοῦς αὐτῷ σελ. 461 στ. 13 Δαναῶν δώρου σελ. 466 στ. 15 εἶχον φθάσει σελ. 468 στ. 6 τὰ ἀπὸ κοινοῦ τελοῦμενα σελ. 471 στ. 35 τῆς Ῥωσσίας· ὁ ἀποκλεισμός τοῦ Ἑλλησπόντου σελ. 524 σημ. 21 1/2 ἑκατομμύρια σελ. 526 στ. 19 κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτάνου τούτου σελ. 532 στ. 26 κενόδοξος σελ. 535 στ. 12 Παλμερστών σελ. 557 σημ. ναύαρχον Στίργλιχ σελ. 560 στ. 33 στρατηγὸν Φαρῆ σελ. 565 στ. 31 οἱ βαρῶνοι σελ. 567 σημ. Βρόιλ σελ. 568 σημ. κατὰ πάσαν διετίαν σελ. 572 στ. 29 νὰ μὴ ἀναμιγνύηται μηδαμῶς σελ. 575 στ. 14 νέκην ἢ ἐπιτυχίαν σπουδαίαν σελ. 578 στ. 22 πηγὴ δημοσίου πλούτου σελ. 578 στ. 30 Μῆδ. σελ. 587 στ. 26 ταῖς Ἱταλικαῖς αὐτῆς ἐπαρχίαις. σελ. 589 στ. 26 τῆς Μαντούας αὐτόθι στ. 30 ἐστρέφοντο περὶ τὴν εὐρεσιν σελ. 591 στ. 6 πρὸς τὸ κραταιώτατον.

Σπουδαία προσθήκη. Ἐν σελ. 149 ἐν στίχῳ 9 μετὰ τὸ Λόρδος Παλμερστών, προσθετέα τάδε: Τὸ ὑπουργεῖον Μελθούρνου κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1834 ὑπεκρεώθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου Δ', κατὰ τρόπον ὅπως ἀσυνήθη, νὰ δώσῃ τὴν παραίτησιν αὐτοῦ, τοῦ Οὐέλλικιτῶνος δέ, εἰς ὃν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀνετίθη ὁ σχηματισμός τοῦ νέου ὑπουργείου, συστήσαντος ὡς πρωθυπουργὸν τὸν Ῥοβέρτον Πήλ, ἐσχλημάτισεν οὗτος ὑπουργεῖον Τορικόν, οὗ μετέσχε καὶ ὁ Ἀδερδῆνος ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, ἐν τῷ ὑπουργείῳ δὲ τούτῳ ὁ τότε κατὰ πρῶτον μέρος τῆς βουλῆς τῶν Κοινοτήτων ἐκλεγείς Γουλιέλμος Γλάδστων διωρίσθη τὸ πρῶτον ὑφυπουργὸς τῶν ἀποικίων. Τὸ νέον ὑπουργεῖον διέλυσε τὴν βουλήν, διότι ἐπλειονοφύηται ἔτι ἐν αὐτῇ τὸ Οὐίγκιν κόμμα. Ἀλλ' αἱ νέαι ἐκλογαὶ δὲν ἐνίσχυσαν σπουδαίως τὴν θέσιν τῆς κυβερνήσεως καὶ μετὰ τινὰς ἡττας ἐν τῇ βουλῇ τῶν Κοινοτήτων παρητήθη τὸ ὑπουργεῖον Πήλ καὶ τότε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸ Οὐίγκιν κόμμα ὑπὸ τὸν Μελθούρνον (27.8 Ἀπριλίου 1835). Κυβερνῶντος τοῦ ὑπουργείου κτλ.

